

ზაზა ანაბაძე

საქართველოს აღმართმშობელი ინსტიტუტი

ევროპული წყაროები საქართველოს შესახებ და
მისი როლი ევროპულ სივრცეში

მე-2 გამოცემა

თბილისი 2024

წიგნში მოყვანილია ცნობები საქართველოს, როგორც ევროპის შემადგენელი ნაწილის, ისტორიის შესახებ იმ სახით, როგორც ისინი გამოქვეყნებულია ევროპულ წყაროებში.

ავტორის და წიგნის ფეისბუქ გვერდზე იხილეთ დამატებითი მასალა.

წიგნი განკუთვნილია ფართო მკითხველის საზოგადოებისათვის.

რედაქტორი

ნელი ელიზბარაშვილი

დამკაბადონებელი

ლიკა სხირტლაძე

გარეკანის დიზაინერი

ნინო გვასალია

ISBN 978-9941-31-780-4

© ზაზა ანაბაძე, 2024

© გამომცემლობა „ინტელექტი“, 2024

„რაც უფრო შორეულ წარსულში გაიხედავთ,
მით უფრო შორს დაინახავთ მომავალს“.
ჩერჩილი

„ის, ვინც აკონტროლებს წარსულს,
აკონტროლებს მომავალს“.
ჯორჯ ორუელი

„ისტორია – მეცნიერებაა მომავლის შესახებ“
„ისტორია ცვალებადია“

ქართვლები¹

საქართველოში 3.5 მილიონი ქართველი ცხოვრობს, 800 ათასი – რუსეთში, 500 ათასი – აშშ-ი, ევროპასა და სხვა ქვეყნებში. გერმანელების, ესპანელებისა და ბრიტანელების მსგავსად, ქართველების სახელიც კოლექტიურია და შედგება: იმერელებისგან, მეგრელებისგან, ქართლელებისგან, კახელებისგან, გურულებისგან, სვანებისგან, ლაზებისგან, აჭარლებისგან, მესხებისგან, ლეჩხუმლებისგან, რაჭველებისგან, ხევსურებისგან, თუშებისა და ფშავეებისგან, ე. ი. ყველა, ვინც ესწრება ეკლესიაში ქართულ ღვთისმსახურებას და სარგებლობს ქართული ბიბლიით, მათ შორის კავკასიელი აფხაზები და არიან-ირანელი ოსები. სახელი „ქართველი“ არ გულისხმობს ერთ ძირითად ერს.

თავიდანვე უნდა გვახსოვდეს შემდეგი განსაკუთრებული გარემოებები, რომლებიც განასხვავებდა საქართველოს ისტორიას სხვა ხალხთა ისტორიისაგან: 1) არც **ქართველი** და არც მეზობელი ხალხების მათიანეებსა და მითებში არ არის ინფორმაცია იმის შესახებ, რომ ქართული ტომები საიდანღაც მოვიდნენ, ან ვინმემ მოახერხა მათი სრული განადგურება. ანუ, ადამიდან და ევადან, ნოეს კიდობნიდან, ან ნეანდერტალელთა დასახლებიდან დაწყებული, სამხრეთ კავკასიის ტერიტორიაზე ადგილობრივი მცხოვრებლები განუწყვეტლივ წარმოადგენენ უძველეს ავტოქტონურ მოსახლეობას², ე. ი. გამონაკლისი შემთხვევაა, რომ გენეტიკურად ქართველ

¹ ჯვაროსნებმა უწოდეს წმინდა გიორგის ქვეყანა, ფრანგულად – ჟორჟი, ინგლისურად – ჯორჯია. გეორგიევსკის ტრაქტატში გამოჩნდა სახელი გრუზია და გრუზინი.

² ქართული ტომების ავტოქტონურობის დასაბუთებაში დიდი როლი შეასრულა საბჭოთა არქეოლოგმა კუფტინმა ნიკო მარის ისტორიოგრაფიის საფუძველზე.

პოპულაციას აქვს უწყვეტი კოდი, რაც ხელს უწყობს მათ უნიკალურობის გამოვლენას¹. ამას ადასტურებს გერმანელი ანთროპოლოგის ბლუმენბახის თეორია, რომ კავკასიელები ევროპელების წინაპრები არიან. მესოპოტამიისა (და ანატოლიის) და ყველა სხვა უძველესი ხალხი, ევროპული ცივილიზაციის სამშობლო, მთლიანად გაანადგურეს მუსულმანურმა ლაშქრებმა. სომხებმა სასწაულებრივად მოახერხეს ტერიტორიის (არარატის მთის გარეშე²) გადარჩენა³, ებრაელები კი მხოლოდ დიასპორაში შემორჩნენ. გასაოცარია, რომ მუდმივი ომების მიუხედავად პატარა საქართველო გადარჩა, ხოლო ეგვიპტელების, მაკედონელების, რომაელების, ბიზანტიელების, არაბების, მონღოლების, თურქების და სპარსელების იმპერიები კი გაქრა.

ამას ლოგიკური ახსნა უნდა ჰქონდეს: აღმოსავლეთ საქართველოში გადარჩენის მიზეზი იყო მთები და დასავლეთ ნაწილში – ნოტიო სუბტროპიკული მაღარის გამომწვევი ჰავა. შემოსევების დროს მოსახლეობა თავს აფარებდა კავკასიის მთებს (მაგ., ელბრუსი 5642 მეტრი), სადაც სტეპების ან უდაბნოში მომთაბარე ტომები ვერ აღწევდნენ⁴. მხოლოდ კავკასიის მთებია ის ადგილი, სადაც უცხოელებს ფეხი არასოდეს (!) დაუდგამთ ათასობით

¹ ევროპის ყველა სხვა ხალხი ახლანდელ საცხოვრებელ ადგილებში მხოლოდ 1-2 ათასი წლის წინ გამოჩნდა. მაგალითად, ჩეხეთის ჰიმნი იწყება სიტყვებით: „Kde domov můj?“ (სად არის ჩემი სახლი?). ბრიტანეთის გერბზე ფრანგული სიტყვებია.

² სომხების ეთნოგენეზში არსებობს ორი ძირითადი თეორია – სომხების ავტოქტონურობის (ხორენაცის „ჰაიასური“ ჰიპოთეზა) და ასევე მაკედონიის გავლით ინდოევროპელი ფრიგიელების მიგრაციის შესახებ. ჰეროდოტე წერდა (წიგნი VII, 73): „სომეხებს, როგორც ფრიგიის მიწიდან ჩამოსახლებულებს, ჰქონდათ ფრიგიული იარაღი“.

³ ბერძნები და სპარსელები ძველ ხალხებს მიეკუთვნებიან, მაგრამ მათი გენეტიკა შეერწყა აღმოსავლეთიდან მიგრირებულ ხალხთან, რომლებიც ყოველ ჯერზე უფრო და უფრო ველური იყო, ისინი მოემართებოდნენ ცენტრალური აზიიდან ირანში და შავი ზღვის გვერდის ავლით თრაკიიდან საბერძნეთში. ამ ხალხების ლეგენდებსა და მითებში შემონახულია ყველა ინფორმაცია ტრაგედიების შესახებ, ხოლო კავკასიის მთებმა გადაარჩინეს ადგილობრივები გენეტიკური შერევისგან. ბალკანეთის ნახევარკუნძულსა და ანატოლიაში მისული ტომები დასახლდნენ უკვე გადაშენებულ კულტურულ ცენტრებში და ისტორია განაგრძეს, როგორც თურქები ანატოლიის ისტორია, ხოლო ალბანეთის ისტორია განაგრძო აზერბაიჯანმა. დღევანდელი სპარსელებისა და ეგვიპტელების მაგალითი გვიჩვენებს, თუ რამდენად ცოტა რამ არის შემორჩენილი ოდესღაც დიდი არიელებისა და ეგვიპტელებისგან.

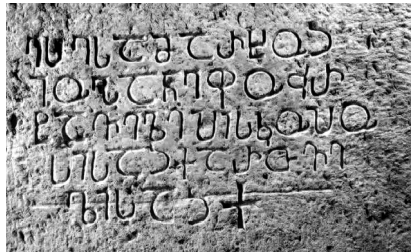
⁴ ის, რომ მთებმა გადაარჩინეს ქართველები, სტალინმაც აღნიშნა მგელაძესთან საუბარში. ქართულ ენაში ნაოსნობასთან დაკავშირებული ტერმინები ამ დრომდე შედარებით ცოტაა და ზღვის პროდუქტები (ლაზების გარდა) იშვიათად გამოიყენება საკვებად. დასავლეთ საქართველოში ნოტიო, ჭაობიანი, მაღარიული კლიმატის შეცვლა პირველი სოციალისტური ხუთწლიანი გეგმის დროს განხორციელდა, აშენდა სანიღვრები და დაირგო ეკალიპტის ხეები.

წლის განმავლობაში. დაბლობზე კი მალარია მძვინვარებდა.

მსოფლიოში არსებული ათასობით ენისგან მხოლოდ რამდენიმე მათგანს აქვს უნიკალური ანბანი, და მხოლოდ ქართველებმა შექმნეს ერთი ანბანის სამი სახეობა: ასომთავრული, ნუსხური და მხედრული, და სამივე სახეობა იუნესკოს მიერ აღიარებულია კაცობრიობის კულტურულ მემკვიდრეობად. თითოეული ბგერა ერთ ასოს შეესაბამება, არ არის დიფთონგები და დიაკრიტიკული ნიშნები, ან დიდი ასოები, ან სქესის აღმნიშვნელი სიტყვები. ქართული დამწერლობის პირველი ნიმუშია 430 წლის მოზაიკა Bir el Qutt ბეთლემის წმინდა თეოდორეს ქართული მონასტრიდან და პალესტინის ჯვრის ქართული მონასტრის წარწერები; ბოლნისის ეკლესიის (493 წ.) წარწერები და V-VI საუკუნის Umm Leisun inscription ასომთავრული წარწერები, რომლებიც აღმოჩენილია 2002 წელს იერუსალიმში გათხრების დროს (ამჟამად ინახება კნესეტის არქეოლოგიურ მუზეუმში).

1	2	3	4	1	2	3	4
ⴁ	ⴂ	ⴃ	ⴄ	ⴁ	ⴂ	ⴃ	ⴄ
ⴅ	ⴆ	ⴇ	ⴈ	ⴅ	ⴆ	ⴇ	ⴈ
ⴉ	ⴊ	ⴋ	ⴌ	ⴉ	ⴊ	ⴋ	ⴌ
ⴍ	ⴎ	ⴏ	ⴐ	ⴍ	ⴎ	ⴏ	ⴐ
ⴑ	ⴒ	ⴓ	ⴔ	ⴑ	ⴒ	ⴓ	ⴔ
ⴕ	ⴖ	ⴗ	ⴘ	ⴕ	ⴖ	ⴗ	ⴘ
ⴙ	ⴚ	ⴛ	ⴜ	ⴙ	ⴚ	ⴛ	ⴜ
ⴝ	ⴞ	ⴟ	ⴠ	ⴝ	ⴞ	ⴟ	ⴠ
ⴡ	ⴢ	ⴣ	ⴤ	ⴡ	ⴢ	ⴣ	ⴤ
ⴥ	⴦	ⴧ	⴨	ⴥ	⴦	ⴧ	⴨
⴩	⴪	⴫	⴬	⴩	⴪	⴫	⴬
ⴭ	⴮	⴯	ⴰ	ⴭ	⴮	⴯	ⴰ
ⴱ	ⴲ	ⴳ	ⴴ	ⴱ	ⴲ	ⴳ	ⴴ
ⴵ	ⴶ	ⴷ	ⴸ	ⴵ	ⴶ	ⴷ	ⴸ
ⴹ	ⴺ	ⴻ	ⴼ	ⴹ	ⴺ	ⴻ	ⴼ
ⴽ	ⴾ	ⴿ	ⵀ	ⴽ	ⴾ	ⴿ	ⵀ
ⵁ	ⵂ	ⵃ	ⵄ	ⵁ	ⵂ	ⵃ	ⵄ
ⵅ	ⵆ	ⵇ	ⵈ	ⵅ	ⵆ	ⵇ	ⵈ
ⵉ	ⵊ	ⵋ	ⵌ	ⵉ	ⵊ	ⵋ	ⵌ
ⵍ	ⵎ	ⵏ	ⵐ	ⵍ	ⵎ	ⵏ	ⵐ
ⵑ	ⵒ	ⵓ	ⵔ	ⵑ	ⵒ	ⵓ	ⵔ
ⵕ	ⵖ	ⵗ	ⵘ	ⵕ	ⵖ	ⵗ	ⵘ
ⵙ	ⵚ	ⵛ	ⵜ	ⵙ	ⵚ	ⵛ	ⵜ
ⵝ	ⵞ	ⵟ	ⵠ	ⵝ	ⵞ	ⵟ	ⵠ
ⵡ	ⵢ	ⵣ	ⵤ	ⵡ	ⵢ	ⵣ	ⵤ
ⵥ	ⵦ	ⵧ	⵨	ⵥ	ⵦ	ⵧ	⵨
⵩	⵪	⵫	⵬	⵩	⵪	⵫	⵬
⵭	⵮	ⵯ	⵰	⵭	⵮	ⵯ	⵰
⵱	⵲	⵳	⵴	⵱	⵲	⵳	⵴
⵵	⵶	⵷	⵸	⵵	⵶	⵷	⵸
⵹	⵺	⵻	⵼	⵹	⵺	⵻	⵼
⵽	⵾	⵿	ⶀ	⵽	⵾	⵿	ⶀ
ⶁ	ⶂ	ⶃ	ⶄ	ⶁ	ⶂ	ⶃ	ⶄ
ⶅ	ⶆ	ⶇ	ⶈ	ⶅ	ⶆ	ⶇ	ⶈ
ⶉ	ⶊ	ⶋ	ⶌ	ⶉ	ⶊ	ⶋ	ⶌ
ⶍ	ⶎ	ⶏ	ⶐ	ⶍ	ⶎ	ⶏ	ⶐ
ⶑ	ⶒ	ⶓ	ⶔ	ⶑ	ⶒ	ⶓ	ⶔ
ⶕ	ⶖ	⶗	⶘	ⶕ	ⶖ	⶗	⶘
⶙	⶚	⶛	⶜	⶙	⶚	⶛	⶜
⶝	⶞	⶟	ⶠ	⶝	⶞	⶟	ⶠ
ⶡ	ⶢ	ⶣ	ⶤ	ⶡ	ⶢ	ⶣ	ⶤ
ⶥ	ⶦ	⶧	ⶨ	ⶥ	ⶦ	⶧	ⶨ
ⶩ	ⶪ	ⶫ	ⶬ	ⶩ	ⶪ	ⶫ	ⶬ
ⶭ	ⶮ	⶯	ⶰ	ⶭ	ⶮ	⶯	ⶰ
ⶱ	ⶲ	ⶳ	ⶴ	ⶱ	ⶲ	ⶳ	ⶴ
ⶵ	ⶶ	⶷	ⶸ	ⶵ	ⶶ	⶷	ⶸ
ⶹ	ⶺ	ⶻ	ⶼ	ⶹ	ⶺ	ⶻ	ⶼ
ⶽ	ⶾ	⶿	⶿	ⶽ	ⶾ	⶿	⶿

1. Asomtavruli script 2. Nuskhuri script
3. Mkhedruli script 4. Numerical value

ქართული წარწერა Bir El-Qutt (ისრაელი), 430 წ.; ბოლნისის სიონში (საქართველო), 493 წ. და Umm Leisun inscription

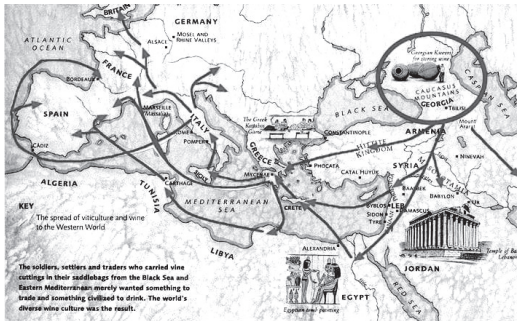

WIKIPEDIA

The Free Encyclopedia

ქართული ასო „ვ“ აღნიშნულია ვიკიპედიის სიმბოლოზე მარცხნივ ქვევით

უნიკალური მეთოდი იუნესკომ კაცობრიობის კ ულტურულ მემკვიდრეობად 2013 წელს აღიარა, ხოლო ქართული სუფრა 2017 წელს. გარდა ამისა, საქართველოს ტერიტორიაზე აღმოჩენილია უძველესი სახეობის თაფლი. ასევე ცნობილია უნიკალური ქართული სამზარეულო, რომელიც მსოფლიოში ერთ-ერთი გამორჩეული და უნიკალურია.

ქართველი მეფე იყო გმირი, ყოველთვის პირადად უძღოდა ჯარებს ბრძოლებში. ამ ათასწლიანი ისტორიის განმავლობაში ყოველი მესამე ქართველი მეფე ან ბრძოლაში იღუპებოდა, ან სიკვდილით ისჯებოდა.

საქართველოს თანამედროვე სახელმწიფო დროშა შუა საუკუნეების სამხედრო დროშაა, ჯვაროსნული ლაშქრობების დროიდან იერუსალიმის დროშის იდენტურია. იერუსალიმის წმინდა ქრისტიანული ადგილები რამდენიმე საუკუნის განმავლობაში ქართველ მეფეთა და ეკლესიათა მფარველობის ქვეშ იმყოფებოდა.

კავკასიაში ოჯახი და გვარი დიდი ხნის განმავლობაში არსებობდა არამხოლოდ არისტოკრატებში, არამედ მოსახლეობის სხვადასხვა ფენაში. თითოეული ადამიანი ვალდებული იყო დაეცვა ოჯახის ღირსება. ქალთა კოლე-

იბერიაში ქრისტიანობა სახელმწიფო რელიგიად გამოცხადდა 317 წელს კაპადოკიელი წმინდა ნინოს ქადაგებების შემდეგ. V საუკუნეში ანტიოქიის საპატრიარქომ ავტოკეფალია მიანიჭა საქართველოს მართლმადიდებელ და სამოციქულო ეკლესიას, რაც იმავე რწმენის რუსეთის ადმინისტრაციამ გააუქმა 1811 წელს.

საქართველო ღვინის სამშობლოა, რომელიც წარმოიშვა კავკასიონის მთების კალთებზე რამდენიმე ათასი წლის წინ. მსოფლიოში 2000 ყურძნის ჯიშიდან 500 (თითქმის ყველა უძველესი) საქართველოში იზრდება. სიტყვა „ღვინო“ ყველა სხვა ენებზე მომდინარეობს ქართული სიტყვიდან „ღვინო“ – wine. მინაში ჩაფლულ თიხის ჭურჭელში, ქვევრში, ღვინის დაყენების

საქართველოში ბაგრატიონთა სამეფო დინასტია ათას წელზე მეტი ხნის განმავლობაში (10 საუკუნე) მეფობდა (809-დან 1801 წლამდე), მათი წარმომავლობა ბიბლიურ მეფე დავითს უკავშირდება. ეს დინასტია არასოდეს შეცვლილა, არ შეწყვეტილა, არ მოუწყვიათ აჯანყება ან შეთქმულება ბაგრატიონთა დინასტიის წინააღმდეგ. ყველა

ქტიური საკუთრება კავკასიაში არ არსებობდა. ნებისმიერი ადამიანი ზუსტად იცნობდა თავის შვილებს და აძლევდა მათ მამის სახელს, შვილები კი იცნობდნენ თავიანთ მშობლებსა და წინაპრებს, განსხვავებით ყველა სხვა ინდოევროპელი და აზიელი ხალხისგან.

ავსტრიელი ეთნოლოგი რობერტ ბლაიხშტაინერი წერდა, რომ რაინდობის ტრადიცია ევროპაში მომდინარეობდა კავკასიური მითის ტრადიციებიდან, ასევე ქალების, მშობლების, შვილების, ოჯახების პატივისცემის წესები, ომის კეთილშობილური ტრადიციები, სტუმართმოყვარეობა, სისხლით შეძენილი ძმობის ტრადიციები და ა.შ. ეს წეს-ჩვეულებები უძველესი დროიდან დღემდე არსებობს კავკასიაში.

ქართული უნიკალური მრავალხმიანი სიმღერა იუნესკოს მიერ კაცობრიობის კულტურულ მემკვიდრეობად იქნა აღიარებული. საგინაშვილის მიერ შესრულებული ქართული ხალხური სიმღერა „ჩაკრულო“, რომელიც უნიკალური მრავალხმიანი სიმღერაა, 1977 წელს გაიგზავნა აშშ-ის კოსმოსური ხომალდით „ვოიაჯერ 2“-ით. ქართული ფოლკლორული ცეკვაც ერთ-ერთი უძველესია და განსხვავდება ყველა სხვა ერის ცეკვისაგან.

ქართული Shepherd (ქართული „ნაგაზი“) — უძველესი ძაღლის ჯიშია კავკასიონის მთებიდან. ისინი გიგანტური ზომის არიან, ფიზიკურად ძლიერები და ჭკვიანები. საბჭოთა კავშირის დროს ისინი გადაშენების პირას იყვნენ, დღეს კი ჩემპიონატებს იგებენ.

ქართველები ძირითადად მაღალმთიან რეგიონებში ცხოვრობდნენ, გააჩნიათ თანდაყოლილი ფიზიკური სიძლიერე და გამძლეობა. ისინი გამოირჩევიან ისეთ სპორტში, როგორებიცაა: ჭიდაობა, სამბო, ძიუდო, რაგბი, მკლავჭიდი და ა.შ. ქართველი ლაშა ტალახაძე, მსოფლიოში უძლიერესი კაცია, რომელიც 500 კგ-ს ორ ბიძგში სწევს. ქართველი ქალები კი მსოფლიო ჩემპიონატის პირველი დღიდან 25 წელია, მსოფლიო ჩემპიონები არიან.

ამ წიგნში ევროპული წყაროების მიხედვით ნაჩვენებია, თუ როგორი გავლენა იქონია კავკასიამ ანგლოსაქსონურ ევროპულ ცივილიზაციასა და მის ეთნოგენეზისზე.

უძველესი სივილიზაციების ისტორიის დასაწყისი

ისტორია არის ინფორმაციის ერთობლიობა მხოლოდ ორი წყაროდან: **არქეოლოგიიდან** რადიოკარბონული დათარიღებით და **უძველეს ტექსტებიდან** – ებრაული ბიბლია, ჩინური კონფუციუსის ტექსტები, ინდური ვედები და ბერძენი ჰომეროსისა და ჰეროდოტეს ნაწარმოებები, რომლებიც აღწერდნენ ისტორიულ მოვლენებს და თარიღდება მაქსიმუმ ძვ. წ. დაახლოებით 1000 წლით. როდესაც ნაპოლეონმა დაიპყრო ეგვიპტე, მეცნიერებმა აღმოაჩინეს მრავალი უძველესი იეროგლიფური ტექსტი, რომლებმაც ეგვიპტის და შესაბამისად მსოფლიოს ისტორიას 2000 წელი კიდევ დაამატეს.

მამ ასე, დავიწყოთ არქეოლოგიით. დაახლოებით 10 ათასი წლის წინ მოხდა ისეთი რამ, რასაც ახლა დანამდვილებით ვერავინ იტყვის, მაგრამ, როგორც ჩანს, გამყინვარების პერიოდს მოჰყვა გლობალური დათბობა, შემდეგ კი – წარღვნა¹. წარღვნის დასასრულს მხოლოდ ნოეს კიდობანი გადარჩა. შედეგად, ხალხები და რასები გაჩნდნენ ნოეს² სამი ვაჟისაგან:

¹ კოლუმბიის უნივერსიტეტის ორმა გეოფიზიკოსმა უილიამ რაიანმა და ვალტერ პიტმანმა (ნოეს წარღვნა: ახალი სამეცნიერო აღმოჩენები მოვლენის შესახებ, რომელმაც შეცვალა ისტორია, 1998) აღმოაჩინეს მტკიცებულება, რომ 7600 წლის წინ ხმელთაშუა ზღვის წყლები ბოსფორის ველზე გადმოიღვარა, სადაც ახლა არის შავი ზღვა. მათ მიაჩნიათ, რომ შავი ზღვის ხალხი შეიძლება იყვნენ იდუმალი ტომები, რომლებიც ემიგრაციაში წავიდნენ და შექმნეს მესოპოტამიის პირველი ცივილიზაციები.

ახალი წყალქვეშა რობოტის გამოყენებით რობერტ ბალარდმა (რომელმაც აღმოაჩინა ტიტანიკი და ბისმარკის კრეისერი ოკეანის ფსკერზე), როდ აილენდის უნივერსიტეტის ოკეანოგრაფიის პროფესორმა, 2007 წელს გამოიკვლია შავი ზღვის ფსკერი. 150 მეტრის სიღრმიდან დაწყებული შავი ზღვა სრულიად მოკლებულია ჟანგბადს. ის სტერილურია, რადგან სავსეა გოგირდით, რომელიც ყველაფერს ინახავს, მაგრამ ის აბსოლუტურად გაუმჭირვალეა და ამიტომ ზღვას შავი ეწოდება. H₂S თითქმის მყისიერად შეუძლებელს ხდის სუნთქვას, პირველი ამოსუნთქვის შემდეგ შეუძლებელია მისი ჩასუნთქვა, ამ აირის ერთი სრული ჩასუნთქვა საკმარისია ადამიანის მოსაკლავად. ასე რომ, შავი ზღვის საიდუმლოებები ჯერ კიდევ ელოდება აღმოჩენებს.

² იაფეტური ტომები კურთხეული, ძველი სემიტები, მათი ძმები იყვნენ, ჰამიტები კი დაწყველილი იყვნენ. ბიბლია ამბობს: „ღმერთი გაამრავებს იაფეთს“ (დაბადება 9:27), დაბადება 5:32-ის მიხედვით, როცა ნოე ღვინით დათვრა და ჩაეძინა, ქამმა შენიშნა მისი სიშიშველე. ნოემ დაწყველა არა ქამი და მისი ვაჟი (9:24): „დაწყველილია ქანაანი

იაფეთისაგან¹, სემისა და ქამისგან. მაგრამ შემდეგ მოხდა კიდევ უფრო მნიშვნელოვანი მოვლენა: ძვ. წ. 5-7 ათას წელს პირველყოფილმა ადამიანებმა, რომლებიც გამოქვაბულებში ცხოვრობდნენ, მოულოდნელად დაიწყეს ქალაქების, პირველი ცივილიზაციების აშენება. მომთაბარე ცხოვრებიდან ადამიანი გადავიდა სხვა მდგომარეობაში – დასახლდა ერთ ადგილზე. სწორედ ეს გადასვლა გახდა ყველაზე მნიშვნელოვანი მომენტი კაცობრიობის ისტორიაში. ეს მოხდა იქ, სადაც ერთ ადამიანს შეეძლო ნიადაგის დამუშავება, მოსავლის აღება და ცხოველების მოშინაურება (ადამიანებმა დაიწყეს რძის დაღევა²) ისე ნაყოფიერად, რომ წარმოებული კალორიები საკმარისი იყო არა მარტო ოჯახის გამოსაკვებად, არამედ საზოგადოებრივ საქიროებებზე – გადასახადებზე (მთავრობა, ჯარი), რელიგიისა და კულტურის მესვეურებზე და ა. შ. საკმარისია რუკის გადახედვა, რათა ცხადი გახდეს, რომ სოფლის

[ქამის ძე]; ის იქნება თავისი ძმების მსახურთა მსახური“ (9:25-26), რომელიც მოგვიანებით გამოიყენეს მონობის გასამართლებლად. რატომ დაწყევლა არა ქამი, არამედ მისი ვაჟი ქანანი, და რატომ დაჰპირდნენ ებრაელებს მის მიწას, რატომ არის ეს მიწა ასე ექსკლუზიური (3 რელიგიისთვის წმინდა გახდეს!), დამაჯერებლად არასოდეს ყოფილა ახსნილი.

¹ შუა საუკუნეების მატიანის „ქართლის ცხოვრების“ მიხედვით, რომელიც საქართველოს ისტორიის უძველესი ქართული წყაროა, კავკასიელი ხალხები თოგარმის, იაფეთის შვილიშვილის, გომერის შვილის, შთამომავლები არიან: ქართლოსი – ქართველი ერის ფუძემდებელი გაიოსი/გაიკი/ჰაიკი – სომეხი ხალხის დამაარსებელი, და ასევე ბარდოსი, მოვაჰოსი, ლეკოსი, ჰეროსი, კავკასოსი, ეგროსი. ქართლოსს ჰყავდა რამდენიმე ვაჟი: მცხეთოსი, გარდაბოსი, კახოსი, კუხოსი, გაჩიოსი, უფლოსი, ოძრხოსი, ჯავახოსი.

² ისტორიულად, 9% ლაქტოზას შემცველი რძის მონელება ადამიანს მხოლოდ ბავშვობაში შეეძლო, როცა დედის რძეს მოიხმარდა, ზრდასრულ ასაკში კი ორგანიზმი წყვეტს ფერმენტ ლაქტოზას სინთეზირებას. თუმცა, დაახლოებით 10 ათასი წლის წინ, სამხრეთ კავკასიასა და ანატოლიაში, მუტაცია მოხდა ადამიანებში და ლაქტოზას ფერმენტმა ზრდასრულ ასაკში დაიწყო შენარჩუნება. ასე რომ, ახლა ევროპელების 75-90%-ს შეუძლია რძის პროდუქტების მიღება, რაც შეუძლებელია აზიელებისთვის, აფრიკელებისთვის და 100%-ით გამორიცხულია ამერიკელი ინდიელებისთვის (გამონაკლისია ჩინგიზ ხანის დროინდელი მონღოლები). დროთა განმავლობაში ეს ემთხვევა ანატოლიის იმავე ტერიტორიაზე პირუტყვის მოშინაურებას.

თუმცა არ არის ცნობილი როდის და როგორ მიიღო ადამიანმა ცეცხლი და დაიწყო შემწვარი და მოხარშული ხორცის მოხმარება; რაში ამზადებდნენ ბრინჯს ჩინელების წინაპრები ფაიფურის გამოგონებამდე; როდის „გამოიგონა“ ადამიანმა ბორბალი, რომელიც ბუნებაში არ არსებობს.

მეურნეობისა და მეცხოველეობისთვის¹ ყველაზე კომფორტული კლიმატური პირობები სწორედ სამხრეთ კავკასიაშია.

მტკვარი – არაქსისა და თრიალეთის კულტურები წარმოიშვა სამხრეთ კავკასიაში ძვ. წ. 9-5 ათასწლეულში, ე. ი. გაცილებით ადრე, ვიდრე შუმერული და ეგვიპტური ცივილიზაციები, როგორც ეს აღნიშნულია The Cambridge Ancient History (Cambridge University Press, 1970-1975). ქართველი ავტორები ამტკიცებენ, რომ სამხრეთ კავკასიამ წარმოშვა ბრინჯაო და მეტალურგია, ღვინის წარმოება, მარცვლეულის თესვა, ცხენის მოშინაურება და ბორბლის გამოგონება, რაზეც, რა თქმა უნდა, სხვა ხალხებსაც პრეტენზია.

მაშ, რა სამეფოებია მოხსენიებული ბერძნული წყაროების მიერ საქართველოს ტერიტორიაზე?

იბერია Iberia დედაქალაქით მცხეთა ძვ. წ. VI საუკუნიდან. რომელი ებრაელი ავტორი იოსებ ფლავიუსი (ახ. წ. I ს.) წერდა, რომ „ტობალებს Tobal ახლა იბერებს Iberes უწოდებენ“. უელსელი ისტორიკოსი ნენიუსი Nennius წერდა, რომ თუბალი იყო იბერების, იტალიელებისა და ესპანელების წინაპარი, რომლებსაც ასევე იბერებს უწოდებენ. Eduard Meyer (1855-1930), გერმანული ხუთტომეულის ავტორი „Geschichte des Altertums“ (1884 წ.), წერდა: „კავკასიელ ხალხთაგან ყველაზე ცნობილია იბერები (ახლანდელი ქართველები არიან), რომელშიც შედიან მესხები (მოსხოი, მუშკი) და ტიბერიელები (ტაბალ-ტუბალ)“ „The most famous of the Caucasian peoples are the Iberians (now Georgians), who include the Meskhethians (Moschoi, Mushki) and Tiberians (Tabal-Tubal)“.

კოლხეთი **Colchis** (ლაზიკა **Lazica** რომაულად, ეგრისი **Egrisi** იბერიულად), საქართველოს შავიზღვისპირეთის ნაწილი, ძვ. წ. XIII საუკუნიდან არსებობს და ცნობილი იყო როგორც ლითონების დნობისა და ჩამოსხმის სამშობლო. დასავლეთ საქართველოში არქეოლოგებმა 400-მდე უძველესი პრიმიტიული ღუმელი აღმოაჩინეს. ეს იყო ზღაპრულად მდიდარი მინა ბერძნულ მითოლოგიაში – არგონავტების მოგზაურობის მიზანი.

¹ ალკოჰოლდეჰიდროგენაზა გარდაქმნის ალკოჰოლს (სპირტს) აცეტალდეჰიდში და აცეტალდეჰიდროგენაზა გარდაქმნის ტოქსიკურ აცეტალდეჰიდებს მარტივ ძმარმჟავად. ჩრდილოეთ ინდოევროპელ ხალხებში (ფინელები, სლავები, ჩინელები, ინდიელები, აფრიკელები) ალკოჰოლდეჰიდროგენაზა უფრო აქტიურია და მათ ორგანიზმში ალკოჰოლი მყისიერად გადაიქცევა ნეიროტოქსიკურ აცეტალდეჰიდად, ე. ი. თავის ტკივილი იწყება მყისიერად. მაშინ, როცა სამხრეთელ ხალხებს (კავკასიელებს, იტალიელებს, ფრანგებსა და ბერძნებს) აქვთ აქტიური აცეტალდეჰიდროგენაზა, ე. ი. სწრაფად იშლება ტოქსინები. გამონაკლისს წარმოადგენს ჩრდილოელი კელტიბერიელი ირლანდიელი და შოტლანდიელი, რაც მათ სამხრეთიბერიულ ფესვებზე მიუთითებს.

ტროას ომის დროს ძვ. წ. 1200 წ. ერთმა ძალიან პატარა ხალხმა – ხალიბებმა **Chalybes/Chaldoi** (ბერძნულად „ფოლადი“), გამოიგონეს რკინის დნობა. ისინი ცხოვრობდნენ შავი ზღვის სანაპიროზე, დღევანდელი ტრაპიზონის მიდამოებში. ქართველი ისტორიკოსების, ინგლისური და რუსული ვიკიპედიის მიხედვით, ისინი ქართული წარმოშობისა იყვნენ. თუმცა ამას რამდენიმე სხვა ქვეყანაც იჩემებს. Likofron წერდა, რომ, „ხალიბებს აქვთ საუკეთესო რკინა, რადგან მათ აღმოაჩინეს რკინა“. იმავეს წერს ბერძენი ესქილე Eskhil ტრაგედიაში „მიჯაჭვული პრომეთე“: „ხალიბებმა რკინა აღმოაჩინეს“. კოლხურ სამარხებში რკინა ძვ. წ. XII საუკუნიდან გამოჩნდა. სტრაბონი წერდა, რომ „თანამედროვე ქალდეველებს, **Chaldea**, ადრე ხალიბებს ეძახდნენ“. ამრიგად, ძველი იბერიულ-ანატოლიური ტომები თუბალ/ტაბალი Tubal/Tabal¹, მეშეხ/მოსოხ/მუშუკი Meshekh/Mosokh/Muskhi და ხალიბები/ქალდეველები მეტალურგიის, რკინის, ვერცხლის, სპილენძისა და ბრინჯაოს ფუძემდებლებად ითვლებიან.

სამხრეთ კავკასიის ამ ტომების აღწერილობები გვხვდება ძველ ბერძნულ ქრონიკებში², დაწყებული არგონავტების შესახებ ცნობილ ლეგენდაში:

ჰეროდოტე **Herodotus** (480-427 ძვ. წ.), „ისტორიის მამა“, თავის ნიგნში „ისტორიები“ (II, 103-105) ამტკიცებდა, რომ კოლხეთი დაიპყრო ეგვიპტელმა ფარაონმა სესოსტრის III-მ ძვ. წ. XIX საუკუნეში, და რომ კოლხები იყვნენ ეგვიპტელების შთამომავლები, ვინაიდან კოლხები ეგვიპტელებთან და ეთიოპელებთან ერთად წინადაცვეთას ასრულებდნენ. აპოლონიოს როდოსელი ამტკიცებდა, რომ „კოლხების და ეგვიპტელების ცხოვრება და ენა იგივეა“. ლიკოფრონი წერდა, რომ „კოლხები ხვეულთმიანი შავგვრემანი არიან, რომლებსაც ახლა ლაზებს ეძახიან და ეგვიპტელთა ნათესავები არიან“, „მხოლოდ კოლხები და ეგვიპტელები ამუშავებენ მინას ასე“.

ბერძენმა სარდალმა ქსენოფონმა **Xenophon** (ძვ. წ. 427-355 წწ.) სპარსეთში ლაშქრობიდან თავისი 10000 ბერძენი ჯარისკაცი სომხეთისა და საქართველოს გავლით მიიყვანა შავი ზღვის სანაპირომდე, საიდანაც ისინი უკან დაბრუნდნენ საბერძნეთში ძვ. წ. 400 წელს. ქსენოფონტე „ანაბასისში“ **Anabasis** დეტალურად აღწერს თავის კამპანიას, თუ როგორ ეხმარებოდნენ

¹ მასონთა რწმენით, ცეცხლის, რკინისა და იარაღის ეზოთერული წყარო.

² პადოქსალურად, არანაირი კავკასიური ტომები (კოლხები, იბერები და სხვ.) არ არიან ნახსენები ძველ ან ახალ აღთქმაში. სომხეთიც არ არის ნახსენები, რომელიც კარგად იყო ცნობილი წინაქრისტიანული რომაელებისა და ბერძნებისთვის. საბერძნეთიც იშვიათად მოიხსენიება. სადღაც შორს (ამერიკაში) არ არის ნახსენები ადამიანის არსებობა. სხვათა შორის, ბიბლიაში არა მხოლოდ არ არის ნახსენები ფანტასტიკური მხეცები, არამედ პრეისტორიული დინოზავრების ნაშთების აშკარა არსებობა არანაირად არ არის ახსნილი.

ადგილობრივები, რომლებიც საკუთარ თავს „მაკრონებს“ *Macronians* ეძახდნენ. ამ ლაშქრობისას ქსენოფონტე შეხვდა და აღწერა პროტოქართული ტომები – ხალიბები, ტაოხები, ფასიანები და მოსხები *Chalybes, Taochi, Phasian and Mossynoecians*.

სტრაბონი **Strabo** (ძვ. წ. 63 – ახ. წ. 18) თავის „გეოგრაფიაში“ წერს, თუ როგორ შეიკრიბა ვაჭრობისთვის შავი ზღვის პორტში, დიოსკურიასში (აფხაზეთი), სამოცდაათი ტომი და ყველა ლაპარაკობდა სხვადასხვა ენაზე, რადგან ისინი ცხოვრობდნენ მთებში ერთმანეთთან ურთიერთობის გარეშე. ყველანი კავკასიელები *Caucasii* არიან. ქვეყანა მშვენიერია ყველაფრით, რასაც აწარმოებს, გარდა თაფლისა, რომელიც მწარეა. მათი ქსოვილები ფართოდ იყო ცნობილი. ამ ქვეყანამ დიდი პოპულარობა მოიპოვა მითებში, რომლებიც ეხება იასონის ექსპედიციას. ახლა მოსხური ქვეყანა *Moschian* დაყოფილია სამ ნაწილად: ერთში ცხოვრობენ კოლხები, მეორეში – იბერები და ასევე სომხები.

აპოლონიოს როდოსელი წერდა: „კავკასიის მთებში ცხოვრობდა სხვადასხვა ტომი: კოლხები, სასპერონი, ხალიბები, მაკრონები, მეშეხები, ტიბარიანები, მარინები და სხვა“ *Colchis, Saspero, Chalybs, Macronians, Meshekh, Tibarians, Mosinichians, Marins*.

თუმცა, სამუელ კრამერის² ნიგნის „ისტორია შუმერით იწყება“ *History Begins at Sumer* გამოქვეყნების შემდეგ შინარი/მესოპოტამია *Shinar/Mesopotamia* განიხილება, როგორც იაფეტური ცივილიზაციის მსოფლიო აკვანი, ე. ი. სამხრეთ კავკასიის მიდამოებში. ახლა ბევრი ხალხი აცხადებს პრიორიტეტს შუმერებთან ნათესაობაში, ხარჯავს უზარმაზარ რესურსებს ნიგნების, კონფერენციების, ვებგვერდების, ექსპედიციების წარმოებაზე³. მცირე ხალხებს უჭირთ კონკურენცია, თუნდაც ისინი ცხოვრობდნენ მეზობელ ტერიტორიებზე. თუმცა, როგორც ყველა ევროპულ სახელმძღვანელოში წერია, შუმერები მესოპოტამიაში უცხოელები იყვნენ და „მაღალმთიან“ სამშობლოდან ჩამოვიდნენ. შუმერულად ბაბილონს ეძახდნენ *Kadingar* და

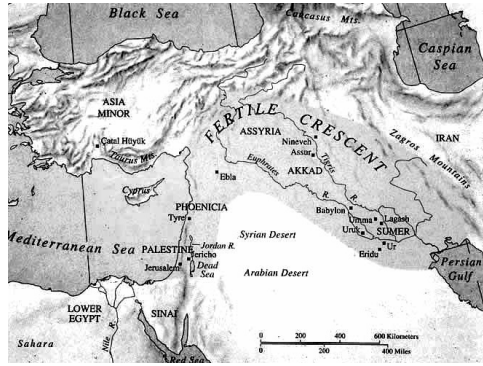
¹ ბერძნულ აღწერილობებში ხშირად გვხვდება ერთი და იმავე უძველესი ტომის რამდენიმე სახელი. მაგალითად, ჰომეროსმა თავის ნიგნში „ილიადა“ ბერძენთა წინაპრებს უწოდა აქაელები, ილიონელები და მხოლოდ ორჯერ დანაელები, თუმცა დღესაც გავრცელებულია გამონათქვამი: „უფრთხილდით საჩუქრების მომტან დანაანებს“.

² კრამერი ემიგრაციაში წავიდა შეერთებულ შტატებში 1905 წელს, რუსეთის კიევის პროვინციაში მომხდარი პოგრომების შემდეგ.

³ ბაქო-თბილისი-ჯეიჰანის სამშენებლო მარშრუტზე ჩატარებულმა არქეოლოგიურმა გათხრებმა შესაძლებელი გახადა 2012 წელს მოსკოვში კონფერენციის ჩატარება მესოპოტამია-კავკასიის ურთიერთობების თემაზე, სადაც შეისწავლეს „სამხრეთ კავკასიელ პროტოთურქებისა“ და შუმერების კავშირი.

Kurkur („მაღალი მთა“ – უცნაური სახელი უდაბნოში). ქართველი და სხვა ავტორები (1990 წელს ნაჯახით მოკლული კონვერტი სასულიერო პირი ალექსანდრე მენი წიგნში «Магизм и единобожие» (2005)) თვლიან, რომ ეს იყო კავკასიის მთები.

ასე რომ, კრამერის მიხედვით, შუმერებში პირველად გამოჩნდა ყველაფერი – ბორბალი¹ (თიხის ბორბალი, ნისქვილის ბორბლები და ეტლები), არითმეტიკა და გეომეტრია, ირიგაცია, ნავები, ხერხები, ჩაქურჩები, ლურსმნები, ბეჭდები, თოხები, ხმლები, ხანჯლები, ჩანთები, ქამრები, ჩექმები, სანდლები. მათ მოჰყავდათ ქერი, ოსპი, ხორბალი, წინიბურა, ფინიკი, ხახვი, ნიორი, სალათის ფოთოლი, ატამი, ბრონეული, კომბოსტო და ჰქონდათ ვენახები. ისინი სვამდნენ ღვინოსა და ლუდს. ასევე ჰყავდათ ფრინველი და პირუტყვი, თევზაობდნენ მდინარეში. შუმერებმა იცოდნენ ხუთივე პლანეტის შესახებ, რომლებიც შეუიარაღებელი თვალით ჩანს. მათ პირველად დანერეს კანონები სიკვდილით დასჯის გარეშე. მეომრები აღჭურვილი იყვნენ შუბებით, სპილენძის ჩაფხუტებითა და ტყავის ფარებით. მათ ჯარი დაყვეს ქვეითად, ცხენოსნად და მშვილდოსნად. შუმერები შეიარაღებულები იყვნენ ეტლებით (მეზობელ ეგვიპტეში ეტლები არ იყო).

მათი ქალაქები თანამედროვეს ჰგავდა: სახლებით, სკოლებით, ეკლესიებით (ზიკურატები) (zikkurats)², სასამართლოებით, ციხეებით, კანალიზაციით, ვიადუკებით და ა.შ. ირიგაცია ხდებოდა არხების, ჯებირებისა და ნყალსაცავების დახმარებით, ე. ი. ისინი ცხოვრობდნენ ზუსტად ისე, როგორც ჩვენ ვცხოვრობთ ახლა.

¹ ამის საპირისპიროდ, ამერიკელმა ინდიელებმა განავითარეს თავიანთი ცივილიზაცია ბორბლის გარეშე (ისევე, როგორც ეგვიპტელებმა ააშენეს პირამიდები ბორბლის გარეშე), ბრინჯაოსა და რკინის, შინაური ცხენების გარეშე (ეგვიპტელებს არ ჰყავდათ ცხენები), მაგრამ ჰქონდათ შედარებით მაღალი სოფლის მეურნეობის კულტურა: თამბაქო, კარტოფილი, პომიდორი, ლობიო, სიმინდი, ბადრიჯანი, მზესუმზირა, კაკაო, გოგრა, და ა.შ. ჰყავდათ ინდაურები. სხვათა შორის, ყავა, ანანასი, ბრინჯი, საზამთრო წარმოიშვა აფრიკიდან; ინდოეთიდან – კიტრი, ბანანი, მანგო, ჩინეთიდან – ბრინჯი, ხახვი, ატამი, სოია.

² მათი რელიგია იყო ადამიანური მსხვერპლშენიერვის გარეშე, მათ უყვარდათ სიცოცხლე და არ სურდათ სიკვდილი – გილგამეში მიდიოდა ნებისმიერ რისკზე მხოლოდ უკვდავების მოსაპოვებლად.

ყველაზე მნიშვნელოვანი, რაც მათ გამოიგონეს, იყო დამწერლობა: იეროგლიფები და ლურსმული ასოები, რომლებიც თიხის ფირფიტებზე¹ იყო დაწერილი. ასობით ათასი ტაბლეტი შემორჩა: გილგამეშის ლეგენდა, ჰამურაბის კოდექსი, პირადი და საქმიანი წერილები და გარიგებები, ქვითრები, შელოცვები, მაგიური და სამეცნიერო ტექსტები, მათ შორის მათემატიკის, ასტრონომიის და მედიცინის ტექსტები².

პირველად შუმერული და ქართული ენების მსგავსება შეისწავლა ქართველმა შუმეროლოგმა პროფესორმა მიხეილ წერეთელმა, გერმანიაში, 1913 წელს პუბლიკაციაში „შუმერული და ქართული ენები: შედარებით ფილოლოგია“. ის წერდა, რომ სახელწოდება იბერია Ib-Eria ასოცირდება სახელთან Sum-Eria. „ერ“ ქართულად, შუმერულად და ბასკურად ნიშნავს „ხალხს, ჯარს“. შუმერული ქალაქ ურის (ქალაქი ურუქი) სახელი გვხვდება ქალაქების ქართულ სახელწოდებებში – ფასანაური, მახინჯაური, ამბროლაური, გუდაური. ნაპოვნია ასი მსგავსი შუმერული და ქართული სიტყვა: გუდა, დოკი, შილა, მთა, კალი, ერი, აგარა, ბარი, ეშ „ერთი“ მეგრულში, იტუ – „თვე“, ჰარი, ბულბული, ნანა „დედა“, ასკუ „ასაკი“, ლამაზუ-ლამაზი „ლამაზი“, ნარ-ნარ „ჯგუფური სიმღერა“, ნაზი „ნაზი“. ცნობილი ქართველი ფსიქოლოგი, პროფესორი დიმიტრი უზნაძე, Theory of Attitude and Set თეორიის ავტორი, 1919 წელს წერდა, რომ შუმერები შესაძლოა ქართველებთან იყოს დაკავშირებული. შუმერული მითოლოგია ქართულის მსგავსია. გილგამეშისა (შუმერული გმირი) და ამირანის (ქართველი ლეგენდარული გმირი) მამას სულკალმახი ერქვა Sulkalmakh³.

ნებისმიერ შემთხვევაში კაცობრიობის ისტორია ბედნიერად უნდა განვითარებულიყო, მაგრამ მოულოდნელად დაიწყო და დამკვიდრდა სტერეოტიპული მოვლენა, რომელიც მუდმივად მეორდება დღემდე: როგორც

¹ მიუხედავად იმისა, რომ სკეპტიკოსები ამტკიცებენ, ამ ტაბლეტების აღმოჩენა საიდუმლოებით არის მოცული, ახლა ამის გადამოწმება შეუძლებელია. სამწუხაროდ, კავკასიაში ასეთი დაფები არ მოიძებნა და, შესაბამისად, ცივილიზაციის წყაროს წოდება კავკასიას არ მიუღია. სხვა ცივილიზაციები წერდნენ ცხოველთა ტყავზე, პაპირუსზე და ა.შ., რომელთა შენახვაც ვერ მოხერხდა.

² მათი ისტორიული ქრონოლოგიის ჩანაწერები დაცულია თიხის ფილებზე. გაუგებარია, რატომ მართავდნენ წარღვნამდე მათი მეფეები საუკუნეების განმავლობაში, თუმცა წარღვნის შემდეგ მათი სიცოცხლის ხანგრძლივობა ნორმალური გახდა. მაგრამ წარღვნის თარიღი ემთხვევა თანამედროვე მონაცემებს – 10 ათასი წლის წინ.

³ ცნობილია, რომ ომის დროს (მისი დასრულებისას) სტალინმა ქართველი ისტორიკოსები კრემლში დაიბარა შეხვედრაზე, რომ ლეგენდა ამირანის შესახებ უნდა დათარიღებულიყო. ნიკო მარმა და ნუცუბიძემ იმუშავეს და დაამტკიცეს, რომ ამირანის ლეგენდა ჩვ. წ. IV-V ათასწლეულშია შედგენილი, მაგრამ ახლა საყოველთაოდ მიღებულია, რომ იგი შეიქმნა ძვ.წ. II ათასწლეულში, ე. ი. გილგამეშის (ძვ.წ. III ათასწლეული) ლეგენდის შემდეგ.

კი ცივილიზაცია ჩამოყალიბდება დასავლეთის ნებისმიერ ტერიტორიაზე, აღმოსავლეთიდან ჩნდებიან ველური მძარცველები – მომთაბარეები, რომლებიც იპყრობენ მათ. იქმნებოდა იმპერიები, რომლებიც სხვისი მიწების დაპყრობით არსებობდნენ. თუ ლიტერატურული მითები დაინერა კლასობრივი ბრძოლისა და სოციალური ფორმაციების ცვლილებაზე, ძალიან ცოტა დაინერა დასავლეთსა და აღმოსავლეთს შორის ეგზისტენციალურ ბრძოლაზე. შუმერებს არ სჭირდებოდათ იმპერიის შექმნა, რადგან არაფერს იპყრობდნენ, ისინი მუშაობდნენ და ცხოვრობდნენ სხვებზე უკეთესად. მაგრამ მეზობელი იმპერიები მუშაობის ნაცვლად მხოლოდ სამხედრო ძალების მობილიზაციას ახერხებდნენ, რათა სხვის ქონებას დაუფლებოდნენ. მათ მეომრებს სიკვდილი არ აშინებდა, რადგან მათი ცხოვრება სიკვდილზე უარესი იყო. სამწუხაროდ, მათ მუშაობის მცდელობას ასევე აზრი არ ჰქონდა, რადგან ისინი ფიზიოლოგიურად ვერ შეძლებდნენ ხარისხიანი პროდუქტის წარმოებას. იაფეტიდების დასავლური ცივილიზაცია ყოველთვის იმარჯვებდა, რადგან გააჩნდა გენეტიკური უპირატესობა შემოქმედებასა და ინტელექტში. ეს დაპირისპირება იწყება კანითა და აბელით, მესოპოტამიით და გრძელდება დღემდე.

ასე რომ, როდესაც ძვ. წ. 3-2 ათას წელს მესოპოტამია დასუსტდა, სავარაუდოდ, ნიადაგის დამლაშებისა და მოუსავლიანობის გამო, რადგან ზღვის წყალი აღწევდა სარწყავ არხებში (რაც, ადგილობრივების საბედნიეროდ, არ მომხდარა ნილოსის დელტაში ან ჩინეთის მდინარეებში), ცივილიზებულ ადგილას ძვ. წ. 24-22 საუკუნეებში ნაკლებად განვითარებულმა სემიტურმა ტომებმა დაიწყეს დასახლება, ამ შემთხვევაში **აქადურმა** Accadian ტომებმა, რომლებმაც სარგონ დიდის დროს აქადის იმპერიაც კი შექმნეს.

ასე იწყება იაფეტის შთამომავლების გადარჩენისთვის ბრძოლის გაუთავებელი ისტორია. ყოველ ჯერზე, როგორც მასხარაშვილი წერს თავის ნაშრომში: „კავკასია“, ხსნა ჩრდილოეთიდან (კავკასიის მთებიდან) მოდიოდა. ძვ. წ. 2150 წელს **გუთებმა**¹ Guths/Guthians, „მთის ბარბაროსებმა“ და, როგორც ზოგიერთი ავტორი მიიჩნევს, იბერიელი უტიელების Utians შთამომავლებმა, კავკასიის ალბანეთის უძველესმა მკვიდრებმა, შური იძიეს შუმერების ასიმილაციაზე და გაანადგურეს აქადის იმპერია მისი შექმნიდან 200 წლის შემდეგ. შველა დროული იყო, მაგრამ ხანმოკლე. საერთო ჯამში, მთიანი იბერიული გუტები მართავდნენ შუმერს დაახლოებით 100 წლის განმავლობაში, ხოლო ძვ. წ. 2000 წელს მესოპოტამია ამჯერად მოექცა სემიტი **ამორეველთა**²

¹ შუმერული წყაროები გუთებს აღწერენ, როგორც ქერათმიან, ფერმკრთალი კანის ბარბაროსებს Gutium ან Qutium-ის მთებიდან, როგორც ჩანს, ცენტრალურ ზაგროსიდან. ყოველ შემთხვევაში ისინი კავკასიელების ნათესავები იყვნენ.

² ბიბლიაში ამორეველები აღწერილია, როგორც მაღალი ხალხი „კედრის სიმაღლის“, ხოლო მათი მეფე აღწერილია როგორც „გიგანტების წარმომადგენელი“ (კან. 3:11). „ამორელები ჩვენზე დიდი და მაღლები არიან; ქალაქები დიდია და ცამდე სიმაგრებით“ (1:28).

Amorites მმართველობის ქვეშ, რომლებმაც ააგეს ცნობილი ქალაქი ბაბილონი. ამორიტის ჰამურაბი Hammurabi გახდა ბაბილონის მმართველი ძვ. წ. 1792 წელს და სწორედ მან დაწერა ცნობილი კანონები ქვაზე, რომელიც ამჟამად ლუვრში (პარიზი) ინახება. იაფეტის შთამომავლები კვლავ იდევნებდნენ. სავარაუდოდ, მათ ვერაფერი გადაარჩინდა, მაგრამ ძვ. წ. 1600 წ. ანატოლიის იბერიელმა კასიტებმა¹ Kassites დაამარცხეს ამორეველები და აიღეს ბაბილონი, მაგრამ მოსახლეობა აღარ იყო შუმერული და არ ლაპარაკობდნენ შუმერულ ენაზე.

საერთოდ, ამ დროს მთელი სამყარო ამოძრავდა – ძვ. წ. XVIII საუკუნეში აღმოსავლეთიდან გამოჩნდნენ ინდოევროპელების ლაშქარები:

- ცივ ევროპაში გამოჩნდნენ კელტები;
- არიელები გაემგზავრნენ ინდოეთში²;
- ციმბირიდან (ალტაიდან) ჩამოსულმა აქაველებმა Achaeans შავი ზღვა

შემოიარეს და ბალკანეთის ნახევარკუნძულზე დასახლდნენ პელაზგების მიწებზე (შემდგომ მათგან ბრინჯაოს, მეტალურგიისა და მედიცინის საიდუმლო მოიპარეს).

ბიბლიური ცნობები კავკასიის შესახებ

ძვ. წ. 2000 წ. – ბაბილონის კომუკის მშენებლობა და განადგურება

ძვ. წ. 1800 წ. – აბრაამის გადასვლა ხარანსა და ქანაანში

ძვ. წ. 1700 წ. – იაკობ-ისრაელი Jacob-Israel გადავიდა ეგვიპტეში

ძვ. წ. 1250 წ. – ისრაელების მასობრივი გასახლება ეგვიპტიდან

ამორეველთა ბატონობის დროს (კასიტების გამოჩენამდე) ძვ. წ. 1800 წ. ერთმა შუმერულმა ოჯახმა დატოვა შუმერული ქალაქი ური და გადავიდა ჩრდილოეთით იბერიულ-ქალდეურ ქალაქ ჰარაანში³

¹ ქართველი ენათმეცნიერი ნიკო მარი ამტკიცებდა, რომ კასიტები, ზაგროსის მთების მცხოვრებნი, რომლებიც არც სემიტურ და არც ინდოევროპულ ენაზე საუბრობდნენ, იყვნენ ქართული ტომების ნათესავები.

² ძვ. წ. 1200 წელს მომთაბარე არიელებმა დაიწყეს კავკასიიდან მიგრაცია ინდის ველის რეგიონში ირანის, ქაშმირისა და პენჯაბის გავლით. არიელები თავს აღმატებულად მიიჩნევდნენ ადგილობრივ შავგვრემან ხალხის მიმართ და შექმნეს კასტური სისტემა. არიელები არ ცხოვრობდნენ ქალაქებში, არ აშენებდნენ ტაძრებს, არ ამუშავებდნენ მინას და არ ეცვათ ძვირად ღირებული ტანსაცმელი, მაგრამ უყვარდათ აზარტული თამაში, სიმღერა და ცეკვა. არ ჰქონდათ სახვითი ხელოვნება და მწერლობა, მაგრამ ზეპირი ლირიკული პოეზიისადმი უნარი უზადლო იყო. არიელებმა თავიანთი კვალი დატოვეს სანსკრიტზე დაწერილ რიგ ვედას საგალობლებში. არიელი მეცხოველეების პატივისცემის ნიშნად ძროხა დღემდე წმინდა ცხოველად ითვლება ინდოეთში.

³ კაცობრიობის ისტორიაში პირველად ამ ქალაქს დიდი ხნით ადრე. ექსკლუზიურად იერუსალიმზე, ათონის მთაზე ან ლხასაზე წმინდა მნიშვნელობა ჰქონდა. დიდი ხნით ადრე. ალექსანდრე მაკედონელმაც კი, რომელმაც ხმელთაშუა ზღვის სანაპიროზე ხარანის მოპირდაპირე მხარეს ააგო საპორტო ქალაქი ანტიოქია, იცოდა მისი წმინდა მნიშვნელობის შესახებ, ისევე როგორც იერუსალიმისთვის აშენდა საპორტო ქალაქი

Harran¹, კაბადოკიის საზღვარზე (11:31). ესინი იყვნენ აბრაამი, მისი ცოლი, მამა, ძმა და ძმისშვილი. ბიბლიაში ურიდან ჰარაანამდე გრძელი მოგზაურობის მიზეზად მოყვანილია ის, რომ ისინი წავიდნენ თავიანთი წინაპრების საფლავების მოსანახულებლად. სწორედ ხარანში გადაურჩა აბრაამის ოჯახი ასიმილაციას და გახდა რჩეული, სწორედ იქ, წარღვნის შემდეგ პირველად, Jakhve პირდაპირ ელაპარაკა ადამიანს და დადო ალთქმა: ერთი ღმერთის აღიარების სანაცვლოდ, აბრაამის შთამომავლობა კურთხეული იქნება (გენეზისი 11-25) და მე-8 დღეს წინადაცვეთა მიღებულ იქნა ალთქმის სიმბოლოდ². ხარანში, მშობლიურ მიწაში აბრაამმა მამა დაკრძალა და უფლის ნების თანახმად, ის, ლოტი და სარა მიდიან ალთქმულ მიწაზე ჰამიტურ ქანაანში (პალესტინა). უნდა აღინიშნოს, რომ ადამიდან აბრაამამდე, 19 თაობის განმავლობაში, ეს იყო შუმერული ოჯახი და საუბრობდა შუმერულ ენაზე, მაგრამ როდესაც ისინი შევიდნენ ქანაანში ისინი გახდნენ პირველი **ებრაელები**, ებრაელთა წინაპრები და დაიწყეს ებრაულად საუბარი. უდაბნო ქანაანში ეკონომიკური ცხოვრება თითქმის შეუძლებელი აღმოჩნდა. ამავე დროს, აბრაამის შვილები, ისააკი და ძმები ქორწინდებოდნენ ქალებზე, რომლებსაც მსახურები ჩამოჰყავდათ მხოლოდ იბერიულ-ქალდეური ხარანიდან და არასოდეს შერეულან ადგილობრივ ქანაანელებთან³. ეს დიდხანს ვერ გაგრძელდებოდა და შველა

თელ-ავივი. ჰარანის გაუჩინარების შემდეგ საქართველოში განსაკუთრებული სულიერი კავშირი დარჩა ანტიოქიასა და ანტიოქიის ეკლესიასთან. სწორედ ანტიოქიაში უწოდეს იესოს მიმდევრებს პირველად „ქრისტიანები“.

- ¹ სიტყვა „ჰარანი“ ებრაულად ნიშნავს „მთიანს“. ხარანი აბრაამის ძმა იყო. მისი გარდაცვალების შემდეგ ოჯახმა გადაწყვიტა გადასულიყო ხარანში, საიდანაც ღმერთმა აბრაამი ქანაანში გაუშვა.
- ² სამედიცინო გენეტიკამდე დიდი ხნით ადრე, თალმუდმა იცოდა ჰემოფილიის შესახებ და იძლეოდა ზუსტ მითითებას: სისხლდენის შედეგად სიკვდილი ათავისუფლებს წინდაცვეთისგან გარდაცვლილი ჩვილის ყველა და-ძმას, ისევე როგორც მის ბიძაშვილებს, მაგრამ მხოლოდ ქალის და არა კაცის ხაზით.
- ³ თუმცა ქანაანელი ქალებისგან განსხვავებით, გამონაკლისი ეხებოდა ხეთელ ქალებს და აბრაამის შთამომავლები ხშირად ქორწინდებოდნენ მათზე. ბიბლია დეტალურად აღწერს, რომ, მშობლები უკმაყოფილო იყვნენ ხეთელი ქალებით. ისინი ძალიან დამოუკიდებლები და აქტიურები იყვნენ. მაგრამ ჩვენ ასევე ვიცით ბიბლიიდან, რომ, როდესაც ებრაელები დაბრუნდნენ ქანაანში, ეგვიპტის მონობის შემდეგ ჩვენს წელთაღრიცხვამდე 1200 წელს, ის უკვე დასახლებული იყო „ხეთებით, გირგაშელებით, ამორელებით, ქანაანებით, ფრიზილებით, ჰივიანებითა და იებუსელებით“. გაცემულ იქნა პირდაპირი ბრძანება ყველა ადგილობრივი ტომის ლიკვიდაციის შესახებ, განსხვავებით აბრაამის დროიდან 1800 წ. ძვ. წ., როცა ისინი ერთად მშვიდობიანად ცხოვრობდნენ. მაგრამ ხეთი ქალების „პრობლემამ“ თავი კვლავ იჩინა, როდესაც ისრაელის მეფეს დავითს შეუწყვარდა ურია ხეთის ცოლი (მისი ეროვნება არ არის მითითებული) და სწორედ მისგან შეეძინა ვაჟი სოლომონი. შესაბამისად, ეზეკიელი მამიმართავდა იერუსალიმის მაცხოვრებლებს სიტყვებით:

კვლავ ჩრდილოეთიდან მოვიდა. ჰიქსოსების Hyksos ტალღამ (ქართველი ავტორების მიხედვით იბერიული წარმოშობის), ჰიქსოსებმა, ჩრდილოეთიდან გაიარეს პალესტინა და აიღეს ჰამიტური ეგვიპტე ძვ. წ. 1600-1700 წლებში მათ დააარსეს ჰიქსოს ფარაონების დინასტია¹. მათ ადგილობრივ კულტურაში შემოიტანეს ცხენები, ბორბალი, ეტლი, ბრინჯაოს იარაღი (ეგვიპტელებმა ააშენეს პირამიდა ბორბლის გარეშე). ლორენს გარდნერი Laurence Gardner თავის წიგნში Genesis of the Grail Kings (2005) წერდა: „სავარაუდოა, რომ ჰიქსოსები ტროას წარმოშობისა იყვნენ“.

ვინაიდან აბრაამის შთამომავლების ქანაანში ცხოვრება თითქმის შეუძლებელი გახდა, ებრაელები ალბათ მიჰყვებოდნენ კეთილგანწყობილ ტროელ ჰიქსოსის ტალღებს და ძვ. წ. 1650 წ. იაკობის/ისრაელის 12 ვაჟი/ტომი ოჯახებით ქანაანიდან ეგვიპტეში გადავიდა საცხოვრებლად, სადაც დასახლდნენ „პაღ“. როდესაც ეგვიპტე იბერიული ჰიქსოსების მმართველობის ქვეშ იყო, ებრაელებს ეკავათ გამორჩეული ოფიციალური თანამდებობები და მას შემდეგ, რაც ჰიქსოსები ეგვიპტიდან გააძევეს ძვ. წ. 1550 წ., ებრაელები მონებად იქცნენ². მოსემ გამოიყვანა ებრაელები ეგვიპტიდან და ისინი 40 წლის განმავლობაში დახეტიალობდნენ სინაის უდაბნოში, სადაც მოსემ მიიღო 10 მცნება³. რატომ ხეტიალობდნენ 40 წელი? ბევრი ავტორი თვლის, რომ მოსე სასწაულს ელოდა.

„მამაშენი ამორეველია და დედაშენი ხეთელია“ (16:3).

¹ რომან შოლცმა 2011 წ. მაქს პლანკის ინსტიტუტის შვეიცარიული ცენტრის iGENEA-ს დირექტორმა როიტერთან ინტერვიუში განაცხადა, რომ მისი ცენტრის გენეტიკური კვლევის მიხედვით, ეგვიპტური ფარაონები ეკუთვნოდნენ ჰაპლოჯგუფს R1b1a2, რომელიც ეგვიპტეში კავკასიიდან 9500 წლის წინ გადავიდა. ბევრი ცნობილი დასავლელი მკვლევარი (პეტრი, როლი და სხვ.) თვლის, რომ ფარაონები არიან ეგვიპტეში ჩასული კავკასიური რასის წარმომადგენლები.

საიტზე www.peopleofar.com (სომხეთის ხალხი) კიდევ უფრო შორს წავიდნენ და ამტკიცებენ, რომ გერმანელმა მეცნიერებმა დაამტკიცეს, რომ ეგვიპტელები სომხების შთამომავლები იყვნენ. სხვათა შორის, ის რომ მუშკები სომხები არიან, ღვინო, რძე, ეტლი სომხებმა გამოიგონეს, მინოელები და მიკენელები სომხები არიან, ზოგადად, ყველა ინდოევროპელი სომხების შთამომავალია და ა.შ.

² მსგავსი ამბები გვხვდება ყველა უძველესი ხალხის ისტორიაში. ქართველებიც გაჰყვნენ თავიანთ თანამემამულეებს ჩრდილოეთის ცივ რეგიონებში. ისინი ხელმძღვანელობდნენ უზარმაზარი იმპერიის მშენებლობას, რომელიც დაფუძნებული იყო სამართლიანობის, თანასწორობის, სიყვარულისა და მშვიდობის ბიბლიურ ღირებულებებზე (ქალაქზე იდეოლოგია სწორედ ეს იყო). მათ შეკრიბეს უზარმაზარი იმპერია, დაამარცხეს მტრები, გახდნენ მსოფლიოს მოსახლეობის უმეტესი ნაწილის მოკავშირეები, შექმნეს ბირთვული და სარაკეტო ტექნოლოგია. თუმცა, ფარაონის გარდაცვალების შემდეგ, მყისიერად, „რჩეული“ ხალხი ხელმძღვანელ თანამდებობებს ჩამოაშორეს და შემდეგ განდევნეს ქვეყნიდან.

³ მაგრამ ეს ფილები მოსემ დაამტკიცა. შემდეგ ღმერთმა უთხრა მოსეს, მოეტანა ორი

სასწაული კი ნამდვილად იყო საჭირო, რადგან ეგვიპტის არმია ჯერ კიდევ ებრაელებს მისდევდა. ეგვიპტურმა ეტლებმა¹ გაიარეს სინაის სანაპიროზე, დაიპყრეს ქანაანი, იერუსალიმი და სირია. წარმოდგენაც კი შეუძლებელი იყო, რომ პატარა, ნახევრად მშვიერ ხალხს შეეძლო დაეარსებინა თავისი ახალი სამეფო ქანაანში. იმდროინდელი ექვსი იმპერია – ეგვიპტე, ხეთები, ჰურია², ასურეთი, ბაბილონი და ელამი ებრძოდნენ ერთმანეთს ყოველი მიწის ნაგლეჯისთვის.

მაგრამ დაახლოებით **ძვ. წ. 1200 წ.** განვითარდა მთელი რიგი ისტორიული სასწაულებრივი მოვლენა, რომლებმაც შეცვალეს კაცობრიობის ისტორიის განვითარება:

- ტროას ომი და

ახალი ქვის ფირფიტა და მოსემ ხელახლა დაწერა ალთქმის სიტყვები, ათი მცნება. სავარაუდოდ, დამატებითი სიტყვიერი ცოდნა, რაც ღმერთმა მოსეს მისცა (მოსე ორმოცი დღე და ორმოცი ღამე მთაზე იყო), იყო ეზოთერული ცოდნის საფუძველი.

პირველი ფილები მოსემ მიიღო ღმერთისაგან (31:28) ამოკვეთილი შრიფტით, რაც თვით ღმერთის საქმე იყო. რა ენაზე იყო ის დაწერილი, უცნობია. ეს დაფები დაიმტვრა, როდესაც მოსემ დაყარა ისინი მიწაზე (32:19), ოქროს ხბოს ირგვლივ ებრაელების დანახვაზე და მოსემ ახალი ორი ფილა აიტანა სინას მთაზე, სადაც უკვე მან ღმერთის კარნახით 10 მცნება დაწერა (34:27-28). არის თუ არა განსხვავება ორ ვერსიას შორის, უცნობია. შესაძლოა, ამჯერად ისინი ებრაულად (ძველი ებრაულად) იყო დაწერილი. ებრაელთა წინაპარი აბრაამი ხომ შუმერის მკვიდრი იყო და შუმერულ ენაზე ლაპარაკობდა, მაგრამ ქანაანის ალთქმულ ქვეყანაში შესვლისთანავე აბრაამის ოჯახის წევრები ებრაელები გახდნენ და მათ დაიწყეს ქანაანურ ებრაულ ენაზე საუბარი. ებრაული ქანაანური ენის დამწერლობა ეფუძნებოდა არამეულ ანბანს. გაურკვეველია, რატომ არ შექმნა ღმერთმა ებრაელებისთვის (ძველი ებრაულისთვის) საკუთარი ანბანი. ძველი ალთქმა დაიწერა ებრაულად (ქანაანურად), ხოლო ძვ.წ. VI საუკუნიდან (ანუ ბაბილონის ტყვეობის შემდეგ) ებრაელებმა წმინდა ტექსტები არამეულად თარგმნეს და ებრაული საკრალურად შეინარჩუნეს. ქრისტეს დროს ებრაელები ლაპარაკობდნენ არამეულ და ბერძნულ ენებზე. ითვლება, რომ არამეული იყო მშობლიური ენა, რომელზეც იესო ლაპარაკობდა.

¹ ჰიქსოსების ამ ინოვაციამდე, ეგვიპტის უზარმაზარი და უმოძრაო არმია არასოდეს აწარმოებდა დამპყრობლურ ომებს შორეულ ტერიტორიებზე.

² ამჟამად გაშიფრულია ჰურიული ენა აქადური ლურსმული ასოებით. ოქსფორდის უნივერსიტეტის კათედრის გამგემ Archibald Henry Sayce (1891-1919) ლუვრის მუზეუმში ცნობილ ქართველ მეცნიერს ე.თაყაიშვილს უთხრა, რომ ქართული ენის ცოდნა მას დიდად დაეხმარა ჰატიანური და ჰურიული ტექსტების თარგმნაში. თურქმა არქეოლოგმა ეკრემ აკურგალმა აღმოაჩინა ოქროსა და ვერცხლის ფიგურა, რომელზეც გამოსახულია ჰატი ქალი გრძელი ცხვირით და დაწერა: „ეს არის ჰატი ხელოვნების შედევრი. ფიგურის დიდი „რომაული ცხვირი“ ასახავს იმდროინდელი ანატოლიის მკვიდრთა ეთნიკურ ტიპს“, რაც დამახასიათებელია კავკასიელებისათვის.

– „ზღვის ხალხის“ Sea people შემოსევა ჩრთილოეთიდან, რომელთაც რკინის იარაღი ჰქონდათ. მათ გაანადგურეს მიკენურ-აქაელი ბერძნები და ხეთები. ეგვიპტემ სასწრაფოდ გაიყვანა თავისი ჯარები რეგიონიდან, რათა დაეცვათ საკუთარი ტერიტორია, და ებრაელებს მიეცათ შესაძლებლობა დასახლებულიყვნენ ქანაანელთა მიწაზე.

ეს მოვლენები ცნობილია ბერძნული წყაროებიდან. აქედან იწყება ელინისტური ერა და ისტორია. (ბერძ. histia).

ელინისტური მონაცემები კავკასიის შესახებ

- ბრინჯაოს ხანა – ძვ. წ. 3 ათასწლეული
- ძვ.წ 3-2 ათასწლეული – მინოელების გამოჩენა კრეტაზე
 - ძვ. წ. 20-18 სს.;
 - ინდოევროპული არიების შეჭრა ინდოეთში;
 - კელტების (ინდოევროპელი არიელების) შეჭრა ევროპაში;
 - მიკენელების / აქაელების (ინდოევროპელი არიელები) შემოსევა ბალკანეთის ნახევარკუნძულზე.
- რკინის ხანა – ძვ. წ. 1200 წ.
- არგონავტების მოგზაურობა კოლხეთში;
 - ისრაელიანთა 40-წლიანი ხეტიალი მოსეს ხელმძღვანელობით;
 - ტროას ომი;
 - ჩრდილოეთ ზღვის ხალხებში რკინის იარაღის გამოჩენა;
 - დორიელების შემოსევა (ინდოევროპელი არიელების ახალი ტალღა) ბალკანეთის ნახევარკუნძულზე და მიკენელთა განადგურება (ინდოევროპელი არიელების წინა ტალღა);
 - ძვ. წ. 1200-800 წწ. – ბნელი საუკუნეები საბერძნეთში, 5 საუკუნის განმავლობაში ენისა და დამწერლობის დაკარგვა;
 - ძვ. წ. 730 წ – აღორძინების დასაწყისი, ჰომეროსმა დაწერა ილიადა და ოდისეა, ოლიმპიური თამაშების დასაწყისი;
 - ძვ. წ. 480 წ. – ელინიზებული სპარტელები (დორიელები – ინდოევროპელები) ქსერქსესის წინააღმდეგ;
 - ძვ. წ. 440 წ. – ჰეროდოტემ დაწერა „ისტორია“, ევრიპიდემა დაწერა ტრაგედია „მედეა“, ესქილემ „მიჯაჭვული პრომეთე“;
 - ძვ. წ. 338 წ. – მაკედონიის (ინდოევროპელების ახალი ტალღა) შემოსევები საბერძნეთში, ელინიზებული ალექსანდრე მაკედონელი;
 - ძვ. წ. 3 საუკუნე – აპოლონიუსმა დაწერა „არგონავტიკა“;
 - ძვ. წ. 20-იან წლებში ვერგილიუსმა დაწერა „ენეიდა“.

**ევროპის პირველი მოსახლეობა
– მინოელები – პელაზგები – იბერიელები**

ევროპაში ადამიანებმა პირველად დაიწყეს დასახლება ძვ. წ. III და II ათასწლეულებში ბალკანეთის ნახევარკუნძულზე. F. Schachermeyr-ის არქეოლოგიურმა გათხრებმა (1979) აჩვენა, რომ **მინოელები**¹ კუნძულ კრეტაზე გადასახლდნენ ანატოლიიდან და კავკასიიდან. კრე ტას ლეგენდარული მეფე მინოსი იყო კოლხეთის მეფის აიეტის Aetes/Ayetes დის, პასიფაეს Pasiphae/Passifei ქმარი. ქართველი ავტორები და მეცნიერები (რობაქიძე, გამსახურდია, წერეთელი, გორდენიანი, აბდუშელიშვილი და სხვები) ამტკიცებდნენ, რომ მინოელები იყვნენ იბერიული ტომების – პელაზგებისა და კოლხების ნათესავები. ევროპის თითქმის ყველა ერი (თუნდაც ჩრდილოელი) აცხადებს, რომ დაკავშირებულია **პელაზგებთან** Pelasgians², ტროელებთან, ეტრუსკებსა³ და რომაელებთან. იბერიელების **Iberians** სახელით პელაზგების ევროპაში ემიგრაციაზე წერდნენ გერმანელი მეცნიერები ჰუმბოლდტი, კრეტშმერი, ბლუმენბახი, ქართველი ავტორი ჯანაშია და სხვები. თუ პელაზგები სოფლის მეურნეობით იყვნენ დაკავებულნი და ცხოვრობდნენ ევროპის სამხრეთში, იბერები უფრო მეტძობლები იყვნენ, ნადირობდნენ და ღრმად შედიოდნენ „ცივ“ და უცნობ ევროპაში მცინვარების უკან დახვევის კვალდაკვალ. ცხადია, კავკასიის მთებში სიარულის გამოცდილება ამ უძველეს პიონერებს კარგად ეხმარებოდა. იბერები და პელაზგები იყვნენ კავკასიური რასის ხალხი, აქამდე უცნობი ენითა და დამწერლობის გარეშე. სწორედ მათ დატოვეს უძველესი ქვის ნაგებობები მთელ ევროპაში, მათგან ყველაზე ცნობილია სტოუნჰენჯი.

ყველაფერი შეიძლებოდა ასე ბუნებრივად განვითარებულიყო, მაგრამ ძვ. წ. 2-3 ათასწლეულში ლიტველ-ამერიკელი მარია გიმბაუტასის თეორიის მიხედვით უკრაინული სტეპებიდან მომთაბარე ტომებმა დაიწყეს ევროპაში

¹ 1870 წელს შლიმანმა ჰომეროსის ტექსტების მიხედვით გათხარა ძველი ტროა და მიკენა. მას სურდა აღმოსავლეთით წასვლა და რუსეთის მეფეს ნებართვა სთხოვა გაეტარებინა არქეოლოგიური ექსპედიცია გონიოში, ბათუმის მახლობლად, სამხრეთ კავკასიაში, მაგრამ ამაზე უარი მიიღო, რადგან არქეოლოგია არა მხოლოდ მეფის რუსეთში, არამედ საბჭოთა პერიოდშიც კი მკაცრად კონტროლდებოდა.

² ვიკიპედიაში ნახსენებია იბერიულ-კავკასიური თეორია პელაზგების წარმოშობის შესახებ ყველა ენაზე, მათ შორის თურქულად, სერბულად, ესპანურად და ა.შ., მაგრამ არა რუსულ ტექსტში, სადაც ნათქვამია, რომ პელაზგები წარმოიშვნენ აფრიკიდან, ან არიან ინდოევროპელები, ან ზღვის ერთ-ერთი ხალხი.

³ ეტრუსკების 70-მდე გენეტიკურმა ანალიზმა აჩვენა, რომ ისინი მიეკუთვნებოდნენ ჰაპლოჯგუფს G2a3a და R1b, რაც ადასტურებს ჰეროდოტეს აზრს იმის შესახებ, რომ ეტრუსკები მცირე აზიიდან და კავკასიიდან მოვიდნენ.

შელწევა. ესენი იყვნენ ინდოევროპელი მომთაბარეები (კელტები Celts¹), რომლებიც ჩამოვიდნენ შავი ზღვის მიმდებარე ტერიტორიიდან. გამყრელ-იძე-ივანოვი ამტკიცებდა, რომ კელტების სამშობლო იყო ანატოლია. მეორე ნაწილი (არიელები Arians) ინდოეთისაკენ გადასახლდნენ. მაგრამ როგორ გახდნენ არიელები ევროპაში ასე ცივილიზებული, თანამომე ტომებისგან განსხვავებით, რომლებიც აღმოსავლეთში წავიდნენ. სავარაუდოდ, ისინი ევროპის ხეობებში შეხვდნენ იდუმალ აბორიგენებს, სახელად იბერებს და მათი შერევა ძალიან პროდუქტიული აღმოჩნდა. XX საუკუნის ცნობილმა საბჭოთა ენათმეცნიერმა და ეთნოგრაფმა ნიკო მარმა (ქართულ-მოტლანდიური წარმოშობის) შეიმუშავა თეორია, რომ სწორედ იაფეტის შთამომავლების პროტოქართული ტომები წარმოადგენდნენ ევროპის იბერიულ აბორიგენულ მოსახლეობას, რომლებიც შემდგომში შეერივნენ კელტებს (კელტ-იბერიული ტომები²): მცირე აზიაში (ანატოლია) – ტროელები, იტალიაში – ეტრუსკები,

¹ რომაელები კელტებს გალებს Gauls უწოდებდნენ (Asterix-Obelix ისტორია), ხოლო ბერძნები გალატელებს. გალატიის უძველესი სამეფო, გალატია Galatia ანატოლიაში, ახლა ცნობილია პავლე მოციქულის მიმართვით მათი შთამომავლებისთვის. ნაცისტები ჩრდილოეთს არიელების (ინდოევროპელების ან ინდო-გერმანელების) სამშობლოდ მიიჩნევდნენ. მათთვის პრობლემა ის იყო, რომ სამხრეთის ცივილიზაციების კულტურული უპირატესობა ჩრდილოეთ ბარბაროსებთან შედარებით აშკარა იყო. სწორედ ხმელთაშუა ზღვის ხალხები იყვნენ ყველა ძირითადი უძველესი ცივილიზაციის შემქმნელები, მესოპოტამიიდან რომამდე. ნორდისტები იძულებით აღიარებდნენ, რომ ხმელთაშუა ზღვის რასა აღემატებოდა ჩრდილოეთ ხალხებს მხატვრული და შემოქმედებითი შესაძლებლობების თვალსაზრისით, მაგრამ ხაზს უსვამდნენ სკანდინავიური რასის უპირატესობას შრომის უნარში, ტექნიკურ ცოდნასა და დაპყრობის უწყვეტ სულში.

ალბერტ შვეერი ციტირებს ჰიმლერის არქეოლოგიური საქმიანობით გაღიზიანებულ ჰიტლერს: „რატომ ვცდილობთ მთელი მსოფლიოს ყურადღების ცენტრში მივიტანოთ ის ფაქტი, რომ გერმანელებს წარსული არ აქვთ? საკმარისი არ არის რომაელებმა უზარმაზარი შენობები ააშენეს, როდესაც ჩვენი წინაპრები ჯერ კიდევ მიწურში ცხოვრობდნენ. ახლა ჰიმლერმა დაიწყო ამ უბედური საცხოვრებლების ნაშთების გათხრები და აღფრთოვანებული იყო ყველა ჭურჭლის ან ქვის ნაჯახით, რომელსაც პოულობდნენ. ერთადერთი დასკვნა ამ აღმოჩენებიდან არის ის, რომ მთელი მსოფლიო გაიგებს, რომ ჩვენი წინაპრები ჯერ კიდევ იყენებდნენ ქვის ცულებს და ცეკვავენ ცეცხლის გარშემო იმ დროს, როდესაც ბერძნებმა და რომაელებმა მიაღწიეს უმაღლეს კულტურულ დონეს. სინამდვილეში, ჩვენ უნდა გავჩუმდეთ ჩვენს წარსულზე, მაგრამ ჰიმლერი ქმნის სრულიად ზედმეტ აურზაურს თავისი საქმიანობით“.

² განსხვავებით კელტებისგან, რომლებიც გენეტიკურად დიდად განსხვავდებოდნენ ევროპის იბერიული მკვიდრი მოსახლეობისა და გოთებისგან, რომლებიც მასიურად დასახლდნენ ევროპაში და შეადგენდნენ ევროპის მოსახლეობის დიდ ნაწილს, შემდგომმა ტალღებმა აღმოსავლეთიდან – ჰუნებმა და მონღოლებმა, სრულიად გაანადგურეს ისინი. ჰუნები ევროპაში გოთების დახმარებით ამოწყვიტეს, მონღოლები პოლონელებმა და უნგრელებმა შეაჩერეს, თურქები კი უკვე ევროპის გარეუბანში ავსტრიელებმა შეაყოვნეს.

იბერიის ნახევარკუნძულზე¹ – ბასკები, ბრიტანეთის კუნძულებზე – კალედონელები. მარმა თავის იაფეტურ თეორიაში აჩვენა, რომ სწორედ კავკასიურ ენებზე დაყრდნობით ჩამოყალიბდა გაუშიფრავი იბერიული ენა, რომელიც არსებობდა ინდოევროპულ ექსპანსიამდე ევროპაში².

არგონავტიკა ARGONAUTICA (ძვ. წ. XII ს.)

პოემა „Argonautica“ დაწერილია აპოლონიუს როდოსელის მიერ ძვ. წ. III საუკუნეში და ეფუძნება 200 წლის წინ დაწერილ ევრიპიდეს ტრაგედიას. იგი მოგვითხრობს მიკენელი იასონის მოგზაურობის შესახებ არგოს გემით ოქროს საწმისისთვის ზღაპრულად მდიდარ კოლხეთის სამეფოში. ანუ პოემა აღწერს 1000 წლის წინანდელ მოვლენებს, ე. ი. ძვ. წ. 1200 წელს (ტროას ომამდე რამდენიმე წლით ადრე). კოლხეთის მეფის აიეტის ასულს მედეას შეუყვარდება იასონი და ეხმარა მას ფარული ეზოთერული მნიშვნელობის ოქროს საწმისის მოპარვაში, რის შედეგადაც მსოფლიო ისტორიამ ელინიზმის გზით დაიწყო განვითარება. და ამით მთავრდება არგონავტების ლეგენდის თანამედროვე მოთხრობა, მაგრამ პარადოქსულად, ლეგენდის ყველაზე საინტერესო და ღირებული ნაწილი არგონავტების უკან დაბრუნების გზაა. ნაკლებად ცნობილია, რომ ისინი გაექცნენ მდევრებს კასპიის ზღვისკენ, შემდეგ კი მდინარე ვოლგის გასწვრივ (სადაც არგოს ატარებენ მხრებზე „12 დღე და ღამე“), ბალტიის ზღვის გავლით, დასავლეთი ევროპის შემოვლითა

ახლა იმასაც ამტკიცებენ, რომ არგონავტები ბალტიისპირელები იყვნენ.

¹ მხოლოდ რუსულად ამ ნახევარკუნძულს ეძახიან პირინეის ნახევარკუნძულს. ყველა სხვა ენაზე ნახევარკუნძულს იბერიულს უწოდებენ.

² საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის პირველი მდივანი კ. ჩარკვიანი წერდა, რომ 1943 წელს სტალინმა დაავალა ჯავახიშვილს შეექმნა საქართველოს ისტორიის სახელმძღვანელო, ხოლო 1945 წელს ჩარკვიანმა ჯანაშია და ბერძენიშვილი ჩაიყვანა სტალინთან (ჯავახიშვილი გარდაიცვალა). სტალინის აზრით, ქართველები წარმოიშვნენ სუბარებისა და ხეტებისგან. მას სჯეროდა, რომ ძველი ხეთები (ხატები) ასურელებთან დამარცხების შემდეგ გადავიდნენ ბალკანეთში და გახდნენ პელაზგები, აპენინებში მათ წარმოშვეს ეტრუსკები, პირენეებში კი – ბასკები. მან შესთავაზა პელაზგური, ბასკური და ეტრუსკული ენების შესწავლა ქართული ენის საფუძველზე.

და გიბრალტარის სრუტით (სცილა და ხარიბდა) დაბრუნდნენ საბერძნეთში (Wendel, 1924; Delage, 1930; Radermacher, 1938; Hyde, 1947; Wehrly, 1955; Vian, 1987).

Michel Woods BBC-ის ფილმში „მითებისა და გმირის ძიებაში“ აჩვენა, რომ გზაზე დევნილმა კოლხებმა დატოვეს კულტურული კვალი, რომელმაც ერთდროულად წარმოშვა ცივილიზაციის ადგილობრივი ცენტრები სკანდინავიაში, სამხრეთ ბრიტანეთში, მდინარეების – რაინისა და ლუვრის აუზში, ბასკეთსა და ეტრურიაში. სტრაბონი გეოგრაფიაში ეტრურიის ქალაქ პოლაზე წერს: „ის დაარსდა მედეას დასაბრუნებლად გამოგზავნილი კოლხების მიერ; მათ ვერ მიაღწიეს დასახულ მიზანს და საკუთარი თავი დასაჯეს და დარჩნენ აქ გადასახლებაში. პატარა ქალაქი, რომელსაც ბერძნები გადასახლებულების ქალაქს უწოდებდნენ, მათ ენაზე პოლა ჰქვია“.

დაბრუნების შემდეგ მეფემ დაარწმუნა იასონი, დაეტოვებინა მედეა და ცოლად შეერთო მისი ქალიშვილი. როგორც ცნობილია, მიტოვებულმა მედეამ შურისძიების გამო ყველა შვილი მოკლა. მაგრამ შეიძლება ეს სიმართლე არც იყოს. არსებობს კიდევ ერთი ვერსია, რომ მედეამ მოწამლა მოლაღატე მეფე, გაუხსნა გზა იასონს ძალაუფლებისკენ, ბავშვები კი ადგილობრივმა თავადობამ შურისძიების მიზნით დახოცეს. მაგრამ სწორედ მედეას მიერ შვილების მკვლელობის ვერსია იყო აღწერილი ევრიპიდეს ტრაგედიაში „მედეა“, რომელიც პირველად სცენაზე შესრულდა ძვ.წ 431 წელს. დღემდე შემორჩენილია ცნობები, რომ იმდროინდელმა ბერძენ ავტორებმაც კი დაადანაშაულეს ევრიპიდე იმაში, რომ მიიღო ხუთი ატიკური ტალანი, უზარმაზარი თანხა, მდიდარი კორინთელებისგან, რომლებსაც არ სურდათ ბავშვების სიკვდილის პასუხისმგებლობის აღება.

შეთქმულების თეორიებმა არც აპოლონიუსს აუარა გვერდი, მან 2 საუკუნის შემდეგ ევრიპიდეს ამ ტრაგედიის საფუძველზე დაწერა თავისი ეპიკური პოემის პირველი ვერსია. იმ დროს გამოთქვა მოსაზრებები, რომ მან არცთუ ისე „სწორად“ აღწერა მოვლენები და ის გადასახლეს კუნძულ როდოსზე (ამის შემდეგ აპოლონიუსი გახდა როდოსელი). ქართველი ავტორების თქმით, გამოცემის მეორე ვერსიაში ამოღებულ იქნა ყოველგვარი ინფორმაცია კოლხეთის კულტურულ უპირატესობაზე და პოემა მაშინვე გახდა ბესტსელერი საბერძნეთში. ახალ ვერსიაში მთავარი გმირი არ არის ცნობილი ჰერკულესი, რომელიც გემიდან „ქრება“, არამედ სრულიად „უცნობი“ არაგმირული პერსონაჟი – იასონი, გარშემორტყმული 50 მუნჯი არგონავტით (პოემაში ისინი სიტყვას არ ამბობენ). პირველი ვერსია ეხებოდა კოლხეთს, მეორე – არგონავტებს. პოემის ახალმა ვერსიამ აპოლონიუსს საშუალება მისცა გამხდარიყო ალექსანდრიის ბიბლიოთეკის დირექტორი ძვ. წ. 260-247 წლებში.

რა დაემართა ოქროს საწმისის საბერძნეთში, უცნობია, მაგრამ მედვამ დიდი წვლილი შეიტანა მომავალ ბერძნულ კულტურაში¹. XVIII საუკუნეში შპრენგელის მედიცინის კლასიკური ისტორია იწყება „Cura Mediana“ და ამით აღიარებს კოლხურ-იბერიული სამკურნალო მედიცინის სიძველეს. არსებობს ვერსია, რომლითაც თავად ტერმინი „მედიცინა“ უკავშირდება კოლხი მედვას სახელს, რომელიც განთქმული იყო სამკურნალო და შხამიანი მცენარეების ცოდნით. მის სახელს უკავშირდება მედიცინა, სოფლის მეურნეობა, მევენახეობა და ა.შ. თავად მედვა დაბრუნდა სამშობლოში და გახდა კავკასიის იბერიის მეზობელი არიის ქვეყნის მმართველი, სახელად მიდია, რომელსაც შემდეგ თავებში დავუბრუნდებით.

კავკასიის, როგორც ცივილიზაციის ეზოთერული წყაროს როლი (ცოდნა, მიღებული კაცობრიობის მიერ ღვთიური ჩარევის გარეშე – ადამის ვაშლი) ნაჩვენებია ესქილეს ბერძნულ მითებში **პრომეთეს** შესახებ (ძვ. წ. 525-456 წწ.), რომელმაც კაცობრიობას გაუმხილა ცეცხლის (განმანათლებლობის) მოპოვების საიდუმლო, რისთვისაც ღმერთებმა კავკასიონის მთებს მიაჯაჭვეს. ასეთივე ლეგენდები (**ამირანის** შესახებ, რომელმაც იგივე როლი შეასრულა) არსებობს ქართველი და სხვა კავკასიელი ხალხების ეპოსში ბერძნულ ვერსიამდე დიდი ხნით ადრე.

¹ ბერძნების მიმართ პრეტენზია არა მარტო კოლხებს ჰქონდათ. მომდევნო თავებში ნაჩვენები იქნება ქრისტიანების მიერ განადგურებული წინაქრისტიანული ბერძნული ფილოსოფიური წიგნების (არისტოტელე, პლატო და სხვ.) როლი ევროპაში, რომელმაც რენესანსს ჩაუყარა საფუძველი. მაგრამ ქრისტიანულ ბიზანტიაშიც კი ეს ძველი ბერძნული წიგნები მხოლოდ არაბულ და სპარსულ თარგმანებში იყო შემონახული, ვინაიდან ზოროასტრიელმა სასანიდებმა შეასრულეს ამ ბერძნული წიგნების სპარსული თარგმანების დიდი რაოდენობა, ვინაიდან დარწმუნებულნი იყვნენ, რომ ბერძნებმა აღექსანდრე მაკედონელის დროს მოიპარეს აქემენიდების სიბრძნე (როგორც ოქროს საწმისის კოლხებს) და ცდილობდნენ ის ბერძნულ წიგნებში ექებნათ.

ძველი და ახალი აღთქმაც კი ჩვენამდე მოვიდა ბერძნულ ენაზე და მათგან არის ნათარგმნი, ხოლო მოქმედება ებრაელთა შორის ებრაულ მიწაზე ხდება. საკვირველია, მაგრამ ბიზანტიაში გაქრა ყველა ებრაული სახარება, დარჩა მხოლოდ ძველი ავტორების სახელები, ასევე ჩვენამდე მოაღწია რამდენიმე ბერძნულმა ხელნაწერმა ბიბლიამ, რომლებიც სრულებით არ ემთხვევა ერთმანეთს. ყურანის ყველა ხელნაწერიც შეცვლილია, თუმცა პირდაპირი ღვთაებრივი სიტყვები რამდენიმე საუკუნის შემდეგ დაინერა.

ტროას ომი და მისი შედეგები (ძვ. წ. XII ს.)

დასავლურ საერო ლიტერატურაში არც ერთ სხვა ტექსტს არ უკავია ისეთი ცენტრალური პოზიცია, როგორც ჰომეროსის ორ ეპიკურ პოემას, **ილიადას Iliad¹**, რომელიც აღწერს ტროას 10-წლიანი ომის Trojan War² ბოლო 50 დღეს, და **ოდისეას Odyssey**, რომელიც მოგვითხრობს ტროას ცხენის გამომგონებლის, – ოდისეესის 10-წლიან მოგზაურობას.

ითვლება, რომ ტროას ომი მოხდა ძვ. წ. 1200 წელს, არგონავტების მოგზაურობიდან რამდენიმე წლის შემდეგ³, როდესაც ებრაელები 40 წლის განმავლობაში ხეტილობდნენ უდაბნოში. ანუ, გმირული პოემა ეძღვნება არა მიკენელ-აქაელ-დანაელთა გამარჯვებას, არამედ ტროას ეპიკურ დამარცხებას. ქართველი ავტორების აზრით, ტროელები ეკუთვნოდნენ იაფეტურ (იბერიულ, პელაზგურ, კოლხურ) ცივილიზაციას – ბოლოს და ბოლოს, ტროას (აზიურ) პრინცმა პარისმა Paris გაიტაცა

მიკენელ-აქაელი (ევროპელი) პრინცესა ელენე Helen, როგორც არჰონავტმა იასონმა კოლხი პრინცესა მედეა.

ტროას მიკენურ-აქაელთა წარუმატებელი ალყა ათი წელი გაგრძელდა და მხოლოდ უღირსმა ხრიკმა დაამარცხა ტროელები. „გმირმა“ ოდისეესმა Odysseus/Ulysse გამოიგონა გიგანტური ხის ცხენი შიგნით დამალული მეომრებით. ეს სირცხვილი იმდენად ძლიერი იყო, რომ ბერძნებმა შექმნეს ლეგენდა, რომ ომში მიკენელები საერთოდ არ ხმარობდნენ მშვილდ-ისარს და მხოლოდ აქილევსის მკვლევლობისას გამოიყენეს. ანუ მიკენელები მტერს

¹ დღემდე მსოფლიოს სხვადასხვა მუზეუმსა და ბიბლიოთეკაში ჰომეროსის „ილიადას“ ათასამდე ხელნაწერია დაცული, მაგრამ მათგან მხოლოდ 16 არის დასრულებული. ნაბეჭდი ვერსიები უკვე XV საუკუნეში გამოჩნდა.

² 1870 წელს გერმანელმა არქეოლოგმა ჰაინრიხ შლიმანმა გათხარა ტროა და გერმანიაში 16 ათასი ოქროს ნივთის განძი ჩაიტანა. ეს არ იყო კონტრაბანდა, რადგან. იმ დროს არ არსებობდა ამკრძალავი კანონები, ის იყო პირველი არქეოლოგი და ამ მეცნიერების ფუძემდებელი. შლიმანის საგანძური 1945 წელს ბერლინის აღებისას გაქრა და მოგვიანებით მოსკოვისა და პეტერბურგის სახელმწიფო მუზეუმებში „აღმოაჩინეს“, თუმცა დღემდე არ დაბრუნებულა.

³ არგონავტების მოგზაურობამ ტროას ომამდე რამდენიმე წლით ადრე მისცა საფუძველი ანალიტიკოსებს, რომ იგი დიპლომატიურ და სადაზვერვო მისიად ჩაეთვალით. ცხადია, დიპლომატიური მისია ჩაიშალა, მაგრამ დაზვერვამ მათ საშუალება მისცა ომი დაეწყოთ ტროასთან.

მხოლოდ ხმლებითა და შუბით ებრძოდნენ. გარდა ამისა, კარგად იყო ცნობილი ევროპული (მიკენური) სამხედრო ტრადიციების სისასტიკე: ევროპელები ხოცავდნენ დამარცხებულ მტრებს, ხოლო აზიელებს (სპარსელებს) ხალხი მონებად მიჰყავდათ.

პოემაში ჰომეროსმაც ვერ დამალა, რომ მიკენ-აქაელების უსინდისო საქციელით გაცოცხლებულმა ოლიმპიურმა ღმერთებმაც კი მიატოვეს მიკენელები და გადანყვიტეს, რომ ისინი სახლში აღარ დაბრუნებულიყვნენ. ქარიშხალმა გაანადგურა მთელი ფლოტი. არც მომლოცველთა სიხარული იყო, არც გამარჯვებას მილოცვა, არც ნადავლი. მაგალითად, ოდისევსმა, როგორც ეს აღწერილია პოემაში „ოდისეა“, 10 წლის განმავლობაში იხეტიალა, სანამ თავის ცოლს პენელოპეს დაუბრუნდებოდა.

არქეოლოგიურად დადასტურებულია, რომ მიკენელ-აქაელ-ეგეელ-დანაელთა საბოლოო ბედი, მიუხედავად გამარჯვებისა, საშინელი იყო – ისინი მთლიანად განადგურდნენ ზღვის ხალხთა Sea people ჩრდილოეთ კოალიციის მიერ ანატოლიიდან და სამხრეთ კავკასიიდან¹. ბალკანეთის ნახევარკუნძული მთლიანად დაცარიელდა. ამ ისტორიული კატასტროფის მიზეზი ზღვის ხალხებში რკინის იარაღის არსებობა იყო. თუ ძვ. წ. 4-3 ათასწლეულში ბრინჯაოსა და ბრინჯაოს იარაღის საიდუმლოებამ უპირატესობა მიანიჭა იბერიულ ტომებს ჰამიტურ მეზობლებზე, ახლა ძვ. წ. 12-13 სს. ლაზებმა-ქალდეელებმა-ქალიბებმა Laz Chaldean-Chalybes აღმოაჩინეს „რკინა“. მადანი, საიდანაც დნებოდა რკინა – ჰემატიტი, ის დღემდე გავრცელებულია ლაზისტანის სანაპიროზე. ასობით პრიმიტიული რკინის დნობის ლუმელი აღმოაჩინეს არქეოლოგებმა საქართველოს ამ რეგიონში. ახლაც შავი ზღვის სამხრეთ-აღმოსავლეთ სანაპიროზე ქვიშა, სადაც ქალდე-ხალიბების უძველესი ლაზური ტომები ცხოვრობდნენ, შავია და მაგნიტი იზიდავს, როგორც ეს ნაჩვენებია არგონავტების შესახებ ფილმში Discovery Channel-ზე. სამწუხაროდ, იბერიულ-პელაზგური ტროა განადგურდა, რადგან მას მხოლოდ ბრინჯაოს იარაღი² ჰქონდა, თუმცა, ამ „მარცხმა“ უზარმაზარი პროგრესი მოუტანა კაცობრიობას, რაზეც ცოტა მოგვიანებით ვისაუბრებთ.

¹ ზღვის ხალხები გემებით მიცურავდნენ ჩრდილოეთიდან და გაანადგურეს კონკრეტულად აქაელთა სამეფო. მხოლოდ ეგვიპტელებს შეეძლოთ მათი შეჩერება. მათ წარმოშობაზე ბევრი თანამედროვე ქვეყანა პრეტენზიებს გამოთქვამს (კლესოვი მათ კაზაკებად თვლის (!?), ქართველი ავტორების აზრით, შავი ზღვის სანაპირო შეიძლება იყოს ტროას მოკავშირეების ერთადერთი წარმოშობის ადგილი.

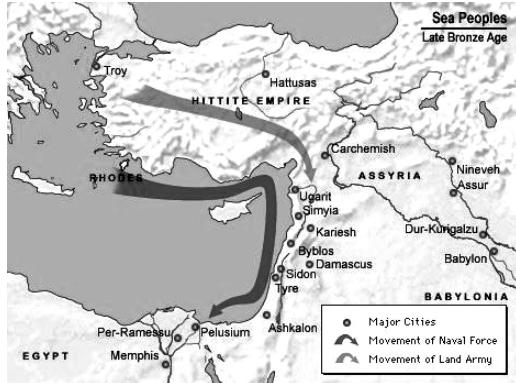
² საინტერესოა, რომ ჰომეროსის „ილიადაში“ ნახსენებია რკინა (როგორც რკინის დისკო), მაგრამ აშკარად მიკენელებმა და ტროელებმა ჯერ არ იცოდნენ მისგან იარაღის დამზადება.

ასე რომ, ტროას შურისძიება საშინელი იყო და მთლიანად გაანადგურა მიკენელები, პელოპონესის (ბერძნული) ნახევარკუნძულის მოსახლეობა – ენა, ანბანი და B ხაზოვანი დამწერლობაც დაკარგეს. ზღვის ხალხმა უბრალოდ გაანადგურა მოსახლეობა და შენობები, ყველა მიკენური ქალაქი დანვა, არც უცდია სიმდიდრის გადარჩენა. ისინი ფერფლის მახლობლად დასახლდნენ, რაც მხოლოდ რელიგიური ტაბუთი ან შურისძიებით აიხსნება¹. ასე რომ, ხუთი საუკუნის განმავლობაში, ძვ. წ. 1200 წლიდან 750 წლამდე, დადგა „ბნელი საუკუნეები“ Dark Age, რის შემდეგაც ინდოევროპული ტომების (ახალი ბერძნები, დორიელები, ე. ი. მაკედონელები, სპარტელები და ა.შ.) ახალმა ტალღებმა დაიწყეს დასახლება ბალკანეთის ცარიელ ნახევარკუნძულზე. შენობების ფერფლსა და ტაძრების ნანგრევებზე დასახლების შემდეგ მათ შექმნეს ლეგენდები ადრე აქ მცხოვრები ხალხის შესახებ, მათ თავიანთ თავს ბერძნები უწოდეს, ენას – ბერძნული, თუმცა არასოდეს გაუგონიათ იმ ხალხის ენა და მათ დამწერლობას ქვებზე ვერ კითხულობდნენ.

და ასე ძვ. წ. VIII საუკუნეში, ბნელი ეპოქის ბოლოს, დორიელმა ჰომეროსმა შექმნა პოემა იდუმალი ხალხის შესახებ, რომლებიც აქ ცხოვრობდნენ 4 საუკუნის წინ და მათ დიდ ომზე ტროაში ძვ. წ. XII საუკუნეში. ჰომეროსმა არ იცოდა ვინ იყვნენ ეს ხალხი და რა ენაზე ლაპარაკობდნენ, მაგრამ მან მათ მიკენელ-აქაელი ბერძნები უწოდა, მათ ენას – ბერძნული. თავად დორიელებს ჯერ კიდევ არ ჰქონდათ საკუთარი დამწერლობა. მათი ორივე 28000-სტრიქონიანი ლექსი დარჩა ორი საუკუნის განმავლობაში, როგორც ზეპირი ნაწარმოები. ძვ. წ. VI-VII საუკუნეებში დორიელებმა საბოლოოდ შეძლეს თავიანთი დამწერლობის შექმნა, რომელსაც ბერძნული დაარქვეს. ისე გამოვიდა, თითქოს, „ბერძნები“ მუდამ ცხოვრობდნენ ბალკანეთის ნახევარკუნძულზე. ასე დასრულდა იბერიის ხანა და დაიწყო ელინისტური ხანა. მსოფლიოს ისტორია, როგორც ეს ისწავლება თანამედროვე ევროპულ სახელმძღვანელოებში, შექმნა ჰომეროსმა, ჰეროდოტემ, ევრიპიდემ, პლატონმა (არისტოტელეს მასწავლებელმა), არისტოტელემ (ალექსანდრე მაკედონელის მასწავლებელი), აპოლონიუს როდოსელმა, ვერგილიუსი და ა.შ.

¹ ამ კატასტროფის გარეშე თანამედროვე სამყარო სულ სხვანაირი იქნებოდა. ეს უზარმაზარი მონოლითური იმპერიები გააგრძელებდნენ არსებობას, თუმცა ჩვენ არაფერი ვიცით მათი ისტორიის შესახებ, რადგან მალფუჭებად მასალებზე, პაპირუსზე ან ტყავზე წერდნენ. როგორც პაპირუსების მწარმოებელი, ფინიკიური ქალაქი ბიბლოსი გახდა წიგნის ბერძნული სიტყვის წყარო და, შესაბამისად, ბიბლიის. სოლომონის ტაძარი ფინიკიელებმა ააშენეს. თუმცა, ელინიზმის დროს, პირველად, მსოფლიო არა მხოლოდ დაიპყრეს, არამედ გადაწერეს ისტორია. ასე რომ, ფინიკიელები, როგორც ბერძნების კონკურენტები ნაოსნობაში, სრულიად ქრებიან ისტორიიდან, რომელიც ბერძნებმა გადაწერეს ფინიკიური ანბანის საფუძველზე.

რომაული ეპიკური პოემა „ენეიდა“ **The Aeneid** დაწერა ვერგილიუსმა ძვ. წ. 20-იან წლებში და ეძღვნება ტროას ომს, უფრო სწორად იმას, რაც მოხდა ომის შემდეგ. თუ „ილიადა“ და „ოდისეა“ აღწერდნენ ტროას ომში „გამარჯვებულთა“ სამნუხარო ბედს, „ენეიდა“ აღწერს „დამარცხებული“ ტროელების ემიგრაციას გემებით კვიპროსზე, ტროას უფლისწული ენეას

Aenaes მეთაურობით. შემდეგ აპენინის ნახევარკუნძულზე, მდინარე ტიბრის შესართავთან, სადაც მთიანი ლანდშაფტი ტროას ჰგავდა. ასე რომ, ტროას დაცემამ გამოიწვია მნიშვნელოვანი ისტორიული მოვლენა – რომის შექმნა, რითაც საფუძველი ჩაეყარა თანამედროვე ევროპულ ცივილიზაციას. ენეასი დაქორწინდა ადგილობრივი ეტრუსკ-ლათინური წარმოშობის მეფის ქალიშვილზე და მათმა შთამომავლებმა დაარსეს ქალაქი რომი ძვ. წ. VIII საუკუნეში. „ენეიდა“ მოიაზრებოდა, როგორც რომაული ეროვნული ეპოსი და ამიტომ ყველა რომაულ სკოლაში¹. იულიუს ცეზარის თავისი ოჯახის

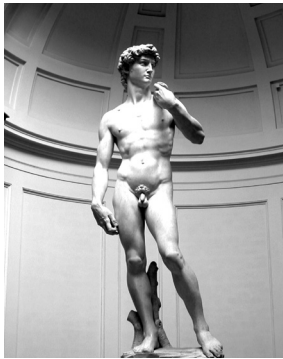
¹ ტროას დამარცხებული გმირები გაემართნენ მომავალი ვენეციის ნაპირებისკენ, სადაც შეხვდნენ მონათესავე ეტრუსკებს, რომლებიც, როგორც ჰეროდოტე წერდა, ანატოლიური ლიდიიდან კიდევ უფრო ადრე გადმოვიდნენ.

ეტრუსკები ცნობილი გახდნენ მეტალურგიით (სპილენძი და რკინა). ეტრუსკული დასახლებები, როგორც კავკასიაში, აშენდა გორაკებზე (და არა ტყეში, ან მინდორში). როდესაც რომულუსმა და რემუსმა დააარსეს რომი, მათ ეს გააკეთეს პალატინის გორაზე. ისევე როგორც აშშ-ის სენატი დაფუძნებული იყო კაპიტოლიუმზე. მათ ასევე დაწერეს საკანალიზაციო და სანიტარული სისტემები. ეტრუსკებმა რომში შემოიტანეს თადი. სახლები ასევე აშენდა ეტრუსკულ სტილში: ოთხკუთხედილი თახები ღია ეზოს გარშემო. გლადიატორთა ბრძოლები, ბანკეტები, თეატრი, მუსიკა და ცეკვები ეტრუსკებისგან მიიღეს. მათგან რომაელებმა ისწავლეს მწოლიარე კვებისა და საუბრის წესი. სამარხები სახლებზე უკეთესი იყო, სახლები შენდებოდა ფართო კამარებით, ფრესკებითა და მძიმე ავეჯით. ტურინის უნივერსიტეტის გენეტიკის პროფესორს ალბერტ პიაცას აზრით, ეტრუსკები ანატოლიიდან გადმოსახლდნენ, როგორც ჰეროდოტე წერდა ამის შესახებ. ზოგიერთი ეტრუსკული და ქართული სიტყვა მსგავსია: „დედა“ – ტეტა და დედა; ნენე და ნანა; „ბავშვი“ – cvil და chvili; „ბაბუ“ – პაპა ეტრუსკულადაც და ქართულადაც.

წარმომავლობას ტროას უფლისწულ ენეასიდან ითვლიდა. ვერგილიუსმა პირადად წაუკითხა თავები ენეიდიდან იულიუს კეისარს საბერძნეთიდან იტალიაში მოგზაურობისას. ილიონი იყო ტროას სახელი, რის გამოც კეისარმა მიიღო სახელი იულიუსი (Ilius). ჰორაციუსი „ოდებში“ წერდა იულიუს კეისარის განზრახვაზე, რომის დედაქალაქი გადაეტანა მცირე აზიის ტროაში (რაც იმპერატორმა კონსტანტინემ V საუკუნეში შეასრულა), რომაული ცივილიზაციის გენეტიკურ სამშობლოში (არავის უფიქრია რომის იმპერიის მეორე დედაქალაქად ათენის გამოცხადება¹). რადგანაც ქრისტიანობა

¹ ვერგილიუსის „ენეიდაში“ რომის კეთილშობილური ზნეობა აღემატება ბერძნების საეჭვო ძღვევამოსილებას. ტრადიციულად, რომაელები და ვერგილიუსის „ენეიდა“ ოდისევსს უწოდებენ „სასტიკ ან მატყუარა“ ადამიანს, რითაც შორდებიან ბერძნულ ცივილიზაციას. ენეასი აფრთხილებს მთელ მომდევნო კაცობრიობას: „Timeo Danaos et dona ferentis“ „ფრთხილად იყავით დანაანებისგან, რომლებსაც საჩუქრები მოაქვთ“. იმისდა მიუხედავად, რომ ხელოვნებასა და ქანდაკებაში ელინები რომაელებზე მაღლა დგანან სრულყოფილი შიშველი სხეულის კულტის გამო, ბერძნული ჰომოსექსუალიზმი რომაელებს ყოველთვის სძულდათ და რომაულ საზოგადოებაში შეურაცხყოფად ითვლებოდა. ბერძნებს შეეძლოთ შვილების მოკვლაც კი, თუ მათ არ მოსწონთ მათი ცხვირის ან ყურების ფორმა, ხოლო რომაელები კანონს უდიდეს ღირებულებად მიიჩნევდნენ. მამა ოდნავი ყოყმანის გარეშე შვილს სიკვდილს მიუსჯიდა, თუ კანონი მოითხოვდა.

რომაული ცივილიზაცია წარმოიშვა ბერძნული ცივილიზაციის საფუძველზე, მაგრამ მათი ურთიერთობა ძალიან რთული იყო. რომაელები ბერძნებზე უფრო შეძლებულნი იყვნენ ომში, ჰქონდათ კანონები, ტექნოლოგიური მიღწევები, მაგრამ ხელოვნებასა და მეცნიერებაში ბერძნები რომაელებზე მაღლა იდგნენ. ადამიანის სხეული, როგორც სილამაზის ობიექტი, ბერძნული იყო, თუმცა რომაელებს ყოველთვის ეზიზღებოდათ ბერძნული ჰომოსექსუალობა. ბერძნულ მითოლოგიაში არსებობდნენ ღმერთები, ვინც ერთმანეთს ატყუებდა. ამიტომ, ბერძნები ბრძოლებში იყენებდნენ ხრიკებს, როგორც იყო ტროას ცხენი, რომელსაც კეთილშობილი აზიელი მეომარი არასოდეს გამოიყენებდა. რომაელები ხშირად არ მოგზაურობდნენ გემით, არ დააარსეს საზღვარგარეთული კოლონიები და ცოტა რამ იცოდნენ გემთმშენებლობის შესახებ. რომში ბერძნული ავტორიტეტი იმდენად სუსტი იყო, რომ არც ერთ რომაელს არ შეეძლო თავისი წარმომავლობა ქალაქ ათენისთვის დაეკავშირებინა ან წამოეყენებინა დედაქალაქის ათენში გადატანის იდეა. ზოგადად, ბიზანტიური ცივილიზაცია არ ითვლებოდა ბერძნულად. პირიქით, თავიდან ყველაფერი ბერძნული აკრძალული იყო, როგორც წარმართული. ბიზანტიის იმპერია დომინირებდა ათას წელზე მეტი ხნის განმავლობაში, მისი ხელოვნების სიმდიდრე ბევრად აღემატებოდა დასავლეთის ნებისმიერ მსგავს მიღწევას. იმპერიის ყველაზე მნიშვნელოვანი საიდუმლო დენტის (თურქული ქვემეხების) შემოსვლა იყო, იდუმალი ბერძნული ცეცხლი (ამჟამინდელი ატომური

რომის იმპერიაში იშვა, ბერძნული ენა ახალ ქრისტიანულ დედაქალაქში „ეროვნებათაშორისი კომუნიკაციის“ ენად იქცა. მრავალი ევროპელი ხალხის ანალები, როგორცაა გალები, ოსტოგოთები, ფრანკები, უელსები, ბრიტანელები და ტიუდორების დინასტია, მათ წინაპრებად ბრუტუსს Brutus ასახელებენ. ბევრი ხალხი: ბასკები, ირლანდიელები, თუნდაც თურქები და ჩრდილოაფრიკელები (ბერბერები) თვლიან, რომ ენეასი მათი წინაპარი იყო¹.

ბომბის ეკვივალენტი), რომლის ჩაქრობა შეუძლებელი იყო წყლით და ეს საიდუმლო დღესაც ამოუცნობია. ხოლო მოგვიანებით ბერძნული ენა გახდა დომინანტი, რადგან წმინდა წიგნები დანერგილი იყო ბერძნულად და შემდეგ ითარგმნა ლათინურად. ბერძნები ფეხზე იდგნენ ლოცვისას, რომაელები კი მუხლმოდრეკილი; ბერძენი მღვდლები დაქორწინებულები იყვნენ, ხოლო რომაელი სასულიერო პირები – დაუქორწინებლები; ლათინურ ეკლესიაში ორლანი უკრავდა და მრევლი იჯდა, ბერძნულ ეკლესიაში მუსიკა არ იყო დაშვებული და მრევლი იდგა. იყო კიდევ ერთი საბედისწერო განსხვავება. დასავლეთში ევროპელი მეფეები განცალკევდნენ რელიგიური წინამძღოლებისაგან (პაპისგან), მაგრამ ბიზანტიის იმპერატორი იყო ასევე ეკლესიის წინამძღვარი – კეისარი (საერო და რელიგიური, იმპერიული და პაპის ძალაუფლებით). მას შემდეგ აზიური მართლმადიდებლური დოგმატიზმი ებრძვის დასავლურ პრაგმატიზმსა და სიტყვის თავისუფლებას.

¹ John Harrison Sims თავის 2010 წლის 1 ოქტომბრის სტატიაში დასვა კითხვა: „რომელ რასას მიეკუთვნებოდნენ ბერძნები და რომაელები?“ (What Race Were the Greeks and Romans?). ძველი ბერძნები აღწერდნენ თავიანთ „ბარბაროს“ ჩრდილოელ მეზობლებს, სკვითებსა და კელტებს, როგორც ქერათმიანებს და აღნიშნავდნენ, რომ ქერა ხალხი ნაკლებად ცივილიზებული იყო. ბერძენი პოეტი ჰესიოდეს Hesiod (ძვ. წ. 700 წ.), ელენეს მსგავსად, ტროას „ქერა ქალების ქვეყანას“ უწოდებდა. ჰომეროსი ამტკიცებდა, რომ აქილეუსს, უდიდეს მეომარს, ჰქონდა „ნითელ-ოქროსფერი თმა“, ოდისეუსის მეუღლეს პენელოპეს ჰქონდა „თეთრი ლოყები სუფთა თოვლის ფერით“. ძვ.წ. ბერძენმა პოეტმა არქილოქემ შეაქო მისი ერთ-ერთი საყვარელის „ყვითელი თმა“. გავრცელებული ბერძნული სახელი ქსანთოსის ბერძნულად „ყვითელს“ ნიშნავს. არისტოტელემ შენიშნა, რომ ეთიოპელი და ბერძენი ქალის ქორწინების შემდეგ მულატი ჩნდება. როდესაც ალექსანდრე მაკედონელის ჯარებმა მიაღწიეს ინდოეთს, ბერძნებმა აღწერეს ადგილობრივები, როგორც მათზე მუქი, მაგრამ, როგორც ჩანს, ეთიოპელებს გაცილებით მუქი ფერის კანი ჰქონდათ. ყველა ეგვიპტურ ბარელიეფზე შავკანიანთა ბრტყელი ცხვირი, სქელი ტუჩები და ხვეული თმა მკაფიოდ გამოირჩეოდა. ებრაელები რელიგიური აკრძალვების გამო ვერ გამოსახავდნენ ადამიანებს, თუმცა ცნობილია წინასწარმეტყველ იერემიას Jeremiah ფრაზა: „ეთიოპელს შეუძლია კანის ფერის შეცვლა ან ლეოპარდს ლაქების?“. ასევე ცნობილია კლიშე რომაული და ბერძნული ლიტერატურიდან, რომ „ეთიოპელის თეთრად გარეცხვა შეუძლებელია“ „ტი wash an Ethiopian white“. წმინდა წიგნებში ბჰაგავად გიტასა Bhagavad Gita და მაჰაბჰარატაში Mahabharata არიელები აღივსებდნენ თავიანთ ღმერთებს არჯუნას, რაც სანსკრიტზე თეთრს ნიშნავს. მუჰამედი ქადაგებდა: „თეთრკანიანს არ აქვს უპირატესობა შავკანიანზე, ხოლო შავკანიანს თეთრკანიანზე“. ამიტომ, ბევრი ამით ამტკიცებს ისლამის ტოლერანტობას, მაგრამ

ალექსანდრე მაკედონელს სჯეროდა, რომ ის აქილევსის შთამომავალი იყო და ყოველთვის ინახავდა ჰომეროსის „ილიადას“ ბალიშის ქვეშ. როდესაც ალექსანდრე მაკედონელი ტროაში (ჰელესპონტი ან დარდანელი) ჩავიდა ძვ. წ. IV ს., მან მსხვერპლი შესწირა ღმერთებს, რადგან მისმა წინაპარმა აქილევსმა მოკლა ტროას მეფე, თუმცა გაუგებარია, ესმოდა თუ არა, რომ მაკედონელი ხალხი ამ ადგილას მიკენელების განადგურებიდან 1000 წლის შემდეგ ჩამოსახლდა და მათთან სრულიად არ იყვნენ დაკავშირებული.

ბიბლიური ცნობები კავკასიის შესახებ (გაბრძელება)

- ძვ. წ. 1200 წ. – ებრაელები შევიდნენ ქანაანში;
- ძვ. წ. 1041-1001 წწ. – დავითი, ისრაელის მეფე;
- ძვ. წ. 1034 წ. – დავითმა დედაქალაქი იერუსალიმში გადაიტანა;
- ძვ. წ. 1001-961 წწ. – სოლომონ დავითის ძე, ისრაელის მეფე;
- ძვ. წ. 997 წ. – სოლომონის პირველი ტაძრის აგება, სადაც ინახებოდა ალთქმის კიდობანი და 10 მცნების ფილები;
- ძვ. წ. 961 წ. – ერთიანი მონარქიის დაყოფა ორ მეტოქე სამეფოდ: ისრაელი და იუდეა;
- ძვ. წ. 719 წ. – ისრაელის დაპყრობა ასურეთის მიერ;
- ძვ. წ. 587 წ. – იუდას დაცემა და ბაბილონში გადასახლება, სოლომონის პირველი ტაძრის დანგრევა;
- ძვ. წ. 539 წ. – ებრაელების დაბრუნება ბაბილონის ტყვეობის შემდეგ;
- ძვ. წ. 516 წ.-78 წ. – მეორე იერუსალიმის ტაძარი (მესამე ტაძარი აშენდება მესიის მეორედ მოსვლამდე).

ძვ. წ. 1200 წ. ტროას ომის შემდეგ რეგიონში სრული ქაოსი სუფევდა. ზღვის ხალხის ჩრდილოეთის კოალიცია რკინის იარაღით თავს დაესხა ტროას ომში გამარჯვებულებს – ინდოევროპელ მიკენელებს და მთლიანად გაანადგურა ისინი მწერლობასა და მეტყველებასთან ერთად. ფარაონი რამზეს III იძულებული გახდა ქანაანიდან გაეყვანა ჯარები, რომლებიც დევნიდნენ ებრაელებს, და მთელი ძალები საზღვრებზე განეთავსებინა ზღვის ხალხების შემოსევის წინააღმდეგ. მან მხოლოდ შემოსევის მოგერიება მოახერხა, მაგრამ არა მტრის დამარცხება (განადგურება). ეს იყო პირველი მსოფლიო ომი – ყველა იმპერიის განადგურება. ამრიგად, რეგიონში ყველგან მძვინვარეობდა

პრაქტიკაში, მუსლიმურ სამყაროში, შავკანიანების მიერ რაიმე წარმატების მიღწევა არ არის აღწერილი (მავრების გარდა). ისლამური ტრადიციის თანახმად, ქმარს ცოლის ხილვა პირველად მხოლოდ ქორწილში შეეძლო, მას შემდეგ, რაც ცოლის ვუალს მოიხსნიდა. ასე რომ, განქორწინების ერთ-ერთი ლეგიტიმური მიზეზი იყო მეუღლის მუქი (შავი) ფერის კანი.

რებდა გიგანტური ომები მასობრივი მიგრაციებით. ებრაელები იძულებულნი გახდნენ გაქცეულიყვნენ მეზობელი მტაცებელი იმპერიებისაგან და დაეკავებინათ „აღთქმული მიწა“ Promised Land. მოსე და ებრაელი ხალხი 40 წელი ელოდნენ ამ მომენტს უდაბნოში¹.

ასე რომ, ეგვიპტელების უკან დახვევის შემდეგ პალესტინაში ებრაელებს დარჩათ მცირერიცხოვანი მტერი – ფილისტიმელები, ზღვის ხალხის ნაწილი², რომლებიც კრეტადან ჩამოვიდნენ (ჩრდილოეთ ანატოლიდან და კავკასიიდან). გოლიათის ჯავშნის აღწერიდან ირკვევა, რომ ფილისტიმელთა განკარგულებაში იყო რკინის იარაღი. ომი მძიმე იყო ებრაელებისათვის და ერთხელ მათ კიდობანიც კი დაკარგეს. გაჩნდა გაერთიანებული ხელისუფლების დამყარების აუცილებლობა და უბრალო გლეხი საული ისრაელის პირველ მეფედ აირჩიეს. ძვ. წ. 1000 წელს გმირმა დავითმა თავისი შურდულით დაამარცხა გოლიათი, საული კი დავითს ჯარის მეთაურად დანიშნავს, მაგრამ მოგვიანებით, საულის ეჭვიანობის გამო, დავითი იძულებული გახდა მტრებისთვის – ფილისტიმელებისათვის შეეფარებინა თავი. როდესაც საული მოკლეს ფილისტიმელებმა, დავითი, რომელიც ფილისტიმელებთან იმალებოდა, დაქორწინდა მოკლული საულის ასულზე და ისრაელის მეფე გახდა.

მეფე დავითი (ძვ. წ. 1010-973 წწ.) და მისი ვაჟი სოლომონი (ძვ. წ. 970-931 წ.) გამორჩეულად დიდი მმართველები აღმოჩნდნენ. მოახერხეს თავიანთი სამეფოს დამკვიდრება სისხლისმსმელ იმპერიებს შორის, თუმცა მხოლოდ 3-4 საუკუნით. დავითმა დაიპყრო იერუსალიმის ციხე სიონის მთაზე და თავის დედაქალაქად აქცია, თუმცა ქალაქს არ გააჩნდა დედაქალაქის არანაირი ატრიბუტი – არ იყო საზღვაო ნავსადგური, არც მდინარე. დავითმა ფილისტიმელებისგან გამოთხოვილი აღთქმის კიდობანი იერუსალიმში მიიტანა და ტაძრის მთაზე დადგა. ღმერთი აღთქმას დებს დავითთან და ჰპირდება, რომ დავითის დინასტიის მეფობა სამუდამოდ გაგრძელდებოდა. ძველი აღთქმის წინასწარმეტყველებებში ნათქვამია, რომ მესია დავითის შთამომავლობიდან

¹ მოსეს აღთქმულ ქვეყანაში შესვლა არ ეწერა, ის დაკრძალულია უცნობ ადგილას. ებრაულ ტრადიციაში ღვთისმსახურების უფლება ენიჭებათ მხოლოდ ლევიანთა შთამომავლებს, ე. ი. მისი ძმის აარონის (გამ. 6:25) მემკვიდრეებს. თავად მოსე და მისი ვაჟები არასოდეს ყოფილან მღვდლები, თუმცა ისინი ლევიანები იყვნენ. მას აკრიტიკებდნენ, რომ იგი დაქორწინდა სინაის კენიტი-მედიანელი მღვდლის ასულზე და ეთიოპულ ქალზე. ლევიანებს არ მიუღიათ მიწა ქანაანში, რადგან მხოლოდ ღმერთს უნდა ემსახურონ. 78 წლიდან, რომაელების მიერ ტაძრის ბოლო დანგრევის შემდეგ, ლევიანების ღვთისმსახურება შეჩერებულია ბოლო 2 ათასი წლის განმავლობაში ტაძრის აღდგენამდე. რაბინები განათლებული ხალხია. გოდების კედელი დიდი ტაძრის ერთადერთი შემორჩენილი ნაწილია.

² ისინი ალბათ ფინიკიელები გახდნენ, რადგან ორივე ზღვის ხალხებიდან წარმოიშვა.

მოვიდოდა. ქართველი მეფეები (ბაგრატიონები) თავიანთ გვარს ბიბლიურ დავითს უკავშირებენ.

დავითის დინასტიის ეთნიკური კომპონენტები რთულია, თუმცა ბიბლია მიუთითებს, რომ ის იყო ქერათმიანი, ხოლო ებრაული წიგნების მიხედვით ის წითური იყო. 119-ე ფსალმუნში მოყვანილია დავითის სიტყვები: „მაპატიე, მოსოხში რომ ვიყავი“, რაც არ არის განმარტებული, გარდა იმისა, რომ მეშენ-მოსოხი არსებობდა სამხრეთ კავკასიაში. რუთის წიგნიდან ცნობილია, რომ დავითის ბებია მოაბელი იყო და მოსეს კანონი კრძალავდა მათ „უფლის საზოგადოებაში“ მიღებას. გარდა ამისა, ბიბლიის თანახმად, მეფე დავითს შეუყვარდა ქალი ბეთშება Bethsheba, როდესაც მან სასახლის სახურავიდან დაინახა იგი ეზოში ბანაობისას. სხვათა შორის, ისლამში აკრძალულია ფანჯრიდან ყურება მეზობელ ეზოში, ამიტომ მუსულმანური ქალაქები ხასიათდება მაღალი ყრუ კედლებით. ბიბლიიდან არ არის ცნობილი ქალის წარმოშობა, მაგრამ მისი ქმარი ურია ხეთელი იყო. დავითმა მისი ქმარი ურია გამოიძახა ბრძოლის ველიდან, იმ ვარაუდით, რომ ის ცოლს მოინახულებდა. ურიამ უარი თქვა თავის სახლში შესვლაზე, რადგან ომის დროს მეომრებისთვის სექსისგან თავის შეკავება წესი იყო. მაშინ დავითმა უბრძანა მეთაურს, ურია წინა ხაზზე დაეყენებინა და ჯარისკაცებს დაავალა, ბრძოლის დროს ის მიეტოვებინათ, რათა მოეკლა მცველს. წინასწარმეტყველმა ნათანმა დავითს შეუთია: „შენ მახვილი დაარტყი ხეთელ ურიას და შენთან წაიყვანე მისი ცოლი“. შემდეგ ნათანმა აცნობა დავითს, რომ მისი შვილი მე-7 დღეს მოკვდებოდა. ასეც მოხდა, მათი მეორე ვაჟი იყო მომავალი მეფე სოლომონი, რომელიც უკვე ქორწინებაში დაიბადა.

სოლომონი გამეფდა 20 წლის ასაკში, არასოდეს მოუგია ბრძოლა, მაგრამ სიბერემდე ბრძენი მმართველი აღმოჩნდა. მან გადაწყვიტა შეექმნა ალთქმის კიდობნისთვის აქამდე წარმოუდგენელი რამ და ააგო პირველი ტაძარი იერუსალიმში. ებრაელებს არ ჰქონდათ მუდმივი საცხოვრებელი სახლები და სალოცავად წმინდა ადგილები, რადგან ძირითადად მომთაბარე ცხოვრების წესს მისდევნენ და არაბების მსგავსად ცხოვრობდნენ მეცხოველეობის პროდუქტების ვაჭრობით. მომთაბარეებს ეკრძალებოდათ ქვაზე რკინით შეხება. ამიტომ მეფე სოლომონმა ტაძრის ასაშენებლად მიიწვია ფინიკიელი მესონი ჰირამ აბიფი Hiram Abiff, მოგვიანებით თავისუფალი მასონების წმინდა ფიგურა. იერუსალიმის ტაძარში არც ერთი გამოსახულება არ იყო. თუმცა არავის უნახავს, რადგან ყველას მკაცრად ეკრძალებოდა. წმიდათაწმიდაში შესვლა წელიწადში ერთხელ მხოლოდ ლევიანი მღვდელმთავრები შედიოდნენ¹.

¹ ტაძარი აშენდა დღემდე შემორჩენილ საძირკველზე, რომელიც აგებულია მართკუთხა მეგალითური ქვის ფილებისგან. თითოეული ფილა 90-600 ტონაა. თანამედროვე ტექნოლოგიების პირობებშიც კი შეუძლებელია ასეთი უზარმაზარი ქვების ტრანსპორტირება. შედარებისთვის, გიზას პირამიდების თითოეული ფილა 2-3

ადგილობრივები სოლომონის უზნებობას გამოხატა, რადგან მას ჰყავდა 700 ცოლი და 300 ხარჭა. ეს ძალიან ძვირი ჯდება და დესპოტურ ექსპლუატაციას მოითხოვდა, ამიტომ ქანაანის მთელი მოსახლეობა მონად გამოცხადდა. მეფე სოლომონი იყო ოკულტისტი და კაბალისტი ადამიანი. ჯინი სოლომონის ბეჭდით მან დალუქა. ყურანშიც კი მოხსენიებულია მეფე სოლომონი, როგორც ჯინების ბატონი, რომელიც ხალიჩით დაფრინავდა.

ძვ. წ. 922 წელს, მეფე სოლომონის გარდაცვალების შემდეგ, ებრაული სახელმწიფო დაიყო ჩრდილოეთ ისრაელად და სამხრეთ იუდეად. ისრაელის ათმა ტომმა უარი თქვა სოლომონის ვაჟის გამეფებაზე, რომელიც ამორეველი ქალისგან ეყოლა. მხოლოდ იუდეას მართავდა დავითის ხაზი.

ამ დროს, რაც ტროას ომის შემდეგ რეგიონში ყველა ძირითადი სამეფო გაქრა, **ასურელებმა** მოულოდნელად დაიწყეს გაძლიერება და პირველად შექმნეს მუდმივი ჯარი. ასურეთის იმპერიამ გაანადგურა იბერიის სამეფოები დიაოჰი და მეშეხ-მოსოხი, ასევე **ურარტუ, ისრაელი და ბაბილონი**. ისრაელი და იუდეა მუდმივად კონფლიქტში იყვნენ, ასურეთი ხშირად აგზავნიდა ჯარებს მეზობელი ისრაელის წინააღმდეგ იუდეას მხარდასაჭერად, რომელიც მდებარეობდა ისრაელის სამხრეთ ნაწილში, პრინციპით „ჩემი მტრის მტერი ჩემი მეგობარია“. საბოლოოდ, ასურეთის დიდმა იმპერატორმა სარგონ II-მ (ძვ. წ. 722-705 წწ.) მთლიანად დაიპყრო ისრაელი ძვ. წ. 722 წელს: „მე დავიპყარი სამარია; 27280 მოსახლე წავიყვანე“. გადასახლებული ებრაელები მასობრივად არასოდეს დაბრუნებულან და ამიტომ ისრაელმა დაკარგა ათი მუხლი¹. მომდევნო იუდეა იყო, მაგრამ სარგონ II გარდაიცვალა. ამრიგად, იუდეა კიდევ საუკუნე-ნახევარი გადარჩა.

ტონას ინონის. უფრო დიდი ქვის ბლოკები მხოლოდ ლიბანის ბაალებეკში, იუპიტერის ტაძრის საძირკველშია ნაპოვნი, მათი წონა 500-1200 ტონაა.

¹ გათავისუფლებული მიწები სხვა ტომების, განსაკუთრებით სირიელების, ქალდეელების, არამეელების მიერ იყო კოლონიზებული (ებრა 4:2, 10; 2 მეფეები 17:24-29). I-II საუკუნეში, ძვ.წ. გალილეაში, ისრაელისა და იუდეის საზღვარზე მცხოვრებნი ებრაელებად გამოცხადდნენ. იესოს ბებია-ბაბუამ, იოაკიმემ და ანამ, თავიანთი ქალიშვილი, მარიამი, გალილეის დედაქალაქ სეფორისში გაზარდეს. იესო 30 წლამდე იზრდებოდა სოფელ ნაზარეთში, სეფორისიდან სამი მილით სამხრეთით, თუმცა ის დაიბადა ბეთლემში, სადაც აღწერის მარიამი იმყოფებოდა. იესო, ისევე როგორც მისი მამა, იოსები, იყო დურგალი და მუშაობდა ჰეროდეს ციხესიმაგრის მშენებლობაზე სეფორისში.

ქრისტეს დროს ებრაული მხოლოდ წმინდა წიგნებისთვის იყო საკრალური ენა, ხოლო არამეულად იუდეასა და გალილეაში ჩვეულებრივი ხალხი ლაპარაკობდა. სავარაუდოდ, იესო პილატეს არამეულად ესაუბრებოდა. ძველი აღთქმა დაინერა ებრაულად (თვით ბიბლიაში ამ ენას ქანაანური ჰქვია), (ბაბილონის ტყვეობის) შემდეგ არამეულად, ახალი აღთქმა კი ძველბერძნულად. ახალი აღთქმა ებრაულად არ არის შემონახული, თუმცა მოხსენიებულია. ბიზანტიელებმა ის უკვე 3-1 სს. გაანადგურეს და ძველი აღთქმა ითარგმნა ალექსანდრიაში ძველბერძნულად და

ამავე დროს, წარმოშობით ანატოლიიდან გადმოსახლებული ქალდეელი-ბი აჯანყდნენ ბაბილონში ასურელი დამპყრობლების წინააღმდეგ. როდესაც ბაბილონის ტახტს ხელში ჩაიგდებს ქალდეელი ნაბოპოლასარი Nabopolassar, წარმოშობით ქალდეური ჰარანიიდან Chaldean Harran, ის აყალიბებს ალიანსს პროტოარიელ იბერიელ მიდიელებთან/მიდიის იმპერიასთან Medes/Median Empire, კავკასიელებთან, რომლებიც ცხოვრობდნენ კავკასიის საზღვარზე სპარსეთთან. რამდენიმე საუკუნის წინ სწორედ ამ მიწაზე დაბრუნდა ცნობილი კოლხი მედეა დედოფლად არგონავტებთან ერთად გაქცევის შემდეგ და ამ მიწას ეწოდა სახელი – მიდია. კავკასიელი ნათესავები, ბაბილონელი ქალდეელები და მიდიელები ერთობლივად დაუპირისპირდნენ ასურეთს და გაანადგურეს მისი დედაქალაქი ნინეფია Nineveh ძვ. წ. 612 წ., მაგრამ ამჯერად სრული განადგურებისგან ასურეთი ეგვიპტურმა ჯარმა გადაარჩინა.

ნაბოპოლასარის გზას გაჟყვა მისი შვილი, ლეგენდარული ნაბუქოდონოსორი II Nebuchadnezzar, რომელმაც თავი ბაბილონის მეფედ გამოაცხადა ძვ. წ. 605 წელს. მან კიდევ უფრო განამტკიცა კავშირი იბერიელ მიდიელებთან მათი მეფის კიაქსარესის Cyaxares (ძვ. წ. 625-585 წწ.) ქალიშვილთან დაქორწინებით. მოკავშირეები ამჯერად კვლავ თავს დაესხნენ როგორც ასურეთს, ასევე ეგვიპტეს. საოცარია, მაგრამ ნაბუქოდონოსორმა საბოლოოდ მოახერხა ასურეთის განადგურება¹ და ეგვიპტელების დამარცხება კარქემიშის Carchemish ბრძოლაში ძვ. წ. 605 წელს. ნაბუქოდონოსორის ამ გამარჯვებებმა ეპიკურ მასშტაბებს მიაღწია. ბაბილონის მმართველობა დამყარდა მთელ

ჩამოაყალიბა სექტუაგინტა ბიბლია. სწორედ ეს ბერძნული ვერსიაა შემორჩენილი დღემდე. კონსტანტინოპოლისა და ბიზანტიის დარსების შემდეგ რომაელებმა უკვე თარგმნეს ბიბლია ლათინურ ვულგატაზე. ამავე დროს თარგმნიდნენ ბერძნულიდან ქართულად, სომხურად, ეთიოპიურად, გოთიურად, თითოეული ქმნის საკუთარ ანბანს. ბოლოს კირილემ და მეთოდემ თარგმნეს ბიბლია ძველ საეკლესიო სლავურ ენაზე (ან ძველ ბულგარულად). რუსულად თარგმნა დაიწყო პეტრე დიდის დროს. პუშკინმა ბიბლია ფრანგულად წაიკითხა. ბექდვისა და კონსტანტინოპოლიდან ემიგრანტების ტალღის გაჩენის შემდეგ, დაიწყო მცდელობები ბიბლიის პირდაპირ ებრაულიდან თარგმნისა ამ დროს წარმოიშვა პროტესტანტიზმი. ინგლისური სტანდარტი გახდა მეფე ჯეიმსის ბიბლიის 1611 წლის თარგმანი. უძველესი ბიბლია არის XX საუკუნის დამასკოს ებრაული ბიბლია კაიროს სინაგოგიდან. ხელნაწერი პერგამენტზე, რადგან პერგამენტს მწერები და ვირთხები არ ჭამდნენ. ბიბლის დაზიანებული ასლები იმარხებოდა.

VIII საუკუნის ყურანი იწახება ბრიტანეთის მუზეუმში – ყურანის თარგმნა აკრძალულია და ადრეც პერგამენტზე იყო დანერვილი.

¹ სულ რაღაც 2 საუკუნის შემდეგ, სპარსეთიდან დაბრუნებულმა ბერძენმა დაქირავებულებმა, ქსენოფონტის მეთაურობით გაიარეს ასურეთის განადგურებული დედაქალაქი ნინეფია და გაოცებული დარჩნენ კედლებისა და სიმაგრეების ნაშთების მასიურობით. სახელი ასურეთიც კი მათთვის უცნობი იყო. ასურეთი XX საუკუნეში არქეოლოგებმა კვლავ „აღმოაჩინეს“.

მესოპოტამიაში. სწორედ მისი მეუღლის, ამითისისთვის Amytis, რომელსაც ძალიან ენატრებოდა სამშობლოს მთის პეიზაჟები – ზაგროსი თუ კავკასია, ნაბუქოდონოსორმა ბაბილონში ააგო მსოფლიოს შვიდი საოცრებიდან ერთ-ერთი – „დაკიდებული ბალები“.

სასტიკი დამარცხების შემდეგ ეგვიპტემ ვერ გაბედა აჯანყება, მაგრამ დაიწყო მცირე იუდეას მეფის ნაქეზება უზარმაზარი ბაბილონის წინააღმდეგ. ებრაელთა აჯანყება ძვ. წ. 596 წ. ნაბუქოდონოსორმა სწრაფად ჩაახშო. მეფე დააპატიმრა, ხარკი დააკისრა და წავიდა. თუმცა, 10 წლის შემდეგ, ძვ. წ. 586 წელს, ეგვიპტემ უკვე ლიად გაგზავნა თავისი ჯარები იუდეის მხარდასაჭერად. ნაბუქოდონოსორი იძულებული გახდა გაეგზავნა თავისი დაცვის კაპიტანი, ნაბუზარადანი Nebuzaradan (2 მეფეები 25: 8-21). ძვ. წ. 586 წელს ის ბრძოლით შეიჭრა იუდეაში, დაანგრია სოლომონის ტაძარი და მოსახლეობა ბაბილონში გადასახლა. ზოგი ეგვიპტეში, სირიაში, სპარსეთსა და კავკასიაში გაიქცა¹. „ქართლის ცხოვრებაში“ ვკითხულობთ, რომ სწორედ მაშინ მოვიდა ებრაელთა ემიგრაციის პირველი ტალღა იერუსალიმიდან იბერიაში ბაგრატიონთა მომავალი სამეფო დინასტიის წინაპრებთან ერთად, მეფეს მიწა სთხოვეს და დასახლდნენ მცხეთასთან, მდინარე ზანაზზე.

ისინი რამდენიმე თვის განმავლობაში მკაფიო მიმართულებით გადაადგილდებოდნენ (არ ხეტილობდნენ). მათ ალბათ წინასწარ ჰქონდათ ნებართვა მიღებული. ეს უპრეცედენტო კეთილშობილება მხოლოდ ლტოლვილებთან ოჯახური კავშირებით აიხსნება. შესაძლოა ძველმა ქართველებმა იცოდნენ ხარანში ჩასული აბრაამის წარმომავლობა, რომელიც მხოლოდ ქანანის გზაზე გახდა სემიტი. ქართველი მეცნიერები ვარაუდობენ, რომ „ქართლის ცხოვრების“ ავტორებმა კარგად იცოდნენ, რომ კავკასიური ტომები უძველესი დროიდან სამხრეთით მიდიოდნენ, მათ შორის მესოპოტამიასა და პალესტინაში. ისინი არა მარტო სამხრეთში საცხოვრებლად წავიდნენ, არამედ ხშირად საშიშროების შემთხვევაში სამხედრო ძალით წმენდნენ ტერიტორიას. გუტებთან, ჰიქსოსებთან, კასიტებთან ერთად გადასახლდნენ და დასახლდნენ პალესტინაში, ბაბილონში, მკვდარი ზღვის ირგვლივ, ეგვიპტეში, შემდეგ კი დაბრუნდნენ დევნილ ებრაელებთან ერთად. ქართველი ავტორის ზ. კაცელაშვილის თქმით, ებრაელები ნაბუქოდონოსორის დევნას კი არ გაურბოდნენ, არამედ დაემორჩილნენ მის განსახლების გეგმას, რადგან ნაკლებად სავარაუდოა, რომ ებრაელები ნაბუქოდონოსორის დევნისგან მასობრივად თავის დაღწევას სამშობლოს – ქალღმერთის მიმართულებით შეძლებდნენ. ეგვიპტეზე გამარჯვების შემდეგ, ნაბუქოდონოსორმა განაგრძო ლაშქრობა ჩრდილოეთ აფრიკის სანაპიროზე, ჰიბერნიაში Hibernia (ესპანეთი), საიდანაც მან ქალღმერთი უამრავი პატიმარი მიიყვანა (მაგ., ჯვაროსნები დასავლეთ ევ-

¹ სწორედ ამ დროს, მორმონთა წმინდა წიგნის მიხედვით, იუდას უკანასკნელი მეფის ვაჟი, მულეკი, საიდუმლოდ გაემგზავრა ამერიკაში.

როპიდან კონსტანტინოპოლში ფეხით 3 თვეში მივიდნენ). შესაძლებელია, რომ ქართლში/ქალდეაში ჩასული ებრაელებიც ამ მიგრაციის გეგმის ნაწილი იყვნენ. მინა რომ ეყიდათ, იქ დღემდე კომპაქტურად იცხოვრებდნენ, რადგან ეს მინა სამართლიანად მათი კუთვნილება იქნებოდა და რადგან ის, რისთვისაც გადახდილია ფული, მათ ქონებას წარმოადგენს. ლტოლვილებს ქართლში შეუერთდნენ ჰიბერია-ესპანეთიდან ჩამოყვანილი ტყვეები და სწორედ ეს კონგლომერატი (ესპანელები, ებრაელები, იბერები და სხვ.) შეხვდა გზად ალექსანდრე მაკედონელს, რომელმაც დატოვა აზო მათ სამართავად კავკასიაში. ამრიგად, პროტოქართულ ტერიტორიაზე ჩამოყალიბდა უნიკალური ეთნიკური შემადგენლობა.

ასურეთში მცხოვრები ებრაელი ხალხისგან განსხვავებით, ბაბილონის იუდეადან ხალხი არ იდევნებოდა, მათ შექმნეს დიასპორა, შეინარჩუნეს იდენტობა და უნიკალური მონოთეისტური რელიგია. სწორედ აქ, ძვ. წ. VI საუკუნეში, ბაბილონში, შედგენილია ძველი აღთქმის მრავალი წიგნი, სატანა, აპოკალიფსი და სიკვდილის შემდეგ სიცოცხლის კონცეფცია გამოჩნდა წმინდა წერილებში. აქ, ბაბილონში, რეგიონის ყველა ხალხმა დაიწყო არამეული ლაპარაკი. ებრაელები გააძევეს ისრაელის დამარცხებიდან 150 წლის შემდეგ, რამაც შესაძლებელი გახადა ნაციონალიზმის ფანატიკურ დონეზე განვითარება და ებრაელთა ემიგრაცია ბაბილონში მხოლოდ 50 წელი გაგრძელდა. გარდა ამისა, ებრაელები წარმოადგენდნენ ერთი კლანის მჭიდრო მონოლითს, ისრაელის 10 კლანისგან განსხვავებით.

ქალდეველი ნაბუქოდონოსორი და მისი ვაჟი ამელ-მარდუკი Amel-Marduk გრძნობდნენ, რომ ებრაელები იმყოფებოდნენ უმაღლესი ძალების მფარველობის ქვეშ და ცდილობდნენ გამოეხსნათ მათი ოფიცრის ნაბუზარადანის შეცდომები. მამა-შვილს, ზოგადად, სურდათ უარი ეთქვათ ბაბილონის მემკვიდრეობაზე და გეგმავდნენ რეზიდენციის ბაბილონიდან ჰარაანში გადატანას. იუდეაში მათ მიერ დანიშნულმა გუბერნატორმა გედალიამ Gedaliah ქალდეველთა გვარდიის ხელმძღვანელობით დაიწყო ეკონომიკური ცხოვრების აღდგენა. გაქცეულმა ებრაელებმა მეზობელი ქვეყნებიდან დაბრუნებაც კი დაიწყეს, მაგრამ მალე გედალია შეთქმულებმა მოკლეს. შემდეგ Amel-მა ციხიდან გაათავისუფლა იუდეას მეფე Jeconiah, რომელიც დაიჭირეს იუდეის პირველი აჯანყების დროს.

რეგიონში არსებულმა ვითარებამ მარადიული მშვიდობის იმედი წარმოშვა, მაგრამ ამ დროს ცვლილებები ხდება მედიის იმპერიაში¹ Medes/Median Em-

¹ მიდია დაიბადა ზაგროსის მთებში, სადაც ადრე ცხოვრობდა გუთების იბერიული ტომი. ჰეროდოტემ აღნიშნა, რომ „ძველ დროში მიდიელებს არიელებს ეძახდნენ, მაგრამ, როდესაც კოლხი მედეა მათთან მივიდა ათენიდან, მათ სახელი შეუცვალეს“. იბერიელები და არიან-მიდიელები ერთმანეთს ენათესავებოდნენ. მიდიელები იმ უძველეს დროში მნიშვნელოვანი ძალა იყო. სწორედ მათ გაანადგურეს ასურეთი და

pire. მედიის აღმოსავლელ ვასალებმა – სპარსელებმა დაიწყეს რიცხოვრივი ზრდა აღმოსავლეთიდან ინდოევროპელი ველური მომთაბარეების შემოსვლის ბარჯზე. შედეგად ძვ. წ. 551 წ. სპარსელი კიროსი II Cyrus ახერხებს გადატრიალების მოწყობას, შედეგად, სპარსელი არიანი აქემენიდები¹, მოვიდნენ ხელისუფლებაში მოკავშირე მიდია-სპარსეთის (და მოგვიანებით უბრალოდ სპარსეთის) იმპერიაში, თუმცა მმართველი მიდიელი არისტოკრატით². რა თქმა უნდა, დაძაბულობა წარმოიშვა მიდიელების მოკავშირე ქალდეველ ბაბილონელებსა და სპარსელებს შორის, იმის მიზეზიც იყო უკმაყოფილება რომელიც ეხებოდა ასურეთის დამარცხების შემდეგ დაპყრობილი მიწების განაწილებას. მათ შორის ღია დაპირისპირება დაიწყო, როდესაც ბაბილონში გადატრიალება მოხდა და ხელისუფლებაში მოვიდა ბელშაზარი Belshazzar, იგი ქალდეველი იყო, მაგრამ არა სამეფო სისხლის, მოკლებული ყოველგვარ

ურარტუ. სწორედ ის იყო დომინანტი მიდია-სპარსეთის ალიანსში და გაერთიანების შემდეგ მიდიის არისტოკრატია დაიკავა წამყვანი პოზიციები, სანამ საუკუნეების განმავლობაში სპარსეთი არ გაძლიერდა აღმოსავლეთიდან შემოსული ულვეი ურდოების ხარჯზე.

¹ გადატრიალების სპარსული წარმატების მიზეზი შეიძლება ასე აიხსნას: ჰეროდოტეს ლეგენდის თანახმად, იბერიული მიდიის მეფემ Astyages (Cyaxares-ის შვილი ძვ.წ. 585-550 წწ.) წინასწარმეტყველური სიზმრიდან შეიტყო, რომ მისი დისგან დაბადებული შვილიშვილი დაიკავებდა ტახტს. უპირველეს ყოვლისა, მან თავისი და გაათხოვა სპარსელზე, რაც გამორიცხავდა დაბალი შთამომავლობის მქონე პირის მიდიის არისტოკრატულ წრეებში შესვლას. თუმცა შვილიშვილის დაბადების შემდეგ, მან თავის ოფიცერს ჰარპაგუსს მისი მოკვლა უბრძანა. ოფიცერმა ბავშვი მწყემსის ოჯახში გადამალა, მფლობელს დავალების შესრულების შესახებ მოახსენა. რამდენიმე წლის შემდეგ რაღაც უჩვეულო მოხდა მიდიის სამეფოში, რომელიც მწყემსმა შეურაცხყოფის საპასუხოდ არისტოკრატ მიდიელის ვაჟს დაარტყა. ასტიაგეს მეფე პირადად ხელმძღვანელობდა გამოძიებას და სიმართლე დაადგინა. მის წინ იდგა მისი შვილიშვილი, მომავალი დიდი კიროსი. მეფემ ვერ გაბედა შვილიშვილის სიკვდილით დასჯა მეორედ, იხმო ოფიცერი ჰარპაგი შვილთან ერთად, რომელმაც ბრძანება არ შეასრულა. მეფემ მალულად მოკლა მისი შვილი, ნაჭრებად დაჭრა და მისგან კერძი მოამზადებინა, შემდეგ კი საკუთარ მამას გაუმასპინძლდა. აქედან ირკვევა, როგორ მოახერხა ნახევრად სპარსმა, ნახევრად მიდიელმა კიროსმა სპარსელების შეთქმულების მოწყობა და ბაბუის მოკვლა. ამ საშინელი ამბის შემდეგ არც ერთი მიდიელი ოფიცერი არ გამოვიდა მეფის დასაცავად. ასე რომ, კიროსმა გააერთიანა მიდიისა და ზაგროსის არიელები სპარსეთთან. მისი მეფობა დაიწყო ძვ.წ. 559 წ-დან.

² ჰეროდოტე წერდა: რომ კოლხეთს ყოველ 5 წელიწადში 100 გოგო და 100 ბიჭი უნდა გაეგზავნა სპარსეთის კარზე. ისინი მაშინვე შედიოდნენ მედიის არისტოკრატიაში, სახელმწიფო სამსახურსა და ადმინისტრაციულ სტრუქტურებში. ასევე გრძელდებოდა კიროსის დროსაც. მაშინაც აფასებდნენ გენეტიკას და იმპერია ცდილობდა გენეტიკა კავკასიელების ხარჯზე გაეუმჯობესებინა.

საკრალურ მნიშვნელობას მან დღესასწაულზე გამოიყენა წმინდა ჭურჭელი, რომელიც გამოატანინა სოლომონის ტაძრიდან. ბელიშაზარმა დაინახა ხელი სხეულის გარეშე, რომელიც კედელზე ცეცხლოვან სიტყვებს წერდა. იმავე საღამოს ბაბილონი დაეცა. ძვ. წ. 539 წელს მიდიის ჯარები (და არა სპარსეთის) შევიდნენ ბაბილონის იმპერიაში, იბერიელი მიდიელი დარიუსის Darius the Mede მეთაურობით. ბაბილონელებს სერიოზული წინააღმდეგობაც კი არ გაუწევიათ, რადგან ქალდეველ-მიდიელები კვლავ ხელისუფლებაში იმყოფებოდნენ. ასე დაიბადა სპარსეთის იმპერია.

კავკასიის როლი აქემენიდური/არიული სპარსული ცივილიზაციის ჩამოყალიბებაში (ძვ. წ. 550-330 წწ.)

კიროს დიდი Cyrus the Great	–	ძვ. წ. 550-530 წლები (ებრაელთა განმათავისუფლებელი)
კამბისეს Cambyses	–	ძვ. წ. 530-522 წლები (ეგვიპტის დამპყრობელი)
დარიუს I Darius I	–	ძვ. წ. 522-486 (ინდოეთის დამპყრობელი)
ქსერქსე I Xerxes I	–	ძვ. წ. 486-465 წწ. (სპარტანული ომები)
დარიოს III Darius III	–	ძვ. წ. 336-330 წწ. (დამარცხებული ალექსანდრე მაკედონელის მიერ)

პირველად ისტორიაში სპარსელთა და მიდიელთა გაერთიანება არ ცდილობდა ერთეოვანი იმპერიის ჩამოყალიბებას, არამედ პატივს სცემდა ყველა რელიგიას და არ ცდილობდა მასში შემავალი ხალხების ასიმილაციას. სპარსეთის მეფეები იყენებდნენ მულტიკულტურალიზმის სტრატეგიას – მრავალი ხალხის მშვიდობიანი თანაცხოვრებას ერთ ჭერქვეშ. პირველად იმპერიას ჰქონდა რამდენიმე ოფიციალური ენა: არამეული, სპარსული და მიდიური. გამოჩნდნენ მთარგმნელები – ბეჰისტუნის წარწერა შესრულდა სამ ენაზე: ძველი სპარსული, ელამური და აქადური (ასურულ-ბაბილონური). სპარსელები და მიდიელები იყვნენ ზოროასტრიელები (მაზდეაიზმი). ამ ხანებში ქართული იბერია, სომხეთი და სამხრეთ კავკასია არიული მიდიის გავლენის ქვეშ იმყოფებოდნენ. სპარსეთში ცხოვრების დონე იმდენად მაღალი იყო, ვიდრე ნებისმიერ მეზობელ ქვეყანაში (იგივე ვითარება, როგორც ამჟამად სპარსეთის ყურის რეგიონში). სპარსეთში ყოველწლიურად ყველა მონას სამი თვით ათავისუფლებდნენ, რათა ოჯახები მოენახლებინათ. შემდეგ კი ყველა მათგანი ნებაყოფლობით ბრუნდებოდა.

ამჟამად რეგიონის გეოპოლიტიკური სიმშვიდე დაარღვია იმ ფაქტმა, რომ ეგვიპტის დამარცხების შემდეგ, ბერძნები მიხვდნენ, რომ შესაძლოა მათი ჯერიც დამდგარიყო, მათ დაიწყეს ეგვიპტის აჯანყებისკენ ნაქეზება სწორედ იმ დროს, როდესაც მიდიის ელიტის ნაცვლად სპარსული ელიტა

ჩამოყალიბდა. სპარსელები იძულებულნი გახდნენ გამოეყენებინათ გარღვევის ტექნოლოგიები, და კიროსმა გაათავისუფლა ყველა მონა, მათ შორის ებრაელები. მსურველებს შეეძლოთ დარჩენილიყვნენ. კიროსმა ნება დართო ზერუბაბელს Zerubbabel, დაებრუნებინა ებრაელი ტყვეები სამშობლოში და აღედგინა ყველა ტაძარი ძვ. წ. 536 წ. კიროსს სჭირდებოდა საიმედო მოკავშირეები ეგვიპტის საზღვარზე (ისევე, როგორც ბრიტანელებმა გამოაქვეყნეს ბალფურის დეკლარაცია პალესტინაში შესვლის წინ). გადაუდებელი ზომები იქნა შემოღებული ებრაელი ერის კონსოლიდაციის შესანარჩუნებლად. იერუსალიმის ისტორიაში პირველად აკრძალეს ქორწინება ებრაელებსა და არაებრაელებს შორის. ძვ. წ. 444 წელს დააარსდა პირველი სინაგოგები, იერუსალიმში თორის საჯარო კითხვა კანონიზირებული იყო.

და მართლაც, გეგმის მიხედვით, ძვ. წ. 530 წელს იუდეაის პლაცდარმად გამოიყენებით, სპარსელმა კიროსმა შეუტია ეგვიპტეს, მაგრამ გზაში გარდაიცვალა, და მისმა ვაჟმა, კამბისესმა Cambyses (ძვ. წ. 530-522 წწ.) მოახერხა ეგვიპტის აღება. ეს იყო ეგვიპტის იმპერიის დასასრული, რომელიც თითქმის 3000 წელი გაგრძელდა. მაგრამ მალე კამბისესის საქმეები ძალიან ცუდად წავიდა, მისი 50000 გამარჯვებული სპარსული არმია ერთ დღეში მთლიანად გაქრა ქვიშის ქარიშხალში და მოუსვენარმა მიდიელებმა დედაქალაქში კვლავ მოაწყვეს გადატრიალება, ძალაუფლება აიღო მიდიელმა მაგმა გაუმატამ Gaumata, რომელმაც გააუქმა სპარსელი არისტოკრატების ყველა პრივილეგია და დედაქალაქის ისევე მიდიაში დაბრუნება გამოაცხადა. კამბისესმა თავი მოიკლა, მაგრამ მიდიელებმაც ვერ შეინარჩუნეს ძალაუფლება შეთქმულების შემდეგ დარიუსმა I Darius¹ (ძვ. წ. 522-486 წწ.) მიიღო სპარსეთის იმპერია ეგვიპტიდან ინდოეთამდე, რაც მის დინასტიას ორი საუკუნის შემდეგ ალექსანდრე მაკედონელმა მხოლოდ ერთი დარტყმით ძ.წ. 330 წ. წაართვა. დარიოსმა ააგო ქალაქები, ამფითეატრები, ქვის გზები ყველა სატრაპიისთვის, მოაწყო საფოსტო მომსახურება, შემოიღო ერთიანი ვალუტა.

ასე რომ, გამართულ ქვეყანაში სპარსეთმა დაიწყო გაბატონება, მაგრამ მაინც იყო ერთი პანანინა მტერი – საბერძნეთი. ძვ. წ. 490 წელს ფლოტმა მარათონის მახლობლად 10 000 სპარსელი გადმოსხა (რაც უდრიდა ათენის მთელ მოსახლეობას). ათენელმა სარდალმა მილტიადესმა დაამარცხა აგრესორი, მაგრამ სპარსელები სწრაფად დაბრუნდნენ გემებზე და პირდაპირ დაუცველი ათენისკენ გაემართნენ. ათენელთა გასაფრთხილებლად მეომარმა 40 კმ-ზე მეტი გაიარბინა. ასე დაარსდა ცნობილი მარათონი. საბერძნეთი გადარჩა, მაგრამ 10 წლის შემდეგ კიდევ უფრო გრანდიოზული სპარსული არმია შეიჭრა საბერძნეთში. ძვ. წ. 480 წელს ქსერქსესმა (ძვ. წ. 486-465), დარიოსის ძემ, შეკრიბა კოლოსალური კოსმოპოლიტური არმია: სპარსელე-

¹ რა თქმა უნდა, საბოლოოდ მიდიის დინასტიამ კიროსს გამარჯვება არ აპატია და გადატრიალების შედეგად კიროსის შვილები დახოცეს, აქემენიდების დინასტია განაგრძო დარიოსმა, რომელიც იყო მიდიის მეფის – არსამესის შვილიშვილი.

ბი, მიდიელები, ჰირკანები, ასურელები, ბაქტრიელები, პართიელები, ჩორაზმელები, სკვითები, საკასები, ინდიელები, პარიკანები, პაქტიელები, არაბები, ეთიოპიელები, ლიბიელები, პაფლაგონიელები, ლიგიელები, მატიანები, მარიანელები, სირიელები, ფრიგიელები, ლიდიელები, თრაკიელები, პისიდიელები, კაბალიელები, მოსხები, ტიბერანელები, მაკრონები და მოსინოხები (ძველი პროტოქართული ტომები, – ავტ. შენიშვნა). ჰეროდოტეს ცნობით, როცა ჯარი წყურვილის მოსაკლავად მდინარესთან ჩერდებოდა, ის შრებოდა. სპარტანელმა ლიდერმა ლეონიდასმა სიკვდილისთვის შეარჩია შუახნის მეთორმეტი, რომლებსაც უკვე ჰყავდათ შვილები. ბრძოლის მოლოდინში შიშველი სპარტელები ვარჯიშობდნენ, ან მშვიდად ივარცხნიდნენ თმას. ვერავინ დაიჯერებდა, რომ მრავალი საუკუნის შემდეგ ფილმში სპარსეთის დიდებულ ჯარს ბარბაროსულს უწოდებდნენ, ხოლო ამ ერთი მუჭა შიშველ ფრიკებს – ცივილიზაციის ფუძემდებლებს. ზოგადად, სპარსეთის არმიისთვის ეს გაბედული სპარტანული წინააღმდეგობა შეუმჩნეველი დარჩა და არც კი შეანელა ჯარების მოძრაობა¹. სპარსელებმა მალევე აიღეს ათენი.

ის არ არის მნიშვნელოვანი, რა მოხდა რეალურად, მთავარია როგორ აისახა ეს ისტორიაში. ირონია ისაა, რომ სპარტა, ალბათ, ყველაზე ნაკლებად იმსახურებს ბერძნული თავისუფლების დამცველის ტიტულს. ყველაფერი, რაც განასხვავებდა საბერძნეთს – მეცნიერება, ხელოვნება, პოეზია, დრამა, ფილოსოფია – უცხო იყო სპარტასთვის. სპარტელი ბიჭები 7 წლის ასაკიდან დადიოდნენ სამხედრო წვრთნაზე, ყველა სპარტანელი ცხოვრობდა ყაზარმებში, ცოლებისგან განცალკევებით, ჭამდნენ საერთო მაგიდასთან და ეკრძალებოდათ სისულელებით დაკავება, როგორცაა ხელოვნება. სპარტელები/დორიელები თავად იყვნენ დამპყრობლები საბერძნეთში, რომლებიც გადმოვიდნენ ციმბირიდან ან ჩრდილოეთ აზიიდან და მხოლოდ ახლახანს დაამყარეს მშვიდობა ათენთან. ხოლო სპარსელები იმ დროს იყვნენ კეთილშობილი თეთრკანიანი არიელები².

ზოგადად, არაფერი ისტორიული ამ შეტაკებებში არ იყო. მაგრამ 2-3 თაობის შემდეგ ციმბირიდან ინდოევროპელების ახალი ტალღა გამოჩნდა, მაკედონელების, რომლებმაც სპარტელების მსგავსად დაიწყეს ჩრდილოეთ საბერძნეთის ქალაქების დაპყრობა³. მალე მაკედონელები გახდნენ დინამი-

¹ ლეგენდა იმის შესახებ, რომ სპარსელებმა სპარტელებს ზურგიდან შეუტყის, სიმართლეს არ შეესაბამება. ეს უღირსი საქციელი არ შეიძლებოდა არიელ ქსერქსესს მოეფიქრებინა. ეს ბერძნებმა „ტროას ცხენის“ შესახებ ლეგენდის საპასუხოდ „გამოიგონეს“.

² ზუსტად ქსერქსეს I-ის ვაჟმა ბრძანა ებრაელთა მტრების განადგურება ებრაელი ქალის ესთერის (პურიმი) თხოვნით.

³ მიგრანტების ტალღები აღმოსავლეთიდან ორი მიმართულებით წავიდნენ: სპარსეთის გავლითა და შავი ზღვის გვერდის ავლით, თრაკიისკენ. მათი მიგრაციის მიზანი იყო მესოპოტამიისა და ანატოლიის ცივილიზებული მიწები. ისინი ძირითადად

კური ბერძნული კულტურისა და ცივილიზაციის ტყვეები და მათაც ბერძნულად დაიწყეს საუბარი. მაკედონელები მხოლოდ ალექსანდრეს დროიდან მონანილეობდნენ საბერძნეთის ოლიმპიურ თამაშებში. ისინი მწვავედ კამათობდნენ, იყვნენ თუ არა მაკედონელები ბერძნები, ვინაიდან ბარბაროსებს არ შეეძლოთ შეჯიბრში მონანილეობის მიღება. და ამრიგად, მაკედონელები გახდნენ ბერძნები და ახალი ევროპული და მსოფლიო ისტორიის ფუძემდებლები.

მაკედონურ-ბერძნული წარმატების საიდუმლო ის იყო, რომ დიდი აზიის იმპერიები მჭიდროდ იყო შეკრული ტრადიციებით. მაშინ, როცა ბერძნები ყოველთვის ცვლიდნენ ყველაფერს, მუდამ გენერირებდნენ ახალ იდეებს, არასოდეს იყვნენ კმაყოფილნი და მშვიდობიანები, არ ზოგავდნენ ლიდერებსაც კი. ომის გმირი მილტიადესიც კი დაადანაშაულეს უზურპაციაში და გადაასახლეს. საბერძნეთის დემოკრატიულ ქალაქებში სუფევდა დისკუსიისა და კამათის, გამოგონებისა და ექსპერიმენტების ატმოსფერო¹. ნებისმიერ სხვა ქვეყანაში ერთი ლიდერი იღებდა გადაწყვეტილებას, ბერძნები კი საოცრად იქცევოდნენ – კამათობდნენ, უსმენდნენ საპირისპირო არგუმენტებს, მიდიოდნენ კომპრომისებზე, მაგრამ ბოლოს ხმის მიცემის შემდეგ გადაწყვეტილებას ემორჩილებოდნენ. ჰეროდოტემ ძვ. წ. V ს. თავის „ისტორიაში“ დანერა, რატომ იყვნენ აზიელები ნაკლებად მდგრადნი ზომიერი ჩაგვრის, ან მონობის მიმართ, ისინი ხომ სამაგიეროდ საკმარის საკვებს ღებულობდნენ. არისტოტელეს აზრით, აზიელი ხალხები „ბუნებით მონები იყვნენ“ და არ შეეძლოთ „საკუთარი სახელმწიფოს მეთაურის არჩევა“. ჰიპოკრატე წერდა, რომ ევროპელები მამაცები, მებრძოლები და აგრესიულები არიან, აზიელები უფრო გონიერები, განათლებულები და მშვიდობიანი, თუმცა აპათიურები. ევროპული ფასეულობების ფუძემდებელი ბერძნები ბრძოლებში ტრიუკებს მიმართავდნენ, ხეობებში იტყუებდნენ, ვინრო ადგილებში ჩასაფრებას აწყობდნენ და სამალავებიდან უტევდნენ. აქემენიდ არიელს აზრადაც არ მოუვიდოდა ბრძოლაში მატყუარა მანევრები გამოეყენებინა. ტროას ცხენი სამარცხვინო იყო ნებისმიერი კეთილშობილი მეომრისთვის. აზიელები მწყობრში დგებოდნენ და მშვიდი ნაბიჯით წინ მიიწევდნენ, თავიანთ სიცოცხლეს ღმერთს ანდობდნენ. გმირის კულტი ძირს უთხრის ერთიანობისა და კოლექტივიზმის აუცილებლობას, რაც მკრეხელური იყო აზიელი ხალხებისთვის. ევროპელები აფასებენ თავისუფლებას და მზად არიან იბრძოლონ და დაიხოცნენ სხვისი ნების წინააღმდეგ, შეუძლიათ იცხოვრონ მხოლოდ არჩევანის თავისუფლების პირობებში. ამან წარმოშვა იმ დროს უპრეცედენტო კულტურული

მაკედონიასა და ირანში დასახლდნენ. საუკუნეების განმავლობაში მომხდურების ცივილიზაციის დონე სტაბილურად იკლებს ირანში ყიზილბაშებამდე, სლავები ცხოვრობენ დღევანდელ მაკედონიაში.

¹ ამიტომ, PhD (ფილოსოფიის დოქტორი) არ ნიშნავს ფილოსოფიის მეცნიერებათა დოქტორს, არამედ მკვლევარის უნარს, გონივრულად განიხილოს და გამოაქვეყნოს სამეცნიერო მუშაობის შედეგები.

შედევრები¹. კონკურენციის საფუძველზე დაარსდა ოლიმპიური შეჯიბრებები, რაც დიდი გამოგონება იყო. აზიურ კულტურაში ხალხის მოლოდინი იყო, რომ ერთობლივად ემსახურებოდნენ „უმაღლეს ძალაუფლებას“. ბერძნული კონკურენტუნარიანობისა და ინდივიდუალიზმის კულტმა შექმნა აქილევსის მსგავსი გმირები, არა ღმერთები, არამედ მოკვდავი სუპერადამიანები.

ამიტომ ძვ. წ. 334 წელს ალექსანდრემ მაკედონიურ-ბერძნული ჯარებით ადვილად გაილაშქრა აზიის მიმართულებით. ალექსანდრემ აიღო სირია, იერუსალიმი, ეგვიპტე უბრძოლველად დანებდა. ებრაელებს არ გაუნევიათ წინააღმდეგობა. ოთხნობიანი ტოტალური ომის შემდეგ ალექსანდრე შევიდა ბაბილონში, რამაც მასზე შემადრწუნებელი შთაბეჭდილება მოახდინა („კულტურული“ ევროპელის უცნაური ქცევა აზიის „ბარბაროსულ“ ტერიტორიაზე). ამის შემდეგ იგი სპარსეთის ტერიტორიაზე შევიდა. აქემენიანთა მმართველობის 2 საუკუნის საგანძური ხელუხლებელი იყო. როცა სპარსეთის მეფის სასახლეში ტახტზე დაჯდა, ფეხები იატაკს არ აღწევდა, რადგან აქემენიდი არიელი მეფეები მაღლები იყვნენ. ის გადავიდა შუა აზიის პართაში, ხორასანში, ბაქტრიაში. წ.წ. 330 წელს პონტოს მეფემ ალექსანდრეს კოლხეთის წინააღმდეგ ბრძოლაში მოკავშირეობა შესთავაზა და ალექსანდრემ უპასუხა, რომ ინდოეთი ახლა მის გეგმებში შედიოდა და ამის შემდეგ ის კოლხეთისკენ გაემართებოდა.

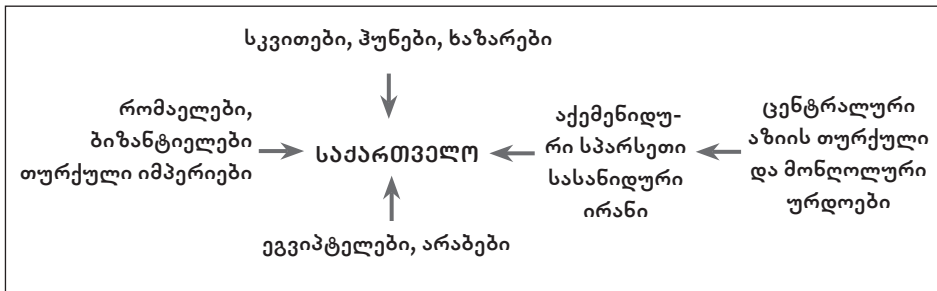
ალექსანდრე მაკედონელის ლაშქრობა აღმოსავლეთისაკენ იყო პირველი მსოფლიო ომი მოსახლეობის ხარისხის გაუმჯობესების იდეისთვის. ძვ. წ. 324 წლის ერთ ღამეს მან დააქორწინა 1000 ბერძენი მამაკაცი და 10000 სპარსელი ქალი, რათა შეექმნა „იდეალური“ რასა. ალექსანდრემ 30000 აზიელ ახალგაზრდას ასწავლა ბერძნული ენა და სამხედრო უნარები. მაგრამ, ამაოდ. წარმოშობით ბერძნები ინარჩუნებდნენ უპირატესობას, როგორც მეომრები, ასევე კულტურის მხრივ. ალექსანდრემ დაინახა, რომ ბერძენ-მაკედონელები თავს აზიელებში გრძნობდნენ, როგორც „ღმერთები მხეცებს შორის“. თუმცა, უფრო წარმატებული იყო მისი სხვა იდეა – შეექმნა მსოფლიოს „ახალი“ ისტორია. ალექსანდრიის ბიბლიოთეკაში ისტორიის შესახებ მილიონობით უძველესი წერილობითი წყარო იყო თავმოყრილი, რომლებიც „შემთხვევით“ დაიწვა. შემორჩენილია მხოლოდ ბერძნული გადაწერილი ეგზემპლარები, რომლებიც თანამედროვე ისტორიოგრაფიაში „ორიგინალებად“ ითვლება. ალექსანდრეს ბიბლიოთეკა დაარსდა ძვ. წ. III საუკუნეში და იქ ინახება 1 მილიონამდე ხელნაწერი. იგი არსებობდა 1000 წლის განმავლობაში, გაანადგურეს ქრისტიანებმა, შემდეგ კი მუსლიმებმა. შედეგად, ჩვენთვის მსოფლიო ისტორია იწყება საბერძნეთიდან და ჰეროდოტეიდან, რომელიც, როგორც ცნობილია, ამბობდა: „თუ საქიროა ტყუილი (მიზნის მისაღწევად), უნდა იცრუოთ“.

¹ ინდივიდუალიზმის, დემოკრატიის, სპორტის, მეცნიერებების და ა. შ. გამოგონებით, ბერძნები მართლაც დიდებულები იყვნენ რამდენიმე საუკუნის განმავლობაში. მაგრამ მართლმადიდებლობის მიღების შემდეგ ბერძნებმა თავი ვეღარ არ გამოიჩინეს.

კავკასიის გეოპოლიტიკა:

ადმოსავლეთსა და დასავლეთს შორის ბრძოლის ფრონტზე:

- ბერძნები vs. აქემენიდები (ძვ. წ. IV ს. – ძვ. წ. II ს.)
- რომაელები vs. პართიელები (ძვ. წ. I ს. – 0 ს.)
- ბიზანტია vs. სასანიდები (0 – ახ. წ. VI ს.)
- ევროპა vs. თურქები:
 - სელჯუკები,
 - ჯალალედინი,
 - მონღოლები,
 - თემურლენგი
- ირანი vs. ოსმალები (შიიტები სუნიტების წინააღმდეგ)
- ევროპა vs. რუსეთი, სსრკ, თურქეთი, ჩინეთი

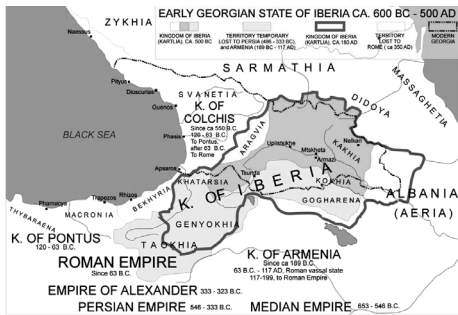

ალექსანდრე მაკედონელი კავკასიაში (ძვ. წ. IV ს.) – აზო

ალექსანდრე მაკედონელის ლაშქრობის დროს სამხრეთ კავკასიაში არსებობდა იბერია-ქართლი Iberia-Kartli ადმოსავლეთ საქართველოში, დიაოხა-კოლხეთი-ეგრისი-ლაზიკა Diaokhi-Colchis-Egrisi-Lasica – დასავლეთ საქართველოში, ალბანეთი და სომხეთი. ყველა მათგანი მიდიის (სპარსეთის აქემენიდების იმპერიის ნაწილის) დაქვემდებარებაში (ან გავლენის ქვეშ) იყო. პლუტარქე წერდა: „იბერები არ დაიპყრეს არც მიდიელებმა და არც სპარსელებმა, ისინი გადაურჩნენ ალექსანდრე მაკედონელსაც“. ანალოგიურად, სომეხი ავტორები უარყოფენ ალექსანდრე მაკედონელის სომხეთის ტერიტორიაზე შეღწევას. ალექსანდრემ, რომელიც დიდხანს ლოცულობდა ლეგენდარულ ტროაზე, რა თქმა უნდა, იცოდა არგოს მოგზაურობის, ოქროს სანძისის ეზოთერული მნიშვნელობისა და კოლხეთის ზღაპრული სიმდიდ-

რის შესახებ, თუმცა, კავკასიის ტერიტორიაზე არ შესულა, მისმა ზოგიერთმა ოფიცერმა (აზო) მონაწილეობა მიიღო კავკასიის პოლიტიკურ ბრძოლაში. მაგრამ კავკასიაში შესვლის გარეშეც ალექსანდრე მაკედონელმა დიდი გავლენა მოახდინა რეგიონზე სუზერენის – სპარსეთის იმპერიის განადგურებით. კავკასიის სამხრეთით გავრცელდა ბერძნული და არამეული ენა, რასაც მოწმობს ქვის სტელის აღმოჩენა ორენოვანი წარწერით. თუმცა ალექსანდრეს იმპერია სწრაფად დაინგრა და აზო დაემხო ძვ. წ. 302-237 წლებში. უკვე ადგილობრივმა თავადმა ფარნავაზმა, რომელიც გახდა იბერია-ქართლის პირველი მეფე, დააარსა წინაქრისტიანული ფარნავაზიანთა დინასტია, წარმოშობით არიან-ქართველთა მითიური დამაარსებლის, ქართლოსისგან Karthlos. ფარნავაზმა არმაზის მთვარის კერპის თაყვანსაცემად ააგო უძველესი ციტადელი არმაზციხეში, მცხეთასთან და შექმნა ქართული ანბანი არამეულის საფუძველზე.

რომაული ლეგიონები კავკასიაში (ძვ. წ. 66) – პომპეუსი

ბერძნების შემდეგ რეგიონში გაჩნდა ახალი ჰეგემონი – რომის იმპერია. ძვ. წ. 66 წ. გენერალ გნუს პომპეუსის ლეგიონებმა დაამარცხა პონტოს სამეფო¹, სომხეთი, ეგრისი (დასავლეთ საქართველო), იბერია-ქართლი (აღმოსავლეთ საქართველო) და ალბანეთი. პლუტარქე იუწყება: „პომპეუსი წავიდა ლაშქრობაში კასპიის ზღვისკენ, მაგრამ იძულებული გახდა დაბრუნებულიყო მრავალი

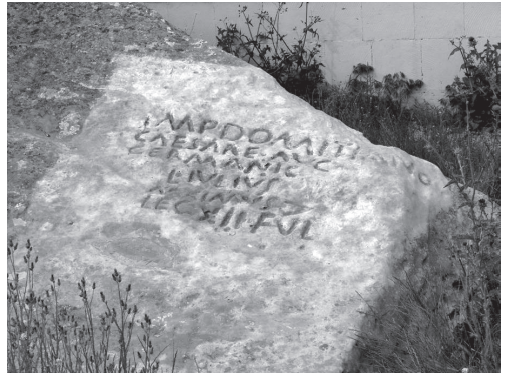
მომაკვდინებელი ქვეწარმავლის გამო“ გობუსტანში.

უცნობია, როგორ იმოქმედა ამ მოვლენებმა კაცობრიობის ისტორიაზე, რადგან ძვ. წ. 63 წელს სწორედ კავკასიის ლაშქრობის შემდეგ პომპეუსმა სამხრეთით გადაუხვია, გაიარა სირია და დაიპყრო იუდეა, სადაც იესო დაიბადა. 33 წლის შემდეგ სინედრიონმა მიიწვია ებრაელები მთელი მსოფლიოდან ქრისტეს სამსჯავროზე. მცხეთიდან წავიდნენ ელიოზი და ლონგინოზი,

¹ კეისრის პომპეუსზე გამარჯვების შემდეგ პონტოს მეფე ისევ აჯანყდა. კეისარმა ილაშქრა მის წინააღმდეგ და მალევე აუწყა სენატს – Veni, vedi, vici.

„პომპეუსის ხიდი“ მცხეთაში ააგეს პომპეუსის რომაელმა ლეგიონერებმა. ამჟამად ჰიდროელექტროსადგურის აგების შემდეგ ის ძირითადად წყლითაა დაფარული.

«IMP DOMITIANO CAESARE AVG GERMANICO LVCIVS IVLIVS MAXIMVS LEG XII FVL»
 «Under imperator Domitian, Caesar, Augustus Germanicus, Lucius Julius Maximus, Legio XII Fulminata»
 რომაული წარწერა, ნაპოვნია ალბანეთში, გობუსტანში (ბაქოდან სამხრეთით 69 კმ)

რომლებიც იერუსალიმში ქრისტეს აღსრულების შემდეგ იმყოფებოდნენ. ამიტომ ქართველი ებრაელები მონაწილეობას არ იღებდნენ ამ სასამართლოში. მათ საქართველოში ჩამოიტანეს ქრისტეს სამოსელი, რომელიც, გადმოცემის თანახმად, სვეტიცხოვლის ტაძრის საძირკველშია ჩადებული.

მეფე ფარსმან II-ის იბერიელი ჯარისკაცის რომაული ქანდაკება, ანტიკურობის მუზეუმი რომში

იპარის გაქრისტიანება (ახ. წ. IV ს.) – ნინო და ნინო

კავკასიისთვის მრავალსაუკუნოვანი პარადიგმა ჩამოყალიბდა – დასავლეთისა და აღმოსავლეთის ზესახელმწიფოების დაპირისპირების გზაგასაყარზე ყოფნა. რელიგიურად შემწყნარებელი აქემენიდები ალექსანდრემ დაამარცხა და აღმოსავლეთში ჩამოყალიბდა ზოროასტრიული სასანიდური სახელმწიფო, წარმართული რომის ნაცვლად დასავლეთში ქრისტიანული ბიზანტია. სამხრეთ კავკასიის მონარქიები ერთ-ერთი ძლიერი მეზობლის რელიგიის არჩევის

აუცილებლობის წინაშე დადგნენ. რა თქმა უნდა, წინაქრისტიანულ საქართველოში საკმაოდ გავრცელებული იყო სპარსული და მიდიური ზოროასტრიზმი (მაზდაიზმი). მეზობელ ალბანეთში ხომ ცხოვრობდა და ქადაგებდა არიელი ზოროასტერი (ზარათუსტრა) (ძვ. წ. 660-583 წწ.), ავესტას ავტორი. სწორედ მათმა მღვდლებმა – მაგიებმა იწინასწარმეტყველეს მესიის გაჩენა და ბეთლემში ახალშობილ ქრისტესთან მივიდნენ შესანიშნავებით. აქამდე ქართულ ზღაპრებში არსებობდნენ ბოროტი გიგანტები – დაევეები, ზოროასტრიზმის დაცემული ღმერთები. ამასთან დაკავშირებით ინდური და სპარსული ენების მსოფლიოში ცნობილი ლინგვისტი, ევროპული ორიენტალიზმის ერთ-ერთი ფუძემდებელი, საფრანგეთის ახლო აღმოსავლეთის ინსტიტუტის შექმნის იდეოლოგი, ავესტას პირველი მთარგმნელი ფრანგულად Abraham Hyacinthe Anquetil-Duperron (1731-1805) ამტკიცებდა, რომ ქართული და ზენდური (ან ავესტური) Zend/Avestan ენები მსგავსია. ეს ენა ასევე დაკავშირებულია ვედურ სანსკრიტთან Vedic Sanskrit, რომლითაც დაწერილია ინდუიზმის წმინდა ტექსტები და საგალობლები – ვედები Vedas და რიგვედა Rigveda. ზვიად გამსახურდიამ ზენდური ენა იაფეტურ ენებს შორის პროტოქართულ, პროტოევროპულ და პროტოარიულ ენებთან ერთად დაასახელა. თუმცა, ზენდ-ავესტური ენა ახლა დაკარგულია. ანკეტილ-დუპერონმა ბევრი იმოგზაურა ინდუსტანში 1754 წელს და აღნიშნა, რომ ზოროასტრიზმის ყველა ბერი სპარსული წარმოშობისაა და აღარ ლაპარაკობს ავესტურ-ზენდურ ენაზე, და ისინი ლაპარაკობენ ფაჰლავურ Pahlavi სპარსულ ენაზე. აქემენიდებისა და მიდიელი მაგების ზენდური (ავესტური) ენის მჭიდრო ურთიერთობის შესახებ ქალდეურ ენასთან¹ წერენ არა მხოლოდ მეცნიერები, როგორცაა Sir William Jones, XVIII საუკუნის ინგლისელი ფილოლოგი, ინდოევროპული ენების კონცეფციის

¹ საქართველოში ფართოდ გამოიყენებოდა არამეული, შემორჩენილია ორენოვანი ტექსტი ქვაზე, არმაზის ბილინგვა, ნაპოვნი საქართველოს უძველეს კერპთაყვანისმცემლობის დედაქალაქში (მცხეთამდე და თბილისამდე) – არმაზში, ადგილობრივი არისტოკრატის სერაფიტის ქალიშვილის საფლავზე.

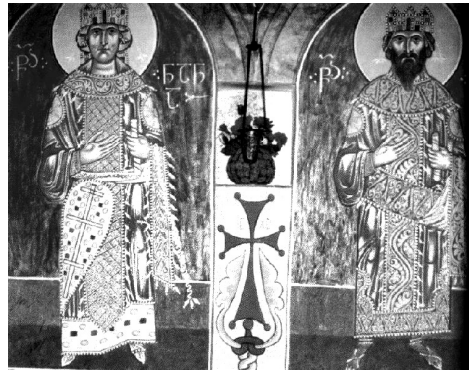
ქართველი ავტორი ზურაბ კაცელაშვილი ციტირებს პაპის ბიბლიოთეკარის, აბატ დონ ლორენცო ჰერვას პანდუროსის Don Lorenzo Hervás Panduros წიგნს: „ენების კატალოგი“ (1801), რომელიც აცხადებს, რომ ქართველები ქალდეელები არიან. ამიტომ უკავშირებს ქართლ-ქართვას და ხალდეა-კალდეას სახელს. ხოლო სხვა ქართველი ავტორები თვლიან, რომ ქართველთა ერთ-ერთი წინაპარი იყო ბაბილონელი ქალდეელები, რომლებმაც დატოვეს მესოპოტამია ინდუსტანიდან და აფრიკიდან ჰამიტური შავკანიანი მოსახლეობის შემოდინების გამო, აბრაამის და მისი ოჯახის ჩრდილოეთ ანატოლიის ჰარაანში გადასახლებასთან ერთად. არამეელები მონათესავე ტომი: არამეა ნიშნავდა „მაღალ მხარეს/ქვეყანას“ და, როგორც აბატი ამბობს თავის მრავალტომეულ ნაშრომში, არამეული ენა ქალდეური ენაა. ქართული ენის სიძველე ადასტურებს იმას, რომ ქართულში ადამის შთამომავალი არის კაცი, რომელსაც ადამ-იანი ჰქვია, ხოლო ყველა სხვა ენაში იქნება man, homo, hombre და ა. შ.

ფუძემდებელი, არამედ ეზოთერული თეოსოფები ბლავატსკაია, მეთაურობით და აღწერილია კაბალაში.

ასე რომ, ზოროასტრიზმს შეეძლო კავკასიაში გამარჯვება. მაგრამ იმპერატორმა კონსტანტინემ 330 წელს რომის დედაქალაქი გადაიტანა კონსტანტინოპოლში¹, ისტორიული ტროასა და რომაელთა წარმოშობის ადგილზე, რაც მნიშვნელოვნად ზრდის რომის გავლენას რეგიონში, რადგან კონსტანტინოპოლში, ისევე როგორც რომში, საჭმელი უსასყიდლოდ ურიგდებოდა ყველა მოქალაქეს, და გრანდიოზული არქიტექტურული ძეგლები (მათ შორის მომავალი აია სოფია) დღემდე შემორჩენილია. 313 წელს მანვე ხელი მოაწერა მილანში კულტმსახურობის თავისუფლების ბრძანებას (ყველა რელიგიის, მათ შორის ქრისტიანობისა და მითრაიზმის Mithraism ჩათვლით). სხვათა შორის, ამაში იმ დროს არაფერი ახალი არ იყო, ვინაიდან რელიგიური ტოლერანტობით ცნობილი იყო ბიზანტიის მთავარი კონკურენტი – სპარსეთი.

ამ გავლენის ქვეშ ჯერ ალბანეთი, შემდეგ სომხეთი 301 წელს და იბერია 334 წელს ღებულობენ კონსტანტინოპოლის ქრისტიანობას. იბერია კაპადოკიელმა ახალგაზრდა მონაზონმა ნინომ მონათლა. იბერიულმა ეკლესიამ ავტოკეფალია მიიღო ჯერ კიდევ 487 წელს და შეინარჩუნა მანამ, სანამ არ გაუქმდა რუსეთის მართლმადიდებლური ეკლესიის მიერ 1811 წელს.

325 წელს კონსტანტინემ მოიწვია ნიკეის კრება. მას ესწრებოდა 3 ასეული ეპისკოპოსი. კრებას უნდა დაედგინა რომელი ტექსტი იყო „კანონიკური“ და რომელი „აპოკრიფული“. გამოიცა განკარგულება შაბათის ნაცვლად უქმე დღედ კვირა ყოფილიყო და 25 დეკემბერს ქრისტეს დაბადება ზეიმით აღენიშნათ, სხვა წიგნები დაწვეს, ოლიმპიური თამაშები და გლადიატორთა ბრძოლები აიკრძალა, ათენის 1000 წლის ფილოსოფიური სკოლა დაიხურა, ალექსანდრიისა და იერუსალიმის ბიბლიოთეკები და ყველა ეგვიპტური ტაძარი გაუქმდა. ეს ვერ დარჩებოდა შეუმჩნეველი სასანიდებისთვის. ტოლერანტული ზოროასტრ-სპარსელები ვერ აკრძალავდნენ ვერ ცერთ რელიგიას, ისინი სხვაგვარად მოიქცნენ, კერძოდ, აკრძალეს ბერძნულ ენაზე წიგნების გამოყენება. ამის კვალდაკვალ სომეხმა განმანათლებელმა მესროპ მაშტოც-

იბერიის პირველი ქრისტიანი მეფე მირიან III Mihran Pharnavaziani (284-361 წწ.) და დედოფალი ნანა

¹ ბერძნულ-რომაული რთული ურთიერთობების გამო, რომაელების მიერ დედაქალაქის ათენში გადატანაზე დისკუსია არც გამართულა.

მა 400 წელს შექმნა სომხური ანბანი¹ ქრისტიანული წიგნების ბერძნულიდან სომხურ ენაზე თარგმნისთვის. მოგვიანებით, სომხური ლეგენდის მიხედვით, მაშტოცმა² შექმნა ქართული ანბანიც (რაც ინვეს დავას), შემდეგ კი ალბანური (მოდავე არავინაა).

451 წელს ბიზანტიაში ქალკედონის საეკლესიო კრება გაიმართა, დოგმატში ცვლილებები განხორციელდა და წიგნების ძველი ვერსიები ერესად გამოცხადდა. სომხებს უკვე ნათარგმნი ჰქონდათ ეს წიგნები, ქართველებმა კი სომხებზე გვიან თარგმნეს, უკვე მართლმადიდებლობის ახალ ვერსიაში. ასე ქართველები გახდნენ დიოფიზიტობის dyophysitism მომხრეები, რომელიც ასწავლიდა ქრისტეს ორბუნებოვნებას, ღვთაებრივსა და ადამიანურს, რაც უარყოფდა მონოფიზიტობას (რომლის მიმართაც სპარსული ზოროასტრიზმი უფრო ტოლერანტული იყო). შედეგად, 608 წელს³ ქართულ-სომხური საეკლესიო ურთიერთობა საბოლოოდ გაწყდა და სომხეთის კათალიკოსმა აკრძალა ყოველგვარი ურთიერთობა იბერებთან, ალბანელებსა და ებრაელებთან.

ჭირის პირველმა პანდემიამ⁴ და ლომბარდების (გერმანული ტომების) მიერ 586 წელს რომის დაპყრობამ, ევროპული ცივილიზაცია გადაშენების პირას მიიყვანა, აღარ დარჩა ხალხი, ვისაც წერა-კითხვა⁵ შეეძლო⁶. 707 წელს რომის პაპმა აკრძალა ეკლესიაში ხატების გამოყენება, როგორც იუდაიზმსა

¹ დაახლოებით იმავე წლებში, კაპადოკიელი Ulfilas (Wulfila) (311-383) ანატოლიიდან ტყვედ ჩავარდა გოთებთან, გახდა ეპისკოპოსი. ბერძნულ ანბანზე დაყრდნობით მან შექმნა გოთური ანბანი და თარგმნა ბიბლია გოთურ ენაზე.

² უცნაურია, რომ სახელი მესროპი, ზოგადად, არ არსებობს სომხეთში და მხოლოდ კონსტანტინოპოლში სამი მთავარეპისკოპოსი ატარებდა მას.

³ აქამდე ირანსა და სომხეთს შორის განსაკუთრებული ისტორიული ურთიერთობებია (ისევე როგორც ისრაელსა და თურქეთს შორის). ირანი სომხეთის ერთადერთი მეზობელია, რომელსაც ოფიციალურად ტერიტორიული პრეტენზია არ აქვს.

⁴ პირველი პანდემია – იუსტინიანეს ჭირს ბიზანტიის იმპერიაში 25 მილიონი ადამიანის სიცოცხლე ემსხვერპლა (მსოფლიოს მოსახლეობის 13%). დაიწყო VI საუკუნეში, შემოვიდა ეგვიპტიდან მარცვლეულით დატვირთული (მარცვლეულს თან ახლდა დაავადებული ვირთხები) გემებით. XIV საუკუნეში ჭირის მეორე პანდემიამ აზიასა და ევროპაში 75-200 მილიონი ადამიანის სიცოცხლე შეინირა. ამჯერად ვირთხებმა აბრეშუმის გზის გასწვრივ გაიარეს და ყირიმიდან მარცვლეული გემებით ევროპაში მოხვდნენ.

⁵ მაგრამ კარგი დრო იყო ახალი წიგნების დასაწერად. ჩვენამდე მოღწეული ახალი აღთქმის 5000 ძველ ეგზეგეზალარს შორის IV საუკუნეზე ძველი არც ერთი არ არის.

⁶ ლათინური ენა მხოლოდ ლიტურგიაში იყო შემონახული, ხალხმა ყველგან დაიწყო ლათინურ-გოთურ დიალექტებზე საუბარი, საიდანაც წარმოიშვა ინგლისური, გერმანული, იტალიური, ესპანური და სხვა თანამედროვე ევროპული ენები.

და ისლამში. წიგნების ეკზემპლარები შემორჩა მხოლოდ ირლანდიის შორეულ მონასტრებში (და მუსულმანურ თარგმანებში¹).

ამ დროს იბერიისა და კოლხეთის (ლაზიკის) ეკლესიები თანდათან გადავიდნენ ქართული ანბანისა და ქართულ ლიტურგიაზე, რამაც შეცვალა არამეული/ბერძნული დამწერლობა. ამგვარად, ქრისტიანობა, ბიბლია, ქართულ ენაზე დაწერილი საეკლესიო წესები გამაერთიანებელ ძალად იქცა.

ქრისტიანობის მიღებამ განაპირობა ახალი დედაქალაქის დაარსება. იბერიის უძველესი წარმართული დედაქალაქები (V საუკუნემდე) მცხეთა და არმაზი დღეს თბილისის მახლობლად მდებარე ტურისტული ცენტრია. თბილისის ახალი დედაქალაქის დაარსება მეფე ვახტანგ I გორგასალს უკავშირდება (440-502). ის იყო ერთიანი იბერიისა და ეგრისის დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლის გმირი ორ ფრონტზე – ებრძოდა ზოროასტრიელ სპარსელ სასანიდებსა და ქრისტიანულ ბიზანტიას. ის თავად იყო ხოსროიდების Chosroid დინასტიის წარმომადგენელი და გაიზარდა სპარსეთის კარზე. როგორც ყველა ძველი აქემენიდი, გახლდათ მაღალი (2 მ 40 სმ) და ფიზიკურად ძლიერი, პანიკას თესდა მტრის ჯარებში. ვახტანგს სპარსელებმა დაარქვეს გორგასალი („მგლის თავი“) მუზარადის ფორმისა და უზარმაზარი ზომის გამო. არსებობს ლეგენდა, თუ როგორ დაარსდა ახალი დედაქალაქი: მცხეთიდან არცთუ ისე შორს, ტყეში ნადირობდა მეფე ვახტანგი. მისი არწივი ხოხობს დაედეენა. დაჭრილი ჩიტი წყლის ცხელ წყაროში ჩავარდა და როცა ძალღმა მეფეს მიუტანა, უკვე მოხარული იყო. ამ სასწაულით გაკვირვებულმა ვახტანგმა ბრძანა, ამ ადგილას აეშენებინათ ქალაქი სახელწოდებით თბილისი, „თბილი წყალი“, სადაც გოგირდის ცხელი წყლის თერმული აბაზანები დღესაც არსებობს. ვახტანგ გორგასლის საფლავი მცხეთის სვეტიცხოვლის საკათედრო ტაძარშია.

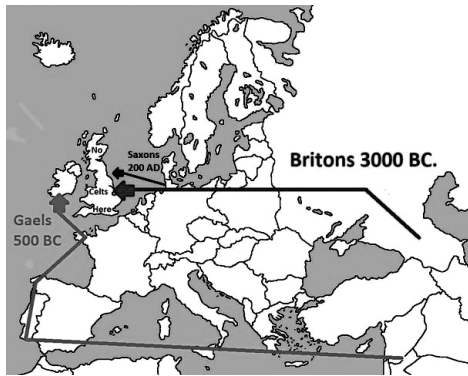

ვახტანგ გორგასალი,
თბილისის დამაარსებელი

¹ კლასიკური ბერძნული ფილოსოფიური წიგნები სპარსულ ენაზე ძირითადად ზოროასტრიელებმა თარგმნეს. სასანიდები დარწმუნებულნი იყვნენ, რომ ალექსანდრე მაკედონელის დროს ბერძნებმა აქემენიდებს სიბრძნე მოჰპარეს (როგორც ოქროს საწმისი კოლხებს) და ამით ცდილობდნენ ალედგინათ ძვ.წ. 7-3 საუკუნის დიდი არიელი აქემენიდების მემკვიდრეობა.

თანამედროვე ევროპის ეთნოგენეზი (ახ. წ.)

- წინარეინდოევროპელები (ძვ. წ. 10 000 – ქრისტიანობამდე): იბერები, რომაელები და ელინები
 - ინდოევროპელები (ძვ. წ. V-VIII ს. – ახ. წ. V-VI ს.): კელტები / არიელები და გერმანული ტომები – ფრანკები, გოთები, ვანდალები
 - აზიელები (ახ. წ. VI-IX სს.) – ალანები, ჰუნები, თურქები, სლავები
- სწორედ ამ დროს ჩამოყალიბდა ევროპის თანამედროვე მოსახლეობა.

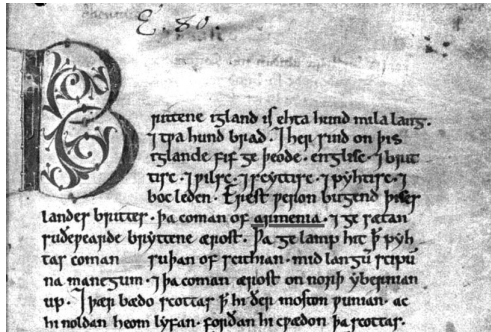

გამყინვარების შემდეგ (ძვ. წ. 10000 წ.) ცივ ევროპაში პირველები გაემართნენ **იბერები Iberians** ანატოლიიდან და სამხრეთ კავკასიიდან, შემდეგ ინდოევროპელი **კელტები Celts** შავი ზღვის ჩრდილოეთიდან (ამავე დროს ინდოევროპელი არიელების კიდევ ერთი ნაწილი – **არიელები/არიანელები** – აღმოსავლეთით ინდოეთში წავიდნენ). და სწორედ კელტ-იბერიული კონგლომერატი გახდა ყველაზე პროგრესული. თანამედროვე დასავლელი ავტორების აზრით, ბასკები, ირლანდიელები და შოტლანდიელები **Basques, Irish & Scots** არიან ევროპის უძველესი კელტურ-იბერიული მოსახლეობის გადარჩენილი წარმომადგენლები, მითიური იაფეტიკისა და თუბალის შთამომავლები. Lebor Gabala (Book of Invasions, დაწერილი ჩვენი წელთაღრიცხვით XI) აღწერს ირლანდიელების წარმოშობას შავი

ზღვის მიმდებარე ტერიტორიიდან და მათ მიგრაციას ეგვიპტეში. ედმუნდ კამპიონმა Edmund Campion 1571 წელს დაწერა, რომ ეგვიპტეში მათი ლიდერი გალამი Galamh/Milesius ფარაონის ქალიშვილზე, სკოტაზე Scota დაქორწინდა. მოსემ იწინასწარმეტყველა, რომ გალამის შთამომავლები დასახლდებიან ირლანდიაში („გველებისგან თავისუფალი ბედნიერი დასავლური კუნძული“). გალამი და მისი ხალხი, ისევე როგორც ებრაელები, გაასახლა უსამართლო ფარაონმა და მრავალი ხეტიალის შემდეგ მათ მიაღწიეს იბერიას, ანუ თანამედროვე ესპანეთს. სეუმას მაკმანუსი Seumas MacManus თავის ირლანდიური რასის ისტორიაში მოგვითხრობს, რომ თავად მილეზიუსი/გალამი გარდაიცვალა ესპანიაში ალთქმულ კუნძულზე მისვლამდე, ისევე როგორც მოსე

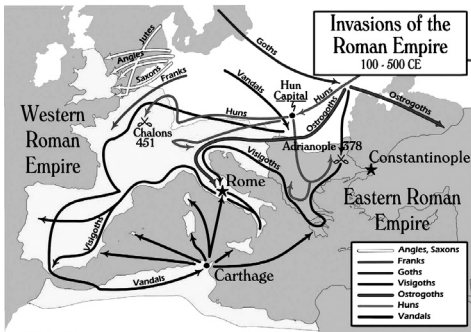
გარდაიცვალა ალექსანდრე მაკედონელი. მისი რვა ვაჟი ქვრივ სკოტასთან ერთად ბასკების ქვეყნიდან ირლანდიაში გაემგზავრნენ. კუნძულს დაარქვეს ერთ-ერთი ძმის სახელის (Iberia) მიხედვით ჰიბერნია (ირლანდია) Hibernia (Ireland). ამრიგად, ივერნიელები Ivernians დასახლდნენ ბრიტანეთის კუნძულებზე ძვ. წ. V საუკუნეში.

საინტერესოა, რომ მეფე ალფრედის ბრძანებით 890 წელს დაწერილ შუა საუკუნეების ანგლოსაქსონურ ქრონიკებში Anglo-Saxon Chronicles წერია, რომ „პირველი მოსახლეები იყვნენ სომხეთიდან ჩასული ბრიტანელები“ „the first inhabitants were the Britons, who came from Armenia“ და ამის ახსნა დღემდე არ არსებობს. კელტების სომხეთიდან წარმოშობის თეორია შეიმუშავა საბჭოთა მეცნიერმა ნიკო მარმა. ყოველ შემთხვევაში, ბრიტანეთის მკვიდრნი და შემდგომი ტალღები ანატოლიიდან და კავკასიიდან მოვიდნენ. ირლანდიური და სომხური ჯვრის ქვები (ჯვრები) უძველესი იეროგლიფებით თითქმის იდენტურია.

ყველა სხვა ჩრდილოეთის ტომისგან განსხვავებით, კელტები იტანდნენ ალკოჰოლს, რაც მხოლოდ სამხრეთის, ყურძნის რეგიონების მცხოვრებთათვისაა დამახასიათებელი. კელტ-იბერიელ ირლანდიელებსა და შოტლანდიელებს ახასიათებთ კავკასიური თვისებები – თავისუფლების სიყვარული, თავისუფლი აზროვნება, უსამართლობისადმი შეურიგებლობა, სულსწრაფობა, კრეატიულობა, ფიზიკური ძალა და ლიდერობის უნარი. ისინი მკვეთრად განსხვავდებოდნენ ჩრდილოელი გერმანელი გოთებისგან, რომლებიც უფრო თავმეკავებულები, მონესრიგებულები, მეთოდურები იყვნენ, შეეძლოთ სისტემატური მუშაობა, მაგრამ ვერ იტანდნენ ალკოჰოლს. ფროიდი თვლიდა, რომ ირლანდიელები ერთადერთი ხალხია, ვისთვისაც სიჯიუტის გამო, ფსიქონალიზის მეთოდები გამოუსადეგარია. აქამდე მთელ ევროპაში აღნიშნავენ წმინდა პატრიკის ირლანდიურ დღესასწაულს, წარმართულ ჰელოუინს (ერთადერთი დღესასწაული, რომელსაც ევროპის აბსოლუტურად ყველა სხვა სარწმუნოება აღნიშნავს), ყველა ქალაქში არის ირლანდიური პაბები, სადაც მხოლოდ სასმელია საკვების გარეშე.

მაგრამ ყველაფერი გაართულა ევროპაში მასიური მიგრაციის პერიოდმა, რომელსაც III-VII საუკუნეების პერიოდში Völkerwanderung ერქვა. ინდოევროპელი გერმანული გოთები (ოსტგოთები, ვესტგოთები, ალემანები, ფრანკები, ანგლები, ვანდალები, ბურგუნდიელები, დანიელები, ნორვეგიელები, ლომბარდები, საქსები, ვალგოთები, სუევეები (სვერები) Goths, Aleman, Frank, Angles, Vandals, Burgundians, Danes, Norwegians, Lombards, Saxons, Valag-

oths, Suiones (Svear), რომლებიც საუბრობდნენ გერმანულ (ინდოევროპულ) ენებზე, მასობრივად გადავიდნენ ჩრდილოეთის გაურკვეველი ადგილიდან კულტურულად აღიარებულ რომის იმპერიაში¹. გოთებმა დააარსეს **ფრანკების** სამეფო მეროვინგებისა და შემდეგ კაროლინგების მეთაურობით, რომელიც მომავალი საფრანგეთისა

და გერმანიის ბირთვი გახდა. 410 წელს **ვესტგოთებმა** დაარბიეს რომი და განაგრძეს გზა ესპანეთის ნაყოფიერი მიწებისკენ. **ოსტგოთები**, თეოდორის დიდის მეთაურობით, დასახლდნენ განადგურებული იტალიის ადგილას. მაგრამ მალე თავად ოსტგოთები გაანადგურეს **ლომბარდებმა**, რომელთა შთამომავლები თანამედროვე იტალიელები არიან. როდესაც 1434 წელს ბაზელის საბჭოზე შედეგების დელეგაციამ განაცხადა, რომ შედეგები დიდი გოთების შთამომავლები იყვნენ, ესპანურმა დელეგაციამ უპასუხა, რომ ისინი მხოლოდ ზარმაცები და უინიციატივო გოთების შთამომავლები არიან, ვინაიდან გმირმა გოთებმა დატოვეს შედეგით, ნავიდნენ რომის იმპერიისკენ საბრძოლველად და დასახლდნენ იბერია/ესპანეთში.

მას შემდეგ, რაც რომაელებმა დატოვეს ბრიტანეთი 410 წელს, VI-VII საუკუნეებში, **ანგლებისა და საქსების** ნარმართულმა გერმანულმა ტომებმა დაიპყრეს ბრიტანელი კელტებისა და კელტიბერიელების მიწები, მიუხედავად ლეგენდარული მეფე არტურისა და მისი მრგვალი მაგიდის რაინდების წინააღმდეგობისა. XX საუკუნეში გამოჩნდნენ ახალი აგრესორები, **ვიკინგები (ნორმანები)**. საფრანგეთში მათ დააარსეს ნორმანდია, ხოლო შავი ზღვის ჩრდილოეთით კიევის რუსეთი, დაიპყრეს სამხრეთ იტალია და სიცილია, 1066

¹ იორდანესის „გოთების ისტორიის“ Jordanes “History of the Goths” მიხედვით, „ისინი იყვნენ პირველი კაცები, რომლებმაც სომხური მშვილდი გოთიკური კვანძით შეაბეს“. იგი შემდგომ წერს: „კავკასიაში, მდინარე ფასისზე გამართულ ბრძოლაში (აქედან მომდინარეობს ხობის სახელწოდება, რომლებიც იქ უხვად გვხვდებიან), გოთები შეხვდნენ ეგვიპტელებს და მძიმე დამარცხება მიაყენეს მათ, ეგვიპტემდეც კი სდიეს.“ ბერძენი გეოგრაფი სტრაბონი 190 წ. ციტირებს პოსიდონიუსს, რომელმაც თქვა: „გერმანელები შუადღისას ჭამდნენ შემწვარ ხორცს რძით და სვამდნენ გაუზავებელ ღვინოს“. ჰეროდოტეს აზრით, გერმანელები და სკვითები კანიბალები იყვნენ და ადამიანის ხორცს ჭამდნენ, ენოდნენ მარიხუანას და სვამდნენ მსხვერპლთა სისხლს. სეზარი გადმოგვცემს, რომ გერმანელი მამაკაცები ოცი წლამდე თავს იკავებდნენ სექსისგან. ითვლებოდა, რომ აბსტინენცია ასტიმულირებს სხეულის ზრდას და ამიტომ გერმანელები მალე იყვნენ. ათ ან თორმეტკაციანი ბრიტანელები ქალების ჯგუფთან ერთად ცხოვრობდნენ და მათი შვილები საერთო იყო.

ნელს, ჰასტინგის ბრძოლის შემდეგ, უილიამ დამპყრობლის ნორმანებმა დაიპყრეს ბრიტანეთის ანგლო-საქსური სამეფო.

აღმოსავლეთიდან ახალი ტომების ტალღები შეუჩერებლად მოდიოდა. გერმანელმა ვანდალებმა და უკვე ირანული წარმოშობის ალანებმა თავისუფალი მიწის ძიების მიზნით გაიარეს მთელი ევროპა აღმოსავლეთიდან დასავლეთამდე და ესპანეთს მიაღწიეს, რომელიც უკვე ოკუპირებული იყო ვესტგოთების მიერ. თავისუფალი ადგილი არ იყო და 429 წელს 80 ათასმა ვანდალო-ალანმა ანდალუსიდან / ვანდალუსიდან გადაკვეთა გიბრალტარის სრუტე და აიღო კართაგენი აფრიკაში. იქიდან ვანდალებმა დაიწყეს საზღვაო შეტევები სიცილიაზე, სარდინიაზე, კორსიკაზე და 455 წელს რომიც კი დაარბიეს. მაგრამ საბოლოოდ, 534 წელს, ვანდალების მეფე დანებდა ბიზანტიის იმპერატორს და მათი ნარჩენები დაბრუნდა გალატიაში (ანატოლია). ამრიგად, წრე დასრულდა: ვანდალებისა და ალანების მეფე ანატოლიაში დაბრუნდა მას შემდეგ, რაც მისმა ტომებმა შემოუარეს მთელ ევროპასა და ჩრდილოეთ აფრიკას.

თუმცა ამ ლაშქრობის დასაწყისშივე ალანების ნაწილი არ წასულა ევროპაშია და VIII საუკუნეში ჩრდილოეთ კავკასიაში არსებობდა აღმოსავლეთის ალანების სამეფო (ალანია) დედაქალაქით მაგასი. ალანელი პრინცესა ქართველი დედოფლის თამარის დედა იყო, მარია ოსი კი ალექსანდრე ნეველის ბებია. ბოლოს, XIII-XIV საუკუნეებში მონღოლთა ურდოებმა შემდეგ კი თემურლენგის არმიამ განადგურა ჩრდილოეთ კავკასია და ალანური მოსახლეობა¹.

ამ დროს თურანიდან (ალთაის მთები და ციმბირი) ევროპაში გრძელდება სულ უფრო და უფრო ნაკლებად ცივილიზებული ურდოების შემოსევები საერთო ანთროპოლოგიური მახასიათებლებით – ვინრო თვალებით. ესენი იყვნენ ჰუნები² (განადგურდნენ), მადიარები (უნგრელები, ხანტი, მანსი,

¹ 1990-იან წლებში ოსეთის სახელი შეიცვალა და გახდა ალანია, 1999 წელს ინგუშეთმა დედაქალაქს მაგასი („მზის ქალაქი“) დაარქვეს. ამავდროულად, მეზობელმა ყარაჩაელებმა და ბალყარელებმა ასევე წარადგინეს პრეტენზია ისტორიულ სახელებზე, რამაც შეიძლება დააყენოს საკითხი ტერიტორიულ საზღვრებზე.

მაქს პლანკის გენეტიკის ანთროპოლოგიის ინსტიტუტის მიხედვით (Nasidze I, *Ann Hum Genet.* 2004 Nov 68; (Pt 6): 588-99), Y-ჰაპლოჯგუფები მიუთითებს იმაზე, რომ დიგორზე მოლაპარაკე ჩრდილო ოსები ჰგვანან მეზობელ ჩრდილოკავკასიელებს, ხოლო ირონზე მოლაპარაკე სამხრეთ ოსები უფრო უახლოვდებიან მეზობელ სამხრეთ-კავკასიურ ჯგუფებს, ვიდრე ერთმანეთს. mtDNA-ს თვალსაზრისით, ოსები მნიშვნელოვნად ჰგვანან ირანულ ჯგუფებს, ვიდრე კავკასიურ ჯგუფებს. ოსების საერთო წარმომავლობა ირანიდან და შემდეგ მათ კავკასიელ მეზობლებთან შერევა ამ შედეგების ყველაზე სავარაუდო ახსნაა.

² უნგრელები აცხადებენ პრეტენზიას ჰუნების მემკვიდრეობაზე. პრეზიდენტი ორბანი აცხადებს, რომ უნგრელები ფინო-უიგურების და ხანტი-მანსიელებს

ფინელები), თათრები / მონღოლები და, საბოლოოდ, თურქები, რომლებმაც გაანადგურეს ბიზანტია.

არაბები საქართველოში/გაორგბიაში (ახ. წ. VII-VIII სს.)

მუჰამედი, ისლამის დამაარსებელი, დაიბადა მექაში 570 წელს. მალე არაბებმა დაიპყრეს მთელი ახლო აღმოსავლეთი (იერუსალიმი 638 წელს) და ჩრდილოეთ აფრიკა (კაირო 642 წელს, კართაგენი 698 წელს). 710 წელს მათ გადალახეს გიბრალტარი, დაიპყრეს პირენეის ნახევარკუნძული (ტოლედო) და მხოლოდ ფრანკებმა შეაჩერეს ისინი 732 წელს პუატიეს ბრძოლაში/ტურში. ვიკინგებმა დაიწყეს თავდასხმები ჩრდილოეთ ევროპაში და 860 წლიდან რბურეკებმა *Rurik* ვიკინგებმა დააარსეს პირველი დინასტია კიევსა და ნოვგოროდში.

735-777 წლებში 120 000-იანი არმიამ მარვან იბნ მუჰამედის Marwan ibn Muhammad მეთაურობით, რომელიც მალე არაბთა ხალიფი გახდება დამასკოში, ილაშქრა საქართველოსა და სომხეთის წინააღმდეგ, აიღო თბილისი¹. მაგრამ

ენათესავეებიან, თვლის, რომ უნგრელები ქრისტიანი თურქები და ყივჩაღები არიან. უნგრელი ავტორი ლაიოშ ტარდი Laiosh Tardi წერდა: მეფე Matias Huniadis-ის დროიდან (1458-1490) არსებობდა ლეგენდა, რომ ურალიდან მიგრაციის დროს უნგრელების ნაწილი IX საუკუნეში თბილისთან ახლოს დასახლდა. საუკუნეების განმავლობაში უნგრულმა არისტოკრატიულმა ოჯახებმა თავიანთი ფესვებისა და ნათესავეების საპოვნელად რამდენიმე ექსპედიცია მოაწყვეს საქართველოსკენ. მაგალითად, უნგრელი მეცნიერი Hor Dechi 1884-1907 წლებში 7-ჯერ ეწვია საქართველოს. ლ.ტარდიმ ვენის ეროვნულ ბიბლიოთეკაში აღმოაჩინა გერმანელი შონერის მიერ 1527 წელს შედგენილი რუკა, სადაც საქართველოს ეწერა „Georgia seu Hungaria antiqua“.

¹ ისლამი დაიწყო როდესაც გაბრიელი 40 წლის ასაკის მუჰამედის წინაშე წარდგა. ყურანი 610 წლიდან 23 წლის განმავლობაში ზეპირად გადაიციემა და მხოლოდ რამდენიმე საუკუნის შემდეგ მიიღო წერილობითი სახე. ქრისტიანობაში პირდაპირი ღვთაებრივი გზავნილი მხოლოდ 10 მცნება იყო. მუსლიმებს შორის ღმერთი არაბულად საუბრობს, ქრისტიანებს შორის – ებრაულად. ქრისტიანობა გაჩნდა ტანჯვითა და ტკივილით, იესო ჯვარს აცვეს, მიმდევრებს დევნიდნენ. ამის საპირისპიროდ, მუჰამედმა ცხოვრებაში მიაღწია ტრიუმფს, მან შექმნა საკუთარი სახელმწიფო და მშვიდობიანად გარდაიცვალა. მისგან განსხვავებით ქრისტე არ მომკვდარა (ისევე როგორც ენოქი), ის ღმერთმა თავისთან აიყვანა. ხოლო იმის გამო, რომ მან მემკვიდრე არ დატოვა, მუჰამედის სიმამრის, აბუ ბაქრის, სუნიტების სახელით ცნობილი, და ფატიმას ქალიშვილის ქმრის, ალის მომხრეები, შიიტების სახელით ცნობილი, კვლავ იბრძვიან.

საქართველო და სომხეთი სარწმუნოებას ინარჩუნებდა. 20 წლის შემდეგ, 750 წელს, ქართულმა კავალერიამ მონაწილეობა მიიღო ბაღდადის აბასიანთა ლაშქრობაში, როცა დამასკო აიღეს და მარვანის ხალიფას მთელი არაბული ომაიანთა დინასტია გაანადგურეს. ხოლო 100 წლის შემდეგ, 850 წელს, ბაღდადის იმავე აბასიან ხალიფას ლაშქარმა დაქირავებული ბულა-თურქის Bugha al-Turki მეთაურობით თბილისს შეუტია, სადაც 50 ათასი ადამიანი გაანადგურეს. ამ შემთხვევაშიც შურისძიება სასტიკი იყო, მაგრამ ამაზე მოგვიანებით. ამ ეტაპზე თბილისი დაიკარგა, ქვეყანა კი ქრისტიანული დარჩა.

IX საუკუნეში მუსლიმთა წინააღმდეგ ბრძოლაში, საქართველოში წარმოიშვა ორი ახალი დინასტია – თავადი აშოტ I ბაგრატიონი ქართლ-იბერიაში და დასავლეთ საქართველოში (აფხაზეთი-ეგრისი-ლაზიკა) – აჩბა-ანჩბა-ანჩაბადე Achba/Anchabadze. აფხაზთა მეფეებმა გაათავისუფლეს დასავლეთ საქართველოს ტერიტორია და დააარსეს დედაქალაქი ქუთაისში. იბერიის, ლაზიკის, აფხაზეთისა და ჩერქეზეთ-ჯიქეთის ეკლესიებმა დაიწყეს არა კონსტანტინოპოლის პატრიარქის მორჩილება, არამედ იბერიული მცხეთის, წირვა-ლოცვა მხოლოდ ქართულად მიმდინარეობდა და არა ბერძნულად. ამგვარად, მწერალი გიორგი მერჩულე IX საუკუნეში წერდა: „სადაც წირვა-ლოცვა აღევლინება და ქართულ ენაზე აღიმართება ლოცვა, ეს შეიძლება მივიჩნიოთ დიდ საქართველოდ“.

უშვილო **დავით III კუროპალატმა (978-1000 წწ.)**, ბაგრატიონმა, 975 წელს იშვილა ბაგრატი, თავისი ძმისშვილი, აფხაზეთის მეფე. ამრიგად, დავითის გარდაცვალების შემდეგ გამეფდა დავით კურაპალატის შვილობილი **ბაგრატ III (1008-14)**, რომელიც იყო ბაგრატიონთა შთამომავალი მამისგან და დედის მხრივ აფხაზი ანჩბა-ანჩაბადის 300-იანი დინასტიის შთამომავალი: „მეფე აფხაზთა, ქართველთა, ჰერეთა და კახთა“.

ჯერ კიდევ საიდუმლოდ რჩება როგორ შეძლეს პერიფერიულ და მცირერიცხოვან არაბებს მყისიერად (წინასწარმეტყველის გარდაცვალებიდან 20 წლის შემდეგ) გაენადგურებინა ყველა მონოლითური აგრესიული იმპერია (ბიზანტია, სპარსეთი), თუ არა ღვთაებრივი განგება. მოსეს დროინდელ ებრაელებს მსგავსი არაფერი შეეძლოთ. ეს ალბათ იმიტომ მოხდა, რომ მომთაბარეები იყვნენ, არაბებს რომის იმპერიის ჭირი არ შეეხო და მათ სწრაფად მოახერხეს მეზობლად ქალაქი გადაქცევა. არაბთა დაპყრობები შემადრწუნებელი იყო ქრისტიანი ბიზანტიელებისა და ზოროასტრიელი სპარსელებისთვის. არაბებმა აიღეს დამასკო 634 წელს, იერუსალიმი – 638 წელს, სპარსეთის სასანიდების იმპერია, ეგვიპტე, ესპანეთი – 711 წელს, 732 წელს მიაღწიეს ინდუს ნაპირებს. ევროპაში ისინი მხოლოდ საფრანგეთში გააჩერეს, პუატიეში/ტურში Poitiers/Tours, 732 წელს ფრანკმა კაროლინგებმა, ჩრდილოეთში კი – ებრაელმა ხაზარებმა. მხოლოდ კონსტანტინოპოლი გადარჩა სასწაულებრივი იარაღის – ბიზანტიური ცეცხლის წყალობით.

ქუთაისში მან ააგო ბაგრატის ტაძარი, დაბეჭდა ფული, სადაც ავერსზე ქართულად ეწერა „ქრისტი, განადიდე ბაგრატი, აფხაზთა მეფე“ და არაბულად „არ არსებობს ღმერთი, გარდა ერთი ღმერთისა“ – „ღვთის წინასწარმეტყველი მუჰამედი“ (ინახება ბრიტანეთის მუზეუმში). მაჰმადიანი მოგზაურებისა და ვაჭრების თქმით, მუსლიმური მეჩეთები და ქრისტიანული ეკლესიები თავისუფლად თანაარსებობდნენ სტუმართმოყვარეობით ცნობილ მოსახლეობაში. მუსლიმების თვალში თბილისის ერთადერთი ნაკლი იყო ცუდი გზები და ქუჩებში ქალები, რომლებიც თანხლების გარეშე დადიოდნენ და სახეს არ იფარავდნენ.

აღსანიშნავია, რომ ამ დროს ბიზანტიაში კავკასიელებს მაღალი თანამდებობები ეკავათ. ბიზანტიის იმპერიას ხშირად სომხური წარმოშობის იმპერატორები ხელმძღვანელობდნენ. მმართველ არისტოკრატის შორის იყო სომხურ-ქართულ-ალბანური² წარმოშობის რამდენიმე ოჯახი, როგორებიცაა:

¹ მიუხედავად ამისა, სომხური რელიგია განსხვავდებოდა ბიზანტიურისგან, რაც იწვევდა მუდმივ ბერძნულ-სომხურ კონფლიქტებს.

² როგორც ყოველთვის, კავკასიელები გლობალური ამბიციების გამო თავიანთი ქვეყნით ვერ კმაყოფილდებოდნენ. ისინი კარიერას იკეთებდნენ იმ ქვეყნებში, რომლებიც მათ თავიანთი საქმიანობის გაშლის შესაძლებლობას აძლევდა. ინდივიდუალურად, კავკასიელები ყოველთვის გამოირჩეოდნენ სხვა ქვეყნებში ფიზიკური და ორგანიზაციული შესაძლებლობებით, რაც კონკრეტულად ახასიათებს კავკასიელებს. კავკასიაში ცხოვრებისა და ომის ორგანიზებამ მათში გამოამუშავა ადამიანთა შორის ურთიერთობების სწორი ჩამოყალიბების უნარი. ნებისმიერ კავკასიელს აქვს უპირატესობის განცდა და, შესაბამისად, ყველა სხვა ხალხის მფარველობისა და ზრუნვის შეგრძნება. თუმცა ქართველებს არ ხიბლავდა წარმოება-ვაჭრობის სფერო, საიდანაც შემოსავალი თაობიდან თაობას გადაეცემა, რადგან სწრაფად და მარტივად ეუფლებოდა სამხედრო და პოლიტიკურ ძალაუფლებას, ე. ი. ყველაფერს სწრაფად და სრულად ითვისებდა. მაგალითად,

პაკურიანოი (ბაკურიანი), თორნიკოი, ფოკადები, სკლეროი, დალასენოი, გაბრასი, ადრალესტოი, კურკუაი, ფარსაკუტენოი, ბალანტაი და ბოტანიკაი Pakouriano (Bakuriano), Tornikio, Phokades, Dalasseno, Gabras, Adralestoi, Kourkouai, Parsakouteno, Balantai and Botanicai. ზოგიერთ მათგანს ეროვნული იდენტობის ძლიერი გრძნობა ჰქონდა. გრიგოლ ბაკურიანოსმა აღნიშნა, რომ „ჩვენთან სისხლით ახლოებელ იბერებს“ სხვა უცხოელებზე უპირატესობა უნდა მიენიჭებინათ. როგორც ოსტროგორსკი წერდა, პაკურიანოსი, იმპერიულ სამსახურში ბრწყინვალე კარიერის შემდეგაც კი, ბიზანტიურ წრეებში თავს უცხოდ გრძნობდა და ბერძნებს ეჭვის თვალით უყურებდა. სწორედ მან გაუწია სამხედრო დახმარება ქართველ პრინცებს მარია-მართას და ხელისუფლებაში მოიყვანა კომნენოსთა დინასტიის პირველი წარმომადგენელი – ალექსი. გრიგოლ ბაკურიანოსმა (ბაკურიანმა) დაასახლა 50 ქართველი/ქართველი ბერი და დააარსა პეტრიწონის მონასტერი ბულგარეთში 1081 წელს და მონაწილეობა მიიღო ათონის მთაზე იბერიის მონასტრის დაარსებაში. მონასტრის ტიპიკონში მან დააზუსტა, რომ ბერძენ ბერებს არ უნდა ჰქონდათ მსახურების უფლება, ვინაიდან ყველა ბერს უნდა ეკითხა და ელაპარაკა ქართულად. გაბრასის კლანის წარმომადგენლები იყვნენ ცნობილი ბიზანტიელი სამხედრო ლიდერები, შავი ზღვის პროვინციის ქალღმრთელები, რომლის დედაქალაქი ტრაპიზონი იყო.

ქართველი წარმოშობის ფოკას Phokas გვარის სამხედრო ლიდერები ბიზანტიის იმპერატორების მეტოქეები იყვნენ საუკუნეების განმავლობაში. და აი, ერთ დღეს დავით III კუროპალატმა გაგზავნა ცხენოსანი ჯარი გადამდგარი ქართველი მხედართმთავრის იოანე-თორნიკე ერისთავის მეთაურობით, რომელიც ბერად ცხოვრობდა ათონის მთაზე. ის უნდა დახმარებოდა ბიზანტიელ პროქართველ გენერალ ბარდას ფოკას აჯანყებული სომეხი სარდლის ბარდა სკლეროსის Scleros დამარცხებაში. 979 წლის ბრძოლაში გადამწყვეტი როლი შეასრულა 12-ათასიანმა ქართულმა ცხენოსანმა ჯარმა. მხარდაჭერის სანაცვლოდ გამარჯვებულმა ბიზანტიელმა კეისარმა ათონზე გაგზავნა თორმეტი კენტენარიის (1200 ფუნტი) ოქროთი დატვირთული ურემი, რამაც საშუალება მისცა ქართველებს დაეარსებინათ საკუთარი იბერიული მონასტერი ათონზე, ცნობილი ბერძნული სახელით ივერონი – იბერთა. მაგრამ, გარდა ამისა, ქართველი მეფე დააჯილდოვეს და უბოძეს რეგიონი დედაქალაქით თეოდოსიოპოლისში (ერზურუმი), ან ქართულად ტაოს¹

გრიგოლ ბაკურიანი ძალიან მკაფიოდ განსაზღვრავს თავის საქმიანობას, როგორც „სიცოცხლის საშუალების მოპოვებას... სისხლის დაღვრით“. და ყოველთვის შემდეგ თაობებში ადგილობრივები პოულობდნენ მათი ასიმილაციის ან განადგურების გზას, მათი საქმიანობის ყოველგვარი კვალის წაშლით ისტორიიდან.

¹ პრინციპში, ეს იყო ბიზანტიის სტანდარტული პოლიტიკა, რომელიც კათოლიკეებთან

იბერიის მონასტერი ათონზე

პროვინცია, რაც რამდენიმე საუკუნის განმავლობაში კამათის საგანი გახდა.

ფაქტია, რომ 10 წლის შემდეგ, 987-989 წლებში, თავად ფოკა აუჯანყდა თავის მბრძანებელს, იმპერატორ ბასილის II Basil და საქართველოს მეფე დავითი კვლავ დაეხმარა სარდალ ფოკას 10 ათასი მხედრით. ამჯერად ვასილი II-მ დახმარება სთხოვა კიევის რუსეთის მეფეს, ვლადიმერს, რუსეთის გაქრისტიანების სანაცვლოდ. და ვა-

რანგიელებმა გაიმარჯვეს, რადგან იმ დღეს ფოკა ბრძოლის დაწყებამდე გარდაიცვალა. ამგვარად, რუსეთის გაქრისტიანება წარმოშობით ქართველის გარდაცვალების გამო მოხდა. ვასილის (ბასილის) შურისძიების საშუალება არ ჰქონდა, რადგან ქართველი მეფეები (**გიორგი I ბაგრატიონი (1014-1027)**) ავტორიტეტით სარგებლობდნენ და მიმონერას აწარმოებდნენ ეგვიპტის ფატიმიდ ხალიფასთან ალ-ჰაკიმთან. ბასილის ის დარჩა, რომ მან გააუქმა 1008 წელს ტაოს თემის საქართველოსთვის გადაცემის ბრძანება. რა თქმა უნდა, იბერიის მეფემ ეს გადაწყვეტილება არ აღიარა და ქრისტიან ძმებს შორის უაზრო და გაუთავებელი შეტაკებები დაიწყო¹.

ქართული გავლენა ბიზანტიის კარზე კვლავ ძლიერი იყო. საქართველოს მეფე **ბაგრატ IV-ისა (1027-72)** და ბორენა ალანიელის ასული, მართა Maria of Alania (born Princess Martha of Georgia) ბიზანტიის ორიმპერატორზე დაქორწინდა და ბიზანტიის ტახტის მემკვიდრე შეეძინა. მარია იყო გავლენიანი ქალი,

განხეთქილების შემდეგ უბედურებას აღმოსავლეთიდან მოელოდა და თავის აღმოსავლეთის პროვინციებს გადასცემდა ერთგულ ხალხებს (ქართველებსა და სომხებს). მთელი კილიკია გადაეცა სომხებს დასასახლებლად.

¹ თვით ნორვეგიის მომავალი მეფე ჰარალდ ჰარდრადა, ვარანგიელი დაქორწინებული ბიზანტიის სამსახურში მყოფი Harald Hardrada, კასპთან სისარეთის ბრძოლაში ქართველებს ებრძოდა ტაოს რეგიონის გამო.

ტაოს რეგიონს ქართველი მეფეები 1551 წლამდე, თურქების მიერ ბიზანტიის დაპყრობამდე, კვლავაც თვლიდნენ თავიანთ ტერიტორიად. 1877-1878 წლების რუსეთ-თურქეთის ომის შემდეგ ტაო-კლარჯეთი რუსეთის იმპერიაში შევიდა, მაგრამ ეს ტერიტორიები ლენინმა დაუბრუნა ათათურქს. ტაოს ტერიტორიაზე გაბნეულია ქართული ხუროთმოძღვრების მრავალი ძეგლი: ხახულის მონასტერი, ოშკის, იშხანის, ბანას, პარხლის, დოლისკანის, ოთხთას, ოპიზისა და ტბეთის ეკლესიები.

რომელმაც ხელი შეუწყო კომნენის დინასტიის დაარსებას. ანი კომნენოს Komnene (მომავალი იმპერატორის, პირველი კომნენოსის ქალიშვილის) მიხედვით, მარია ისეთი ლამაზი იყო, რომ მის დანახვაზე მამაკაცები უსიტყვოდ იხიბებოდნენ: „ის იყო მაღალი და გამხდარი, კვიპაროსივით. მისი კანი თეთრი იყო, თოვლივით და მრგვალი სახე, გაზაფხულის ყვავილის ან ვარდის ელფერი ჰქონდა. მისი ანეული ნარბები ოქროსფერი იყო, თვალები კი ცისფერი“. 1072 წელს ერთ-ერთმა ვენეციელმა დოჯიმ ბიზანტიის სასახლეში ვიზიტის დროს შენიშნა პრინცესა მარიას ხელში უჩვეულო ნივთი, რომელიც აღმოჩნდა ჩანგალი. სწორედ ბიზანტიიდან შევიდა ევროპაში ჩანგლის გამოყენების ტრადიცია.

მეორე ქმრის, ბიზანტიის იმპერატორის მიერ მისი ვაჟის მემკვიდრედ გამოცხადებაზე უარის თქმის გამო გაბრაზებულმა იმპერატრიცა მარიამ და მისმა საყვარელმა ალექსი კომნენოსმა Alexios Komnenos Comnenus შეთქმულება მოაწყვეს – მარიამ იშვილა ალექსეი, მიუხედავად იმისა, რომ ის მხოლოდ ხუთი წლით უფროსი იყო. გრიგოლ ბაკურიანის მეთაურობით პროქართულ კლანებთან კავშირში მათ აიძულეს იმპერატორი დაეტოვებინა ტახტი და პირველი კომნენოსი 1081 წელს იმპერატორად აკურთხეს. სწორედ ამ იმპერატორის ელჩები ეწვივნენ პაპს 1095 წელს და მისი თხოვნით წამოიწყო რომის პაპმა ჯვაროსნული ლაშქრობები, რაც შეუძლებელი იქნებოდა ადრინდელი ფანატიკოსი ბერძნული დინასტიების დროს.

თურქ-სელჯუკები საქართველოში (VIII-XI სს.)

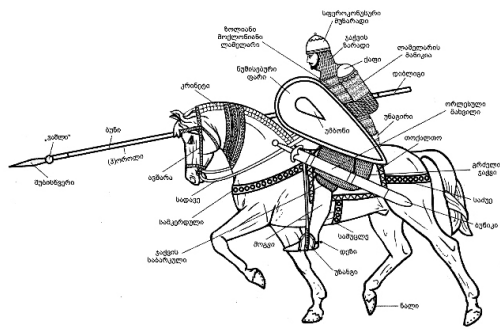
როგორც ყოველთვის, რეალური საფრთხე ველური აღმოსავლეთიდან მოდიოდა. „დიდი თურქული დაპყრობები“ დაიწყო 1000-იან წლებში. პირველ რიგში, მშვიერი და ველური აღმოსავლეთის წინაშე ბიზანტიის უმდიდრეს ცივილიზაცია, ასევე სპარსეთი და სომხეთი. ბალდადის აბასიანი ხალიფა უკვე დიდი ხანია ქირაობდა თურქებს ჯარისთვის და მან აქცია სელჯუკები მაჰმადიანებად. ეს რელიგია მომთაბარეებს შეეფერებოდა. ისლამი ძალიან დემოკრატიული იყო: ღმერთთან შუამავლობისათვის არ იყო საჭირო მეჩეთი და სასულიერო პირი. მუსლიმებისთვის ღმერთი ცხოვრობს ადამიანის სულსა და გონებაში, ამიტომ ალკოჰოლის მოხმარება აკრძალულია, რადგან გონებაზე გარდა ამისა, პოლიგამიამ შესაძლებელი გახადა სწრაფი გამრავლება, რაც მუდმივი ომების გამო ძალიან მოსახერხებელი იყო. როგორც მომთაბარე, თურქ-სელჯუკებს არ ჰქონდათ მშენებლობის, მცენარეების მოშენების ტრადიციები, ასევე არ გააჩნდათ კულტურა, ამიტომ ყველაფერს საძოვრებად აქცევდნენ. სელჯუკთა თურქულმა ტომებმა შეუჩერებლად გაიარეს შუა აზია, ირანი და მხოლოდ ანატოლიაში იპოვეს საძოვრები, სადაც გადაწყვიტეს დასახლება, ამისთვის 1071 წელს სელჯუკთა სულთანმა ალფ არსლანმა

მანციკერტის ბრძოლაში (ვანის ტბასთან) დაამარცხა ბიზანტიის იმპერატორი. მაგრამ ამ „პრობლემამ“ მსოფლიო მასშტაბს მიაღწია მას შემდეგ, რაც 1076 წელს თურქ-სელჯუკებმა აიღეს იერუსალიმი და რამაც ჯვაროსნული ლაშქრობები გამოიწვია.

დავით IV აღმაშენებელი (1089-1125 წწ.)

ჯვაროსნული ლაშქრობების ფონზე, საქართველომ დაიწყო რეგიონული ძალის სტატუსთან მიახლოება. ამ დროს 16 წლის მეფე დავით IV ბაგრატიონმა შექმნა რეგულარული ჯარი 40 ათასამდე მეომრით. თუმცა ამის შემდეგ მოსახლეობის პროდუქტიული ნაწილი მოწყდა სოფლის მეურნეობას. დავით IV-მ ცოლად შეირთო ყივჩაღი პრინცესა გურანდუხტი, ხან ოტრაკის Otrak ასული, და 40 ათასი მომთაბარე ყივჩაღი (პოლოვციელი) ოჯახი დასახლდა საქართველოში, სელჯუკების მოსაზღვრე რაიონებში. თითოეულ ოჯახს ქართული არმიისთვის თითო შეიარაღებული ჯარისკაცი უნდა გამოეყვანა. ისევე როგორც სხვა ქვეყნებში, თურქები თურქებთან საბრძოლველად დაიქირავეს¹. 1099წელს ჯვაროსნების მიერ იერუსალიმის აღებამ შესაძლებელი გახადა დავით მეფეს ქართლიდან და კახეთიდან თურქ-სელჯუკები განედევნა და ხარკის გადახდა შეენწყვიტა.

ბოლოს და ბოლოს, ამ მოვლენებმა მიიპყრო სელჯუკი მთავრების ყურადღება. საუკეთესო გენერალი ნაჯმ ად-დინ ილღაზი Najm ad-Din Ilghazi საქართველოს წინააღმდეგ დაიძრა (მისი ოჯახი იერუსალიმის სელჯუკთა გუბერნატორი იყო). 1121 წლის 12 აგვისტოს დიდგორის მახლობლად მეფე დავით IV-მ ჯვაროსანთა რაზმის დახმარებით ისტორიული გამარჯვება

¹ საბოლოოდ, ლეგენდების მიხედვით, უმრავლესობა დონ ყივჩაღების მონობებს გამოეხმაურა და ჩრდილოეთში დაბრუნდა. მონლობებმა ისინი მოლაღატეებად მიიჩნიეს და მთლიანად გაანადგურეს.

მოიპოვა. მუსლიმთა არმიის რაოდენობა ჯერ კიდევ კამათის საგანია, ფანტასტიკური 600 000 მეომრიდან (Walter the Chancellor's *Bella Antiochena*, Matthew of Edessa) 400 000-მდე (Smbat Sparapet's "Chronicle") ან თანამედროვე შეფასებით, 180-200 000-მდე. ქართულ ჯარში შედიოდა 30-50 ათასი ქართველი (აფხაზები, ქართველები, რანები, კახები) და სომეხი კავალერისტი, 10 000 ქვეითი, 15 000 ყივჩაღი, 500 ოს-ალანელი და 100 დასავლეთევროპელი ჯვაროსანი. 200 ქართველმა ჯარისკაცმა თავი მოღალატედ მოაჩვენა. შევიდა მუსლიმთა ჯარის კოალიციის შტაბში და მთელი შტაბი ამოხოცა. სელჯუკთა ჯარი პანიკურად გაიქცა¹.

ამ გამარჯვების შემდეგ დავით აღმაშენებელმა 1122 წელს გაათავისუფლა თბილისი და დედაქალაქი ქუთაისიდან თბილისში გადმოიტანა. მისი სრული წოდება იყო: „უმალღესო მეფე დავით, ნებით უფლისა ჩუენისა, მეფე აფხაზთა, ქართველთა, რანთა, კახთა და სომეხთა, შირვანშაჰ და შაჰინშაჰ ყოველთა აღმოსავლეთისა და დასავლეთისა, მახვილი მესიისა“.

ქართული წყაროების მიხედვით (მაგრამ არ არის დადასტურებული სხვა წყაროებით და თანამედროვე ეკლესია უარყოფს კათოლიკეებთან თანამშრომლობას), არსებობს ლეგენდა, რომ დავითმა მონაწილეობა მიიღო იერუსალიმის განთავისუფლებაში და მას გადაეცა გრაალის თასი. ხოლო ეს თასი საქართველოს დროშაზე 1099 წლიდან არის გამოსახული. იერუსალიმის დროშა გახდა ქართული ჯარის სამხედრო დროშა და ამჟამად საქართველოს სახელმწიფო დროშაა. მიუხედავად განხეთქილებისა და ბიზანტიის მიერ კათოლიკეებთან ურთიერთობის აკრძალვისა, ქართველებს მჭიდრო ურთიერთობა ჰქონდათ ტამპლიერთა Templiers კათოლიკურ ორდენტან, რომლისგანაც იღებდნენ ფულს იერუსალიმში ჯვრის მონასტრის აღსადგენად. ქართული წყაროების მიხედვით, იერუსალიმის ჯვაროსანი მეფე ბალდუინი საქართველოს 1119-1121 წლებში ეწვია.

¹ დიდგორის ბრძოლა არ არის ნახსენები თურქულ ისტორიულ წყაროებში, საქართველო მოხსენებულია თურქეთის, ირანის ან რუსეთის შემადგენლობაში, რადგან მათთვის ისტორია ყურანის შემდეგ იწყება. დედოფალი თამარი მოიხსენიება მხოლოდ თაღოვან ხიდებთან დაკავშირებით, რომლებიც, სამწუხაროდ, ახლა ძირითადად თურქეთის ტერიტორიაზეა. ლაპარაკია ქართულ ჯარზე, რომელიც ევროპაში შოტლანდიელების მსგავსად პროფესიონალი დაქირავებულები იყვნენ სელჯუკების, თურქებისა და ერთმანეთთან ბრძოლაში.

თამარ მეფე (1184-1213)

მეფე დავით IV-ის შვილიშვილის, თამარ მეფის (1184-1213 წწ.) მეფობის დროს ქართულმა სამეფომ პოლიტიკური ძლიერებისა და ტერიტორიული

გაფართოების მწვერვალს მიაღწია. თამარ მეფის ოფიციალური წოდება ასახავს მის ძალაუფლებას: „თამარ ბაგრატიონი, ნებით უფლისა ჩუენისა, დედოფალი აფხაზთა, ქართველთა, რანთა, კახთა და სომეხთა, შირვანშაჰთა და შაჰანშაჰთა და ყოვლისა აღმოსავლეთისა და დასავლეთის ბატონი, რწმენის და სამყაროს დიდება, მესიის ჩემპიონი“.

1185 წელს თამარ მეფემ იქორწინა პრინც იური ბოგოლიუბსკიზე, სუზდალის თავადის ვაჟზე. ქორწინება წარუმატებელი აღმოჩნდა და ორი წლის შემდეგ თამარ მეფე წყვეტს ქორწინებას, რაც მართლმადიდებლური ეკლესიისათვის მიუღებელი იყო. 1189 წელს თამარი, რომლის დედა იყო ბურდუხანი, ალანელი პრინცესა, დაქორწინდა ბაგრატიონთა დინასტიის ოს შთამომავალზე, დავით სოსლანზე. როდესაც აზერბაიჯანის სელჯუკი ათაბეგი აბუ ბაქრი Atabag of Azerbaijan Abu Bakr (1191-1210) შემოიჭრა საქართველოში „აქილევსის მსგავსად“, სოსლანმა დაამარცხა თურქები შამქორთან 1195 წელს და ბასიანთან 1202 წელს. შედეგად, 1201-1203 წლებში ქართველებმა შეიერთეს განჯა, ერზურუმი, სომხეთის დედაქალაქები – ანისი, დვინი და ყარსი. იმ მომენტში საქართველო წარმოადგენდა ძლიერ რეგიონულ ძალას. სელჯუკებზე გამარჯვების შემდეგ, რომლებმაც, თავის მხრივ, დაამარცხეს ბიზანტია, სხვა ძალა არ არსებობდა, რომელიც შეაჩერებდა ქართულ კავალერიას. ფაქტობრივად, იმ დროს იმპერია გადაჭიმული იყო 1000 კილომეტრზე დასავლეთიდან აღმოსავლეთისაკენ და ჩრდილოეთიდან სამხრეთისაკენ.

როდესაც 1187 წელს ეგვიპტის აიუბიდმა სულთანმა სალადინმა იერუსალიმი აიღო, თამარის უპირველესი პრიორიტეტი იყო იერუსალიმის ჯვრის ქართული მონასტრის უსაფრთხოება, ამიტომ სალადინთან გაგზავნა ორი ქართული მისია, რომლებიც ქართველი მომლოცველებს პრივილეგიებს უზრუნველჰყოფდნენ იმის სანაცვლოდ, რომ ქართველები არ იბრძოდნენ აიუბიდების ტერიტორიაზე. როდესაც 1204 წელს ბიზანტიური კონსტანტინოპოლი ჯვაროსნებმა აიღეს, ქართველებმა ჯარი გაგზავნეს და კონტროლი აიღეს ტრაპიზონზე, სამსუნზე, სინოპასა და ჰერაკლეაზე. თამარმა დააარსა ტრაპიზონის კონტროლირებადი იმპერია შავი ზღვის

სამხრეთ სანაპიროზე, სადაც ცხოვრობდნენ ლაზების¹ (ჭანები) ქართული ტომები, რომლებსაც მართავდა კომნენოსთა² დინასტიის პროქართული შტო.

მაშინ სალადინმაც იგრძნო რეალური საფრთხე. 1207 წელს სალადინის ძმა ალ-ადილი I Al-Adil, ეგვიპტისა და სირიის სულთანი, იძულებული გახდა ჯვაროსნული ლაშქრობების დროს მთელი თავისი ძალები ჩრდილოეთისკენ დაეხია და ორივე მხარე შეხვდა ხლატში, ვანის ტბაზე. ჯვაროსანთა იმედები ქრისტიანული ქვეყნის კენიყო მიმართული, მაგრამ არ გამართლდა. შეტაკება არ მომხდარა. საქართველომ თავი შეიკავა პირდაპირი სამხედრო მოქმედებისგან რადგან თამარს სალადინთან დადებული ჰქონდა ხელშეკრულება. თამარი დაკმაყოფილდა ტრაპიზონით. პირველად დაფიქსირდა საზღვარი ქრისტიანულ და მუსულმანურ სამყაროებს შორის. თანამედროვე ქართველი

¹ Neil Ascherson (1996) წიგნში „შავი ზღვა“ (გვ. 203-204) წერს გერმანელ ინტელექტუალ ვოლფგანგ ფოიერშტაინის Wolfgang Feuerstein შესახებ, რომელიც პირველად ეწვია ლაზების ქვეყანას ტრაპიზონში 1960 წელს და ისწავლა ლაზური ენა. მან დაადგინა, რომ ლაზური ენა, წეს-ჩვეულებები და მითები ქრისტიანული და ქართული წარმოშობისაა. მან შეადგინა პირველი ლაზური ანბანი ლათინური დამწერლობით. ფოიერშტაინი დააპატიმრეს, სცემეს და გააძევეს. 1991 წელს თურქეთმა ნება დართო ლაზებს თავის ენაზე ესაუბრათ, მაგრამ აკრძალულია სახელმწიფო წარმონაქმნების ხსენება – „ლაზისტანი“ ან „ქურთისტანი“. ასევე, თურქეთის სკოლებში არ ისწავლება ლაზური ენა. ათათურქის პირადი მცველები შავებში ჩაცმული ლაზები იყვნენ. ეს იმის ნიშნად, რომ თურქები ლაზებს არ თვლიდნენ თავისიანებად. სულთნების პირადი დაცვა ყოველთვის შედგებოდა იანიჩარებისა და სხვა „უცხო“, მაგრამ თავდადებული ელემენტებისაგან, რომლებსაც არ ჰქონდათ და არ შეეძლოთ ჰყავდეთ ადგილობრივი კლანები და ნათესავები. ახლა თურქებს შორის ლაზები ყველაზე ძლიერი თურქი ნაციონალისტები არიან (როგოც სტალინის დროს ქართველები იყვნენ საბჭოთა პატრიოტები).

ლაზი ქალისა და მამაკაცის ქანდაკება. არჰავი, თურქეთი

² ტრაპიზონის იმპერიის პირველი მმართველი ალექსი კომნენოს I მეგას Alexios I Megas Komnenos იყო თამარის დისშვილი, რუსუდანის ვაჟი. ალექსი საქართველოში გაიზარდა, ქართული იყო მისი მშობლიური ენა და უცხო ენად სწავლობდა ბერძნულს. სამეფო კარზე ქართულად ლაპარაკობდნენ. 1258 წელს მონღოლ ჰულაგუ ხანის მიერ ბაღდადის განადგურებამ ტრაპიზონი აბრეშუმის გზის დასავლეთ ტერმინალად აქცია. ქალაქი გამდიდრდა აბრეშუმის გზის წყალობით, თან მონღოლები მფარველობდნენ. მარკო პოლო ევროპაში ტრაპიზონის გავლით 1295 წელს დაბრუნდა. კომნენოსების მმართველობის დროს ქალაქი იყო მსოფლიოს ერთ-ერთი წამყვანი სავაჭრო ცენტრი 250 წლის განმავლობაში, სანამ თურქები საბოლოოდ აიღებდნენ.

ავტორები თამარის ამ გადაწყვეტილებას დიდ შეცდომად მიიჩნევენ, რადგან ამ მნიშვნელოვან მომენტში საქართველომ ჯვაროსნებს დახმარება არ გაუწია.

ეს უზარმაზარი ქართული ლაშქარი უმოქმედოდ ვერ დარჩებოდა და აღმოსავლეთისკენ აიღო გეზი. ქართული ცხენოსანი ჯარი ირანში ღრმად შეიჭრა კასპიის ზღვის სამხრეთ სანაპიროებამდე და შემდგომ – ხორასანში. ჯარის რეპუტაცია იმდენად ძლიერი იყო, რომ თავრიზმა ნებაყოფლობით გააღო კარი და ხარკიც გადაიხადა. ქართული ჯარის მთავარი პრობლემა საქართველოში ნადავლის შემოტანა იყო. თანამედროვეები დაიბნენ, რადგან ქართულმა ჯარმა დაიპყრო ტერიტორიები, რომელთა შესახებაც „არასდროს სმენიათ“ (სწორედ ამ ლაშქრობამ, შესაძლოა, 10 წელიწადში გზა გაუხსნა მონღოლთა ლაშქარს საპირისპირო მიმართულებით). ამასობაში საქართველოს ფეოდალურმა კულტურამ განვითარების მაღალ საფეხურს მიაღწია – ფილოსოფია, მწერლობა, არქიტექტურა, მონუმენტური მხატვრობა, მინიატიურა, კერამიკა, ლითონის დამუშავება და კერამიკა. მუსლიმი და ებრაელი მოსახლეობისადმი პატივისცემით მოპყრობამ დაადგინა ტოლერანტობის სტანდარტი. XI-XII საუკუნეების ქართველმა ნეოპლატონისტმა ფილოსოფოსმა იოანე პეტრიწმა თარგმნა მრავალი ფილოსოფიური ნეოპლატონური თხზულება, რამაც გამოიწვია უთანხმოება დოგმატურ მართლმადიდებლობასთან. მისი სახელი ეწოდა პეტრიწონის ქართულ მონასტერს ბულგარეთში.

ამ დროს შოთა რუსთაველმა თამარ მეფეს მიუძღვნა ეპიკური პოემა „ვეფხისტყაოსანი“¹. ძირითადად, ეს პოემა ეხება სიმამაცეს, თავგანწირვასა და სიყვარულს, რაც შესაძლებელი იყო აყვავებული დასავლეთ ევროპის ლიტერატურაში, მაგრამ ძნელად წარმოსადგენი პატარა ქვეყნისათვის, რომელიც წინააღმდეგობას უწევდა ველურ აზიურ ლაშქარს. ჰომეროსისა და მსოფლიოს ყველა სხვა ეპიკური პოემისგან განსხვავებით (გილგამეში და ა. შ.), ქართული პოემა ეძღვნება არა რომელიმე ომს, არამედ სიყვარულს, როცა ქალსა და მამაკაცს ერთნაირი უფლებები აქვთ, ქალები შეიძლება იყვნენ სახელმწიფოს მეთაურები. მეომრები კეთილშობილურად იქცევიან, როგორც ნამდვილი რაინდები. რაინდობა არ შემოიფარგლებოდა ელიტით და არ იყო საიდანდაც შემოტანილი, როგორც ევროპაში, მაგრამ ეს იყო

¹ ზოგიერთი რუსი ავტორი ამ ნაწარმოებს სპარსულიდან თარგმნილად (თუმცა ნიჭიერად) მიიჩნევს, თუმცა სპარსულ ლიტერატურაში ასეთი ნაწარმოები არ არის, არც ერთ სპარსულ წყაროში არ არის ნახსენები ასეთი პოემა. საუკუნეების განმავლობაში ქართველები შვილებს ამ პოემის გმირების სახელებს არქმევდნენ. ნიკო მარმა კატეგორიულად აღნიშნა, რომ ლექსი სპარსულიდან იყო ნათარგმნი, რადგან მასში საქართველო, ქართველი გმირები და ცხოვრების წესი არსად არ არის ნახსენები. ასეა თუ ისე, ეს დიდებული პოემა იუნესკოს კულტურული მემკვიდრეობის სიაში არ არის შეტანილი.

ხალხის ნორმალური ცხოვრების წესი. მეფე არტურის ლეგენდის მსგავსად, ეს ნაწარმოები ითვლება ლიტერატურულია და არა ისტორიული, როგორც ჰომეროსის პოემები.

XI-XIV საუკუნეები (1021-1225 და 1337-1387 წწ.) ოქროს ხანა იყო საქართველოსთვის. მონღოლთა შემოსევამდე და მათი გაუჩინარებისთანავე, საქართველო რეგიონალური ზესახელმწიფო იყო. არ ყოფილა სხვა ქვეყანა, რომელიც კარნახობდა თავის პირობებს საქართველოს. რეგიონში ყველა მეზობელი ქართულ ჯარს ანგარიშს უწევდა. ქართული კავალერია უძლეველი იყო, რადგან ქართველი და სხვა მთიანი კავკასიელი ხალხები გენეტიკურად ბევრად ძლიერები იყვნენ ფიზიკურად და გამუდმებით იმარჯვებდნენ ხელჩართულ ბრძოლებში და მხოლოდ დენთისა და ქვემეხის გამოგონების შემდეგ შეიცვალა ვითარება.

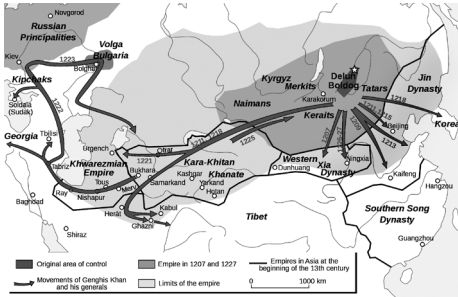
თამარ მეფე გარდაიცვალა 1213 წელს და დაკრძალეს საიდუმლო ადგილას. მან თავის მემკვიდრეს **გიორგი IV ლაშას (1213-1222)** დაუტოვა სამეფო, რომელიც გარშემორტყმული იყო ვასალი ქვეშევრდომებით, სამეფო ხაზინა კი სავსე. როდესაც აიუბიდი არაბები იერუსალიმის კედლების აფეთქებას აპირებდნენ, სწორედ მეფე გიორგიმ მისწერა წერილი მათ, რომ ამ განზრახვაზე ხელი აეღოთ, რაც საგულდაგულოდ გაითვალისწინეს. 1220 წელს პაპმა ჰონორიუს III-მ, რომელმაც მოაწყო მეხუთე ჯვაროსნული ლაშქრობა, წერილობით მიმართა საქართველოს, მისი პრელატის პელაგიუსის მეშვეობით, და სთხოვა საქართველოს დახმარებოდა ლათინებს იერუსალიმის მუსლიმებისგან გათავისუფლებაში. მალე მონღოლები საქართველოს შემოესივნენ და თვით მეფე გიორგი ლაშა 1222 წელს მონღოლებთან ბრძოლაში დაიღუპა.

მონღოლური საქართველო (XIII-XIV სს.)

ევროპისა და განსაკუთრებით საქართველოსთვის კატასტროფა ტრადიციულად ისევ აღმოსავლეთიდან მოვიდა. ყველაფერი მაშინ დაიწყო, როცა მოულოდნელად მონღოლებმა მუტაცია განიცადეს, მათ ყველა საკვები რძით ჩაანაცვლეს, მათ არასოდეს ემართებოდათ დიარეა, რაც სხვა ხალხისთვის დიდ უბედურებას წარმოადგენდა. ამრიგად, ერთი მეომარი ორი ცხენით, ყოველგვარი სანოვაცის გარეშე შორ მანძილზე ლაშქრობას ახორციელებდა¹. გარდა ამისა, დაიბადა თემუჩინი Temudjin (ჩინგიზ ხან Genghis

¹ ციმბირისგან განსხვავებით, ეს არ მომხდარა ამერიკის კონტინენტზე, სადაც ინდიელებს ჰყავდათ ტვირთმზიდველი ცხოველები (ლამები). მაგრამ ვერ მოაშინაურეს ერთი ცხოველი, რომელიც შესაფერისი იყო მხედრისათვის. ამასთან ბორბლებიც არ ჰქონდათ.

Khan), რომელმაც მოახერხა თურქებისა და მონღოლების გაერთიანება, შექმნა ცხენოსანი მშვილდოსნების არმია. ამ ტომებმა მალე დაიპყრეს პეკინი 1215 წელს, დააარსეს მრავალსაუკუნოვანი იუანის დინასტია, რის შემდეგაც ჩინელი სამხედროების დიდმა ნაწილმა საფუძველი დაუდო მონღოლთა შემდგომ ექსპანსიას დასავლეთით¹: შუა აზიასა და ხორეზმში 1220 წელს, სპარსეთში, კავკასიაში, კიევში – 1222 წელს.

ხორეზმის Khwarazmian შუაზიური ტომები ჯალალედინის Jalal-ad-Din მეთაურობით რამდენიმე წელი უწევდნენ წინააღმდეგობას მონღოლებს. დაბოლოს, ჯალალედინმა ირანსა და კავკასიისკენ დაიხია. შუა აზიელები წარმართ მონღოლებზე უფრო სასტიკ და დაუნდობელ ძალად იქცნენ, რადგან ისინი უკვე ფანატიკოსი მუსლიმები იყვნენ².

1226 წელს, როცა თბილისი დაეცა, ისინი მოითხოვდნენ ქართველებისაგან ხატზე ფეხი დაედგათ და ასე გადაერჩინათ თავიანთი სიცოცხლე. ეს ერთადერთი შემთხვევაა ისტორიაში, როცა მართლმადიდებელმა ეკლესიამ ერთდროულად 100 000 ადამიანი წმინდანად შერაცხა. მაგრამ, ამავე დროს,

გასაკვირია, რომ ჩინელებმაც ვერ შექმნეს კავალერია (ევროპაში ის შექმნა ალექსანდრე მაკედონელმა), რამაც, ზოგიერთი ავტორის აზრით, ევროპელები გადაარჩინა, რადგან ჩინელებმა არ განახორციელეს აგრესია, არა იმიტომ, რომ ისინი მშვიდობიანი ხალხი იყო (სხვათა შორის, ფარაონების ეგვიპტელების მსგავსად, ჰიქსოსების ეტლამდე, აგრესიას ვერ ახორციელებდა), არამედ იმიტომ, რომ უზარმაზარი ფეხოსანი არმიები ვერ გადალახავდნენ გობის უდაბნოს. ამ თეორიით, ევროპელებმა მადლობა უნდა გადაუხადონ მომთაბარე მონღოლებს, რომლებიც ანადგურებდნენ ჩინეთის ჯარების კოლონებს, რომლებიც, ზოგიერთი წყაროს თანახმად, ცდილობდნენ გობის გადალახვას. სანამ ჩინგიზ ყაენმა არ დაიმორჩილა ჩინელები და მათი დახმარებით, თვითონ არ შეუტია დასავლეთს.

¹ დასავლელი ავტორების აზრით, ტამპლიერები მონღოლებს სამხედრო ტაქტიკასაც ასწავლიდნენ, ტექნიკით ამარაგებდნენ და მათ მუსლიმების წინააღმდეგ იყენებდნენ. ასე რომ, დასავლეთი ევროპა მოგვიანებით დაეხმარა სპარსეთის გაძლიერებას თურქეთის წინააღმდეგ, თურქეთი და რუსეთი დაეხმარნენ პროტესტანტებს კათოლიკებთან ბრძოლაში, ასირია-იუდეას ისრაელის წინააღმდეგ, რუსეთი ეხმარებოდა სერბეთს ბულგარეთის წინააღმდეგ, სომხეთს თურქეთის წინააღმდეგ, და თვით რუსეთ დასავლეთი იყენებდა თურქეთის წინააღმდეგ, და ა.შ.

² საქართველოს განსაკუთრებული ზიანი მიაყენეს არა მონღოლებმა, არამედ შუა აზიელებმა ჯალალედინის მეთაურობით. მაგალითად, ირანელებისთვის სწორედ ჩინგიზ ხანი იყო ყველაზე სისხლიანი ფიგურა, რომლის ჯარებმა ამოხოცეს ხორეზმისა და ირანის ყველა მკვიდრი.

იყო ქართული იმპერიის ოქროს ხანის დასასრული. იმ დროს ევროპაში დიდ ქალაქებად ითვლებოდა ის ქალაქები, სადაც 5000-ზე მეტი მაცხოვრებელი იყო. საქართველო შუა აზიელებმა გაანადგურეს და მხოლოდ 5 წლის შემდეგ, 1230 წელს მიაღწიეს მონღოლებმა კავკასიას¹.

გამოუვალ მდგომარეობაში ჩავარდნილმა დედოფალმა **რუსუდანმა (1222-1245)** მონღოლების ნაკლებად „ველური“ ნათესავეები – სელჯუკები აირჩია და ცოლად გაჰყვა სელჩუკ ემირს Ghias ad-Din-ს, რომელიც ქრისტიანად მოინათლა და დიმიტრი უწოდეს (რაც იმ დროს უპრეცედენტო იყო. როგორც მაშინდელი მუსლიმი ისტორიკოსები აღწერდნენ – „მოვლენების უცნაური განვითარება პარალელის გარეშე“). მათი ქალიშვილი კონის სელჯუკთა სულთნის ცოლი გახდა. სელჯუკებისთვის ეს იყო მომგებიანი ქორწინება, რადგან ბაგრატიონებთან ნათესაობის გამო მათი ლეგიტიმაცია გაიზარდა. მაჰმადიანური წყაროები მიუთითებენ, რომ სელჯუკთა ლაშქარს სარდლობდა ქრისტიანული სარწმუნოების ქართველ დიდებულთა დიდი ნაწილი. მას შემდეგ, რაც მონღოლებმა უხალისოდ აღიარეს თურქ-სელჯუკებისადამათი „ნათესაების“, კანონიერება, საქართველოს დედოფალი აქტიურად მოქმედებდა სელჯუკებისა და მონღოლების ოჯახურ წრეებში. ამრიგად, მართალია, რუსუდანის შთამომავლები მონღოლური წარმოშობისა იყვნენ, მაგრამ, ზოგადად, მოსახლეობა ხარკს უხდიდა მონღოლებს, ისინი კი არ ერეოდნენ საქართველოს საშინაო და რელიგიურ საქმეებში. ჩინგიზ ხანი (და რუსეთში) პატივს სცემდა სარწმუნოებას, ეკლესიას, ამიტომაც საქართველოში დიდ პოლიტიკურ ფიგურად ითვლებოდა. ჩინგიზ ხანის ბრძანება ასეთი იყო: „მონღოლებს უნდა ეშინოდეთ ყველა ღმერთის და მათ პატივისცემა გამოავლინონ“. მონღოლები იცავდნენ აბრეშუმის გზას, მათ ეკონომიკურ საფუძველს, რომელიც გადიოდა ქართულ მიწებზე, ქართველები კი საერთაშორისო ვაჭრობაში გადასახადებისგან თავისუფლდებოდნენ².

საბედნიეროდ, გადარჩენის კიდევ ერთი საშუალება გამოჩნდა – 1240

ჯალალედინის ძეგლი ურგენჩში

¹ მონღოლებმა (ქართველთა დახმარების გარეშე) განაგრძეს ჯალალედინის დევნა, დაბოლოს, ის ქუთთებმა მოკლეს მთაში, ხორეზმის ურდოები ინერციით მოძრაობდნენ, მიაღწიეს იერუსალიმს, 1244 წელს 6-7 ჯვაროსნულ-ლაშქრობისას შტურმით აიღო იგი. ამის შემდეგ ჯვაროსნები აღარასოდეს იყვნენ იერუსალიმის ბატონები, და ის გადავიდა ეგვიპტის მამლუქების მფობელობაში.

² ვენეციელი მარკო პოლო ამ მარშრუტით ჩინეთში 1298-1299 წლებში იმოგზაურა. მონღოლეთის იმპერიის დასრულებასთან ერთად აბრეშუმის გზამ შეწყვიტა ფუნქციონირება და დაიწყო საზღვაო გზების ძებნა ჩინური სანელებლებისკენ.

ნელს მონღოლმა ჰულაგუ ხანმა Hulagu Khan დააარსა ილხანთა ურდო Ilkhan Horde ამიერკავკასიასა და სპარსეთში, ხოლო მისმა „კონკურენტმა“ ხან ბათუმ Khan Batu დააარსა ოქროს ურდო Golden Horde რუსეთისა და ყაზახეთის ტერიტორიაზე¹. მათმა ორმხრივმა მტრობამ ქართველებს შანსი მისცა. მეტიც, მეზობელ კავკასიელებთან კონფლიქტი არავის სურდა, პირიქით, უნდოდათ, გვერდით ჰყოლოდათ ქართული ცხენოსანი ჯარი. როგორც ავღლოვი თავის ნიგნში „საქართველოს რუსეთთან შეერთება“ Присоединение Грузии к России (1906) წერდა: „ქართველები ცუდ დროსაც კი ანგარიშგასანვე ძალას წარმოადგენდნენ. ... თუცა მათი ყიდვა შეიძლებოდა“. ჰულაგუ ხანისად ინვევდა ქართველ დაქირავებულებს ლაშქრობებში, ამიტომ ქართველებს ნადავლის სახით შემოსავალიც ჰქონდათ. მაგალითად, 1240-იან წლებში ქართული ჯარები ალამუთში, მონღოლთა ალყაში, 7 წლის განმავლობაში მონაწილეობდნენ. ხოლო 1262 წელს ილხანის ჯარის ქართველთა სარდალმა ოქროს ურდოსთან ერთ-ერთი ბრძოლა მოიგო და საჩუქრად მიიღო ქალაქი ერზურუმი. მიუხედავად იმისა, რომ ჰულაგუ ხანმა იცოდა, რომ მისი ძმამ და მეტოქემ, ოქროს ურდოს ხანმა ბათუმ (და მისი მემკვიდრე ბერკე ხანი) ისლამი მიიღო (ან შეიძლება ზუსტად ამიტომაც), ჰულაგუმ გაანადგურა ისლამური კულტურის ორი უდიდესი ცენტრი – აბასიანთა ხალიფატის 500 წლის დედაქალაქი – ბაღდადი 1258 წელს და დამასკო (და ალეპო) 1260 წელს. ბაღდადის აღებაში მონაწილეობდნენ ქართველები, 12000 კილიკელი სომეხი, ფრანკთა ჯარი ანტიოქიის სამთავროდან და 1000 ჩინელი მშვილდოსანი ცეცხლოვანი ისრებით, ჩინელი სარდლის გუო კანგის მეთაურობით. მუსლიმი მოსახლეობის განადგურება იყო დემონსტრაციული და საჩვენებელი, თუცა ქრისტიანებს არ შეჰხებიათ. ამრიგად, ქართველებმა შური იძიეს თბილისის სასტიკ დარბევაზე 400 წლის წინ ბაღდადელ თურქ ბულასა და 30 წლის წინ ხორეზმელ ჯელალედინზე. ამის შემდეგ მუსულმურმა კულტურამ

¹ ევროპის წინააღმდეგ შემდგომი კამპანია, ვენისა და პეშტის ალყა 1241 წელს წარუმატებელი აღმოჩნდა. რუსი მწერლის ლევ გუმილიოვის თქმით, ოქროს ურდო და რუსი მთავრები ქრისტიან ტევტონ რაინდთა და ლიტველთა წინააღმდეგ ალიანსში შევიდნენ. მონღოლთა კონტინგენტი იბრძოდა ყინულის ბრძოლაში ბათუ

III. I E M B
 СР. ЕЛІЗОВІТІАГО ВІДНАГО КІНЦА АЛЕКСАНДРА НЕВСКАГО.
 (Бюж. Д-2, № 16, 4, 5, 6.)

Пробравшей на окончательный предмет шлем, или шапка Кривошова, принадлежавшая по преданию Св. Елизаветини В. К. Александру Невскому. Хотя из православных выключены все описи 1687 года Царской «Богородицы Палаты», «из описей»: «Михаила или Дмитрия», во время Московскому правительству вступил царевич Пётр Михайлович-принципал, представляя из шлему восточной работы, украшенном драгоценными камнями и драгоценными украшениями. Шлему владыка из Кривошова, с украшениями и бриллиантами, состоящий из семи частей, имеет шлему шлему. Из шлему, из шлему шлему, шлему из Кривошова, шлему шлему шлему, шлему шлему шлему. Шлему шлему с трех сторон восточные шлему шлему с шлему.

Суть не шлему из Кривошова и шлему шлему, шлему шлему из Азия. Для шлему шлему из Кривошова шлему шлему. Если шлему шлему, что шлему шлему шлему от Кривошова, то шлему шлему, то шлему шлему шлему, шлему шлему, шлему шлему. Шлему шлему из шлему, то шлему шлему из шлему из шлему шлему шлему: шлему шлему шлему шлему шлему шлему.

ხანის ნაშვილები ვაჟის, ალექსანდრე ნეველის მეთაურობით. მუზეუმში დაცული ალექსანდრეს მუზარადზე წერია: „გაახარე ერთგულნი ალაპის დახმარების დაპირებითა და სწრაფი გამარჯვებით“ (ყურანის 61-ე სურას მე-13 სტროფი).

გაუგებარია, მაგრამ კრემლის შეიარაღების აღწერილობა მიუთითებს იმაზე, რომ ეს ჩაფხუტი „გაკეთდა საქართველოს მეფეთათვის“.

ვერასოდეს შეძლო მსგავს დონემდე ამაღლებულიყო. განადგურდა ბაღდადის დიდი ბიბლიოთეკები და მეჩეთები. ხალიფა შეიპყრეს და აიძულეს ეყურებინა, როგორ ხოცავდნენ მის ქვეშევრდომებს და ანადგურებდნენ ქალაქს. შემდეგ ხალიფას ხალიჩა შემოახვიეს და ცხენებით გადაუარეს, რადგან მონღოლებმა ვერ გაბედეს სამეფო სისხლის მიწაზე დაღვრა. მრავალი ისტორიული ქრონიკა აღწერს, 2 წლის შემდეგ, სამი ქრისტიანი მმართველი (მონღოლი გენერალი კიტბუკა, ანტიოქიის ფრანკი ჯვაროსნების მეთაური ბოჰემონდ VI და კილიკიის სომხეთის არმიის მეთაური¹) როგორი ტრიუმფით შევიდა მუსულმანურ დამასკოში და აღნიშნა ქრისტიანული დღესასწაულები. უფრო მეტიც, დასავლეთ ევროპაში გავრცელდა ხმები, რომ მონღოლებმა აიღეს იერუსალიმი². ამ ამბავმა ისეთი შთაბეჭდილება მოახდინა დასავლეთზე, რომ 1300 წელს რომის პაპმა ბონიფაციუსმა მონღოლები ვატიკანში საიუბილეო ზეიმებზე მიიწვია, როგორც იერუსალიმის განმათავისუფლებლები. მონღოლთა წინსვლა ეგვიპტის მამლუქებმა შეაჩერეს. 1260 წელს აინ ჯალუტის ბრძოლაში ქართველთა 3000-ნი კავალერია, საქართველოს მეფე **დემეტრე II ბაგრატიონის (1270-1289)**³ მეთაურობით, მონღოლთა სათავეში იყო, მამლუქთა მხრიდან ბევრი წარმოშობით ქართველი იყო.

კავკასიაში ილხანთა და ოქროს ურდოს სასტიკმა მტრობამ ქართველებისთვის ნაყოფი გამოიღო და **გიორგი V ბრწყინვალემ (1330-1346 66.)** ბრძნული პოლიტიკით უბრძოლველად აღადგინა საქართველოს ერთიანობა და 1335 წელს მონღოლებისთვის ხარკის გადახდა შეწყვიტა. 1328 წელს გიორგი მეფემ სამეფო კრებაზე მიიწვია ყველა რენეგატი და სიკვდილით დასაჯა. მან მოახდინა სამეფო ძალაუფლების ცენტრალიზება, აღადგინა ეკონომიკა,

¹ სელჯუკებმა სომხები მშობლიურ ადგილებიდან გადაასახლეს კილიკიაში 1080 წლიდან 1375 წლამდე. მონღოლების გამოჩენა, რომლებსაც არ მოსწონდათ სელჯუკები, სომხებმა მიიჩნიეს როგორც გადარჩენის შანსი. სომეხთა პატრიარქი ცდილობდა გადაეყვანა მონღოლი შამანისტები ქრისტიანობაზე, თუმცა უშედეგოდ, მისი სამეფო მონღოლებმა საუკუნეების განმავლობაში არ დაანგრეს. მონღოლთა მმართველის ჰულაგუს დედა, მეუღლე და უახლოესი მეგობარი, გენერალი კიტბუკა Kitbuqa ნესტორიელი ქრისტიანები იყვნენ. ჰულაგუ შეხვდა და უთხრა სომეხ ისტორიკოსს ვარდან არეველცის Areweltsi 1264 წელს, რომ იგი დაბადებიდან ქრისტიანულ სარწმუნოებაზე მოინათლა.

² თანამედროვე მკვლევარები თვლიან, რომ საუბარია ალბათ საქართველოს მეფის **ვახტანგ III-ის (1298-1308 66.)** მონაწილეობით პალესტინაში (დამასკოსა და იერუსალიმის აღება) მონღოლ-ქართველთა ლაშქრობის შესახებ (გერმანული ვიკიპედია: „1303 marschierten mongolisch-georgische Truppen mit Wachtang an der Spitze in Jerusalem ein“). ამის შესახებ ჩერქეზი ავტორი სამირ ხოტოც (ჩერქეზ მამლუქები, 1993) წერს, რომ სწორედ ბაიბარსის დროს 1303 წელს შევიდნენ ვახტანგ III-ისა და მონღოლების რაზმები დამასკოსა და იერუსალიმში. მამლუქებისა და ქრისტიანული საქართველოს განსაკუთრებული ურთიერთობა არაერთ წყაროშია აღწერილი.

³ ის არ იყო რუსუდანის შთამომავალი, არამედ იყო მისი ძმის, გიორგის ვაჟი.

განაახლა საერთაშორისო კომერციული კავშირები ბიზანტიასთან, ვენეციასა და გენუასთან. მან „თეთრის“ მონეტის მოჭრა დაიწყო. ტრაპიზონის იმპერიაში სამეფო დინასტიაზე კონტროლი აღდგა. თითქმის ყველა ჩრდილოკავკასიური ტომი ქართული მმართველობის ქვეშ მოიქცა. პარადოქსულია, რომ გიორგი V-ს არც ერთი ბრძოლა არ მოუგია, მაგრამ მისი ავტორიტეტი იმდენად დიდი იყო, რომ მონღოლთა და თემურლენგის შემოსევებს (და ჭირის პანდემიას) შორის ნახევარი საუკუნის განმავლობაში საქართველომ კვლავ მოიპოვა რეგიონული ჰეგემონის გავლენა. რეგიონში არავინ იყო უფრო ძლიერი და არ შეეძლო მოქმედება საქართველოს ინტერესების გათვალისწინების გარეშე. ეს შედარებით მოკლე დრო საქართველოს „აღორძინების“ მეორე პერიოდად შეიძლება მივიჩნიოთ.

1329წელს პაპმა იოანე XXII-მ გიორგი V-ისადმი მიწერილ წერილში თბილისს უწოდა „ძალიან მნიშვნელოვანი, ხალხმრავალი, სამართლიანი და მდიდარი ქალაქი“. რამდენიმე საუკუნის განმავლობაში თბილისში ჩამოყალიბდა ფრანცისკელთა და დომინიკელთა კათოლიკური მისიები. მონღოლების გაუჩინარებასთან ერთად, ქართული კავალერია კვლავ უდავოდ იყო ერთ-ერთი უძლიერესი მსოფლიოში. გიორგი V-ს დიპლომატიური ურთიერთობა ჰქონდა ეგვიპტის მამლუქ სულთნების ბაჰრის დინასტიასთან, რომლებიც მას თავიანთ ნერილებში „მეგობარს“ უწოდებდნენ. გიორგი V-მ ელჩები გაგზავნა ეგვიპტეში და ეგვიპტის სულთანს სამხედრო დახმარებასაც კი აღუთქვა. სანაცვლოდ, საქართველოს გადაეცა ქრისტეს საფლავის გასაღები, წმინდა ჯვრის ნაწილები დააბრუნეს და, როგორც ჟაკ დე ვიტრი Jacques de Vitry წერდა: „წმინდა სამარხთან მომლოცველად მისული ქართველები გაშლილი დროშებით შედიან წმინდა ქალაქში, ხარკის გადახდის გარეშე“. ქართველები გახდნენ იერუსალიმის ყველა ქრისტიანული წმინდა ადგილის მფარველები, როდესაც დაიწყო ქართული ლაშქრის მიერ ხუთჯვრიანი იერუსალიმის დროშის გამოყენება.

თემურლენგი საქართველოში (XIV ს.)

ფენომენი, რომელმაც მონღოლები გაანადგურა, მონღოლებზე უარესი იყო¹ – შავი ჭირის მეორე ეპიდემიამ მკვეთრად დაასუსტა საქართველო და ევროპა 1366 წელს. მაგრამ კიდევ უფრო დიდი „ჭირი“ ისევ უახლოვდებოდა აღმოსავლეთიდან. დამკვიდრდა ახალი თურქ-მონღოლი ჩინგიზიდი თემურლენგი (1336-1405) (ასევე Timurleng), ვისთანაც შვილივით იზრდებოდა

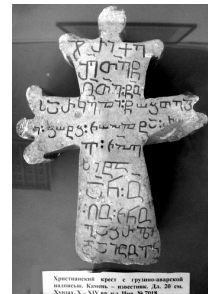
¹ მონღოლთა დაცემის კიდევ ერთი უფრო მნიშვნელოვანი მიზეზი იყო შიდა შუილი თურანელ თურქებსა და მონღოლებს შორის. მხოლოდ ერთხელ შეძლო თურქმა ტიმურმა (ტამერლანმა) მათი დროებით გაერთიანება და ახალი დიდი ლიდერი გამხდარიყო. ეს ყველაფერი დაასრულა რუსეთის ევროპულმა მუშაკებმა, ქვემეხებმა და ჩუტყვავილას ეპიდემიამ.

თოხთამიში. მიუხედავად იმისა, რომ 1380 წელს თავადმა დიმიტრი დონელმა იბერიის ღვთისმშობლის ხატის ქვეშ დაამარცხა მამაი კულიკოვოს ბრძოლაში, ტამერლანი ეხმარება თოხთამიშს ჯარის შეგროვებაში და ორი წლის შემდეგ, 1382 წელს, თოხთამიშმა გადაწვა მოსკოვი და ახლიდან დააარსა ოქროს ურდო ყირიმიდან ბალხაშის ტბამდე. შესაბამისად, ტამერლანი სამხრეთისკენ წავიდა და 1383 წელს ჰულაგუს სიკვდილის შემდეგ აღადგინა დასუსტებული მონღოლთა ილხანატი.

მაგრამ ახლა თოხთამიში საკუთარი მასწავლებლის წინააღმდეგ წავიდა, მეტოქეობა ილხანთა და ოქროს ურდოს შორის გაგრძელდა. 1385 წელს საქართველოს მეფე **ბაგრატ V (1360-1393)** დაეხმარა თოხთამიშის ოქროს ურდოს 50000 ლაშქარს კავკასიის მთების გადალახვასა და თავრიზის აღებაში. როგორც კი თოხთამიში დაბრუნდა ჩრდილოეთში, თემურლენგმა შეტევა დაიწყო თავრიზისა და საქართველოს წინააღმდეგ 1386 წელს. ზამთარი იყო, ოქროს ურდოს კავკასიის მოკავშირეების მხარდაჭერა არ შეეძლო. განადგურდა ქართული ლაშქარი, ხოლო ქართველი ყივჩაღები, როგორც ამავე ტომის მოღალატეები, თემურლენგმა მთლიანად განადგურა. თბილისი გადაწვეს, ყველა წიგნი სამარყანდის ბიბლიოთეკაში გადაიტანეს. დაიკარგა საქართველოს ისტორიის ყველა წერილობითი წყარო. ტყვედ ჩავარდა ბაგრატ მეფე და მისი ოჯახი. კავკასიაში პირველად გაიგეს ქვემეხის გასროლა და დაინახეს ლითონის ფურცლებით მთლიანად თავიდან ფეხებამდე დაჯავშნული ჯარისკაცები. ბაგრატ მეფემ ტყვეობაში მიიღო ისლამი და თემურლენგი მას მონღოლთა 20000-კაციანი ლაშქრით ანდობდა მთელი კავკასიის დაპყრობას. მაგრამ 1387 წელს სამშობლოში დაბრუნებულმა ბაგრატმა თავის ვაჟთან გიორგისთან ერთად აჯანყება მოაწყო და განადგურა მონღოლური ჯარი. კავკასიელი მოკავშირის მხარდასაჭერად თოხთამიშმა ზურგიდან შეუტია თემურლენგის შუა აზიის რეგიონს და ამჯერად თემურლენგი იძულებული გახდა აზიაში გადასულიყო. თუმცა უკვე 1393 წელს თემურლენგი საქართველოში დაბრუნდა. ბაგრატმა მედგარი წინააღმდეგობა გაუწია. თოხთამიშის ჯარები კავკასიონის ქედს მიუახლოვდა. თემურლენგმა გადაწყვიტა ერთხელ და სამუდამოდ დაესრულებინა ბრძოლა, და მისმა 200-ათასიანმა არმიამ გადალახა ჩრდილოეთ კავკასია და ოქროს ურდოს შეუტია. თოხთამიში 1395 წელს თერეკზე დამარცხდა და ლიტვაში გაიქცა. თემურლენგმა გაძარცვა დედაქალაქი სარაი ბერკე, ასტრახანი, რიაზანი, აზოვი, მაგრამ მოსკოვთან გაჩერდა და კვლავ კავკასიაში დაბრუნდა¹.

¹ ამ დროიდან ჩრდილოეთ კავკასია გახდა სრულიად მუსულმანური.

ქრისტიანული ჯვარი ქართული წარწერით ჩრდილოეთ კავკასიაში არაბულ-მონღოლ-ტამერლანის ლაშქრობამდე.

რუსეთმა წარმატებით ისარგებლა თემურლენგის თოხთამიშთან გამარჯვებით. ოქროს ურდო დაინგრა და ძალაუფლება გადავიდა მონღოლთა ერთ-ერთი დინასტიის – მოსკოვის თავადის ივანე III-ის ხელში. თანამედროვე თათარი ავტორები ამტკიცებენ, რომ მოსკოველი თავადები იყვნენ მონღოლ ჩინგიზიდების შთამომავლები, მონღოლური ლეგიტიმური მმართველი დინასტია, რომლებმაც თანდათან აიღეს ძალაუფლება მემკვიდრეობის მონღოლური წესების შესაბამისად, დაწყებული ყაზანიდან 1552 წელს, შემდეგ ასტრახანი, ყაზახეთი, უზბეკეთი, ციმბირი და მოგვიანებით (1783 წელს) ყირიმის სახანო¹. ეს იყო ერთგვარი ადგილობრივი „ჯვაროსნული ლაშქრობა“. სხვათა შორის, თემურლენგი, ზუსტად მონღოლური მემკვიდრეობის წესის დარღვევის გამო, ოსმალებს/ოტომანებს დაუპისპირდა სელჯუკების სასარგებლოდ, მაგრამ არასოდეს ჰქონია პრეტენზია მოსკოვის ხანების (თავადების) მიმართ.

1398 წელს თემურლენგი ლაშქრობდა ინდოეთში, სადაც გაანადგურა ლაჰორი, პენჯაბი და დელი, ხოცავდა მილიონობით ინდუსს. თემურლენგის ინდოეთში არყოფნის დროს საქართველოს მეფე **გიორგი VII (1393-1407)** თავს დაესხა აზერბაიჯანს და იქ მძევლად მყოფი ერაყის მმართველის ქალიშვილი გადაარჩინა. ქართველმა მეფემ უარი თქვა თემურლენგისთვის მძევლის დაბრუნებაზე და განმარტა, რომ ეს ეწინააღმდეგებოდა კავკასიურ ტრადიციებს. ამ დაუმორჩილებლობით განრისხებულმა თემურლენგმა, რომლის ხსენებაზე მთელი აზია კანკალებდა, საქართველოს წინააღმდეგ ლაშქრობისთვის მზადება დაიწყო. აზიაში თავისი არმიის ყოველი 10 მეომრიდან მან მხოლოდ 3 აირჩია და, ამრიგად, 100000-იანი არმია შეკრიბა. თემურმა გამოაცხადა, რომ ქართველები საბოლოოდ უნდა გაენადგურებინა.

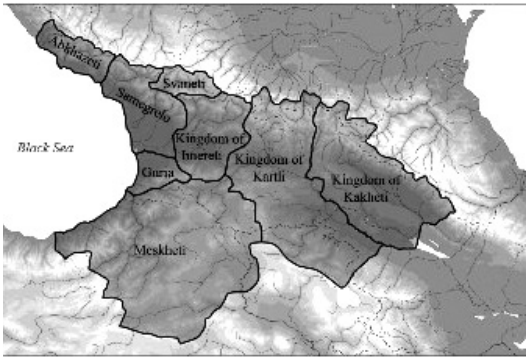
¹ შემდეგ მოქმედებდა ასიმილაციის პოლიტიკა – ხანების შთამომავლები რუსეთში გუბერნატორებად ინიშნებდნენ და ამით ყველაფერი სრულდებოდა. ივანე მრისხანეს დედა, ელენა გლინსკაია, იყო ხან მამაის დისშვილი. რუსეთში ასიმილირებული იყო ჩინგიზ ხანის მრავალი პირდაპირი შთამომავალი: უხტომსკი, ბელოზერსკი, ვალიხანოვი, დო(უ)ნდუკოვი, შაჰოვსკი, ლვოვი, პროზოროვსკი, გოლიცინი, ხოვანსკი, კურაკინი, იუსუპოვი, მურავიოვი. სიბირსკის ოჯახი ბოლო ციმბირის ხანების, ჩინგისიდების შთამომავლები იყვნენ. ბოლო ციმბირის ხანის ვაჟი შეიპყრეს ერმაკის კაზაკებმა და მიიყვანეს მოსკოვში, სადაც იგი პატივით დაასახლეს იაროსლავში და უფლებაც მისცეს ციმბირის მთავარი ეწოდებინათ მისთვის. მალე ყველა გაქრისტიანდა და ასიმილირდა რუსულ თავადაზნაურობასთან. თუ პირველ თაობას ჰქონდა სახელი, მაგალითად, ვასილი აბულგაიროვიჩი, ვაჟის სახელი გახდა რომან ვასილიევიჩი, რომელიც არ განსხვავდებოდა უბრალო რუსული სახელისგან. სწორედ ამ ასიმილაციის პოლიტიკის შემდეგ საქართველოს ყველა ფეოდალური ოჯახი, ციმბირის მთავრების მსგავსად, შევიდა რუსი თავადაზნაურობის გენეალოგიურ წიგნში და თანდათან გაქრა რუსეთის შიდა ტერიტორიებიდან.

1400 წელს ის არა მხოლოდ ხოცავდა მთელ მოსახლეობას, არამედ ანადგურებდა ვენახებსაც. თემურლენგის უამთააღმწერელი წერდა, რომ „არც ერთი მამალი არ ყოიდა, არც ერთი ძალლი არ ყეფდა“. მაგრამ გიორგიმ თავისი ჯარითა და მოსახლეობით სასტიკი წინააღმდეგობა გაუწია. თემურლენგიც კი პირადად იღებდა მონაწილეობას ბრძოლებში. მტერმა აიღო თბილისი და ყველა სხვა ქალაქი. მოსახლეობის ევაკუაცია განხორციელდა მთებსა და გამოქვაბულებში. ორჯერ მეფე გიორგი VII თემურლენგის ალყაში მოექცა, მაგრამ ყოველ ჯერზე, როცა კედლები არტილერიით იშლებოდა, ქართველი მეფე კონტრშეტევას ახორციელებდა და ქრებოდა. ფიზიკურად აზიელები არასოდეს იყვნენ საკმარისად ძლიერნი, რომ გაუძლოთ კავკასიური კავალერიის იერიშისთვის. ერთხელ თავად თემურლენგი ტყეში შემთხვევით წააწყდა თავადი ამირეჯიბის მცირე რაზმს, რომელმაც უყოყმანოდ შეუტია თემურლენგის კოლონას და დაჭრა ის, მაგრამ, სამწუხაროდ, ის გადარჩა.

კამპანია ძალიან რთული იყო თემურლენგის არმიისთვისაც კი, რომელმაც ახლახან დაიპყრო მთელი ინდოეთი, და მომდევნო წელს თემურლენგმა, საბოლოო გამარჯვების გარეშე, გადაწყვიტა სამხრეთისკენ გადასვლა. 1401 წელს თემურლენგმა გაანადგურა მუსლიმებისთვის ყველა წმინდა ქალაქი სირიასა და ერაყში – ალექო, დამასკო და ბაღდადი. თემურლენგი შიიტი მუსლიმი იყო, თუმცა ამან ხელი არ შეუშალა მას მილიონობით მუსლიმის განადგურებაში, გარდა ხელოსნებისა, რომლებიც სამარყანდში გადაასახლეს. თემურლენგმა ბრძანა, რომ ყოველი ჯარისკაცი, ვინც მის გვერდით გაივიღდა, სულ მცირე, ორი მოკვეთილი ადამიანის თავით უნდა ყოფილიყო. დაშინების მიზნით, ადამიანის თავის ქალებისგან აშენდა პირამიდები, რომელთაგან თითოეული შედგებოდა 40000 თავის ქალისგან. ეს იყო კლასიკური ისლამური ცივილიზაციის დასასრული, რის გამოც თემურლენგი საჯაროდ გამოცხადდა ისლამის მტრად. მთლიანობაში, მისი შემოსევების შედეგად დაიღუპა 17 მილიონი ადამიანი, ანუ მსოფლიოს მოსახლეობის 17%.

შედეგად, თურქ-ოსმალებმა ძალაუფლება წაართვეს დასუსტებულ სელჯუკებს. მაგრამ თემურლენგი სწორედ სელჯუკებს ხედავდა და არა ოსმალებს/ოტომანებს, როგორც ანატოლიის კანონიერ მმართველებს მონღოლ ჯენგიზიდთა მემკვიდრეობის წესების მიხედვით. მაგრამ საქართველოსა და ოსმალეთს ერთდროულად ვერ შეებრძოლა. საქართველოს მეფესთან საზავო ხელშეკრულება დადო და 1402 წელს დაამარცხა ოსმალეთის იმპერიის სულთანი ბაიაზიდ I. ბაიაზიდი შეიპყრეს და გალიაში ჩასვეს. თემურლენგის ამ გამარჯვებას სასოწარკვეთილი ევროპელები სიხარულით შეხვდნენ, რადგან ოსმალები უშუალოდ ბევრად უფრო საშიში იყო მათთვის, ვიდრე შორეული თემურლენგი. გარდა ამისა, თემურლენგის იმპერიის საფუძველი იყო ახლად შექმნილი აბრეშუმის გზა, რომელიც მთლიანად ემთხვეოდა ევროპის ინტერესებს (როგორც კი ჭირმა

დამარხა ეს გზა, თემურლენგის იმპერია(ც განადგურდა). ევროპიდან ელჩები გაგზავნეს მისალოცად და მუსლიმების წინააღმდეგ შესაძლო ალიანსის შესაქმნელად. მხოლოდ საქართველოს მეფემ არ მიულოცა ოსმალებზე გამარჯვება და თემურლენგმა გადაწყვიტა საქართველოს დასჯა – მან რვაჯერ ილაშქრა საქართველოში. თბილისი, 700 ქალაქი და სოფელი კიდეც ერთხელ განადგურდა და მათი მოსახლეობა ამოხოცა, თუმცა, საბოლოოდ, იძულებული გახდა საქართველო ქრისტიანულ ქვეყნად ელიარებინა¹. გიორგი VII და მისი მამა ბაგრატ V 20 წელი იბრძოდნენ თემურლენგის წინააღმდეგ, მაგრამ თემურლენგმა ვერ დახოცა, როგორც ყველა თავისი მტერი – თურქეთის სულთანი, სირიის ხალიფა, ბაღდადის შაჰი, დელის სულთანი და ა.შ. და ეს მაშინ, როცა მან 8 თვეში აიღო ინდოეთი, აიძულა მთელი მოსახლეობა მიეღო ისლამი და დაამკვიდრა თავისი შთამომავლების მმართველობა მულალის იმპერიის სახით საუკუნეების განმავლობაში².

თემურლენგის რვა დამანგრეველი ლაშქრობა იყო ყველაზე კატასტროფული, რის შემდეგაც საქართველოს ფეხზე წამოდგომა გაუჭირდა. ეს იყო ძველი ქართული ცივილიზაციის დასასრული. სამეფო 1465 წელს დაიშალა ცალკეულ პოლიტიკურ ერთეულებად: ქართლი, კახეთი, იმერეთი და

¹ 1405 წელს ტამერლანმა დაიწყო ლაშქრობა ჩინეთის წინააღმდეგ იმ მიზეზის გამო, რომ 1368 წელს მინგის დინასტიამ გაათავისუფლა ჩინეთი მონღოლთა იუანის დინასტიიდან (1350 წლის დიდი ჭირის შემდეგ). მინგები წარმოადგენდნენ ჩინურ დინასტიას და ტრადიციულად აბრეშუმის გზის იზოლაციასა და დაშრობას ცდილობდნენ, ხოლო მონღოლები ამ გზით იკვებებოდნენ. ჩინეთს სრული განადგურება ემუქრებოდა, მაგრამ ტამერლანი გზაში გარდაიცვალა.

² თურქ ბაბურმა (1526-30) შექმნა დიდი მოლოლების მუსლიმური იმპერია, რომელშიც შედიოდა ინდუსტანი, ავღანეთი, პაკისტანი და ინდოეთი. მას 7 თაობის განმავლობაში განსაკუთრებულად ნიჭიერი მმართველები ხელმძღვანელობდნენ. პირველი მოგული წერდა Bāburnāma-ში: „ინდუსტანი არამომზიდველი ადგილია. არ არის ადამიანებში სილამაზე, მოხდენილი სოციალური ურთიერთობა, პოეტური ნიჭი, ეტიკეტი, კეთილშობილება ან მამაკაცურობა. არ არსებობს ჰარმონია და სიმეტრია ხელოვნებასა და ხელნაკეთობაში. არ არის კარგი ცხენები, ხორცი, ყურძენი, ნესვი ან სხვა ხილი. არ არის ყინული, ცივი წყალი, კარგი საკვები, არ არის პური ბაზრებზე. არ არის აბანოები და მედრესეები. არ არის სანთლები ან ჩირალდნები“. ტაჯ მაჰალი ბაბურმა საყვარელი მეუღლის ხსოვნას მიუძღვნა.

სამთავროებები: სამცხე, ოდიში (მეგრელო), სვანეთი, გურია და აფხაზეთი, რომლებიც მუდმივად ებრძოდნენ ერთმანეთს. დაიკარგა მოსახლეობის 1/3. ყველა საერთაშორისო სავაჭრო მარშრუტს (აბრეშუმის გზა) გადაინაცვლა კავკასიიდან. აღარც ეგვიპტის მამლუქი სულთნები მფარველობდნენ იერუსალიმს.

მიუხედავად იმისა, რომ თემურლენგი დაუნდობელი იყო მტრების მიმართ, სამარყანდში მან შეკრიბა უნიჭიერესი ხელოსნები მთელი მსოფლიოდან, რითაც მათ ფართო შესაძლებლობა მისცა შემოქმედებითი თავისუფლებისთვის. ადამიანი, რომელსაც არ შეეძლო წერა-კითხვა, სამარყანდის ბიბლიოთეკებისათვის აგროვებდა წიგნებს, რათა თავის ქვეყანაში დაემკვიდრებინა განათლება და მოეპოვებინა ძალაუფლება მსოფლიოში, რათა სამარყანდი „მსოფლიოს ცენტრად“ ექცია. მისმა ყველაზე ცნობილმა შთამომავალმა ბაბურმა დააარსა მულალის იმპერია ჩრდილოეთ ინდოეთში და უზრუნველყო მისი კულტურული ზრდა. სტალინის თანხმობით, თემურლენგის ცხედარი სამარყანდში 1941 წელს საბჭოთა ანთროპოლოგმა გერასიმოვმა სარკოფაგიდან ამოიღო და, წინასწარმეტყველების თანახმად, სამი დღის შემდეგ ომი დაიწყო.

ემირ თემურლენგის ძეგლი ტაშკენტში, უზბეკეთის ეროვნული გმირი.

საქართველოს ისტორიაში ყველაზე ბნელი XV-XVIII საუკუნეები დადგა, როდესაც 1453 წელს კონსტანტინოპოლის დაცემის შემდეგ, კათოლიკე-პროტესტანტული ომების ფონზე, ერი მუსლიმური ოკეანის შუაგულში აღმოჩნდა და იძულებული გახდა მხოლოდ გადარჩენისთვის ებრძოლა. აღმოსავლეთი და დასავლეთი საქართველო დაიყო თურქულ და სპარსულ საოკუპაციო ზონებად. გოტალური ბრძოლის გამო საქართველომ შეინარჩუნა მონარქიული დინასტია, ენა, კულტურა, მართლმადიდებლობა (თუმცა ბაგრატიონი მეფეები XVII-XVIII საუკუნეებში იძულებულნი იყვნენ გამაჰმადიანებულიყვნენ, თუნდაც ღვინის დალევის უფლებით), ტერიტორიის უმეტესი ნაწილი შეინარჩუნა (მაგრამ არა სახელმწიფოებრიობა), მაგრამ სრულად გამოტოვა ევროპული ცივილიზაციის განვითარება – რენესანსი, სამეცნიერო და ტექნიკური, აგრარული და სოციალური რევოლუცია.

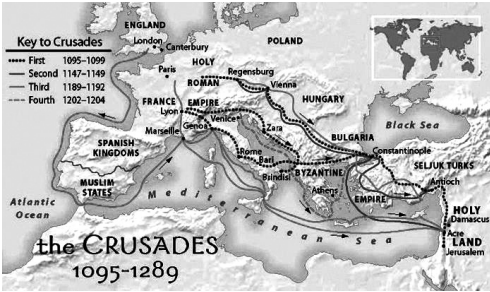
ბიოგრაფია/საქართველო და ჯვაროსნული დაშრობები (XI-XIII სს.)

იმ დროს (მონღოლთა და თემურლენგის შემოსევების ხანა) მეზობელ რეგიონში ვითარდებოდა ისტორიული ევროპული მოვლენები, რომლებიც პირდაპირ გავლენას ახდენდა კავკასიაზე – ჯვაროსნული ლაშქრობები. ამ ლაშქრობების მოწყობაში გადამწყვეტი როლი ითამაშა სწორედ ქართველთა მეფის ბაგრატ IV-ის ასულმა, მარია ალანიელმა Maria (Martha) of Alania, ბიზანტიის იმპერატორის მეუღლემ. სწორედ მან მოაწყო გრიგოლ ბაკურიანის მეთაურობით პროქართული კლანების შეთქმულება და 1081 წელს ბიზანტიაში ხელისუფლებაში მოვიდა ახალი კომნენოსთა

დინასტიის დამფუძნებელი ალექსი კომნენოსი. ამ დიდმა იმპერატორმა მონახულა პაპი, რომელმაც გააუქმა განკვეთა 1054 წლის განხეთქილების შემდეგ¹. ამრიგად, პროქართულმა ძალებმა შეიტანეს მაქსიმალური წვლილი ჯვაროსნული ლაშქრობების დაწყებაში, რაც შეუძლებელი იქნებოდა ფანატიკოსი ბერძნული დინასტიების დროს, ვინაიდან იერუსალიმი VII საუკუნიდან საუკუნეების განმავლობაში მუსლიმთა ხელში იყო. სწორედ ალექსი I კომნენოსის თხოვნის საპასუხოდ, რომის

¹ ლათინურ-ბერძნული კონფლიქტი მას შემდეგ დაიწყო, რაც XI საუკუნეში კათოლიკეების მიერ მონათლულმა ნორმან-ვიკინგებმა განაგრძეს მიწების დაპყრობა კონტინენტურ ევროპაში – რუსეთში, ინგლისში, საფრანგეთისა და სამხრეთ იტალიაში. მაგრამ სამხრეთ იტალიაში უკვე იმყოფებოდნენ ბიზანტიელი სასულიერო პირები, რომლებიც ნორმანებმა შეცვალეს ლათინური სასულიერო პირებით. ამის საპასუხოდ, კონსტანტინოპოლის პატრიარქმა აკრძალა ლათინურ ენაზე ლიტურგია ქალაქში გარემოებების გარკვევამდე. 1054 წელს პაპის მიერ დელეგირებულმა კარდინალმა საქმე განხეთქილებამდე მიიყვანა და მან ბიზანტიის პატრიარქი ეკლესიიდან განკვეთა. თუმცა, განხეთქილებამ საბოლოო სახე მიიღო 1204 წელს ლათინური ჯვაროსნების მიერ კონსტანტინოპოლის აღების შემდეგ.

პაპმა ურბან II-მ კლერმონის კრებაზე 1095 წელს მოუწოდა ყველა ქრისტიანს, მონაწილეობა მიეღოთ წმიდა სამარხის განთავისუფლების ომში (1073 წელს¹ თურქ-სელჯუკებმა აიღეს იერუსალიმი ეგვიპტელი ფატიმიდებისგან).

პირველი ჯვაროსნული ლაშქრობა (1096-1099 წწ.) ყველაზე პროდუქტიული გამოდგა. 60 ათასი მეომარი საფრანგეთიდან, გერმანიიდან და იტალიიდან გოდფრუა ბუიონელისა Godfrey/Godefroy de Bouillon და მისი ძმის ბალდუინის Baldwin ხელმძღვანელობით ერთი წლის განმავლობაში ფეხით მიდიოდნენ და 1096 წელს მიაღწიეს კონსტანტინოპოლს. მოულოდნელად ბალდუინმა გადაუხვია იერუსალიმის გზას კილიკიაში, სადაც ხელისუფლება ხელში ჩაიგდო სომეხი მმართველისგან. ასე დაიბადა პირველი ჯვაროსნული სახელმწიფო წმინდა მიწაზე. დანარჩენი ჯვაროსნები ანტიოქიაში წავიდნენ და ხანგრძლივი ალყის შემდეგ 1098 წელს აიღეს. და მაშინვე თავად ქრისტიანები აღმოჩნდნენ ალყაში სელჯუკთა რაზმებით გარშემორტყმული. მხოლოდ სასწაულს შეეძლო დასუსტებული ჯვაროსნების გადარჩენა და ეს მოხდა. შუბი, რომლითაც ჯვარზე გაკრული ქრისტიე განგმირეს, ზუსტად იმავე ადგილას იპოვეს, სადაც მღვდელს დაესიზმრა. შთაგონებულმა ჯვაროსნებმა დაამარცხეს მათ გარშემო მყოფი მუსლიმები. მიუხედავად იმისა, რომ ყველაფერი შეიძლება უფრო ამქვეყნიური იყოს, ფაქტია, რომ ეგვიპტის ფატიმიდებმა,

¹ ჯვაროსნული ლაშქრობების დრო უცნაურია. იერუსალიმი რამდენჯერმე დაეცა ევროპის დიდი რეაქციის გარეშე: ზოროასტრიული სასანიდური სპარსეთიდან 614 წელს (როდესაც წინასწარმეტყველმა მუჰამედმა იერუსალიმიდან სამოთხეში იმგზავრა), 638 წელს იერუსალიმი აიღო არაბთა ხალიფატმა, შემდეგ იერუსალიმი აიღეს ეგვიპტელმა მამლუქებმა და 1073 წელს თურქ-სელჯუკებმა, და კვლავ ეგვიპტელებმა. ზოგადად, მუსლიმებისთვის იერუსალიმი ნაკლებად მნიშვნელოვანი იყო, ვიდრე მექა, რომლისკენაც უნდა ყოფილიყო მიმართული ყველა მუსლიმური ლოცვა. თუ მუსლიმი არ არის დედამიწაზე, დადგენილ იქნა, რომ ის დედამიწისკენ უნდა მიბრუნდეს. ეს ასე იყო 1985 წელს, როდესაც სულთან ბინ სალმან ალ საუდი Sultan bin Salman Al Saud იყო პირველი მუსლიმი, პირველი არაბი და პირველი სულთანი კოსმოსში ამერიკულ კოსმოსურ ხომალდზე.

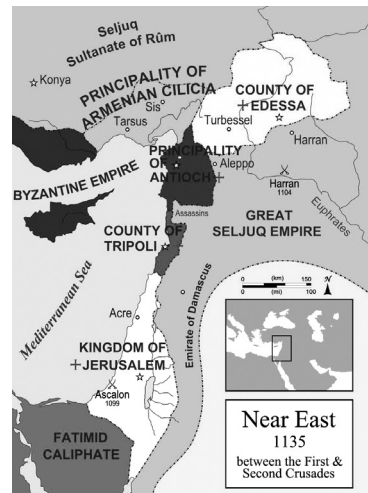
XVI საუკუნის ბრინჯაოს ქანდაკება გოდფრუა ბუიონელი, ჰოფკირხე, ინსბრუკი.

მეთაურობით, ანტიოქიის სამთავრო და ტრიპოლის საგრაფო.

ოთხივე ჯვაროსნული სახელმწიფო მუდმივად კონფლიქტში იყო ერთმანეთთან. გარდა ამისა, ალექსი კომნენოსის გარდაცვალების შემდეგ ბიზანტიის ახალმა იმპერატორმა ძალით აიღო ანტიოქია. ქრისტიანები ქრისტიანთა წინააღმდეგ საომრად წავიდნენ. ასე რომ, მეორე ჯვაროსნული ლაშქრობის დროს (1145-1149 წწ.) საფრანგეთიდან და გერმანიიდან ჯარები იერუსალიმში ჩავიდნენ დახმარებისთვის, მაგრამ უშედეგოდ. მეორე ჯვაროსნული ლაშქრობა ევროპის დამარცხება იყო.

ისმაილიტმა შიიტებმა, სუნიტი სელჩუკების მტრებმა, ამ დროს იერუსალიმი ისევ სელჩუკებისგან იგდეს ხელთ, და ჯვაროსნებს ანტიოქიაში შესთავაზეს თავიანთი დახმარება საერთო მტრის წინააღმდეგ¹. ეგვიპტელებმა მშვიდობა შესთავაზეს ჯვაროსნებს და იერუსალიმზე მათი უფლების აღიარების სანაცვლოდ, გარანტიას იძლეოდნენ მომლოცველთა მიღებაზე. მაგრამ მოლაპარაკება წარუმატებელი აღმოჩნდა და ფატიმიდების მიერ იერუსალიმის დაპყრობის 1 თვის შემდეგ, 1099 წლის 15 ივნისს, ზუსტად პარასკევს, შუადღისას, ჯვარცმის საათზე, გოდფრუა დე ბუიონის ჯვაროსნები შეიჭრნენ იერუსალიმში. ისტორიკოსები წერდნენ, რომ ჯარისკაცები ტერფამდე სისხლში იდგნენ. მოსახლეობის დიდი ნაწილი დაიღუპა.

ასე დაარსდა „ჯვაროსანთა სახელმწიფოები პალესტინაში“: იერუსალიმის სამეფო, გოდფროი დე ბუიონის მეთაურობით, ედესის საგრაფო, ბალდუინის

¹ სელჯუკები ციმბირიდან მიგრირებდნენ ანატოლიაში ფატიმიდებთან შეთანხმებით, რომლებიც წარმოშობით სპარსეთიდან იყვნენ, შიიტი-ისმაილიტები იდევნებოდნენ. მაგრამ ახალმოსულმა სელჯუკებმა გადანყვიტეს ყველაფერი ხელში ჩაეგდოთ, ფატიმიდებს მოუწიათ გადასახლება და თავიანთი დინასტიის დაარსება ეგვიპტეში. შესაბამისად, ფატიმიდები გახდნენ სუნიტი სელჯუკების მტრები (ისმაილიტებისასინები). ანალოგიურად, შუა საუკუნეებში ბრიტანელებმა დაიქირავეს ანგლოსაქსები იმდროინდელი დანიიდან პიკტებისა და სკოტების წინააღმდეგ, მაგრამ ისინი მალევე გახდნენ მათი მმართველები.

შედეგად, 1187 წელს ეგვიპტის დიდმა სულთანმა სალადინმა, რომელიც ქურთი იყო, შეძლო იერუსალიმის აღება. ფრედერიკ ბარბაროსამ წამოიწყო **მესამე ჯვაროსნული ლაშქრობა (1189-1192)** 100000-იანი არმიით, მაგრამ სომხეთის კილიკიაში მდინარეში დაიხრჩო. ფრანგი ფილიპე და ინგლისელი რიჩარდი მიუახლოვდნენ იერუსალიმს, მაგრამ გააცნობიერეს, რომ ქალაქის აღების შემთხვევაშიც კი, იერუსალიმის დაცვა შეუძლებელი იქნებოდა. რიჩარდმა 1192

სალადინი დამასკოში

წელს დადო ხელშეკრულება სალადინთან, იერუსალიმი მუსულმანურ კონტროლს ექვემდებარებოდა, მაგრამ ქრისტიანებს უფლება მისცა ქალაქის წმინდა ადგილები მოელოცათ, იმის საპასუხოდ, რომ კონსტანტინოპოლში მეჩეთი იფუნქციონირებდა.

მეოთხე ჯვაროსნულმა ლაშქრობამ (1201-1204) მდგომარეობა გაართულა ვენეციელებმა ჯვაროსნებს საზღვაო გემების ნაცვლად, მოსთხოვეს თავდასხმა დალმაციაზე, ზარას პორტზე. ვენეცია ადრიატიკის სანაპიროზე სავაჭრო ფლოტის ასაშენებლად ემზადებოდა, მაგრამ 1170 წელს ზარა უკვე დაიპყრო უნგრეთის მეფემ, რომელიც კათოლიკე გახლდათ და მზად იყო ჯვაროსნულ ლაშქრობაში ჩართულიყო. პაპი ინოკენტი ჯვაროსნებს განკვეთით დაემუქრა, მაგრამ ეს წერილი ჯარს დაუმაღეს და შეტევა მოხდა. ჯვაროსნები განკვეთეს. ზარას შემდეგ ჯვაროსანთა ლაშქარი კონსტანტინოპოლისკენ გაემართა.

ბერძნულ-ლათინური ურთიერთობები გაართულდა ჯვაროსნული ლაშქრობების დროს, როდესაც ბერძნები და ჯვაროსნები ერთმანეთს ადანაშაულებდნენ თურქების სასარგებლოდ ლალატში. ბერძნებისა და დასავლეთ ევროპელების ურთიერთობების მოწესრიგება სცადა. კომნენოსთა დინასტიის უკანასკნელმა წარმომადგენელმა ანდრონიკოსმა Andronikos I Komnenos², მაგრამ ადგილობრივმა ბერძნულმა თავადაზნაურობამ და

¹ სალადინი და რიჩარდი ურთიერთპატივისცემას იჩენდნენ. როდესაც რიჩარდი ციებ-ციხელებით დაავადდა, სალადინმა შესთავაზა თავისი პირადი ექიმის მომსახურება და რეგულარულად უგზავნიდა მას ახალ ხილს ყინულში. როდესაც რიჩარდის ცხენი დაეცა, სალადინმა მას ორი გაუგზავნა. ინგლისში მეფე რიჩარდ ლომგულის არყოფნის დრო აღწერილია რობინჰუდის ლეგენდაში Robinhood.

² ბიზანტიელი კომნენები კავშირში იყვნენ ქართულ სამეფო კართან. იმპერატორ ანდრონიკეს, როგორც ჩანს, დედა ჰყავდა ქართველი – კატა Kata of Georgia. 1173-74 წლებში ანდრონიკე საქართველოს ეწვია, გიორგი III-ს ესტუმრა და შესაძლოა

ბრბომ მაშინვე მოაწყვეს აჯანყება. 1182 წელს კონსტანტინოპოლში ყველა უცხოელი მოკლეს და ყველა ვენეციელი ვაჭარი განდევნეს¹. ანდრონიკოსს მოუწია ვენეციელებისთვის უზარმაზარი კომპენსაცია ოქროთი გადაეხადა ამ ტრაგედიის ჩასახშობად. და

სწორედ ამისთვის გამოცხადდა ანდრონიკე მოლაღატედ, ის ჩამოაგდო და წამებით მოკლა ბრბომ. ჯვაროსანთა და ვენეციელთა ფლოტი, მკვლევობებით განაწყენებული, თავს დაესხა ქალაქს 1204 წელს ვარანგიელებთან უკიდურესად სისხლიანი წინააღმდეგობის ფონზე.

ბიზანტიური ცეცხლი Greek fire, რომლის საიდუმლოც უზრუნველყოფდა იმპერიის დაუმარცხებლობას ათასწლეულის განმავლობაში, გამოიყენებოდა ორივე მხრიდან. ჯვაროსნებმა კონსტანტინოპოლი საშინელ ძარცვას დაუმორჩილეს. გაძარცვული საგანძური უფრო მეტი იყო, ვიდრე მსოფლიოს 40 უმდიდრესი ქალაქის საგანძური. ბიზანტიის ამ კრიზისის დროს საქართველოს დედოფალმა თამარმა შექმნა ტრაპიზონის/ტრაპიზუნდის სამეფო, რომელსაც ხელმძღვანელობდნენ პროქართველი კომნენები.

მეხუთე (1217-1221) და მეშვიდე (1248-1254) ჯვაროსნული ლაშქრობები უკიდურესად წარუმატებელი იყო და დაიწყო ევროპელების (50 ათასი ავსტრო-უნგრელი მეხუთე ლაშქრობაში და 20 ათასი ფრანგი მეშვიდე ლაშქრობაში) დესანტით ეგვიპტურ დამიეცაში². ორივე კამპანიაში ევროპელებმა

მის (გიორგის) დაზე იყო დაქორწინებული. ანდრონიკე დაქორწინდა საფრანგეთის იმპერატორ ფილიპე II-ის დაზე და როდესაც ბიზანტიის ელჩი საფრანგეთში ჩავიდა პატარძლის დასანიშნად, ფრანგები გაოცდნენ დელეგაციის მდიდრული გარეგნობით. ბიზანტიური კულტურა ყველა სფეროში გამოირჩეოდა. 1180 წელს ანდრონიკეს ძემ ცოლად შეირთო ქართველთა მეფის გიორგი III-ის ასული. მათ შეეძინათ ორი ვაჟი – ალექსი და დავითი, რომლებიც ქართველ ბაგრატიონთა კარზე გაიზარდნენ. ისინი ისწავლდნენ კონსტანტინოპოლში ძალაუფლების ასაღებად, მაგრამ ჯვაროსანთა მოულოდნელმა შემოსევამ არია ყველა გეგმა და საქართველო უნდა დაკმაყოფილებულიყო ტრაპიზონის სამეფოთი, სადაც სამეფო კარზე ქართულ ენაზე ლაპარაკობდნენ.

¹ ასეთი აჯანყებები იშვიათი არ იყო. რუსეთში მინინისა და პოჟარსკის აჯანყება იყო ევროპელების წინააღმდეგ მიმართული.

² მიუხედავად იმისა, რომ ჯვაროსნული ლაშქრობები დაიწყო სელჯუკების წინააღმდეგ, პირველი ჯვაროსნული ლაშქრობის დროს მას იერუსალიმი ეგვიპტელებს წაართვეს.

არაკოორდინირებული ქმედებებით ფაქტობრივად „გამარჯვების ხელიდან გამოსტაცეს დამარცხება“. კატასტროფა იმდენად აშკარა იყო, რომ ეგვიპტის სულთნის შეცოდება გამოიწვია და მთელი ჯარი მშვიდობით უკან გააბრუნა. ეგვიპტის სულთანმა გულუხვად შესთავაზა ჭეშმარიტი ჯვრის დაბრუნებაც კი, რომელზეც ქრისტე ჯვარს აცვეს, მაგრამ საუკუნეების განმავლობაში, როგორც ჩანს, ის დაიკარგა. სულთანმა გამოძიების ბრძანება გასცა, მაგრამ ჯვარი ვეღარ იპოვეს.

მექექსე ჯვაროსნული ლაშქრობა (1228-1229) დაიწყო ფრედერიკ II ჰოჰენშტაუფენმა, საღვთო რომის იმპერატორმა, გერმანიისა და სიცილიის მეფემ. ის იყო ეგზოტიკური პიროვნება, ლაპარაკობდა ნ ენაზე, მეგობრობდა ისლამური დინასტიების სხვადასხვა წარმომადგენელთან და ჰარემსაც კი ინახავდა სიცილიაში. საქართველოს მეფის ლაშა გიორგის მიმონერა და ელჩები რომის პაპთან მიუთითებს მის განზრახვაზე ჯვაროსნულ ლაშქრობაში 40000 ჯარისკაცით ჩაერთოს, რაც პაპს ძალიან მოეწონა. საბოლოოდ, 1228 წელს ფრედერიკი ჯარით სირიაში გადავიდა. მაგრამ ფრედერიკის ძალები ძალიან მცირე იყო, მან გადაწყვიტა მოლაპარაკება და მიაღწია მოკლევადიან წარმატებას: იერუსალიმი, ნაზარეთი, გალილეა და ბეთლემი ათი წლის განმავლობაში ჯვაროსნებს გადაეცა. ფრედერიკი იერუსალიმში 1229 წელს შევიდა. მაგრამ 10 წლის შემდეგ ხელშეკრულება დაირღვა. შემდგომი **ლაშქრობები (მერვე და მეცხრე)** მხოლოდ პალიატიური იყო და ჯვაროსნებმა ერთმანეთის მიყოლებით დაკარგეს ქალაქები – ანტიოქია, იაფა, ტრიპოლი და აკა.

ამას ხელი შეუწყო რეგიონის გარედან შემოსული ძალების ჩარევამ. 1244 წელს მონღოლთაგან (შუაზიური ხორასანიდან) გამოქცეულმა ხორეზმელმა თურქებმა, ცეცხლითა და მახვილით სამხრეთ კავკასიაში გავლილებმა, ინერციით მიაღწიეს და აიღეს იერუსალიმი. თუმცა მხოლოდ 3 წლის განმავლობაში, რის შემდეგაც ქალაქში კონტროლი კვლავ აღადგინეს ეგვიპტის მამლუქებმა. რაც მთავარია, აღმოსავლეთიდან გამოჩნდნენ კერპთაყვანისმცემელ-შამანისტ მონღოლთა ურდოები, რომლებმაც გზად განახორციელეს მუსლიმური სამყაროს (ბაღდადის, დამასკოს და ა. შ.) განადგურება. მათი გამაჰმადიანება, როგორც სელჯუქების, ვერ მოხერხდა. დასავლელი ავტორების აზრით, სწორედ ტამპლიერები ამზადებდნენ და ხელმძღვანელობდნენ მონღოლებს მუსლიმების მოსპობაზე. მაგრამ ეგვიპტელმა მამლუქ ყივჩაღმა სარდალმა ბაიბარსმა Baibars დაამარცხა მონღოლთა არმია აინ ჯალუტის ბრძოლაში 1260 წელს. ამ ბრძოლის შემდეგ ბაიბარსმა მოკლა სულთანი კუტუზი და თავად გახდა სულთანი, ეგვიპტისა და სირიის ეროვნული გმირი, საბოლოოდ განდევნა ჯვაროსნები ლევანტიდან 1291 წელს.

ტამგლარაგის რაინდთა ორდენი (ტამგლიჩიკები)

1099 წელს იერუსალიმის პირველი აღების შემდეგ, 1118 წელს, ცხრა ფრანგი რაინდი ჰიუგ დე პეიენის Hugues de Payens მეთაურობით შეიკრიბა გოლგოთას მწვერვალზე, იესოს იერუსალიმში ჯვარცმის ადგილზე და მომლოცველების დასაცავად დააარსეს სამონასტრო ორდენი „ქრისტესა და სოლომონის ტაძრის ღარიბი რაინდები“. ჰიუგ დე პეიენსი იყო ფრანგულ ქალაქ ტროადან¹. გასაოცარია, როგორ შეძლო „ღარიბი“ ორდენის 9 წევრმა ევროპელი მომლოცველების დაცვა. იერუსალიმის მეფე ბალდუინ II-ემ მათ გადასცა დანგრეული სოლომონის ტაძრის საკრალური ადგილი ტაძრის მთაზე ალ-აქსას მეჩეთის ქვეშ. ტაძრის მთას, როგორც აბრაამის ვაჟის მსხვერპლშენიერვის ადგილს და კიდობანის ორი ტაძარს, სადაც ინახებოდა 10 მცნების დაფები, წმინდა და ეზოთერული მნიშვნელობა ჰქონდა. პირველი ტაძარი ააგოსოლომონმა ძვ.წ.957 წელს და ის გაანადგურეს ნაბუქოდონოსორის ბაბილონელებმა ძვ.წ. 586 წ. ბაბილონის ტყვეობის შემდეგ ძვ.წ. 515 წელს აშენდა მეორე ტაძარი², რომელიც ქრისტეს ჯვარცმოდან 30 წლის შემდეგ გაანადგურა რომის იმპერიამ ახ.წ. 70 წელს, როცა რომაელები აჯანყებულ იერუსალიმში შეიჭრნენ. ისრაელის თითქმის მთელი ებრაული მოსახლეობა განადგურდა

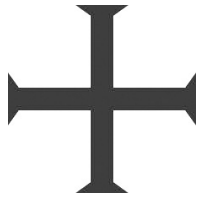
ან მონებად გაყიდეს. ებრაული ტრადიცია ამბობს, რომ მეორედ მოსვლამდე ცოტა ხნით ადრე აშენდება მესამე და უკანასკნელი ტაძარი, სადაც ლევიანები მსახურს დაიწყებენ³. ეს არის ყველაზე წმინდა ადგილი იუდაიზმში და სწორედ აქ ლოცულობენ ებრაელები.

¹ ტროა (Troyes) უწოდეს მეროვინგებმა ქალაქს საფრანგეთში ლეგენდარული ტროას პატივსაცემად. პარიზი ასევე ტროას პარიზის სახელს ატარებს. ტროა ასევე ცნობილია იმით, რომ ოქროს წონის ერთეულს ტროას უწვია ეწოდა ამ ქალაქის გამო. ლაბირინთს მთელ ძველ ევროპაში (ეტრუსკებს შორის, ენეიდაში, სკანდინავიასა და ინგლისში) ეწოდებოდა „ტროას თამაშს“.

² ნოეს კიდობანი უკვე გაქრა, სპარსელმა კიროსმა ვერ იპოვა, მით უმეტეს, რომ ის არ იყო ნახსენები ფასეულობების სიაში. როგორც ჩანს, ის დაიმალა, მაგრამ ითვლება, რომ ის სასწაულებრივად გამოვლინდება, როდესაც მესამე ტაძარი აშენდება.

³ 1967 წელს, ექვსდღიანი ომის დროს, გენერალ დაიანის ნაწილებმა აიღეს კონტროლი იერუსალიმის მთელ ტერიტორიასა და ტაძარზე, მაგრამ წმინდა მიწის ეს სადავო ადგილები კვლავ ისლამის კონტროლს დაექვემდებარა.

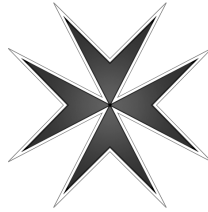
აღ-აქსას მეჩეთი კლდის გუმბათით იერუსალიმის ტაძრის მთაზე, ადგილი, სადაც ადრე იდგა სოლომონის ტაძარი. ამბობენ, რომ ტაძარში განთავსებული იყო ალექსის კიდობანი ქვის ფილებით, რომლებზეც ათი მცნება იყო დაწერილი. მუსულმები თვლიან, რომ მუჰამედი ლამის მოგზაურობის დროს ავიდა აღ-აქსიდან ზეცაში, სადაც იგი ესაუბრებოდა ღმერთს, რომელმაც მუჰამედს მითითებები მისცა. ახლა ის ითვლება „დედამინაზე უძრავი ქონების ყველაზე სადავო ნაწილად“.

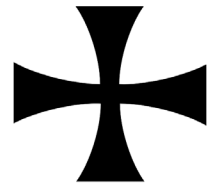
ტამპლიერების
ჯვარი

იერუსალიმის
ჯვარი

ჰოსპიტალიერების
ჯვარი

ტევტონური
ჯვარი

რომის პაპმა ტამპლიერები დააჯილდოვა თავიანთი გამორჩეული ჩაცმულობით, უბრალო თეთრი სამოსით¹, რომელზედაც წითელი ტამპლიერული ჯვარი იყო გამოსახული. სამკაულები არ იყო დაშვებული. ყველა ტამპლიერი წვერს ატარებდა. შუქი საცხოვრებელში მთელი ღამე უნდა ენთოთ. ერთად უნდა ეჭამათ ჩუმად, მაგიდაზე ღვინისა და წყლის გარეშე, სუფრაზე უნდა ყოფილიყო მწვანილი. ოსტატი სადღეგრძელოებს ღვინის სამისით ამბობდა და ალავერდით გადასცემდა სხვას. ხორცს კვირაში სამ დღეს აძლევდნენ, რათა შენარჩუნებულიყო საბრძოლო ფორმა. მძიმედ დაჯავშნილი რაინდები ყოველთვის წინ იდგნენ ჯვაროსნული ლაშქრობების მთავარ ბრძოლებში. ნადირობა იკრძალებოდა და ლომების გარდა (1 პეტრე 5:8). მთელი ქონება საერთო იყო, პირად წერილებსაც კი ჩვეულებრივად კითხულობდნენ ხმამაღლა ოსტატის თანდასწრებით. ორდენი ღია იყო მხოლოდ მამაკაცებისთვის, რაინდები კი უქორწინებლობის მკაცრი ალექსის ქვეშ იყვნენ. მათ ეკრძალებოდათ დედებისა და დების კოცნაც, ქალების ყურება. მიუხედავად იმისა, რომ ორდენის მთავარი ამოცანა იყო ბრძოლა და სამხედრო დისციპლინა, მათგან მებრძოლი ცოცხალი იყო. დანარჩენები ფინანსურ ინფრასტრუქტურაში მსახურობდნენ. 1150 წელს ორდენმა დაიწყო „აკრედიტივების“ გამოწერა წმინდა მიწაზე მომლოცველებისთვის: მომლოცველები ევროპაში გადასცემდნენ თავიანთ ძვირფას ნივთებს ადგილობრივ ტამპლიერებს და ღებულობდნენ დოკუმენტს, შემდეგ კი ამ

¹ ასასინებს (ჯვრის გარეშე), კალვინისტ მეომრებსა და კუ-კლუქს-კლანს ერთნაირი ფორმა ჰქონდათ.

დოკუმენტის სანაცვლოდ წმინდა მინაზე ჩასვლისთანავე იღებდნენ ფულს. ეს ინოვაცია საბანკო საქმიანობის ადრეული ფორმა იყო. ქრისტიანობაში (და ისლამში) პროცენტის გადახდა იკრძალებოდა, მაგრამ ეს იმალეობდა გაცვლითი კურსის მანიპულაციის სახით. არავინ იცის, რა აღმოაჩინეს ტამპლიერებმა სოლომონის ტაძრის ქვეშ გათხრების დროს, მაგრამ ისინი მალე ძალიან გამდიდრდნენ. მათ შეიძინეს დიდი მიწის ნაკვეთები, ააგეს ეკლესიები და შთამბეჭდავი გოთური ტაძრები ევროპაში, ჰყავდათ გემების საკუთარი ფლოტი და მათ ეკუთვნოდათ მთელი კუნძული კვიპროსი.

ამ დროს საფრანგეთის მეფემ ფილიპ IV ლამაზმა Philip IV the Fair (Philippe le Bel), რომელიც ვალებში იყო, რამდენჯერმე შეაგროვა გადასახადები მდიდარი ებრაელებისგან, მაგრამ საბოლოოდ მან ვერ გადაიხადა ვალი და 1306 წელს ბრძანა საფრანგეთიდან ყველა ებრაელის დეპორტაცია. ასე რომ, ტამპლიერები დარჩნენ ფულის ერთადერთ წყაროდ. აირჩიეს შესაბამისი დრო: 1291 წელს დაიკარგა პალესტინის ყველა წმინდა მიწა, ხოლო 1306 წელს ეგვიპტელმა მამლუქებმა ჯვაროსნები კვიპროსიდანაც კი განდევნეს. ფილიპემ გადანყვიტა ტამპლიერების, მოტყუება: გამოცხადდა ტამპლიერებისა და ჰოსპიტალერების ორდენების გაერთიანება, ისინი საფრანგეთში მეფესა და პაპთან მიიწვიეს მოლაპარაკებებისთვის. 1306 წელს ტამპლიერი დიდი ოსტატი ჟაკ დე მოლე Jacques de Molay 60 რაინდითა 18 გემით ჩავიდა კვიპროსიდან ლა როშელში, საფრანგეთი. პარასკევს, 1307 წლის 13 ოქტომბერს (რამაც წარმოშვა ცრურწმენა უილბლობის შესახებ პარასკევს 13-ში) საფრანგეთში 15000 ტამპლიერი დააპატიმრეს ფრანგულმა ჯარებმა, მაგრამ ტამპლიერების ფლოტი საგანძურით გაქრა საფრანგეთის პორტიდან.

პაპი კლიმენტი ფილიპეს მხარეს დადგა და 1307 წელს გამოსცა პაპის ბულა, რომელშიც მან ტამპლიერები კერპთაყვანისმცემლობაში დაადანაშაულა¹, ასევე ქრისტესა და ჯვრის უარყოფაში და ჰომოსექსუალობაში. 1314 წელს ოთხი ლიდერი დაწვეს კოცონზე პარიზში, სენას პატარა კუნძულზე. ლეგენდის თანახმად, დე მოლეიმ ცეცხლიდან დაწყევლა პაპ კლიმენტსა და მეფე ფილიპეს, რომ ისინი მას მალე შეხვდებიან ღვთის წინაშე. პაპი კლიმენტი (კუჩის კობოთი) და მეფე ფილიპე (ნადირობისას უბედური შემთხვევით) რამდენიმე თვეში დაიღუპნენ.

უცნაურია, რომ ტამპლიერებმა წინააღმდეგობა არ გაუწიეს მეფესა და პაპს. ამან გააჩინა ქორები, თითქოს ტამპლიერები მიწისქვეშეთში წავიდნენ და საიდუმლო საზოგადოებები შექმნეს. ითვლება, რომ ტამპლი-

¹ ტურინის სამოსელი ბამბის ქსოვილზე გამოსახულებით კვალიფიცირებული იყო კერპად. ის ეკუთვნოდა ბიზანტიის იმპერატორს, ეს სამოსელი გაუჩინარდა კონსტანტინოპოლის დარბევის შემდეგ, მეოთხე ჯვაროსნული ლაშქრობის დროს 1204 წელს და კვლავ გამოჩნდა შამპანში, საფრანგეთში 1357 წელს, ტამპლიერის შვილიშვილის ოჯახში, რომელიც 1314 წელს ჟაკ დე მოლესთან ერთად დაწვეს კოცონზე.

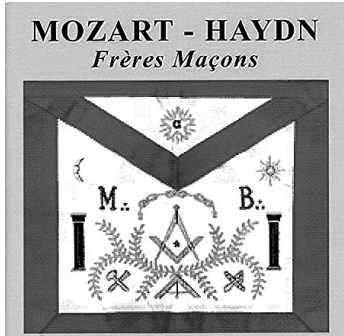
ერების ფლოტმა, სავარაუდოდ, შოტლანდიისკენ გაცურა¹. ტამპლიერები იბრძოდნენ შოტლანდიელების ბრძოლაში ინგლისელებთან. ამით შეიძლება აიხსნას შოტლანდიაში ძველი მასონური ტრადიციების არსებობა, რომლებიც მიმართული იყო კათოლიკური ეკლესიის წინააღმდეგ. გერმანიაში ისინი გახდნენ ჰოსპიტალერთა და ტევტონთა ორდენების წევრები, რომლებმაც 2 საუკუნის შემდეგ (1522 წელს) მხარი დაუჭირეს მარტინ ლუთერს რომის კათოლიკური ეკლესიის წინააღმდეგ. ტამპლიერებმა ესპანეთსა და პორტუგალიაში შეცვალეს სახელი და გახდნენ „ქრისტეს რაინდები“². იტალიაში ტამპლიერები უდანაშაულოდ ცნეს. მრავალი ავტორის აზრით, ტამპლიერები ჩამოყალიბდნენ როზენკროიცერებად (Rosicrucian/Rosenkreuz), ილუმინატებად და შემდეგ მასონურ ორდენებად, ფრანკო მასონებად Masonic orders, Franco Masons.

ქრისტიან როზენკრეუცი დაიბადა 1378 წელს გერმანულ ოჯახში და გაემგზავრა იერუსალიმში. გზად მან მოინახულა რამდენიმე იდუმალი ადგილი და ეზიარა ეგვიპტის ეზოთერულ ცოდნას, კაბალას და ა. შ. გერმანიაში დაბრუნების შემდეგ მან დააარსა რვა წევრისგან შემდგარი საძმო 6 კანონით: თავდაუზოგავად განკურნეთ ავადმყოფები, ჩაიცვით ადგილობრივი ტანსაცმელი, ყოველწლიურად შეიკრიბეთ და სიკვდილამდე იზოვნეთ თქვენი შემცვლელი. როზენკროიცერები ალქიმის მეთოდებს იყენებდნენ, მათ შორის ყველაზე ცნობილი იყო პარაცელსუსი, შვეიცარიელი ჯადოქარი, თანამედროვე ექსპერიმენტული მედიცინის მამა, ჰიგენისა და ჰომეოპათიის გამომგონებელი. პასტერმა აღმოაჩინა ვაქცინა, რომელიც დაფუძნებულია როზენკროიცერულ ტრადიციებზე. მათ აღმოაჩინეს ჯალღუზისებრი ჯირკვლის მნიშვნელობა, რომელიც გამოიმუშავებს ჰორმონ მელანინს,

¹ რუსი ავტორები წერენ, რომ ტამპლიერთა ნაწილი მოსკოვის შორეულ სამთავროში ჩავიდა. სწორედ ამ დროს დაიწყო პატარა, ცივმა და მშვიდმა მოსკოვმა რუსული მიწების გაერთიანება, მთავრების მოსყიდვა და ქალაქების აშენება (მაშინ აშენდა კრემლი და სხვა). პარალელურად შეინიშნება ევროპელების მოსკოვში მიგრაციის დასაწყისი.

² ქრისტეფორე კოლუმბი დაქორწინდა ამ ორდენის ლიდერის ქალიშვილზე და მისი კამპანიების მიზანი ამერიკაში იყო ბევრი ოქროს მოპოვება მორიგი ჯვაროსნული ლაშქრობის დასაფინანსებლად. ვასკო და გამა და კოლუმბი მოგზაურობდნენ გემებით ტამპლიერების წითელი ჯვრის ქვეშ. ტამპლიერებმა იცოდნენ, რომ დასავლეთში შორს არის მიწა – „ლა მერიკა“. ნაკლებად სავარაუდოა, რომ ახალ კონტინენტს დაერქვა ბანკის კლერკის, ამერიგო ვესპუჩის, მედიჩის ფლორენციული ბანკის სევილიის ფილიალის მენეჯერის სახელი. ის იყო რელიგიური ფანატიკოსი, რომელმაც გადალახა ატლანტის ოკეანე ბრაზილიის სანაპიროზე კათოლიციზმის გასავრცელებლად და „ფარული ებრაელების“ მოსაძებნად, რომლებიც გადაურჩნენ იძულებით გაქრისტიანებას პორტუგალიაში 1497 წელს. მხოლოდ ბრაზილიაში 400-მდე ადამიანი გაასამართლეს ფარული იუდაიზმის ბრალდებით, დანაშაული, რომელიც ისჯება დანვით.

რომელიც არეგულირებს დღისა და ღამის ადაპტაციას და ეზოთერულ ცოდნაში ის ადამიანის ყველაზე წმინდა ორგანოა. როზენკროიცერები იყვნენ ვოლტერი, ნიუტონი, ვაშინგტონი, რუდოლფ შტაინერი და ა. შ. 1939 წლის ერთ დღეს ახალგაზრდა კაცს მანქანა დაეჯახა. კომაში ყოფნისას მან განიცადა არაჩვეულებრივი მისტიკური ფენომენები, რამაც იგი მიიყვანა როზენკროიცერებთან. შემდეგ ის გახდა კრაკოვის ეპისკოპოსი, შემდეგ კი – პაპი იოანე პავლე II.

ოჯახისა და რელიგიის გაუქმებას. ყველაზე კარგად დაცული საიდუმლოა ის, რომ „არ არის საიდუმლო“. ილუმინატები იყვნენ საფრანგეთის რევოლუციის სათავეში, ხოლო დანტონი, დესმულენი, მირაბო, მარატი, რობესპიერი და ნაპოლეონი იყვნენ ილუმინატები. მარქსის „კომუნისტური მანიფესტი“ ეფუძნებოდა ილუმინატების იდეებს – საკუთრების გაუქმებას, ოჯახებისა და მემკვიდრეობითი უფლებების გაუქმებას და ბავშვების საერთო ინტერნატებში გაზრდას.

რომელიც ითარგმნება როგორც „ღმერთო, მიშველე [ჩემ] წამოწყებებში“, რაც არის ენეასის ძის ლოცვა, ისტორიული გმირის, რომელიც გაიქცა ტროიიდან და დააარსა რომი. მეორე ფრაზა ენეიდიდანაა – „Novus Ordo Seclorum“ (ლათინურად „საუკუნოვანი ახალი წესრიგი“), ხშირად არასწორად ითარგმნება როგორც „ახალი მსოფლიო წესრიგი“, რაც ლათინურად იქნება Novus Ordo Mundi.

ილუმინატები („განმანათლებლები“) დააარსა 1776 წლის 1 მაისს (1 მაისი არის იდუმალი დღესასწაული ყველა კომუნისტისთვის) ინგოლშტადტში (ბავარია) იეზუიტმა Adam Weishaupt, რომელიც იყო ესპანეთიდან წასული ებრაელების შთამომავალი, ის გადავიდა საცხოვრებლად გერმანიაში და სამართლის პროფესორი გახდა. ილუმინატები ქადაგებდნენ სრულ თავისუფლებას, მათ შორის ინტელექტუალურ თავისუფლებას, ემანსიპაციას, საკუთრების, ქორწინების,

მასონთა საძმოები მთელ მსოფლიოში არსებობდა XVI და XVII საუკუნეებიდან. ისინი არ იყენებდნენ ტიტულებს, არც ბატონსა და არც ქალბატონოს. გამოჩენილი მასონები იყვნენ მოცარტი, ნიუტონი, ვოლტერი, ნიცშე, გარიბალდი, ამერიკელი დამფუძნებელი მამები, კრომველი. აშშ დოლარს აქვს მასონური ნიშნები: ყოვლისმხედველი თვალი და პირამიდა. დევიზი „Annuit coeptis“ მომდინარეობს რომელიც პოეტის ვერგილიუსის „ენეიდიდან“ (ნიგნი IX, სტრიქონი 625),

გეორგიანები/ქართველები იერუსალიმში წმინდა მიხაზი

ცნობილი წმინდა ადგილები: ჯვრის მონასტერი Monastery of the Cross იერუსალიმში და ივირონის ან ივერონის მონასტერი Monastery of Iviron or Iveron ათონის წმიდა მთაზე საბერძნეთში, ეკუთვნოდა ქართველებს ჯვაროსნული ლაშქრობების, მამლუქებისა და თურქების ბატონობის პერიოდში.

ივირონის ან ივერონის მონასტერი ათონის მთაზე

ჯვრის მონასტერი Monastery of the Cross იერუსალიმში

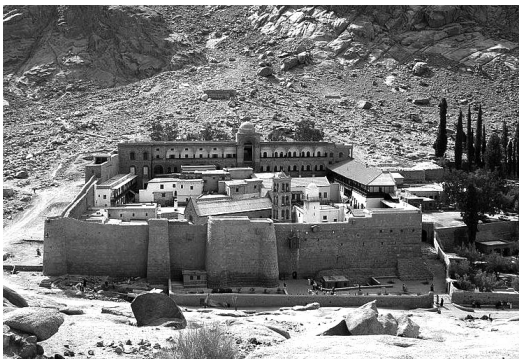
ლეგენდა ამბობს, რომ ჯვრის მონასტერი აშენდა იერუსალიმში ადამის თავის დაკრძალვის ადგილზე, სადაც ამ გაიზარდა ხე, ამ ხიდან გააკეთეს ჯვარცმა, რომელზედაც ქრისტე ჯვარს აცვეს. მონასტერი დაარსდა ქართველ მეფეთა ხარჯზე V საუკუნეში. XI საუკუნეში ჯვრის მონასტერი მეფე ბაგრატ IV-ის დროს მომხდარი მიწისძვრის შემდეგ შავშეთელმა ქართველმა გიორგი-პროხორემ აღადგინა¹. ამავდროულად, ბეთლემის მახლობლად, ბირელ-კუტში შეიქმნა მონასტერი, სადაც ყველაზე ადრეული ქართული წარწერა შემონახული, ხოლო ჯვრის მონასტერში ყველა წარწერა „გაქრა“ და მხოლოდ ძველ მოგზაურთა ესკიზებიდან და აღწერებით ვიცით. თუმცა, მონასტრის ბიბლიოთეკაში ინახება მრავალი ქართული ხელნაწერი.

1812 წელს ბერმა ლავრენტი ოკრიბელმა საქართველოში ჯვრის მონასტრიდან ჩამოიტანა ქართულ-ნუსხური ანბანით 1155-1187 წლებში დაწერილი „გოლგოთის ხელნაწერი“, რომელიც ამჟამად თბილისში, ხელნაწერთა ეროვნულ მუზეუმში (H-1661) ინახება. ხელნაწერში მრავალი ცნობილი ტამ-

¹ მონასტერი ამჟამად მდებარეობს ისრაელის თანამედროვე ქნესეტთან ახლოს. ვალის გამო მონასტერი ქართველებმა ბერძნებს 1685 წელს იპოთეკით გადასცეს. მიუხედავად იმისა, რომ არსებობს დავალიანების დროულად დაფარვის დამადასტურებელი საბუთი, ბერძნებს მონასტერი არ დაუბრუნებიათ და ეს მდგომარეობა სასამართლო დავის სტადიაზეა.

პლიერის შემონირობა ასახული. საბუთიდან ირკვევა, რომ ჯვრის მონასტრის ქართველ ბერებსა და ტამპლიერებს შორის არსებობდა ექვარისტიული ზიარება და ტამპლიერებს ხელნაწერში „ძმებს“ უწოდებდნენ. გარდა ამისა, ტამპლიერებს შორის ბევრი ბასკი ქართველებთან ნათესაობდა. ხელნაწერის ერთ-ერთ მემორიალურ ჩანაწერში წერია: „პატიოსანი ჯვარი, შეიწყალე ჩვენი ძმა ჟოფრე ფაუსატი“, ე. ი. ჟოფრე დე ფუშე, ტამპლიერ რაინდების პროკურორი იყო. კიდევ ერთი მემორიალური ჩანაწერი იხსენებს ტამპლიერთა რაინდთა მომავალ ოსტატს ფილიპ დე მილის, მეუღლეს იზაბელას (ელიზაბეტი), მათ ქალიშვილს ელენას. მეორე მემორიალურ ჩანაწერში ნათქვამია: „პატიოსანი ჯვარი, აღამაღლე და შეიწყალე სერ პერი (პიერი), ტაძრების მეთაური“ და ა.შ. იმდროინდელ წერილებში ქართველი მეფეები პაპს მიმართავდნენ სიტყვებით: „მამა და თავი ყოვლისა ქრისტიანობისა“.

ამავე ჯვრის მონასტერში აღმოჩენილია 1155-1187 წლებით დათარიღებული სახარება ქართულ ენაზე, რომელიც ამჟამად ინახება პარიზის მუზეუმში

წმინდა ეკატერინეს მონასტერი
სინას მთის ძირში

და მასში მოხსენიებულია ტამპლიერ რაინდთა ოსტატებისა და მრავალი რაინდის სახელი, რაც მიუთითებს ტამპლიერთა და ქართველ რაინდთა მჭიდრო ურთიერთობაზე. მენაბდეს მოჰყავს ტამპლიერთა ორი მემორიალური ჩანაწერი ქართული სახარებიდან: „ქრისტე ღმერთო, შეიწყალე ჩვენი ძმა პიერ მარტინი და პიერ გონსალი“ და „უფალო ღმერთო, შეიწყალე ჩვენი ძმები კონდოფრაი (გოდეფროი) და კონსტანტინე და ბოტიერი“¹.

1975 წელს სინას მთის ძირში მდებარე წმინდა ეკატერინეს მონასტერში ხანძარი გაჩნდა, რომლის განმედიც დროს სარდაფში საიდუმლო ოთახი აღმოაჩინეს. მასში აღმოჩნდა უძველესი ტექსტები, ძირითადად, ბერძნულ (800 ტექსტი) და ქართულ (141 ტექსტი), ასევე არაბულ, სირიულ, კოპტურ, სომხურ

¹ ქართველმა მეცნიერებმა ზურაბ ავალიშვილმა 1929 წელს, ალექსანდრე ნიკურაძემ 1942 წელს და გრიგოლ რობაქიძემ 1948 წელს გამოაქვეყნეს შრომები ქართველ მეფეთა და ჯვაროსანთა კავშირის შესწავლის შესახებ. სამწუხაროდ, თანამედროვე ეკლესია არ მიესალმება კათოლიკეებისა და მართლმადიდებლების ძმობის შესწავლას პოლიტიკური მიზეზების გამო და ინტერნეტში ინფორმაცია არ მოიძებნება. ეს მხოლოდ რუსულ ვიკიპედიაში იძებნება.

და ებრაულ ენებზე. 1984 წელს მონასტერს ეწვია საქართველოს პატრიარქი ილია მეორე, რომელმაც ამ დოკუმენტების შესწავლა საქართველოს ხელნაწერთა ინსტიტუტს თავად. ქართულ ენაზე წერილობითი ინფორმაციის ასეთი უზარმაზარი რაოდენობა ცხადყოფს ქართველების დიდ მნიშვნელობას წმინდა მიწაზე საზოგადოებრივ და ინტელექტუალურ ცხოვრებაში.

რა თქმა უნდა, ქრისტეს საფლავის ტაძარი Church of the Holy Sepulchre ყველაზე წმინდა ადგილია, სადაც იესო ჯვარს აცვეს, დაკრძალეს და აღდგა და, სადაც ყოველწლიურად აღდგომის წინა დღეს ხდება წმინდა ცეცხლის სასწაულებრივი გადმოსვლა. მაშასადამე, 1099 წელს იერუსალიმში პირველ ჯვაროსნებთან ერთად შესული პილიგრიმისა და სასულიერო პირის Ludolf von Sudheim მიხედვით, წმინდა სამარხის ეკლესიის გასაღებს ქართველები/გეორგიანები „ancient Georgians“ ინახავდნენ. იგივეა აღწერილი „Venetian Adventurer: The Life and Times of Marco Polo“ 88-ე გვერდზე და George Jeffery в «A Brief Description of the Holy Sepulchre Jerusalem and Other Christian Churches in the Holy City» 69-ე გვერდზე.

1121 წელს 100 ან 200 მიძიმედ შეიარაღებული რაინდი ზღვით ჩამოვიდა ანტიოქიის სამთავროდან და ედესის საგრაფოდან იმავე სარწმუნოების საქართველოში და ცენტრალურ ძალას წარმოადგენდნენ დიდგორის ბრძოლის დროს თურქ-სელჯუკთა წინააღმდეგ. იმ დროს ანტიოქიის მთელი ჯარი შედგებოდა 700 ცხენოსნის და 3000 ფეხოსნისგან.

1173 წელს ევროპელმა მოგზაურმა ბენიამინ ტუდელელმა Benjamin Tudelel აღწერა იერუსალიმის მოსახლეობა, რომელიც შედგებოდა იაკობიელების, სირიელების, ბერძნების, ქართველების/გეორგიანებისა და ფრანკებისგან. მას შემდეგ, რაც სალადინმა 1187 წელს ჯვაროსნებისაგან იერუსალიმი დაიპყრო, საქართველოს სამეფომ წმინდა მიწაზე მართლმადიდებლობის მთავარი მფარველის როლი მოითხოვა. საქართველოს მეფე თამარს (1184-1207) მეგობრული ურთიერთობა ჰქონდა აიუბიდებთან, ეგვიპტის მამულუქ სულთანებთან და აქტიურად აფინანსებდა წმინდა მიწაზე არსებულ ქართულ მონასტრებს.

1226 წელს იერუსალიმის პატრიარქმა ჟაკ დე ვიტრიმ Jacques de Vitry თავის „აღმოსავლეთის, ანუ იერუსალიმის ისტორიაში“ დაწერა: „კავკასიაში ცხოვრობს ერთი ქრისტიანი ხალხი, მეომარი და მამაცი, სხეულით ძლიერი და რიცხოვნობით ძლიერი. მათი მეომრების ძალიან ეშინიათ არაბებს და ხშირად მათი შემოსევები დიდ ზიანს აყენებდა მათ საზღვარზე მცხოვრებ სპარსელებს, მიდიებსა და ასურელებს. ამ ხალხს გეორგიანებს (ქართველებს) უწოდებენ, რადგან წმინდა გიორგის მფარველად თვლიან. წმიდა სამარხის მომლოცველად მისულები, გაშლილი დროშებით შედიან წმინდა ქალაქში და არავის ხარკს არ უხდიან, რადგან არაბები ვერ ბედავენ მათ შევიწროებას“. ამის შესახებ დასავლეთევიროპელი მოგზაური Breidenbach 1480 წელს წერდა,

რომ ქართველები იერუსალიმში, დამასკოსა და ბაღდადში ცხენებითა და გაშლილი დროშებით შედიან.

მარკო პოლო (1254-1324) 1293 წელს თავის წიგნში „მოგზაურობები“ ქართველების შესახებ წერდა: „ქართველები/გეორგიანები არიან ბრძოლის ველზე მამაცი მეომრების, კარგი მშვილდოსნებისა და კარგი მებრძოლების მშვენიერი რასა. ისინი ქრისტიანები არიან და იცავენ ბერძნული ბიზანტიური ეკლესიის წესებს. ქვეყანაში მრავლადაა სოფლები და ქალაქები. აქ უხვად იწარმოება აბრეშუმი, ხოლო აბრეშუმის ქსოვილები და ოქროს ქსოვილები საუკეთესოა, რაც კი ოდესმე მინახავს. ყველაფერი საკმარისია, ვაჭრობა და მრეწველობა აყვავებულია. ამ ქვეყანაში მდებარეობს დიდი ზომის მშვენიერი ქალაქი თბილისი, სადაც ცხოვრობენ ქრისტიანები (ე. ი. ქართველები და სომხები), ასევე სარაცინი და ებრაელი, მაგრამ ცოტა. აქ იწარმოება აბრეშუმი და სხვა მრავალი ქსოვილი. ეს ის ქვეყანაა, რომლის გავლითაც ალექსანდრე მაკედონელმა ჩრდილოეთით წასვლა ვერ შეძლო, რადგან გზა ვინრო და საშიში იყო. ერთი მხრივ, ზღვა და მეორე მხრივ – მაღალი მთები და ტყეები, ცხენებით გაუვალი. ალექსანდრემ კოშკი და ციხესიმაგრე ააგო, რათა ადგილობრივებმა მასზე თავდასხმა ვერ შეძლონ. მათ რკინის კარი უწოდეს».

თანამედროვე მკვლევარები არ უარყოფენ საქართველოს მეფის **ვახტანგ III-ის (1298-1308 წწ.)** მონაწილეობას მონღოლ-ქართველთა ლაშქრობაში პალესტინა (დამასკოსა და იერუსალიმის ალება) (გერმანული ვიკიპედია: „1303 წ. marschierten mongolisch-georgische Truppen mit Wachtang an der Spitze in Jerusalem ein“) და შემდგომ ავღანეთში, სადაც გარდაიცვალა კიდევ. ამის შესახებ წერს ჩერქეზი ავტორი სამირ ხოტკოცი **Самир Хотко** („ჩერქეზ მამლუქები“, 1993 წ.), რომ სწორედ ბაიბარსის ქვეშ 1303 წელს შევიდა ვახტანგ III-ის რაზმები მონღოლებთან ერთად დამასკოსა და იერუსალიმში. მამლუქებისა და ქრისტიანული საქართველოს განსაკუთრებული კავშირი მრავალ წყაროშია აღწერილი.

მამლუქთა ელიტა, რომლებსაც ძირითადად კავკასიური წარმოშობა ჰქონდათ, დაინტერესებულნი იყო საქართველოსთან მეგობრული ურთიერთობის შენარჩუნებით, აქედან მოდიოდა მამლუქთა არმიის გაძლიერების ძირითადი ნაკადი. ვახტანგის ვაჟს, მეფე **გიორგი V ბრწყინვალეს (1314-1346)** ინტენსიური მიმონერა ჰქონდა ბაჰრის დინასტიის ეგვიპტელ მამლუქ სულთანთან. შალვა ფიფია 1317 წელს ეგვიპტეში გაგზავნეს, რათა მოლაპარაკება გაემართა გოლგოთის მთაზე სამი ქრისტიანული ეკლესიის ქართველებისთვის გადაცემის შესახებ. იმ დროიდან იერუსალიმის დროშა (ამჟამად საქართველოს სახელმწიფო დროშა) საქართველოს სამხედრო დროშა გახდა.

Franciscan Chronology of the Church of the Holy Sepulchre (1333 – 1517)

1308: The Sultan Al-Nasir Muhammad permitted the **Georgians** to celebrate on Calvary and the Church of the Holy Sepulchre.

1327: The Augustinian pilgrim Giacomo of Verona arrived in Jerusalem. He found three **Georgian Religious** in the Church of the Holy Sepulchre who had keys to the Edicule of the Holy Sepulchre.

1396: Only six religious, one from each rite, were allowed to remain enclosed within the Church of the Holy Sepulchre. These were: one Greek (native), one Iberian (Georgian), one Latin, one Armenian, one Jacobite, and one Abyssinian.

1517 წლის შემდეგ წმინდა ადგილები თურქეთის ქვეშევრდომ ბერძნებს გადაეცათ.

1423 წელს ვენეციის მთავრობის დაკვეთით მომზადდა მოხსენება, თუ რომელ არმიას შეეძლო ამა თუ იმ სამეფოს მობილიზება უცხოური ლაშქრობებისთვის: საფრანგეთი და ინგლისი 30 ათასი მხედარი, შოტლანდია, ვენეცია და მილანი – 10 ათასი, არაგონი – 12 ათასი, გერმანია – 50 ათასი, უნგრეთი – 80 ათასი, ტეკტონთა ორდენი – 30 ათასი, პოლონეთი – 50 ათასი, ვლახეთი – 20 ათასი, ჰოსპიტალიერები – 4 ათასი, ტრაპიზონი – 25 ათასი, საქართველოს – 30 ათასი (თემერლენგის ლაშქრობამდე მას შეეძლო 100 ათასზე მეტი მეომრის მობილიზება), ოსმალეთის თურქები – 40 + 20 ათასი, აზერბაიჯანი – 20 ათასი, ჩრდილოეთ აფრიკის ტომები – 100 ათასი, ხოლო შუა აზიის თათრები – 500 ათასი.

1430 წლიდან ოქროს სანმისის ორდენი Order of the Golden Fleece ერთ-ერთი ყველაზე პრესტიჟული ჯილდო იყო ევროპაში და ენიჭებოდა ძირითადად მმართველ მონარქებს. შუა საუკუნეების ინგლისის, საფრანგეთის, ესპანეთის თითქმის ყველა მეფე და ა.შ. იყვნენ ამ ორდენის წევრები. კათოლიკეებისათვის უალრესად უჩვეულო უნდა ყოფილიყო წარმართული დროის ოქროს სანმისის სიმბოლოდ არჩევა.

მეზობელმა მაჰმადიანმა მმართველებმა იცოდნენ, თუ რამდენად საშიში იყო ქართველი კავალერიის დაუფასებლობა და ყოველ ჯერზე ქართულ ჯართან პირდაპირი დაპირისპირების ნაცვლად მოლაპარაკებას ამჯობინებდნენ,

The Armenian

The kingdom of Armenia was the first country to make Christianity the state religion, when in AD 301 its king was converted. Armenian pilgrims began to visit the Holy City soon after. In the 12th century they purchased St James's Cathedral from the Georgians, and this became the focal point of their community in Jerusalem. The Armenian Quarter grew to its current size in the 17th and 18th centuries during the rule of the Turks. In the early 20th century Armenian numbers were

Detail of Armenian Quarter

Tiling adorns the interior of St James's Cathedral

„In the 12th century they (Armenians) purchased St James's Cathedral from the Georgians“.

ისრაელის სამოგზაურო გზამკვლევი traveldk.com.

უფრო მეტიც, ისლამის მიღებას არ მოითხოვდნენ. თურქეთის სულთანმა სულეიმან დიდებულმაც¹ კი 1520 წელს სპეციალური დადგენილებით მიანიჭა ქართველ მეფეს იერუსალიმზე უფლებები (შესაძლოა იმიტომ, რომ იგი დაკავებული იყო ავსტრიასა და უნგრეთთან ომით და არ სურდა ზურგს უკან რაიმე პრობლემა).

შუა საუკუნეების მემკვიდრის Michele Piccirillo ცნობით, ფრანცისკანელთა წმინდა მაცხოვრის მონასტერი, რომელიც ამჟამად იერუსალიმის ძველ ქალაქში მდებარეობს, იყო ქართველ ქალთა მონასტერი. 1560 წელს სულეიმან ბრწყინვალეს ნებართვით იყიდეს საქართველოს მართლმადიდებლური ეკლესიისგან.

ოსმალთა სტატისტიკით, 1581-1582 წწ. იერუსალიმში ყველაზე დიდ გადასახადს იღებდნენ „ფრანკებიდან“ (7 ოქროს დუკატი), ბალკანებიდან და ანატოლიიდან ჩამოსული მომლოცველებისგან, შემდეგ სირიელებისგან, ეგვიპტელებისგან, პალესტინელი არაბებისგან. მამლუქთა ეპოქიდან შემორჩენილი ტრადიციის მიხედვით, ქართველები და ეთიოპიელები გათავისუფლებულნი იყვნენ გადასახდელებისგან (პერი. 2001 წ. გვ. 162-164; ბახიტი. 1982. გვ. 48).

სამწუხაროდ, თემურლენგის დამანგრეველმა შემოსევებმა XV საუკუნეში საქართველო დაასუსტა. მან კონტროლის დაკარგვა იერუსალიმის ქრისტიანულ მონასტრებზე, XVII საუკუნიდან ყველაფერი სომხებისა და ბერძნების ხელში გადავიდა, რომელთაც გააჩნდათ ფინანსური რესურსი დიასპორაში. მუდმივ ბრძოლაში მყოფი ქართველები იძულებულნი გახდნენ დაეტოვებინათ ყველა მონასტერი.

კავკასიის ხევსურები

არაერთი დასავლური ავტორი თვლის, რომ შესაძლოა ხევსურები ჯვაროსნების უშუალო შთამომავლები არიან. ამ დასკვნამდე მივიდა ახალგაზრდა რუსი ოფიცერი და ჩინოვნიკი არნოლდ ზისერმანი Arnold Zisserman, რომელმაც მათ წეს-ჩვეულებებზე, ენაზე, ხელოვნებაზე დაკვირვების საფუძველზე და ა. შ. გამოსცა წიგნი „25 წელი (1842-67) კავკასიაში“. ხევსურთა ფარიკაობა და ჯვაროსანთა ჯავშანი აღწერა გერმანელმა მოგზაურმა კარლ ფონ ჰანმა 1897 წელს. ამერიკელმა მოგზაურმა რიჩარდ ჰალიბერტონმა Richard Halliburton 1935 წელს შეისწავლა და ჩაწერა ხევსურების ადათ-წესები. მას სჯეროდა,

¹ როგორც წერია ინგლისურენოვან ვიკიპედიაში, სულეიმანის დედე Hafsa Sultan, შეიძლება ქართველი ყოფილიყო, რაც არ გვხვდება რუსულენოვან ვერსიაში.

რომ შეეძლო ამოეცნო ძველი ფრანგული და გერმანული ფრაგმენტები ადგილობრივ დიალექტზე. თითოეული სახლის კედელზე ეკიდა ჯაჭვის პერანგი, ძველი იარაღი და ფარი ჯვრით. თავად ხმალი ან ხანჯალი მუდამ პატრონთან იყო. ხევსურებს ჯვრებით მორთული სამოსი ეცვათ. მუსიკალური ტრადიციები ასევე წააგავდა შუა საუკუნეების მუსიკას. მათ დასახლებებს (ისევე როგორც სპარტელებს) არ ჰქონდათ გალავანი, რაც მიუთითებდა მათ რწმენაზე, რომ ვერავინ გაბედავდა მათზე თავდასხმას. ხევსურები თავს ქრისტიანობის დამცველებად თვლიდნენ, ყოველგვარი საფრთხის შემთხვევაში მთებიდან ჩამოდიოდნენ და ჯვრიანი დროშების ქვეშ ასრულებდნენ ქართველ მეფეთა მცველების როლს.

ხევსურები და ამერიკელი რიჩარდ ჰალიბერტონი კავკასიის მთებში 1935 წელს.

ხევსურები და ამერიკელი რიჩარდ ჰალიბერტონი კავკასიის მთებში 1935 წელს.

კილიკიის სომხური სამეფო

კილიკიის სომხური სამეფო, რომელიც არსებობდა 1078 წლიდან 1375 წლამდე, ევროპელი ჯვაროსნების მოკავშირე¹ იყო. პაპი გრიგოლ XIII წერდა: „როდესაც ქრისტიანი მთავრები და მეომრები წავიდნენ წმინდა მიწის დასაბრუნებლად, არც ერთი ხალხი ან ერი, ასეთი ენთუზიაზმით, სიხარულითა და

¹ მათ საერთო თვისებები ჰქონდათ (პირჯვარს იწერდნენ მარცხნიდან მარჯვნივ, ეკლესიებში დაშვებული იყო მუსიკა, სომხებსაც ყავდათ კათოლიკოსი, როგორც პაპი ცალკე და მეფეები ცალკე, და ა.შ.). ლათინელი ავტორების მიხედვით, მთავარი განსხვავება იყო ის, რომ ბიზანტიელი არისტოკრატია იყო ბიუროკრატიზებული, და სომხები თავადები იყვნენ მეომარი და აგრესიული (რაც თავისთავად ბევრ პრობლემას ქმნიდა). სომხურ-ფრანკულ კონფლიქტების მიუხედავად, სომხები მხოლოდ ბიზანტიის ალექსიოსს უწოდებდნენ იუდასა და ანტიქრისტს.

რწმენით არ გამოსულა მათ დასახმარებლად, როგოც სომხები, რომლებიც ამარაგებდნენ ჯვაროსნებს ცხენებით, საკვებითა და რჩევებით“ (Ecclesia Romana, 1584). პირველი ლაშქრობის დროს ბალდუინ ბუიონელმა დააარსა ჯვაროსანთა პირველი სახელმწიფო – ედესის საგრაფო, ფრანკო – სომხეთის სახელმწიფო. რამდენიმე ციხესიმაგრე გადაეცა ჯვაროსნებს თურქების წინააღმდეგ აჯანყებული სომხების მიერ. 1100 წ. მემკვიდრის გარეშე ძმის, გოდფრიდ ბუიონელის გარდაცვალების შემდეგ, ბალდუინ I-მა მემკვიდრეობით მიიღო იერუსალიმის სამეფოს ტახტი, ხოლო მისი ცოლი, სომეხი არდა, იერუსალიმის სამეფოს პირველი დედოფალი გახდა, 1105 წელს ბალდუინმა გააუქმა ქორწინება, რადგან არდას შვილები არ ეყოლა. მეფე ბალდუინ II დაქორწინდა სომეხ ქალზე – მორფია მელიტენელზე, დააარსა სომხურ-ფრანკული სამეფო დინასტია იერუსალიმში, და მათი ქალიშვილი მელისენდე Melisende გახდა იერუსალიმის მეფე. სომხებმა უზარმაზარი წვლილი შეიტანეს მუსლიმური ტყვეობიდან ბალდუინ II-ს განთავისუფლებაში. ერთ-ერთი შვილიშვილი დაქორწინდა რაინდ ლუზინიანზე Lusignan, რომელმაც იერუსალიმის დაცემის შემდეგ ტამპლიერებისგან იყიდა კუნძული კვიპროსი. ამგვარად, ლუზინიელები კილიკიისა და ედესის სომხურ დინასტიას დაუკავშირდნენ და ცდილობდნენ კათოლიციზმის შერიგებას ადგილობრივ რელიგიასთან, რამაც გამოიწვია სასტიკი სამოქალაქო ომი და გააბათილა ჯვაროსნების ყოველი მხარდაჭერა. 1485 წელს ლუზინიანის დინასტიის კვიპროსის უკანასკნელი დედოფლისა სავოიის დინასტიის წარმომადგენლის ქორწინების შემდეგ, ტიტული გადაეცა სავოიელებს, ხოლო იტალიის ბოლო იმპერატორს, ვიქტორ ემანუელ III-ს (1900-1946) ჰქონდა ტიტული: „... კვიპროსის, იერუსალიმის, სომხეთის მეფე...“¹. დღემდე უძველესი იერუსალიმის მეოთხედი სომხურ კვარტალს უკავია.

უძველესი ევროპული წყაროები და

რუკები საქართველოს/ჯორჯიის/გეორგიის შესახებ

ევროპაში ჯვაროსნული ლაშქრობების დროს მკვეთრად გაიზარდა ინტერესი რუკების მიმართ, რომლებიც ამჟამად ინახება ბიბლიოთეკებში და ხელმისაწვდომია ინტერნეტში. უკვე გამოჩნდა პუბლიკაციები (ლაშა ბაქრაძე „საქართველო რუკებზე“, 2020, ინგლისურ ენაზე ან კალანდიას სერიალი, რომელიც სრულად აშუქებს ამ საკითხს. რუკებზე შეგიძლიათ იხილოთ სომხეთი, ევროპაში ყველაზე ცნობილი აღმოსავლური ქრისტიანული ქვეყანა, რომელიც გამოსახული იყო არარატის მითითა და ნოეს კიდობნით, ასევე კოლხეთი, იბე-

¹ რუსეთის მეფის ტიტული მოიცავდა „... საქართველოს მეფეს, ... ივერის ხელმწიფეს, კარტაღინსკის... და სომხეთის რეგიონებს“.

რია (Hiberia) და (კავკასიური) ალბანეთი (არანი Arran მუსულმანურ რუკებზე). კოლხეთის ადგილზე გამოსახულია არგონავტების ხომალდი და ოქროს სანძისი – ცხვრის ტყავი. ევროპული რუკებიდან ჩანს, რომ კოლხეთისა და იბერიის გაერთიანება XI-XII საუკუნეებიდან დაიწყო, გიორგის სახელი კი რუკებზე XIII საუკუნიდან გამოჩნდა. საინტერესოა, რომ საქართველოს ამჟამინდელი საერთაშორისოდ აღიარებული საზღვრები მეტ-ნაკლებად იმავე ტერიტორიას იკავებს, როგორც შუა საუკუნეებში. სომხეთი საგრძნობლად შემცირდა (ამჟამად არარატის მთის გარეშე) და ძველი ქრისტიანი ალბანელები მთლიანად გაქრა (ახლანდელი აზერბაიჯანი). ებრაელები გადარჩნენ მხოლოდ დიასპორაში, და ყველა სხვა უძველესი ხალხი განადგურდა ან ასიმილირებულია (ბერძნები, სპარსელები, ეგვიპტელები და ა. შ.).

წმინდა გრაალი HOLY GRAIL (GRAAL)

პირველი რომანი გრაალის შესახებ დიდი ეზოთერული მნიშვნელობით, Le Conte du Graal, დაიწერა 1180 წელს კრეტიენ დე ტროას მიერ (Chrétien of Troyes, ლეგენდარული ტროას სახელობის საფრანგეთის ქალაქი) ტოლედოდან არაბული ხელნაწერის საფუძველზე, რომ გრაალი ინახებოდა კათარებთან¹. ოცდაათი წლის შემდეგ, 1210 წელს ვოლფრამ ფონ ეშენბახმა Wolfram von Eschenbach დაწერა „Parzival“ (Percival), სადაც რაინდები სახელად „Templeisen“ იცავდნენ გრაალის სამეფოს. Galfrid Monuth ნიგნში „ბრიტანეთის მეფეების ისტორიაში“ წერდა არტურის რაინდების შესახებ, რომელთა მოვალეობა იყო გრაალის განთავისუფლება². Robert de Boron ნიგნებში „რომანი გრაალზე“ და „მერლინი“ აღწერა გრაალის თასი, როგორც ჭურჭელი, საიდანაც იესომ დალია ბოლო ვახშამზე და დააფუძნა ევქარისტის საიდუმლო, და შესაძლოა, ეს იგივე ჭურჭელია, სადაც ჯვარცმული იესოს სისხლი იყო შეგროვებული.

არაერთი თანამედროვე ევროპული ავტორის მიხედვით, გრაალი ქრისტეს შთამომავალია. ბიბლია არაფერს ამბობს 33 წლის იესოს წარსულზე. პილატემ სერიოზულად ჰკითხა იესოს, იყო თუ არა ის იუდეის მეფე. ქრისტეს მამა არ იყო მშობელი, მაგრამ დედა მარიამი დავითისა და სოლომონის ძმის, ნა-

¹ კათარებსა და წმინდა გრაალს შორის კავშირის შესახებ ნიგნის ავტორმა, ახალგაზრდა გერმანელმა ოტო რანმა 1930 წელს მიიპყრო ნაცისტების ყურადღება და ჰაინრიხ ჰიმლერმა ის SS-ში არქეოლოგად აიყვანა.

² ლეგენდები მრგვალი მაგიდის რაინდებზე, ხმალი ქვაში, ხმლის ტბაში დაბრუნება და ა. შ., ვიკიპედიის მიხედვით, კავკასიური წარმოშობისაა. ისინი, სავარაუდოდ, რომაული ლეგიონების კავკასიელი ახალწვეულები იყვნენ, რომლებიც დარჩნენ ბრიტანეთში მათი ევაკუაციის შემდეგ, რათა დახმარებოდნენ ადგილობრივებს აგრესიისგან (were said to be of Scythian origin from Colchis) თავდაცვაში.

თანისგან წარმოიშვა, რაც ვერ გახდოდა ქრისტეს ებრაელების მესიად, თუმცა მას შეეძლო ეთქვა, რომ იყო ებრაელების მეფე. სინედრიონს შეეძლო თავად გაესამართლებინა უბრალო ადამიანი, მაგრამ მხოლოდ პილატეს შეეძლო სამეფო ადამიანის დასჯა. თანაც წყლის ღვინოდ გადაქცევის ამბავი კითხვებს ბადებს: რატომ იყო იესოსთვის ასე მნიშვნელოვანი თავისი პირველი სასწაულის ჩვენება იქ, სადაც ახალდაქორწინებულთა სახელებიც კი უცნობია? ღვინოზე ზრუნვა საქმროს ევალეობდა. იესოს დედა კი ნერვიულობდა – ღვინო საკმარისი იქნება? იესომ კი უკვე დაღეულ რაოდენობას დაუმატა 600 ლიტრი ღვინო, რაც აშკარად მიუთითებს ქორწინების მაღალ სტატუსსა და სტუმრების დიდ რაოდენობაზე. შეიძლება ეს იყოს იესოს ქორწინება მარიამთან? ამიტომ ბევრი ევროპელი ავტორი თვლის, რომ ტამპლიერები მრავალი საუკუნის განმავლობაში მალავდნენ იესოს შთამომავლებს. და ეს არის წმინდა გრაალის ნამდვილი საიდუმლო. „San Grail“ ფრანგულად წმინდა გრაალს ნიშნავს, ხოლო „Sang real“ – სამეფო სისხლს. ლეგენდის თანახმად, მარიამ მაგდალინელი იოსებ არიმათიელთან ერთად ევროპაში წავიდა 44 წელს და შეეძინა იდუმალი მეროვინგების დინასტიის პირველი წარმომადგენლები¹. სწორედ ამ დროს დააარსეს რომის ეკლესია პეტრემ და პავლემ, დაადგინეს ქალების უთანასწორო სტატუსი: „ქალს ეკლესიაში ლაპარაკის უფლება არ აქვს. ქალის თავი კაცია“. 1138 წელს რომის ეკლესიამ შემოიღო მღვდლების უქორწინებლობის წესი. თუმცა არც ერთი ეს კანონი არ არის მოხსენიებული ბიბლიაში.

მეროვინგები თავიანთ წარმომავლობას მცირე აზიიდან ითვლიდნენ

და ამის საპატივცემულოდ უწოდეს ქალაქებს, ტროას და პარიზს ეს სახელები, მაგრამ, როდესაც 732 წელს მუსლიმებმა მიანღიეს მეროვინგების ტერიტორიას აფრიკის, გიბრალტარისა და ესპანეთის გავლით, კაროლინგელმა, კარლ (ჩარლზ) მარტელმა Carolingian Karl (Charles) Martel, ფრანკების მეთაურმა ტურის ბრძოლაში (Tours/Poitie) შეაჩერა სარაცინი მავრები და მეროვინგები ჩამოაგდო ტახტიდან. 800 წელს რომის პაპმა აღიარა ეს გადატრიალება და აკურთხა კაროლინგელი ჩარლზი, ტახტის უზურპატორი, საღვთო რომის იმპერატორად. სანაცვლოდ, პაპმა მიიღო

გოდფრუა ან გოდფრი დე ბუიონი, ფრანგი რაინდი, პირველი ჯვაროსნული ლაშქრობის ლიდერი და იერუსალიმის სამეფოს დამაარსებელი

¹ ჩარლზი 2 მეტრის სიმაღლის იყო, ცისფერი თვალებით და ინახავდა ლონგინუსის შუბს, რომლითაც იესო იყო განგმირული, შუბს დიდი ეზოთერული მნიშვნელობა ჰქონდა. მას ყოველთვის ახლოს ინახავდა და მასთან ერთად ეძინა კიდეც.

იმპერატორის გვირგვინის თავზე დადგმის უფლება, მაშინ, როდესაც მეროვინგები სხვისი თანხმობის გარეშე გვირგვინდებოდნენ. ამან შეცვალა ევროპის ებოთერული ისტორია. ზოგიერთი ავტორი ამტკიცებს, რომ მას შემდეგ მიმდინარეობს ფარული ბრძოლა ლოთარინგიის¹ (ანჟუ, დე გიზი, ლუქსემბურგი და არმანიაკი) Lotharingia-Lorraine (Anjou, de Guise², Luxembourg and Armagnac) დინასტიის დინასტიების აღდგენისთვის, კაპეტებისა³ და ვალუას Capet and Valois დინასტიების ნაცვლად.

ნაკლებად ტიტულოვანი მოღვაწის გოდფრუა/გოდფრი დე ბუიონის (ნიდერლანდებიდან) აღიარება იერუსალიმის სამეფოს პირველ მეფედ, ალბათ, იმით აისხნება, რომ ის იყო ლოთარინგიელი ჰერცოგი და შესაძლოა, მეროვინგების შთამომავალი. როდესაც ის და მისი ძმა გარდაიცვალნენ მემკვიდრეების გარეშე, მეუღლეების მხრიდან, იერუსალიმის მეფის ტიტული შამპანის დინასტიის გავლით (მემკვიდრის გარეშე), გადავიდა ანჟუს დინასტიაზე (მემკვიდრის გარეშე), დაბოლოს, ლუზინიანთა დინასტიაზე, ახლა ეკუთვნის სავოის დინასტიას.

ისტორია გამწვავდა 2 საუკუნის შემდეგაც, როდესაც ასწლიანი ომის შემ-

¹ ჰაბსბურგ-ლოთარინგიის დინასტიას ბოლო დრომდე ხელმძღვანელობდა კარლ ჰაბსბურგ-ლოთარინგელი, ავსტრიის, უნგრეთის, ბოჰემიის და ა.შ. ტიტულოვანი მეფე და იერუსალიმის ტიტულოვანი მეფე, ოქროს საწმისის ორდენის დიდოსტატი, UNN-ის გენერალური დირექტორი (არანარმომადგენელი ერებისა და ხალხების ორგანიზაცია), ავსტრიის სახალხო პარტიის ევროპარლამენტის წევრი 1996-99 წლებში.

² საინტერესოა, რომ საფრანგეთში ბურბონების დინასტიის დაარსება ამ ბრძოლის შედეგი იყო. როდესაც ვალუამ 4 არასრულწლოვანი მემკვიდრე გააჩინა, ჰერცოგმა ანრი დე გიზმა ხელიდან არ გაუშვა გადატრიალების მოწყობის შანსი. მან 1572 წლის შეთქმულებაში შეიყვანა საფრანგეთის დედოფალიც, იტალიელი ეკატერინე მედიჩი, ფლორენციის მმართველის, რენესანსის დამაარსებლის ქალიშვილი, რომელიც (მედიჩი, სფორცა და სხვ.) ყოველთვის მათ გვერდით იყო ამ ფარულ ბრძოლაში. გემის მიხედვით მან ყველა დიდგვაროვანი პროტესტანტი ჰუგენოტი მიიწვია თავისი ქალიშვილის ქორწილში ჰუგენოტთა მეფე ჰენრი IV ნავართან წმინდა ბართლომეს დღეს და დაიწყო ყველა ჰუგენტის ხოცვა-ჟლეტა. მაგრამ კათოლიკე დე გიზმა ვერასოდეს შეძლო ტახტის დაკავება, რადგან ეკატერინე დე მედიჩი შეიბრალა და გადამალა თავისი სიძე, რომელმაც შემდგომში საჯაროდ უარყო პროტესტანტიზმი, ბრიტანელ ელიზაბეტთან აღიანსი და 1589 წელს დაიკავა კათოლიკური საფრანგეთის ტახტი, დააარსა ვალუას განშტოება – ბურბონების დინასტია.

³ თუმცა, ტრადიციულად, კაპეტების დინასტიის წარმომადგენლებიც აცხადებდნენ, რომ ტროას შთამომავლები იყვნენ. მათი ლეგენდის თანახმად, ტროელები, რომლებიც ემიგრაციაში წავიდნენ ხმელეთით, დროებით დასახლდნენ ძველ ქალაქ აკვინკუში (თანამედროვე ბუდაპეშტი), რომელიც უნგრეთის დინასტიების სათავედ იყო გამოცხადებული და დასაბამი მისცა ავსტრია-უნგრეთს.

დეგ ბურგუნდიისა და ანჟუს დინასტიებს შორის მეტოქეობა დაიწყო ვალუას ტახტის გამო. ოქროს საწმისის ორდენის დამაარსებლის ფილიპე კარგის Philip the Good ბურგუნდიულმა დინასტიამ ბრიტანელების დახმარებით ვალუას დინასტია დამარცხებამდე მიიყვანა. მაგრამ ანჟუს დინასტიამ შეძლო თავისი პრინცივა დაექორწინებინა დასუსტებული საფრანგეთის მეფეზე, ვალუაზე, ის რეგენტადაც მოქმედებდა და პერიოდულად ასრულებდა მეფის მოვალეობებს. ამიტომ, რენე ანჟუელი René of Anjou, ლოთარინგიის ჰერცოგი და იერუსალიმის ტიტულოვანი მეფე, აქტიურად უჭერდა მხარს ჟანა დ'არკს (Jeanne d'Arc) ბრიტანელების წინააღმდეგ. ბურგუნდიის ჰერცოგმა ფილიპმა შეიპყრო ჟანა და ბრიტანელებს გადასცა, მაგრამ უკვე გვიანი იყო. შედეგად, კაპეტ-ვალუას დინასტიის გადაყენებისა და მეროვინგების დინასტიის აღდგენის ეს მცდელობა წარუმატებლად დასრულდა, თუმცა მცდელობები მუდმივად მეორდებოდა.

ნაპოლეონმა, როგორც ჩანს, იცოდა მეროვინგების დინასტიის შესახებ, მას ჰყავდა მემკვიდრე (ნაპოლეონ II) ავსტრიული ჰაბსბურგ-ლოთარინგიის დინასტიის ერთადერთი ოფიციალური მემკვიდრე. აღსანიშნავია, რომ მეფე ლუის დედოფალი, რომელთაც რევოლუციონერებმა თავი ერთად მოჰკვეთეს, ასევე იყო ავსტრიული ჰაბსბურგ-ლოთარინგიის დინასტიიდან. ნაპოლეონმა ჰერალდიკურ სიმბოლოდ დაიწყო მეროვინგური ფუტკრების გამოყენება.

ლოთარინგიის დინასტია დაკავშირებული იყო შოტლანდიელ სტიუარტებთან, რომლებიც დამკვიდრდნენ ინგლისის ტახტზე ტიუდორების დინასტიის უშვილობის გამო და თავად უშვილობის გამო დაუთმეს ტახტი გერმანიის ჰანოვერის საქს-კობურგ-გოთა დინასტიას (ახლანდელ ვინდსორებს). როდესაც კრომველისა და 1666 წლის ხანძრის შემდეგ ევროპის ყველა მშენებელი მოვიდა ლონდონის აღსადგენად, პროტესტანტულმა ჰანოვერის დინასტიამ შექმნა ლონდონის ყოვლისშემძლე მასონური ლოჟა (თუმცა შოტლანდიური ლოჟა უფრო ძველი და ებოთერულად უფრო მნიშვნელოვანია).

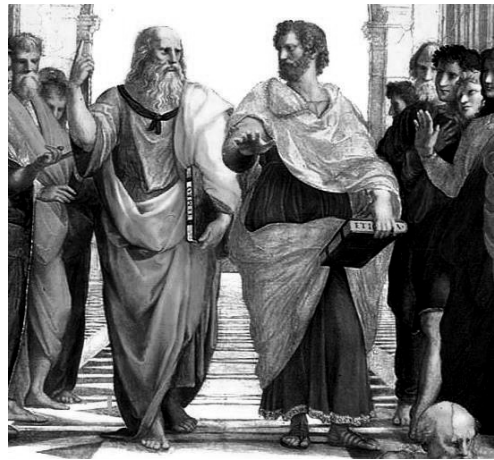
ჩინესანის დაბადება იტალიაში (1420 – 1500)

- 1100 – 1300 წწ. – ჯვაროსნული ლაშქრობები
- 1350 წ. – ჭირის ეპიდემია (მეორე იუსტინიანეს ეპიდემიის შემდეგ)
- 1420 – 1500 წწ. – რენესანსი იტალიაში
- 1453 წ. – კონსტანტინოპოლის დაცემა
- 1492 წ. – კოლუმბი და ამერიკის აღმოჩენა
- 1517 წ. – მარტინ ლუთერი და პროტესტანტიზმი
- 1618 – 1648 წწ. – კათოლიკე-პროტესტანტული „ოცდაათწლიანი ომი“ და ვესტფალიის მშვიდობა

ევროპაში ჭირით ერთ წელიწადში დაიღუპა 25 მილიონი ადამიანი, ე. ი. მოსახლეობის მესამედი, ხოლო დიდი ბრიტანეთის მოსახლეობა 1400 წლისთვის

7-დან 2 მილიონამდე შემცირდა. სასწაულებრივად, ჭირმა დადებითი ეფექტიც გამოიღო. მოხდა ჰიგიენური რევოლუცია – ევროპაში დაიწყეს აბანოებში დაბანვა, სუნამოების გამოყენება, გაჩნდა საავადმყოფოები, შეისწავლეს ანატომია და ქირურგია. სახლებში ადამიანები და ცხოველები ცალ-ცალკე ცხოვრობენ. იატაკზე თივას აღარ აგებდნენ, გაჩნდა ხალიჩები, რომლებსაც პერიოდულად რეცხავდნენ. მიცვალებულებს ქალაქის კარიბჭის მიღმა ასაფლავებდნენ; დამტკიცდა 7-დღიანი კვირა გამოსასვლელ კვირასთან ერთად; გრაგნილიდან წიგნებმა გვერდების ფორმა მიიღო; ხმამაღლა კითხვა ჩუმად კითხვამ შეცვალა. ევროპაში აღორძინდა ეკონომიკა. დასავლეთ ევროპის მყარ ნიადაგზე ლითონის გუთანის დანერგვამ საგრძნობლად გაზარდა მარცვლეულის მოსავლიანობა, ხარი შეცვალა ცხენმა; გაჩნდა წყლის ნისქვილები, მექანიკური საათები და დროის გაზომვა, კარტოგრაფია, გემთმშენებლობა, კარტის თამაში, სათვალე. ახლა ევროპელები სადილს მაგიდასთან (რომაელები მიწოლილი ჭამდნენ) მიერთმევენდნენ ჩანგლებით; ნებადართული გახდა სიყვარული და სიცილი. რაც მთავარია, მუშახელის ნაკლებობამ განაპირობა ხელფასების ზრდა. განვითარება დაიწყო ქალაქებმა, ხელოსნობამ და ვაჭრობამ. ხალხმა ასევე დაინახა, რომ სასულიერო პირებიც ისევე იხოცებოდნენ ჭირით, როგორც ყველა სხვა მოკვდავი. ხალხმა დაიწყო კითხვა, ფიქრი, ანალიზი და კრიტიკა.

1453 წელს თურქების მიერ კონსტანტინოპოლის დაპყრობას გლობალური მნიშვნელობა ჰქონდა. ათასობით ბიზანტიელი ინტელექტუალი გადავიდა დასავლეთით ვენეციაში¹. ბიზანტიელებმა თან წაიღეს წინაქრისტიანული ბერძნული წიგნები, რომელთა გადარჩენა მოახერხეს ფანატიკოსი ქრისტიანების მიერ მათი მასობრივი დაწვის შემდეგ. ჰქონდათ ბერძნული წიგნების არაბული თარგმანებიც. არისტოტელესა და პლატონის წიგნები ასწავლიდნენ რაციონალურ და კრიტიკულ აზროვნებას, ემპირიულ ლოგიკას, ჭეშმარიტების გამოკვლევას მეცნიერული მეთოდებით კოსმოლოგიაში, მეტაფიზიკაში, ეთიკაში, ფსიქოლოგიაში, პოლიტიკურ თეორიასა და

პლატონი და არისტოტელე, რაფაელის ფრესკა.

¹ ამ დროს კათოლიკე ვაჭრებმა შავი ზღვის აღმოსავლეთ სანაპიროდან საოცრად ღირებულ თეთრი მონების ჩამოყვანა დაიწყეს. ასე მაგალითად, ცისფერთვალემა უკანონო ვაჟი, კარლო, შეეძინა კოზიმო მედიჩის ჩერქეზი მონა გოგოსგან.

აზროვნების სხვა სფეროებში. გაჩნდნენ არაეკლესიური მეცნიერები, რომლებმაც დაიწყეს სწავლება უნივერსიტეტებში და აკეთებდნენ სამეცნიერო და ტექნოლოგიურ აღმოჩენებს. აზროვნება და ლოგიკა უფრო მნიშვნელოვანი გახდა, ვიდრე ბრმა რწმენა.

რენესანსი/აღორძინება წარმოიშვა ტოსკანის პატარა ქალაქ-სახელმწიფოებში, ეტრუსკული ცივილიზაციის მემკვიდრეში: მედიჩების დინასტიები, პერუცი, ბარდი, სფორცა¹ და ვისკონტი, კოლუმბის სპონსორები და ტამპლიერების მოკავშირეები. როდესაც მედიჩი გახდა პაპი, მან რომში მიიწვია დიდი მხატვრები, რომლებმაც შექმნეს ულამაზესი ნამუშევრები. ესენი იყვნენ ვერონეზე, ლეონარდო და ვინჩი, ბოტიჩელი, რაფაელი და მიქელანჯელო.

იტალიელმა გალილეომ (1564-1642) მათემატიკურად გამოთვალა მზის მოძრაობის მექანიკა, მაგრამ ეკლესია ამტკიცებდა, რომ მზე ემორჩილება ღვთის ნებას, ციტირებდა ძველი აღთქმიდან: „მზე იდგა და მთვარე, მანამ, სანამ ადამიანებმა არ დაამარცხეს მტრები“. ეს კამათი ძალიან საშიში იყო. ჯორდანო ბრუნო დანვეს, გალილეო იძულებული გახდა გადაეთქვა თავისი სიტყვები, გერმანელ-პოლონელი მეცნიერი კოპერნიკი სიკვდილით დასაჯეს მისი ჰელიოცენტრული იდეის გამო. თუმცა მისი თეორია მართლაც არა ასტრონომიული, არამედ მეტაფიზიკური იყო. დაბოლოს, ფრანგულმა განმანათლებლობამ და ენციკლოპედიებმა, მეცნიერულმა რევოლუციამ, დარვინიზმმა გამოიწვია ევროპაში პროგრესისა და აზროვნების თავისუფლების დასაწყისი. ქალაქების ზრდამ, ამერიკის აღმოჩენამ, ქალაქის გამოგონებამ, სტამბამ, საზღვაო კომპასმა და ტელესკოპმა განაპირობა ევროპის კულტურული და ტექნოლოგიური განვითარება.

1500 წლისთვის ჩინეთში ღვთის აღმოჩენამ განაპირობა ინგლისში, საფრანგეთში, იტალიასა და ესპანეთში ქვემეხების შექმნა, მათ შეეძლოთ გაენადგურებინათ ყველაფერი, ამიტომ ევროპული იმპერიები გახდნენ დომინანტური მსოფლიოში.

კოლუმბი (1492)

ესპანეთი 711 წლიდან მავრების მიერ იყო დაპყრობილი. ფერდინანდმა და იზაბელამ, არაგონისა და კასტილიის მონარქებმა, თურქების მიერ კონსტანტინოპოლის აღების შემდეგ, გადაწყვიტეს, რომ რეკონკისტა Reconquista მათი რელიგიური მოვალეობა იყო. 1492 წელს გრენადის მუსლიმებისგან განთავისუფლების შემდეგ ფერდინანდმა და იზაბელამ გენუელ ქრისტიანთა კოლუმბში (გაურკვეველი წარმოშობის, შესაძლოა იტალიელი, კატალონიელი, პორტუგალიელი ან ებრაელი) დაინახეს ნიშანი,

¹ მილანის სფორცას სასახლის არქიტექტორი Aristotele Fioravanti 1486 წელს შევიდა ივანე III-ის სამსახურში და სხვა იტალიელებთან ერთად ააგო კრემლი. რუსული ვიკიპედია: „მოსკოვის კრემლი იმეორებს სფორცას ციხეს უმცირეს დეტალებამდე“.

რომ ახლა მათი მისია უნდა ყოფილიყო მთელი ქრისტიანული სამყაროს განთავისუფლება, შესაბამისად, კონსტანტინოპოლისა და იერუსალიმის, რისთვისაც ფული იყო საჭირო¹. კოლუმბის მოთხოვნები ამბიციური იყო: „მე უნდა მქონდეს უფლება უსასრულოდ და სამუდამოდ ვუწოდო თავს ოკეანის უზენაესი ადმირალი, ვიცე-მეფე და გუბერნატორი“².

კოლუმბს უკვე ჰქონდა კომპასი და ნაკითხული ჰქონდა მარკო პოლოს ნიგნები ჩინეთის შესახებ. ნებართვის მიღების შემდეგ, ინვესტორებმა, იტალიელი ბანკირების ჯგუფმა სევილიიდან (მედიჩის დინასტიის, პერუცისა და ბარდის ბანკის ფილიალი), კოლუმბს გადასცეს სამი პატარა გემი ბასკი ძმების, პინზონის Pinzon მეთაურობით. ბოლოს, 1492 წლის 12 ოქტომბერს, შუადღის 2 საათზე, გემ „პინტას“ მევახტემ შესძახა: „დედამინა! (ეს იყო ბაჰამის კუნძულები, მაგრამ კოლუმბს სჯეროდა³, რომ ეს იყო ინდოეთი)“.

ჩინეთი, როგორც სიმდიდრის წყარო (როგორც კოლხეთი ბერძენი არგონავტებისთვის), იყო ყველა ევროპული საზღვაო ექსპედიციის მიზანი. ათასწლეულების განმავლობაში ჩინეთი იზოლაციაში იმყოფებოდა, ევროპა კი უბრალოდ „შორეული ცივი ნახევარკუნძული“ იყო. ჩინელები არ იყვნენ დაინტერესებულნი ევროპული საქონლის შემოტანით. აბრეშუმის გზის გასწვრივ მხოლოდ ევროპელები მოგზაურობდნენ. ჩინელებს ჰქონდათ საქონე-

¹ მაგრამ რაც არ უნდა უცნაური იყოს, სანელებლები იმ დროს ყველაზე სასურველი და ღირებული საქონელი იყო. ბოლოს და ბოლოს, შუა საუკუნეებში ევროპაში საკვები იყო ერთფეროვანი, ხშირად უმი, უგემოვნო და არაჯანსაღი. შედეგად გავრცელდა ინფექციური დაავადებები და კუჭ-ნაწლავის ტრაქტის დაავადებები, რამაც ხელი შეუწყო ადრეულ სიკვდილიანობას.

² პორტუგალიელები სერიოზულ კონკურენციას უწევდნენ ოკეანის მოგზაურობებს. პაპის შუამავლობით ზღვა ისე გაიყო, რომ ამერიკაში პორტუგალიელებმა მხოლოდ ბრაზილია მიიღეს, დანარჩენი კი ესპანელებს დარჩათ. მაშასადამე, პორტუგალიელმა ვასკო და გამამ ოთხ გემზე, ფლორენციელი ბანკირების მიერ დაფინანსებული, გაცურა სამხრეთით, შემოუარა აფრიკას, იმედის კონცხის გარშემო და მართლაც მიაღწია ინდოეთს 1498 წელს და სანელებლები დააბრუნა ევროპაში. კომერციულად, ეს ბევრად უფრო მომგებიანი ბიზნესი აღმოჩნდა, ვიდრე ოკეანის გაღმა გაურკვეველი მიწების აღმოჩენა, დასავლეთში. ესპანელი მონარქები წარუმატებლად ელოდნენ კოლუმბისგან ოქროს ახალ ქვეყნიდან ჯვაროსნული ლაშქრობისთვის და იერუსალიმისა და კონსტანტინოპოლის განთავისუფლებისთვის. სამაგიეროდ, ახალი სამყაროდან ჩამოტანილმა სიმინდმა, ლობიომ და კარტოფილმა აგრარული რევოლუცია გამოიწვია, ამან შესაძლებელი გახადა ცივი ევროპის მკვეთრად გაზრდილი მოსახლეობისთვის (ჯარის ჩათვლით) საკმარისი კალორიების მიწოდება, მაგრამ ეს მხოლოდ შორეულ მომავალში მოხდა.

³ ეკლესიის ავტორიტეტი კვლავ შეირყა – არც ამერიკის ხალხი და არც მთელი კონტინენტის არსებობა ბიბლიაში არ არის ნახსენები.

⁴ 1513 წ კოლუმბის ბიძაშვილმა რაფაელ პერესტრელომ, Rafael Perestrello, გამოასწორა ოჯახის შეცდომა და გახდა პირველი ევროპელი, რომელმაც რეალურად ჩინეთს მიაღწია.

ლი, რომელიც არ არსებობდა დასავლეთში – აბრეშუმის, ფაიფურის (ზოგადად, ჭურჭელი ჩინელებისთვის მნიშვნელოვანი იყო, რადგან მათ უნდა მოეხარშათ ძირითადი საკვები პროდუქტი – ბრინჯი), ქალაღი, დენთი, ჩაი, კომპასი. ფაიფურისა და აბრეშუმის დამზადება ყველაზე მკაცრად იყო გასაიდუმლოებული, ოფიციალურად განიხილებოდა როგორც „სახელმწიფო საიდუმლოება“.

1405 წელს, კოლუმბამდე ნახევარი საუკუნით ადრე, ჩინელმა მუსლიმმა საჭურისმა, ადმირალმა ჟენგ ჰიმ Zheng He გაცურა აზიისა და აფრიკის შესასწავლად. კოლუმბისგან განსხვავებით, რომელსაც მხოლოდ სამი პატარა გემი ჰქონდა, ჩინელები 300 გემითა 27000 მეზღვაურით, 180 ექიმითა და ფარმაცევტით ბორტზე გავიდნენ ზღვაში, მათ ტანკერებით სასმელი წყალი და საკვები გადაქონდათ. ჟენგს უკვე მაშინ ჰქონდა მაგნიტური კომპასი. მაგრამ საინტერესო ვერაფერი იპოვეს (?!), გარდა ეგზოტიკური ცხოველებისა, რო-

ჩინური გემისა და კოლუმბის კარაველის მაკეტები

გორიცაა ჟირაფი. ამ მოგზაურობის შედეგებმა შთაბეჭდილება არ მოახდინა ჩინელ იმპერატორებზე და, პირიქით, უცხოურის უსარგებლობაში დაარწმუნა. საბოლოოდ, 1424 წელს, ჩინეთმა გაანადგურა ფლოტი და აკრძალა ოკეანის მოგზაურობები უსარგებლობის გამო¹. დროთა განმავლობაში ჩინეთის იმპერიის აბსოლუტურმა ძალაუფლებამ და იზოლაციამ გამოიწვია დეგრადაცია. კარლ მარქსი წერდა, რომ „აღმოსავლეთის სახელმწიფოები იმდენად ცენტრალიზებული და

¹ ასე რომ, ჩინეთს ჰქონდა შესაძლებლობა გასულიყო ამერიკაში ასევე გააჩნდა ქვემეხები, მაგრამ მათი მომაკვდინებელი დარტყმა ევროპელებმა „გამოიგონეს“. გემებზე ზარბაზნებს სწორედ ევროპელები აყენებდნენ, და მათ დაიწყეს დომინირება ოკეანეებსა და კონტინენტებზე. კერძოდ, ისინი იყვნენ ბრიტანელები, ჰოლანდიელები, ესპანელები და პორტუგალიელები. ფრანგებს, გერმანელებსა და იტალიელებს ნავიგაცია ნაკლებად აინტერესებდათ. დღეს მსოფლიო განსხვავებული იქნებოდა, თუ ჩინელები ქვემეხიანი გემებით პირველები ჩავიდოდნენ ამერიკაში და იქ დასახლდებოდნენ. ამერიკის აღმოჩენისა და დასახლების ალბათობა დიდი იყო თურქეთისთვისაც თავისი მძლავრი ფლოტით, მაგრამ ინდოეთისაკენ სახმელეთო პირდაპირმა მარშრუტმა წამგებიანი გახადა შორეული ამერიკის საზღვაო კოლონიზაციის საკითხი.

ძლიერი იყვნენ, რომ შეაჩერეს ისტორიის განვითარება.¹⁴

კოლუმბი საშინლად იმედგაცრუებული დარჩა, ვერ იპოვა ოქრო, ამერიკაში მხოლოდ ვერცხლი იყო. კოლუმბი ბრაზობდა, რომ ამერიკამ ჩინეთში მისასვლელი გზა გადაკეტა. დროთა განმავლობაში გაიკვავა, რომ ჩინეთს მხოლოდ ვერცხლი სჭირდებოდა, რადგან ერთადერთი, რაც აკლდა ჩინეთის უზარმაზარ ეკონომიკას, ვერცხლის მონეტები იყო. და ევროპელებმა ეს შესაძლებლობა მაქსიმალურად გამოიყენეს. სამი საუკუნის განმავლობაში ევროპელებმა ამერიკაში, კერძოდ, პერუსა და მექსიკის მთებში მოიპოვეს დაახლოებით 150 ათასი ტონა ვერცხლი. ამ თანხის მესამედი ჩინეთში გაიგზავნა.

1750 წლის შემდეგ ამერიკიდან ვერცხლის ნაკადმა იკლო და ევროპელები კვლავ იძულებულნი გახდნენ ეფიქრათ იმაზე, თუ რა საქონელს შეეძლო ვერცხლის შეცვლა. და ისევ მოხდა სასწაული. ევროპაში მეცნიერულმა და ტექნოლოგიურმა რევოლუციამ ნაყოფი გამოიღო² და ევროპული საქონლის დომინირება აზიაში მკვეთრად გაიზარდა. იან მორისი Ian Morris თავის წიგნში: „რატომ მართავს დასავლეთი მსოფლიოს?“ მოჰყავს ერთი ჩინელის სიტყვები, რომელიც ზუსტად შეესაბამება ვითარებას: „მე ვიცვამ თქვენს ტანსაცმელს, ვლაპარაკობ თქვენს ენაზე, ვუყურებ თქვენს ფილმებს და დღეს არის ის თარიღი, რასაც თქვენ ამბობთ“. რა თქმა უნდა, ყველაზე გავრცელებული და მარტივი ნაციონალისტური პასუხი ისაა, რომ ევროპელები უბრალოდ სჯობიან ყველა დანარჩენს სამხედრო ძალაუფლებით: „მათ აქვთ მაქსიმის ტყვიამფრქვევი, ჩვენ კი არა“. მაგრამ ადამიანებისთვის, რომლებსაც არ დაუკარგავთ კრიტიკული აზროვნების უნარი, ჩნდება საპირისპირო კითხვა: როგორ მიიღო დასავლეთმა ეს იარაღი, სხვებმა კი არა? ეს საკითხი განიხილება არა მხოლოდ ჩინეთში, არამედ მუსულმანურ სამყაროში, რუსეთში და ა. შ. ხალხმა დაიწყო იმის გაგება, რომ მიზეზი მარტივი ევროპული ადამიანური ღირებულებებია. ყველაფერი მაშინ დაიწყო, როცა ძველმა ბერძნებმა შექმნეს

¹ მაგალითად, ეგვიპტე იყო ჰიდრაულიკური იმპერიის მაგალითი, როდესაც მმართველისადმი მასების სრულ დაქვემდებარებას შეეძლო უზარმაზარი მდინარის ნაყოფიერების კონტროლი. ან რუსეთის თოვლიან სივრცეებში ცხოვრების პირობებში, წლების განმავლობაში, მხოლოდ მმართველისადმი სრული დამორჩილება შესაძლებელს ხდიდა ზამთრისთვის მზადებას, ზამთრისთვის სასიცოცხლო მნიშვნელობის პროდუქტების ჩრდილოეთით შეტანას. ასეთ სისტემაში ინდივიდუალისტები და დისიდენტები ვერ გადარჩნენ. ბრიტანეთში, საზღვაო კუნძულის სახელმწიფოში, ასევე ეკიპაჟის დაქვემდებარება გემის კაპიტანისადმი იყო ერის გადარჩენის საფუძველი, მაგრამ კაპიტანი უნდა ყოფილიყო განათლებული და გონიერი.

² სულ რაღაც 20 წელიწადში (1870-90 წწ.) აღმოაჩინეს და გამოიგონეს ელექტროგანათება, ალტერნატიული დენი, ტელეფონი, ავტომობილი, ორთქლისა და გაზის ტურბინა, ტრანსფორმატორი, ფონოგრაფი, რადიოტალღები, ქირურგიისა და ვაკცინაციის პრინციპები.

გონიერების, განათლებისა და თავისუფლების უნიკალური კულტურა. ძველმა ბერძნებმა გამოიგონეს მმართველობის რევოლუციური ფორმა, სადაც იმის ნაცვლად, რომ ეკითხათ მღვდლებისთვის, რას უბრძანებდნენ ღმერთები, ისინი იკრიბებოდნენ გორაზე, კამათობდნენ და კენჭს უყრიდნენ საუკეთესო წინადადებას. თავისუფლებისა და კონკურენციის რენესანსულმა იდეებმა ევროპა სხვა ტრადიციორიაზე დააყენა, ვიდრე დანარჩენი მსოფლიო.

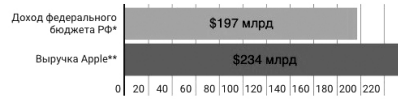
ასე, ესპანელებმა სამხრეთ ამერიკაში მიიღეს უმდიდრესი ნაყოფიერი მიწები, მშვიდობიანი შრომისმოყვარე ინდიელები, ოქრო და ფაქტობრივად ვერცხლის მთები. როდესაც პირველი პროტესტანტი ანგლო-საქსონები გამოჩნდნენ ჩრდილოეთ ამერიკაში, მათ დახვდათ ჩრდილოეთის ცივი მიწები, ნახევრად მშვიერი არსებობისთვის. მაგრამ როგორ მოხდა, რომ ახლა ჩრდილოეთი მდიდარია და სამხრეთი ღარიბი? ამას პროტესტანტული სამუშაო ეთიკის გარდა რამდენიმე მიზეზი აქვს. უპირველეს ყოვლისა, ანგლოსაქსებმა თავიდანვე შემოიტანეს კანონი და მკაცრად აღასრულებდნენ მას. მიწის ყველა ნაკვეთის საკადასტრო რეესტრი მფლობელებს ეკუთვნოდა, ხოლო ესპანურ ამერიკაში მიწა მეფისა და ეკლესიის კუთვნილება იყო. ესპანელი ლატიფუნდისტები მეფის სახელით იყენებდნენ მიწას, მათ არ ჰქონდათ ნაკვეთების ფლობის უფლება. ჩრდილოეთ ამერიკაში დემოკრატია მიიღო ბიზნესკომპანიის პრაქტიკული ფორმა. თითოეულ შტატში (კომპანია) გადასახადის გადამხდელები (აქციონერები) ირჩევდნენ დირექტორატს (პარლამენტი-მთავრობა), რომელიც პერიოდულად ანგარიშს აბარებდა და ირჩეოდა აქციონერების (გადასახადის გადამხდელების) მიერ, რომლებიც წყვეტდნენ ყველა საკითხს განხილვისა და კენჭისყრის გზით (თანამედროვე „სოციალისტურ“ ქვეყნებში გადასახადის გადამხდელების გარდა, ხმების უმრავლესობას წარმოადგენენ პენსიონრები, დამოკიდებული პირები, საჯარო მოხელეები და ა. შ., რომლებსაც ბიუჯეტში არაფერი შეაქვთ და მხოლოდ დიდ არამიზნობრივ ხარჯებს ითხოვენ).

შემდეგი განსხვავება იყო სეგრეგაციაში. სამხრეთში მონებს ჰქონდათ დასვენების დღეები, შეეძლოთ დაქორწინება არა მხოლოდ ერთმანეთში, არამედ რასებს შორის, რაც სამხრეთში შერეულ მოსახლეობას ქმნიდა, ჩრდილოეთში ეს კანონით იყო გამორიცხული. მხოლოდ 1987 წლის დეკემბერში, ჩრდილოეთის უკანასკნელმა შტატმა გააუქმა რასობრივი ქორწინების აკრძალვა. როდესაც, სამოქალაქო საზოგადოების შესახებ ნაპოლეონის იდეებით (თავისუფლება, თანასწორობა, ძმობა) შთაგონებულმა ბასკმა გენერალმა სიმონ ბოლივარმა წამოიწყო განმათავისუფლებელი მოძრაობა ლათინურ ამერიკაში და 7000 ინგლისელი და ირლანდიელი ჯარისკაცი შეუერთდა ამ ბრძოლას, ყველაფერი წარუმატებლად დასრულდა. ბოლივარი იძულებული გახდა ელიარებინა, რომ სამხრეთის შერეულ ხალხს არ ძალუძს კრიტიკული აზროვნება, დამოუკიდებლობა, პასუხისმგებლობა, ეფექტურობა, ყველაფერი გამუდმებით დევრადირდებოდა მლიქვნელობაში, დესპოტიზმსა და დიქტატ-

ურაში. ყველა ბრიტანელმა მიატოვა ბოლივარი. იმედგაცრუებული ბოლივარი გადადგა პრეზიდენტის პოსტიდან და მალევე გარდაიცვალა.

ჩრდილოეთ ანგლოსაქსონურმა ამერიკამ უზარმაზარი ნახტომი განიცადა და მსოფლიოში წამყვანი ეკონომიკაა 3,500 მილიარდი დოლარის წლიური ბიუჯეტითა და 17,000 მილიარდი დოლარის მშპ-ით. აშშ-ის თავდაცვის ბიუჯეტი (700 მილიარდ დოლარზე მეტი) აღემატება მსოფლიოს ყველა სხვა ქვეყნის ბიუჯეტს ერთად: რუსეთი 40 მილიარდი დოლარი, საქართველო 0,5 მილიარდი დოლარი.

Государство Россия и компания Apple

* Источник: федеральный закон о бюджете
 ** Источник: годовой отчет Apple

ოქროს საწმისის ჰაბსბურგის ორდენი

ამერიკის აღმოჩენის შემდეგ, ტრასტამარას Trastámara დინასტიის, ფერდინანდისა და იზაბელას ქალიშვილი დაქორწინდა ბურგუნდიელ ჰაბსბურგზე. ჰაბსბურგების ევროპაში უზრუნველყოფდა დომინირებას ამერიკული რესურსები – ავსტრიის ფილიალი ფლობდა მთელ ცენტრალურ ევროპას, ხოლო ესპანური ფილიალი – სამხრეთ ევროპასა და მთელ ამერიკას. საინტერესოა, რომ ჯერ კიდევ 1430 წელს ფილიპე კარგმა Philip the Good, ბურგუნდიის ჰერცოგმა¹, დააარსა ოქროს საწმისის Order of the Golden Fleece ეზოთერული ორდენი. ეს ორდენი დღემდე ერთ-ერთი ყველაზე პრესტიჟულია ევროპაში და მისი წევრობა მხოლოდ მმართველ მეფეებს ან დიდგვაროვან მმართველ დიდებულებს ეძლევათ. როგორც კათოლიკური ორდენი, უკიდურესად უჩვეულოა, რომ სიმბოლოდ აირჩიეს კოლხური წარმართული ოქროს საწმისი. ჰაბსბურგების სამეფო დინასტიის ყველა წარმომადგენელი ოფიციალურ პორტრეტებზე გამოსახული იყო მხოლოდ ერთი ორდენით – ოქროს საწმისის ორდენით. ამ ორდენით ჰაბსბურგები და რაინდები საუკუნეების განმავლობაში იბრძოდნენ ევროპის ერთიანობისთვის, შემდგომ აღმოსავლელი ქრისტიანების განთავისუფლებისთვის. ბურგუნდიის ჰერცოგი ფილიპე III კარგი იყო ჯვაროსნული ლაშქრობების გაგრძელების თანმიმდევრული მხარდამჭერი და არაერთხელ გააგზავნა სახსრები და ხალხი აღმოსავლეთში. ასე რომ, 1445 წელს Жоჰანა დე ტუაჩი-ს ესკადრონი გაიგზავნა შავ ზღვაზე, მიაღწია ტრაპიზონსა და საქართველოს სანაპიროებს.

¹ ის ჯერ კიდევ იყო ვალუას ბურგუნდიული შტოს წარმომადგენელი, მაგრამ მისი შვილიშვილი დაქორწინდა ჰაბსბურგზე და ესპანეთის ხელისუფლებაში მოსვლის დროს დინასტია უკვე ჰაბსბურგების იყო.

ოქროს საწმისის ორდენი (ფრანგ. Ordre de la Toison d'Or, გერმანული: Orden vom Goldenen Vlies; იტალიური: Ordine del Toson d'Oro; ესპანური: Orden del Toisón de Oro) დაარსდა ბრიუგეში 1430 წელს ფილიპ კარგის, ბურგუნდიის ჰერცოგის მიერ. ოქროს საწმისის ორდენის ნიშანია არგონავტების მიერ კოლხეთში მოპარული ოქროს საწმისის გამოსახულება, რომელიც 28 რგოლისგან შემდგარ ჯაჭვზეა ჩამოკიდებული (სხვათა შორის, ქართულ ანბანში უძველესი დროიდან 28 ასოა). საღვთო რომის იმპერატორი იყო ორდენის უზენაესი ოსტატი. ორდენის რაინდები იყვნენ ესპანეთის, საფრანგეთის, ავსტრიის, იტალიის, ნიდერლანდების, პორტუგალიის, უნგრეთის, შოტლანდიისა და პოლონეთის მეფეები, ასევე ბავარიის ჰერცოგები, საქსონიის, ფლორენციის, სავოიისა და დანიის, ლიხტენშტეინის დინასტიები, ნაპოლეონი და სხვა მმართველი პირები. ორდენის წევრები ვალდებული არიან არ ატარონ სხვა ჯილდოები, გარდა ოქროს საწმისის ორდენისა. ორდენში შესვლის შემდეგ რაინდს უნდა გამოეცხადებინა, რომ უარი თქვა ნებისმიერ სხვა რაინდულ ორდენზე, რადგან იგი ვალდებულია ერთგულად ემსახუროს მხოლოდ ამ ორდენს. ოფიციალურ პორტრეტებზე ისინი მხოლოდ ამ ორდენს ატარებენ (იხილეთ კათოლიკე მონარქების ბიოგრაფიები ვიკიპედიაზე). მონარქები, რომელთა სახელით მონეტები იჭრებოდა ევროპაში, ექსკლუზიურად ამ ორდენის გამოსახულებას ათავსებდნენ ორივე მხარეს. რაინდთა რაოდენობა შემოიფარგლებოდა 24-ით, მაგრამ გაიზარდა 50-მდე.

ოქროს საწმისის ორდენის უმაღლეს თათბირზე, რომელიც გაიმართა 1451 წელს მონსში, გადაწყდა ახალი ჯვაროსნული ლაშქრობის მოწყობა. 1454 წელს, თურქების მიერ კონსტანტინოპოლის აღების შემდეგ, ლილში მოეწყო დღესასწაულები და ტურნირი, რომლის დროსაც, ეგრეთ წოდებულ „ხოხბის დღესასწაულზე“ (Banquet du faisan), ჰერცოგმა დაიფიცა, რომ წავიდოდა ჯვაროსნულ

XVI საუკუნისა უცნობი ავტორი. ხოხბის ფიცი. სახელმწიფო მუზეუმი (ამსტერდამი)

ლაშქრობაში. ძველი რომაული ჩვეულება აღდგა ხოხობზე¹ ფიცის მიცემის შესახებ, რითაც შემდეგ სტუმრებს უმასპინძლებოდნენ.

რომის პაპმა გამოაქვეყნა ბულა ჯვაროსნული ლაშქრობის შესახებ. საბოლოოდ, 1463 წელს, ბურგუნდიელი ჯვაროსნების ორათასიანი ავანგარდი, ანტუან ბურგუნდელის მეთაურობით, ჩავიდა იტალიაში, მაგრამ ქალაქში ჭირი მძვინვარებდა, კამპანია გაუქმდა და ბურგუნდიელები სახლში დაბრუნდნენ.

დღეს ესპანეთის, იაპონიის მეფეები, საუდის არაბეთისა და ევროპელი მეფეების უმეტესობა ამ ორდენის წევრები არიან. მთლიანობაში, ორდენის მთელი ისტორიის განმავლობაში (ყველაზე ძვირფასი ღირებულებითი თვალსაზრისითაც – 60 ათასი დოლარი) 1200 მიმღები დაჯილდოვდა. 2011 წელს ესპანეთის მთავრობამ ოქროს სანმისის ორდენი მიანიჭა საფრანგეთის პრეზიდენტ სარკოზის შეიარაღებული ბასკური სეპარატისტული დაჯგუფების ETA-ს წინააღმდეგ ბრძოლაში თანამშრომლობისთვის.

აღმოსავლეთით მდებარე იდუმალი უძველესი ქრისტიანული ქვეყნა, რომელიც გარშემორტყმულია მუსულმანური ოკეანით, ყოველთვის იზიდავდა დასავლეთ ევროპის ლიდერებს. ესპანელმა ჰაბსბურგებმა მთელი ამერიკული ქონება დახარჯეს პროტესტანტიზმის წინააღმდეგ ბრძოლაში, რათა მოეწყოთ ერთიანი ბრძოლა ქრისტიანებსა და თურქებს შორის. ავსტრიელმა ჰაბსბურგებმა განაგრძეს შეტევა აღმოსავლეთ ევროპაში თურქეთის წინააღმდეგ, სადაც რუსეთის იმპერია მათთან კონკურენციაში შევიდა. ალექსანდრე I-ის შემდეგ რუსეთის იმპერიის ყველა იმპერატორი იყო ოქროს სანმისის ორდენის მფლობელი.

სამწუხაროდ, ჰაბსბურგებმა ვერ მიაღწიეს ევროპის ერთიანობას, ამერიკიდან უზარმაზარი შემოსავლებისა მიუხედავად, რადგან ჰაბსბურგების მთელი ენერგია და რესურსი მოხმარდა პროტესტანტებთან ბრძოლას. ინგლისში განადგურდა ესპანური არმადა 132 გემით და 3165 ზარბაზნით. პროტესტანტმა შვედებმა გამოიგონეს სპილენძის ქვემეხები, მოგვიანებით კი იმავე შვედებმა ჩამოასხეს თუჯის ქვემეხები, რომლებიც 10-ჯერ იაფი ღირდა სპილენძზე. შედეგად, პროტესტანტულ-კათოლიკური ომის 30 წლის განმავლობაში, ევროპაში 20 ათასი ქალაქი და სოფელი განადგურდა, დაიღუპა გერმანიის მოსახლეობის 2/3. პლუს ინკვიზიცია ისეთი გულმოდგინე იყო რომ ესპანეთში სრულიად მოსპო კრიტიკული აზროვნებისა და განვითარების შესაძლებლობა, რის შედეგადაც არ არის ცნობილი იმ დროის არც ერთი ესპანელი მეცნიერი. პირიქით, პროტესტანტული ინგლისი და ჰოლანდია,

¹ არჩევანი აშკარად არ იყო შემთხვევითი. როგორც ცნობილია, XIII საუკუნიდან, მათ შორის ოქსფორდის ინგლისური ლექსიკონიდან, ინგლისური სიტყვა „ხოხობი“ მომდინარეობს მდინარე ფაზისის (ამჟამად მდინარე რიონი საქართველოში) ბერძნული სახელიდან, სადაც დასახლდა ევროპული ხოხობი *Phasianus colchicus*.

ხედავდნენ გადარჩენის ერთადერთ შანსს განათლებასა და წინსვლაში, ყოველმხრივ წვლილი შეიტანეს მეცნიერების განვითარებასა და აზროვნების თავისუფლებაში. ბიზნესმენებმა მოიპოვეს უპრეცედენტო ეკონომიკური თავისუფლება მანამდე ჩამორჩენილ ნიდერლანდებში და 1650 წლისთვის კაპიტალიზმმა პროტესტანტული ჰოლანდია ეკონომიკურ დომინანტად აქცია ევროპაში, რაც ადასტურებს პროტესტანტიზმის ინტელექტუალურ და ტექნიკურ უპირატესობას.

დასავლელი და აღმოსავლელი იბერიელები

თანამედროვე დასავლელი ავტორების აზრით, ესპანეთისა (ბასკეთი) და საფრანგეთის (გასკონიის) **ბასკები Basques**¹ არიან ევროპის უძველესი პროინდოევროპული მოსახლეობის შემორჩენილი წარმომადგენლები, რომლებიც აღმოსავლეთის „გაურკვეველი“ ადგილიდან ჩამოვიდნენ ძვ.წ. III ათასწლეულში. მწერალმა ვარომ (ძვ. წ. II-I სს.) გამოთქვა მოსაზრება, რომ ევროპელი (ანუ დასავლური) იბერები წარმოშობით აღმოსავლელი იბერიელები არიან. ანალოგიურ აზრს ატარებდა რომაელი მწერალი პრისციანე (ახ. წ. V-VI სს.), რომელიც თავის ნაშრომში „გრამატიკული სახელმძღვანელო“ აღნიშნავდა: „სინამდვილეში „hiberes“ არის სომხეთის ფარგლებს გარეთ მცხოვრები იბერიელებიდან გადმოსული ტომის სახელი“. იეზუიტი იოანე მარიანი „ესპანეთის ზოგად ისტორიაში“ წერს: „იბერები, რომლებიც ადრე ცხოვრობდნენ შავი ზღვის სანაპიროზე კავკასიის მთებში, დიდი რაოდენობით მოვიდნენ ესპანეთში, გაიფანტნენ და ააშენეს იბერი მასში“. ბასკი ინტელექტუალები, როგორცაა პოზა (XVI ს.), თუბალებს ბასკების წინაპრად თვლიდა და ასევე იბერიელებს. შოთა ძიძიგური თავის წიგნში „ბასკები და ქართველები“ (1978) საუბრობს იან ბრაუნის Ian Brown ჰიპოთეზაზე Iberi-Iveria-Hiberia-Hiberan-Tiberan-Tubal-Tabal კავშირის შესახებ.

სხვა მწერლები, მაგ., სტრაბონი (ძვ. წ. I ს. – ახ. წ. I ს.) თავის „გეოგრაფიაში“ თვლიდა, რომ პირიქით, ევროპელ იბერებს დასავლეთში მინისძვრის გამო

¹ ყველაზე გასაოცარია, რომ ბასკები ჯერ კიდევ არსებობენ. ერთ-ერთი ყველაზე ცნობილი ბასკი იყო იგნაციუს ლოიოლა, იეზუიტების ორდენის დამაარსებელი 1534 წელს. იეზუიტებმა თავიანთ სიმბოლოდ ჯვარი კი არ აირჩიეს, არამედ მზის ბასკური სიმბოლო. ისინი წარმოადგენდნენ პროტესტანტიზმთან ბრძოლის ინტელექტუალურ საფუძველს: „როცა ამბობ ბასკი, ამბობ კათოლიკე“. ისინი თავდაუზოგავად იბრძოდნენ ჰაბსბურგების მიერ ევროპის გაერთიანებისა (პროტესტანტიზმის დასასრულისთვის) და მუსულმანების წინააღმდეგ საერთო ბრძოლის დაწყებისათვის. Opus Dei ასევე დაარსდა 1928 წელს არაგონში დაბადებული ჰოსმარია ესკრივა და ბალაგერ-ი-ალბასის Hosemaria Eskriba da Balager-i-Albas მიერ.

შეეძლოთ აზიაში გადასვლა. სტრაბონი აღნიშნავდა, რომ „დასავლელი იბერიელები გადავიდნენ პონტოსა და კოლხეთის ზემოთ მდებარე ტერიტორიებზე, რომლებიც არმენიისგან მდინარე არაქსით იყო გამოყოფილი“. ზოგიერთი ავტორის აზრით, ძველი ესპანელები აღმოსავლეთში გადავიდნენ ბაბილონის მეფის ნაბუქოდონოსორის (ძვ. წ. VI ს.) მიერ მათი დაპყრობის შედეგად, რომელმაც ესპანელები ტყვედ აიყვანა და შავი ზღვის სანაპიროზე დაასახლა. III საუკუნეში ევსევი კესარიელი Evsevi Kesaricli წერდა: „ჰერკულესზე ძლიერმა ნაბუქოდონოსორმა შეკრიბა მძლავრი ჯარი და დაამარცხა ლიბია და იბერია, მოსახლეობის ნაწილი შავი ზღვის აღმოსავლეთ სანაპიროზე გადაიყვანა.“ მეგასთენი Megasthen თავის წიგნში „ინდოეთი“ გვიყვება ბიბლიური მეფის ნაბუქოდონოსორის გამარჯვების შესახებ ლიბიასა და იბერიაზე ასევე მოსახლეობის მიგრაციაზე პონტოს ნაპირებზე. პლატი და ფლავიო ადასტურებენ ინფორმაციას ბაბილონის მეფის მიერ ესპანეთისა და პონტოს დაპყრობების შესახებ. ხოლო ბერძენი მწერალი აპიანე აღნიშნავდა, რომ „ზოგი აზიურ იბერებს წინაპრებად თვლის, ზოგი – კოლონისტებად“.

ფრანგ მოგზაურ შარდენთან საუბრისას საქართველოს მეფე თეიმურაზმა 1672 წელს ესპანეთის მეფე თავის ნათესავად მოიხსენია. შარდენი წერდა: მოგვიანებით კაპუცინებმა დაადასტურეს, რომ ესპანელები და იბერები ძმები იყვნენ. სამწუხაროდ, 1054 წელს განხეთქილების/სქიზმის შემდეგ, ბოლო 1000 წლის განმავლობაში, კათოლიკეებთან ყოველგვარი კავშირი შეწყდა.

ენების კატალოგის იტალიურ გამოცემაში ცნობილმა ფილოლოგმა ლორენცო ჰერვასამა გამოთქვა აზრი ქართული (ლაზური) და ბასკური ენების მსგავსების შესახებ. გერმანელმა ენათმეცნიერმა ვილჰელმ ფონ ჰუმბოლდტმა Wilhelm von Humboldt (1767-1835), ბერლინის უნივერსიტეტის დამფუძნებელმა, ჩაატარა ბასკური აკადემიური კვლევების სერია და თვლიდა, რომ იბერები ესპანეთში მცირე აზიიდან გადავიდნენ. ჰუმბოლდტმა და კრეჩმერმა Kretschmer, XIX საუკუნის ორმა დიდმა ევროპელმა ლინგვისტმა, დაასკვნეს, რომ ქართველები ენობრივად და კულტურულად მჭიდროდ იყვნენ დაკავშირებული ძველი ევროპის აბორიგენ ხალხებთან, მათ შორის ეტრუსკებსა და ბასკებთან (Benninghaus, 1989, გვ. 475-497). ენათმეცნიერმა ჰუგო შუხარდტმა Hugo Schukhardt 1895 წელს ვენაში დაწერა, რომ ქართულ ენას აქვს შინაგანი მსგავსება ბასკურ ენასთან. 1909 წელს გერმანელმა ენათმეცნიერმა ჰაინრიხ ვინკლერმა Henrich Winkler აღმოაჩინა მსგავსება ბასკურ და აფხაზურ ენებს შორის. ცნობილმა საბჭოთა ენათმეცნიერმა ნიკო მარმა ორჯერ იმოგზაურა ბასკებში და აღმოაჩინა მრავალი მსგავსება ენაში, სიმღერაში, ცეკვაში, ნეს-ჩვეულებებში, თამაშებში, არქიტექტურაში და ა. შ. მსგავსება იმდენად იგრძნობოდა, რომ მან 1925 წელს დაწერა წიგნი „პირენეის გურია“. ასობით მსგავსი სიტყვაა ნაპოვნი ქართულსა და ბასკურში. ქართულ-ბასკური ენობრივი ნათესაობის შესწავლაში ფასდაუდებელი წვლილი მიუძღვის საბჭოთა პროფ. ი. ზიცარს, უკრაინელ ენათმეცნიერს ა. ივანცოვს, პოეტ მ. ქურდიანს და სხვ.

ფილოლოგიის ავტორიტეტი, ენათმეცნიერი ფრიდრიხ მილერი Friedrich Miller წერდა, რომ ინდო-გერმანულ ენაში გამოთვლა ხდება ათობითი სისტემის მიხედვით (ათი, ოცი, ოცდაათი და ა.შ.), ხოლო კელტურ ენებში, მაგალითად, ბრეტონული, უელსური, ირლანდიური, შოტლანდიური, ისევე როგორც ამერიკული მაია და აცტეკური (მაიას კალენდარი და იდუმალი აინუ, იაპონიის არააზიური წარმომავლობის აბორიგენები) იყენებენ გამოთვლის ოცობით სისტემას, იბერიული სუბსტრატის კულტურული გავლენის შედეგად. ეს სისტემა ნაწილობრივ შემორჩა თანამედროვე ბასკურ და ფრანგულ ენებშიც კი. მაგალითად, ბასკურში ოცი არის ჰოგეი hogei, ორმოცი არის „ორი ჰოგეი“; ოთხმოცი – „ოთხი ჰოგეი“; ოთხმოცდაჩვიდმეტი იქნებოდა „ოთხი ჰოგეი და ათი შვიდი“. კელტურს აქვს ორმაგი სისტემა. ორმოცს კელტები ამბობენ, როგორც cethorcha „ოთხი ათეული“ ან dafichit „ორი ოციანი“. ოთხმოცდაჩვიდმეტი იქნება ან „ცხრა ათეული და შვიდი“, ან, როგორც ბასკებში, „ოთხი ოციანი და ათი შვიდი“. ენების ამ ვიწრო წრეს შორის კავკასიურ ენებში არსებობს ოცდაათიანი სისტემა – ქართულ, აფხაზურ და ჩრდილოკავკასიურ ენებში.

თითქმის იგივე ვიწრო ჯგუფია აგლუტინაციური ენები: თურქული, მონღოლური, კორეული, იაპონური, ქართული, ბასკური, აფხაზურ-ადიღეური და ნახურ-დაღესტნური ენები, ასევე შუმერული და ეტრუსკული ენები. გარდა ამისა, კავკასიური და ბასკური ენები ერგატიულია, განსხვავებით სხვა ინდო-ევროპული ენებისგან¹.

აკადემიკოსი ვავილოვი წერდა, რომ მან შეისწავლა სოფლის მეურნეობა 60 ქვეყანაში და აღმოაჩინა გასაოცარი მსგავსება მინათმოქმედებაში ბასკებისა და საქართველოს ტერიტორიაზე. მარცვლელის უძველესი სახეობები კი მხოლოდ ამ ქვეყნებში აღმოაჩინა. მრავალხმიანი სიმღერები არსებობს მხოლოდ საქართველოში, ბასკებს შორის, კორსიკასა და სარდინიაში. მსგავსი საბაგრო ხიდეები არის კავკასიაში, ბასკებსა და ინკებს შორის. აღსანიშნავია იდენტური ქართულ-ბასკური გვარები – ნოდია, ინაური, ბექაური, ნიკლაური, მიგიაული, ერისთავი, ნარსია და ა. შ.

დნმ-ის გენეტიკურმა კვლევებმა (შესრულებული იტალიაში ქართველი ემიგრანტის ნასიდის მიერ) აჩვენა რომ ბასკებს აქვთ ჰაპლოჯგუფი R1b. R1b, გავრცელებულია დასავლეთ ევროპაში 50-80% (განსაკუთრებით ბასკებსა და დიდ ბრიტანეთში 80-90%), კავკასიაში (10-30%). მაშინ როცა R1a გავრცელებულია რუსეთსა და აღმოსავლეთ ევროპაში. ბასკების 27%-ს (21-36%) აქვს სისხლის ჯგუფი O და Rh უარყოფითი (მსოფლიოში ყველაზე მაღალი მაჩვენებელი – 30%, დანარჩენ ევროპაში 16-17%, ისევე როგორც კავკასიელებში²).

¹ მიუხედავად იმისა, რომ არსებობს მეცნიერული ჰიპოთეზაც კი ენების სინო-კავკასიური ჯგუფის შესახებ, მათ აღმოაჩინეს მრავალი მსგავსი სიტყვა მაიას ინდიელებსა და თურქულ ენაში (ყაზახური, თათრული და ა. შ.)

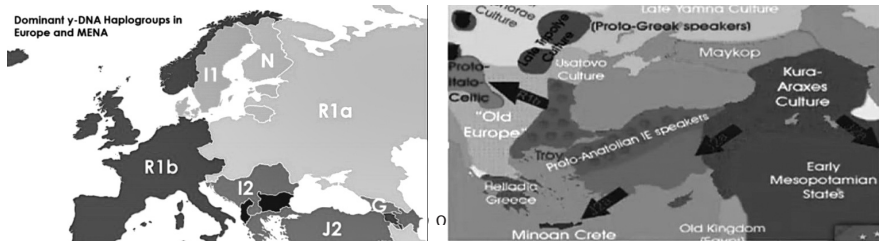
² რეზუსუარყოფით სისხლს ოკულტისტები განიხილავენ როგორც სუფთა ადამიანის სისხლს, რეზუსს კი პრიმატებისგან ცილოვან მინარევად მიიჩნევენ. ისინი მხარს უჭერენ ამ თეორიას იმის გამო, რომ Rh-უარყოფითი ქალები უარყოფენ Rh-დადებით ნაყოფს.

ამიტომ ნადრევი მკვდრადშობადობის რიცხვი დიდა. კავკასიელებისთვის დამახასიათებელია რეზუსდაავადება (ახალშობილის ჰემოლიზური ანემია). ირლანდიელებს, შოტლანდიელებს, კორსიკელებს, ბასკებსა და კრეტელებს ასევე აქვთ O ან A ტიპის სისხლის ტიპის უჩვეულოდ მაღალი სიხშირე. B ტიპი ძალზე იშვიათია ბასკებში. თურანული ჯგუფის ერებს შორის გავრცელებულია სისხლის მესამე ჯგუფი: ფინელების 70%, უდმურტების 53%, იაკუტების 80%, ბურიატების 47%, ჩუკჩების 40% და 60% ესკიმოსების.

CUCASIAN კავკასიელები/ევროპელები

თანამედროვე ტერმინი „კავკასიური რასა“ Cucasian race შემოიღო XIX საუკუნეში გერმანელი „ანთროპოლოგიის მამამ“ იოჰან ფრიდრიხ ბლუმენბახმა Johann Friedrich Blumenbach (1752-1840 წწ.), რომელმაც კავკასიელები დააყენა „რასობრივი იერარქიის მწვერვალზე“¹. ზოგიერთი წყაროს მიხედვით, ბლუ-

¹ ნაციონალისტის, კლესოვის თქმით, ევროპის თავდაპირველ ავტოქტონურ მოსახლეობას ჰქონდა G2a ჰაპლოჯგუფი (მინოელები, იბერები, პელაზგები) და დაახლოებით 5000 წლის წინ დამპყრობლებმა R1b დაიწყეს დასახლება ევროპაში, რომლებიც საუბრობდნენ ინდოევროპულ ენებზე. ზოგადად, ქართველების 30%-ს აქვს ჰაპლოჯგუფი G2a (2011 წლის კვლევაში აფხაზების 47%-ს და სამხრეთ ოსების 48%-ს აქვს ჰაპლოჯგუფი G2a), 30%-ს – J2a, განსაკუთრებით მეგრელებსა და ლაზებს შორის (როგორც მეზობელ თურქებსა და სომხებში), 10% – დასავლეთ ევროპის R1b, და კიდევ 10% – სლავური R1a.

ჰაპლოჯგუფი G2a აღიარებულია 9-6 ათასი წლის წინ ევროპაში სოფლის მეურნეობის (ცხვრები, თხა) დამაარსებლად. G2a-ს 15-30% გავრცელებულია ევროპის მაღალმთიანეთში (ან გადარჩა ინდოევროპული დასახლების შემდეგ) - სარდინია, სიცილია, კანტაბრია, კატალონია, ბასკები, აპენინები, ტოსკანა (ეტრურია), შვეიცარიის ალპები, ესპანური ასტურიები, ფრანგული ოვერნი და პროვანსი, ბერძნული თესალია, კრეტა, კვიპროსი და ინდოეთის უმაღლეს კასტებშიც კი (რაც ადასტურებს არიელთა კავკასიურ წარმომავლობას).

ქართველებს ჰაპლოჯგუფის G ყველაზე დიდი პროცენტი აქვთ მსოფლიოში. სტალინს ჰქონდა ჰაპლოჯგუფი G2a1a1-Z6653 (დადგინდა რუსეთის სახალხო არტისტის ბურდონსკის, სტალინის უშუალო შვილიშვილისა და ვასილი სტალინის უფროსი ვაჟისგან), მაგრამ კლესოვი ამ პირდაპირ მტკიცებულებას მიიჩნევს

მენბახმა იმოგზაურა კავკასიაში 1795 წელს და შეხვდა იმერეთის მეფე სოლომონ II-ს. ბლუმენბახი წერდა კავკასიური რასის შესახებ, როგორც „კაცობრიობის პირველი რასა“ და „კაცობრიობის პირველი სახეობაზე“. მისი თქმით, კავკასიური რასა არის სუპერკატეგორია, რომელიც მოიცავს ევროპის ხალხთა უმრავლესობას. თავის ნაშრომში „Beitrage zur Naturgeschichte“ (Göttingen, 1806) ბლუმენბახი წერდა: „კავკასიური რასა – ამ რასის სახელი კავკასიონის მთებიდან ავიღე, რადგან მათ სიახლოვეს და განსაკუთრებით სამხრეთ ფერდობებზე წარმოიშვა ადამიანთა ულამაზესი რასა, ქართველებს ვგულისხმობ, და ყველა ფიზიოლოგიური მიზეზის გამო დიდი ალბათობით ამ რეგიონში ჩვენ უნდა მოვათავსოთ კაცობრიობის ავტოქტონია (დაბადების ადგილი)“¹.

ბლუმენბახი კავკასიური რასის კლასიფიკაციას, უპირველეს ყოვლისა, თავის ქალათა მიხედვით ადგენდა. ბლუმენბახმა ერთ გვერდზე ხუთჯერ

სტალინის ოსური წარმოშობის მტკიცებად. Hg G2a აღმოაჩინეს რიჩარდ III-ში (ბოლო პლანტაგენეტი) და ჰენრი IV (ბურბონების წინაპარი). Hg G2 ასევე აღმოაჩინეს ტარიმის მუმიებში. ეს არის „პირველი“ ჩინელების მუმიები, რომლებიც ცხოვრობდნენ ჩვენს წელთაღრიცხვამდე 1000 წელს. როგორც ამერიკელი მეცნიერი მაირი წერს, ისინი იყვნენ „ექსკლუზიურად კავკასიოიდები, ანუ ევროპოიდები“. და ეგვიპტურ მუმიებში მაქს პლანკის ინსტიტუტმა აღმოაჩინა hgJ1 და hgJ2, ხოლო G2a იპოვეს ტუტანხამონის ბაბუაში იუიაში. 1991 წელს ავსტრიისა და იტალიის საზღვარზე, ალპებში, აღმოაჩინეს „ყინულის კაცის“ ოცის მუშია. ეს იყო ყველაზე ძველი მუმიფიცირებული ადამიანი ევროპის ბუნებრივ პირობებში – G2a2a-L166. მიუხედავად ამისა, ყველა ამ „დასაწყისს“ ისე სასტიკად აპროტესტებენ სხვა მეზობელი უზარმაზარი ქვეყნები, რომ ჩვენი რესურსებით ამ დავაში მონაწილეობაც კი სასაცილოა.

¹ სიმართლე ჩვენს თვალწინ მახინჯდება: ვიკიპედიის თავში „Circassian nationalism“ ნათქვამია: „According to Blumenbach, Circassians are the prime and most superior examples of Caucasoid race (usually followed then by Georgians in second place)“. თუმცა ბლუმენბახი გარკვევით წერს: „южном склоне Кавказских гор, которые производят наиболее красивую расу людей, я имею в виду грузин“.

გამოიყენა სიტყვა „მშვენიერი“, როცა 1795 წელს ქართველი ქალის თავის ქალა აღწერა. ემანუელ კანტმა აღნიშნა, რომ „ჩერქეზ და ქართველ ქალწულებს ყოველთვის უაღრესად ლამაზად თვლიდა ყველა ევროპელი, ვინც ამ ქვეყნებში მოგზაურობდა“. ბლუმენბახი და თომას ჯეფერსონი თეთრ რასას მიკუთვნებულობის მთავარ ნიშნად ლოყების სინითლესა (განითლება) და კანის თეთრ ფერს მიიჩნდნენ. 1671 წელს ფრანგმა მოგზაურმა ჰუგენოტმა შარდენმა, საფრანგეთისა და ინგლისის კარების იუველირმა, სპარსეთისა და ინდური სამეფო კარისკენ მიმავალ გზაზე, აღწერა თბილისი აღმოსავლეთის ულამაზეს ქალაქად. ის წერდა: „საქართველოს სისხლი საუკეთესოა აღმოსავლეთში და შესაძლოა მსოფლიოშიც. მე არ მინახავს ერთი მახინჯი სახე ორივე სქესში ამ ქვეყანაში, მაგრამ მე მინახავს ღვთაებრივი. ბუნება აქ ანიჭებდა ქალებს სილამაზეს, და არსად სხვაგან. ჩემი აზრით, შეუძლებელია მათი შეხედვა სიყვარულის გარეშე. შეუძლებელი იქნება ქართველებზე უფრო მომხიზვლელი სახეების ან ფიგურების დანახვა“. ვენეციელმა დრამატურგმა კარლო გოლდონმა (1707-93) ვენეციური თეატრის La Fenice-ში დადგა სპექტაკლი „მშვენიერი ქართველი ქალი“. ჟორჟ კუვიე Georges Cuvier, ნაპოლეონ ბონაპარტის ქირურგი, ფრანგი ნატურალისტი, „პალეონტოლოგიის მამა“ კავკასიელებზე წერდა: „თეთრი რასა, ოვალური სახის, სწორი თმით და ცხვირით, რომელსაც მიეკუთვნება ევროპის ცივილიზებული ხალხები და რომელიც ჩვენ ყველაზე ლამაზად გვეჩვენება, ასევე აჯობებს სხვებს თავისი გენიალურობით, სიმამაცითა და აქტიურობით“. იტალიელმა მისიონერმა არქანჯელო ლამბერტიმ, რომელიც სამეგრელოში 1635 წლიდან 18 წელი ცხოვრობდა, დაწერა წიგნი „კოლხეთის აღწერილობა, რომელსაც ახლა მეგრელიას ეძახიან“, რომელიც გამოიცა ნეაპოლში 1654 წელს, სადაც წერდა, რომ „მეგრელ ქალებს უმეტესად აქვთ იშვიათი სილამაზე. მათი ყიდვისას თურქები ფულს არ იშურებენ“¹.

¹ „ძალიან სამწუხარო სურათია, როცა ხედავ, როგორ ყიდიან ქრისტიანი მფლობელები ასობით ქრისტიან ბავშვს თურქებზე. როგორც კი თურქები მათ ყიდულობენ, მაშინვე აცმევენ თურქულ სამოსს, შემდეგ აიძულებენ მათ უარი თქვან ქრისტიანულ რელიგიაზე და ასწავლიან თურქული რელიგიის წესებსა და რიტუალებს. ამ ყველაფერს აკეთებენ ქრისტიანების თვალწინ და ქრისტიანულ ქვეყანაში, კონსტანტინოპოლში წასვლამდე. პრინციპში, ასევე მოსახლეობის „გაუმჯობესება“ ხდებოდა რუსეთშიც, როცა რომელიმე ჩამოსული ევროპელი რუსულ სამოსში იყო გამოწყობილი და ერთ-ერთ პროვინციაში იყო დანიშნული მმართველად. „დიდი ხნით ჯდომა ტრაპეზზე, რომელიც მათთან ჩვეულია, ძალიან დამღლელია ჩვენთვის, იტალიელებისთვის“, – წერს არქანჯელო ლამბერტი, – „რადგან ჩვენ ვცდილობთ მეცნიერების, ხელოვნების, ვაჭრობის განვითარებას. ამიტომაც ჩვენ მალე ვტოვებთ მაგიდას და ვინწყებთ საქმეს“. საქართველოში მაგიდიდან ადგომას არავინ ჩქარობდა.

გერმანელი მოგზაური მორიცი ვაგნერი 1843-1846 წლებში თავის წიგნში „Reise nach Kolchis und nach den deutschen Colonien jenseits des Kaukasus“ წერდა: „დასავლეთის ქართველები – კოლხები (კაცები და ქალები) – მეგრელები, გურულები, აჭარლები და იმერელები ყველაზე ლამაზი ხალხია დედამიწაზე, სვანები ყველაზე მეომარი ხალხია მსოფლიოში“. ის წერდა: „ქართველი ქალები დიდ ფულს ხარჯავენ თავიანთ კაბებზე, რომლებიც ევროპულ სტილშია და არა სახლებზე. გერმანიის კოლონიებში პირიქითაა სიტუაცია – ბევრად უკეთესი სახლები ჰქონდათ, მაგრამ არასათანადო ტანსაცმელი ეცვათ და ქართველებთან შედარებით ძალიან ღარიბები, ჭუჭყიანი, სტილის გარეშე გამოიყურებოდნენ. ვაგნერი გმობდა რუსეთის მიერ იმერეთის ოკუპაციას, სადაც ადგილობრივი დიდებულები რასობრივად ბევრად აღმატებულნი იყვნენ ჩრდილოეთის ოკუპანტებზე. ნანობდა, რომ ანექსიის გამო ოდესმე მეგრულ ღვთაებრივ ქვეყანაში აღარ იქნებოდა ასეთი ლამაზი მეგრული რასა და მხოლოდ სლავები დარჩებოდნენ. 1915 წელს ფრანგი დიპლომატი Arthurde Gobineau წერდა: „ერთხელ და სამუდამოდ უნდა ვთქვა, რომ თეთრ ადამიანად მე ვთვლი იმ რასის წარმომადგენლებს, რომელსაც ასევე უწოდებენ კავკასიურს და რომელსაც ჰქონდათ პირველი დასახლებები კავკასიაში.“

ბლუმენბახის გავლენით ჯეფერსონმა და ემერსონმა ააშენეს შემდეგი რასობრივი იერარქია: კავკასიური ტიპი კავკასიური → საქსონური → ტევტონური → სკანდინავიური → არიული → თეთრი. ანუ თეთრი ნიშნავდა ანგლო-საქსებსა და შოტლანდიელებს, ხოლო შეერთებული შტატების სამოქალაქო ომის შემდეგ – ირლანდიელებსა (და სკანდინავიელებს). აშშ-ის უზენაესმა სასამართლომ 1922 წელს დაადგინა, რომ აშშ-ს მოქალაქე შეიძლება იყოს მხოლოდ „თეთრი რასობრივი გაგებით და შემოიფარგლება მხოლოდ კავკასიური რასის წარმომადგენლებით“. შტატების კანონმდებლობა კრძალავდა ზანგებისათვის, მულატებისათვის, ინდიელებისა, აზიელებისათვის (იაპონელები ითვლებოდნენ მონღოლური წარმოშობის ხალხად), ჩინელების, არაბების, ფილიპინელებისათვის, ინდოელების) მოქალაქეობის მინიჭებას, თეთრებისთვის განკუთვნილ სკოლებში სწავლასა და თეთრკანიან ქალებზე დაქორწინებას. გერმანელი ემიგრანტებიც კი მხოლოდ 1820 წელს აღიარეს თეთრკანიანად. იტალიელები, განსაკუთრებით სიცილიელები, აღიარებულნი იყვნენ არა როგორც თეთრკანიანები, არამედ როგორც „მუქი“ ან „მუქი თეთრი“. მეორე მსოფლიო ომამდე სამხრეთში მცხოვრები იტალიელი ბავშვები იძულებულნი იყვნენ აფროამერიკულ სკოლებში ესწავლათ. ფინელები არ იყვნენ აღიარებული თეთრკანიანებდ, არამედ მონღოლი რასად, მიუხედავად იმისა, რომ რუხველტი იყო ფინური წარმოშობისა. ასევე, ევროპელი ებრაელები და აღმოსავლეთევროპელები თეთრკანიანებად მოგვიანებით აღიარეს, სომხებმა მოქალაქეობის უფლება მხოლოდ 1909 წელს მოიპოვეს.

მარტინ ლუთერი და პროტესტანტიზმი (1517)

1517 წლის 31 ოქტომბერს გერმანელმა ბერმა მარტინ ლუთერმა Martin Luther ჰელოუინზე 95 თეზისი მიაკრა ვიტენბერგის კათოლიკური ეკლესიის კარზე და დაიწყო რეფორმაცია. 1450 წელს გერმანელმა გუტენბერგმა უკვე შემოიღო ნიგნების ბეჭდვა, ნიგნები უფრო იაფი და ხელმისაწვდომი გახდა და რაც მთავარია, ხალხმა დაიწყო ბიბლიის კითხვა, რომელიც საფიქრალს იძლეოდა¹. ლუთერმა გააკეთა ბიბლიის გერმანული თარგმანი, რისთვისაც

¹ უპირველეს ყოვლისა, გაჩნდა კითხვა – რატომ გაგზავნეს ღვთის ძე მხოლოდ 2 ათასი წლის წინ და არა ძლევა მოსილ რომაელებთან, ეგვიპტელებთან, ბერძნებთან, შუმერებთან, არამედ „შეუმჩნეველი, პატარა, არაცივილიზებული, მომთაბარე, უმინო ტომისთვის – ებრაელებისათვის?“ ეს შეკითხვა ჩამოაყალიბა კრისტოფერ ჰიჩენსმა (ინგლისელი პროტესტანტი, რომელმაც უკვე ზრდასრულმა გაიგო, რომ ის იყო ნაშვილები ებრაელი და გარდაიცვალა ყელის კიბოთი). როგორ შეიძლებოდა გადარჩენილიყო მილიონობით ადამიანი ძველ საბერძნეთში, რომსა და სპარსეთში სახარების გარეშე? და რა დააშავეს ხალხმა ამერიკაში? პავლე მოციქული იყო ქრისტიანული ეკლესიის დამაარსებელი და ბიბლიის ახალი აღთქმის 13 ეპისტოლეს ავტორი, თუმცა ის არასოდეს შეხვედრია იესოს პირადად. პირიქით, პავლე ცნობილი იყო როგორც საული მცირე აზიიდან და მონაწილეობდა იესოს მონაფეების დევნაში. პავლემ დააარსა ქრისტიანული ეკლესია და მას შემდეგ არსებობდა მღვდლები და საეკლესიო რიტუალები. (არ არის აღწერილი ბიბლიაში). ტიმოთესადმი მიწერილ წერილს ტრადიციულად მიაწერენ პავლეს, 1 ტიმოთე 2:12-13 („მაგრამ მე არ ვაძლევ უფლებას ქალს ასწავლოს და არ მართოს ქმარზე, არამედ ჩუმად იყოს. რადგან ჯერ ადამი შეიქმნა და შემდეგ ევა“), თუმცა იესო არასოდეს ახდენდა ქალების დისკრიმინაციას. მუჰამედს ნაკარნახევი ყურანისგან ან მოსეს ნაკარნახევი თორისგან განსხვავებით, ღმერთმა მოსეს მისცა მხოლოდ 10 ქრისტიანული მცნება, რაც ინტერპრეტაციისთვის უამრავ შესაძლებლობას აძლევდა, ამიტომ ნიკეის 325 წლის კრებამ დაადგინა, თუ რა შედიოდა კანონსა და დოგმაში, რა იყო აპოკრიფები და რა დისკუსიები იყო აკრძალული.

მაგრამ კითხვები დარჩა. რატომ დასჭირდა ღმერთს ექვსი დღე სამყაროს შესაქმნელად, როცა მას შეეძლო ამის გაკეთება მყისიერად? დაბადების 1:3-ში ნათქვამია: „პირველ დღეს ღმერთმა თქვა: „იყოს სინათლე და იყო სინათლე. მან გამოყო სინათლე სიბნელისგან“. რა სახის სინათლე შეიძლება არსებობდეს მზის გარეშე, გაუგებარია, რადგან მზე მე-4 დღეს შეიქმნა. უფრო მეტიც, გაუგებარია, როგორ გამოითვალა პირველი 3 დღე მზის გარეშე? უფალმა დაადო ნიშანი კენს, რათა ვინმემ შეძლოს მისი მოკვლა (დაბადება 4:15-16). გაურკვეველია ვის შეეძლო კანის მოკვლა, იმის გათვალისწინებით, რომ ის და მისი მშობლები ერთადერთი ცოცხალი არსებები იყვნენ. ან როგორ მოახერხა კენმა ცოლის პოვნა (დაბადება 4:17). მაგრამ ყურანში მოხსენიებულია არა მხოლოდ რამდენიმე ვაჟი, არამედ ადამისა და ევას ქალიშვილებიც. ვინაიდან ინცესტი ქრისტიანობაში დიდი ცოდვაა, ეს ეპიზოდი მთლიანად გამოირიცხა ტექსტიდან. ბიბლიაში არაფერია ნათქვამი დინოზავრების შესახებ და ა. შ. რატომ არ არის ნახსენები ბიბლიაში ურარტუ,

წერილობითი გერმანული უნდა გამოეგონა. ლუთერის პროტესტის ფორმალური მიზეზი ის იყო, რომ 1517 წელს რომში წმინდა პეტრეს ბაზილიკის მშენებლობის დასაფინანსებლად რომის პაპმა რეაბილიტაცია გაუკეთა ინდულგენციების გაყიდვის პრაქტიკას. ფასების სიაში ისეთი გარყვნილება იყო ჩამოთვლილი, რამაც საზოგადოების აღშფოთება გამოიწვია.

რეფორმაციის საპასუხოდ დაიწყო ბრძოლა კათოლიციზმსა და პროტესტანტიზმს შორის. კათოლიკე ჰაბსბურგებსა და პროტესტანტებს შორის ოცდაათწლიან ომში (1618-1648 წწ.) მილიონობით ევროპელი განადგურდა და ცენტრალური ევროპა უდაბნოდ იქცა. თუმცა ეს ყველაფერი დასრულდა ვესტფალიის ზავით, რომელმაც საფუძველი ჩაუყარა სახელმწიფოების არსებობას თანამედროვე ფორმით: დიპლომატია, საერთაშორისო სამართალი, სუვერენიტეტი, შიდა საქმეებში ჩაურევლობა და ა. შ.

შედეგად, რეფორმაციამ დიდი გავლენა მოახდინა არა მხოლოდ რელიგიაზე, არამედ გერმანელების მენტალიტეტსა და აზროვნებაზე. რასაც ჩვენ ვუნოდებთ „გერმანულ თვისებებს“ არის პროტესტანტული თვისებები. უპირველეს ყოვლისა, ეს არის ესთეტიკა – Bauhause და Ikea ტიპური მაგალითები; ფერადი ვიზუალური ორნამენტების უარყოფა არქიტექტურასა და ტანსაცმელში, მანქანის მკაცრ დიზაინში; ეკლესიებში ოქროს უარყოფა; გატაცება საგუნდო სიმღერით; სავალდებულო და საყოველთაო კითხვა; გერმანული თავშეკავება და ფულის დაგროვება გაფლანგვისა და ვალების გარეშე. და ცნობილი პროტესტანტული სამუშაო ეთიკა (Max Weber „Protestant work ethic“ 1904) გამოიხატება იმაში, რომ გულწრფელად იშოვო რაც შეიძლება მეტი ფული (ორთოდოქსულ-მართლმადიდებლურ სწავლებაში ფული არის უპირობო „ჭუჭყი“), მაგრამ არა ფუფუნებისთვის, არამედ ქველმოქმედებისთვის, რამაც საფუძველი ჩაუყარა „ლუთერანულ სოციალიზმს“ შევდეთსა და გერმანიაში. პროტესტანტიზმმა დასავლეთს ასწავლა არა მხოლოდ მუშაობა, არამედ შენახვა და კითხვა. ყველაზე მნიშვნელოვანი ის იყო, რომ პროტესტანტიზმი ადრეული ასაკიდან მტკიცედ უჭერდა მხარს ნიგნიერებას. ყველას უნდა წაეკითხა ბიბლია საკუთარ ენაზე (ასე გაჩნდა გერმანული, ინგლისური, იტალიური და სხვა ევროპული ლიტერატურული ენები). ასე რომ, პროტესტანტები გახდნენ (დაარიან) ყველაზე

სომხეთი, ამერიკა. რატომ არ არის აღწერილი ბიბლიაში ხალხების კანის ფერი და სხვა მახასიათებლები. ებრაელები აღმოჩნდნენ ხალხი, ვინც ისტორიაში შევიდნენ არა მონუმენტური მშენებლობის გამო, არამედ მათ მიერ შექმნილი ნიგნების მეშვეობით. უცნობია, როგორ ააშენეს ეგვიპტელებმა პირამიდები ბორბლის გარეშე; ვინც ააშენა მეგალითები; რატომ დახატეს ნახატები მფრინავი ობიექტებით ნაზკას ხეობაში; როგორ დახატა 1531 წლის რუკაზე არანტიუს ფირიუსმა ანტარქტიდის რუკა ყინულის გარეშე; ვინც 12 ათასი წლის წინ ააგო მიწისქვეშა გვირაბები ანატოლიიდან შოტლანდამდე და ა.შ.

განათლებული და, შესაბამისად, ყველაზე ინოვაციური ნაწილი დედამიწის მოსახლეობისა¹. იმ მიზნით, რომ ბავშვებს რაც შეიძლება მალე გაეკეთებინათ ინფორმირებული არჩევანი ქრისტიანობის შესახებ, მსოფლიოში პირველი საბავშვო სკოლები დაარსდა შოტლანდიაში და საუკუნეების განმავლობაში შოტლანდიელები იყვნენ ყველაზე განათლებული ხალხი მსოფლიოში. შოტლანდია გახდა პირველი წიგნიერის საზოგადოება ევროპაში. ამიტომ, ეს ერი არის პიონერი მეცნიერების, გამოგონებებისა და მსოფლიო ლიდერების ჩამოყალიბებაში. სამხრეთ კორეის მოსახლეობის თითქმის მესამედი და მრავალი ათეული მილიონი ჩინელი ჩინეთის ინდუსტრიულ ნაწილში გადავიდა პროტესტანტიზმზე².

პროტესტანტიზმმა ფეხი მოიკიდა ინგლისში ელიზაბეტ I-ის (1558-1603) მეფობის დროს, კათოლიკური ესპანეთისა და იტალიის ფარული ომების პერიოდში პროტესტანტული ინგლისისა და გერმანიის წინააღმდეგ გაყოფილი საფრანგეთით. ევროპა სავსე იყო ჯაშუშებით, საიდუმლო სამსახურებითა და კონტრდაზვერვით. საიდუმლო საზოგადოებების ტრადიცია გაძლიერდა ბრიტანელ შოტლანდიელებსა და ინგლისელებში. შექსპირისთვის (1564-1616) საიდუმლოება სიცოცხლისა თუ სიკვდილის საკითხი იყო, რადგან კათოლიკურ ბიბლიოთეკებში შეძენილი განათლების გამო შეიძლება პროტესტანტულ

¹ მაგალითად, ბრიტანეთის სამეფო საზოგადოებამ გაგზავნა კაპიტან კუკის ექსპედიცია შორეულ ტაიტიში 1768 წელს. მიზანი იყო დაემტკიცებინა ინგლისელი მეცნიერის ჯეიმს ლინდის სამეცნიერო ჰიპოთეზის სისწორე, რომ სურავანდი ინკურნება ხდითა და ციტრუსებით. ამრიგად, დადასტურდა ვიღაც „შეშლილის“ მტკიცება, რომ საკვებს შეუძლია დაამარცხოს „ღვთის სასჯელი“. ამან ინგლისს მრავალი საუკუნის განმავლობაში ზღვით მოგზაურობის გაფართოების შესაძლებლობა მისცა. სურავანდის გამო ოკეანის მოგზაურობიდან ეკიპაჟის ნახევარზე ნაკლები ცოცხალი ბრუნდებოდა, უმეტესობა კი იხოცებოდა. 2-3 საუკუნის განმავლობაში, C ვიტამინის აღმოჩენამდე, დაახლოებით 2 მილიონი მეზღვაური გარდაიცვალა სურავანდის გამო. განათლებამ და სამეცნიერო შრომებმა ბრიტანეთი კულტურულ კერად აქცია.

² მართლმადიდებლობა პროტესტანტიზმის მსგავსია: ბიბლია ითარგმნა ადგილობრივ ენებზე, ღვთისმსახურება აღესრულებოდა ადგილობრივ ენებზე, სასულიერო პირებს შეეძლოთ დაქორწინება და შვილების გაჩენა. ადრე ქართული ეკლესია იყო განმანათლებლობისა და ზოგადად, აზროვნების კერა, მაგრამ ავტოკეფალიის გაუქმებისა და სინოდში მე-8 ადგილზე ყოფნის შემდეგ ზოგი წარმომადგენელი მაინც ვერ ასცდა ჩინოვნიკის მენტალიტეტს.

ყურანი დაწერილია და რელიგიური მიზნებისთვის გამოიყენება მხოლოდ არაბულ ენაზე, ამიტომ მათ სჭირდებათ მღვდელი, რომელიც მხოლოდ იმას ეუბნება, რასაც ისინი მიზანშეწონილად თვლიან, ხოლო კითხვის ცოდნა არჩევითია, რელიგია წიგნზეა დაფუძნებული. თუმცა ღმერთთან კავშირისთვის ღვთისმსახური არ არის საჭირო. ყურანი მარტო წმინდა წერილი არ არის, ის კანონია. ათათურქმა ყურანი თურქულად თარგმნა.

ქვეყანაში სიკვდილით დაესაჯათ. ოქსფორდი და კემბრიჯი ძალიან ახალგაზრდები იყვნენ პადუასა და ბოლონიის კათოლიკურ უნივერსიტეტებთან შედარებით. ამიტომ, ჩრდილოეთ ევროპის ინტელექტუალები ფარულად მოგზაურობდნენ კათოლიკურ უნივერსიტეტებში, დაბრუნების შემდეგ ისინი იძულებულნი იყვნენ დაემაღლა სწავლის ადგილი და ეწერათ ფსევდონიმით, როგორც შექსპირი, რომელსაც ლექსიკონში 15-20 ათასი სიტყვა ჰქონდა და 60 პიესა შეადგინა. თავის პიესებში შექსპირმა გამოავლინა ცოდნა მრავალი ლათინური წიგნის შესახებ, რომლებიც ჯერ კიდევ არ იყო თარგმნილი ინგლისურად.

დედოფალ ელიზაბეთ სტიუარტის მემკვიდრის გარეშე გარდაცვალების შემდეგ ტახტი 1603 წელს კათოლიკე მერი სტიუარტის შვილს შესთავაზეს და შოტლანდიის მეფე სტიუარტი დიდი ბრიტანეთის გაერთიანებული სამეფოს მეფე გახდა. შოტლანდიელი არისტოკრატებისა და კარიერისტიების დიდინაწილი კი ლონდონისკენ გაეშურა ბრიტანეთის ცენტრალურ მთავრობაში მაღალი თანამდებობების მოსაპოვებლად¹. მიზეზი, რის გამოც შოტლანდიელებმა ამჯობინეს გადასახადების გადახდა ინგლისელებისთვის, იყო ის, რომ მათ ამისთვის საუკეთესო მმართველობა მიიღეს, კანონის უზენაესობა, სრულყოფილი გზები და აღჭურვილი ჯარი. შოტლანდიელებმა აირჩიეს თავიანთი პოლიტიკური ავტონომიის გაცვლა ეკონომიკურ კეთილდღეობაზე, ან, უფრო სწორად რომ ვთქვათ, ფულზე. და კანონები საჭიროა ქონების დასაცავად. კანონების გარეშე ვერავენ იგრძნობს, რომ მათი ქონება დაცულია, აზრი აქვს ქონების დაგროვებას და მემკვიდრეობით გადაცემას

¹ მსგავსი რამ შეიძლება მოხდეს საფრანგეთის გამარჯვებით. ამიტომ ეზოთერიკოსები 1429 წელს ჟანა დარკის გმირობას საფრანგეთის გამარჯვებად კი არა, ინგლისის ხსნად მიიჩნევენ. საუკუნეების განმავლობაში გაერთიანებული საფრანგეთი, როგორც უფრო დასახლებული და ნაყოფიერი ქვეყანა, მთლიანად აითვისებდა მცირე ინგლისს. შოტლანდიის მეფე ჯეიმსის დაწინაურებამ ინგლისში გამოიწვია შოტლანდიის დაშლა, ასე რომ, ჩრდილოეთში თანამემამულე სტალინის გაძლიერებამ გამოიწვია საქართველოს რუსიფიკაციის რისკი. ამ საფრთხისგან მხოლოდ „კულტის გამოვლენამ“ და რეპრესიამ იხსნა. ანალოგიურად წაიშალა ეტრუსკების კვალი რომის იმპერიაში, მიდიელი არისტოკრატები სპარსეთის იმპერიაში და ა. შ. მაგრამ „უნიგნურმა“ სტალინმა კარგად იცოდა ეს საფრთხე, როცა უარი თქვა მათ ძედუნის მოთხოვნაზე, მიედო ჩინეთი საბჭოთა კავშირის ერთ-ერთ რესპუბლიკად. სწორედ სტალინმა არ გამოიყენა კონსტანტინოპოლისა და სრუტეების აღების შანსი, რადგან ივარაუდა თავისი პატარა სამშობლოს ასიმილაციის დიდი ალბათობა რუსების ახალი „სამხრეთ“ დედაქალაქებისკენ მიმავალ გზაზე, ისევე როგორც ბალტიის რესპუბლიკებში სულ რაღაც ორი ათეული წლის განმავლობაში მოსახლეობის ნახევარი არაავტოქტონური აღმოჩნდა. მხოლოდ ეზოთერულ ცოდნას შეუძლია ახსნას, მაგალითად, როგორ შეუძლია ერთ ინდივიდს (მარტინ ლუთერი, სტალინი, ჰიტლერი და ა.შ.), რომელიც ზის თავის კაბინეტში, შეექმნა იდეა, რომლის გამოც მილიონობით ადამიანი დაიღუპა მსოფლიო ომებში.

და ა.შ. სწორედ საკუთრების (ინტელექტუალური და სხვა) უფლებების დაცვა უზრუნველყოფს კაპიტალისა და ინტელექტის შემოდინებას ამ ქვეყნებში და ტოტალიტარული სისტემები ვერასოდეს გაუწვევენ მათ კონკურენციას.

რელიგიის გავლენა სოციალურ და ეკონომიკურ ცხოვრებაზე

სტენფორდის უნივერსიტეტის პროფესორმა იან მორისმა Ian Morris თავის ლექციაში დაწერა, რომ „41 პარალელის“ თეორიის მიხედვით, ყველა გლობალური დინამიკური ცენტრი 41-ე პარალელზე მდებარეობს: ნიუ-იორკი, მადრიდი, რომი, კონსტანტინოპოლი და პეკინი (40-ე პარალელი). დიდი ბრიტანეთი და ჰოლანდია 50-ე პარალელის მიღმა იყვნენ, მაგრამ ორივემ დააარსა ნიუ-იორკი და ახალი ამსტერდამი ამერიკაში 41-ე პარალელზეა. თბილისი 41-ე პარალელზე. ეს გამონაკლისია იმით, რომ ყველა ბუნებრივი სეზონი: ზამთარი, შემოდგომა, ზაფხული და გაზაფხული 41-ე პარალელზე მკაფიოდ გამოიხატება. ასეთ პირობებში მცხოვრებმა ხალხებმა იციან, რომ სეზონები არ იცვლება ღვთის ნებით, რომ ბუნებას აქვს თავისი კანონები, ეს ხალხი ყველაზე დინამიკური, ორგანიზებული და დამოუკიდებელია, რადგან მათ უნდა იმუშაონ სეზონურ პროდუქტებზე, ტანსაცმელზე, საცხოვრებელზე, გათბობაზე. და ა. შ¹. პირიქით, 30-ე პარალელის მოსახლეობა უკიდურესად

¹ ეთნოგენეტიკური ფაქტორები განსაზღვრავს, რომ რუსი ჯარისკაცი იღუპება თბილისში ან სასიკვდილო თავდასხმაში არაცნობიერი ინსტინქტების გამო, რაც მას კარნახობს, რომ აგრესიის გარეშე მის გენეტიკას (მათ შორის ოჯახს) მომავალი არ აქვს და დაიშლება მიმდებარე უფრო დინამიკურ სამყაროში. პირიქით, ჩინელები თავიანთ გადარჩენას ხედავენ არა აგრესიაში, არამედ გამრავლების გზით. ჩინური აზროვნება კონკრეტულია, მათ აკლიათ აბსტრაქცია, კრეატიულობა, არ არსებობს ლიტერატურა, ამ სიტყვის ევროპული გაგებით. ამერიკელებს სჯერათ, რომ თავისუფლება და კონკურენცია უზრუნველყოფს მათ მომავალს. იაპონელებს ესმით, რომ მათი მიწა პატარაა და ყოველთვის ზრუნავენ გარემოზე. სინტოიზმი კრძალავს ბუნებაში ყოველგვარ ჩარევას. ამიტომ, იაპონელები არასოდეს იგონებენ ახალ საგნებს, მაგრამ სრულყოფილად აუმჯობესებენ დასავლურ ტექნიკურ გამოგონებას, როგორცაა მანქანები, ტელევიზორები, კომპიუტერები და ა. შ. პროტესტანტული ეთიკის გავლენა გერმანიის ეკონომიკაზე მნიშვნელოვანია. გერმანელები თავიანთ უპირატესობას ეკონომიკურ ორგანიზაციაში ხედავენ. ებრაელები იცავენ მათ იზოლაციას, რათა შეინარჩუნონ თავიანთი იდენტობა. ზოგიერთი ერი, ისევე როგორც ქართველები, სომხები საკუთარ მომავალს უნიკალური ტრადიციების შენარჩუნებაში ხედავენ. კერძოდ, ეთნოგენეტიკური ფაქტორები განაპირობებს ისეთ უნიკალურ მოვლენებს, როგორცაა იტალიური ოპერა, ფრანგული რომანები, ინგლისური სიმღერები, გერმანული ფილოსოფია, ებრაული კინემატოგრაფი ან გერმანული კინოს არარსებობა. არ არიან აფროამერიკელი ან აზიელი ალტერნატიული როკ შემსრულებლები და მუსიკოსები.

კონსერვატიული და ერთფეროვანია. ყველა რელიგია გაჩნდა 30-ე პარალელზე: ძველი ეგვიპტური რელიგიები, ბუდიზმი, ლამაიზმი, ინდუიზმი, იუდაიზმი, ისლამი და ქრისტიანობა. არ არის საჭირო მუშაობა, აზრი არ აქვს რაიმეს გაკეთებას. სინაი, პალესტინა, ტიბეტი, ჰიმალაი ქმნიან მარადიულობის მისტიკურ ატმოსფეროს.

რელიგიის გაჩენა (როგორც ბორბლის გამოგონება) იყო მნიშვნელოვანი პროგრესული ნაბიჯი კაცობრიობის განვითარებაში. ქრისტიანობამ (ე. ი. კათოლიციზმმა) დაამკვიდრა მორალური სტანდარტები. ახლონათესაური სქესობრივი კავშირი ერთ-ერთ უდიდეს ცოდვად იქცა¹. ინდოევროპელ ხალხებში ინცესტის თავიდან აცილების მიზნით დაიწყო ოჯახური და მონოგამიური ქორწინება, რომელიც მანამდე არსებობდა მხოლოდ ებერის Eber შთამომავლებში (ერთადერთი, ვინც არ მონაწილეობდა ბაბილონის გოდოლის მშენებლობაში) – ებრაელებსა და იბერებში (კავკასიელებში). გაჩნდა საეკლესიო ქორწინებისა და შობადობის ჩანაწერები, რამაც სტიმული მისცა წიგნიერებას.

უკვე 1934 წელს ანთროპოლოგმა Unwin-მა წიგნში „სექსი და კულტურა“ აბორიგენული ხალხის მაგალითზე აღმოაჩინა და დაამტკიცა კორელაცია საზოგადოებაში ჰეტეროსექსუალურ მონოგამიასა და საზოგადოების ინოვაციურ, ცივილიზაციურ ენერჯიას შორის. ამრიგად, მან დაადასტურა ფროიდის თეზისი, რომ მოწინავე ცივილიზაციები ეფუძნებოდა სექსუალური სურვილების დათრგუნვას და ამ ენერჯიის სოციალურ ცხოვრებაში მიმართვას – სუბლიმაციას. როგორც კი საზოგადოება უკან იხევს მონოგამიურ

ასევე, შავკანიანები არ არიან მოდის დიზაინერები, არ მონაწილეობენ ჭიდაობასა და წყლის სპორტში. მაგრამ აფრიკელები ძლიერები არიან სხვადასხვა სპორტში. აზიელები ძლიერები არიან კომპიუტერულ თამაშებში, იყენებენ სმარტფონებსა და სხვა გაჯეტებს. ბალეტი, როგორც ხელოვნების ფორმა, ფრანგმა პეტიპამ შექმნა, მაგრამ რუსების დამსახურება ის არია, რომ საუკუნეების განმავლობაში არაფერი შეცვალეს, რაც საბოლოოდ ბრენდად იქცა. მათ არ სჭირდებოდათ არც ნურეევი და არც ბალანჩინი, ბალეტი დიდი რეფორმატორები. გენეტიკა განსაზღვრავს, თუ რა გაკვირვებით უყურებენ ევროპელები ინდურ ბოლივუდურ ან ჩინურ კარატეს ფილმებს. ევროპელები ვერასდროს შეძლებენ ინდოელების მსგავსად ცეკვას ან აფროამერიკელების მსგავსად რეპერობას. და ეს არ არის მხოლოდ კულტურული განსხვავებები, არამედ გენეტიკური. განსხვავება ევროპულ და სხვა გემოვნებას შორის ვლინდება აღმოსავლური ჭრელი და ბრწყინვალე ფერებით ტანსაცმელსა და დეკორში, რაც აშკარად ჩანს ჩრდილოეთის ცენტრალური ტელევიზიის გასართობ სატელევიზიო გადაცემებში. მაშინ როცა ფრანგები განთქმულნი არიან თავიანთი დახვეწილი პასტელური ფერებით ტანსაცმელში, ინტერიერსა და დიზაინში.

¹ მჭიდროდ დაკავშირებული შეჯვარება სამეფო ოჯახებს შორის გაგრძელდა და გამოიწვია დიდი ჰაბსბურგების დინასტიის დეგრადაციაც კი. თუმცა, მეორე მხრივ, ყველა მაჰმადიანი ხალიფა მონებთან შეჯვარების შედეგად დაიბადა, რამაც მათი ხარისხი არ გააუმჯობესა.

მორალისგან და ოჯახური სტრუქტურისგან, ის სწრაფად დეგრადირდება. ინესა არმანთან კამათში ლენინიც კი გამოდიოდა იმ დროს პოპულარული სექსუალური თავისუფლების წინააღმდეგ, რადგან პრაგმატული რევოლუციონერები პრაქტიკულად ხედავდნენ, რომ ეს ხელს უშლიდა რევოლუციურ დისციპლინასა და მიზანდასახულობას.

თუმცა სხვა საკითხთან დაკავშირებით კათოლიკური რომის პაპის ეკლესიის პოზიცია გაცილებით ნაკლებად შორსმჭვრეტელი იყო. სასულიერო პირების დაუქორწინებლობამ და მრავალრიცხოვანმა სამონასტრო ორდენებმა შეუძლებელი გახადა ევროპის მამრობითი სქესის მოსახლეობის ყველაზე ინტელექტუალური და განათლებული ნაწილის ჯანსაღი შთამომავლობის გამრავლება. უცნობია, რამდენად დაეხმარა ეკლესიას ამ მღვდლების ლოცვა, მაგრამ ევროპის მოსახლეობის გენეტიკურ ხარისხზე უდავოდ უარყოფითად იმოქმედა. მიუხედავად იმისა, ეკლესიამ გააცნობიერა საზოგადოებისთვის უქორწინებლობის ზიანი და ცეცხლითა და ხმლით მოსპოვა კატარიზმი. საკმარისი იყო ლანგედოკის მკვიდრს ინკვიზიციის სასამართლოზე წარედგინა ცოლი, რომ ის თავისუფლდებოდა ერესის ყოველგვარი ეჭვისგან. ეკლესია ასევე კატეგორიულად ებრძოდა დუელებს. ეს იყო თავადაზნაურობის გადარჩენა თვითგანადგურებისგან. კათოლიკურმა ეკლესიამ კი ყველა ტურნირი დახურა მხოლოდ სისხლისღვრის ხილვის გამო.

კათოლიკურმა რელიგიამ დიდი პროგრესული როლი ითამაშა საზოგადოების მორალის გაუმჯობესებასა და გაჯანსაღებაში. მაგალითად, დისკუსიაში – დარვინის მიხედვით ადამიანები წარმოიშვნენ ევოლუციის შედეგად¹, ან ადამისა და ევასგან, რელიგიურ ინტერპრეტაციას დადებითი შედეგი ჰქონდა, რადგან თუ ადამიანს ერთი წინაპარი ჰყავდა, მაშინ დაყოფა

¹ ზოგადად, ევოლუციის თეორიის მიხედვით, სახეობების მრავალფეროვნება ხდება მუდმივი მუტაციების გამო. მიუხედავად იმისა, რომ აქ ზოგიერთი რამ დამალულია. მუტაციის გაჩენა არაფერს ნიშნავს, თუ მას არ ახლავს მეორე მუტაცია, რამაც უნდა დაბლოკოს მათი შეჯვარება ამ მუტაციის გარეშე სხვა ინდივიდებთან. ასევე გაუგებარია, რატომ იყოფა ძუძუმწოვრები მამრობითი და მდედრ ინდივიდებად, მაშინ როცა ჰერმაფროდიტები უფრო ადაპტირებული არიან და არა სუსტი ინდივიდები, რომლებიც მუდმივად ეძებენ თავიანთ ნახევარს. რატომ არის მამაკაცის სათესლე ჯირკვლები არა ადამიანის სხეულში, არამედ გარეთ? ევოლუცია არც სიზმრების ფენომენს ხსნის. ძნელი ასახსნელია, თუ რატომ ხდება ასე, როცა ესპანელებმა თავიანთი საბრძოლო ხარები ამერიკაში ხარების ბრძოლისთვის ჩაიყვანეს და ადგილობრივ ხარებს შეურიეს, „ესპანურმა“ ხარებმა დაკარგეს აგრესიულობა და შეუძლებელი გახდა ამერიკაში კორიდის რეპროდუცირება.

ფაქტობრივად, დარვინი ყოველმხრივ ერიდებოდა საკითხს ადამიანისა და რასების წარმოშობის შესახებ თავის წიგნში „სახეობათა წარმოშობის შესახებ“ და გააცნობიერა თავისი თეორიის ცოდვა, რომ ღმერთის მიერ მის მსგავსებაში შექმნილი ადამიანი შეიძლება აღმოჩნდეს მაიმუნის ერთ-ერთი სახეობა.

თეთრებად და შავებად, ამორალურად იქნა აღიარებული და გამოიწვია ამერიკაში მონობის გაუქმება. სწორედ ანგლოსაქსებმა აკრძალეს მონობა მთელ მსოფლიოში და დაიწყეს ბრძოლა ცივილიზაციული ინტერესების წინააღმდეგ. და ეს იმ დროს, როდესაც აშშ-ს ბიუჯეტი 1860 წელს შეადგენდა 69 მილიონ დოლარს, ყველა მონის საერთო ღირებულება კი 4 მილიარდ დოლარს აღწევდა. ასე რომ, ანგლოსაქსებმა რელიგიის გავლენით ფულს ქრისტიანული ჰუმანიზმის პრინციპი ამჯობინეს.

ქრისტიანობა რუსეთში სხვა მიზნებისთვის შემოიტანეს. 980-იან წლებში პრინციმა ვლადიმირმა მიიღო ქრისტიანობა, რადგან ისლამი ლეონოსა და ლორის ხორცა უარყოფდა. მან ასევე უარი თქვა ხაზარებისგან ებრაული რელიგია მიეღო. კათოლიკეებსა და მართლმადიდებლებს შორის პრინციმა ვლადიმირმა ბიზანტია ამჯობინა, რადგან ემისრებმა განაცხადეს, რომ „მათ ვერ ნახეს სილამაზე ბნელ გერმანულ ეკლესიებში“, ხოლო აია სოფია ისეთი ლამაზი იყო, რომ სიტყვებით გადმოცემა შეუძლებელი იქნებოდა¹. ეს ზღაპარი იმისთვის მოიგონეს, რომ გულუბრყვილო მართლმადიდებლებს იმედი არ გასცრუებოდათ. რეალურად, წარმართობის ქრისტიანობაზე გადასვლის მიზანი იყო ძალაუფლების ცენტრალიზაცია და კონსოლიდაცია, ხოლო კათოლიციზმის პირობებში ვლადიმერი ვერ შეეგუებოდა ეკლესიის სათავეში პაპის არსებობას, ასე განვითარდა შემდგომში რუსეთის ცენტრალიზაციის საკითხი².

¹ თუმცა მოგვიანებით ევროპაში ნებადართული იყო ხატებიც და ორღანიც, დაიწყო რენესანსი, რაც მართლმადიდებლურ ეკლესიას არ შეჰხებია. უცნაურია, რომ ეპიკურ პოემაში „Повесть о полку Игореве“, რომელიც აღწერს პოლიტიკურ მოვლენებს 2 საუკუნის შემდეგ, ქრისტიანობა საერთოდ არ არის ნახსენები.

² როდესაც მანჩუს ურდოებმა დაიპყრეს პეკინი და დააარსეს ცინის დინასტია (1644 - 1912), ახალმა იმპერატორმა გადაწყვიტა ჩინელებისთვის ახალი რელიგია აერჩია. 1644 წელს იეზუიტებმა მოიგეს საჯარო ტურნირი, რათა ენახათ, რომელი რელიგია იწინასწარმეტყველებდა ზუსტად მზის დაბნელებას პეკინში. ჩანდა, რომ ჩინელები კათოლიკეები გახდებოდნენ, მაგრამ, როდესაც მოზარდმა მონარქმა შეიტყო, რომ ქრისტიანებისთვის მიუღებელი იყო მრავალცოლიანობა, ჩინეთი ბუდისტი გახდა. სხვათა შორის, ამ არჩევანმა გამოიწვია მუსლიმთა უკმაყოფილება და, შესაბამისად, ცინ დინასტიის მასიური რეპრესიები და (დღემდე) მილიონობით მსხვერპლის. მეორე მხრივ, მეზობელ რუსეთში მუსლიმები სერიოზულად არასოდეს აჯანყებულან ცენტრალური ხელისუფლების წინააღმდეგ, რადგან ხედავდნენ ბევრ საერთო ნიშნებს მართლმადიდებლობასთან, მაშინაც კი, როდესაც ასობით ათასი მუსლიმი მობილიზებული იყო პირველი მსოფლიო ომის დროს თურქ-ოსმალეთის წინააღმდეგ, ისინი ზოგჯერ უფრო მეტ აგრესიულობას იჩენდნენ, ვიდრე რუსი ჯარისკაცები.

სამწუხაროდ, რუსეთისთვის ეს არჩევანი საბედისწერო აღმოჩნდა, რადგან, როგორც ისლამში და სხვა აზიურ რელიგიებში, კეისარი (ცარი/სულთანი/ხანი/პარტიის მდივანი) იყო პოლიტიკური და რელიგიური ლიდერი, დასავლეთში კი რომის პაპი და მეფეები ხშირად დამოუკიდებლად არსებობდნენ. აღმოსავლეთის ერთპიროვნული მმართველობა გამორიცხავს ყოველგვარ ინიციატივასა და რეფორმას, არ უწყობს ხელს განმანათლებლობას, დაინტერესებულია სტაგნაციით, მორჩილებით, ქმნის „აღყაში მოქცეული ციხის“ მენტალიტეტს. შედეგად მართლმადიდებლობა, ისლამი და კომუნიზმი ჩამოყალიბდა აზიური რწმენისათვის დამახასიათებელი საერთო ნიშნებით. აზიაში სახელმწიფო, პრეზიდენტი, სინოდი, ბოსი ყველაფერს დამოუკიდებლად წყვეტს – როგორ უნდა იცხოვროს და რით დაკმაყოფილდეს მოსახლეობა. თავისუფლება ევროპული ღირებულებების გულშია – მოქალაქე და სამოქალაქო საზოგადოება თავად წყვეტს ყველაფერს და ქირობს მთავრობას მათი გადაწყვეტილებების შესასრულებლად. ამიტომ მართლმადიდებელ ხალხებს ახასიათებთ სუსტი სამოქალაქო ინსტიტუტები. აზიელებს – მუსულმანებს, ინდუსებს, ბუდისტებს ან კონფუციელებს – აქვთ მდიდარი რელიგიური ტრადიციები, მაგრამ ეკონომიკურად უკიდურესად ღარიბი და განუვითარებელი არიან. აღმოსავლეთის მოსახლეობა შეჩვეულია ცხოვრებას კონკურენციის, უფლებების, საკუთარი მოთხოვნების წამოყენების, ხმის აწევის გარეშე, რითაც აუფასურებს საკუთარ ინდივიდუალურ ადამიანურ ღირებულებას¹, რაც აჩვენა პოლ პოტის გენოციდმა კამბოჯაში, იაპონიის ჩინეთში, ეთნიკურმა ომებმა ინდოეთში, სამოქალაქო ომმა რუსეთში და კულტურულმა რევოლუციამ ჩინეთში. როგორც რელიგიაში, ასევე ბოლშევიკებს შორის, მარქსის კაპიტალი, წმინდა წიგნების მსგავსად, მიუწვდომელი იყო მასებისათვის, საჭირო იყო მღვდელი ან პარტიის მდივანი, რომელიც ხალხს გადასცემდა მხოლოდ იმას, რაც მათ სჭირდებოდათ. კერძოდ, რელიგიის მიხედვით, ცხოვრების მთელი უსამართლობა ანაზღაურდება სიკვდილის სამოთხეში, ბოლშევიკები კი ნეტარ ცხოვრებას კომუნიზმში ხედავდნენ.

მართლმადიდებლობის ეს ფორმა ისტორიულად არ არის დამახასიათებელი ქართული ცივილიზაციისთვის. გვყავდა უაღრესად განათლებული სასულიერო პირები – ასურელი ბერები, გვქონდა გელათის აკადემია, ეკლესიები ათონის მთაზე და იერუსალიმში, რომლებიც საქართველოს საზღვრებს

¹ ეს საოცრად განსხვავდებოდა სკანდინავიის ქვეყნების უძველესი რწმენისგან – მათი ღმერთები მოკვდავი იყვნენ და ადამიანს შეეძლო ღმერთის დამარცხებაც კი, თუ ბოლომდე იბრძოდა. ამიტომ პროტესტანტული ქვეყნების ყველა ფილმში გმირები (ჯეიმს ბოდი, Die Hard, Indiana Jones, Rembo, Terminator და ა.შ.) არასოდეს ნებდებიან, იბრძვიან ბოლომდე და ყოველთვის იმარჯვებენ. მართლმადიდებლობაში ბრძოლას არ აქვს მნიშვნელობა, რადგან. ყველაფერი ზემოდან არის წინასწარ განსაზღვრული.

მიღმა ავრცელებდნენ პროგრესულ იდეებს¹. პატრიარქი საქართველოში ყოველთვის დამოუკიდებელი ფიგურა იყო და ანექსიის შემდეგ მეფემ გააკეთა ის, რაც არც ერთმა მუსლიმს არ გაუკეთებია – მან გააუქმა საპატრიარქო და ეკლესია დაუქვემდებარა სინოდს, რომელსაც ხელმძღვანელობდა ბიუროკრატი-ჩინოვნიკი, ხშირად ლუთერანი. ანუ თავს მოახვიეს საქართველოს აზიური დოგმატური საეკლესიო მმართველობის დღევანდელი ფორმა, როდესაც ის გადაიქცა დამორჩილებისა და ყოველგვარი წინააღმდეგობის ჩახშობის საშუალებად. ბევრი ავტორი (მაგ., Alfred Navigatorი, გურამ სიხარულიძე, და ა. შ.) თვლის, რომ ქართული ეკლესია საჭიროებს სერიოზილ რეფორმებსა და მოდერნიზაციას.

ქრისტიანობასა და ისლამს შორის დაპირისპირება

ევროპაში, ისლამური ექსპანსიის მწვერვალზე, მისი სულიერი და ინტელექტუალური გავლენა ძალიან ძლიერი იყო. მუსლიმებმა ბიბლიოთეკებში შეინახეს არაბულად თარგმნილი არისტოტელეს ნაწარმოებები. სიტყვები: ქიმა, ალქიმა, ალგებრა, ალგორითმი, ალკოჰოლი, ზენიტი, ყავა, ლიმონი არაბული ნარმოშობისაა. რიცხვები ევროპაში ინდოეთიდან არაბული გზით მოვიდა და რომაული ციფრები შეცვალა. ქალაქი ევროპაში შემოვიდა არაბების მეშვეობით, რომლებმაც თავად ისწავლეს მისი დამზადება ჩინელი სამხედრო ტყვეებისგან. ისლამმა დააბრუნა ასტროლოგია ევროპაში, რაც აკრძალული იყო კათოლიკური ეკლესიის მიერ. ესპანეთში ფუნქციონირებდა ისლამური უნივერსიტეტები (ტოლედოში და სხვ.). ბოლოს ევროპაში მამაკაცის კოლეგოტკების ნაცვლად მუსულმანური შარვალი გამოჩნდა.

პირველი, ვინც ისლამის ტრიუმფალური ლაშქრობის შეჩერება სცადა, ჯვაროსნები იყვნენ. მაგრამ ისინი მალევე დამარცხდნენ და გააძევეს. ჯვაროსნებზე შთაბეჭდილება მოახდინა მუსლიმთა ცივილიზაციის დონემ და ისინი სალადინმა ალაფრთოვანა თავისი პატივითა და რაინდობით. ევროპელებმა შეადგინეს ოდები დიდი ომის შესახებ ძლიერ მოწინააღმდეგესთან. მუსლიმებზე, პირიქით, შთაბეჭდილება არ მოუხდენია ჯვაროსანთა ველურ, სუნიან ლაშქარს უხეში მანერებით. ჯვაროსნული ლაშქრობები არანაირად

¹ იმ დროს, როდესაც ელინიზმი იყო პიონერი ადამიანების ურთიერთთანაცხოვრების შესწავლაში – დემოკრატია, მმართველობა, ქანდაკება, არქიტექტურა, მეცნიერება, კავალერია და ა.შ., ებრაელები ძირითადად ადამიანის შინაგან სამყაროსა და ინტელექტის გაუმჯობესებაზე კონცენტრირდებოდნენ, რამაც ფანტასტიკური შედეგები მოიტანა. ხანუკა, პრინციპში, ელინიზმის დამარცხების სიმბოლოა. მარლმადიდებლობაში საზოგადოებისთვის არანაირი მნიშვნელოვანი ტრაქტატი ან დებატი არ გამოქვეყნებულა.

არ განიხილებოდა მუსლიმების წინააღმდეგ აგრესიად, რადგან არც ერთ ისლამურ სალოცავს თავს არ დასხმიან, ისინი მხოლოდ ქრისტეს საფლავის განთავისუფლებას ცდილობდნენ. მუსლიმები ერიდებოდნენ არამუსლიმურ ტერიტორიაზე მოგზაურობას. მათ ევროპაში არ ჰქონდათ წმინდა ადგილები. ევროპიდან მხოლოდ მონები აინტერესებდათ. ტყვეობიდან სახლში დაბრუნებულ მუსლიმებს არასოდეს არაფერი უთქვამთ და არც დაუნერიათ მათ შესახებ, რადგან საინტერესო ვერაფერი ვერ ნახეს, მაშინ, როცა ევროპის ქვეყნებში აღმოსავლეთის მიწებზე ლიტერატურა ყვაოდა. თავად ისლამურ ლიტერატურაში ამ ომებმა ღრმა კვალი არ დატოვა, არ შექმნილა ეპიკური ნაწარმოებები. მუსლიმებმა სწრაფად გადაშალეს ისტორიის ეს ფურცელი. გაცილებით მეტი ზიანი ისლამურ სამყაროს მონღოლების – ჰულაგუსა და თემურლენგის შემოსევებმა მიაყენა.

პირველი ნიშნები იმისა, რომ მუსლიმებისთვის რალაც არასწორედ ვითარდებოდა, გამოჩნდა 1444 წელს, როდესაც უნგრულმა ქვემეხებმა თურქული კავალერია შეაჩერა. ჯერჯერობით პანიკის საფუძველი არ არსებობდა და თურქებმა ამ პრობლემიდან „გამოსავალი“ სწრაფად იპოვეს – ზარბაზნები უნგრელებისაგან იყიდეს¹. ეს ძვირი ღირდა, მაგრამ ევროპის მდიდარი სახელმწიფოებიც კი ოსმალეთთან შედარებით ღირები ქვეყნები იყვნენ. ისლამის ტრიუმფალური მსვლელობა გაგრძელდა. ქვემეხებისა და დენტის ფონზე მისტიკურმა „ბერძნულმა ცეცხლმა“, რომლის ჩაქრობა შეუძლებელი იყო წყლით და რომელიც უზრუნველყოფდა ბიზანტიის 1000-წლიან უსაფრთხოებას, დაკარგა აქტუალობა და 1453 წელს სულთანმა მეჰმედმა აიღო კონსტანტინოპოლი. ოსმალებმა დაიპყრეს იტალიის ქალაქები (ოტრანტო 1480 წელს), საბერძნეთი, სერბეთი (ბელგრადი 1526 წელს), ხორვატია, რუმინეთი, უნგრეთი – 1526 წელს, ვენის პირველი ალყა 1529 წელს.

Erhan Afyoncu თავის წიგნში „Ottoman Empire Unveiled“ წერდა, რომ თურქეთის პოლიტიკა დასავლეთის ტერიტორიებზე საკმაოდ ლიბერალური იყო. თუ მოსახლეობა გადასახადებს იხდიდა, მათ თვითმმართველობაში არავინ ერეოდა. თანამემამულე მართლმადიდებელი ფეოდალების (დრაკულას)²

¹ პრინციპში, უნგრელები და თურქები ერთი და იმავე წარმომავლობის ხალხია. ისინი IX საუკუნეში ალთაი-ციმბირიდან ჩამოვიდნენ, მოგვიანებით კი სელჯუკებს შეერწყნენ. ბიზანტიელებში უნგრეთის მეფეს (რომელსაც სვასტიკიანი გვირგვინი მისცეს) უწოდებდნენ *Turkias archon*, „თურქთა უფლისწულს“. მიუხედავად ამისა, სამართლიანობისთვის უნდა აღინიშნოს, რომ ქვემეხების უნგრელმა ოსტატმა ურბანმა ბიზანტელებს ქვემეხების აგება შესთავაზა, მაგრამ მათ ფული არ მისცეს და მან სულთანს აუგო ქვემეხები.

² საქართველოში გლეხები გაცილებით თავისუფალი იყვნენ. ყველა იარაღს ატარებდა, ვერავინ ბედავდა მათ შეურაცხყოფასა და გაყიდვას. თითოეული გლეხი მეომარი იყო, ფეოდალის ბრძანებით ომში მიდიოდა საკუთარი აღჭურვილობით. მათთვის ნებისმიერი უცხო წესი მიუღებელი იყო.

ბატონობა თურქულ მმართველობაზე ბევრად მძიმე იყო. თურქებს არ ჰყავდათ არისტოკრატია და ნებისმიერს, ვინც ისლამს მიიღებდა, შეეძლო ძალაუფლების მწვერვალებამდე ასვლა. მართლმადიდებლური და სომხური რელიგია მიმართული იყო კათოლიკე რომის პაპის ერთიანობის წინააღმდეგ და ამიტომ არ ექვემდებარებოდა დევნას. პაპი ევგენი IV ცდილობდა მოეწვია ეპისკოპოსთა მსოფლიო კრება ფერარასა და ფლორენციაში, მაგრამ ბერძენმა, რუსმა და ქართველმა დელეგატებმა უარი განაცხადეს აქტის ხელმოწერაზე¹. სამწუხაროდ, ბიზანტიის მართლმადიდებელ ბერძენ მოსახლეობას არ სურდა კათოლიკეებთან გაერთიანება და უპირატესობას ანიჭებდა თურქულ მმართველობას. როდესაც 1492 წელს ებრაელები ესპანეთიდან გააძევეს, თურქებმა ისინი ოსმალეთის იმპერიაში მიიღეს².

ოსმალეთის მთავრობამ გამოიყენა ჰიბრიდული ომის ტაქტიკა და მხარი დაუჭირა ლუთერანულ და კალვინისტურ (და მართლმადიდებლურ) პროტესტანტულ მოძრაობას პაპისა და ჰაბსბურგების, საღვთო რომის იმპერატორების წინააღმდეგ, რომლებიც ატარებდნენ იერუსალიმის მეფის ტიტულს³ (Halil Inalcik „თურქეთი და ევროპის ისტორია“, 2006). 1502 წელს ვენაში გამოიცა *Neue Zeitung*, ისტორიაში პირველი გაზეთი, რომელშიც დაინერა შემდეგი: “ქრისტიანული სამყაროსთვის საუკეთესო გზა იქნებოდა ყოვლისშემძლე სულთნისადმი თავყვანისცემა და ხარკი. ჩვენ შეგვიძლია ვენდოთ მის მმართველობას სამართლიანობისა და კეთილშობილების გრძნობით“. ლუთერმა თარგმანში წაიკითხა წმინდა ყურანი და წერდა, რომ აღმოსავლეთ ევროპაში გლეხობის საცხოვრებელი პირობები იმდენად ცუდია, რომ ისინი თურქებ-

¹ სომხები განცალკევებით იდგნენ. ბერძნებმა არ დაუშვეს კონსტანტინოპოლში ერთი სომხური სამოციქულო ეკლესიის აშენება. ახლანდელი ეკლესიები აშენდა ისლამური მმართველობის დროს. ასე რომ, მაშინ სომხები და თურქები ერთ მხარეს იდგნენ.

² ნაცისტების დევნის დროს რამდენიმე ასეული ებრაელი პროფესორი (მათ შორის აინშტაინი) გადავიდა სამუშაოდ სტამბოლის უნივერსიტეტში, ამიტომ თურქეთი და ისრაელი დღემდე ინარჩუნებენ განსაკუთრებულ ურთიერთობას. პირველი სამხედრო მფრინავი ქალი, Sabiha Gokce, ათათურქის შვილობილი, წარმოშობით სომეხი იყო. სომეხმა-თურქ ჟურნალისტს, რომელმაც 2007 წელს ამის შესახებ დაწერა, თურქმა ნაციონალისტმა ესროლა. გალუსტ გულბეკიანი იყო ოსმალეთის იმპერიული ნავთობკომპანიის მფლობელი.

³ თავის მხრივ, თურქებისთვის განგაში აღმოსავლეთიდან დაიწყო. სპარსეთის შაჰმა, რომელიც დამკვიდრდა ქართველთა ჯარის დახმარებით, 1501 წელს თავი აღის შთამომავლად გამოაცხადა. ევროპელებს შესაძლებლობა ჰქონდათ სუნიტურ-შიიტური დაპირისპირება გამოეყენებინათ, ისევე როგორც თურქებმა გამოიყენეს კათოლიკე-პროტესტანტული კონფლიქტი. შიიტურმა ფანატიზმმა და სისასტიკემ შეძრა თურქებიც კი, რომლებიც იძულებულნი გახდნენ ორ ფრონტზე ებრძოლათ – შეეკავებინათ ირანი და ევროპაზე ზეწოლა მოეხდინათ.

ში მხსნელს ხედავდნენ. ცოტა ხნის წინ ბრიტანულმა Guardian-მა დაწერა: „ჩვენ (ბრიტანელები) რატომ უნდა ვუმაღლოდეთ თურქებს და არა დრეიკს არმადაზე გამარჯვებისთვის“. პასუხი ძალიან მარტივი იყო და ელიზაბეთმა სულთანს ჰაბსბურგების წინააღმდეგ ომში გაერთიანებიაკენ მოუწოდა: „ეს-პანელებმა ევროპის უმეტესი ნაწილი ხელში აიღეს. როგორც კი დამთავრდება ომი ინგლისთან. ევროპის ქრისტიანები გაერთიანდებიან თურქეთის წინააღმდეგ“. ვაი რომ, სწორედ ქრისტიანული ევროპის ამ გაერთიანებას ქართველები რამდენიმე საუკუნის განმავლობაში ამაოდ ელოდნენ¹.

ჩანდა, რომ მხოლოდ სასწაულს შეეძლო ქრისტიანული სამყაროს გადარჩენა. როგორ მოხდა ეს, ვერ გაიგო არც ერთმა არაევროპულმა ქვეყანამ, რომელიც დაფუძნებულია ადამიანის მონურ მორჩილებაზე. ევროპა მუსლიმურ საფრთხეზე აღარ იყო რეაგირებდა. მან მთელი თავისი მატერიალური და ინტელექტუალური რესურსი მიმართა რენესანსის განვითარებაზე და ჰუმანიტარულ მეცნიერებებსა და ხელოვნებაში პროგრესზე. მუსლიმებს, მართლმადიდებლებსა და ყველა სხვა ტრადიციულ საზოგადოებას, სადაც ადამიანს თავისუფლება და ინდივიდუალიზმი არ ჰქონდა, არაფერი ესმოდათ (და დღემდე არ ესმით), დაბნეულნი იყვნენ ევროპის „სისუსტის“ ასეთი გამოვლინებით. რენესანსი ნიშნავდა აბსტრაქტულ ჰუმანიზმს, შემოქმედების თავისუფლებას, ქალთა თანაბარ უფლებებს, სახვით ხელოვნებას (მხატვრობას, ქანდაკებას), პიროვნების უფლებებსა და თავისუფლებას, კრიტიკულ აზროვნებას, დემოკრატიისა და პარლამენტარიზმის საწყისებს, პიროვნებისა და ნებისმიერი უმცირესობის უფლებების პატივისცემას, კანონების დაცვას, უნივერსიტეტებს, ბიბლიოთეკებს, თეატრებს და ა.შ., ე. ი. პიროვნების თავისუფალ განვითარებას, ყოველგვარი „უზენაესი“ კონტროლისა და ბრძანებების გარეშე.

ბერნარდ ლუისი თავის წიგნში „ვინ დაგვმართა ეს ჩვენ?“ წერს, რომ განათლების განვითარებასა და ადამიანის უფლებების პატივისცემასთან ერთად, ქრისტიანული ევროპის, ერთი შეხედვით, გამოუვალმა სამხედრო მდგომარეობამ გაუმჯობესება დაიწყო. მსოფლიოში გეოპოლიტიკა მკვეთრად შეიცვალა². რენესანსის სამეცნიერო და ტექნოლოგიურმა პროგრესმა

¹ ევროპული რელიგიური ომებით ისარგებლეს რუსეთშიც, როდესაც 1480 წელს მოსკოვის ხანი (თავადი) აჯანყდა დასუსტებული მონღოლური ცენტრის წინააღმდეგ, დაიქირავა 100-წლიანი ევროპული პროტესტანტულ-კათოლიკური ომის ვეტერანები (შოტლანდიელები, ირლანდიელები, გერმანელები და ა. შ.) და დაიპყრო ყველა დანარჩენი პერიფერიული სახანოები ყაზანიდან ციმბირამდე. რატომ დაუშვეს თურქებმა მოსკოველების სამხედრო ძლევამოსილების მწვერვალზე ასვლა ოქროს ურდო მაგივრად? ოსმალეთის უმაღლეს საბჭოში იყო დიდი ნაწილი, ვინც ამტკიცებდა, რომ ჩრდილოეთის ღარიბ ქვეყანაში კამპანია ძალიან ძვირი იქნებოდა, მატერიალური სარგებელის გარეშე. სულთნის საბჭოდ საბოლოოდ გადაწყვიტა კვიპროსზე ჯარების გაგზავნა 1570 წელს.

² დიდი გაკვირვება გამოიწვია მუსლიმებში დასავლეთ ევროპის ქვეყნებში

შესაძლებელი გახადა საზღვაო მოგზაურობა, მუსულმანური მიწების გვერდის ავლით, რამაც გამოიწვია მონოპოლიური საბაჟო შემოსავლების მკვეთრი შემცირება. სახმელეთო აბრეშუმის გზა აღარ იყო საჭირო. სამეცნიერო და ტექნოლოგიურმა რევოლუციამ ასევე გამოიწვია ახალი ტიპის ცეცხლსასროლი იარაღის გაჩენა. ისტორიული გარდატეხა მოხდა თურქების მიერ ვენის ბოლო ალყის დროს 1683 წელს, როდესაც ტექნიკურად აღჭურვილ 70-ათასიანმა პოლონურ-ლიტვურ-უკრაინულ-ბელორუსიულ-ავსტრია-გერმანიის არმიამ პოლონეთის მეფის, იან (ჯონ) სობიესკის¹ Jan (John) Sobieski მეთაურობით, 15 დღეში გაიარა ვარშავიდან ვენამდე (350 კმ) და დაამარცხა ოსმალეთის არმია.

თურქებს არ ესმოდათ, რატომ ჰქონდათ ევროპელებს თანამედროვე იარაღები და ჰყავდათ საქონელი. თუ XVI საუკუნეში ოსმალეთის სახელმწიფო თავს აცხადებდა შესახელმწიფოდ, უკვე XVIII საუკუნეში თურქებმა აღიარეს,

არსებულმა წესმა: „ყოველთვის, როცა იმპერატორი ქუჩაში ხვდებოდა ქალბატონს, მეფე ჩერდებოდა და ქუდს იხდიდა ქალის მიმართ პატივისცემის გამოსახატავად“. ევროპაში მუსლიმი ელჩები გაოცებულნი იყვნენ დასავლელი ქალების თავისუფლებით. ქრისტიანობა კრძალავს მრავალცოლიანობას. ისლამი ნებას რთავს, გარდა ამისა, მონობა ნორმა იყო მუსულმანურ სამყაროში. ყველა აბასიდი თუ თურქი ხალიფა პრაქტიკულად მონის შვილი იყო.

ერთ ასპექტში ისლამი „უფრო ჰუმანური“ აღმოჩნდა, ვიდრე კათოლიციზმი. მართლმადიდებლობამ და ისლამმა არ აღიარა, რომ ადამიანს შეუძლია ხელი შეუშალოს ან ეწინააღმდეგებოდეს ღვთაებრივ ნებას, ამიტომ ისინი არ აღიარებდნენ ერეტიკობას, ინკვიზიციის მსგავსი არაფერი არსებობდა. თუმცა, სამწუხაროდ, ამან კიდევ ერთხელ დაამტკიცა ისლამისთვის პიროვნების უმნიშვნელობა, რაც გამოიხატებოდა სოციალურ და ეკონომიკურ ცხოვრებაში. ეს იყო კათოლიციზმისგან სრულიად განსხვავებული თემა, როდესაც მარტინ ლუთერმა დაწერა კრიტიკული თეზისები და მილიონობით ევროპელი დაიღუპა ამ იდეებისთვის. და მაინც იყო მილიონობით მსხვერპლი შიიტ-სუნიტთა რელიგიური ომებიდან. ასე რომ, მართლმადიდებლობაში მონინალმდეგეების ტოტალური, მეთოდური ფიზიკური განადგურების ტრადიცია დაიწყო მხოლოდ იმიტომ, რომ ისინი ორი თითით იწერდნენ პირჯვარს და არა სამით.

სხვათა შორის, ისლამში არ არსებობს სხვა მიზეზი სისხლიანი ბრძოლებისთვის – ისლამში არ არსებობს საზღვრები, არ არსებობს ერები. ისლამური კანონები არეგულირებს ურთიერთობებს ადამიანებს შორის და არა სახელმწიფოებს შორის. ისლამი კატეგორიულად ეწინააღმდეგებოდა რაიმე „ეთნიკური“ ისლამური მოძრაობის შექმნას ან ადგილობრივი ენის გამოყენებას ყურანის არაბული ენის შესაცვლელად. ისლამურ ქვეყნებს არ გააჩნდათ საათი, ტელესკოპი, სათვალე, დროის ან მანძილის ერთეული. შესაბამისად, არ არსებობდა განრიგი და კალენდარი. მუსიკა, ისტორია, ფილოსოფია, რომანები, სამეცნიერო კვლევა, თეატრი მუსლიმურ ტრადიციაში არსებობდა.

¹ 1688 წელს სობიესკიმ მოკავშირე ქართლის მეფე ვახტანგ V-ს გაუგზავნა ელჩი გოსტკოვსკი, რომელიც თითქმის 50 წელი ცხოვრობდა ქუთაისში, მონებით ვაჭრობასა და ჭირთან ბრძოლაში.

რომ ევროპელებმა მკვეთრად გადაასწრეს მათ ცხოვრების ყველა სფეროში, რამაც მათი შემდგომი მეტოქეობის მცდელობა უსარგებლო გახადა. ცხადი გახდა, რომ მზარდი პრობლემების მოსაგვარებლად საჭირო იყო ზომების მიღება¹. საჭირო იყო პასუხის გაცემა არა კითხვაზე „ვინ დაგვემართა ეს?“, არამედ „რატომ დაგვემართა ეს ჩვენ?“. საკმარისი აღარ იყო მხოლოდ დასავლური იარაღის ყიდვა, საჭირო იყო დასავლური განათლების მიღება, კანონების, ცხოვრების წესის და ა. შ.

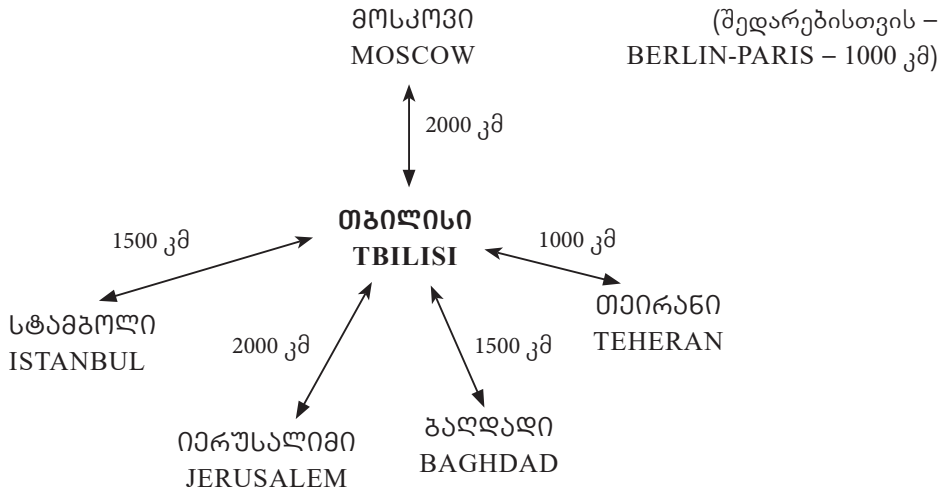
საბოლოოდ, გაძლიერებულმა რუსეთმა ბოლო მოუღო თურქულ საფრთხეს ევროპაში. აღმოსავლელ თურქებს დაუპირისპირეს ალტაიურ-ფინო-სლავური ჩრდილოეთის ტომები. რუსი ხალხი სასწრაფოდ გაერთიანდა ევროპული არისტოკრატის კონტროლის ქვეშ. ევროპეიზაციისთვის რბოლაში მათ მოულოდნელად მკვეთრად გაუსწრეს თურქებს. რუსებმა არ დაიწყეს ევროპელების ცხოვრების წესის მიღება². თურქებს მხოლოდ ქალები შემოჰყავდათ. მაგრამ ამ გზით რუსეთმა მიიღო თვალსაჩინო უპირატესობა (მხოლოდ ათათურქმა შეძლო შეეცვალა ცხოვრების წესი, ჩაცმულობა, ანბანი, განათლება და გაუსწრო რუსეთს ევროპეიზაციაში)³. 1783 წელს რუსეთის მიერ ყირიმის ანექსიის შედეგად, პირველად თურქეთის მუსულმანური მიწა და მოსახლეობა ქრისტიანული ოკუპაციის ქვეშ მოექცა. 1798 წელს ახალგაზრდა ფრანგმა გენერალმა ნაპოლეონმა ჯარისკაცების კორპუსით წაართვა თურქეთის „ძვირფასი“ ეგვიპტე. „დიდმა“ თურქულმა არმიამ დატოვა ეგვიპტე, ბრიტანეთის სამეფო საზღვაო ძალების მცირე ესკადრილიამ ახალგაზრდა ადმირალის ჰორაციო ნელსონის მეთაურობით თურქებს დიდი დამარცხება აგება. ეს იყო ოქროს ისლამური ხანის დასასრული და ახალი ისტორიის დასაწყისი.

¹ რუსეთში პეტრე დიდის, თურქეთში ათათურქისა და ჩინეთში დენ სიაოპინგის დამსახურება იყო ის, რომ სხვა პოლიტიკური მოღვაწეებისგან განსხვავებით, ოფიციალურად აღიარეს თავიანთი ქვეყნების ჩამორჩენილობა, და რომ სახელმწიფოს განვითარება შეუძლებელია ევროპული აზროვნების, საზოგადოებისა და რელიგიაში რეფორმების გარეშე.

² პეტრე პირველის კანონებში (№1999 22 დეკემბერი, 1700 წლის „გერმანიის ზედა საქსონიისა და ფრანგული კაბის, შარვლის, იუპკის, ჩექმისა და ქუდის ნებისმიერი ნოდების ადამიანისთვის ტარების შესახებ“ და №. 2874. 1714 წლის 29 დეკემბერს) წერია: «... ежели кто учнетъ Русскимъ какимъ платьемъ и сапогами, или какъ Русское платье и бороды носить, и за такое ихъ преступление учинено имъ будетъ жестокое наказание (биты кнутомъ) и сосланы будутъ на каторгу, а имение ихъ взяты будутъ безъ всякой пощады». სხვათა შორის, 1700 წლის კანონი კრძალავდა „ჩერქეზული ხიფთანის“ ტარებასაც და ვაჭრობას, მაგრამ შემდგომში ეს არ იყო ნახსენები.

³ ირანი აშკარად ჩამორჩება ევროპეიზაციაში, მიუხედავად ფაჰლავის სასონარ-კვეთილი მცდელობისა.

ქართული მამლუქები მსოფლიო იმპერიების სამსახურში (XVI-XVIII სს.)

ქართული მამლუქები ირანში XVI-XIX საუკუნე

1543 წელს ფლამანდიელმა ვესალიუსმა გამოსცა პირველი წიგნი ადამიანის ანატომიის შესახებ. 1605 წელს ესპანელმა მიგელ დე სერვანტეს საავედრამ გამოაქვეყნა დონ კიხოტი. ინგლისელი უილიამ შექსპირი გარდაიცვალა 1616 წელს. ჰოლანდიელმა რემბრანდტმა დაწერა თავისი საუკეთესო ნაწარმოებები 1642 წელს. 1747 წელს გერმანელმა ქიმიკოსმა ანდრეას მარგრაფმა შაქარი მიიღო. პეტრე დიდი რუსეთში 1689 წელს მოვიდა ხელისუფლებაში და 1703 წელს დააარსა სანკტ-პეტერბურგი. 1776 წლის 4 ივლისს თომას ჯეფერსონმა 13 ბრიტანეთის კოლონიის დამოუკიდებლობა გამოაცხადა და 1788 წელს დაინერგა უფლებათა ბილი.

ახალი ისტორიული ერა დაიწყო მაშინ, როდესაც ირანელი შაჰის ტახტი დაიპყრო აზერბაიჯანელმა შიიტმა ისმაილმა Ismail I და დააარსა სეფიანთა დინასტია ირანში (1501-1722). პირველად შიიტები მოვიდნენ ხელისუ-

ფლებაში, სუნიტების დევნა მათთვის პრიორიტეტული და დაუნდობელი იყო¹. შესაბამისად, სუნიტი თურქეთმა მკვეთრად შეასუსტა ზენოლა ევროპაზე. შედეგად, მომდევნო სამი საუკუნის განმავლობაში (1500-1800 წწ.) ქართლისა და კახეთის ქართველმა ქრისტიანმა მეფეებმა სუნიტურ თურქეთისა და შიიტი ირანისაგან გადარჩენა მოახერხეს (მშვიდობა ამასიაში 1555 წ.²). მაგრამ ეს მშვიდობა ომზე უარესი აღმოჩნდა. საქართველოს რეგიონები მუდმივად ებრძოდნენ ერთმანეთს. მკვლელობა, მონამვლა, შეთქმულებები, სიკვდილით დასჯა, ინცესტი, ცრუ ჩვენება და დაბეზლება ცხოვრების წესად იქცა. ეკონომიკურმა ქაოსმა შემოსავლის ერთადერთ წყაროდ აქცია – მონების გაყიდვა. მშობლები შვილებს ჰყიდნენ, მეზობელი მეზობელს შვილს პარავდა და ტყვედ ჰყიდდა, ნადირობდნენ და ცვლიდნენ ბავშვებს ცხენებზე, იარაღზე, იხდიდნენ გადასახადებს და ა. შ. უფრო მეტიც, ვინაიდან სეფიანებმა ხედავდნენ, რომ კავკასიელების გენეტიკური თვისებები უფრო მაღალია, ვიდრე ყიზილბაშთა, დაიწყეს კავკასიელთა გადასახლება ირანულ მიწებზე (როგორც გერმანელები ჩაასახლა რუსეთში ეკატერინემ) და მათი დანიშვნა ადმინისტრაციაში³, განსაკუთრებით შაჰის ჯარში და ჰარემში. პარადოქსულია,

¹ ნადირ შახი (თურქი აფშარი) ცდილობდა სუნიტებისა და შიიტების შერიგებას, მაგრამ ვერასოდეს მიაღწია მცირე კომპრომისსაც კი.

² თავისებური იყო დასავლეთ საქართველოს კონტროლი თურქების მიერ. თურქული ჯარი ან ადმინისტრაცია იქ არასოდეს მდგარა, რადგან მაღარიის გამო ეს ადგილი დამლუპველი იყო ამ და გენოტიპის მქონე ხალხისთვის. კოლხეთის დაბლობის მაღალი ტენიანობა მხოლოდ სტალინური კომუნისტური ინდუსტრიალიზაციის დროს აღმოშვებრა. იმ დროს დასავლეთ საქართველოში არ არსებობდა მატერიალური ფასეულობების წყაროები, განსხვავებით აღმოსავლეთ საქართველოსგან, რომელიც იყო მდიდარი პურით, ღვინითა და ცხვართ, ბიბლიური საკვებით, ანუ სტრატეგიული „სავალუტო“ რესურსებით. დასავლეთ საქართველოში ერთადერთი ღირებული ტყვეები იყო. ხშირად ახალგაზრდები თავად მიდიოდნენ, როგორც ახლა ამბობენ, „ეკონომიკურ“ მიგრაციაში. ისლამის მიღების შემდეგ ისინი ძირითადად სამხედრო სამსახურში დგებოდნენ, რაც კავკასიური ხასიათის შესაბამისად უზრუნველყოფდა სწრაფ კარიერასა და გამდიდრებას.

³ თუ ადრეულ ისლამში, ირანის ისტორიაში (ზოროასტრიზმი) ასევე მონღოლებში ალკოჰოლი მიღება აკრძალული იყო, 1502 წლიდან მდგომარეობა შეიცვალა, როცა სეფიანთა დინასტია ხლისუფლების სათავეში მოვიდა. ირანული, სომხური, ქართული, არაბული და ევროპული წყაროები ხშირად და დეტალურად აღწერენ შაჰინშაჰებისა და კეთილშობილი სპარსელი დიდებულების დღესასწაულებს. ზახარი ქანაკერი წერდა, რომ ღვინო ირანში საქართველოდან და სომხეთიდან შეჰქონდათ და ქეიფის (ბაზმის) კულტურა აშკარად კავკასიური გავლენით შეითვისეს, რომ XVI-XVIII საუკუნეებში, ისპაჰანში ტავერნის დაკვეთით პროფესიონალ თამაძებს იწოდნენ საქართველოდან ან სომხეთიდან, სადაც მითითებული იყო: „ეს ქართველი თამადა არის გიურჯისტანული კახეთიდან, მაგრამ მეორე სუფრას სხვანაირად

მაგრამ ამ გზით კავკასიურმა ელიტამ დაამყარა კონტროლი ირანის სამხედრო და საშინაო საქმეებზე. შაჰ ისმაილსაც და შემდეგ შაჰებს Tahmasp/თამაზ I-ს (1524-76) და შაჰ ისმაილ II-ს რამდენიმე ქართველი ცოლი ჰყავდათ. მართალია, როგორც მეფის რუსეთში, ქართველ თავადაზნაურობას დადებითი გავლენა ჰქონდა ირანის პოლიტიკაზე, მხარს უჭერდა მის ევროპულ ორიენტაციას, მაგრამ ამით ამოიწურა ქართული ეროვნული ძალისხმევა.

მაგალითად, ქართლის მეფე **სიმონ I** (1556-1599) ბაგრატიონი ირანელებს ებრძოდა, ის ტყვედ ჩავარდა. მეფემ უარი თქვა ისლამზე, 1569 წელს ალამუთის ციხესიმაგრეში გამოამწყვდიეს. მაგრამ, როდესაც თურქეთმა თავისი ჯარები განალაგა ირანის წინააღმდეგ, ირანელებმა მთელი ძალების მობილიზება დაიწყეს და სიმონ მეფე 9-წლიანი ტყვეობის შემდეგ 1578 წელს 5000 ირანელი ჯარით გაგზავნეს საქართველოში. თურქეთის სულთანმა დამასკოდან თბილისში 20-ათასიანი არმია გამოიყვანა. სიმონი მათ ტყვეში მსვლელობისას ჩაუსაფრდა და თითქმის მთლიანად ამოხოცა. თურქთა ჯარის მეთაური იყო გამაჰმადიანებული ქართველი მუსტაფა (მანუჩარ ჯაყელი). ამ დამარცხების გამო მას თურქებმა სიკვდილის განაჩენი გამოუტანეს, მაგრამ მან და მისმა 50 მეგობარმა მოახერხეს ხმლებით გაეჭრა გზა საქართველოსკენ. სულთანი იძულებული გახდა მანუჩარისთვის ბოდიში მოეხადა ლალატის ცრუ ბრალდებისთვის და კვლავ ათაბეგად აღიარა. მანუჩარი თურქულ სამსახურს დაუბრუნდა, მაგრამ იმდენად დამოუკიდებელი იყო, რომ სიმონ მეფის ასული (!) შეერთო ცოლად და ყველანაირად ეხმარებოდა მეფეს. მალე, 1582 წელს სიმონ მეფემ თბილისი გაათავისუფლა თურქებისაგან. სულთანმა გაგზავნა 30000 თურქი ჯარი სიმონისა და მანუჩარის წინააღმდეგ. თურქული ჯარი 1582 წელს თბილისის მახლობლად დაბანაკდა, სადაც ქართველების დელეგაცია ხარკის გადახდის სანაცვლოდ მშვიდობის თხოვნით მოვიდა. თურქები ძალიან ბედნიერები და კმაყოფილები იყვნენ. მაგრამ ეს იყო თავად მეფე სიმონის სადაზვერვო მისია. ლამით მან 4000 მხედარი მიიყვანა შტაბში და ამოხოცა მთელი თურქული სარდლობა¹.

მეფე სიმონს დიდ პატივს სცემდნენ პაპი კლემენტ VIII, ჰაბსბურგების რომის იმპერიის მეფე რუდოლფ II და ჰაბსბურგის ესპანეთის მეფე ფილიპე

უძღვება, რადგან ის არის სიუნიკიდან ან ერევანიდან“. ისპაჰანში კახეთიდან ჩაყვანილი ქალი-თამადაებიც არის აღწერილი. კეთილშობილი ირანელების სუფრასთან და შაჰინშაჰის სასახლეში საზეიმო მიღებების დროს ქცევის მკაფიო ნორმები აღწერილი იყო სერიოზულ დონეზე, როგორც „ურფის“ უცვლელი კანონი. „ურფას“ ცნებას ევროპელები ვერ აღიქვამდნენ, მაგრამ ისინიც მკაცრად იცავდნენ სადღეგრძელოების წარმოთქმის ნორმებს და წარმოთქმის თანმიმდევრობას. უცხოელები აღნიშნავდნენ, რომ ეს აშკარად კავკასიური გავლენა იყო.

¹ ამგვარად, მან გაიმეორა სერბი ვოევოდას გმირობა, რომელიც 1389 წელს ბოსნიაში, კოსოვოს ბრძოლის დროს, მივიდა თურქეთის სულთნის კარავში, როგორც მოლაღატე და სასიკვდილო დაჭრა სულთანი.

II. ის იყო მათ შორის ერთადერთი მეფე, რომელმაც სახმელეთო ბრძოლებში დაამარცხა თურქები. სიმონი მიმონერას აწარმოებდა ევროპულ მეფეებთან, რათა შეექმნა ახალი ანტიმუსლიმური კოალიცია იერუსალიმის განთავისუფლების მიზნით¹.

1599 წელს 63 წლის სიმონ მეფე შემთხვევით ტყვედ ჩავარდა, როცა ნახიდურთან ბრძოლისას გამოუცდელი მხედარი შეეჯახა და ორივე ცხენით კლდიდან გადმოცვივდნენ. თურქეთის იმპერიაში სამდღიანი დღესასწაული გამოცხადდა. სიმონი გარდაიცვალა ციხეში². განძის სანაცვლოდ თურქთა სულთანმა მისი ცხედარი უკან დააბრუნა, გმირი მეფე მცხეთაში, სვეტიცხოვლის მონასტერში, დაკრძალეს.

სეფიანების ირანში გამაჰმადიანებული ქართველების პოლიტიკური წონა კიდევ უფრო გაიზარდა³. ჯონ ფრაიერის თქმით, XVII საუკუნის ირანის შაჰების დედები ყოველთვის ქართველები იყვნენ. ჩარლზ დარვინიც კი წერდა, რომ სპარსეთში არ არსებობს არისტოკრატიული ოჯახი ქართული ან ჩერქეზული ფესვების გარეშე. შაჰის კარზე ოთხმა ქართულმა ოჯახმა (კლანმა) დაიმ-

¹ სამწუხაროდ, სწორედ ამ დროიდან, XVI საუკუნიდან, ფართოდ გაჩნდა თურქულ და ირანის ჯარებში ევროპული მუშკეტები და არტილერია, რაც ნიშნავდა ქართული ჯარის უდავო სამხედრო და ფიზიკური უპირატესობის დასასრულს.

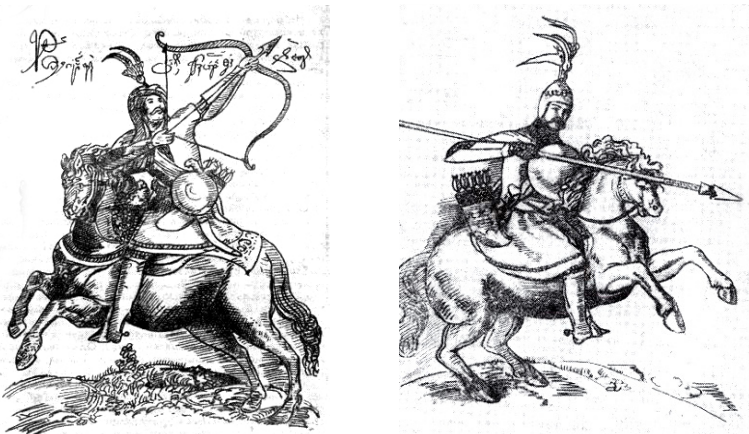
² საინტერესოა, რომ საქართველოდან სპეციალურად მოხუცი მეფის მოსაგლეჯად გამოიძახეს მისი შვილიშვილი გულჩარა, მეფე გიორგი X-ის ასული. მომზიბღელმა შვილიშვილმა თავბრუდამხვევი კარიერა გაიკეთა სტამბულში, რის შედეგადაც ის გახდა თურქეთის სულთნის ელჩი სპარსეთის შაჰის კარზე. შაჰ-აბასთან პირველ შეხვედრაზე მას ნება დართეს, რომ ტყვე მეფე სიმონი წაეყვანა (თუმცა სულთნის მრჩეველები მოგვიანებით აღმოფოთდნენ და სიმონი შუა გზიდან დააბრუნეს). კონსტანტინოპოლში ევროპელი ელჩები გაოგნებული იყვნენ მისი „სილამაზით, დიდებულობითა და მჭევრმეტყველებით“. მას მხარს უჭერდა 1651-1652 წლებში თურქეთის დიდი ვეზირი, ქართული წარმოშობის მეჰმედ ფაშა Gürcü Gürcü Mehmed ფაშა. მას ასევე ახლო ურთიერთობა ჰქონდა სულთან მაჰმედ III-ის ფრანგ (ან ქართველ) დედასთან. 1604 წელს იგი დაქორწინდა შაჰ აბასზე.

³ სხვათა შორის, ამავე დროს, ცნობები პატარა ქრისტიანი გმირი ერის შესახებ გავრცელდა მთელ რუსეთში. ამ დროს, 1547 წელს, ივანე IV მრისხანე გახდა მეფე („კეისარი“) რუსეთში და რუსეთმა მიიღო ბიზანტიური ორთავიანი არწივი, როგორც სახელმწიფო ემბლემა. 1567 წელს მან პირველად 500 რუსი ჯარისკაციც კი გაგზავნა ამიერკავკასიაში საქართველოში. ყირიმის ხანი, თურქი ვასალი, აღმოფოთებული იყო რუსული მანევრით და 1571 წელს უკრაინელ კაზაკებთან ერთად წამოიწყო სადამსჯელო კამპანია მოსკოვის წინააღმდეგ ატამან დაშკევიჩის მეთაურობით.

კვიდრა თვალსაჩინო თანამდებობა: ბარათაშვილმა, სააკაძემ, უნდილაძემ და მირიმანიძემ. ისინი ირანულ ლიტერატურაში გურჯ-ქართველებად მოიხსენიებოდნენ.

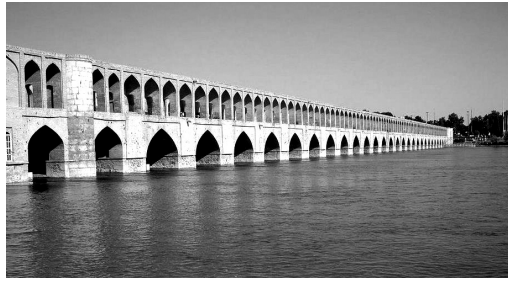
ალავერდი ხან უნდილაძე **Allahverd Khan Undiladze** 15 წელზე მეტი ხნის განმავლობაში (1595-1613 წწ.) მსახურობდა ირანის ჯარის მთავარსარდლად, და ეს თანამდებობა ქართველებს საუკუნის განმავლობაში ეკავათ. ალავერდი ხანი ქრისტიანად დაიბადა, ტყვედ ჩავარდა და გამაჰმადიანდა. 1587 წელს ალავერდ ხანმა წარმატებით განახორციელა შეთქმულება ახალგაზრდა 16 წლის შაჰ აბას I-ის სასარგებლოდ. მადლიერების ნიშნად შაჰ აბას I-მა ალავერდ ხანი დანიშნა ფარსის პროვინციის გუბერნატორად, ისპაჰანის, სეფიანთა დედაქალაქის, დაქირავებული არმიის Ghulam მეთაურად, რომელიც შედგებოდა ქართველი, სომეხი და ჩერქეზი ქრისტიანებისგან, ისინი შაჰმა შექმნა თურქი ყიზილბაშების ძალაუფლების დასაბალანსებლად (RM Saory, "Safavid Persia", in Cambridge History of Islam, Cambridge, 1970, I, გვ. 419). ალავერდ ხანმა ბევრი ყიზილბაში ამოხოცა, შაჰ აბასმა მას მკვლელობების შენელება სთხოვა. იაპონელი მკვლევარი Hirotake Maeda თავის წიგნში „On the ethno-social background of four Gholam families from Georgian Safavid Iran“ წერს, რომ შაჰ აბას I ალავერდი ხანს „მამათ“ უწოდებდა. Meherafroze Mirza Habib წერდა (A Georgian Saga: From the Caucasus to the Indus”, Oxford, 2005), და „სპარსეთის შაჰის კარზე სალაპარაკო არაოფიციალური ენა იყო ქართული“. Garcia de Silva Figueroa, ესპანეთის ელჩი სეფიანთა კარზე, წერდა, რომ შაჰ აბასი ქართულად საუბრობდა. შაჰ-აბასს ჰყავდა 4 ქართველი ცოლი, მათ შორის მართა (princess Marta), კახეთის მეფის თეიმურაზ I-ის და და გიორგი X-ის ქალიშვილი.

შაჰ აბას I-ის დროს ცეცხლსასროლი იარაღით აღჭურვილი ჯარისკაცების უმეტესობა ქართველები იყვნენ (Della Valle¹, 1663, I, გვ. 760; Kaempfer, გვ. 273). შაჰ-აბასის (Della Valle, 1663, გვ. 8) ჯარში სულ ოცდაათი ათასი ქართველი მსახურობდა, აგრეთვე ჩერქეზები და სომხები.

¹ Pietro Della Valle Della Valle მოგზაურობდა 1616 წლიდან 1626 წლამდე წმინდა მიწაზე, ირანსა და ინდოეთში. ჰყავდა ქართველი კახელი ცოლი.

ალავერდი ხანმა და მისმა ქრისტიანმა მეუღლემ ააშენეს მრავალი საზოგადოებრივი ნაგებობა, მათ შორის ცნობილი 33-სვეტიანი ხიდი ისპაჰანში, რომელიც მის სახელს დღემდე ატარებს. ქართველი ავტორების აზრით, სვეტები ქართული ანბანის ასოების რაოდენობას შეესაბამება. შაჰ აბასმა პირადად მოაწყო ხანის დაკრძალვა მამულებში 1613 წელს.

ხიდი ისპაჰანში

იმამყული ხან უნდილაძე **Imam-Quli Khan Undiladze**, ალავერდი ხანის ვაჟი, მამის გარდაცვალების შემდეგ შაჰ აბასმა ფარსისა და ლარის გენერალ-გუბერნატორად დანიშნა. იმამ ყული ხანის დიპლომატიამ შესაძლებელი გახადა პორტუგალიელების გამოდევნა ყუმიდან და ჰორმუზიდან. შაჰს არ ჰყავდა გემები ამ კუნძულებზე თავისი ჯარის გადასაცვანად. იმამ ყული ხანმა მოახერხა ინგლისელების, აღმოსავლეთ ინდოეთის კომპანიის დარწმუნება, რომ სავაჭრო პრივილეგიების სანაცვლოდ სპარსელებისათვის გემები მიეწოდებინათ (Bellan, p. 261. Saory, p. 195). ერთობლივი ოპერაცია წარმატებით დასრულდა და ირანმა საზღვაო მარშრუტებზე წვდომა მიიღო. ოდები დაინერა იმამყულის წარმატების უკვდავსაყოფად. მისი ძმა და ვაჟი დაინიშნენ ირანის პროვინციების გუბერნატორებად. ამირი ისეთი მდიდარი გახდა, რომ ერთ დღეს შაჰმა ხუმრობით უთხრა: „მე გთხოვ, იმამ ყული, დღეში ერთი ღირჰამი ნაკლები დახარჯო, რათა ხანისა და შაჰის ხარჯებს შორის მცირე განსხვავება იყოს!“ (Malcolm, I, გვ. 382). 1633 წელს იმამ ყული ხანი, მისი სამი ვაჟი და მათი ოჯახები აბასის მემკვიდრემ, შაჰ სეფიმ Safi, შიდა ბრძოლების დროს ამოხოცა. მას მხარს უჭერდნენ ხოსროვ მირზა ბაგრატიონის გარშემო შეკრებილი სხვა ქართველები. მაგრამ საქმე არც ისე მარტივად იყო. ჭორების თანახმად, შაჰ აბასი თავისი ჰარემიდან ხანდახან ქალებს უგზავნიდა თავის ვაზირს ალავერდ ხანს. ერთი ქალი ორსულად აღმოჩნდა და შესაძლოა, უნდილაძეების კლანი მალულად ცდილობდა ამ ბავშვის გამეფებას შაჰ სეფის ნაცვლად.

საკაპის კლანი ხელისუფლებაში მაშინ მოვიდა, როდესაც ყირიმელი თათრების, თურქი ვასალების, 60000-იანი არმია 1571 წელს თავს

1990-იან წლებში აღმართული იმამ ყული ხანის ქანდაკება

დაესხა და გადანა მთელი მოსკოვი, ხოლო საქართველოს ჩრდილოეთიდან შეუტია. 1609 წელს ტაშისკარის ბრძოლაში 40 წლის, ნიჭიერმა სარდალმა და პოლიტიკოსმა გიორგი სააკაძემ დაამარცხა ყირიმელი თათრებისა და თურქების კოალიცია. გაცელებულმა ირანის შაჰმა მადლიერების ნიშნად გარნიზონი თბილისიდან გამოიყვანა და ქალაქი ქართველ მეფეს თეიმურაზ I ბაგრატიონს (1589-1663) დაუბრუნა. მაგრამ მალე, 1612 წელს, ტრადიციულად, თეიმურაზ მეფემ და მისმა ვასალმა გიორგი სააკაძემ რალაც ვერ გაიყო და სააკაძე ემიგრაციაში წავიდა ირანში, მიიღო ისლამი და ირანშიც ვაჟკაცობით გამოიჩინა თავი. მისი მეთაურობით ირანის ჯარებმა წარმატებით ჩაატარეს ოპერაციები ერავში (მან აიღო ბაღდადი), თურქ-ოსმალეთის წინააღმდეგ, ავღანეთსა (ქართველი კავალერია პირველი შევიდა ყანდაჰარში 1623 წელს¹) და ინდოეთშიც კი.

1625 წელს ირანის შაჰმა გადაწყვიტა თბილისი თავის კონტროლის ქვეშ დაებრუნებინა და სააკაძე 30000 ყიზილბაშთა ლაშქრით გაგზავნა თავისი დიდი ხნის მონააღმდეგის, კახეთის მეფე თეიმურაზ I-ის წინააღმდეგ, რომელიც დამოუკიდებლობისთვის იბრძოდა. სააკაძის ვაჟი პაატა მძევლად შაჰ-აბასთან დარჩა. მაგრამ სამშობლოს გადასარჩენად სააკაძემ საიდუმლო კონტაქტები დაამყარა თეიმურაზ I-თან. 1625 წლის 25 მარტს ქართველთა მცირერიცხოვანი ჯარი თავს დაესხა ირანელებს, ამ დროს გიორგი სააკაძემ და მისმა ოთხმა მეგობარმა

ირანის ჯარს მუსრი გაავლო. დეზორგანიზებული ირანის ჯარი დამარცხდა. 30000 ირანული არმიიდან 27 ათასი დაიღუპა. ამ გამარჯვებას გიორგი სააკაძემ თავისი შვილის, პაატას სიცოცხლე შესწირა. სააკაძემ საგულდაგულოდ გაანადგურა ქართულ მიწაზე ჩამოსახლებული ყველა ყიზილბაში.

რამდენიმე თვეში ქართლისა და კახეთის დასასჯელად შაჰმა 40 000-იანი ჯარი გაიგზავნა. ქართულ ლაშქარში გაერთიანდნენ მეფე თეიმურაზ ბაგრატიონი, გიორგი სააკაძე, ცნობილი თავადები: ერისთავი, ბარათაშვილი, ბაგრატიონ-მუხრანელი, ციციშვილი, ჩოლოყაშვილი, ჯანდიერი, ხერხეულიძე, მარჩბელი და ჯაყელი. სასულიერო პირებმაც კი ნებაყოფლობით აიღეს იარაღი ხელში. ირანელებს ჰქონდათ 12000 მუშკეტი და არტილერია. ძალიან ცხელი დღე იყო, რაც ასევე უფრო მოსახერხებელი აღმოჩნდა ყიზილბაშებისთვის, და

¹ დიდმა მოგოლმა ჯაჰანგიროს შერიგებისთვის საჩუქრებით შაჰ აბასს საელჩო უნდა გაეგზავნა. სწორედ დიდი მოგოლების ამ დამარცხებებმა ავღანეთში შიიტი სეფიანების წინააღმდეგ ომების სერიაში (მათ შორის ჰერაკლი II-ის ლაშქრობები ყანდაჰარის და ინდოეთის წინააღმდეგ ნადირ შაჰის ხელმძღვანელობით 1737 წელს) დაასუსტა მოგოლები და შესაძლებელი გახდა ბრიტანეთის ოსტინდური კომპანიის მიერ თავისი მმართველობის დამყარება ინდოეთში.

არა ქართველებისთვის. 1625 წლის 1 ივლისს ბრძოლა დაიწყო მარაბდასთან. იმ დღეს დაეცა 9000 ქართველი და 14000 ყიზილბაში. ამ ერთ ბრძოლაში დაიღუპა 9 ძმა ხერხეულიძე, 9 მაჩაბელი, 7 ჩოლოყაშვილი. ირანელებმა გაიმარჯვეს და თბილისი დაიკავეს, მაგრამ უზარმაზარმა დანაკარგმა ისინი დაასუსტა. მარაბდის ბრძოლიდან ორი დღის შემდეგ, სააკაძის ვაჟი იორამი თურქეთის სულთანმა მიიღო და განიხილა საქართველოს ოფიციალური „მინვევა“ ირანის წინააღმდეგ ერთობლივ ლაშქრობაზე. შეიძლება სიგიჟეს ჰგავდეს, მაგრამ სულთანმა იცოდა საქართველოს პოტენციალი და დათანხმდა. მართლაც, სააკაძემ წარმატებული პარტიზანული ომი წამოიწყო. იმავე წელს ზედიზედ მცირე ბრძოლებში ირანმა საქართველოში დაკარგა სულ 60 000 რეგულარული ჯარისკაცი (შაჰ აბას I-ის არმიის ნახევარი). მარაბდის ბრძოლაში მონაწილე ყიზილბაშები და მათი მეთაურები ქართველმა პარტიზანებმა ნაწილ-ნაწილ გაანადგურეს. ირანელები იძულებულნი გახდნენ დაეტოვებინათ თბილისი და მთლიანად ქვეყანა.

საქართველოს ისტორიაში ერთიანობის მომენტები ხშირად ენაცვლებოდა შიდაომებს. სააკაძისა და მეფე თეიმურაზ I-ის კონფლიქტმა კვლავ იფეთქა, სააკაძე 1626 წელს ბაზალეთში მეფემ დაამარცხა. ამჯერად მან თურქეთს შეაფარა თავი, სადაც მან მიიღო სუნიტური ისლამი. სააკაძე მოურავ ფაშას სახელით დაინიშნა ბეგალაბეგად კონიაში, ანატოლიაში, დააარსა თარხან-მოურავების საგვარეულო. გარდაცვალებამდე, 1629 წელს მან მონაწილეობა მიიღო სპარსელების წინააღმდეგ რამდენიმე ბრძოლაში. მაგრამ მან ბევრი ოსმალთა გააღიზიანა, განსაკუთრებით ღვინის სმითა და 1629 წელს, ლალატში ეჭვის გამო, 40 თანამებრძოლთან ერთად ალექსოში (სირიაში) თურქებმა სიკვდილით დასაჯეს¹. ეს იყო ადამიანი, რომელმაც სამჯერ შეიცვალა სარწმუნოება, იყო გამოჩენილი ფიგურა საქართველოში, ირანსა და თურქეთში ერთდროულად. მას კარგად იცნობდნენ და პატივს სცემდნენ როგორც ევროპის, ისე აზიის ქვეყნებში.

¹ XVIII საუკუნის ფრანცისკანელი მისიონერის ემილიო დი მილანოს ხელნაწერი, რომელიც მილანის ბიბლიოთეკამ 1992 წელს შეიძინა მადრიდის ეროვნული ბიბლიოთეკიდან, ნათელს ჰფენს სააკაძის უკანასკნელ დღეებს. ეს მისიონერი გაემგზავრა რაკ რაქაში 1629 წელს და აღწერა ბანაკი 15000 კარგად შეიარაღებული არამკვიდრი მხედრით. ქართველი ავტორების აზრით, ესენი იყვნენ კავკასიელი მამულეები ეგვიპტიდან, თურქეთიდან და სპარსეთიდან. სააკაძის მიერ შეგროვილი საქართველოს განთავისუფლებისათვის. მაგრამ ეს შეიტყვეს და სულთანმა ბრძანა გიორგის სასწრაფო სიკვდილით დასჯა. სააკაძე ალექსოში ადგილზე დაატყვევეს და სიკვდილით დასაჯეს. შემდეგ მოხდა აუხსნელი კატასტროფა – ქალაქი ალექო მოულოდნელად მთლიანად განადგურდა. ვიკიპედიის მიხედვით, ეს მოხდა ბედუინების შემოსევის გამო, თუმცა, სავარაუდოდ, ეს გააკეთა 13000 განრისხებულმა მეომრმა, რომლებსაც მოუკლეს მათი საყვარელი მეთაური.

1629 წელს, სიკვდილის სარეცელზე მყოფმა, აბასმა მიიწვია როსტომ/რუსთამ ხანი (ხოსრო მირზა) ბაგრატიონი **Rostom/Rustam Khan (Khosrow Mirza) Bagrationi** (1565-1658), ისპაჰანის მერი (მოგვიანებით უწოდეს „შაჰების მამა“), მემკვიდრე შვილიშვილის საფის დასაცავად, რომელსაც დედა ქართველი ჰყავდა¹, აბასს გაახსენდა, როგორ დაეხმარნენ მას ქართველები ტახტზე ასვლაში, მან კარგად იცოდა, რომ ქართველების მხარდაჭერის გარეშე მისი დინასტია აღარ გაგრძელდებოდა. აბასის თხოვნის შესასრულებლად, მისი გარდაცვალებისთანავე, ხოსრო მირზამ სწრაფად იმოქმედა, დახურა დედაქალაქის ყველა კარი, ქართველები დარაზმა, გააძლიერა ხაზინისა და შაჰის სასახლის დაცვა და გამოაცხადა ახალი შაჰი სეფი I Safi (1629-1642 წწ.). ამიტომ შაჰ სეფიმ ოფიციალურად დოკუმენტებში და საჯაროდ მას მამა უწოდა². ცენტრალური აზიის ყიზილბაშების ხოცვა-ჟლეტის შემდეგ, შაჰ სეფის მეთაურობით ქართველებმა გააძლიერეს ძალაუფლება შაჰის სასახლეში, ბიუროკრატისა და სამხედროებს შორის საკვანძო პოზიციებზე. გარდა ისპაჰანის (დედაქალაქის) დარუგის პოზიციისა, რომელიც ქართველებს უკვე ერთი საუკუნის განმავლობაში ეკავათ. მათ ასევე თითქმის მონოპოლიზებული ჰქონდათ დივანბეგისა (მთავარი მოსამართლე) და სეფაჰსალარის (მთავარსარდლის) თანამდებობები. ხოსრო მირზას მეთაურობით სპარსეთის ჯარმა ქართული კონტიგენტით დაიწყო გამარჯვებების მოპოვება, დაამარცხა ოსმალეთის ჯარი და აიღო ბაღდადი 1630 წელს.

1633 წელს როსტომ ხან ბაგრატიონი პატივით გაგზავნეს სამშობლოში³ 67 წლის ასაკში. 25 წლის განმავლობაში იყო შედარებით მშვიდობისა და კეთილდღეობის პერიოდი, ვაჭრობის აღორძინებით, ქალაქებით, მრავალი უდაბნო ტერიტორიის დასახლებით, თუმცა მის კარზე ისლამი და სპარსული ადათ-წესები ჭარბობდა. როგორც ამბობენ, ომის არ უნდა გვემინოდეს, არამედ მშვიდობის. ესეთ მშვიდობამ ომზე მეტად დააზარალა, განსაკუთრებით მორალი. კვლავ ძალიან პოპულარული გახდა მონებით ვაჭრობა. საქართველო მკვეთრად დეგრადირდა.

¹ როგორც რუსულენოვანი ვიკიპედია წერს, შაჰ აბასის შვილი (ქართველი დედისგან თინათინ ამილახვარისგან) მოკლეს თურქულ აბანოში თავად შაჰის ბრძანებით, რადგან საქართველოში ლაშქრობის დროს შაჰამდე მივიდა ჭორები მისი შვილის ქართველებთან ფარული შეთანხმების შესახებ.

² შაჰ სეფის ჰყავდა ქართველი დედა დილარამ ხანუმი Dilaram Khanum და ქართველი ცოლი თინათინი, კახეთის მეფის თეიმურაზ I-ის ასული. ხოლო მის ვაჟსა და მემკვიდრეს შაჰ აბას II-ს ჰყავდათ ორი ქართველი ცოლი. მათ შორის, საქართველოს მეფის ვახტანგ V-ს ასული. შარდენი წერდა, რომ მომდევნო შაჰი სულეიმანი ქართველებს მაღალ თანამდებობაზე ნიშნავდა. ფრაიერი ამტკიცებდა, რომ 1677 წელს სპარსეთის ჯარის ორმოცი ათასი ჯარისკაცი ქართველი იყო.

³ სეფიანთა ყველა სხვა პროვინციას სათავეში ედგა ბეილერბეი და მხოლოდ საქართველოში იყო ვალი (წმინდანნი).

სწორედ ამ წლებში ქართველმა მთავრებმა ჯაყელებმა საბოლოოდ მოახერხეს ისტორიული ქართული პროვინციის სამცხის გამაჟღებება. გამოუსწორებელი ზიანი მიადგა ქართველთა მენტალიტეტს: ქრთამი, ნეპოტიზმი, აზიური მუსიკა, გულგრილობა, ფატალიზმი, ნაყოვანება, სიხარბე, ქალთა უთანასწორობა, ჰომოსექსუალიზმი და ა.შ. სწრაფად გავრცელდა მთელ მოსახლეობაში. თურქულ ენაში არ არსებობს მდედრობითი და მამრობითი სქესი, ამიტომ გაუგებარია, თუ რა სქესის ადამიანს უძღვნიდნენ ლირიკულ და ეროტიკულ ნაწარმოებებს. და ეს იმ დროს, როცა როსტომის ცოლი ქრისტიანი იყო და დიდი რესურსი დახარჯა ქრისტიანული ეკლესიების, მცხეთის სვეტიცხოვლის ტაძრის განახლებაზე, სადაც ღვთისმსახურება, როგორც ყოველთვის, ქართულად სრულდებოდა. 1671 წელს ფრანგმა მოგზაურმა შარდენმა თბილისი აღმოსავლეთის ულამაზეს ქალაქად მიიჩნია. თბილისი იყო სპარსული პოეზიისა და ხელოვნების ცენტრი. როსტომ ხანი დაკრძალეს არა თავის სამშობლოში, არამედ ქუმში, მისი ბატონის, აბას I-ის გვერდით.

ერთადერთი კარგი, რაც გააკეთა როსტომ ხანმა საქართველოს მომავლისთვის, ის იყო, რომ მას შვილი არ ჰყავდა და ქართლ-კახეთის მეფედ გამაჟღებებული ვახტანგ V (1658-75) ბაგრატიონი დატოვა. უკვე მალე, 1659 წელს, კახეთში სპონტანურად მოხდა დიდი აჯანყება, როცა ყიზილბაშებმა გააუპატიურეს მართლმადიდებელი მღვდელი. ერთ ღამეში ქართველებმა გაანადგურეს იქ დასახლებული ათასობით თურქმენი. შუააზიელი ყიზილბაშები არ იყვნენ სპარსელები, ამიტომ შაჰი არ იყო განწყობილი. ქვეყანაში გამოჩნდნენ კათოლიკე მისიონერები, რომლებიც წერდნენ, რომ ქართველები „ეკლესიაში და ყველგან ხმლებით დადიან“, აღწერდნენ ვერცხლის მალარობებს, აღნიშნავდნენ ღვინითა და ღორის ხორციით ვაჭრობას, ხილისა და თაფლის სიმრავლეს. რომში სწავლობდნენ საქართველოს სამეფო კარის ექიმები. ვახტანგ მეფე უსმენდა იტალიელ და ესპანელ მომღერლებს, ათვალთვნიდა ინდოელი მხატვრების გამოფენებს. ყოველწლიურად 25 ნიჭიერი ახალგაზრდა იგზავნებოდა რომში სასწავლებლად¹.

ვახტანგ V-ის ვაჟი, გიორგი XI ბაგრატიონი **George XI (Giorgi XI) Bagrationi**, ცნობილი გურგინ ხანის ან შაჰ ნავაზ **Gurgin Khan or Shah Nawaz II**-ის სახელით, კვლავ განაგრძობდა ქართლის მეფობას 1676-1709 წლებში. ის მფარველობდა კათოლიკე მისიონერებს და მიმონერა ჰქონდა პაპთან, ინოკენტი XI-თან. თურქების ალყისაგან ვენის განთავისუფლების შემდეგ, 1687 წლის 29 აპრილს, რომის პაპს მიწერილ წერილში იგი დაჰპირდა პაპს, რომ მიიღებდა კათოლიკობას და მის ნებისმიერ ბრძანებას აღასრულებდა. კათოლიკე მისიონერების

¹ სწორედ ამ დროს 1650 წელს მეგრელი ანდრეა გახდა პირველი ქართველი დოქტორანტი რომში და რომის რწმენის გამაჟღებებელმა კოლეგიამ დაიწყო ქართული ბეჭდვითი შრიფტის ჩამოსხმა და პირველი ქართული ბეჭდური ანბანისა და ლექსიკონის გამოცემა.

თქმით, გიორგიმ ფარულადაც მიიღო კათოლიციზმი. ის ცდილობდა მიეღო ევროპული მხარდაჭერა სპარსეთის სეფიანთა წინააღმდეგ, მაგრამ ევროპა დანტერესებული იყო თურქეთის ზურგს უკან ძლიერი ირანით. შემაშფოთებელმა ჭორებმა მიაღწია შაჰის ყურამდე და გიორგი ისპაჰანში დაიბარეს. პორტუგალიის ელჩი Gregorio Pereira Fidalgo შეესწრო, როგორ გამოჩნდა გიორგი შაჰის კარზე მცველებით გარშემორტყმული 1697 წელს. მისი მოლოდინი, რომ გიორგის სავალალო დასასრული ელოდა, არ გამართლდა. ირანის არმიის სათავეში ქართველი მეფის შეუცვლელიობამ გადაწყვეტი რილი ითამაშა შაჰის გადაწყვეტილებაზე 1699 წელს და მას დაევალა ლაშქრობა ყანდაჰარში, რათა ბოლო მოეღო ავღანური ბელუჩის ტომების შემოსევებისათვის. გურგინ ხანის სახელით¹ მან წარმატებით დაასრულა ეს მისია 1700 წელს ბელოჩის მრავალ ტომთან რამდენიმე ბრძოლის შემდეგ (ბროსე, 1854-57). მის გვერდით გამუდმებით იდგა მისი ძმისშვილი ქაიხოსრო ხანი Kaikhosrow.

ავღანელებთან მრავალწლიანი ბრძოლის შემდეგ, მათი ლიდერი, ყანდაარის მეთაური Mirwais Khan Hotak ტყვედ ჩავარდა და ისპაჰანში გაგზავნეს. შეიძლება წარმოვიდგინოთ გურგინის გაოცება, როდესაც მირვეისი მალევე დაბრუნდა ყანდაჰარში, ბრწყინვალე სამოსში გამოწყობილი, პატივისცემისა და ნდობის სიმბოლოებით. ამრიგად, შაჰმა შეზღუდა გურგინის ყოვლისშემძლეობა სპარსეთის კარზე, რადგან მას ემინოდა რუსებისა და ქართველების კოალიციის Krusinski, გვ. 179-81; Tardy, გვ. 323-33, Lockhard, გვ. 86-87). 1709 წლის 21 აპრილს, როდესაც ქაიხოსროს მეთაურობით ქართველთა უმეტესობა აჯანყებულთა წინააღმდეგ მომდევნო ლაშქრობაში იყო, მირვეისმა გურგინი

¹ სსრკ კვბ-ს გენერალ-მაიორი თენგიზ ეპიტაშვილი ავღანეთში „ინტერნაციონალურ“ მოვალეობას ასრულებდა. მან დაწერა, რომ ყანდაჰარზე თავდასხმის დროს შეიტყო, რომ ფრონტიდან არცთუ ისე შორს არის ძეგლი – მარმარილოს სვეტი წარწერით: „მოგზაურო, გაჩერდი ერთი წუთით და იცოდე, რომ ბევრმა სცადა ავღანეთის აღება, მაგრამ ჯერ ვერაფერ შეძლო ამის სრული განხორციელება, ალაჰის ნებით! მხოლოდ სამმა მეთაურმა შეძლო ავღანეთის მამაცი არმიის დამარცხება. ეს არის ალექსანდრე მაკედონელი, ჩინგიზ ხანი და გიურჯი გიორგი! ეს არის გიორგი XI, რომელსაც გურგენ ხანი ჰქვია. მან გიორგი გიურჯის სიმბოლურ საფლავთან დაჩოქება გადაწყვიტა. ავღანელი გლეხის მეშვეობით მან მოჯაჰედების მეთაურს გადასცა: „მე, პოლკოვნიკი გიურჯი, თანამემამულე გიურჯი გიორგი, მინდა ქედი მოვხარო ჩემი დიდი წინაპრის საფლავის წინაშე და ხვალ 3 საათზე მარტო მოვალ, უიარაღო“. მას უფლება მისცეს და მოჯაჰედების დაცვით გარშემორტყმულმა მონახულა საფლავი.

სსრკ სახალხო არტიტმა სოფიკო ჭიაურელმა სატელევიზიო ინტერვიუში თქვა, რომ ავღანეთში ოფიციალური ვიზიტის დროს მეფემ სოფიკო სასახლეში იმ ადგილას მიიყვანა, სადაც სანოლის ზემოთ კედელზე მახვილი ეკიდა. მისი თქმით, ის მის წინაპრებს გიურჯი ხანმა უბოძა.

მიიწვია პიკნიკზე თავის მამულში ყანდაპართან ახლოს. სტუმრებს მდიდარი კერძებითა და ძლიერი ღვინით გაუმასპინძლდნენ. ამ დროს მირვეისმა გურგინი დაჭრა, მისმა დაცვამ კი ქართველთა ესკორტი ამოხოცა. მან ისპაჰანში გაგზავნა მოკლული ქართველის ჯვარი და ფსალმუნები, როგორც მისი ლაღატის დამადასტურებელი საბუთი. სპარსელი დიდგვაროვნის მკვლელობა მძიმე დანაშაული იყო და ავღანეთის მიწებზე გაგზავნეს სპარსეთის სადამსჯელო ექსპედიცია ქაიხოსრო ბაგრატიონის მეთაურობით. შაჰმა ვერც კი გაბედა საჯაროდ უნდობლობა გამოეჩინა ქაიხოსროს ან სპარსეთის სამსახურში მყოფი სხვა ქართველების მიმართ. მან ქაიხოსრო მაშინვე დაამტკიცა როგორც ავღანეთში სპარსეთის ჯარის მეთაურად, ისე ქართლის მეფედ. მაგრამ ფარულად შაჰმა ისეთი ნაბიჯი გადადგა, რომელმაც ტრაგიკული როლი ითამაშა ირანისა და საქართველოს ისტორიაში. ეს იყო დასასრულის დასაწყისი. ფაქტია, რომ შაჰმა შეაჩერა (ან შეზღუდა) ქართული შენაერთების გადაყვანა ავღანეთის ფრონტზე ქაიხოსროს მეთაურობით. ამის შესახებ ავღანელებმა შეიტყვეს და ბელუჩისა და გილზაის ტომები Baluchi და Ghilzai სასწრაფოდ გაერთიანდნენ გადამწყვეტი ბრძოლისთვის ყანდაპარის მახლობლად 1711 წელს. ქაიხოსრო თავისი 25000 სპარსელი ჯარისკაცით ავღანელებმა ადვილად დაამარცხეს. სპარსეთის არმიის ქართული შენაერთები განრისხებულნი იყვნენ, რომ არ აძლევდნენ ბრძოლის შესაძლებლობას და მზად იყვნენ მარტო წასულიყვნენ ავღანელების წინააღმდეგ ლაშქრობაში, მაგრამ შაჰის კარზე ამას ყველანაირად უშლიდნენ ხელს ირანის იმპერიაში ქართული პოზიციების კიდევ უფრო გაძლიერების შიშით. Krnsinski თავის წიგნში „Tragica vertentis belli Persici historia“ წერდა, რომ ქართული ჯარი ავღანეთის აჯანყების ჩასახშობად წაუსვლელობას ირანში მძიმე შედეგები მოჰყვა. 1715 წელს მირვეისის გარდაცვალებიდან მალევე, ავღანეთის პირველმა ეროვნულმა ლიდერმა, მისმა ამბიციურმა 18 წლის ვაჟმა შეკრიბა ავღანური ტომები და შეუტია სპარსეთს, აიღო სეფიანთა ტახტი 1722 წელს. მათი დინასტია გაგრძელდა 1730 წელს თურქმენი დაქირავებული ჯარისკაცის, მომავალი ყოვლისშემძლე ნადირ შაჰის მიერ ძალაუფლების ხელში ჩაგდებაამდე. საბოლოოდ, ქართლ-კახეთის მეფის **ერეკლე II-ს Erekle (1762-98)** დროს საქართველო-სპარსეთის ყველა კავშირი ჩამოიშალა. მართალია, ის თავად გაიზარდა და აღიზარდა სპარსეთში, იყო სპარსეთის არმიის მეთაური, ითვლებოდა სპარსეთის შაჰების მოსწავლედ, ყოველთვის სპარსულ ტანსაცმელში იყო გამოწყობილი, მაგრამ ისარგებლა ნადირის სიკვდილის შემდეგ სპარსეთის პოლიტიკური არასტაბილურობით და იარაღით ხელში დაიკავა საქართველოს დამოუკიდებლობა¹. ირაკლიმ

¹ ბრიტანეთის დესპანის კითხვის პასუხად, თუ რატომ ვერ ელევა ირანი საქართველოს, რომელმაც ამდენი ირანული სისხლი დაღვარა, მას უპასუხეს: „მას ცოტა სარგებელი მოაქვს, მაგრამ ბევრს ამშვენებს“.

მოახერხა საქართველოს ორიენტაციის შეცვლა – მან საქართველო რუსულ ქრისტიანულ მფარველობას დაუმორჩილა¹.

ქართველი მამლუქები ეგვიპტეში XIV-XIX სს.

ნიგნში Histoire de Thamas Koulikan (Amsterdam & Leipzig, 1740, p.36) აღწერილია, თუ როგორ მსახურობდნენ ქართველები ევროპაში, შვეიცარიელი დაქირავებული ჯარისკაცების მსგავსად, სპარსულ ღულამში, თურქ იანიჩარებსა და ეგვიპტელ მამლუქებში, რომლებიც ხშირად იღებდნენ უზენაეს ძალაუფლებას საკუთარ ხელში. ყურანის თანახმად, ყველა ბავშვი იბადება მუსლიმად და მხოლოდ ამის შემდეგ მათ ნათლავენ მშობლები ქრისტიანად ან სხვა სარწმუნოებაზე. ნათლობამდე ქრისტიანული რეგიონებიდან გატაცებული ან ნაყიდი ბავშვები არ ითვლებოდნენ ქრისტიანებად და

¹ თუმცა სპარსულ-ქართული ურთიერთობა არ შეწყვეტილა. თავადი გრიგოლ მიქელაძე (1898-1955) დაიბადა თბილისში. ის რუსეთიდან ირანში ემიგრაციაში წავიდა ძმის კონსტანტინე (კოსტია) მიქელაძის მკვლელობის შემდეგ, როდესაც ირანის ჯარში იბრძოდა ქურთების წინააღმდეგ. გრიგოლ მიქელაძე 1918-1922 წლებში კვლავ ქურთების წინააღმდეგ საბრძოლველად თავრიზში გაგზავნეს. შაჰ რეზა ფეჰლავის ბრძანებით, თავადმა მიქელაძემ მიიღო ფაჰლავის პირადი გვარდიის საკავალერიო პოლკის პოლკოვნიკის წოდება, უმაღლესი წოდება, რომელიც ქრისტიანს შეეძლო მიეღო ირანის ჯარში. 1955 წელს მისი გარდაცვალების შემდეგ, ირანის არმიამ ოფიციალური დაკრძალვის ცერემონია ცხენოსანი მოაწყო ეტლებითა და ზარბაზნებით. ის დაკრძალეს თეირანის ქრისტიანულ სასაფლაოზე.

ნინა ანდრონიკაშვილი (თუბა ხანუმ სოჰეილი) იყო 1942-1944 წლებში ირანის პრემიერ-მინისტრის ალი სოჰეილის (1896-1958) მეუღლე. თეირანის კონფერენციის დროს. მასზე იქორწინა, როდესაც ის საქართველოში ელჩი იყო 1928 წელს. 1944 წელს ანდრონიკაშვილების ოჯახი 3 თვით ირანში მიიწვიეს, და ირანის პრემიერ-მინისტრის პირადმა თვითმფრინავმა მათ თბილისში ჩამოაკითხა.

Али Soheili ალი სოჰეილი (მარცხნივ), ირანის პრემიერ-მინისტრი, ირანის შაჰი ულოცავს უინსტონ ჩერჩილს 69 წლის იუბილეს, კონფერენციაზე თეირანში 1943 წლის ნოემბერში.

ბოლო ირანელმა შაჰმა მოჰამედ რეზა ფეჰლავმა, რომელიც თბილისში ოფიციალური ვიზიტით იმყოფებოდა საბჭოთა კავშირში, გაიხსენა, რომ ბევრ ირანელ შაჰს ჰყავდა ქართველი დედა და ცოლი. რეზა ფეჰლავის ბებია იყო ქართველი მაზანდარანი (The Pahlavi Dynasty: An Entry from Encyclopaedia of the World of Islam). მის მეუღლეს, პრინცესა სორელას ჰყავდა ქართველი ბებია აბაშიძე ახალციხიდან.

შეეძლოთ უმაღლეს თანამდებობამდე მიეღწიათ. ამ ფენომენს არ ჰქონდა ანალოგი ისლამური ცივილიზაციის გარეთ¹.

სალადინის (1171-1250), ჯვაროსნების წინააღმდეგ ლეგენდარული მებრძოლის, სიკვდილის შემდეგ ეგვიპტესა და სირიაში ხელისუფლებაში მოვიდნენ ბაჰრის **Bahri** დინასტიის თურქები ყივჩაყები (პოლოვცი) ჩრდილოეთ კავკასიიდან (1250-1382). მუსლიმური ტრადიციებისგან განსხვავებით, ისინი აგრძელებდნენ ცხენის ხორცის ჭამას. მათ შორის ბევრი იყო კავკასიელი ჩერქეზ-ადილი. სწორედ მათ ერგოთ ბედად შეეჩერებინათ მონღოლთა არმიის ტრიუმფალური ლაშქრობა. მამლუქმა სულთანმა ჩერქეზმა (ანუ ყივჩაყმა (ანუ პოლოვციელმა, ე. ი. დიდი სტეპის მომთაბარე დნეპერიდან ურალამდე), თუმცა ყაზახები წერენ, რომ ყაზახი და ა. შ.) კუტუზმა Qutuz მაშინვე გააცნობიერა საფრთხე, ჯარი შეკრიბა და დაუპირისპირდა მონღოლებს სირიაში. კუტუზის მიერ მონღოლ ხან ჰულაგუსადმი მიწერილ წერილში წერია: „თუ მთიდან ჩამოვალთ, მაშინ მტაცებელი ლომები ვხდებით“ (თუმცა როგორ შეეძლო ეგვიპტელს მთებზე ასეთი პატივისცემით დაენერა, ეს მხოლოდ მათი სავარაუდო წარმომოხებით შეიძლება იყოს ახსნილი). მოულოდნელად, მონღოლეთში დიდი ყაინის გარდაცვალების გამო, ჰულაგუ იძულებული გახდა აღმოსავლეთში დაბრუნებულიყო და მამლუქების წინააღმდეგ მან დატოვა თავისი გენერალი ნესტორიელი თურქი Kitbuqa Noyan. ის ცდილობდა დაემყარებინა ფრანკო-მონღოლური ალიანსი იერუსალიმის სამეფოს ჯვაროსნებთან. მაგრამ პაპმა აკრძალა, ხმების მიხედვით, სწორედ ტამპლიერებმა ფარულად მიიწვიეს მონღოლები მუსლიმების წინააღმდეგ საბრძოლველად. მამლუქებმაც მიმართეს ჯვაროსნებს ალიანსისთვის, მაგრამ ევროპელები რასობრივ საკითხებს რელიგიურ განსხვავებაზე მაღლა აყენებდნენ, რადგან მონღოლების ხილვამ უარყოფითი შედეგი გამოიწვია, ვიდრე მამლუქების რელიგიამ. და ჯვაროსნები დათანხმდნენ, რომ მამლუქთა ეგვიპტის არმია მათ ტერიტორიაზე გადასულიყო. ამ გზით მამლუქებმა უდაბნოს გვერდი აუარეს და პირდაპირ მონღოლთა ჯარის უკანა მხარეს აღმოჩნდნენ. ბრძოლა გაიმართა აინ ჯალუტში, პალესტინაში, გალილეაში, 1260 წელს, თითოეულ მხარეს 20000 ჯარისკაცი იბრძოდა. მონღოლთა ძალებში შედიოდნენ ჯარები საქართველოს სამეფოდან და კილიკიის სომხური სამეფოდან. მამლუქთა შორისაც ბევრი წარმომოხებით ქართველი იყო. კუტუზმა თავისი ჯარის უმეტესი ნაწილი ხეობაში გადაამალა და როდესაც მონღოლები თავს დაესხნენ, მათ ჩასაფრებული დახვდნენ, სადაც სახელგანთქმულმა მამლუქთა მრავალათასიანმა კავალერიამ მთელი ძალით შეუტია მტერს. მშვილდის სწრაფი სროლის ტაქტიკამ მონღოლურ კავალერიას ვერ მოუტანა წარმატება მამაცი მამლუქების წინააღმდეგ შეტაკებაში. პირველად

¹ ქართველები ასევე იბრძოდნენ რუსეთის ჯარებში, მაგალითად, შვიდწლიან ომში და ადრეც.

მამლუქებმა გამოიყენეს ხელის ასაფეთქებელი ხელყუმბარები მონღოლური ცხენების დასაშინებლად (ჯერჯერობით დენტის იარაღად გამოყენება არავინ იცოდა). კუტუზმა მოიხსნა საბრძოლო ჩაფხუტი, რათა მეომრებს ის ბრძოლაში დაენახათ. მონღოლები პირველად დამარცხდნენ. კუტუზმა პირადად შეიპყრო კიტუქა და თავი მოჰკვეთა.

ჩერქეზი (რუსული ვიკიპედია მას ყირიმის ყივჩაყს უწოდებს, ლეგენდის მიხედვით, არსებობს ვერსია, რომ წარმოშობით ჩერქეზი ან ქართველი იყო) იყო ეგვიპტის შემდეგი დიდი მმართველი ბაიბარსი Baibars. ის იყო კუტუზის საყვარელი მეთაური, რომელსაც ის ალექსანდრიის დაჰპირდა, შემდეგ კი გადაიფიქრა. ასე რომ, ბაიბარსი მიუახლოვდა კუტუზს, რათა ეკოცნა ხელზე, მაგრამ მან ხელი ჩაავლო და მოკლა. ბაიბარსმა უკვდავყო თავისი სახელი ჯვაროსნების, მონღოლების, ისმაილიტების განადგურებით, სირიის, კვიპროსისა და კლიკიის ალებით¹. მაგრამ თავადაც დიდი ტანჯვით მოკვდა, როცა მტრის მოწამვლა სურდა, მაგრამ თასი გადაადგილეს და მან თვითონ დალია სანამლავი. მომდევნო ჩერქეზმა სულთანმა, კალაუნმა Qalawun, ოქროს ურდოს მონღოლებისგან 12000 ჩერქეზი მონა იყიდა, რითაც მისი მცველების რაოდენობა 15000 მამლუქს აღწევდა.

როდესაც ყივჩაყები თავიანთ სამშობლოში მუსულმანები გახდნენ, მათი ნაკადი შემცირდა, 1382 წელს, ჭირის შემდეგ, ბაჰრის დინასტია დასუსტდა და ბურჯი/ბუკრის **Burji/Bukri** დინასტიამ (1382-1517) ხელში ჩაიგდო ძალაუფლება, რომელიც უკვე ძირითადად ჩერქეზებისა და ქართველებისგან შედგებოდა, ისინი საუბრობდნენ ქართულად და მათი ძლევამოსილება საუკუნეები გაგრძელდა. ფარულად ღვინოსაც კი სვამდნენ. მაგრამ ამ დროს გაძლიერებულმა ოსმალებმა აიღეს კონსტანტინოპოლი, შეუტიეს ევროპასაც და ეგვიპტესაც. 1517 წელს თურქმა იანიჩარებმა, რომლებიც ასევე შედგებოდნენ ქართველებისა და კავკასიელებისგან, შეიარაღებულნი ცეცხლსროლი იარაღითა და ევროპელი რენეგატების მიერ დამზადებული ქვემეხებით, შეუტიეს ეგვიპტესა და სირიას. როგორც თანამედროვენი წერდნენ, არც ერთი ჩერქეზი არ მომკვდარა ხმალით ან შუბით, ყველა დაიღუპა ტყვეობითა და ქვემეხით. მიუხედავად ამისა, ბურჯის დინასტიის მამლუქებმა შეინარჩუნეს მმართველი ელიტის სტატუსი, თუმცა სიმბოლურად ოსმალეთის იმპერიის ვასალები გახდნენ. სწორედ მაშინ დაბრუნდნენ ინალიდები, ჩერქასი თავადაბეს წინაპრები, გადმოცემის თანახმად, კავკასიაში, რადგან მათ ვერ წარმოედგინათ მუხლის მოდრეკა დაბალი წარმომავლობის ოსმალების წინაშე.

¹ ჩერქეზი ავტორი სამირ ხოტკო წიგნში «Черкесские мамлюки» (1993) წერს, რომ 1303 წელს ბეიბარსის მეთაურობით ვახტანგ III-ის რაზმები შევიდნენ დამასკოსა და იერუსალიმში. გერმანული ვიკიპედია: „1303 marschierten mongolisch-georgische Truppen mit Wachtang an der Spitze in Jerusalem ein“. მამლუქებისა და ქრისტიანული საქართველოს განსაკუთრებული კავშირი მრავალ წყაროშია აღწერილი.

როგორც ყოველთვის, მორჩილება და სიმშვიდე და არღვევს კავკასიელებმა. 1523 წელს ქართული წარმოშობის თურქმა სარდალმა Ahmed Pasha-მ დაიპყრო როდოსი (რამაც დაასრულა ჯვაროსნული ლაშქრობები და ქრისტიანთა ყოფნა წმინდა მიწაზე) და დიდი ვეზირის თანამდებობაზე დანიშნვას ელოდა, მაგრამ სულეიმან დიდებულმა ამ თანამდებობაზე კავკასიელთა მარადიული მეტოქე – ალბანელი-ბოსნიელი-არნაუტი დანიშნა¹. სამაგიეროდ აჰმედი დანიშნეს ეგვიპტის მმართველად, მაგრამ ის მაინც საშინლად უკმაყოფილო იყო და დანიშნულების ადგილზე მისულმა მაშინვე შეთქმულება მოაწყო ჩერქეზებთან და თავი ეგვიპტის დამოუკიდებელ სულთანად გამოაცხადა, რაც ჩახშობილი იყო. შემდგომი ოსმალეთის გამგებლები იყვნენ Hadim (ან Gürçi (ქართველი) Mehmed Pasha) (1604-5), Abdi Pasha the Albanian, Osman Pasha the Bosnian, ჩერქეზი მუხამედ ბეი კატამიში.

ალი ბეი ალ-ქაბირი (გურჯი) **Ali Bey Al-Kabir** (მღებრიშვილი) წარმოშობით აფხაზეთიდან ან სამეგრელოდან იყო. იგი 1768-1772 წლებში ეგვიპტის მამლუქთა სულთანი გახდა. მისი ამბავი აღწერილია ცნობილი მოგზაურის Sauveur Lusignan-ის წიგნში „ალი ბეის აჯანყების ისტორია“. მან ისარგებლა 1768-1774 წლების რუსეთ-თურქეთის ომით და დამოუკიდებლობა გამოაცხადა. თუმცა, ალი ბეი მოკლა საკუთარმა სარდალმა, სიძემ, Muḥammad Bey Abū al-Dḥahab (1735-1775), რომელიც წარმოშობით ქართველი (აფხაზური) იყო. ეს მუჰამედ ბეი გარდაიცვალა ჭირისგან პალესტინის წინააღმდეგ ლაშქრობის დროს და მისი ორი მეგობარი გახდა ეგვიპტის შემდეგი მმართველები: იბრაჰიმ ბეი და მურად ბეი Ibrahim Bey და Murad Bey².

ალსანიშნავია, რომ ამ პერიოდიდან მამლუქები ეგვიპტეში ძირითადად კავკასიიდან და კერძოდ, საქართველოდან ხვდებოდნენ. თვრამეტი ბეიდან ცხრა ეთნიკური ქართველი იყო, და ისინი თავიანთი რიგების „სინმინდეს“ ინარჩუნებდნენ. ქართველი მამლუქები ეგვიპტეში ქორწინდებოდნენ მხოლოდ ქართველებზე მონათა ბაზრიდან და მათი შვილები ქართულად საუბრობდნენ. ღვინოსაც სვამდნენ. ბევრი ქართველი და კავკასიელი არა მხოლოდ იძულებით, არამედ ნებაყოფლობით მიდიოდა სამუშაოდ ან კარიერის გასაკეთებლად მდიდარ შორეულ ქვეყანაში (როგორც ეს დღეს ხდება). ეგვიპტეში ქართველი მამლუქები ინახავდნენ მშობლიურ ენას, მათ ხშირად სტუმრობდნენ ნათესავები საქართველოდან, მამლუქები უგზავნიდნენ საჩუქრებს ან აძლევდნენ ფულს საქართველოს მშობლიურ სოფლებში ეკლესიების ასაშენებლად.

¹ სულთნის დროს ალბანელებსა და ქართველებს შორის სასტიკი კონკურენცია იყო. ალბანელები იმ დროს ევროპელი ქრისტიანი მთის ხალხი იყო, სხვა ქვეყნების ჯარებში სამსახურის დიდი ტრადიციით, სადაც მაღალ თანამდებობებს იკავებდნენ.

² სიძესთან საბრძოლველად ალი ბეი ალ-ქაბირმა სიკვდილის წინ კიდევ ერთი ქართველი ბეი გააგზავნა Ismail Bey (1735-91), მაგრამ გაიმარჯვეს იბრაჰიმ-ბეიმ და მურად-ბეიმ. მურად ბეი დასახლდა ისმაილ ბეის სასახლეში.

იბრაჰიმ ბეი **Ibrahim Bey** (1773 – 1817) (ნამდვილი გვარი სინჯიკაშვილი) იყო ეგვიპტის შემდეგი მამლუქი მმართველი. სამხრეთის ოლქების თანამმართველი იყო თბილისში დაბადებული მურად ბეი **Murad Bey** (1750-1801). იბრაჰიმი დაიბადა თბილისის მახლობლად მდებარე პატარა სოფელ მარტყოფში და ტყვედ ჩავარდა ოსმალებთან ბრძოლისას. იბრაჰიმმა თავისი კარიერა დაიწყო, როგორც რიგითმა ჯარისკაცმა და კაიროს უფროსის ნოდებამდე მივიდა. როდესაც სულთანი გარდაიცვალა, მან მოახერხა ეგვიპტეში ძალაუფლების ხელში ჩაგდება. მას ყოველთვის ახსოვდა სამშობლო და საქართველოში თავის სოფელში ციხე-სიმაგრის მშენებლობა დააფინანსა. ეს ნაგებობა დღესაც დგას მარტყოფში. ცნობილია, რომ 1785-1786 წლებში რუსეთის ვიცე-კონსული *baron de Thonus* ურთიერთობდა მასთან და მთელ მის ოჯახთან მთარგმნელის გარეშე.

სწორედ იბრაჰიმ ბეის დროს, 1798 წელს, ნაპოლეონის 20000-იანი ფრანგული საექსპედიციო არმია შეიჭრა ეგვიპტეში, სტრატეგიული მიმართულებით ინდოეთში. აღსანიშნავია, რომ ეგვიპტის ხალხისადმი მიმართვაში პირდაპირ წერია, რომ „დიდი ხნის წინათ, საქართველოში *Georgie* (ავტორი-(!)) და მთლიანად კავკასიაში ნაყიდმა მონებმა ეგვიპტეში ძალაუფლების უზურპაცია მოახდინეს და ეს უნდა შეწყდეს“. პირამიდების ბრძოლაში იბრაჰიმ ბეის 6000-ნი მამლუქთა კავალერია დამარცხდა, რადგან მამლუქებმა მუშეკეტები გვიან მიიღეს და მათ ცხენებისთვის უცხო იყო დენტის სუნი და აფეთქებების ხმა. ივლისში ნაპოლეონმა კაირო დაიკავა, აგვისტოში კი დამიეტა. ადგილობრივებისათვის დამპყრობლები უცნაური ხალხმ აღმოჩნდა. ნაპოლეონმა თავი ისლამის მეგობრად გამოაცხადა, მეჩეთის მშენებლობაც კი დაიწყო, სადაც ფრანგებს ისლამის მიღება შეეძლოთ. ფრანგული ჯარები არ შედიოდნენ ეკლესიებში და არ ასრულებდნენ ქრისტიანულ რიტუალებს. გენერალმა მენუმ მიიღო ისლამი და დაქორწინდა მუსლიმ ქალზე. ეგვიპტელები კმაყოფილი იყვნენ ნაპოლეონის მიერ ისლამის მტრის მალტის ორდენის განადგურებით, ვინაიდან ეს ერთადერთი ადგილი იყო ევროპაში, სადაც მუსლიმების მონობა არ იყო აკრძალული.

გარკვეული პერიოდის შემდეგ ნაპოლეონმა შეცვალა დამოკიდებულება ქართველი მამლუქების მიმართ. ამაში მნიშვნელოვანი როლი ითამაშა ალი ბეის ასულმა, იგივე მურად ბეის ქართველმა ცოლმა. პირამიდებთან სასტიკი ბრძოლის შემდეგ, იგი გამოვიდა კაიროს შესასვლელში ნაპოლეონის შესახვედრად, და ნაპოლეონი იძულებული გახდა ცხენიდან ჩამოსულიყო და პატივისცემით მისალმებოდა კეთილშობილ ქალბატონს. მურად ბეის კაიროში კარგად მოვლილი ვენახი ჰქონდა, რამაც ფრანგი ჯარისკაცების აღფრთოვანება გამოიწვია. მან შეძლო ფრანგებთან სანდო ურთიერთობის დამყარება. ბევრი დაკავებული მამლუქი გაათავისუფლეს და აღადგინეს ხელმძღვანელ თანამდებობებზე. საფრანგეთის პირდაპირი მმართველობა განხორციელდა მხოლოდ რამდენიმე ქალაქში, მთელი ქვეყნის დანარჩენ ნაწილს კვლავ მამლუქები მართავდნენ, მურად ბეის მამლუქები გენერალ

კლებერთან შეთანხმდნენ და ჩარიცხეს კაიროს გარნიზონში.

მაგრამ ინგლისურმა ფლოტმა ადმირალ ნელსონის მეთაურობით გაანადგურა საფრანგეთის ფლოტი აბუკირის ბრძოლაში, ანუ განადგურდა ყველა მიწოდების ხაზი და სახლში დაბრუნების საშუალება. როდესაც ნაპოლეონის ძმამ, საფრანგეთის ეროვნული ასამბლეის პრეზიდენტმა, აცნობა მას, რომ ძალაუფლების ხელში ჩაგდებას დრო დადგა, ნაპოლეონმა გადაწყვიტა პარიზში დაბრუნება 1799 წელს¹ და გენერალი ჟან ბატისტ კლებერი (ელზასიდან) ხელისუფლებაში დარჩა².

ბრიტანელების დასახმარებლად სულთანმა სირიის გავლით გაგზავნა ჯარი იუსუფ ზია ფაშას Yusuf Zia Pasha (წარმოშობით ქართველი, რუსეთის ელჩის თამარასა და ფრანგი დიპლომატის ამედი ჟაუბერის ცნობით) მეთაურობით. წინააღმდეგობა უაზრო გახდა და მოლაპარაკებები დაიწყო. ფრანგებს უნდა დაეტოვებინათ ეგვიპტე და საფრანგეთში დაბრუნებულიყვნენ. მაგრამ კონტინენტზე გამოცდილი ფრანგული არმიის გამოჩენა ინგლისისთვის მიუღებელი იყო. ხოლო რუსეთის ელჩმა თამარამ მოითხოვა ყველა ფრანგის სიკვდილით დასჯა. ეს მეტისმეტი იყო. 1801 წელს მოკავშირე არმია – თურქი იუსუფ ზიას, მამლუქთა იბრაჰიმ ბეის (ორივე ქართველი) და ინგლისის 20 000-იანი არმია კაიროსკენ დაიძრა. ფრანგულმა 13000 კაციანმა გარნიზონმა კაპიტულაცია გამოაცხადა. ფრანგული არმიის ნარჩენები იარაღის გარეშე საფრანგეთში გადაიყვანეს. ასევე გადაიყვანეს ყველა ფრანგი მეცნიერი შეგროვებული არტეფაქტებით, გარდა როზეტას Rosetta ქვის, რომელიც ბრიტანეთის მუზეუმში ინახება.

სიტუაცია კიდევ უფრო გართულდა. ვინ უნდა დაიმკვიდროს ძალაუფლება? თურქებმა, ბრიტანელებმა თუ მამლუქებმა? არც ფრანგები იყვნენ გამონაკლისი, ინგლისი მზად იყო განეხილა ეს ვარიანტი, თუ საფრანგეთი შეწყვეტდა ინდოეთისკენ სვლას. იმავდროულად, მიუხედავად იმისა, რომ თურქებმა ეგვიპტეზე სუზერენობა გამოაცხადეს, იბრაჰიმ ბეის მამლუქები ქვეყანას ისე მართავდნენ, თითქოს არაფერი მომხდარა. თურქებმა გაიგეს, რომ მამლუქები ბრიტანელების მფარველობით სარგებლობდნენ, ამ ვითარებაში არაფერი დარჩათ და დაიწყეს მოქმედება. თურქებმა გადადგნენ ნაბიჯები ეგვიპტეში კავკასიელი მონების შემოდინების შესაზღუდად, რაც

¹ ბონაპარტის ძმამ, რობესპიერის თანამებრძოლმა, საფრანგეთის ასამბლეა-პარლამენტის ხელმძღვანელმა, აცნობა თავის ძმას პარიზში შეცვლილი პოლიტიკური ვითარების შესახებ. ბონაპარტის გრენადერთა იარაღის ქვეშ ასამბლეა იძულებული გახდა გადაეყენებინა დირექტორატი და დაენიშნა ბონაპარტი პირველ კონსულად.

² ამავ დროს კაიროში ფანატიკოსმა სირიელმა სტუდენტმა მოკლა გენერალი კლებერი გულში ხანჯლით. მკვლეელი ცოცხლდ გაატყავეს.

აღბათ ყველაზე ეფექტური ღონისძიება იყო მამლუქების წინააღმდეგ¹. ასევე რამდენიმე მამლუქი დააპატიმრეს, თუმცა მათ თურქი მცველები ამოხოცეს და განთავისუფლდნენ, მაგრამ ამ ეპიზოდს სერიოზული გართულებები მოჰყვა. გენერლებმა Hatchinson და Ramsey მკაცრად მიმართეს თურქებს შეეწყვიტათ საომარი მოქმედებები მამლუქების წინააღმდეგ. თურქებმა წერილით უპასუხეს, რომ ბრიტანელები არ უნდა ჩარეულიყვნენ შიდა მუსლიმურ პრობლემებში და 2500 მამლუქი გაგზავნეს ინგლისის ბანაკში, რათა მათ პირადად გაეფანტათ ყველა ჭორი მათი უკმაყოფილების შესახებ. მეორე დღეს არც ერთი მამლუქი არ დაბრუნებულა თურქებთან. მათი თხოვნით, ისინი ბრიტანელებმა გადაიყვანეს ზემო ეგვიპტეში, სადაც მთელი ამ წლების განმავლობაში, როგორც ყოველთვის, ქართველ მამლუქთა მმართველობა ფრანგებისა და თურქების ყოველგვარი ჩარევის გარეშე გრძელდებოდა. ინგლისის ინიციატივით მოლაპარაკებებიც კი დაიწყო ზემო ეგვიპტეში დამოუკიდებელი მამლუქების სახელმწიფოს ოფიციალურად აღიარებაზე. 1802 წელს ინგლისმა დაიწყო ეგვიპტიდან ჯარების გაყვანა. 1802 წელს კაიროში გამართულ კონფერენციაზე შემოთავაზებულ იქნა 12-15 ათასი მამლუქის გადაყვანა ინდოეთში, ან ინგლისის სხვა კუნძულებზე. 1803 წელს იბრაჰიმ ბეიმ წერილი მისწერა რუსეთის გენერალურ კონსულს და სთხოვა მათ საქართველოში დაბრუნების უფლება. რუსეთის ელჩმა სტამბოლში კატეგორიული უარი განაცხადა, რადგან რუსეთის ხელისუფლებას უკვე ბევრი პრობლემა ჰქონდა კავკასიის ეროვნულ-განმათავისუფლებელ მოძრაობასთან².

ამასობაში მამლუქებმა იოლად დაამარცხეს მათ წინააღმდეგ გამოგზავნილი თურქული ჯარი. განრისხებულმა სულთანმა გამოაცხადა, რომ მას ასეთი ჯარი ეგვიპტეში არ სჭირდება და ხელფასების გადახდა შეწყვიტა. ამან გამოიწვია ეგვიპტეში თურქეთის არმიის აჯანყება აღბანელი მუჰამედ ალის მეთაურობით და მთელი ჯარი გადავიდა მამლუქების მხარეზე, რომლებიც კვლავ შევიდნენ კაიროში და დაამყარეს მათი სრული ბატონობა. იბრაჰიმ ბეის გარდაცვალების შემდეგ ადმირალმა კურჩუკ ჰუსეინ კაპუდან ფაშამ Küçük

¹ 1800 წელს საქართველო რუსეთის შემადგენლობაში შევიდა და მონებით ვაჭრობა აიკრძალა. ყოველწლიურად იტაცებდნენ და ყიდდნენ დაახლოებით 3-5 ათას ქართველსა და ჩერქეზს, რაც მნიშვნელოვანი იყო ეგვიპტეში კავკასიელი მამლუქების ოთხსაუკუნოვანი ბატონობისთვის.

² თეორიულად, ისევე როგორც თურქები, რომლებიც სამხედრო სამსახურში დაიქირავეს ირანში და საბოლოოდ გახდნენ ანატოლიის დომინანტი ხალხი, ეგვიპტეში კავკასიელები საუკუნეების განმავლობაში დომინანტები გახდებოდნენ, მაგრამ ტექნიკური პროგრესის გამო – იარაღი ხომალდები, ქვემეხები – არ მიეცა საკმარისი დრო ამ დემოგრაფიული ფენომენის განვითარებისთვის.

Hüseyin Kapudan Pasha¹, ოსმალეთის არმიის ახალი კონტინგენტის მეთაურმა, კვლავ აიღო კაირო.

1804 წელს სულთანმა ეგვიპტეში მმართველად კვლავ დანიშნა ქართველი ხურშიდ აჰმედ ფაშა Hursid (Khurshid) Ahmed Pasha. ის დაიბადა საქართველოში, ქრისტიანი მღვდლის ოჯახში, მაგრამ გაიტაცეს და გაამაჰმადიანეს. მოულოდნელად, 1805 წელს ეგვიპტის მმართველად კვლავ ალბანელი მუჰამედ ალი გამოცხადდა. ბრიტანეთის დიპლომატიურ წარმომადგენელთან ალიანსში ხურშიდი ცდილობდა მეტოქე მუჰამედ ალისა და ალბანელების ეგვიპტიდან გაყვანას. ამისათვის მან ბრიტანელების ფლოტის დახმარებით სცადა თავისი ჯარის გადაყვანა სირიიდან კაიროში. დაიწყო პირდაპირი შეტაკებები ქართველ და ალბანელ მამლუქებს შორის, მაგრამ ხურშიდი იძულებული გახდა დანებებულიყო, როცა პირადად დაინახა ოსმალეთის სულთნის ფირმანი, რომელიც მუჰამედ ალის ეგვიპტის გამგებლად ნიშნავდა (ხურშიდი გადავიდა ახალ დანიშნულებით ბალკანეთზე, სადაც ალბანელებს რამდენიმე დარტყმა მიაყენა, დაბოლოს, თურქეთის დიდივეზირის ნოდება ცდა იმსახურა). მუშაობდა სულთნის „გათიშე და იბატონეს“ პოლიტიკა. ერთმანეთს დაუპირისპირდნენ კავკასიური და ბალკანური კლანები. მეორე მხრივ, ქართველმა მამლუქებმა შეინარჩუნეს ზემო ეგვიპტე, ხოლო სულთნის ეგვიპტის ჯარმა, კავკასიელების წინამძღოლობის გარეშე, დაიწყო დეგრადაცია. სულთანი სწრაფად მიხვდა თავის შეცდომას და გადაიფიქრა თავისი გადაწყვეტილება. სულთნის წარმომადგენელმა 1806 წელს ალექსანდრიაში დაიწყო მოლაპარაკება მამლუქებთან ურთიერთობის მოსაგვარებლად, მაგრამ კონსენსუსი არ შედგა, რადგან კავკასიელები სრულ დამოუკიდებლობას ითხოვდნენ. ომი მამლუქებსა და თურქებს შორის კვლავ გარდუვალი გახდა. ინგლისი დაჰპირდა მამლუქებს თურქების წინააღმდეგ 6000 ჯარისკაცით მხარდაჭერას. ხოლო ზემო ეგვიპტის მამლუქთა არმია, ფრანგული სტილით ორგანიზებული, ზემო ეგვიპტის უაღრესად განათლებული და პროგრესული მმართველის, ალფი ბეის² Alfi Bey მიერ, ინგლისელთა დახმარების მოლოდინში კაიროს მიუახლოვდა. თურქებმა, რომ დაინახეს ასეთი მკაცრი წესრიგი და მწყობრი, გაოცდნენ და გადაადგილებას ვერ ბედავდნენ. სამწუხაროდ, ალფი ბეი მოულოდნელად გარდაიცვალა სისხლჩაქცევით 1807 წელს. 40 დღის შემდეგ ჩამოვიდა 42 ინგლისური გემი 6000 ჯარისკაცით გენერალ MacKenzie-Frazer-ის მეთაურობით. ბრიტანელებმა მოაწყვეს საბჭო მამლუქ ბეგებთან თურქების წინააღმდეგ ბრძოლის დასაგეგმად, მაგრამ მოხდა სრულიად მოულოდნელი რამ – მამ-

¹ კუჩუკ შუსეინი სხვა მამლუქ ლიდერებს ქართულად ესაუბრებოდა.

² დიპლომატ მ. კაჭკაჭიშვილი გ. პოტიომკინისადმი 1787 წლის მოხსენებაში ალფი ბეის ჩერქეზად მოიხსენიებს, მაგრამ ის გაიზარდა იბრაჰიმ ბეის ვაჟად და სხვა ქართველი მამლუქების მსგავსად დაწერა შუამდგომლობა საქართველოში გადასახლების შესახებ.

ლუქებმა გააუქმეს ინგლისის მხარდაჭერა სულთნის ცარიელი დაპირებების სანაცვლოდ. კიდევ ერთხელ იმოქმედა ბიზანტიური ინტრიგების ხელოვნებამ. პოლიტიკური ინტერესი რწმენის საკითხებს ექვემდებარებოდა, მაგრამ ამ ფანატიზმს საშინელი შედეგები მოჰყვა – ინგლისის ჯარი იძულებული გახდა უკან დაბრუნებულიყო 1807 წლის ბოლოს, მაგრამ კატასტროფა ჯერ ისევ წინ იყო.

1811 წლის 1 მარტს ეგვიპტის ალბანელმა მმართველმა მუჰამედ ალიმ მიიწვია ყველა მამლუქი თავის სასახლეში ვაჰაბი არაბების წინააღმდეგ ომის გამოცხადების აღსანიშნავად (მამლუქების შემდგომმა ტრაგედია გადარჩინა ვაჰაბიზმი განადგურებისგან). კაიროში გამართულ აღლუმზე 600-მა მამლუქმა მსვლელობა მოაწყო. კაიროს ციტადელის ვიწრო ქუჩებში შესვლისას მუჰამედ ალის ჩასაფრებულმა ალბანელმა ჯარმა დახოცა ყველა მამლუქი. ათასობით მამლუქი მოკლეს კაიროსა და ეგვიპტეში¹. 10000 მამლუქი გაიქცა სუდანში და დასახლდა პატარა სოფელ დონგოლაში. მრავალი წლის შემდეგ, 1820 წელს, მუჰამედ ალიმ ისინი შეიწყალა და ეგვიპტეში დაბრუნების ნება დართო. როგორც James Oldridge წერდა, ამით დასრულდა ეგვიპტეში ქართველ მონათა 600-წლიანი მმართველობა².

აპოლონზე დიდი შთაბეჭდილება მოახდინეს მამლუქებმა, ის ამბობდა: „მამლუქებმა ყველაში შიში და ალტაცება გამოიწვია. მათი ჯარები იმ დროს

¹ 20 წლის შემდეგ ქართველებმა შური იძიეს ალბანელებზე (არნაუტებზე) მამლუქების ამ ხოცვა-ჟლეტისთვის. 1830 წელს დიდმა სულთანმა ქართველი წარმოშობის რეშიდ მეჰმედ ფაშას მეთაურობით გაგზავნა საექსპედიციო ჯარი აჯანყებული ალბანელი ბეგების დასასჯელად, რომლებიც ჩაგრავდნენ ბერძნებს, სერბებს, ბულგარელებს და ა.შ. რეშიდ მეჰმედ ფაშამ ალბანელი ბეგები მიიწვია მონასტირში ჯილდოების გადასაცემად. ადგილზე მისულმა ხუთასმა ალბანელმა დაინახა საზეიმო აღლუმზე შეკრებილი თურქული ჯარები. მაგრამ ეს იყო ჩასაფრება. ალბანელების მიმართულებით ჯარისკაცებმა ცეცხლი გახსნეს და ყველა დაიღუპა. ზოგადად, ყველა ალბანელს აეკრძალა იარაღის ტარება. ამან გააჩინა შანსი ბერძნებისთვის, სერბებისა და ბულგარელებისთვის, დაეწყოთ თავისუფლებისთვის ბრძოლა. ამიტომ კავკასიელები მსახურობდნენ იორდანის ხაშიმიტებთან, მუჰამედის პაპის შთამომავლებთან, რომლების ვერ იტანენ მუჰამედ ალის, კავკასიელების მუხანათური მკვლელის, შთამომავლებს – „ალბანელი თხების მწყემსებს“.

² მაგრამ ბედმა არ დააშორა ქართველები მამლუქების მკვლელთა ალბანეთის დინასტიას. მუჰამედ ალის ძე, იბრაჰიმ ფაშა, დაქორწინდა ქართველ Hoshiar Kadinefendi-ზე, სულთან Pertevniyal-ის დაზე, რომელიც იყო სულთან მაჰმუდ II-ის ცოლი და სულთან აბდულაზიზ I-ის დედა. Hoshiar Kadinefendi-მ გააჩინა ისმაილ ფაშა I, რომელმაც სუეცის არხი ბრიტანელებს მიჰყიდა. მრავალი ცოლის შემდეგ ყოფილი ქრისტიანი ქართველი მონა Neshedil Kadinefendi სიცოცხლის ბოლომდე ისმაილ ფაშა I-ის საყვარელი ცოლი გახდა. ისინი ერთად წავიდნენ ემიგრაციაში და ცხოვრობდნენ ნეაპოლში.

ყველაზე ძლევამოსილი და დაუმარცხებელი იყო... 10 000 მამლუქი 50 000 ოსმალოს წინაშე არ შეეყოყმანდა. მომეცით მამლუქები, ამ მეომრებს პლუს ჩემი რეკრუტები, პლიუს საკმარისი მომარაგება და გადავლახავ მსოფლიოში ყველა დაბრკოლებას“. ნაპოლეონს ვოლნი ფრანსუაზის წიგნი უნდა წაეკითხა სადაც ეწერა: „თურქები ყველაზე მეტად აფასებენ ჩერქეზებს, შემდეგ აფხაზებს, შემდეგ მეგრელებს, ქართველებს, რუსებსა და პოლონელებს, ბოლოს კი უნგრელებსა და გერმანელებს“. 1803 წლის ბრძანებულებით ნაპოლეონმა ჩამოაყალიბა მამლუქთა კორპუსი „Mamluks de la Republique“, როგორც იმპერიული გვარდიის Chasseurs-a-Cheval-ის ნაწილი. 1812 წლის რეესტრში 582 მამლუქი იყო: ქართველები – Ayoub George, Barre Gerogie, Chahin, Cherkas George, Chirkoury George, Georgie Cherkas, Georgie Moussaha, Georgie Nicole, Georgie Roustan, Gourgui Daoud, Hassan Megralie, Lambre, Roustam Raza, Sera Joseph, მათ შორის ქალი Nia-Anna. რამდენიმე Guirques-Guergues (სავარაუდოდ, ასევე ქართველები): Aboukas, Baroume, Fessal, Habrie, Koury, Kouzy, Kruchon, Masserie. იყო რამდენიმე სომეხი (Armenie Bogdassar, Armenie Jacob, Armenie Joseph, Armenie Joseph Le Petie, Armenie Ouannis, Armenie Tunis, Azaria, Bagdoune Moustapha, Lepetit Ouannis, Mardiros, Mirza, Petrous და დანარჩენი – არაბები, კოხტები, ეგვიპტელები, ჩერქეზები, სირიელები, მაკედონელები, უნგრელები, სპარსელები, ბერძნები, აფრიკელები, აბისინიელები, მორავიელები, დრუზები, ასევე რუსები ლაფლერ ამზა ყირიმიდან და სულეიმანი მოსკოვიდან. მამლუქები კარგად იბრძოდნენ აუსტერლიცის ბრძოლაში 1805 წელს და პოლკს მიენიჭა სტანდარტი და რეესტრი. ბრძოლაში მონაწილე 12 ქართველი მამლუქიდან ერთ-ერთი Shain (Chahin), გახდა ყველაზე ცნობილი. 1806-1813 წლების კომპანიებში იგი 35-ჯერ იყო დაჭრილი ჰელიპოლისში, პრეისიმ-ეილაუში, მადრიდში, ქვემეხი გადაეფარა და გადაარჩინა გენერალი რაპი აუსტერლიცში, გახდა საფრანგეთის ღირსების ლეგიონის ორდენის გმირი და რაინდი. ნაპოლეონის შემდეგ, რესტავრაციის დროს, 1815 წელს, მარსელში მოხდა ტრაგიკული ინციდენტი, როდესაც არეულობის დროს მამლუქები და მათი ოჯახები, ქალებისა და ბავშვების ჩათვლით, ამოხოცეს ქუჩებში და პორტში ეგვიპტეში გამგზავრებისას.

ცნობილია, რომ ნაპოლეონი კორსიკიდან იყო, მაგრამ მისი ოჯახი იქ XVI საუკუნეში ტოსკანიდან გადავიდა საცხოვრებლად. ზოგიერთი ცნობით, მისი წინაპრები ტოსკანაში ემიგრაციაში წავიდნენ საქართველოს მეზობელი პროვინციიდან, ტრაპიზონიდან, სადაც XII საუკუნეში, საქართველოს ოქროს ხანაში საქართველოს პროტექტორატის ქვეშ ტრაპიზონის სამეფო დაარსდა ღრმა ოჯახური კავშირებით¹. მაგრამ ნაპოლეონის „სამხრეთაზიური“ თვი-

¹ 2011 წელს ლუკოტის თქმით, ნაპოლეონი მიეკუთვნებოდა ჰაპლოჯგუფს E1b1b1c1* (E-M34*), რომელიც დამახასიათებელია ახლო აღმოსავლეთის მაცხოვრებლებისთვის. მისი წინაპარი ფრანჩესკო ბონაპარტი 1490 წელს ვენეციის არმიის დაქირავებული

სებები ასევე დამახასიათებელია კორსიკელე-ბისთვის, ძველი იბერებისთვის. ნაპოლეონის პირად დაცვაში ბევრი კავკასიური წარმოშობის მამლუქი იყო.

ნაპოლეონის მამლუქ როსტომის (რუსტამის) ავტობიოგრაფიულ წიგნში ნათქვამია, რომ იგი დაიბადა ტფილისში, 1780 წელს. მისი მამა სომხეთის სოფელ აპერკანში დაიბადა, დედა კი ტფილისში და ამიტომ ლაპარაკობდა როგორც სომხურად, ასევე ქართულად. ძალიან ახალგაზრდა ტყვედ ჩავარდა და კონსტანტინოპოლში ის იყიდა სალა ბეი ქართველმა.

მამლუქობა გადანყვიტა, სურდა ქართველ ან მეგრელ მამლუქების რაზმში მოხვედრა, ან სულაც სომხებს შეერთებოდა, რადგან, რუსტამის თქმით, სომხებიც კარგი მეომრები იყვნენ. როცა ნაპოლეონმა გადანყვიტა პარიზში დაბრუნება და ორი მამლუქის წაყვანა, ქართველმა შეიხებმა მას ორი ქართველი შესთავაზეს – რუსტამი და ალი. რუსტამი ნაპოლეონს თურქული სახელით გააცნეს, მაგრამ ნაპოლეონი დაჟინებით მოითხოვდა, რომ მას ქართული სახელი რქმეოდა – რუსტამი. ნაპოლეონის ბრძანება იყო, რომ მის კართან დაეძინა და მცველი ყოფილიყო. ალის ნაკლებად გაუმართლა, ის ფონტენბლოში ჟოზეფინას დაცვას განუწესეს, მაგრამ „ცუდ“ ხასიათში დაადანაშაულეს და გაათავისუფლეს. რუსტამი თან ახლდა იმპერატორს პრუსიის, პოლონეთის, იტალიისა და რუსეთის ყველა კამპანიაში. ფრანგ გოგონაზე დაქორწინების მიზნით იძულებული გახდა იმპერატორისგან ნებართვა მიეღო, რადგან მსაჯულმა და მოძღვარმა უარი თქვეს ქორწინების რეგისტრაციაზე, არ დაუჯერეს მის სიტყვებს: „მე ქართველი ვარ და ყველა ქართველი ქრისტიანია“. ტილზიტში რუსეთის მეფეზე შთაბეჭდილება მოახდინა ნაპოლეონის მამლუქების აღლუმმა. მეჯლისის დროს ნაპოლეონმა აღექსანდრეს უთხრა: „რუსტამი შეიძლება შენი ქვეშევრდომი ყოფილიყო“. მეფეს გაუკვირდა. „დიახ, – განაგრძო ნაპოლეონმა, – ის საქართველოდანაა, ქართველები კი თქვენი ქვეშევრდომები არიან“. რესტავრაციის შემდეგ რუსტამმა ყველა თანამდებობა დაკარგა და მშვიდად გარდაიცვალა ფრანგი მეუღლის სახლში.

მებრძოლი იყო, მეტსახელად „მაური სარაცენი“. ხოლო ჟურნალი Le Figaro 15.01.2012 წერდა, რომ ნაპოლეონი წარმოშობით კავკასიელი იყო. ჰაპლოჯგუფი E1b1b1c1* (E-M34*) ასევე დამახასიათებელია აშკენაზებისა და ფინიკიელების 10-20%-სთვის. 2010 წელს ჟურნალისტებმა შეაგროვეს ნიმუშები ჰიტლერის შთამომავლებისგან, რამაც აჩვენა, რომ ის ასევე ეკუთვნოდა ჰაპლოჯგუფ E1b1b1-ს.

საინტერესოა საუკეთესო ნაპოლეონის გენერლისა და ნეაპოლიტანური მეფის მურატ იოახიმ მიურატისა და ნაპოლეონის დის, კაროლინას, შთამომავლის ისტორია. მათმა შვილიშვილმა პრინცმა ჩარლზ ლუი ნაპოლეონი აჩილ მიურატმა Prince Charles Louis Napoléon Achille Murat (1847-95) პარიზში გაიცნო მეგრელი პრინცესა სალომე დადიანი. მათ ერთმანეთი ერთი ნახვით შეუყვარდათ და მალე ქორწილიც შედგა. სალომე დადიანი სამეგრელოს მმართველის, ეკატერინე ჭავჭავაძის ქალიშვილი იყო, ხოლო მისი და ნინო ჭავჭავაძე ალექსანდრე გრიბოედოვზე იყო დაქორწინებული, და ამგვარად, ცოცხალი რომ ყოფილიყო, ნაპოლეონის ნათესავი გახდებოდა. ფრანკო-პრუსიის ომში დამარცხების შემდეგ ნაპოლეონ III და მისი ადიუტანტი აშილ მურატი ერთად იყვნენ გერმანელთა ტყვეობაში, ხოლო ტყვეობიდან გათავისუფლების შემდეგ მურატმა გადაწყვიტა გადასულიყო ცოლის სამშობლოში, სამეგრელოში და სიკვდილამდე ზუგდიდში ცხოვრობდა. ამჟამად ფუნქციონირებს დადიანის მუზეუმი, სადაც ინახება ნაპოლეონი სიკვდილის ნიღბით.

ნაპოლეონის არმიის კიდევ ერთი გენერალი, François Faultrier de l'Orme (1760-1805), მონაწილეობდა ეგვიპტის ლაშქრობაში 1798 წელს. 1803 წელს იგი გახდა საპატიო ლეგიონის კავალერი, გარდაიცვალა ბავარიის ლაშქრობის დროს 1805 წელს. ჩვენთვის ამ გენერლის ამბავი სხვაგვარადაა საინტერესო, რადგან ეგვიპტეში ყოფნისას, 20 წლის ასაკში, იგი შეხვდა მშვენიერ აღმოსავლელ ლამაზმანს. ის იყო თბილისში დაბადებული ქართველი მონა, სახელად მარიამი. მათ ერთმანეთი შეუყვარდათ და დაქორწინდნენ კაიროში, მართლმადიდებლურ ეკლესიაში. სახლში დაბრუნებისას, გენერალმა თან წაიყვანა ცოლი, რომელიც თავიდან თბილად მიიღეს, გენერლის გარდაცვალების შემდეგ კი მეცში უზარმაზარი ქონება და გენერლის ქვრივის პენსია მიიღო. გენერლის ოჯახი ამაზე კამათობდა და ამტკიცებდა, რომ საზღვარგარეთ უცნობ ეკლესიაში ქორწილი არ შეიძლებოდა გამართულიყო. სამართალწარმოება გაგრძელდა მრავალი წლის განმავლობაში და გაიარა ყველა ინსტანცია, თუმცა, საფრანგეთის სასამართლო სისტემის დამსახურებად, უნდა ჩაითვალოს, რომ 1814 წელს მან, აღიარა ქართველი ქალის უფლებები – ქორწილი საზღვარგარეთ, რომელიც იმ ქვეყნის წესებით შესრულდა, ძალაშია საფრანგეთში. მარიამი 31 წელი ცხოვრობდა საფრანგეთში, მეორედ დაქორწინდა, ხოლო 1845 წელს გარდაიცვალა. და ეს იურიდიული პრეცედენტი შეტანილია იურისპრუდენციის ბევრ ფრანგულ სახელმძღვანელოებში.

ქართული მამლუქები თურქეთში XVI-XIX სს.

ოსმალეთის მამლუქი, 1810

ოსმალეთის იმპერია ყოველთვის ცდილობდა მიეზიდა ნებისმიერი ნიჭიერი ადამიანი, თუ ისინი იმპერიის დიდებისთვის იმსახურებდნენ. თურქებს არ ჰყავდა არისტოკრატია, ამიტომ ნებისმიერ ადამიანს შეეძლო უმაღლესი თანამდებობების მიღწევა. ქართული წარმოშობის იყვნენ ოსმალეთის იმპერიის შემდეგი დიდი ვეზირები (პრემიერ-მინისტრები), რომლებსაც ჰქონდათ სულთნის აბსოლუტური მინდობილობა და იმპერიული ბეჭედი:

- Hadim Mehmed Pasha in 1622-3;
- Gürcü Mehmed Pasha in 1651-2;
- Ağa Yusuf Pasha in 1711-2;
- Gürcü İsmail Pasha in 1735;
- Yirmisekizzade Mehmed Said Pasha in 1755-6;
- Şahin Ali Pasha in 1785;
- Koca Yusuf Pasha in 1786-9 and 1791-2;
- Cenaze Meyyit Hasan Pasha in 1789-90;
- Kör Yusuf Ziyaüddin Pasha in 1798-1805 и 1807-11;
- Laz Ahmed Pasha in 1811-2.

რამდენიმე დიდი ვეზირი წარმოშობით აფხაზი იყო, მათ შორის ყველაზე ცნობილია ხერეიდინ ფაშა **Hayreddin Pasha**, თურქეთის იმპერიის დიდი ვეზირი 1878-1879 წლებში და ტუნისის დიდი ვეზირი 1873-1877 წლებში. დაიბადა სოხუმში, მამა რუსეთის იმპერიის წინააღმდეგ ბრძოლაში დაიღუპა. რუსებმა ის მონად გაყიდეს და პატარა ბიჭი ტუნისში აღმოჩნდა. ჭკვიანი ბავშვი გამოდგა, მმართველის შვილს დაუმეგობრდა და საფრანგეთში სამხედრო სასწავლებელში გაგზავნეს, რის შემდეგაც შეძლო ორი ქვეყნის დიდი ვეზირი გამხდარიყო!

მისი თავბრუდამხვევი კარიერა ფართოდ გავრცელდა რუსულ პრესაში, სადაც ასევე აღინიშნა, რომ რუსეთის იმპერიაში ქართველი ხალხის წინააღმდეგ განხორციელებული მძიმე რეპრესიების გამო, მისი საგარეო პოლიტიკა მიმართული იყო რუსეთის ინტერესების წინააღმდეგ.

Cezayirli Gazi Hasan Pasha ან ალჟირელი ჰასან ფაშა იყო დიდი ვეზირი 1790 წელს. როგორც ცნობილია, იგი ფშავეთიდან ყმად იყო გაყიდული¹. მისი სახელი Cezayirli ნიშნავს ალჟირელს, რადგან ის გარკვეული პერიოდის განმავლობაში მეკობრე იყო, სანამ არ გახდა ადმირალი 1770-1790 წლებში. ის ყველგან ჩნდებოდა ლომთან ერთად, რომელიც აფრიკაში მოათვინიერა. სწორედ ის მეთაურობდა თურქულ ფლოტს 1770 წელს ჩესმას ბრძოლაში. მიუხედავად იმისა, რომ თურქებმა წააგეს ეს საზღვაო ბრძოლა, ჰასან ფაშა მაინც დაანინაურეს. მხოლოდ მან, იმავე ქართული წარმოშობის გენერალ **Ismā'īl Bey**-თან ერთად, მოახერხა ეგვიპტელი მამლუქების დამარცხება 1786 წელს, სადაც ის თურქმა სულთანმა გაგზავნა. იგი ადგილობრივმა მამლუქებმა, იბრაჰიმ ბეიმ და მურად ბეიმ, ეგვიპტის თურქ გუბერნატორად აღიარეს, მაგრამ მხოლოდ მისი სიცოცხლის განმავლობაში. მისი სიკვდილის შემდეგ ეგვიპტელმა მამლუქებმა კვლავ შეწყვიტეს სულთანის მორჩილება. 1787-1792 წლების რუსეთ-თურქეთის ომის დროს ჰასან ფაშა მეთაურობდა თურქულ ფლოტს, რომელსაც ოჩაკოვის ბრძოლის დროს რუსულმა ფლოტმა ალყა შემოარტყა. მომდევნო ორი ადმირალიც ქართველი იყო.

კურჩუკ ჰუსეინ ფაშა **Küçük Hüseyin Pasha**, ქართველი მონა, რომელიც გახდა სულთან სელიმ III-ის ბავშვობის მეგობარი, მისი პირადი გვარდიის უფროსი, მან ხელი შეუშალა რამდენიმე შეთქმულებას ბატონის წინააღმდეგ, მოგვიანებით გახდა მთელი თურქული ფლოტის (კაპუდან ფაშა) ადმირალი 1792 წლიდან. 1803 წ. ის ოსმალეთის დინასტიის წარმომადგენელზე დაქორწინდა, ესმაზე Esma, სულთან აბდულ ჰამიდ I-ის ქალიშვილზე. იგი მეთაურობდა თურქულ ფლოტს ნაპოლეონის ეგვიპტეში ლაშქრობის დროს და მონაწილეობა მიიღო მის გადასახლებაში ბრიტანეთის ფლოტთან ერთად. ხმელეთზე მას ეხმარებოდა თურქული ჯარი, რომელსაც მისი პროტეჟე ქართველი მაჰმუდ ჰუსრევ ფაშა მეთაურობდა. თურქული ფლოტის შემდეგი ადმირალი ასევე ქართველი Seydi Ali Pasha იყო 1807-1809 წლებში.

ჰურსიდ აჰმედ ფაშა **Hürsüd Ahmed Pasha**, ოსმალეთის დიდი ვეზირი 1812-1815 წლებში, წარმოშობით ქართველი იყო. დაიბადა საქართველოში, ქრისტიანი მღვდლის ოჯახში, მონობაში ჩავარდა, ისლამი მიიღო და იანჩარებში გადაიყვანეს. იქ მან მოიპოვა სულთან მაჰმუდ II-ის კეთილგანწყობა და რამდენიმე მაღალი თანამდებობა დაიკავა. ეგვიპტიდან ფრანგების ევაკუაციის შემდეგ, 1804 წელს მუჰამედ ალის (მამლუქების მკვლელის) ნაცვლად ეგვიპტის გუბერნატორად დასახელდა, 1805 წელს კი დავის ძალისმიერი გადაწყვეტისთვის მოემზადა, ბოლო მომენტში მას ახალი თანამდებობა შესთავაზეს ევრო-

¹ ინგლისურენოვანი ვიკიპედიის სტატიაში მითითებულია, რომ ის წარმოშობით ქართველი იყო, რუსულენოვანი სტატია მიუთითებს სომხურ წარმომავლობაზე, ხოლო თურქული სტატია – ბალკანურ წარმოშობაზე (დამოკიდებულია პოლიტიკურ პრეფერენციებზე).

პაში. 1809 წელს ჰურსიდი გაგზავნეს სერბეთში აჯანყების ჩასახშობად, 1812-1815 წლებში იგი გახდა დიდი ვეზირი (პრემიერი), შეინარჩუნა მთავარსარდლის პოსტი (სერასკირი) სერბეთში, სადაც ბოლო მოუღო აჯანყებას და ბელგრადი აიღო 1813 წელს. იგი დასახელდა ბოსნიასა და პელოპონესის გუბერნატორად. და ამ დროს დაიწყო პირველი აჯანყებები საბერძნეთში. ჰურსიდმა მაშინვე აცნობა სულთანს ვითარების შესახებ და, მითითებების მოლოდინის გარეშე, ჯარი საბერძნეთში აჯანყების ჩასახშობად გაგზავნა. 1822 წელს მან მოახერხა ალბანეთის აჯანყების ლიდერის ალი ფაშას ლიკვიდაცია და აჯანყებულის მოკვეთილი თავი სულთანს გაუგზავნა. მაგრამ მოხდა კატასტროფა. ჰურსიდის პოლიტიკური მტრები და შურიანი ხალხი სტამბოლში, მისი დიდებითა და ძალაუფლებით შემფოთებული, ავრცელებდნენ ჭორებს მის მიერ განძის დიდი ნაწილის მითვისების შესახებ. ჰურსიდმა სულთანს გაუგზავნა 40 მილიონი პიასტრი, რომლებიც ალბანელების საცავებში იყო ნაპოვნი, ხოლო სულთანის სხვა მინისტრებმა 500 მილიონი პიასტრი მოახსენეს. როცა სულთანმა დაწვრილებითი მოხსენების გაგზავნა სთხოვა, ჰურსიდი განაწყენდა და არ უპასუხა. ეს იყო დაუმორჩილებლობა და მას დაუსწრებლად მიესაჯა სიკვდილი. ჰურსიდმა თავი მოიკლა 1822 წელს. იგი მეორე ქართველმა, რეშიდ მეჰმედ ფაშამ შეცვალა საბერძნეთშიც და ბოსნიაშიც შეცვალა.

რეშიდ მეჰმედ ფაშა **Resid Mehmed Pasha** (1829-1833) დაიბადა საქართველოში, მართლმადიდებელი მღვდლის ოჯახში. ბავშვობაში ის თურქებმა მონად შეიპყრეს, მაგრამ კარიერის გაკეთება შეძლო. მეჰმედ ფაშა ებრძოდა აჯანყებულ ალბანელებს, როდესაც სულთანმა სერბეთს გადასცა ექვსი ბოსნიური რეგიონი ადრიანოპოლის ხელშეკრულების შესასრულებლად. აღმფოთებული ბოსნიელები 50-ათასიანი არმიით პრიშტინაში წავიდნენ დიდი ვეზირის წინააღმდეგ, მაგრამ რეშიდ მეჰმედ ფაშამ ოსტატურად გამოიყენა ქვემეხი და დაამარცხა ბოსნიის არმია. პარალელურად, 1830 წელს ჩასაფრებაში დახვრიტა ალბანელი ბეგები (20 წლით ადრე, 1811 წელს, კაიროში მამულუქების ხოცვაზე შურისძიებით). სწორედ მაშინ დაკარგეს კონტროლი ბალკანეთზე კავკასიელების ისტორიულმა მტრებმა, ალბანელებმა (არნაუტებმა), რამაც საშუალება მისცა ბალკანელებს შეექმნათ ახალი სახელმწიფოები.

მაჰმედ ხუსრევ ფაშა **Mehmed Hüseyin Pasha** იყო დიდი ვეზირი 1839-1841 წლებში და მთელი თურქეთის საზღვაო ფლოტის ადმირალი 1811 წლიდან, თურქეთის საზღვაო ძალების ქართველი ადმირალის Küçük Hüseyin Pasha-ს მოსწავლე. მან მასწავლებელთან ერთად მონაწილეობა მიიღო ეგვიპტეში ნაპოლეონისა და მამულუქების მკვლელების ალბანელების წინააღმდეგ ბრძოლაში. ქართველი მკვლევარების აზრით, ის წარმოშობით რაჭველი იყო, გვარად ჩხეიძე. მან იშვილა 100 ბავშვი (კავკასიელები და ქართველი), რის საფუძველზეც, იანიჩარებისგან განსხვავებით, ევროპული ტიპის ჯარი შექმნა¹. ყველამ

¹ სწორედ ამ დროს შექმნა პეტერბურგში პეტრე დიდის ქართველმა „ძმამ“ ალექსანდრე ბაგრატიონმა „სტრელცების“ საწინააღმდეგოდ ევროპული ჯარი.

კარიერა გააკეთა, მათგან 30-მდე გენერალი დადგა, მისმა ერთ-ერთმა „შვილ-მა“ დიდი ვეზირის თანამდებობა მიიღო. მან შემოიტანა ტურბანის ნაცვლად ფესის ტარება, რომელმაც გეოპოლიტიკური მნიშვნელობა შეიძინა, როცა თურქებზე დამოკიდებული ყველა ქვეყანა ფესზე გადავიდა.

მაჰმუდ ნედიმ ფაშა **Mahmud Nedim Pasha** იყო დიდი ვეზირი 1871-1876 წლებში, მას ხშირად ნედიმოვს ეძახდნენ, მისი რუსიფილური პოლიტიკის გამო. ის იყო ბალდადის ყოფილი გუბერნატორის, ქართველი ნესიბ ფაშას, ვაჟი.

მაჰმუდ შევქეთ ფაშა იყო ქართული წარმოშობის დიდი ვეზირი 1913 წელს. სამხედრო ტექნიკას სწავლობდა საფრანგეთსა და გერმანიაში. ის ითვლება ოსმალეთის სამხედრო ავიაციის დამფუძნებლად 1911 წელს, მან პირველმა ჩამოიტანა სტამბოლში პირველი ავტომანქანა. მუსტაფა ქემალმა, მომავალმა ათათურქმა, მისი მეთაურობით დაიწყო კარიერა. ჭანაკალეს (დარდანელის) ბრძოლაში ბევრმა ლაზმა და ქართველმა ცისფერთვალემა ქერა ქემალის მცველები კი შავგვრემანი ლაზები იყვნენ¹.

¹ ჩერქეზებმა მნიშვნელოვანი როლი ითამაშეს 1919-1920 წლებში თურქეთის დამოუკიდებლობის ომში. სულთნის ერთგული აჰმედ ანზავურ ფაშა Ahmed Anzavur Pasha, ჩერქეზული ნაწილების მეთაური, მუშაობდა ანტანტის ეგიდით ჩერქეზული ავტონომიური სახელმწიფოს ჩამოყალიბების იდეაზე და სიტუაციის სტაბილიზაციისთვის საჭიროდ თვლიდა ინგლისელებთან თანამშრომლობას. ის ეწინააღმდეგებოდა ათათურქის ეროვნულ მოძრაობას: „ყველა ჭეშმარიტი მუსულმანის მოვალეობაა დაამარცხოოს ნაციონალისტები“. ის აკონტროლებდა დედაქალაქს და თურქეთის მთელ ცენტრალურ რეგიონს. სმირნაში მოაწყო ჩერქეზთა ეროვნული კონგრესი, რომელზეც მიიღეს გადაწყვეტილება ანატოლიაში ჩერქეზული რესპუბლიკის შექმნის შესახებ. მაგრამ სხვა ჩერქეზები არ დათანხმდნენ, რადგან რუსეთში შეიქმნა ჩრდილოეთ კავკასიის მთის რესპუბლიკა და ჩერქეზები ელოდნენ, რომ თურქეთი აღიარებდა ამ რესპუბლიკას და შექმნიდა მასთან კონფედერაციას. ჩერქეზებს სურდათ სამშობლოში დაბრუნება, მათ არ ხიბლავდათ ანატოლიაში სახელმწიფოს შექმნის იდეა. 1921 წელს ანზავური დაამარცხა აგრეთვე ჩერქეზმა სარდალმა ეთემ-ჩერკემა Çerkes Ethem.

Ahmed Anzavur Pasha и Çerkes Ethem

Çerkes Ethem (“Ethem the Circassian”) წარმოიშვა House of Dipsheu უბიხების ოჯახიდან, ისინი 1860-იან წლებში განდევნეს მდინარე ფსოუს ნაპირებიდან. ეტჰემი 2 მეტრი სიმაღლის იყო, ჰქონდა ცისფერი თვალები. მან შექმნა Kuvâ-yi Seyyâre მილიცია ჩერქეზი და აფხაზი მოხალისეებისგან. ფაქტობრივად, თურქეთში ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის დროშა პირველად სწორედ ეტჰემმა აღმართა. ამან მუსტაფა ქემალს საშუალება მისცა გაედლიერებინა ეროვნული მოძრაობის ლიდერის პოზიცია. დროთა განმავლობაში ძალაუფლება გადავიდა ჩერქეზ

თურქეთის პრემიერ-მინისტრის ერდოღანის ბაბუა, რეჯეფი, 1877-1878 წლების რუსეთ-თურქეთის ომის შემდეგ გადავიდა ქალაქ ბაგატიდან (ბათუმი) რიზეს პროვინციაში, სადაც ერდოღანი მთელ თავის არდადეგებს ატარებდა. მან ინტერვიუში თქვა: „მეც ქართველი ვარ, ჩემი ოჯახი ქართველია, რომელიც ბათუმიდან რიზეში ემიგრაციაში წავიდა“. მაგრამ ვიკიპედიაში ეს ციტატა მოგვიანებით წაიშალა. თავად ერდოღანმა 2004 წლის ზაფხულში ბათუმში ვიზიტისას განაცხადა, რომ არ აქვს მნიშვნელობა, ვინ იყვნენ მისი წინაპრები: „მთავარია ის თავად არის ნამდვილი თურქი და მაჰმადიანი!“ დედის წინაპრებიც კი ლაზი ქართველები იყვნენ.

საქართველოსთან მჭიდროდ არის დაკავშირებული ბოლო ოსმალთა სულთნების პირადი ბედიც: როგორც ინგლისურ ვიკიპედიაში წერია, ტრაპიზონში დაბადებული სულეიმან დიდებულის დედა, Hafsa Sultan, ასევე შეიძლება იყოს ქართველი, რაც არ წერია რუსულ ვერსიაში. მაგრამ ბოლო სულთნების ბიოგრაფიები უკეთესად არის აღწერილი და ეს კავშირები უფრო ამკარაა.

ქართველი Mihrişah ვალიდე სულთანი (გურჩუ გუზელი „the Georgian Beauty“ – ქართველი მზეთუნახავი) იყო 26-ე სულთან მუსტაფა III-ის (1757-74) ცოლი. ძალიან საინტერესო ამბავი მოხდა, როდესაც Mihrişah ჰარემის მეთაური იყო. ეიმე დუ ბაკ დე Rivery, ნაპოლეონის ცოლის, იმპერატრიცა ჟოზეფი-

ეთემის ხელში, რომელიც აგროვებდა გადასახადებს, გამოსცემდა ბრძანებებს და განიკითხავდა. მაგრამ ეს რაზმი ფორმალურად იყო ათათურქის არმიის ნაწილი. რომელსაც მეთაურობდა ათათურქის მარჯვენა ხელი, მისი პრემიერ-მინისტრი და თურქეთის მომავალი მეორე პრეზიდენტი (მათ შორის მეორე მსოფლიო ომის დროს), ისმეთ ინონუ (ქურთი დედა, მაგრამ ოფიციალურად მალავდა ამას). ხოლო ეთემი წინააღმდეგი იყო მისი რაზმის ინონუს ჯართან შერწყმისა, თავის რაზმს უფრო მებრძოლად თვლიდა, რადგან ოფიციალურ ნაწილებს ბრძოლები არასოდეს მოუგიათ. და კიდევ ერთხელ უცხო ქვეყნის სამსახურში მყოფი კავკასიელები უმადური ტიტულოვანი ერის მსხვერპლი გახდნენ – ინონიუმ ჩერქეზები აჯანყებაში დაადანაშაულა 1923 წელს. ქემალის გარემოცვის შოვინისტმა თურქულმა ელემენტებმა მისი ჩუმი თანხმობით წამოაყენეს ჩერქეზების დეპორტაციის პროექტი. ათათურქს ეს მხოლოდ აფხაზ-ჩერქეზების წინააღმდეგობამ შეაჩერებინა. ჩერქეზი პრემიერ-მინისტრი ჰუსეინ რეუფ ფაშა გამომწვევად გადადგა. მან უთხრა ათათურქს: „დადგა დრო, როცა ველარ ვამტიციებ, რომ შენთან ვარ“. რეუფ ფაშას დემარშს მხარს უჭერდა ასობით ჩერქეზი ოფიცერი – მათ შორის იყვნენ დივიზიის მეთაურები და ფრონტის მეთაურები. ცხადი გახდა, რომ ჩერქეზებთან ისე ვერ მოიქცეოდნენ, როგორც აქამდე სომხებს ექცეოდნენ. მიუხედავად ამისა, ეთემსა და მის თანამოაზრეებს ჩამოართვეს მოქალაქეობა და გააძევეს იორდანიაში, ხოლო 1927 წელს თურქეთის პარლამენტმა მიიღო კანონი, რომელიც კრძალავდა ქვეყნის მოქალაქეებს საზოგადოებრივ ადგილებში თურქულის გარდა სხვა ენაზე ელაპარაკათ. მიუხედავად იმისა, რომ ძალაუფლების საბოლოო განმტკიცების შემდეგ ათათურქმა აპატია ეთემს და ეროვნული გმირიც კი უწოდა, ის აღარ დაბრუნებულა.

ნას ბიძაშვილი, ზღვაში 11 წლის ასაკში გაუჩინარდა. არსებობს ლეგენდა, რომ იგი მეკობრეებმა შეიპყრეს და ჰარემს მიჰყიდეს, სადაც იგი ცნობილი გახდა, როგორც Nakşidil და 27-ე სულთან აბდულ ჰამიდის (1774-89) ცოლი გახდა და ოსმალეთის იმპერიის 30-ე სულთნის დედა. ქართული წყაროების მიხედვით, ეს შესაძლებელია, ვინაიდან იგი თბილად მიიღო ჰარამხანაში ქართველმა Mihrişa და ისინი სამუდამოდ დამეგობრდნენ, მით უმეტეს, რომ ვიკიპედიის მიხედვით, ისტორიკოსები Necdet Sakaoğlu და Ibrahim Pazan თვლიან, რომ Nakşidil-იც ქართული წარმოშობისა იყო. როდესაც ემე გახდა აბდულ-ჰამიდ I-ის კიდევ ერთი ცოლი, მან ასწავლა სულთანს ფრანგული ენა, წვლილი შეიტანა ოსმალეთის იმპერიაში ფრანგული რეფორმების განხორციელებაში – დაიწყო ფრანგული გაზეთების დაბეჭდვა, აშენდა სახლები როკოკოს სტილში და პირველად დაარსდა მუდმივი საელჩო საფრანგეთში. როდესაც 1815 წელს პატარა ბიჭი, ნაპოლეონის ძმისშვილი, მომავალი ნაპოლეონ III, თურქეთს ეწვია, ის სტუმრობდა „ბებიას“ და დაჯილდოვდა მდიდრულად მორთული მახვილით. შესაბამისად, ყირიმის ომის შემდეგ, როდესაც ნაპოლეონ III ოფიციალური ვიზიტით ეწვია თურქეთს, მან მოინახულა აღმოსავლეთის „სანათესაოს“ დიდი დედოფლის საფლავი.

აბდულ ჰამიდ I-ის გარდაცვალების შემდეგ **28-ე** სულთანი გახდა ქართველი Mihrişah-ს შვილი, სელიმ III (1789-1807). ქართველი დედა 1789-1805 წლებში, ფაქტობრივად 16 წლის განმავლობაში, თანამმართველი გახდა. ის ხშირად ხვდებოდა რუსეთის ელჩს გენერალ კუტუზოვს და თანხლებების ეჭვებზე პასუხობდა, რომ ის იყო რუსეთის იმპერატორის საჭურისი.

რეფორმებით უკმაყოფილო იანიჩარებმა დაამხეს სულთანი სელიმი და უსუსური მუსტაფა IV (1807-1808) **29-ე** სულთანად აქციეს, მაგრამ მხოლოდ რამდენიმე თვით. შემდგომ საინტერესო მოვლენებს აღწერს XIX საუკუნის ოსმალეთის ისტორიკოსი ჯევედტ ფაშა: მუსტაფა IV-მ გასცა ბრძანება მოეკლათ სელიმ III და მისი მემკვიდრე, ემეს შვილი, მომავალი მაჰმუდ II. სელიმ III მოკლეს, ხოლო როცა მკვლელები (სულთნის მცველის მეთაურობით სახელად ფეტაჰ-ქართველი) შევიდნენ ჰარემში, სადაც ახალგაზრდა მაჰმუდი ცხოვრობდა, ქართველმა მონამ, სახელად Cevri (Jevri) კალფამ, ნაცარი შეაყარა თვალეებში და დროებით დააბრმავა ისინი. ამან მაჰმუდს ფანჯრიდან გაქცევის საშუალება მისცა და მისმა მომხრეებმა მოახერხეს მუჰამედის გამოცხადება ოსმალეთის იმპერიის **30-ე** სულთანად (1808-1839). ასე შეცვალა ქართველმა მონამ ისტორიის მსვლელობა და დააჩქარა მთელი იმპერიის რეფორმები.

მაჰმუდ II-მ მნიშვნელოვანი რეფორმები გაატარა – მათ შორის გააუქმა იანიჩართა 130-ათასიანი კორპუსი და ათასობით აჯანყებული ფანატიკოსი დახოცა. მას ეძახდნენ თურქ პეტრე დიდს. მაჰმუდ II დაქორწინდა რამდენიმე ქართველ ქალზე, გვარად დადიანზე, ტუსკიაზე, ჩიკოთუაზე, ჩაჩბაზე, ლაკერბაიაზე, შერვაშიძე, კუჭბაზე, ორი ქართველი ფოთელი იყო, 3 – შაფსული

ქალი, 4 – უბიხი და 8 – აფხაზი და სხვ. მათ შორის იმერეთის მეფის სოლომონ II-ის ასული აშუბიჯან კადინ-ეფენდი Aşubcan Kadın. ხოლო Bezm-i Âlem/Bezmiâlem-ისგან (ქართველი ქალი ფატიმასაგან (სუზი) ქუთათელაძე) დაიბადა მემკვიდრე სულთანი აბდულმეჯიდი I Abdülmecid, ოსმალეთის იმპერიის **31-ე** სულთანი (1839-61 წწ.). ის, ბრიტანეთთან და საფრანგეთთან ალიანსში, იბრძოდა ყირიმის ომში რუსეთის წინააღმდეგ 1856 წელს. სულთან აბდულმეჯიდ I-ს ჰყავდა რამდენიმე ქართველი ცოლი (დადეშქელიანი, აჩბა-ანჩაბაძე, შერვაშიძე, კუჭბა, ლაკერბა და მრავალი აფხაზი ცოლი). მაჰმუდ II-ის მეორე ვაჟი, ჩერქეზი (ქართველი, ქართველი ავტორების) დედისგან Pertevniyal სულთანისგან დაიბადა აბდულაზიზ I (1861-76), ოსმალეთის იმპერიის **32-ე** სულთანი. პერტევიანი სულთანას და იყო ეგვიპტის ისმაილ ფაშას ცოლი, ალბანური დინასტიის დამაარსებლის, მამლუქების მკვლელის მუჰამედ ალის შვილიშვილი. მასაც რამდენიმე კავკასიელი ცოლი ჰყავდა – ჩიკოთუა, არედბა, ცამბა. სულთნის გადაყენებისა და მისი „თვითმკვლელობის“ შემდეგ, პისტოლეტებითა და ხანჯლებით შეიარაღებული მისი ჩერქეზი ცოლისძმა ჰასან ბეი, მთავრობის სხდომაზე შეიჭრა და რამდენიმე მინისტრი და მცველი მოკლა. მიუხედავად იმისა, რომ მემკვიდრე ასევე გამოჩნდა ყარსში დაბადებული ჩერქეზი შაფსუგისგან, Hayrân-ı Dil Kadın Efendi – აბდულმეჯიდ II (1922-24), იმპერიის ბოლო ხალიფა, გადასახლებაში წასული **37-ე** სულთანი. ხოლო შემდეგი **33-ე** ლიბერალური, პროდასავლური სულთანი იყო მურად V (1876), სულთან აბდულმეჯიდ I-ისა და ფოთელი მეგრელი ქალის, Şevkefza სულთნის ვაჟი. მისი 9 ცოლიდან 3 ქართველი იყო (თარხნიშვილი, ნაკაშვილი, აიშე), 3 – აფხაზი და 3 – ჩერქეზი. ბოლო თურქების რევოლუციამდე ოსმალეთის **34-ე** სულთანი იყო აბდულ ჰამიდ II (1876-1909), რომელსაც ასევე ჰყავდა რამდენიმე ქართველი ცოლი – ჩანბა, მიკანბა, კაია, აგირბა, ემუხვარი, აჩბა, კუჭბა და შერვაშიძე. მისი მშვილებელი დედა იყო ესმა Esma სულთანი, ქართველი Küçük Hüseyin Paşa-ს ცოლი. სამი შემდგომი სულთანი იყო ემიგრანტი. **35-ე** სულთანსაც მემკვიდრე V-ს (1909-18) ქართველი ცოლი ჰყავდა- Dürriand Kadınefendi. **36-ე** სულთანი იყო მემკვიდრე VI-ს (1918-22) ძმა, და მისი დედა იყო სოხუმიდან ქართველ-აფხაზი ემიგრანტი Gülistü Kadınefendi, დაბადებული ფატიმა ჩაჩბასგან, თავად შერვაშიძის ასულისგან. და მას ასევე ჰყავდა ორი ქართველ-აფხაზი ცოლი (მარშანია და სხვები).

ამრიგად, რომანოვები დაქორწინდნენ ძირითადად შლეზვიგ-ჰოლშტაინის პრინცესებზე, თურქი სულთნები, ირანელი შაჰები, ბალდადისა და ეგვიპტელი ფაშები (ალბანელების მიერ ძალაუფლების აღებამდე) ძირითადად კავკასიელ, ქართველ ქალებზე ქორწინდებოდნენ. ზოგჯერ იყვნენ ბერძენი, სლავი ქალები, მაგრამ არასოდეს ყოფილან ევროპული მმართველი დინასტიები ამ აღმოსავლურ დესპოტიზმებთან დაკავშირებულნი.

ქართული მამლუქები ერაყში XVIII-XIX სს.

- 1) Hasan Pasha (1704–1723)
- 2) Ahmad Pasha (1723–1747) son of Hasan
- 3) Sulayman Abu Layla Pasha (1749–1762) son-in-law of Ahmad
- 4) Omar Pasha (1762–1776) son of Ahmad
- 5) Abdullah Pasha (1776–1777)
- 6) Sulayman Pasha the Great (1780–1802) son of Omar
- 7) Ali Pasha (1802–1807) son of Omar
- 8) Sulayman Pasha the Little (1807–1813) son of Sulayman Great
- 9) Said Pasha (1813–1816) son of Sulayman Great
- 10) Dawud Pasha (1816–1831)

სპარსეთის წინააღმდეგ ბრძოლაში, 1704 წელს თურქეთის სულთანმა ერაყის ფაშალათში ძალაუფლების გაძლიერება გადაწყვიტა და წარმოშობით ქართველი **ჰასან ფაშა (1704-1723)** და მისი ვაჟი **აჰმედ ფაშა (1723-1747)** ბაღდადში გაგზავნა. მათ ადგილობრივი ერაყის ჯარების სათავეში შექმნეს ელიტარული კორპუსი 2000 ჯარისკაცისგან („ქართული გვარდია“). აჰმედის სიძე – სულეიმან აბუ ლეილა **Sulaiman Abu Layla** ქართულ გვარდიის სათავეში ლეგენდარული გამარჯვებით გახდა ცნობილი და სულეიმანი პორტმა აღიარა ერაყის მამლუქების პირველ ფაშად (1749-62 წწ.). **სულეიმან ფაშა (1780-1802)** ცნობილი გახდა როგორც ბუიუკ **Büyük** – დიდი. მან თავისი წვლილი შეიტანა ეკონომიკისა და ვაჭრობის განვითარებაში, დაამყარა დიპლომატიური ურთიერთობა ევროპასთან. 1798 წელს სულეიმან ფაშამ ინგლისური აღმოსავლეთ ინდოეთის კომპანიის ფილიალის დაარსების ნებართვა მისცა. მისი სახელი ეწოდა ქალაქ სულეიმანიას. მან შემოიყვანა დიდი რაოდენობით ქართველები მამლუქთა და იანიჩართა სხვა კლანებზე ბატონობის გასაძლიერებლად. სულეიმან ფაშამ მმართველობა გადასცა თავის სიძეს ჰაფიზ (ალი) ფაშას **Hafiz (Ali) Pasha (1802-1807)**, ასევე ქართველს სამეგრელოდან, რომელიც ბრძოლაში დაიღუპა და მეორე ქართველმა სულეიმან ქუჩუკმა (უმცროსი) **Suleiman Kuchuk** აფხაზეთიდან (1807-13) ერაყის ფაშას ადგილი დაიკავა. 1813 წლიდან 1816 წლამდე ერაყს მართავდა საიდ ფაშა **Said Pasha**, დიდი სულეიმანის ვაჟი. 1816 წელს მისი გარდაცვალების შემდეგ ხელისუფლებაში მოვიდა სულეიმან ბუიუკის ენერგიული სიძე, დაუდ ფაშა **Daud-Pasha (1816-31)**, რომელმაც თავი ერაყის სულთანად და ბაღდადის ხალიფად გამოაცხადა.

დაუდ ფაშა, რომელიც ერაყის უკანასკნელი მამლუქი მმართველი იყო, ქვემო ქართლში გიორგი და მარიამ მანველაშვილ-ბოჭორლაშვილების (თავადი ორბელიანის გლახები) ქრისტიანულ ოჯახში დაიბადა. ის ბავშვობაში გაიტაცეს, გაყიდეს და კარიერა ერაყში გაიკეთა. დაუდ ფაშა იბრძოდა ირანთან, თურქეთთან, ქურთისტანთან და დაიპყრო ერაყის თანამედროვე სახელმწიფო

საზღვრები. შემდეგ მან წამოიწყო მნიშვნელოვანი მოდერნიზაციის პროგრამები, რომლებიც მოიცავდა ქარხნების მშენებლობას, არხების გაწმენდას, საზოგადოებრივი აბანოების დაარსებას, არმიის რეფორმას ევროპელი ინსტრუქტორების დახმარებით, სტამბის შექმნას თბილისიდან მოწვეული ოსტატებით. 1749-1831 წლებში ერაყის ყველა ქალაქს ქართველი მმართველი ჰყავდა. მისი პირადი გვარდია 1000 ზღაპრულად მორთული ქართველი ცხენოსნისგან შედგებოდა. ფრანგი მოგზაური ოშე დუა წერდა, რომ დაუდ ფაშა ბევრად ჰგავდა ევროპელ მეფეს, ვიდრე აზიის შაჰს. მან დაწერა რამდენიმე წიგნი და მისი ფილოსოფია იმ დროისთვის ძალიან პროგრესული იყო. „წმინდა ბაბილონის მეფე, შენი ვაჟი დაუდ ფაშა, დედაჩემს, მარიამს, საუკეთესო სურვილებს გისურვებ და გამოთქვამს ღრმა სურვილს, კიდევ ერთხელ განახო. გთხოვთ მობრძანდეთ ჩემთან, თქვენი შვილი დაუდ ფაშა, ბაღდადის მეფე, 1821 წლის აგვისტო“, – წერდა დაუდა ფაშა დედას. მან ასევე სთხოვა რუსეთის მეფესა და კავკასიის მთავარსარდალს, ერმოლოვს, გაეთავისუფლებინათ მისი ოჯახი ორბელიანის ბატონობისაგან. თავადი ორბელიანი პირადად ეწვია გლეხის ოჯახს, თავისუფლება მიანიჭა და წერილი გადასცა. განცდების შედეგად დედა გარდაეცვალა და მისი ორი ძმა ბაღდადში წავიდა.

საშინელმა სტიქიამ მშვიდობისა და სტაბილურობის ყველა იმედი გადაწურა. შავი ჭირის შედეგად მოსახლეობის დიდი ნაწილი დაიღუპა და კავკასიაში რუსეთის ხელისუფლების გაძლიერებამ ასევე შეამცირა კავკასიელების შემოდინება ერაყში. თურქეთმა კვლავ გადაწყვიტა ესარგებლა შექმნილი სიტუაციით და 1830 წელს სულთანმა გამოსცა ფირმანი დაუდ ფაშას გადადგომის შესახებ. ემისარი, რომელმაც ეს ბრძანება ბაღდადში მიიტანა, მაშინვე სიკვდილით დასაჯეს, მაგრამ 1831 წელს ოსმალეთის არმიამ, წარმოშობით ლაზი **ალი რეზა (რიზ) ფაშას** მეთაურობით, შეძლო ერაყელ მამლუქებთან დათანხმება – მათი ძალაუფლება რჩებოდა, მაგრამ დამოუკიდებლობის 82 წელი დასრულდა. თავად დაუდ ფაშა გადაიყვანეს სხვა ვილაიეთის მმართველად და მან შეძლო საქართველოს გადარჩენაში მიეღო მონაწილეობა. როდესაც 1833 წელს ეგვიპტელმა ფაშა ალიმ შეტევა დაიწყო თურქეთზე, პანიკამ მოიცვა ქვეყანა, დაიწყო სტამბულის ევაკუაცია. თურქეთში ვერავინ გაუწევდა წინააღმდეგობას ეგვიპტის არმიას, მაგრამ ხსნა რუსეთიდან მოვიდა, როდესაც ნიკოლოზ I-მა ათასობით ჯარისკაცი ჩამოიყვანა სტამბოლში. კავკასიისკენ გზა თავისუფალი იყო. სწორედ მაშინ განაგებდა ანკარის ვილაიეთს გადასახლებული დაუდ ფაშა. მან სწრაფად მოახდინა თურქების მობილიზება და სასტიკი წინააღმდეგობა გაუწია. ეგვიპტელებმა უკან დაიხიეს, დაუდ-ფაშამ კი დიდი პატივით განაგრძო მსახური ოსმალეთის იმპერიის უმაღლეს თანამდებობებზე – ის იყო ბოსნიის გუბერნატორი, დედაქალაქ ანკარას გამგებელი. დაკრძალეს მექაში, ცნობილ ხალიფებს შორის.

ქართული მამლუქები ინდოეთში, პაკისტანსა და ავღანეთში

ანალებში ბევრი ფრაგმენტული ცნობაა, რომ კავკასიელი (და ქართველი) დაქირავებულები მონაწილეობდნენ რეგიონის ბევრ ისტორიულ ომსა და ბრძოლაში, ხშირად ორივე მეომარი მხარის რიგებში: ომში მოგოლთა იმპერიისა (1526-1739) და ინდოეთის სახელმწიფოებში; ბევრი ქართველი იყო შაჰ-აბასისა და ნადირ შაჰის სპარსეთის ჯარებში; ათასობით ქართველი თემურლენგმა რეგიონის ქვეყნებში წაიყვანა; ქართული ლეგენდების მიხედვით, თვით მეფე ვახტანგ გორგასალიც კი ლაშქრობდა, ინდოეთში და იქ ბევრი მეომარი დარჩა.

1021-1040 წლებში **Malik Ayaz**, სულთნის ქართველი მამლუქი Mahmud of Ghazni, ამავე დროს სულთნის რომანტიკული შეყვარებული (და ამ სიყვარულზე მღერიან ბევრ სუფიურ ლექსში), დაინიშნა პაკისტანში ლაჰორის პირველ მუსლიმ მმართველად სულთანის მიერ მისი დაპყრობის შემდეგ. მისი მეფობის დროს ქალაქი გახდა კულტურული და სამეცნიერო ცენტრი, რომელიც ცნობილია თავისი პოეზიით. მალექ აიაზის საფლავი შეგიძლიათ ნახოთ ქალაქის კომერციულ უბანში – რანგ მაჰალში.

ბიჯაპურის სასულთნო ადილ შაჰის ქართული დინასტია

Adil Shah Georgian Dynasty of Sultanate of Bijapur:

- 1) Yusuf Adil Shah (1490–1510)
- 2) Ismail Adil Shah (1510–1534)
- 3) Mallu Adil Shah (1534)
- 4) Ibrahim Adil Shah I (1534–1558)
- 5) Ali Adil Shah I (1558–1579)
- 6) Ibrahim Adil Shah II (1580–1627)
- 7) Mohammed Adil Shah (1627 – 1656); his mausoleum is the Gol Gumbaz, Bijapur
- 8) Ali Adil Shah II (1656 – 1672)
- 9) Sikandar Adil Shah (1672 – 1686)

ბიჯაპურის სასულთნო იკავებდა უზარმაზარ ტერიტორიას სამხრეთ ინდოეთში. მას მართავდა ადილ შაჰის დინასტია 1489 წლიდან 1686 წლამდე, სანამ მულალის იმპერიამ დაიპყრო. ამ ბიჯაპურის სასულთნოსა და ორ-საუკუნოვანი დინასტიის დამაარსებელი, ინდოელი მკვლევარების (Chaurasia, 2002, და Subrahmanyam, 2012) მიხედვით, იყო იუსუფ ადილ შაჰი (1450–1511), „King of the Deccan“, ქართველი დაქირავებული ჯარისკაცი ირანის ჯარიდან. იუსუფი, სავარაუდოდ, საქართველოში ხვარაზმელთა შემოსევის დროს შეიპყრეს, ცხოვრობდა ირანში, სადაც ისლამი მიიღო და სახელი შეიცვალა, შემდეგ კი ინდოეთში მოხვდა. 1470 წელს იგი დაქირავებულთა სამსახურში შევიდა სულთანის Muhammad Shah Bahmani II-ს სამსახურში და გახდა მისი მთავარსარდალი. 1489 წელს მან გამოაცხადა თავისი **Bijapur** სულთნის დამოუკიდებლობა. Niccolao Manucci (დ. 1717), იტალიელმა მოგზაურმა თავის წიგნში „Storia

do Mogor“ აღწერა მოგოლთა კარზე მომხდარი ყველა მოვლენა, სადაც მან მიუთითა, რომ ვიღაც იუსუფმა, ქართული წარმოშობის მონამ, რომელიც სამზარეულოში მსახურობდა, თავი სულთანად დაიმკვიდრა. მას მოუწია პორტუგალიელებთან ბრძოლა, რომლებმაც ახლახან შემოუარეს იმედის კონცხს და 1510 წელს დროებით აიღეს ქალაქი გოა. იტალიელი Ludovico di Varthema (დ. 1517) იყო დაქირავებული ქვემეხის მწარმოებლად ბიჯაპურის სულთანის მიერ. რომში დაბრუნებისას მან დაწერა ნიგნი „Itinerario de Ludouico de Varthema Bolognese“ 1510 წელს, სადაც ის აღნიშნა, რომ სულთანის კარზე იყვნენ ექსკლუზიურად უცხოელი თეთრკანიანი მსახურები, რომლებიც განსხვავდებოდნენ ადგილობრივი მუქი კანის მოსახლეობისგან.

ბარიდების დინასტია **ბიდარის სასულთნოს** ქართული დინასტია:
Barid dynasty Georgian Dynasty of Bidar Sultanate:

- 1) Qasim Barid I 1489 – 1504
- 2) Amir Barid I 1504 – 1542
- 3) Ali Barid Shah I 1542 – 1580
- 4) Ibrahim Barid Shah 1580 – 1587
- 5) Qasim Barid Shah II 1587 – 1591
- 6) Ali Barid Shah II 1591
- 7) Amir Barid Shah II 1591 – 1601
- 8) Mirza Ali Barid Shah III 1601 – 1609
- 9) Amir Barid Shah III 1609 – 1619

ქართველმა მონამ **Qasim Barid** (ინგლისურენოვან ვიკიპედიაში მითითებულია, რომ ის ტყვედ ჩავარდა საფიანთა საქართველოში) შეძლო ბიდარის სასულთნოში, ინდოეთში, სულთანად დაემკვიდრებინა თავი და დააარსა 130-წლიანი ბარიდების დინასტია (1489-1619 წწ.), დიდ მოგოლების მიერ დაპყრობამდე.

ინდოეთის ქალაქ Ahmednagar-ის მთავარი ღირსშესანიშნაობაა სალაბად ხან II **Salabat Khan**-ის სამარხი. იგი Murtaza Nizam Shah I-ის (1565–1588) კარზე ქართული გულამის მცირე რაზმის სათავეში იდგა და გამოჩენილი ადმინისტრაციული თვისებებით გამოავლინა თავი. 1579 წელს მიაღწია Ahmadnagar სულთანის პრემიერ-მინისტრის პოსტს. სალაბადის კოშკი მისი დამსახურებისა და ხალხის სიყვარულის შესხენებაა ამ ლიდერის მიმართ.

მეზობელ მულალთა იმპერიაში Mughal Empire სულთან Aurangzeb-ის (1618 – 1707 წწ.) საყვარელი ცოლი, რომელიც 50 წლის განმავლობაში მართავდა მთელ ინდოეთს (ინდოეთის მოსახლეობა (158 მილიონი) იმ დროს ჩინეთზე მეტი იყო), ქართველი ქალი **Udaipuri Mahal** იყო, როგორც ვენეციელი მოგზაური Manucci წერდა.

მოგოლთა იმპერიის იმპერატორს, შაჰ ჯაჰანს I Shah Jahan (1628-58) (რომელმაც ააშენა ტაჯ მაჰალი Taj Mahal და რომლის დროსაც ფარშევანგის ტახტი Peacock Throne, რომელიც მორთული იყო ბრილიანტებითა და ზურმუხტით და შეიქმნა 2 ტონა სუფთა ოქროსგან) ძალაუფლების ხელში ჩაგდებაში დაეხ-

მარა მისი ქართული წარმოშობის მეგობარი **რიდა ბაჰადური**, რომელიც სამხედრო ლიდერი და არტილერიის უფროსი იყო. მისმა ძმამ ისარგებლა ჯაჰანის არყოფნით, და მამის გარდაცვალებისთანავე, 1627 წელს, ფადიშაჰის ტახტი 3 თვით დაიკავა. ჯაჰანის ქართველმა მეგობარმა 9 დღეში ცხენით დაფარა 700 კილომეტრი და გაცვებულ უბედურ ძმას თავი მოჰკვეთა. ქართველები (200 მხედარი) მსახურობდნენ ინდოეთის სამეფოების გულამში, მაგრამ ცალკე, და ინარჩუნებდნენ ენასა და იდენტობას. ბაჰუდარის ცოლი ინდოეთის სამსახურში მყოფი კიდევ ერთი ქართველი სარდალის, კოტვალ ხანის ქალიშვილი იყო.

ფრანგი მეცნიერი-მოგზაური, რასების კლასიფიკაციის ფუძემდებელი ფრანსუა ბერნიე Francois Bernier თავის წიგნში „Travels in the Mogul Empire, A.D. 1656–1668“ წერდა, რომ სამი სამეფო დააარსეს ქართველებმა გუჯარათსა და დეხან/დეკანში Gujarat, Dekhan/Deccan ინდოეთში, რომლებმაც ორი საუკუნე გასტანა. ქართველი ავტორების აზრით, სხვა ევროპელი ავტორებიც აღნიშნავდნენ ინდოეთში სოფლების არსებობას, სადაც მცხოვრებნი ქართულად საუბრობდნენ. ისლამურ ენციკლოპედიაში გუჯარები (გურჯარი, გურგარი, გურჯ) **Gujar** (Gurjar, Gurgar, Gurj) მოხსენიებულია, როგორც ენერგიული და მამაცი მეომრები. ისლამური იდეოლოგია კარნახობს, რომ ყველა ადამიანი თანასწორია, მაგრამ არის გამონაკლისი გუჯარების სახით. რამაიანა Ramayana აღწერს, რომ ომი მიმდინარეობდა დემონებსა და ღმერთებს შორის, ხოლო გუჯარები იბრძოდნენ დემონების წინააღმდეგ. მაჰაბჰარატაში Mahabharata ისინი კრიშნას გვერდით იბრძოდნენ გუჯარატში. 2014 წლიდან ინდოეთის არჩეული პრემიერ-მინისტრი Modi იყო გუჯარატის პრემიერი. სიქების უმეტესობა გუჯარის კასტას მიეკუთვნება. ინგლისელი მომღერლის ფრედი მერკურის (დაიბადა Farrokh Bulsara) მშობლები სპარსელი ზოროასტრიელები არიან, დაბადებული ინდოეთში, გუჯარატში. მომღერალი ძალიან ამაყობდა თავისი რელიგიით. იაპონურმა საავტომობილო კომპანიამ Mazda-მ მიიღო სახელი ზოროასტრიზმის (მაზდაიზმის) ღმერთის – აჰურა მაზდასგან Ahura Mazda.

მრავალი დასავლელი მეცნიერი და გუჯარი თვლის, რომ უმაღლესი, ღვთაებრივი წარმოშობის გუჯარის კასტა დაკავშირებულია ჩერქეზებსა და ქართველებთან. ინგლისურენოვან ვიკიპედიაში ნათქვამია, რომ გუჯარების უძველესი წინაპრები შუა აზიიდან საქართველოს გავლით ჩამოვიდნენ. საქართველოს ტრადიციულად გუჯარეთი/გურჯისტანი Gujaristan/Gurjistan ჰქვია, საქართველოს აქვს ქალაქი და მდინარე გუჯარეთი. გენეტიკოსებმა დაადგინეს, რომ გუჯარის გენოტიპში არსებული U7 ჰაპლოგუფი შავი ზღვის რეგიონიდან მოდის. მიუხედავად იმისა, რომ გუჯარების წარმოშობის კავკასიური თეორიის შესახებ ვიკიპედიის გვერდი დაიხურა, სხვა წყაროები დარჩა. გაზეთ “The Tribune” (ჯამუ და ქაშმირი) პუბლიკაციიდან ცნობილი ხდება, რომ 1999 წლის 13 მაისს გაიმართა ეროვნული სემინარი თემაზე „ჯამუსა და ქაშმირის გუჯარების ეთნოკულტურული მემკვიდრეობა: გუჯარები საქართველოდან“. პროფესორმა Khatana დაადასტურა, რომ გუჯარები საქართველოდან ჩამოვიდნენ და აჩვენა რუკა, რომელიც ასახავს გუჯარების მიგრაციის გზას საქართველოდან ჰიმალაისკენ. მსგავსი მოსაზრებები გამოთქვა პროფ. დევენდერ

კაუშიკმა (ჰუსეინ ასადის აზიის კვლევების ინსტიტუტი), რომელმაც ასევე მიუთითა გუჯარების წარმოშობაზე შავ და კასპიის ზღვებსა და კავკასიის მთებს შორის. გუჯარატის სულთნის, Mahmud Begada, ქალაქ დიუს გამგებლის ერთ-ერთი დიდი ადმინისტრატორი XVI საუკუნის დასაწყისში იყო Malik Ayyaz, ქართული წარმოშობის კატალონიური ვიკიპედიის მიხედვით. სწორედ ის იბრძოდა და შემდეგ დაამყარა თანამშრომლობა და ვაჭრობა ინდოეთში პორტუგალიის კოლონიურ ადმინისტრაციასთან.

ავღანეთში ქართული სამშვიდობო კონტინგენტის მეზობლობის თქმით, ჰელმანდის პროვინციაში, მთებში, ჯერ კიდევ არის სოფლები დასახლებული ხალხით, რომლებიც საკუთარ თავს გურჯებს უწოდებენ. ისინი ავღანელებზე ბევრად ქერები და ხშირად ცისფერი თვალები აქვთ. ადგილობრივი ლეგენდების თანახმად, ისინი ქართული ჯარის ნარჩენები არიან, რომლებიც იქ დარჩნენ საცხოვრებლად და დაქორწინდნენ ადგილობრივ პუშტუნ გოგოებზე. მათ გვარებიც კი ახსოვთ – როსტომაშვილი, ყიფიანი, გურასაშვილი, დახუნდარიძე, კარგიძე და ა.შ.

ახალგაზრდა ქართველი ბიჭის ისტორია მოჰყვა Meherafroze Mirza Habib-მა („ქართული საგა: კავკასიიდან ინდუსამდე“, ოქსფორდი, 2005 წ.). როდესაც თბილისი აიღო ალა-მაჰამედ-ხანმა 1795 წელს, ორი ახალგაზრდა ბიჭი (ერთი გარდაიცვალა ცოტა ხნის შემდეგ ცხელების გამო) იზოვეს სასახლეში დამალული გვამებს შორის და წაიყვანეს სპარსეთის ჯარის მთავარსარდლის ბანაკში. მან შეინყალა ბავშვები, წაიყვანა ბიჭები ოჯახში და თქვა, რომ ბავშვები იყვნენ საქართველოს კეთილშობილური ოჯახიდან და მისცა მითითებები, რომ ესწავლებინათ სპარსული ენა. 20 წლის ასაკში, შაჰის ბრძანებით, ერთ-ერთი გაგზავნეს ჰაიდერაბადში Sindh of India (ახლანდელი პაკისტანის) მმართველის კარზე, რომელსაც საკუთარი მემკვიდრე არ ჰყავდა და კეთილშობილური სისხლის შვილს ეძებდა, რათა ეშვილა. ახალგაზრდა ქართველი დიდი პატივისცემით მიიღეს და მას ექცეოდნენ, როგორც საკუთარ შვილს. **Mirza Khusro Beg** სახელით ის გახდა სინდის პროვინციის თანამმართველი და 1811 წელს ბრიტანელების დახმარებით მოახერხა მეზობელ პენჯაბი რაჯთან ომის თავიდან აცილება. ის ყარაჩიდან ბომბეიში ბრიტანული გემით გაემგზავრა და ბომბეიში 21 ზარბაზნის სროლით დახვდნენ. იგი მიმონერაში იყო ეგვიპტელ ფაშასთან, ასევე ქართველთან. მისი შვილიშვილი ქართველი სიძისგან, მირზა ფარიდუნ ბეი Mirza Faridun Beg, დღემდე პაკისტანში ცნობილი მეცნიერია და სინდური ლიტერატურის 400-ზე მეტი წიგნის ავტორია.

დელის ალებაში დახმარების სანაცვლოდ დიდმა მულალმა ირანელ სეფიანებს აჩუქა ავღანური ყანდაჰარი, მაგრამ 1638 წელს ყანდაჰარის ქურთმა მმართველმა უღალატა ირანის შაჰს და ქალაქი დიდ მოლალებს გადასცა. 1649 წელს ირანის ნადირ შაჰმა ჯარი გაგზავნა და ქალაქი თავის კონტროლს დაუბრუნდა. სეფავიდ-მულალის ომების სერია (1648-53) განვითარდა, რომლის მიზანი იყო ყანდაჰარზე კონტროლის დაკავება ან შენარჩუნება. 3-ჯერ მოგოლების არმიამ ალყა შემოარტყა ყანდაჰარს, მაგრამ ვერ აიღო იგი. სეფავიდების მიერ ყანდაარის ალების პირველივე დღიდან მმართველი ბეგლარბეგები ქართველი იყვნენ:

- 1648-1649 წწ – მერაბ ბეი / მეჰრაბ ხანი (შესაძლოა მიქელაძე)
- 1649-1662 წწ – ოთარ ხანი / ზულფაკარი (შესაძლოა ბარათაშვილი)
- 1662-1673 წწ – მანსურ ხანი/გორჯასპ ბეგ ბარათაშვილი, ოთარ ხანის ძმა
- 1673-1674 წწ – ზაალ ხანი
- 1694-1695 წწ – ასლამაზ ხანი, ძმის ოთარ ხანის შვილიშვილი
- 1704-1709 წწ – საქართველოს მეფე გიორგი XI
- 1709-1711 წწ – ქაიხოსრო ლევანის ძე, გიორგი XI-ის ძმისშვილი

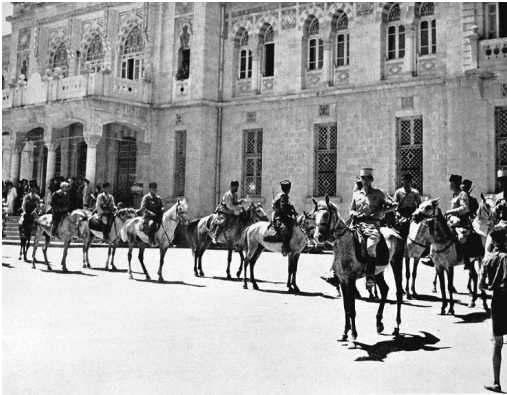
XVIII საუკუნის დასაწყისში ერეკლე II-ს ვინმე რაფაელ დანიბეგაშვილის მეშვეობით ინტენსიური მიმონერა ჰქონდა ინდოეთში სომხურ ბურჟუაზიასთან, რათა შექმნილიყო საქართველო-ინდოეთის პოლიტიკური გაერთიანება მმართველ ბაგრატიონთა დინასტიის ქვეშ, მაგრამ უშედეგოდ. მოგვიანებით, ინდოეთის სომხებმა მეფე ნიკოლოზ I-ს შესთავაზეს 2 მილიარდი მანეთი, რათა ქართლ-კახეთის ტერიტორიაზე დაეარსებინა სომხური სამეფო ინდოეთში სომეხი ვაჭრების ზღაპრული სიმდიდრის საფუძველზე, მაგრამ ამჯერად (იმ დროისთვის ალასკის გაყიდვა წარუმატებლად იყო მიჩნეული) რუსებმა უარი განაცხადეს. გარდა ამისა, უნდა დაარსებულყო ქართველ ბაგრატიონთა დინასტია, ამ პროექტის განხორციელებას ხელი არ შეუწყო სომეხმა პატრიარქმა.

კავკასიელი მამლუქები აზიაში

სტატიაში „The Caucasian Borderland“-ში (The Geographical Journal, Vol. 99, No. 5/6. (1942), გვ. 225-237), W.E.D. Allen წერდა, რომ კავკასიური რასობრივი ელემენტები: დაღესტნისა და ჩერქეზეთის ტომები, ქართველები და სომხები, გავრცელებულნი იყვნენ მთელ ახლო აღმოსავლეთში. იორდანის არაბთა ლეგიონში, ინგლისელი აგენტი ლოურენსის მეთაურობით, ჩეჩნების მნიშვნელოვანი კონტინგენტი იყო. თანამედროვე ქალაქი ამანი დაიბადა იმ ადგილზე, სადაც ჩერქეზები დასახლდნენ 1887 წელს. ადიღეებმა იორდანის სამეფოს ისტორიაში დიდი როლი ითამაშეს და მსახურობდნენ უმაღლეს თანამდებობებზე, როგორც პრემიერ-მინისტრები და მინისტრები. ჩერქეზები ქმნიან მმართველი ჰაშიმიტების მცველის ხერხემალს¹.

ქართველი მამლუქები ხდებოდნენ მმართველებად ტუნისში, ლიბიაში, ალჟირში და ა.შ. ცნობილია, რომ ტუნისში 200-300 მამლუქი ცხოვრობდა. ქართველი ქალი Mahbuba ტუნისელი ფაშა Ali II ibn Hussein-ის (1759-1782) ცოლი იყო. მათი ორი ვაჟი Hammuda ibn Ali (1782-1814) და Uthman/Imran ibn Ali (1814) ასევე გახდნენ მმართველები. მათი მთავარი მინისტრები იყვნენ ქართველები Moustapha Khodja და Mustapha Saheb Etabaa. როგორც ლეონ ბრაუნი აღნიშნავს, ტუნისელ მამლუქებში დომინირებდნენ ჩერქეზები და ქართველები, რომ-

¹ იორდანის ჰაშიმიტები, მუჰამედის პაპის შთამომავლები, ვერ იტანენ მამლუქების მკვლელის მუჰამედ ალის შთამომავლებს – „ალბანელ თხების მწყემსებს“.

პოლკოვნიკ კოლეტის ჩერქეზული კავალერია Colonel Collet's Circassian Cavalry დამასკოს რკინიგზის სადგურის გარეთ, 1941 წლის 26 ივნისი.

ლუქების სამსახურში შევიდნენ ტუნისში, ალჟირსა და ლიბიაში, მოჰყავს კ. ფერაძეს (2019) თავის ნაშრომში. შოტლანდიელმა მოგზაურმა მაკ გილმა Mac Gill 1807 წელს დაწერა, რომ ჰამედ ბეის მმართველ კლასს ძირითადად თეთრკანიანი ქართველი მამლუქები შეადგენდნენ.

თურქი ადმირალი კაპუდან ფაშა ჯეზაირლი გაზი ჰასან ფაშა Cezayirli Gazi Hasan Pasha (1713 – 1790), ქართველი მამლუქი, გახდა ადმირალი ალჟირში, მოგვიანებით კი თურქეთის ფლოტის ადმირალად დაინიშნა. შემდეგ ალჟირის ფლოტის მეთაურად დატოვა ახალციხელი Baba Hassan (1791-99), რომელიც ყოველთვის ხაზს უსვამდა, რომ მესხეთიდან იყო და სიბერემდე სუფთა ქართულად ლაპარაკობდა. ბაბა ჰასანმა ხელი მოაწერა ტრიპოლის ხელშეკრულებას Treaty of Tripoli შეერთებულ შტატებთან 1797 წელს, სადაც სეკულარიზაცია პირველად დაფიქსირდა მე-11 თავში – „ამერიკის შეერთებული შტატების მთავრობა არავითარ შემთხვევაში არ არის დაფუძნებული ქრისტიანულ რელიგიაზე“ „the Government of the United States of America is not, in any sense, founded on the Christian religion“.

ალი ხოჯა მეგრელმა (Ali Ben Ahmed / Ali Khodja, Meguer Ali, Megrelian Ali) შეთქმულება მოაწყო და მოკლა თავისი წინამორბედი და 1817-1818 წლებში გახდა ალჟირის მმართველი. ამერიკელმა კონსულმა ის გაიხსენა, როგორც „განათლებული და ძალიან ნიგნიერი ადამიანი“, მაგრამ ტირანი. თავისი დინასტიის გასამყარებად მან ერთ დღეში სიკვდილით დასაჯა 1500 კარისკაცი. მაგრამ ჭირის გამო მისი მეფობა 6 თვის შემდეგ დასრულდა.

რუსეთი და კავკასია

პეტრე I-ის დაბადება (1682-1725)

1653 წელს კახეთის უფლისწული ერეკლე (ნიკოლოზ დავითის ძე) ბაგრატიონი მოსკოვში ჩავიდა მეფე ალექსეი მიხეილის ძე რომანოვთან, სადაც პრინცს დიდი პატივით შეხვდნენ, როგორც მშვენიერი მისტიკური ქრისტიანული ქვეყანის წარმომადგენელს, რომელიც რუსეთიდან ათასობით მილის დაშორებით, საუკუნეების განმავლობაში მარტო იბრძოდა მუსულმანურ თურქეთთან და ირანთან¹. მან რუსული ისწავლა, მთელ დროს კრემლში ატარებდა, ესწრებოდა მეფის გვერდით სახალხო ღონისძიებებს. ამ დროს ალექსეის მეუღლე მილოსლავსკაია გარდაიცვალა. მათ ჰყავდათ 5 ვაჟი, მაგრამ ყველა მათგანი ქმედუუნარო და გონებრივად ჩამორჩენილი იყო. მეფეს მემკვიდრე არ ჰყავდა, ამიტომ ბოიარებმა გადაწყვიტეს უკვე ავადმყოფი მეფის მეორედ დაქორწინება. პატარძლად აირჩიეს ნატალია ნარიშკინა, ინგლისურენოვანი ვიკიპედიის მიხედვით – ყირიმელი თათრის მურზა კურბატ ნარიშის შთამომავალი. ქართველი თავადი ნიკოლაი და ნატალია უკვე იცნობდნენ ერთმანეთს. ნატალიას მშობლები მზად იყვნენ დაექორწინებინათ იგი ძველ ბაგრატიონთა სამეფო ოჯახის შთამომავალზე. ყველამ იცოდა მათი ინტიმური ურთიერთობების შესახებ, მაგრამ პირველ პლანზე სახელმწიფო ინტერესები იდგა². ნიკოლოზი ქორწილში საპატიო სტუმარი იყო და პატარძლის ოთახებში შესვლის უფლება მხოლოდ მას ჰქონდა. შემდეგ წელს დაიბადა

¹ უკვე ფედორ ივანეს ძემ, რუსეთის უკანასკნელმა მეფემ რურიკის დინასტიიდან (1584-1598 წწ.) დაამშვენა საკუთარი ტიტული სიტყვებით „ივერიის მიწის მეფე, ქართველთა მეფე და ყაზარდოელების, ჩერქეზების და მთის მთავრების მეფე“, თუმცა მხოლოდ სიმბოლურად.

² ანალოგიურად, როდესაც ეკატერინემ ვერ გააჩინა პეტრე III-ის მემკვიდრე, მას ნაუყენეს ულტიმატუმი, რომ ფარულად დაფეხმძიმდებოდნენ, წინააღმდეგ შემთხვევაში ქორწინება შეწყდებოდა და მას შესთავაზეს სამი კანდიდატი - სალტიკოვი, პონიატოვსკი ან ნარიშკინი. ყველა თანამედროვემ იცოდა, რომ ცარალექსანდრე I-ის ორივე ქალიშვილი იყო სხვადასხვა საყვარლისგან, ანუ ის თავად უშვილო იყო.

მეფე პეტრე დიდისა და იმერეთის მეფის სოლომონ I ბაგრატიონის, უფლისწული ნიკოლოზის ნათესავი, მსგავსება, რაც ამკარაა და აღიარებულია მრავალი ავტორის მიერ.

პეტრეს დაბადებიდან ერთი წლის შემდეგ, რუსეთიდან ირანში წავიდა. სინამდვილეში, ეს იმას ნიშნავდა, რომ მას შემდეგ, რაც მან შეასრულა თავისი მისია, დაჟინებით სთხოვეს წასულიყო, მას უარის თქმა არ შეეძლო. როდესაც მოგვიანებით ქართველმა მეფემ არჩილმა სთხოვა ნებართვა, რომ მისი ქალიშვილი დარეჯანი რომანოვების ოჯახის წევრზე დაქორწინებულიყო, პეტრემ უარი თქვა იმ მიზეზით, რომ მას უკვე ჰქონდა „საქართველოს მეფის“ ტიტული, მაგრამ სხვა წყაროების მიხედვით, პეტრეს არ სურდა ნათესავებთან დაქორწინება. ამ ამბავს ჰყვებოდა დიდი რუსი კომპოზიტორი ბოროდინი, ქართველი თავადის გედევანიშვილის უკანონო ვაჟი, ოპერის „კნიაზ იგორის“ ავტორი. პეტრე ქართველთა მეფეს ვახტანგ VI-ს წერდა: „ჩამთვალეთ, რომ თქვენი შვილი ვარ“. ერთხელ, ბოიარებთან კამათში, პეტრემ განაცხადა, რომ ის იყო უძველესი სამეფო დინასტიის წარმომადგენელი. რა თქმა უნდა, ის არ გულისხმობდა რომანოვების დინასტიას. ქართველი აკადემიკოსი ნიკო ბერძენიშვილი წერდა, რომ მან ნახა ნარიშკინას წერილი ნიკოლოზისადმი 1950-იან წლებში, სადაც იგი პეტრეს „ჩვენს პატარას“ უწოდებდა, მაგრამ ეს წერილი მას შემდეგ გაქრა. Mehmed Zilli (1611 – 1682), ცნობილი როგორც Evliya Çelebi, ოსმალეთის თურქი მოგზაური, წერდა პეტრე დიდზე, როგორც ქართველი დადიანების შთამომავალზე. 1711 წელს პეტრე დიდმა დონის მონასტერი ქართველებს გადასცა და იქვე დაკრძალეს ბაგრატიონთა დინასტიის ქართველი მთავრები და დადიანების გვარის მთავრები. პეტრემ მთელი თავისი ცხოვრება მიუძღვნა ბრძოლას სამხრეთ საზღვრებთან მისასვლელად, თუმცა არავინ იცის

მომავალი პეტრე დიდი (ტიპური „лицо кавказской национальности“¹). ფიზიკურად ძალიან ძლიერი იყო, ბევრი არაყს სვამდა და არ თვრებოდა, რაც ახლაც შეუძლებელია ჩრდილოელებისა და ბუნებრივია, სამხრეთელი მეღვინე ხალხებისთვის.

1698 წელს სოფია მილოსლავსკაიამ, პეტრეს ნახევარდამ, შეთქმულება მოაწყობა, რადგან ნაბიჭვარმა, „ბუსურმანმა“ ან მუსლიმმა სამეფო გვირგვინი ხელთ ჩაიგდო. თავად ნიკოლოზმა,

¹ ინგლისურენოვან ვიკიპედიაში პეტრე პირველის მამად მოხსენიებულია „по популярной легенде“ был Ираклий I Кахетии (Царевич Николай Давидович).

მისი პირადი მოტივები. ოფიციალური ბიოგრაფიის „პეტრე დიდის“ ავტორმა ტოლსტოიმ კონსულტაცია სთხოვა სტალინს, მან კი აკრძალა პეტრეს ქართული წარმომავლობის შესახებ მასალების გამოქვეყნება.

პეტრეს ოფიციალურად „ივერიის ხელმწიფის“ ტიტული ამშვენებდა, თუმცა საქართველოში არაფერი გააჩნდა, ამას არც ერთი უცხოელი დიპლომატი კითხვის ქვეშ არ აყენებდა. ბოლო მმართველი რომანოვის, ნიკოლოზ II-ის სრული ტიტული 1917 წელს ასეთი იყო: „ღვთის წყალობით, ნიკოლოზ II, სრულიად რუსეთის იმპერატორი და ავტოკრატი, მოსკოვის, კიევის, ... პოლონეთის მეფე, ციმბირის მეფე, ტავრიის ქერსონესის მეფე, საქართველოს მეფე; ხელმწიფე ... ფინეთის; ბულგარეთის პრინცი და სხვები; ... და ივერის, კარტალინიისა და ყაბარდოს მინებისა და რეგიონების, სომხეთის ოლქების, ჩერკასისა და მთის მთავრების ხელმწიფე; შლეზვიგ-ჰოლშტაინის ჰერცოგი, ... ოლდენბურგი და სხვები, და სხვები, და სხვები“. სულ ერთი და იმავე ტერიტორიის სამი სახელია მოხსენიებული: „მეფე საქართველოსი, ივერიისა და კარტალინიის ხელმწიფე.

ალექსანდრე – პეტრე დიდის „ძმა“ (1681-1711 წწ.)

1681 წელს იმერეთისა და კახეთის მეფე არჩილ II ძესთან, ალექსანდრე ბატონიშვილთან ერთად მოსკოვში ჩავიდა, სადაც მიიღო მამული ვსესვიატსკოეში (ახლანდელი გრუზინსკაიას ქუჩა მოსკოვში). იქ პეტრე დიდი ბავშვობაში დაუმეგობრდა ქართველ უფლისწულ ალექსანდრეს და ერთად მოაწყვეს ევროპული ტიპის პრეობრაჟენსკისა და სემენოვსკის გვარდიის პოლკები არანაკლებ 1,80 მეტრი სიმაღლის ჯარისკაცებისგან, ასევე ძირითადად ქართველებისგან. სწორედ ამ ძალამ უზრუნველყო პეტრეს უპირატესობა და ხელისუფლებაში მოსვლა. ევროპაში მოგზაურობისას ყოველთვის იქ იყო მისი „ძმა“, ქართველი თავადი ალექსანდრე. ორივე სწავლობდა ბომბარდირებასა და ფორტიფიკაციას კიონიგსბერგში Schneitner von Sternfeld-თან, შემდეგ კი ალექსანდრე ბატონიშვილმა განათლება მიიღო ჰააგასა და უტრეხტში Ian Goschka-სთან.

1688 წელს ისინი წავიდნენ ინგლისში გემთმშენებლობის შესასწავლად. პეტრემ და ალექსანდრემ მოინახულეს მეფე უილიამ III, ზარაფხანა, სამეფო სამეცნიერო საზოგადოება ცნობილი ისააკ ნიუტონის ხელმძღვანელობით. ევროპაში ალექსანდრეს ეცვა ქართული ეროვნული სამოსი და ეძახდნენ „იმერეთის უფლისწულს – პეტრეს ძმას“. ამსტერდამში პეტრემ შეუკვეთა შრიფტი ახალი სამოქალაქო კირიული ანბანისთვის, ალექსანდრემ კი სამივე ქართული ანბანის შრიფტი მსოფლიოს წამყვან ტიპოგრაფს, ნიკოლას ვიტსენს Nicolaas

Witsen¹. 1700 წელს ალექსანდრე 20 წლის ასაკში გახდა პირველი რუსი არტილერისტი და Feldzechmeister არტილერიის მეთაური. 1700 წლის ომში ჩარლზ (კარლ) XII ნარვაში, მისი მეთაურობით იყო 145 ზარბაზანი და 28 ჰაუბიცა, მაგრამ რუსეთის მთავარსარდალმა Herzog de Cron-მა კაპიტულაცია მოახდინა. ალექსანდრე დაჭრეს და ტყვედ აიყვანეს ფინეთის პოლკმა, რომელსაც მეთაურობდა პრინცი Rashield. საბოლოოდ, ჩარლზ XII-მ გაათავისუფლა 700 რუსი ოფიცერი, რითაც აჩვენა, რომ არ აფასებდა რუსეთის ჯარს, გარდა პრინც ალექსანდრეს. შვედეთის კარზე ალექსანდრე მიიღეს სამეფო ოჯახის წევრად და დაუნესეს შესაბამისი გამოსასყიდი – 10 ტონა სუფთა ოქრო. პეტრემ მაშინვე აცნობა ალექსანდრეს ფულის შეგროვების დანყების შესახებ, მაგრამ ალექსანდრე წინააღმდეგი იყო. მან დაწერა, რომ „ეს ეკონომიკურად შეაფერხებს იმ მიზნების მიღწევას, რაც ორივეს აქვს დაგეგმილი რუსეთისთვის“. 1710 წელს პრინცი ალექსანდრე გაათავისუფლეს შვედებმა, მაგრამ ის უკანა გზაზე გარდაიცვალა რიგაში, თირკმელებში კენჭების შეტევით. დონსის მონასტრის წინამძღვრად დაინიშნა მეფე არჩილი, ალექსანდრეს მამა. 1721 წელს პეტრემ არჩილის სახლში პირადად აღნიშნა შვედებზე გამარჯვება.

პეტრეს სამხრეთის კამპანიები (1711-22)

ბალტიის ზღვისკენ გასასვლელის გაჭრის შემდეგ, პეტრე მიუბრუნდა „თბილ, ყინულის გარეშე წყალს“ სამხრეთში. მაგრამ 1711 წელს მოლდოვაში წარუმატებელი კამპანიის შემდეგ, პეტრემ შეძლო ზავის შედარებით მისაღები პირობების მიღება მხოლოდ მისი მეუღლის, ეკატერინე I-ისა და მისი კარის ქალბატონების დახმარებით. მათ რამდენიმე ღამე გაატარეს გამარჯვებული მეთაურის, Baltacı Mehmet Pasha-ს კარავში, სადაც მეფის სახელით მოლაპარაკებას აწარმოებდნენ სამშვიდობო შეთანხმების პირობებზე. როგორც ვოლტერი თავის ნიგნში „პეტრე დიდი“ წერდა: „კარის ყველა თანმხლებმა ქალბატონმა ქრთამის სახით მოიხსნა ძვირფასეულობა“, რის გამოც სულთანმა გენერალი თანამდებობიდან გადააყენა. მიუხედავად იმისა, რომ არსებობს პეტრეს ხსნის ალტერნატიული ვერსია, რადგან ცნობილია, რომ თურქეთის

¹ Witsen-ის კოსულტაციით უნგრელმა ტიპოგრაფმა Miklos Misztodfalusi ჩამოასხა ქართული შრიფტი 1689 წელს, ქართული ნიგნი დაიბეჭდა მოსკოვში 1703 წელს. ბედის ირონიით, თვით ვლახეთში ბეჭდვა შემოიღო ქართველმა ემიგრანტმა განმანათლებელმა, ანტიმოზ იბერიელმა, რიმნიკის ეპისკოპოსმა, რომლის მოწაფე იყო მიკლოსი. 1705 წელს მამა ანტონმა მიკლოსი („მიკელი“) გაგზავნა თბილისში პირველი სტამბის დასაარსებლად, სადაც იბეჭდებოდა სახარებები. ასე რომ, პირველი ქართული ნიგნი დაიბეჭდა რომში 1620 წ., მოსკოვში – 1703 წელს და თბილისში – 1709 წ.

დიდი ვეზირი იყო წარმოშობით ქართველი Ağa Yusuf Pasha, რომელსაც არ შეიძლება არ სცოდნოდა პეტრეს ქართული წარმომავლობის შესახებ. და უკვე 1722 წელს პეტრე დიდი და იმპერატრიცა ხელმძღვანელობდნენ ლაშქრობას კავკასიაში 22000 ფეხოსნითა და 9000 დრაგუნით, რომელთაც დერბენდი აიღეს.

პეტრეს ამ აქტიურობამ გადაჭარბებული სიხარული და იმედი გამოიწვია კავკასიის ქრისტიანებში. ამ დროს ქვეყნის აღორძინება დაიწყო ქრისტიანმა მეფემ ვახტანგ VI ბაგრატიონმა. 1709 წელს მან დააარსა პირველი ქართული სტამბა, ქალაქისა და შაქრის ქარხნები, აფთიაქი. მან თავისი ბიძა და აღმზრდელი სულხან-საბა ორბელიანი გაგზავნა საფრანგეთში ლუი XIV-სთან. პაპი ინოკენტი XIII-ისა და მეფე ჩარლზ VI-ისადმი მიწერილ წერილებში, 1722 წლის 29 ნოემბერს ვახტანგმა აღიარა, რომ ბოლო წლებში კათოლიკე იყო, თუმცა ამ პოლიტიკურ მცდელობებს მყისიერი შვება არ მოუტანია.

სეფიანთა სპარსეთი სრულ ქაოსში ჩავარდა. ვახტანგმა სპარსელების დახმარებაზე უარის თქმის შემდეგ, დედაქალაქის, ისპაჰანის, ბედი არასახარბიელო გახდა და ის ავღანელმა აჯანყებულებმა 1722 წელს აიღეს. მხოლოდ ხმები, რომ ქართული ჯარი ისპაჰანისკენ დაიძრა, საკმარისი იყო, ავღანელებს უკან დაეხიათ. ირანის ახალმა მმართველებმა, ავღანელებმა, მაშინვე დაიწყეს მოლაპარაკება ქართველებთან და თავდაუსხმელობის სანაცვლოდ სრული დამოუკიდებლობა შესთავაზეს. ამავდროულად, შაჰის ვაჟმა, თაჰმასპამაც მდიდარი საჩუქრები გაუგზავნა ვახტანგს, ტახტის დაბრუნებისთვის ბრძოლაში მისი მხარდაჭერის იმედით. ამავდროულად, თურქებმაც ვახტანგს ირანის საბოლოო განადგურების მოკავშირეობა შესთავაზეს, მაგრამ ვახტანგი პეტრეს ლაშქრობას ელოდა. პეტრეს დაპირებებმა კავკასიელი ქრისტიანებისთვის სამხედრო დახმარების განევის შესახებ დიდი ეიფორია გამოიწვია ქართველებსა და სომხებში. საქართველოში დაიწყო ქართველი და სომეხი ქრისტიანების მობილიზება ერთობლივი მოქმედებებისთვის. 1722 წელს ვახტანგ VI-მ განჯაში დაბანაკდა ქართულ-სომხური ჯარით, რომელშიც 40000 მებრძოლი შედიოდა, ისინი უნდა შეერთებოდნენ პეტრეს მონინავე რუსულ ლაშქრობას. მაგრამ ამაოდ, პეტრე იძულებული გახდა ლაშქრობა შეენწყვიტა და რუსი მოკავშირის მიერ მიტოვებულმა ვახტანგმა ჯარი დაშალა, რუსეთში გაემგზავრა და ასტრახანში გარდაიცვალა. როგორც ავალოვი წერდა თავის წიგნში „საქართველოს მიერთება რუსეთს“ (1906): „ქართველები ზედმეტად გულუბრყვილოდ ენდობოდნენ მართლმადიდებლობას, რადგან არ ჰქონდათ შესაძლებლობა ამაღლებულიყვნენ უფრო რთულ პოლიტიკურ იდეებამდე. პრიმიტიული ცხოვრება იწვევს პრიმიტიულ აზროვნებას და პრიმიტიულ პოლიტიკას“. მომდევნო წელს რუსულმა ჯარებმა განაგრძეს ლაშქრო-

ბა დერბენდიდან და დაიკავეს ბაქო და სპარსეთის პროვინციები კასპიის სანაპიროზე. დადგა შავი ზღვის ჯერი. პეტრემ მდინარე დონზე მთელი ფლოტი ააგო და აზოვის პორტი დაიპყრო თურქებისა და ყირიმელი თათრებისგან. რუსეთმა სულ რამდენიმე დღეში მიაღწია სამეგრელომდე, აფხაზეთამდე და იმერეთამდე. გავრცელდა ჭორები შვედეთის ტყვეობიდან გათავისუფლების შემდეგ ალექსანდრე ბატონიშვილი საქართველოში დაბრუნდებოდა. მაგრამ 1725 წელს პეტრე გარდაიცვალა. „Chroniquede Papouna Orbeliani“-ის ცნობით, პეტრეს ბოლო სიტყვები იყო: „საქართველო სასონარკვეთილებაშია, მისი დაცვა ჩვენი სარწმუნოების ინტერესებშია, ჩემი ხარჯით ვაგზავნეთ ჯარი“.

ერაკლე II გაბრატიონი (1744-1798)

ნადირ შაჰმა (1736-1747), რომელმაც ყველასთვის მოულოდნელად დაიკავა ტახტი ირანში, მოახერხა გაერთიანება (თუმცა მხოლოდ 10 წლით) და

ირანის გაძლიერება. ირანის მხარეს ავღანთა წინააღმდეგ საქართველო კვლავ პირველ რიგებში იყო. 1737 წელს გივი ამილახვარი მეთაურობდა 8000-კაციან ირანულ ჯარს. ავღანეთი დაიპყრო. ახალგაზრდა ერეკლე (ირაკლი) ბატონიშვილმა, მან თავი გამოიჩინა ყანდაარის ალებისას, რომელიც ხელმძღვანელობდა ქართულ ცხენოსანთა 8000-კაციან შემადგენლობას. ასე იძიეს შური ქართველებმა გურგენ ხანის სიკვდილის გამო. ამის შემდეგ ნადირ შაჰმა 1738-1740 წლებში ერაკლე¹ თავისი ქართველი 1000 მხედრით ინდოეთის ლაშქრობაში წაიყვანა (ბროსეტი, გვ. 206-7).

როდესაც ირანის არმია ინდოეთის სინდის პროვინციაში შევიდნენ, მათ დაინახეს სვეტი წარწერით, რომელიც სიკვდილს უწინასწარმეტყველებდა ყველას, ვინც მას გადალახავდა. ერეკლემ, რომელიც მაშინ მხოლოდ 19 წლის იყო, ეს პრობლემა მოაგვარა სპილოს ზურგზე ქვის დადების გზით, რომელიც ჯარს წინ უძღვოდა. ერაკლე უხვად დააჯილდოეს.

ასე განადგურდა მოლოლთა იმპერია და დაარბიეს დელიც და ლაჰორიც. დელიში პირველი 19 წლის ქართველი გოგია ხამხაძე შეიჭრა. დელისა და ლაჰორის გაძარცვული სიმდიდრე მოათავსეს 13000 ტომარაში, მათ შორის კოჰინორის ბრილიანტი Kohinoor diamond და ფარშევანგის ტახტი Peacock Throne, მულალის ტახტი. ამ სიმდიდრის ირანში გადატანას მთელი წელი დასჭირდა.

¹ ალბათ ნადირს უნდოდა მძევალი ჰყოლოდა მასთან ხანგრძლივი მოგზაურობის დროს.

ირანის მოსახლეობა 3 წლით გათავისუფლდა გადასახადებისგან. ერაკლე ხანს სპარსეთში აფასებდნენ ინდოეთის ბრძოლებში მიღწეული წარმატებების გამო. მან მოიპოვა სამხედრო ლიდერის რეპუტაცია და პირადად ნადირ შაჰი. ერაკლე ყოველთვის სპარსულ ტანსაცმელში იყო გამოწყობილი.

1745 წელს ნადირ შაჰმა ნება დართო ქრისტიან მეფე თეიმურაზ II (1744-1762) ბაგრატიონს, სვეტიცხოვლის ქრისტიანულ ეკლესიაში ირანელი ჩინოვნიკების თანდასწრებით ქართლის ტახტზე ოფიციალურად გამეფებულიყო. პირველად საუკუნე-ნახევრიანი შესვენების შემდეგ, მხოლოდ ძველი წიგნები აძლევდა საშუალებას კათალიკოსს აღედგინა კორონაციის ტრადიციები. 1744 წლიდან 1762 წლამდე კახეთში გამეფდა მისი ვაჟი ირაკლი II ბაგრატიონი, ხოლო მამის გარდაცვალების შემდეგ, 1762-1798 წლებში, ქართლისა და კახეთის მეფე გახდა, რითაც სამი საუკუნის განმავლობაში პირველად გააერთიანა პოლიტიკურად მთელი აღმოსავლეთ საქართველო¹.

1747 წელს ნადირ ხანის აღსასრული დადგა. მისმა პარანოიამ არნახულ მასშტაბებს მიაღწია. მან ბრძანა თავისი უფროსი ვაჟის დაბრმავება, მოგვი-

¹ ეს შესაძლებელი გახდა შემდეგი ამბის გამო: 1726 წელს ქრისტიანი გივი ამილახვარი თურქებმა ქართლის ბეგად დანიშნეს. 1734 წელს დაუმეგობრდა ირანის ჯარის ახალგაზრდა სარდალს, მომავალ ნადირ შაჰ აფსპარს და ისინი მომდევნო წელს გაერთიანდნენ თურქებისგან თბილისის გასათავისუფლებლად. მაგრამ კონფლიქტი მოხდა, როდესაც ამილახვარმა უარი თქვა თავისი ქალიშვილის ნადირის შვილზე დაქორწინებაზე და იგი ყიზილბაშებმა ძალით გაიტაცეს. წინააღმდეგობის განევისას ამილახვარი ტყვედ ჩავარდა. მაგრამ როცა ნადირ შაჰი გახდა და 1737 წელს ავღანელებმა ირანზე შეტევა დაიწყეს, ქართული ჯარის გარდა ვერავინ უშველიდა. ამილახვარი გაათავისუფლეს და დაინიშნა ავღანელების წინააღმდეგ ირანის ჯარის მთავარსარდალად. ყანდაარში ავღანელების დამარცხების შემდეგ შაჰ ნადირს საშუალება მიეცა ისტორიული ლაშქრობა მოეწყო ინდოეთში 1738 წელს (ასევე ქართული კონტინგენტის მონაწილეობით მომავალი ჰერაკლიუს II-ის მეთაურობით). ამილახვარი 1741 წელს დაბრუნდა საქართველოში, მაგრამ 1744 წელს რუსული ფულით კვლავ აუჯანყდა ირანელებს. მეფე თეიმურაზ II და მისი ვაჟი ერეკლე II ირანული ლაშქრით პრორუსი ქართველების წინააღმდეგ გაგზავნეს. ამილახვარი სურამის ციხესთან ალყაში იყო მოქცეული და არ დანებდა. ნადირ შაჰმა შესთავაზა, რომ თუ დანებდებოდა, შაჰი თეიმურაზ II-სა და მის ვაჟს ერეკლე II-ს საქართველოში ქრისტიან მეფეებად დაამკვიდრებდა. დიახ, ზუსტად ის ხალხი, ვინც მისი მტერი იყო. უმაღლესი ეროვნული ინტერესებიდან გამომდინარე, ამილახვარი დათანხმდა. სასჯელად ნადირ შაჰმა არჩევანი შესთავაზა – დაბრმავება ან ირანში გადასახლება. ამილახვარმა დაბრმავება აირჩია, მაგრამ ბოლო მომენტში გაგზავნეს ირანში, სადაც იძულებული გახდა ისლამი მიეღო და კვლავ დაინიშნა ირანის გვარდიის მთავარსარდალად! ადამიანი, რომელმაც თითქმის 10 ბრძოლაში დაამარცხა ნადირ შაჰის არმია! ნადირის სიკვდილის შემდეგ ამილახვარმა შეკრიბა ერთგული ქართველები ირანში და ხმლებით გაჭრნენ საქართველოსკენ, სადაც კვლავ გაქრისტიანდა. თბილისში მან ააშენა ქაშვეთის ეკლესია, სადაც დაკრძალულია.

ანებით კი კარის ყველა მსახურთ თვალები დასთხარა, რადგან მათ ხელი არ შეუშვლეს შვილის დაბრმავებაში. ბოლოს მცველებს შეეშინდათ, რომ მათაც იგივე ბედი ეწეოდათ და შაჰი მახვილით დაჭრეს. ნადირ შაჰის მთელი იმპერია ანარქიაში ჩაიძირა. ირანის ყველა გარნიზონმა დატოვა ქართლ-კახეთი (აღმოსავლეთ საქართველო), მათ შორის თბილისი 207-წლიანი ოკუპაციის შემდეგ.

თეიმურაზი გადავიდა საცხოვრებლად ირანში, საიდანაც 1748-1760 წლებში ფაქტობრივად აკონტროლებდა სიტუაციას, ნიშნავდა და აგდებდა მორიგ შაჰებს. ირანის შაჰის არც ერთი პრეტენდენტის ლეგალიზება მისი მხარდაჭერის გარეშე არ შეიძლებოდა. ადილ შაჰი Adiel Shah Afshar 1747-8 წლებში იყო თეიმურაზ II-ის სიძე, მისი ქალიშვილის ქეთევანის ქმარი. 1760 წელს პრეტენდენტი აზად ხანი აფგანმა Azad Khan Afghan (წარმოშობით პუშტუნი¹), ერაკლეს მეგობარი, ინდოეთის ლაშქრობის (აზად ხანს ჰყავდა ქართველი ცოლი, თეიმურაზის შვილიშვილი) დამარცხდა და თავი საქართველოს შეაფარა. როდესაც ირანის ერთ-ერთი შაჰი გაძარცვეს მისმა მცველებმა, მოიპარეს შაჰის ხმალი, კვერთხი, გვირგვინი, ძვირფასეულობა, მან სომხეთში თურქმენული ტომის პოლკს შეაფარა თავი, ხოლო ერაკლე II თავს დაესხა მათ სომხეთში და მოკლა ხანი. ყველა ეს ძვირფასი ნივთი მან ტრიუმფალურად დაუბრუნა სპარსეთს.

ეკატერინე II ვოლტერთან ცნობილ მიმონერაში ერეკლე II-ს განიხილავს: „ქართველები ებრძვიან თურქებს. ერაკლე ძლიერი და მამაცია. მისი შესაძლებლობების წყალობით სპარსელებმა, ნადირ შაჰის მეთაურობით, შეძლეს ინდოეთის დაპყრობა.“ ფრედერიკ II პრუსიელი წერდა: „მსოფლიოში ორი დიდი მეთაურია – მე ევროპაში და ერაკლე აზიაში“ (“Moi en Europe, et en Asie l’invincible Hercule, roi de Georgie.“ გმირული მითიური ქრისტიანი მეფის ერაკლე-ირაკლი-ჰერეკლე-ჰერკულესის ამბებს მთელი ევროპული საზოგადოება ელოდა. ლონდონის გაზეთები (The London Magazine, London Evening Post, London Gazette, The Scots Magazine) 1750-1760-იან წლებში აქვეყნებდნენ სტატიებს 27 წლის აღმოსავლელის პრინც ჰერაკლიუს II-ის ვიზიტის შესახებ (დიდი პეტრეს მსგავსად), სავარაუდოდ, 1739-1744 წლებში, როდესაც ის სწავლობდა ქვულვიჩის სამეფო სამხედრო აკადემიაში. ნადირ შაჰის გარდაცვალების შემდეგ უკვე წერდნენ მასზე, როგორც ქართლის ქრისტიან მეფეზე, ირანის ტახტზე შესაძლო პრეტენდენტად. 1781-1783 წლებში ერეკლეს მიმონერა ჰქონდა ევროპის ყველა მეფეს. ლონდონის გაზეთები იკვლევდნენ მიზეზებს, რის გამოც ქართლის მეფის ყველა ელჩი ევროპაში გაუჩინარდა რუსეთის გზაზე ან მოულოდნელად გარდაიცვალა.

¹ მიუხედავად ავღანეთში ქართველი გურგინ ხანის მკვლელობის ტრაგიკული მოვლენებისა, ირანის ცენტრალური ხელისუფლების წინააღმდეგ ქართულ-ავღანელმა საერთო ინტერესებმა განაპირობა XVIII საუკუნიდან ქართველების მხარდაჭერა ავღანეთის დამოუკიდებლობისადმი და ურთიერთპატივისცემა. იგივე ურთიერთობა იყო პოლონელებთან, მაგრამ არა ალბანელებთან.

1752 წლის 2 თებერვალს გაზეთი „სანკტ-პეტერბურგის ამბები“ წერდა: „სპარსეთი გაიყო 16 პროვინციად საკუთარი შაჰებით, ქართველი თავადი ერაკლე ყველაზე წარმატებულია, მას თავისი ჯარი ჰყავს ისპაჰანთან და მოსალოდნელია გახდეს მთელი ირანის შაჰინშაჰი“. 22 მარტს რუსული „ვედომოსტი“ წერდა, რომ „უფლისნული ერაკლეს მოახლოების შიშით შაჰ დაუდი გაიქცა და თან ნაილო შაჰის წმინდა ოქროსგან დამზადებული ტახტი“. ნეპლი-უევმა, რუსეთის ელჩმა სტამბოლში, ერაკლე აღიარა „აბსოლუტურ მმართველად“, მაგრამ ირანში მისმა დაპყრობებმა რუსეთი შეაშფოთა, რადგან ელჩი არ იყო დარწმუნებული მის პოლიტიკაში. თუმცა ქვეყანამ აირჩია პროევროპული ქრისტიანული მიმართულება რუსეთის გავლით. რუსეთის დახმარების იმედით თეიმურაზი ირანიდან რუსეთში წავიდა, მაგრამ გარდაიცვალა და აკრძალეს ასტრახანში სხვა ქართველი მეფის, ვახტანგ VI-ის გვერდით.

მისმა ვაჟმა და მემკვიდრემ ერაკლემ განაგრძო ომი სპარსელებთან და თურქებთან და 1752 წლიდან იმერეთში, დასავლეთ საქართველოში, ხელისუფლებაში მოვიდა ენერგიული და გონიერი მეფე სოლომონი (1752-1784), რომელმაც 1757 წელს ბრწყინვალე გამარჯვება მოიპოვა თურქებზე ხრესილის ბრძოლაში. ბოლოს და ბოლოს, გაერთიანებულ იმერეთში, სამეგრელოში, აფხაზეთში, გურიაში, რაჭაში, სვანეთში, აჭარაში გონიერი მეფე გამოჩნდა, რომელმაც პირველ რიგში აკრძალა მონებით ვაჭრობა. ერაკლემ და სოლომონმა ხელი მოაწერეს მოკავშირეთა სამხედრო ხელშეკრულებას 1758 წელს. ორივე ლიდერი სამხედრო გენიოსი იყო და დაამარცხა იმ დროის მთავარი სახელმწიფოები, თურქეთი და სპარსეთი. ერეკლე II-ისა და სოლომონ I-ის საქართველო ახალი აღმავლობის პირას იყო, მას მხოლოდ იმავე სარწმუნოების ქვეყნის დახმარება სჭირდებოდა.

გენერალი ტოტლენი (1769-1771)

პეტრეს შემდეგ ცვლილებები მოხდა რუსეთის მთავრობაში. 1762 წელს, უშვილო იმპერატრიცათა სერიის შემდეგ, რუსეთის ტახტი დაიკავა პეტრე III-მ Karl Peter Ulrich Duke of Holstein-Gottorp და, ამრიგად, დაიწყო ოლდენბურგის ოჯახის ჰოლშტაინ-გოტორპის შტოს მეფობა Gottorp branch of Oldenburg family¹, რაც გამყარდა მისი მკვლელობის შემდეგ, როდესაც

¹ ყველა რუს მეფეს ჰყავდა გერმანელი ცოლი. პავლე I დაქორწინდა Sophia Dorothea of Wurttemberg-ზე, ალექსანდრე I- Maria Luisa of Baden-ზე, ნიკოლოზ I Prussian Princess Charlotte Louise-ზე, ალექსანდრე II - Grand Duke Louis II of Hesse-ის ქალიშვილზე, ნიკოლოზ II- Princess Alix of Hesse-ზე. მხოლოდ ალექსანდრე III იყო დაქორწინებული დანიის პრინცესაზე.

გაგრა შავ ზღვაზე. ოლდენბურგის პრინცის სასტუმრო და ვილა აფხაზეთში (საქართველო)

რუსეთის მეფე გახდა – Princess Sophie of Anhalt-Zerbst – ეკატერინე II (1762-96)¹.

ეკატერინამ განაგრძო „ჯვაროსნული ლაშქრა“ იერუსალიმის მიმართულებით. მან 1770 წელს გაგზავნა ფლოტი სანკტ-პეტერბურგიდან გრაფ ორლოვის მეთაურობით საბერძნეთში განმათავისუფლებელი ომის გასაჩაღებლად, ფლოტი დაკომპლექტებული იყო ბრიტანელი მეზღვაურებითა და ოფიცრებით ჯონ პოლ ჯონსის მეთაურობით, რომლებიც, როგორც თავად ბრიტანელები წერდ-

ნენ, კარგ ანაზღაურებას იღებდნენ. მაგრამ როგორც გრაფმა ორლოვმა განუცხადა იმპერატრიცას, ბერძენი მართლმადიდებლები იმდენად სუსტები, ზარმაცები, დეზორგანიზებულები, მონობისკენ მიდრეკილნი, წინააღმდეგობის განევის უნარის არმქონენი იყვნენ, რომ არ არსებობდა მათში სიამაყისა და ბრძოლის სურვილის გაღვივების შესაძლებლობა². ამავდროულად, ჯარი გააგზავნეს კავკასიის ფრონტზე. ამიერკავკასიის საექსპედიციო ძალების მეთაურად დაინიშნა თურინგელი გენერალი გრაფი გოთლიბ-კურტ ჰაინრიხ ფონ ტოტლებენი General Count Gotlieb-Kurt Heinrich von Totleben. რუსეთ-პრუსიის 7-წლიანი ომის დროს რუსეთის არმიის სათავეში იგი, ცნობილი გახდა

¹ ეკატერინე II რუსული სისხლი არ ჰქონდა. ნაპოლეონის მშობლიური ენა იყო იტალიური, სტალინის – ქართული, ეკატერინეს – გერმანული, ფრიდრიხ დიდის – ფრანგული, ნორმან რიჩარდ ლომგული საუბრობდა მხოლოდ ფრანგულად, ჟანა დე არკი – ლოთარინგიიდან გერმანული აქცენტით, ირანელი შაჰ ნადირი აზერბაიჯანულად. ძერჟინსკი ბავშვობაში ოცნებობდა პოლონეთიდან ყველა მოსკოველის განდევნაზე. თურქეთის სულთნის დედა არასოდეს ყოფილა თურქი ქალი, სპარსეთის შაჰი ძალიან იშვიათად იყო სპარსელი. საქართველოს მეფე ერეკლე მეორეს მთელი ცხოვრება მხოლოდ ირანული სამოსი ეცვა. ბაგრატიონთა დინასტიის წარმოშობა დავით მეფისგან მოდის.

² როცა გაირკვა, რომ ჯერ კიდევ შეუძლებელი იყო ბიზანტიის აღორძინება, პოტიომკინს გაუჩნდა ბრწყინვალე იდეა, რომ თურქებისგან ახლად აღებული ყირიმი გადაექცია არა სხვა პროვინციად, არამედ ბერძნულ ძველ სამყაროდ. მან სახელი გადაარქვა და დააარსა ბერძნული სახელწოდების ქალაქები (ხერსონი, სევასტოპოლი, ფეოდოსია და სხვ.) აშენდა ანტიკური პერიოდის პეიზაჟებით. სწორედ ეს „პოტიემკინის სოფლები“ აჩვენეს იმპერატრიცას მეფობის 25 წლისთავთან დაკავშირებული მოგზაურობისას.

1760 წელს ბერლინის აღებით¹. მაგრამ, მიუხედავად ამისა, რუსმა ოფიცრებმა ის, ეჭვიმტანილი პრუსიის მეფეს ის ლალატში, დააკავეს და გაგზავნეს პეტერბურგში, სადაც მას სიკვდილით დასჯა მიუსაჯეს. მაგრამ ეკატერინემ სასჯელი შეუმსუბუქა, 1769 წელს იგი შეინყალა და გაგზავნა კავკასიაში. მასთან ერთად „ჯვაროსნული ლაშქრობის“ ყველა ოფიცერი გერმანელი ლანდსკნეხტი იყო. ერაკლე და სოლომონი გაცეზებულები იყვნენ ევროპელ ოფიცრებთან შეხვედრით, რომლებიც რუსულად არც კი ლაპარაკობდნენ². თავად ტოტლებენს ჰქონდა „ბერლინის გამარჯვებულის“ ტიტული, მაგრამ არ ლაპარაკობდა რუსულად და სანკტ-პეტერბურგში ყველა შეტყობინებას ფრანგულად წერდა. ტოტლებენის 1200 ჯარისკაცი შეუერთდა ერაკლეს ახალციხის წინააღმდეგ ლაშქრობაში 1770 წელს. მოულოდნელად, ბრძოლის შუაგულში ტოტლებენმა გაიყვანა თავისი ჯარები და ერაკლეს 3000 მხედარი მარტო დატოვა 10000 თურქის წინააღმდეგ. ის სწრაფად დაბრუნდა თბილისში. ერაკლეს დამარცხების ცნობის მოსვლისთანავე ძალაუფლება ხელში მას უნდა ჩაეგდო. საბედნიეროდ, ერაკლემ გაიმარჯვა. მოხსენებაში de Grailly de Foix³ აღწერს, თუ როგორ დაადანაშაულა ერაკლემ ტოტლებენი ლალატში საქართველოს დასუსტების მიზნით. აღშფოთებულმა ქართველმა ოფიცრებმა ჩოგლოკოვ-ჩოლოყაშვილმა, თარხან-მოურავოვმა, შალიკაევმა, ქობულოვმა, რატიანმა და ტომსკის ოფიცრებმაც კი შეთქმულება მოაწყვეს ტოტლებენის დასაპატიმრებლად და პეტერბურგში გასაგზავნად, როგორც ეს მოხდა პრუ-

¹ ტოტლებენი დაიბადა და გენერალი გახდა საქსონიაში, მაგრამ სასამართლოსთან კონფლიქტის გამო იგი გაიქცა რუსეთის მეფის სამსახურში. გერმანული კამპანიის დროს იგი ბერლინის კარიბჭესთან დასრულდა, სადაც ავანტიურისტმა უბრალოდ შეაშინა ბერლინელები, რომ ველური „რუსი კაზაკები“ მისდევდნენ და სიკვდილამდე შეშინებულმა კომენდანტმა მაშინვე გადასცა მას ქალაქის გასაღებები. რა თქმა უნდა, ეკატერინე დიდმა მალე გაიყვანა თავისი ჯარები ბერლინიდან, განსაკუთრებით მას შემდეგ, რაც პრუსიამ პირობა დადო, რომ რუსეთს გადაუხდოდა თურქეთთან ომისთვის.

² ჭავჭავაძე (1786-1846), რუსეთის იმპერიული არმიის გენერალ-ლეიტენანტი, ბარკლადე ტოლის ადიუტანტი. ორი წლის განმავლობაში, 1815-1817 წლებში, პარიზში იყო რუსული ჯარების მეთაური და ბურბონების დინასტიის აღდგენის საქმეში განეულნი სამსახურისთვის მიიღო საპატიო ლეგიონის ორდენი!

³ ტოტლებენის ადიუტანტის, de Grailly de Foix-ს მოხსენებები ფრანგულ ენაზე რუსეთის საგარეო საქმეთა სამინისტროსთვის გამოქვეყნებულია საფრანგეთის საგარეო საქმეთა სამინისტროს მიერ. დე გრაილი დე ფუასი აღნიშნავდა, რომ საქართველოში არ არის ჩვეულება, რომ მისაღმების დროს კაცები ერთმანეთს სახეზე კოცნიან, ყველა ხელით ჭამს, ჩანგლებითა და კოვზებით მხოლოდ მეფესთან ერთად ტრაპეზის დროს მიირთმევენ. მეფის კერძები ევროპული იყო, დანა-ჩანგალით, ბოლოს ყავა, ჩაი და ლიქიორები მიირთვა. მიუხედავად იმისა, რომ ფრედერიკ დიდი, პრუსიის მეფე 1740-1786 წლებში ასევე ხელით მიირთმევდა ჩანგლის გარეშე.

სიაში. თუმცა ერაკლემ არ მოინონა ეს გეგმა, და ტოტლებენმა დააბეზლების წერილი მისწერა ეკატერინეს, რომელშიც შესთავაზა, გამოიწვია ყველა ქართველი ოფიცერი მისი კორპუსიდან, რადგან ეთნიკური ქართველების საარტილერიო ოფიცრები ეხმარებოდნენ ქართველ მეფეს ერაკლე II-ს ადგილზე ქვემეხების წარმოების მოწყობაში, რაც სახელმწიფო დანაშაულს წარმოადგენდა. სასჯელი მარტივი და ტიპური იყო – ყველა გადაიყვანეს რუსეთის შუა გარნიზონებში. იქიდან არავინ დაბრუნებულა, ყველაფერი უკვალოდ იშლებოდა რუსეთის უზარმაზარ ტერიტორიაზე¹. და რამდენად გულწრფელად და პატივისცემით ეპყრობოდა საიმპერატორო ხელისუფლება იმავე სარწმუნოების საქართველოს, მეტყველებს გამოქვეყნებული იმპერიული წერილები რუს გენერლისადმი გაგზავნილი ინსტრუქციებით ამ კონფლიქტის გამოსაძიებლად, მათ შორის მითითებებით, რომლებიც მას მიეცა იმ შემთხვევაში, თუ „ტოტლებენი ჩამოიშორებდა ირაკლის ხელისუფლებიდან“.

მეორე მხრივ, ტოტლებენს არ შეეძლო არ მოეხსენებინა სამხედრო წარმატების შესახებ კავკასიაში. სწორედ ამ დროს, 1770 წელს ალყა შემოარტყა ქუთაისს იმერეთის მეფე სოლომონმა². ამგვარად, ტოტლებენს საშუალება

¹ 1769 წელს სასამართლოს მრჩეველი ანტონ მოურავოვი დაინიშნა ტოტლებენის მოადგილედ და რუსეთის საგარეო საქმეთა კოლეგიის, გრაფი პანინის, დაშიფრული მოხსენებების საიდუმლო შემდგენელად. ქართველი ემიგრანტის ვაჟმა, მოურავოვმა 1761 წელს პომერანიაში კოლბერგის დატყვევების დროს გამორჩენილი მამაცობისთვის კაპიტნის წოდება მიიღო. მოურავოვსა და ტოტლებენს ერთმანეთი სძულდათ. ტოტლებენმა მოურავოვს უწოდა – „ჰერაკლიუსის მზვერავი“. ერეკლე მუდმივად აკითხავდა პრინციპსა მოურავოვის დაჯილდოების თაობაზე, მაგრამ ტოტლებენმა მაინც მოახერხა მოურავოვის საქართველოდან გაძევება 1770 წელს. მიუხედავად იმისა, რომ მაიორმა რემენიკოვმა ციმბირიდან, რომელიც გამოძახებული მყოფი, ასევე გამოხატა აღშფოთება ტოტლებენის ქმედებებზე და ახლა ტოტლებენი მოითხოვდა ზომების მიღებას რემენიკოვის წინააღმდეგ. უკმაყოფილება გამოთქვეს, მაგალითად, ქართული წარმოშობის სხვა ოფიცრებმაც, რატიევმა და ჩოგლოკოვმა. პოლკოვნიკი რატიევი გაასამართლეს და დააქვეითეს. მაგრამ უკვე მომდევნო 1771 წელს, ევროპის ფრონტზე გამბედაობისა და სიმამაცისთვის, ცნობილი გენერლის რუმინანცევის წინადადებით, მას აღუდგინეს წოდება, მაგრამ კავკასიისკენ მიმავალი გზა დაკეტილი იყო მისთვის.

² მძიმე მდგომარეობა იყო იმერეთში. de Grailly de Fois წერს, რომ მეფე სოლომონი არ აკონტროლებდა არც ერთ ქალაქს, ხეტილობდა ტყეებში. მდიდარი აღმოსავლეთ საქართველოსგან განსხვავებით, ძირითადად წაბლითა და გოგრის იკვებებოდნენ, პურს ძალიან იშვიათად მიირთმევდნენ. 60 ვერსტის გადაკვეთაზე მათ არც ერთი დასახლება არ დახვდათ. პირადად სოლომონი, როგორც ყველა იმერელი, გამუდმებით თან ატარებდა დატენილ თოფს, პისტოლეტს, ხმალსა და ხანჯალს. ჯარისკაცებით გარშემორტყმული გარეგნულად არაფრით განსხვავდებოდა მისი რამდენიმე ათასი ჯარისკაცისგან. ის იყო ინიციატორი მონებისა და პატიმრების მუსულმანურ მონობაში გაყიდვისთვის სიკვდილით დასჯა შემოიღო. ევროპელების აზრით, მისი ჯარი ყაჩაღებს უფრო ჰგავდა, ვიდრე ჯარს. თავის მხრივ, იმერელებს გაუკვირდათ, როგორ ეხმარებოდნენ მათ 500 რუსი ჯარისკაცი 2 ქვემეხით, მაგრამ სოლომონს ესმოდა მათი გეოპოლიტიკური მნიშვნელობა.

ჰქონდა მიელო მონანილეობა წარმატებულ კამპანიაში და მან ჯარი დასავლეთ საქართველოში – იმერეთში გადაიყვანა. მაგრამ ყველაფერი ისევ წარუმატებლად დასრულდა. სოლომონს თავიდან გაუხარდა, მაგრამ როცა დაინახა, რომ კაზაკების ინტერესი მხოლოდ ყაჩაღობა იყო, გარიგება დადო ქუთაისის თურქ ფაშასთან და, როგორც ჩანს, გამოსასყიდის მიიღების შემდეგ, ღამით მისცა ქალაქის დატოვების შესაძლებლობა. ტოტლებენი განრისხდა და სოლომონს „თურქი“ უწოდა. ქუთაისის დაკარგვის მიუხედავად, თურქები საზღვარზე დაბანაკდნენ, დარწმუნებულნი იყვნენ, რომ რუსები მალე დატოვებდნენ საქართველოს. ამ პრობლემის გადასაჭრელად ტოტლებენმა აიძულა სოლომონი, ნება დართო აეფეთქებინა იმერეთის ყველა ციხის გალავანი. რადგან თურქები არასოდეს სახლდებოდნენ ტერიტორიაზე, არამედ მხოლოდ ქალაქებს ძარცვავდნენ და ციხეებს აფარებდნენ თავს. ხოლო დასავლეთ საქართველოს სოფლები თურქებს არ აინტერესებდათ, რადგან ისინი ძალიან ღარიბები იყვნენ. გოგრა და ნაბლი იმერეთში კალორიების მთავარ წყაროს წარმოადგენდა. მარცვლეულის მოსაყვანად არ იყო შესაფერისი ნიადაგი, სიმინდი და ლობიო ჯერ კიდევ არ იყო შემოტანილი ამერიკის კონტინენტიდან. გარდა ამისა, მაღარიისადმი იმუნიტეტის არარსებობა აიძულებდა უცხო დამპყრობლებს, რომლებიც მიჩვეულები იყვნენ უდაბნოს კლიმატს, თავი აერიდებინათ იმერეთისა და სამეგრელოსათვის¹.

ბოლოს ერაკლესა და სოლომონის ჩივილმა შედეგი გამოიღო, ეკატერინემ საბოლოოდ შეცვალა ტოტლებენი სხვა არანაკლებ ჯიუტი გენერალი სუხოტინით. მიუხედავად რჩევისა, არ წამოეწყო კამპანია ცხელი სეზონის დროს, სუხოტინმა ალყა შემოარტყა ფოთს შავ ზღვაზე და დაკარგა თავისი ჯარის ნახევარი მაღარიის გამო². სუხოტინი გაინვიეს და ის გაასამართლა სამხედრო საველე სასამართლომ. ფოთში წარუმატებლობისა და განუწყვეტელი ჩივილის შემდეგ, იმპერატრიცა ეკატერინემ დაკარგა მოთმინება და ბრძანა 1772 წელს ჯარები საერთოდ გაყვანა რუსეთში³. 1774 წელს პუგაჩოვმა ყაზანი აიღო, რუსეთი კვლავ გასაჭირში აღმოჩნდა. რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობა დასრულდა.

¹ ოსმალეთმა ამ მიზეზების გამო ფორმალურად არ მოახდინა დასავლეთ საქართველოს ანექსია. ანექსიის შემთხვევაში მოსახლეობა იმპერიის ქვეშევრდომები ხდებოდნენ და შეწყვეტდნენ იანიჩართა, მონების მინოდებას. საქართველოს გრძელვადიანი კონტროლის შეუძლებლობა ისტორიულად აშკარა გახდა, ადგილობრივი კლიმატი კი მათთვის აუტანელი იყო მაღარიის გამო. სულ სხვა საკითხია აღმოსავლეთ საქართველო (ქართლ-კახეთი), რომელიც აწარმოებდა ბიბლიურ საკვებს – მარცვლეულს, ჰქონდა ღვინო და ცხვარი.

² ბრიტანელები აფრიკაში ქინინის აღმოჩენამდე ასევე კარგავდნენ ყოველწლიურად ჯარისკაცების 50%-ს.

³ ეკატერინე მოხიბლული იყო ბერძნული მითებით კოლხეთის ოქროს შესახებ, იგი მოუთმენლად კითხულობდა „სად არის ეს არგონავტების ოქრო?“

კავკასიიდან პეტერბურგში მიდიოდა შემდეგი სადაზვერვო ინფორმაცია: **Jacob Reineggs** 1778-1781 წლებში ცხოვრობდა საქართველოში და მიაწერა მოხსენება იმპერატრიცა ეკატერინე II-ს, რომლის არასაიდუმლო ნაწილი გამოქვეყნდა 1797 წელს პეტერბურგში, წიგნში „Allgemeine historisch-topographische Beschreibung des Kaukasus“. მან აღწერა ზოგიერთი ტომის გენეზისი საქართველოში. მაგალითად, მან დაწერა, რომ მდინარე კოდორის ნაპირებზე მცხოვრები სვანები (ან აბაზგები) ეგვიპტიდან ჩამოვიდნენ და ახლაც ახალგაზრდა მეომრები ეგვიპტეში მიდიან თავიანთი მთავრების სამსახურში ან თავად ხდებიან თავადები. მისი აღწერით, ლაზები ოდესღაც ლაზიკის (ლაზისტანის) ბატონები იყვნენ შავი ზღვის სამხრეთ სანაპიროზე, ცენტრით ტრაპიზონში. იგი მეგრელებს ახასიათებს, როგორც კოლხეთისა და ეგრისის უშუალო შთამომავლებს. იმერეთი ასევე შედიოდა ძველი იბერიისა და კოლხეთის შემადგენლობაში. რაინეგსი წერდა, რომ იმერლები ყველაზე ლამაზი ხალხია საქართველოში, განსაკუთრებით კაცები. ადგილობრივები თავს ნოეს პირდაპირ შთამომავლებად თვლიდნენ, რომლებიც დედამიწაზე წარღვნის შემდეგ დასახლდნენ. მათ ასევე მიაჩნიათ, რომ ისინი ჩამოვიდნენ ესპანეთიდან Hispania ლითონებთან სამუშაოდ და ამიტომ ორივე ქვეყანას ერთი და იგივე სახელი ჰქონდა – იბერია Iberia. რაინეგსი მოგვითხრობს თუშების (ხევსურების), მთის ტომის შესახებ მხოლოდ მათი 2000 ოჯახი ცხოვრობდა. ისინი უაღრესად მამაცი ქრისტიანი მეომრები არიან, საქართველოს მეფის ერთგული, ყველა ბრძოლაში მათ მცველებად მსახურობენ. მათი აზრით, ისინი „ევროპიდან“ ჩამოვიდნენ. ისინი განსხვავდებიან ყველა მეზობლებისგან: სხედან სკამებზე და სძინავთ სანოლებში, ხოლო ყველა მეზობელი ზის და სძინავს იატაკზე (იხილეთ აგრეთვე თავი ჯვაროსნების შესახებ).

1808 წელს საქართველოს ეწვია გერმანელი ენათმეცნიერი და ეთნოგრაფი **Dietrich-Christoph von Rommel**, მან ვაიმარში გამოსცა წიგნი „თეთრი კაცი“. ის ყოველთვის ხაზს უსვამდა კავკასიის ბუნების სილამაზეს და ჩერქეზი და ქართველი ქალების სილამაზეს. მან ასევე აღნიშნა კავკასიელი მაღალმთიანი კაცების სტუმართმოყვარეობა, მოხუცების პატივისცემა, გამბედაობა, იარაღის სიყვარული. ის წერდა ჩერქეზ-ეგვიპტურ კავშირზე, როდესაც ჩერქეზი და ქართველი დაქირავებული მეზობლებს მამლუქთა ელიტა მსახურობდა ეგვიპტეში. მან აღნიშნა, რომ მონებით ვაჭრობა იყო კავკასიური ტომების ყველაზე დამღუპველი ფაქტორი. დამაზიანებელი ტრადიცია, რომელიც დაიწყო დიდი კიროსის დროიდან, როდესაც სპარსეთის კარზე აგზავნიდნენ გადასახადის სახით არა ოქროულობას, არამედ 100 ბიჭსა და გოგოს. სისხლის მტრობამ და სამოქალაქო დაპირისპირებამ, განსაკუთრებით ისეთმა, რომელიც გარე ძალებით იმართებოდა, გამოფიტა რეგიონის შიდა ძალები. მან მოკლედ აღწერა კავკასიის სამწუხარო ბედი, ადგილი, საიდანაც ყველა თანამედროვე ევროპული ერი მოვიდა, და მას სატრანზიტო პუნქტი უწოდა. მისი აზრით, კავკასია იყო სამოთხის ადგილი და რომ აქედან, ნოეს კიდობნის ადგილიდან, მოდიოდნენ აბრაამის წინაპრები, რომლებიც მოგვიანებით მეს-

ოპოტამიაში, შუმერში გადავიდნენ. მას მიაჩნდა, რომ ბიზლიაში მოხსენიებული წარღვნა მართლაც მოხდა კავკასიაში. მას სჯეროდა, რომ იბერები და ებრაელები ნათესავეები იყვნენ. განსაკუთრებით, როცა ბაგრატიონთა მმართველი საგვარეულო დავით მეფის შთამომავალია. ამიტომ, ყოველა ჯერზე, როცა ებრაელები განიცდიდნენ დევნას, ისინი უკან კავკასიაში მიგრირებდნენ ყოველგვარი წინასწარი ნებართვისა და წინააღმდეგობის გარეშე, რადგან ჩვეულებრივ სახლში ბრუნდებიან. როგორც ეს მოხდა ძვ. წ. 721 წელს, როდესაც ისრაელი გაანადგურა ასურეთმა და 588 წელს, როდესაც ნაბუქოდონოსორი შეიჭრა იუდაში.

რუსეთის იმპერატორები ასევე ღებულობდნენ შემდეგ ინფორმაციას: „ოსებმა წინააღმდეგობა გაუწიეს ქრისტიანულ სარწმუნოებაში ნათლობას. მონათლულთა რიცხვი უფრო მეტია, ვიდრე მოსახლეობა. ვერცხლის რუბლისა და ვერცხლის ჯვრის მიღების მიზნით, ერთი და იგივე პიროვნებები რამდენჯერმე და სხვადასხვა ადგილას მონათლნენ, რუსი მღვდლები კი ჩვეულები-სამებრ რეგისტრაციას ვერ ახორციელებდნენ. სვანები მალეები არიან, მკვრივები და უძლებენ გრძელ ლაშქრობებს. არეულობის დროს ძარცვავენ ან ყიდიან თავის შვილებს მონებად. ისინი ნაკლებად რელიგიურები არიან. საგულდაგულოდ მალავენ ცოლებს, მათ შორის მრავალცოლიანობა არ არის ნებადართული, მაგრამ ნებისმიერი მამაკაცი ვალდებულია დაქორწინდეს ძმის ქვრივზე. ყარაჩაელები აღიარებენ, რომ ისინი მადიართა შთამომავლები არიან. თუმცა მათი ენა ისევე განსხვავდება უნგრულისგან, როგორც ოსური. ქართველებთან დაკავშირებით აღინიშნა, რომ ისლამი ვერასოდეს დამკვიდრდა მათ შორის, ღორის ხორცის და ღვინის სიყვარულის გამო.

გიორგიევსკი ტრაქტატი (1783 წ.)

ყირიმი კავკასიისკენ მიმავალ გზაზე იყო. ქართული წარმოშობის რუსი დიპლომატი ლაშქარევი (ბიბლიური) ეკატერინე II-მ და პოტიომკინმა ყირიმში გაგზავნეს. სწორედ მან დაარწმუნა 1783 წელს შაჰინ გირეი *Şahin Giray*, ყირიმის სახანოსა და ნოღაის ურდოს ხანი, მიეღოთ რუსეთის ყველა მოთხოვნა¹.

¹ ამ ფანტასტიკური წარმატების აღსანიშნავად ლაშქარევემა მიიღო 12000 მანეთი, მიწები რუსეთსა და ყირიმში. ეკატერინე II-მ იგი საგარეო საქმეთა სახელმწიფო დეპარტამენტში აზიის მიმართულების ხელმძღვანელად დანიშნა. სტამბულში ყოფნისას ლაშქარევემა შვეიცარიის ელჩის, დურანტის ქალიშვილს ქორწინება შესთავაზა, მაგრამ მას უარი ეთქვა, რადგან ის საკმარისად მდიდარი არ იყო. იმპერატრიცა ეკატერინე II პირადად ჩაერია და ისე მოაწყო, რომ ქორწინების ცერემონიას სულთანიც კი ესწრებოდა. მას კიდევ უფრო პატივს სცემდა მეფე პავლე II, რომელმაც პირადად შექმნა თავისთვის საოჯახო ჰერალდიკური გერბი –ქართველი მებრძოლი მახვილით ხელში. ლაშქარევემა აქტიური მონაწილეობა

გირეი გადავიდა საცხოვრებლად პეტერბურგში, სადაც ტრადიციულად გახდა ერთ-ერთი რუსი დიდგვაროვანი¹.

შემდგომ, რუსეთმა ყურადღება მიაქცია ჩრდილოეთ კავკასიის ტომებს – ყაბარდოელებს, ჩერქეზებს, ნოღაელებს. ეს დავალება 1783 წელს გენერალ სუვოროვის „კომპეტენციას“ მიაკუთვნეს². ამისათვის პოტიომკინმა გასცა სპეციალური ბრძანება, რომ ნოღაელებს მოეპყრონ არა როგორც რუსეთის მეფის პოტენციურ სუბიექტებს, არამედ როგორც მის მტრებს. 1 ოქტომბრის ღამეს (ნოღაელთა ეროვნული კატასტროფის დღეს) სუვოროვის ჯარისკაცები თავს დაესხნენ მძინარე ნოღაელებს და პუგაჩოვის აჯანყების სისხლიანი ჩახშობის ვეტერანებმა ყველა ამოწყვიტეს. როგორც რუსი ისტორიკოსები წერდნენ: „სასონარკვეთილი ნოღაელები ხსნას ვერ ხედავდნენ და უძღუნენ, ბრახის გამო, ჭრიდნენ ცოლებს და ჩვილებს წყალში ყრიდნენ“ (გენერალ-მაიორი პოტო „რუსული მმართველობის დამყარება კავკასიაში“, 1906 წ.). ამრიგად, ყველა დროისა და ხალხის დიდმა რუსმა სარდალმა სუვოროვმა მოახერხა 500 ათასი თურქი ნოღაელის განადგურება, რისთვისაც დაჯილდოვდა წმინდა ვლადიმირის ორდენით. ნოღაის ეთნოსი სრულად განადგურდა. იგივე ბედი ეწია ყირიმელ თათრებს, ბაშკირებს, ეროვნული გმირის საღავატ იულაევის მეთაურობით, ჩერქეზებს, ადილებს და რუსეთის იმპერია პირდაპირ კავკასიის საზღვარზე გავიდა.

1783 წლის 24 ივლისს³ ერაკლესა და ეკატერინეს წარმომადგენლებმა⁴ ხელი მოაწერეს გეორგიევსკის ტრაქტატს. მფარველობისა და სამხედრო დახ-

მიიღო 1801 წლის 8 აგვისტოს საქართველოს საკითხზე სახელმწიფო საბჭოში. ის საქართველოში რუსეთის პროტექტორატის მოსაწყობად უნდა გამოეგზავნათ, მაგრამ ქართველი მეფის სიკვდილმავითარება დააჩქარა. მოგვიანებით მსახურობდა მოლდოვის, ვლახეთის, კიევის, პოდოლსკისა და სხვა რეგიონების გენერალ-გუბერნატორად. ის იყო პოტიომკინისა და სუვოროვის ახლო მეგობარი. მისი ვაჟი გახდა გენერალი და იბრძოდა 1812 წლის ომში.

¹ ტრადიციულად იმპერიული პოლიტიკისთვის, მისი ერთ-ერთი შთამომავალი, სულთან-კრიმ-გირეი მსახურობდა კავკასიაში სამოქალაქო საქმეთა საბჭოში და მოლაპარაკებებს აწარმოებდა რევოლუციური გურიის რესპუბლიკის გლეხებთან 1905 წ.

² დედის ქალიშვილობის სახელი იყო მანუკოვა, რაც მიუთითებს მის სომხურ წარმომავლობაზე, მაგრამ რუსული ვიკიპედია ამას ლეგენდად მიიჩნევს.

³ და ამ დროს ინგლისში დაიწყო ბამბის ქარხნებისა და ორთქლის ძრავების გამოჩენა – ინდუსტრიალიზაციის საფუძველი.

⁴ პოტიომკინ-ტავრიჩესკის ძმისშვილის, ტრაქტატზე ხელმომწერი პიოტრ პოტიომკინის კარიერა მალე სამარცხვინოდ დასრულდა. 1786 წელს ალა-მუჰამად ხანის მეტოქე იდასტ ხანი ცდილობდა რუსეთის იმპერიისათვის შეეფარებინა თავი და თერეკი გადაეკვეთა. მის დასახმარებლად რუსი ჯარისკაცების რაზმით ნავები გაგზავნეს. მაგრამ რაღაც საშინელება მოხდა და ჯარისკაცებმა მოკლეს როგორც გაქცეული ირანელი პრინცი, ასევე მთელი მისი თანხლები პირები, რომლებსაც,

მარების პირობა იყო: „უარყოთ რომის იმპერატორის ყოველგვარი ნაცნობობა და არ გაუგზავნოთ მას წერილები“. ამ ოფიციალურ დოკუმენტში პირველად გამოიყენეს ტერმინი „Грузинская“, მაგრამ არა „Грузия“¹. პოტიომკინმა ააგო ვლადიკავკაზის ციხე („Влади Кавказом“) და დაიწყო საქართველოს სამხედრო გზის მშენებლობა.

ხელშეკრულების თანახმად, ქართლ-კახეთის მეფემ ერეკლე II-მ აღიარა რუსეთის პროტექტორატი, ხოლო რუსეთი (რომელსაც წარმოადგენდა „რომის იმპერიის უწმინდესი თავადი კნიაზი გრიგორი პოტიომკინი“) იძლეოდა გარანტიას ერაკლესა და მისი შთამომავლების განუსაზღვრელ მმართველობაზე („Светлейшего царя Ираклия Теймуразовича и его дома наследников и потомков сохранять бесперемменно на царстве Карталинском и Кахетинском“) და ქართლისა და კახეთის ისტორიული ქართული ტერიტორიები აღდგენაზე („предполагая распространить таковое ручательство и на такие владения, кои в течение времени по обстоятельствам приобретены и прочным образом за ним утверждены будут“). თუმცა ქართველი მეფის ხელმოწერა ეკატერინეს მისამართით წერილებში „всенижайший раб“ ამკარად მეტისმეტი იყო და არ შეესაბამებოდა პროტექტორატის ხელშეკრულებას. შეიძლება საკმარისი ყოფილიყო: „თქვენი მორჩილი მსახური და მეგობარი“, როგორც ეწერა კურლანდიის ჰერცოგების წერილებში. სამუხებაროდ, ერეკლე დაეთანხმა ტრაქტატის მერვე მუხლს, რომლის მიხედვითაც საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი რუსეთის სინოდში შედიოდა „მერვე ხარისხით ტობოლსკის (?!) შემდეგ“ „в восьмой степени, именно после Тобольского“, საქართველოს ავტოკეფალიის ხსენების გარეშე².

რა თქმა უნდა, მნიშვნელოვანი ძვირფასეულობა ჰქონდათ. თავად პოტიომკინის როლი ამ სამარცხვინო საქმეში დადგენილი არ არის, მაგრამ მან არა მხოლოდ არ დასაჯა დამნაშავეები, არამედ ცდილობდა ეს ყველაფერი საიდუმლოდ შეენახა, რის გამოც მისი კარიერა დასრულდა.

¹ ერეკლე ყოველთვის ხელს აწერა, როგორც ქართლ-კახეთის მეფე. მაგრამ რუსული თვალსაზრისით, ტრაქტატი მოიცავდა მთელ საქართველოს. ამ ტრაქტატის ხელმოწერა იმერეთის მეფე სოლომონსაც შესთავაზეს, მაგრამ რუსებმა მოგვიანებით გადაიფიქრეს, რათა თურქები არ გაელიზიანებინათ. მანიფესტმაც კი გააუქმა სამეფო მხოლოდ ქართლ-კახეთში, მაგრამ ამავე ტექსტით ენორინგი მთელი საქართველოს გამგებლად დაინიშნა.

² ფაქტია, რომ მართლმადიდებელი ეკლესიის სტრუქტურები რუსეთში და საქართველოში პრინციპულად შეუთავსებელი იყო. აღმოსავლეთის საპატრიარქოების

საქართველოში შემოვიდა ორი რუსული ბატალიონი, პოლკოვნიკ ბურნაშევის მეთაურობით. პოლკოვნიკი პრინცი ერნსტ ჰესე-რაინფელდი, იმპერატრიცა ეკატერინე დიდის ნათესავი, რომელიც ახალი შესული იყო რუსულ ჯარში, გახდა რუსული არმიის პირველი დაღუპული ოფიცერი კავკასიის მთებს მიღმა.

მოულოდნელად თურქეთ-რუსეთის მორიგი ომის დროს (1787-1792 წწ.) რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობა კვლავ შეწყდა და ბურნაშევის რუსული ბატალიონები გაიწვიეს კავკასიიდან, რადგან არ სურდათ თურქები გაელიზიანებინათ¹. პრაქტიკულად ტრაქტატის დენონსაციის ოფიციალური საფუძველი იყო ერაკლეს მიერ 1786 წელს თურქებთან თავდაუსხმელობის პაქტის ხელმოწერა (ეპიფანცევი და სხვები). ეკატერინემ ეს ხელშეკრულება ღალატად და ტრაქტატის დარღვევად მიიჩნია, რომელიც ითვალისწინებდა საქართველოს დახმარებას რუსეთისათვის თურქებთან ბრძოლაში. ამიტომ 80 წლის ერაკლეს სპარსელების საფრთხის წინააღმდეგ თხოვნის საპასუხოდ ეკატერინემ პირდაპირ უპასუხა, რომ რუსული ჯარი საქართველოში არ გაიგზავნება. რუსი დიპლომატებისთვისაც კი ასეთი სიმკაცრე საკმაოდ არაჩვეულებრივი იყო. სინამდვილეში იმპერატრიცას გამოთვლა პრაგმატული და ტრადიციული იყო – თუ თურქეთთან მშვიდობის პირობებში საქართველო მიიღებდა რუსეთის ჯარს სპარსეთის წინააღმდეგ, მაშინ ერაკლე აუცილებლად მიაღწევდა ისტორიულ გამარჯვებას ჯერ სპასეთთან, შემდგომ თურქეთთან და გადაიქცეოდა ქრისტიანულ დომინანტად რეგიონში და დაუბლოკავდა რუსეთს კონსტანტინოპოლისკენ მიმავალ გზას, რაც სრულიად ეწინააღმდეგებოდა რუსეთის პოლიტიკას რეგიონში, რაც დამტკიცდა შემდეგ საუკუნეებში ბულგარელებსა და სომხებთან მიმართებაში².

სიაში საქართველოს ეკლესია ბევრად უსწრებდა რუსულს. თუმცა, პეტრეს გარდაქმნები შეიძლება შევადაროთ ანგლიკანიზმს, როდესაც პენრი VIII-მ დაიმორჩილა ადგილობრივი ეკლესია. ამიტომ პეტრემ ეკლესიაც დაიმორჩილა და განაგებდა მის სინოდის მეშვეობით პატრიარქის გარეშე. ამიტომ საქართველოშიც გააუქმეს საპატრიარქო და მის ნაცვლად ეგზარქოსი დაინიშნა. ხოლო სინოდს მართავდა მთავარი პროკურორი, ჩვეულებრივ, ლუთერანული რწმენის ბალტიისპირელი გერმანელი.

¹ ლევ ვერშინინი თავის წიგნში „საქართველოს უღამაზესი ისტორია“ (2015) წერს, რომ რუსული ჯარების გაყვანის კიდევ ერთი მიზეზი იყო ერეკლეს მიერ პირობების დარღვევა, რადგან მას ეს დანაყოფები მოსახლეობის დასაცავად უნდა გამოეყენებინა და როდესაც მთიელები კიდევ ერთხელ დაესხნენ თბილისს, მან ჯარი გაიყვანა, რადგან მათ ინახავდა შემდგომში აზერბაიჯანის სახანოს დასაპყრობად. თბილისს კი დიდი მნიშვნელობა არ ჰქონდა, რადგან მისი მოსახლეობა იმ დროს შედგებოდა სომხებისგან, ებრაელებისგან, მუსლიმებისგან, კაპუცინებისაგან, უმიწო ქართველი ხელოსნებისაგან და ა.შ.

² 1745-1751 წლების აღწერის მიხედვით, რუსეთში, ქვეყნის ევროპულ ნაწილში, 5 მილიონი კაცი იყო, ხოლო აზიურ ნაწილში – 1,4. როგორც მოსალოდნელი იყო მართლმადიდებლურ ქვეყანაში ქალებს არ ითვლიდნენ. საქართველოს მოსახლეობა რუსეთთან შეერთების დროს, მართალია, მცირე იყო, მაგრამ შეეძლო მებრძოლების

ამავე დროს, ირანის შაჰის აღშფოთებას სხვა მიზეზებიც ჰქონდა. ირანის შაჰს ალა-მაჰმად-ხანს (მას ჰყავდა ბებია ქართველი და ქართულად ლაპარაკობდა) შურისძიება სურდა, რადგან, როდესაც შაჰის ტახტისთვის იბრძოდა, ერაკლე II-ს შუამავლობა სთხოვა რუსეთის მეფის დახმარების მისაღებად ირანზე რუსეთის პროტექტორატის დამყარების სანაცვლოდ, მაგრამ მას უარი უთხრეს, რადგან მისი ძმა, ალი მურატ ხანი უფრო მეტს დაჰპირდა – რუსეთში ირანის პროვინციად შესვლას. გარდა ამისა, ალა-მაჰმად ხანს ჰქონდა ერაკლე II-ის სიძულვილის პირადი მიზეზი, რადგან ის ხუთი წლის ასაკში კასტრირებულ იქნა, ხოლო მამამისი მოკლეს თეიმურაზისა და ერეკლე II-ის სიძის ადილ შაჰის ბრძანებით.

ასე რომ, 1795 წელს შაჰმა ალა-მაჰმად-ხანმა საქართველოში 70 000 ჯარი გადმოიყვანა. თბილისის განაპირას მცხეთა აიღეს და გადაწვეს, მაგრამ ცნობილი საკათედრო ტაძარი ხან ნახიჩევანის თხოვნით შემორჩა, რომელმაც გააპროტესტა საქართველოს მამაცი მეფის საფლავის შეურაცხყოფა. ერეკლემ მიიღო ულტიმატუმი: „თქვენმა უდიდებულესობამ იცის, რომ ბოლო 100 თაობის განმავლობაში თქვენ იყავით ირანის ქვეშევრდომი; ახლა ჩვენ გაკვირვებულები ვართ, როცა ვხედავთ, რომ თქვენ თავს რუსებს სთავაზობთ“. ასე რომ, კრწანისის გადამწყვეტ ბრძოლაში 5000 ქართველი 35000 ირანელმა დაამარცხა. ამ ბრძოლაში გამირულად დაეცა 300 არაგველი (ჩერქეზი). სოლომონის 4000 იმერელი ძარცვით შემოიფარგლა და ქალაქი დატოვა, მხოლოდ 2000 მეზრძოლი მოვიდა კახეთიდან. ალა-მაჰმად-ხანმა სამჯერ დაიხია უკან, მაგრამ რეზერვების შევსების შემდეგ კვლავ შეუტია. მან თავისი ჯარის უკან დააყენა თურქმენი ცხენოსნები, რომლებსაც უბრძანა მოეკლათ უკანდახეულები. 1795 წლის 11-12 სექტემბერს ალა-მაჰმად-ხანის ჯარმა თბილისი აიღო და ისტორიაში უკანასკნელად გაანადგურა. ირანელებმა დაკარგეს 13000 მეზრძოლი, ქართველებმა – 4000. ეკლესიები დაანგრის. ეს ნანგრევები დღესაც ჩანს ბორცვების კალთებზე. მოსახლეობა საკუთარ სახლებში ამოხოცეს¹. თბილისში მხოლოდ მონოფიზიტებს უშვებდნენ, რამაც ქალაქის ეთნიკური შემადგენლობა 1918 წლამდე შეცვალა.

ტრაგედია ისტორიულ მასშტაბებს აღწევდა. მიუხედავად იმისა, რომ რუსეთის იმპერია ხშირად იყენებდა კონფლიქტებს მეზობლებს შორის იმპერიის საზღვრებთან, ამ ტრაგედიის მასშტაბები გასცდა ყოველგვარ წარმოდგენას. რუსეთის მოკავშირის ასეთი დამარცხების შემდეგ რუსეთის პრესტიჟს მნიშვნელოვანი ზიანი მიაღდა. კვლავ განიხილეს ერეკლესა

დიდი რაოდენობის გაყვანა, რადგან საქართველოში ყველა გლეხი შეიარაღებული და მეზრძოლი გახლდათ. საქართველო წარმოადგენდა სერიოზულ სამხედრო ძალას, ვისაც ყველა მეზობელი ანგარიშს უწევდა.

¹ რამდენიმე წლის შემდეგ ციციანოვის ჯარების შემადგენლობაში მყოფმა ქართველებმა შური იძიეს განჯაზე, ვინაიდან ისინი ძირითადად მონანილებდნენ თავდასხმაში. თბილისის აღებისას ყველა მამაკაცი განადგურდა.

და თურქებს შორის სეპარატული ზავის დადებასთან დამოკიდებულების საკითხი. ეს ხელშეკრულება უალრესად არასასიამოვნო იქნებოდა რუსული მხარისთვის, თუკი ქართველი მეფე მას სანკტ-პეტერბურგს დაუმაღავდა. მაგრამ, ხელახალი გამოკვლევის შემდეგ, აღმოჩნდა, რომ ერაკლეს არ უცდია ამის დამალვა. მისმა წარმომადგენლებმა იმპერატრიცას წერილები გაუგზავნეს დეტალური დასაბუთებით და იმედოვნებდნენ, რომ ის ყველაფერს გაარკვევდა. იმპერატრიცამ ყურადღების ღირსად მიიჩნია კავკასიელი ვასალის არგუმენტები და მეტი პრეტენზია არ გამოუთქვამს. ახლა, რუსეთის პრესტიჟის აღდგენის მიზნით, ორი ბატალიონი გუდოვიჩის მეთაურობით, რომლებმაც მიიღეს ბრძანება ერეკლეს მხოლოდ „ჩვენი მტრების შესაძლო მტრად“ მოეპყარიო, თბილისში ტრაგედიიდან 2 კვირის შემდეგ ჩამოვიდა. თბილისი გათავისუფლდა, მაგრამ, სამწუხაროდ, ირანელებმა საქართველოს მოსახლეობა გაანახვევრეს.

თბილისის აღდგენისთვის ერეკლე II-მ რუსეთის იმპერიას მილიონი მანეთი სთხოვა, მაგრამ ამაზე უარი მიიღო. თანხა საკმაოდ დიდი იყო, მაშინ რუსეთის ბიუჯეტი 80 მილიონ რუბლს შეადგენდა. ამავდროულად, თურქებმა ერეკლეს შესთავაზეს სესხი, მაგრამ გარკვეული ყოყმანის შემდეგ ერაკლემ უარი თქვა მის მიღებაზე. ალა-მაჰმად-ხანმა კი შესთავაზა 30 ათასი პატიმარის დაბრუნება და თბილისში დანგრეული შენობების აღდგენა, საქართველოს დამოუკიდებლობისა და ქრისტიანული სარწმუნოების აღიარება, მაგრამ ერთადერთი პირობით – ერაკლეს რუსეთთან კავშირზე უარი უნდა ეთქვა (ასევე დაებრუნებინა დიდი თეთრი ბრილიანტი, რომელიც მემკვიდრეობით მიიღო აზატ ხანისგან, ასევე უნდა დაებრუნებინა პოტიომკინ-ტავრიჩესკის მიერ გამოგზავნილი საათი). თავის წერილში შაჰი წერდა, რომ რუსები ცნობილი იყვნენ, როგორც კარგი ტექსტილის ვაჭრები და არას მემომრები. ისინი მაშინვე გარბიან ირანის დროშების დანახვისას და ერაკლე ტყუილად ელოდება მათ დახმარებას, ირანის შაჰს მხოლოდ სიკეთე სურს საქართველოსთვის და რაც მოხდა თბილისში, ერაკლეს ბრალია და ა. შ. მაგრამ ერეკლე, რუსული დიპლომატიის გასაკვირად, რუსების ერთგული დარჩა და არ სურდა ირანის მიმართ რაიმეს დათმობა. დაინახა რა ერაკლეს მტკიცე უარი, შაჰმა დაიწყო ჯარის მობილიზება საქართველოს საკითხის მოსაგვარებლად. საბედნიეროდ, ალა-მაჰმად-ხანს ძილის დროს თავი მოჰკვეთეს საკუთარმა მცველებმა (ერთ-ერთი მათგანი იყო მაჰმადიანი ქართველი ანდრეა მცხეთელი (ან სადექ-ანდრეა Sadeq)) შუშაში, 1797 წელს.

ახლა უკვე ერაკლეს ჯერი იყო, სამაგიერო გადაეხადა მოღალატე დიდებულებისათვის, რომლებმაც უარი განაცხადეს მხარი დაეჭირათ კონანისის ბრძოლაში და ყველანი გაანადგურა. მაგრამ ერაკლე უკვე 78 წლის იყო. ის სარდლობდა 100 ბრძოლაში და მათგან 90 მოიგო. ვითარება კრიტიკული გახდა 1798 წელს, მეფე ერაკლეს გარდაცვალების შემდეგ. 600 წლის წინ, XII-XIII სს-ში, მონღოლური აღწერის მიხედვით, საქართველოში მხოლოდ 5 მილ-

იონი რუსი, უკრაინელი და ბელორუსი იყო (გუმბილიოვის მიხედვით) და ამდენივე ქართველი, XIX საუკუნეში კი მხოლოდ 750 000 ქართველი გადარჩა. დაეცა ხალხის ზნეობრივი თვისებებიც. კრწანისის ომის დროს მეფე ერაკლემ მოახერხა მხოლოდ 5000 მეზობლის მობილიზება, როცა მის დაკრძალვას 20000 მხედარი ესწრებოდა, თუმცა ჭირი მძვინვარებდა და დაკრძალვა 40 დღით გადაიდო.

რუსეთმა ოფიციალურად გამოუცხადა ომი სპარსეთს და 1796 წელს 13-ათასიანმა კორპუსმა გრაფ ზუბოვის მეთაურობით წინააღმდეგობის გარეშე აიღო დაღესტანი და აზერბაიჯანი (ბაქო, შემახი და განჯა). მაგრამ სწორედ ამ დროს გარდაიცვალა რუსეთის იმპერატრიცა. მის ვაჟს, იმპერატორ პაველს, სძულდა დედა, მან მთელი ჯარი ამიერკავკასიიდან, ასევე ვლადიკავკაზიდანაც კი გაიყვანა¹.

ახალი იმპერატორი პავლე კვლავ აოცებდა თანამედროვეებს. 1801 წელს დონის კაზაკთა ატამანმა ვასილი ორლოვმა მიიღო ბრძანება 20 ათას კაზაკთა კავალერიის კორპუსით, 24 ზარბაზნითა და რუკების გარეშე გამგზავრებულიყო ბუხარასა და ხივას გავლით მდინარე ინდუსამდე. ინდოეთის მარში შემუშავებული იყო ნაპოლეონის ეგვიპტეში ლაშქრობის მსგავსად, ინჟინრების, მხატვრებისა და მეცნიერების მიერ. როდესაც კაზაკთა კონტინგენტმა დაიწყო მოძრაობა ვოლგის გასწვრივ, მათ მიიღეს ინფორმაცია იმპერატორის მკვლელობის შესახებ. ინდოეთის ლაშქრობა შეჩერდა და კაზაკებს უკან დაბრუნება უბრძანეს².

¹ შედეგად, 5 წლის შემდეგ, ქართველმა გენერალმა იაშვილმა მონაწილეობა მიიღო პავლეს წინააღმდეგ შეთქმულებაში, რომელმაც პირველი დარტყმა მიაყენა იმპერატორს.

² ბრიტანულმა საზოგადოებამ ამ კამპანიის შესახებ რამდენიმე წლის შემდეგ შეიტყო, რამაც ხელი შეუწყო ორმხრივი ეჭვისა და უნდობლობის ხანგრძლივ გრძნობას. ამ მზაკვრულმა გეგმამ ბრიტანელებს შორის ისეთივე შოკი გამოიწვია, როგორც 1649 წელს მათივე ინგლისელი მეფის თავის მოკვება იყო რუსებისთვის, რადგან ეს წარმოუდგენელი ცოდვა იყო მართლმადიდებლურ-ბიზანტიური მენტალიტეტისთვის, რადგანაც მათთვის ნებისმიერი მეფე და დიდებული ღვთაებრივი წარმოშობისაა.

პარადოქსია, მაგრამ ცენტრალური აზიის რუსეთის საბოლოო ანექსიას ხელი შეუწყო ამერიკის რევოლუციამ და 1861-1865 წლების სამოქალაქო ომმა, როდესაც

საქართველოს სამეფოს ანექსია (1801 წ.)

დაიწყო საქართველოს „საკითხის საბოლოო გადაწყვეტა“. ქართული წარმომოშობის რუსი დიპლომატი ლაშკარევი დაინიშნა საქართველოში რუსული პროტექტორატის მონყოლის მისიის შესასრულებლად, როგორც მან ეს ცოტა ხნის წინ ყირიმში გააკეთა¹. ასევე 1796 წელს კურლანდია ინკორპორირებული იყო პოლონეთის დაყოფის შემდეგ, 1798 წელს შენევა და ელზასი შევიდა საფრანგეთის შემადგენლობაში, ნაპოლეონი შეიჭრა ეგვიპტეში, 1801 წელს ირლანდია და დიდი ბრიტანეთი გაერთიანდა.

იმპერატორ პავლეს გეგმა იყო საქართველოში ბაგრატიონთა სამეფო დინასტიის შენარჩუნება, მაგრამ რუსეთის კანონების შესაბამისად, საქართველოდან მთელი შემოსავალი რუსეთის ხაზინაში უნდა გადასულიყო, ქართველ მეფეს ხელფასი მიეღო, რუსული ჯარი განლაგებულიყო საქართველოს ქალაქებსა და ციხეებში, ე. ი. ეს ნიშნავდა იმპერიაში პრივილეგირებული რეგიონის გაჩენას (როგორც ფინეთი). მაგრამ დაიწყო ბაგრატიონთა შიდა ბრძოლები. საქმე ის იყო, რომ ერაკლეს მესამე ცოლმა, სამეგრელოს პრინცესამ დარეჯანმა, ბოლო დღეებში აიძულა მოხუცი ერაკლე შეეცვალა სამკვიდრო კანონი, რომლის მიხედვითაც სამეფო ტახტი მამისგან უფროს ვაჟს კი არ უნდა გაეღო, არამედ ძმებს, რის შედეგადაც გიორგის შემდეგ ტახტი დაიმკვიდრეს მისმა ძმებმა, დარეჯანისგან დაბადებულებმა და არა ვაჟმა დავითმა. ერაკლეს გარდაცვალებისა და გიორგის მეფობის შემდეგ, რა თქმა უნდა, ვერავინ ბედავდა ამ კანონის ხსენებას (ყველა კანონი იცვლებოდა ახალ მეფის ხელში), მაგრამ სიტუაცია მკვეთრად გამწვავდა, როდესაც გიორგი მძიმედ დაავადდა ჩიყვით (იმ დროს სასიკვდილო დაავადებით) და მიხვდა, რომ ახალგაზრდა შთამომავლობა მისი ნაადრევი სიკვდილის შემთხვევაში მამიდას წინააღმდეგობას ვერ გაუწევდა. ამან აიძულა გიორგი გადაედგა საშინელი ნაბიჯი – მისი ძმა რომ არ გამეფებულიყო, გადაწყვიტა მეფის ტიტული გაეუქმებინა. ძმებმა

აშშ-ში დეორგანიზაციამ ევროპაში ბამბის დეფიციტი გამოიწვია. რუსეთი ესაზღვრებოდა ბამბის ქვეყანას თურქესტანს და ვაჭრობის ნაცვლად 1864 წელს ანექსირებული იქნა თურქესტანი და ტაშკენტი, 1885 წელს ბუხარა და ხივა (ხორასანი მილიონობით მოსახლეობით). ბრძანება ასეთი იყო: ოფიცრებო, „არ დაიშუროთ სქესი და ასაკი. მოკალით ყველა“. მაგრამ შემდგომ, რუსებმა ფიზიკურად ვერ გადალახეს ავღანეთი, რასაც ბრიტანეთი არ დაუშვებდა. 1886 წელს ინგლისურ-რუსულმა ერთობლივმა კომისიამ, ავღანელების ყოველგვარი მონაწილეობის გარეშე, რუსეთ-ავღანეთის ახალი საზღვრების დემარკაცია მოახდინა. სასაზღვრო ქალაქი კუშკა იყო როგორც რუსეთის იმპერიის, ისე საბჭოთა კავშირის ყველაზე სამხრეთით დასახლებული პუნქტი.

¹ ხოლო პოლონეთში საგარეო საქმეთა სპარსეთის მიმართულება 1650-1700 წლებში. მინდობილი იყო წარმომოშობით ქართველ დიპლომატს ბოგდან გურდიეცკის Bogdan Gurdziecki. ირანული ენციკლოპედიის მიხედვით, სწორედ მან აცნობა შაჰს ვენაში თურქების ისტორიული დამარცხების შესახებ 1683 წელს.

დაიწყეს შეიარაღება და ლეკების დაქირავება პირადი დაცვისა და შესაძლო თავდასხმისთვის. სინამდვილეში, ეს იყო სამოქალაქო ომის დასაწყისი. ქვეყანა ეკონომიკურად დანგრეული იყო. თუ 1798 წელს ერეკლეს მემკვიდრე, გიორგი XII წერილში მეფე პავლეს სთხოვდა ქართლ-კახეთში იგი მეფედ დაემტკიცებინა თავისი ვაჟი, დავითი მემკვიდრედ გამოეცხადებინა, უკვე 1799 წლის 7 სექტემბერს გიორგი მეფემ მოულოდნელად სრულიად უარყო სამეფო და სთხოვა რუსეთში მხოლოდ რამდენიმე სოფელი, სადაც თანახმა იყო გადასახლებულიყო. რა თქმა უნდა, ამ წერილის აუვენტურობაზე ქართველი ავტორები კამათობენ, მაგრამ ჯერჯერობით ამაოდ. ამ დრამატული შემობრუნების მიზეზი სამეფო კარის ინტრიგები და პირადი ამბიციები იყო, ქვეყნის ინტერესების დაუფიქრებლად უგულვებლყოფა.

რუსეთის რეაქცია არასტაბილურობის ამ საფრთხეზე ლოგიკური იყო. თუ იმპერია მხარს უჭერდა ინტრიგებსა და შეთქმულებებს თავისი იმპერიის პერიმეტრის მიღმა, ამავე დროს ის კატეგორიულად არ დაუშვებდა სამოქალაქო დაპირისპირების გაჩაღებას მის საზღვრებში. შექმნილმა ვითარებამ აიძულა პავლე გაემკაცრებინა თავისი პოზიცია და 1800 წლის 18 დეკემბერს პავლეს მიერ ხელმოწერილი პირველი მანიფესტი გენერალმა კნორინგმა გამოაცხადა თბილისში, 1801 წლის თებერვალში, რომ საქართველოს სამეფო გაუქმდა გარდაცვლილი მეფე გიორგის XII-ის თხოვნით და, რადგან ახალი მეფე არ იყოს, ქართლისა და კახეთის სამეფო გაუქმდა, ხოლო ქართლ-კახეთი ამიერიდან რუსეთის იმპერიას პროვინციად შეუერთდა¹. ასე გაუქმდა საქართველოს დამოუკიდებლობა და ბაგრატიონთა ათასწლოვანი დინასტია. მალევე, 2 თვის შემდეგ, 1801 წლის მარტში, თავად მეფე პავლე მოკლეს თავის საძინებელში, მიხაილოვსკის სასახლეში, გენერლებმა ზუბოვმა, ჰანოვერელმა ბენიგსენმა და ქართული წარმოშობის გენერალმა ვლადიმერ იაშვილმა².

ახალი მეფე ალექსანდრე I ეჭვის თვალით უყურებდა საქართველოს საკითხის ამგვარად გადაწყვეტას. როგორც ავალოვი წერდა: „მამამისის პავლეს მიერ საქართველოს ანექსიის საკითხი უკვე გადაწყვეტილი იყო და 18 იანვარს საქართველო გამოცხადდა რუსეთის ტერიტორიის ნაწილად, მაგრამ ალექსანდრეს უნდა გადაეწყვიტა, როგორ განეხორციელებინა ეს“. 11 და 15 აპრილს სახელმწიფო საბჭო გაიმართა. გამოცხადდა, რომ მეფე გრძნობდა

¹ გენერალმა ლაზარევმა ეს მანიფესტი სიონის საკათედრო ტაძარში ადგილობრივ თავადაზნაურობას წაუკითხა რუსულად. სოლომონ ლეონიძემ დაასწრო თარჯიმანს და ქართულად ხმამაღლა იყვირა: „ლაზარევი ულოცავს მეფე დავით XII-ს ტახტზე ასვლას!“, რისთვისაც იგი მაშინვე დააკავეს, მაგრამ მოახერხა იმერეთში გაქცევა.

² ამ დროს გენერალი პიოტრ ბაგრატიონი იყო იმპერატორ პავლე I-ის პირადი გვარდიის უფროსი და მისი ქალიშვილის ეკატერინა პავლოვნას, მომდევნო იმპერატორის ალექსანდრე II-ის დის შეყვარებულიც კი, რის გამოც იმპერატორმა პავლემ ბაგრატიონი დაქორწინდა ეკატერინა სკავრონსკაიაზე. ქორწილსაც თვითონ უხელმძღვანელა.

„უკიდურეს უკმაყოფილებას, რომ ეს სამეფო რუსეთის შემადგენლობაში შედიოდა, უსამართლოდ მიიჩნია უცხო მიწის მითვისება“. ალექსანდრე გოცებულის იყო, როგორ არღვევდა მამამისი ამ შემთხვევაში სამეფო დინასტიის, ბაგრატიონების უფლებებს. ბაგრატიონების დამოუკიდებლობაზე უარის თქმის შესახებ ოფიციალური დოკუმენტი არ მოიძებნა, რაც საერთაშორისო სამართლის მიხედვით ანექსიას ნიშნავს. ალექსანდრე შეშფოთებული იყო მეზობელ ქვეყანაში მმართველი სამეფო დინასტიის დამხობის პრეცედენტით, რაც ემსგავსებოდა რევოლუციურ საფრანგეთში არსებულ ვითარებას. გაკვირვებულმა ქართველმა დიდებულებმა ალექსანდრეს მისწერეს, რომ მეფე ბაგრატიონთან ერთად ელოდნენ რუსეთის პროტექტორატს და არ სურდათ მონაწილეობა მიეღოთ საკუთარი მმართველი 1000-წლიანი დინასტიის ჩამოგდებაში, როგორც ფრანგი ხალხის რევოლუციონერებს.

1800 წელი

18 დეკემბერი – N1 მანიფესტი ცარ პავლეს ხელმოწერა

28 დეკემბერი – მეფე გიორგი გარდაიცვალა

1801 წელი

16 თებერვალი – N1 მანიფესტი ნაიკითხეს თბილისის სიონის ეკლესიაში

17 თებერვალი – N1 მანიფესტი ნაიკითხეს თბილისის სომხურ ეკლესიაში

11 მარტი – მეფე პავლე მოკლეს

11 და 15 აპრილი – მეფე ალექსანდრეს სახელმწიფო საბჭოს N1 სხდომა გადაწყვეტილების გარეშე

22 მაისი – გენერალი კნორინგი იგზავნება საქართველოში

8 აგვისტო – მეფის ალექსანდრეს სახელმწიფო საბჭოს N2 სხდომა კნორინგის მოხსენების განხილვით

12 სექტემბერი – ალექსანდრე I-ის მიერ N2 მანიფესტზე ხელმოწერა

15 სექტემბერი – მეფე ალექსანდრე I-ის კორონაცია

3 და 4 ივნისს სახელმწიფო საბჭომ განიხილა გიორგი XII-ის ვაჟის, დავითის შუამდგომლობა, რომელიც პავლეს 1-ლის მანიფესტისგან განსხვავებით, უკვე მემკვიდრედ თავს განიხილავდა და მხოლოდ დადასტურებას ითხოვდა. სპეციალურმა წარმომადგენელმა მუსინ-პუშკინმა და აკადემიკოსთა ჯგუფმა წარმოადგინეს ანგარიში საქართველოს ანექსიის სარგებელის შესახებ. საქართველოს საკითხზე დასკვნითი სახელმწიფო საბჭო 1801 წლის 8 აგვისტოს შედგა. ანექსიას მხარი დაუჭირეს გენერლებმა კნორინგმა და ზუბოვმა, აკადემიკოსმა მუსინ-პუშკინმა, საგარეო საქმეთა მინისტრმა როსტოპჩინმა და ლაშკარევა (ბიბილურმა). სხვა ჯგუფი (ვორონცოვი, კოჩუბი და სხვ.) ანექსიის წინააღმდეგი იყო, რადგან ამას შესაძლოა გაერთულებინა ურთიერთობა დიდ ბრიტანეთთან, რომელსაც ინდოეთის დაცვის მიზნით ერეკლე II-სთან ჰქონდა ურთიერთობა. გადამწყვეტი ხმა იყო ქართველი თავადი გენ-

ერალი ციციანოვი, რომელიც ბავშვობიდან მეფის ალექსანდრეს მეგობარი იყო. 1801 წლის 12 სექტემბერს (15 სექტემბერს გამეფებამდე 3 დღით ადრე) ალექსანდრე I-მა ხელი მოაწერა მე-2 მანიფესტს საქართველოს ანექსიის შესახებ. 1801 წლის ბოლოდან ქართველმა წარმომადგენლებმა დაიწყეს წარდგენა სუვერენული იმპერატორის წინაშე არა როგორც საელჩოს წევრებმა, არამედ როგორც დიდებულებმა დედაქალაქიდან თავიანთ სამკვიდროში გამგზავრებისას. კნორინგმა გადააყენა დევიდი¹, დააარსა პოლიცია და ადგილობრივი თვითმმართველობა.

მოგვიანებით, 1809 წელს, ფინეთის საგრაფო გახდა რუსეთის იმპერიის ნაწილი ბევრად უფრო ლიბერალური პირობებით (ავტონომიით, საკუთარი ჯარით, კანონმდებლობითა და პარლამენტით). მოგვიანებით ალექსანდრემ 1815 წელს პოლონეთს კონსტიტუციაც კი უბოძა, რომელიც აცხადებდა პრესისა და რელიგიის თავისუფლებას, დააარსა საკუთარი მთავრობა, სეიმი და არმია.

ალექსანდრე ფრთხილად იყო და მთელი ძალით ცდილობდა უკმაყოფილების გამოვლინების განეიტრალებას. ამიტომ უპრეცედენტო მოვლენები განხორციელდა – საქართველოს მანიფესტის მიხედვით, ჰპირდებოდნენ ყველა ისტორიული მიწების აღდგენას, რომელსაც არასოდეს დაჰპირებიან არც ერთ სხვა ხალხს. 1802 წელს იმპერატორს შეატყობინეს ქართველთა კორუფციის შესახებ საჩივრების შესახებ, ალექსანდრემ მაშინვე გადააყენა კავკასიის პირველი გენერალ-გუბერნატორი კნორინგი და მის ნაცვლად დანიშნა ქართველი თავადი ციციანოვი, თავისი მეგობარი, რომელმაც მაშინვე დაიწყო იმ დაპირების შესრულება, რასაც ერქვა საქართველოს ისტორიული მიწების შემოერთება. ასევე, რუსეთის იმპერიის დიდგვაროვანთა ნუსხებში შეიყვანეს ქართველი დიდებულები². ასე გამოვიდა, რომ რუსეთის 250 სამთავრო ოჯახიდან 56% ქართველი იყო³ (ამიტომ

¹ დავით ბაგრატიონს ჰქონდა ვოლტერის პორტრეტი, მან პირველად შეიტანა ქართველური ენის განმარტებით ლექსიკონში და ქართველურ ენაზე დაწერა ტერმინები: დემოკრატია, კონსტიტუცია, პატრიოტი და ა.შ.

² ფაქტი ფაქტად რჩება, რომ ეს გაერთიანება რუსეთისთვის მეტად მომგებიანი აღმოჩნდა. რუსეთმა მოიგო ყველა ომი, გაფართოვდა და განვითარდა ევროპულ გზაზე, რაშიც ქართული წარმოშობის მოღვაწეებმა მნიშვნელოვანი როლი ითამაშეს.

³ ბალტიელი არისტოკრატია ატარებდა ბარონების (ან გრაფების, ან მარკიზების ტიტულს) – барон Маннергейм, барон Врангель, барон Унгерн, и т.д., ტიტულს, რაც ნაკლებად საპატიო იყო. მთავრები იყვნენ რუსები, ქართველები, თათრები, პოლონელები და მოლდოველები, ხოლო მუსულმანებსა და სომხებს არ ჰქონდათ სამთავრო გვარები: აბამელიკი, აბაშიძე, აფხაზი, აფხაზოვები, აბიმელიკოვები, ავალოვები (ავალიშვილი), აგიაშვილი, აჭურინები, ამათუნი, ამილახვარი, ამირჯიბი, ანდრონიკოვი (ანდრონიკაშვილი), ანჩაბაძე (აჩბა), აფაკიძე, ახვლედიანი, ბაბადიშევები, ბაბიჩევები, ბაგრატიონები, ბარატოვები

კითხვაზე, თუ ვინ ვის შეუერთდა, დღეს უსასრულოდ შეიძლება კამათი,

(ბარათაშვილი), ბარკლეი დე ტოლი, ბაიუშევები, ბებუთოვები (ბებუთაშვილი), ბეგილდევები, ბეგთაბეგოვები (ბეგთაბეგიშვილი), ბეზბოროდკო, ბელოსელენსკი, ბელჰოვსკი, ბელოზკინი, ბოლოვსკი. ვარშავა, გრაფი პასკევიჩ-ერივანსკი, ვასილჩიკოვები, ვახვახოვები (ვახვახიშვილი), ვაჩნაძეები, ველიკოგაგინები, ვიზიროვები (ვიზირიშვილები), ვიტგენშტეინი, ვოლკონსკი, ვორონცოვები, გრაფები გეზემჰადსკი, ვოლონცოვი, გრაფები შუვალოვსკი, შუვალოვსხოვი, გრაფები შუვალოვსხოვი, ვოლკონსკი, გედროიცი, გელოვანი, გოლენიშჩევ-კუტუზოვი, გოლიცინები, გრაფები ოსტერმანი, გორჩაკოვები, გორჩაკოვები, ქართველები, გუგუნავა, გუნდოროვები, გურამოვები (გურამიშვილი), გურგენიძე, გურიელები, დაბაჟა, დავიდოვი-ბაგრატიონები (დავითიშვილი-ბაგრატიონები), დადეშქელიანები, ჯაიანი, ჯამბაკურ-ორბელიანოვები (ორბელიანი), ჯანდიერი, ჯაფარიძე, ჯორჯაძე, დიასამიძე, დივეევები, დოლგოროუკოვები, დონდუკოვები, დონდუკოვს-კორსაკოვები, დრუცკიები, დულოვი, ელეცკი, ზაგორსეკიევსკი, ჯაფარიძე, ჯორჯაძე, ინალ-იპა (ინალიშვილი), სუვოროვი-რიმნიკი, იშევები, კავკასიძეები, კანტაკუზენები, სპერანსკი, კანტემირები, კარალოვები (კარალიშვილი), კასატკინს-როსტოვსკები, კეკუატოვები, კილდიშევები, ყიფიანები, კირილოვსკიები, ქობულოვები (ქობულაშვილი), კოზლოვსკიები, კოლცოვ-მოსალსკი, კორიატოვიჩი-კურცევიჩი, კორიბუტ-ვოროჩაბესკი, კორჩუშაშკოვსკი, კურჩუჩაბევესკი, კორჩუპოროვსკი. კურაკინსი, კუტიკინსი, კუტიევები, ცოცხლები, ლიონიძე, ლობანოვი-როსტოვსკი, ლოპუხინსი, ლორთქიფანიძე, ლვოვი, ლიშინსკი-ტროეკუროვი, ლუბომირსკი, მავროკორდატო, მაგალოვსკი (მაგალოშვილი), მაკაევსკი (მაგალოშვილი), მაკაიმეჩაშვილი, მამადოვები, მამინები, მამლევები, მანველოვები, მანსირევები, მარჩანია, მასალსკები, მარაბელეები, მაჭუტაძეები, მელიკოვები (მელიქიშვილები), მენშიკოვები, მემჩერსკიები, მიქაძე, მიქელაძე, მინგრელები, მურუზიზებიზები, მურიზებიშები, მურუსიძეები, მურუსიშვილები), ნაკაშიძე, ნესვიცკი, ნიჟარაძე, ობოლენსკი, ოგინსკი, ოდოვესკი, ორბელიანოვები (ორბელიანი), ორლოვები, ოსტროგსკები, ფონ დერ ოსტენ-საკენი, პავლენოვები (პავლენიშვილი), ფალავა, ფალავანდოვები (ფალავანდიშვილი), პალეი, პოჟარსკისი, პორიუს-ვიზაპურსკი, პოტემკინ-ტავრიზოვსკი, პურჟუატსკი, პროზოროვი, რატიევები (რატიშვილი), რეპინები, რეპინს-ვოლკონსკიები, რობიტოვები (რობიტაშვილი), რომოდანოვსკიები, ლეუხტენბერგის რომანოვი ჰერცოგები, რუსიევები (რუსიშვილი), სააკაძე, საგინოვები (საგინაშვილი), საინ-ვიტგენშტაინ-სალლოვსკოვი, სან-ვიტგენშტეინ-სალდოსკოვი, სან-ვიტგენშტეინ-სალტოვსკო, სანგუშკო, საპიეჰა, სატიგინ-კონდიისკი, სვიატოპოლკ-მირსკი, სვიატოპოლკ-ჩეტვერტინსკი, ციმბირელი, სიდამონოვები (სიდამონ-ერისტოვსკები, სიდამონიძე), სოლაგოვები (სოლაგაშვილი), სონცოვ-ზასეკინსი, თარხან-მოურავი, ტარკოვსკი, ტენისევები, ტროეკუროვები, ტრუბეცკოიები, თუმანოვები (თუმანიშვილი), თურქისტანოვები (თურქისტანიშვილი), ტუსიევები (თუშიშვილი), ტიუფიაკინები, ურუსოვები, უხტომსკიები, ხერხეულიძეები, ხიდირბეგოვები, ხილკოვები, ხიმშიევები, ხოვანსკიები, ციცისშვილები, ნულუკიძეები, ჭავჭავაძეები, ჭანიშვილები, ჩარტორიისკები, ჩეგოდაევები, ჩერკასკები, ჩერქეზოვები (ჩერქეზიშვილი), ჩერნიშევები, ჩიჯავაძე, ჩიქოვანი, ჯენგისი, ჩიჩუა, ჩხეიძე, შაჰოვიცკი, შაჰოიძე, შაჰოვსკი. შეხონსკიები, შელემჰანსკები, შელია, შერვაშიძე (ჩაჩბა), შირინსკი-შინმატოვები, შჩეპინები, შჩერბატოვი, შჩეტინინები, ემუხვარი, ანდრონიკოვები, ერისტოვები (არავგსკი, გურიანსკი, ქსინსკი, რაჩინსკი), იუროვესკი, იუსუპოვი (სუმაროკოვ-ელსტონოვი), იაშუშუშევი, იაშვილი.

ხუმრობით, რა თქმა უნდა, მაგრამ ფაქტობრივად, ქართველები იყვნენ მინვეულნი რუსეთში სამართავად). საქართველოს უკანასკნელი მმართველი მეფის, გიორგი XII-ის შვილებთან საკითხი ტრადიციულად წყდებოდა – გენერლის ნოდება დიდი ხელფასი, მამულები, გლეხები, რუსეთის შიგნით და სრული ასიმილაცია/გაქრობა. დავითს ქართლ-კახეთის მეფის ტიტულის ტარების უფლება მიეცა, მაგრამ შვილებისთვის გადაცემის უფლების გარეშე, რუსეთის სენატში ადგილი და ხელფასი¹. მას შემდეგ მის შესახებ არაფერია ცნობილი².

მართლაც, ვითარება ასევე უნიკალური იყო დროის თვალსაზრისით, რადგან ეს იყო შანსი განეხორციელებინათ ანექსია რუსული სისხლის გარეშე, ქრისტიანული მოსახლეობით სტრატეგიულად უადრესად მნიშვნელოვანი ტერიტორიის შუაგულში. სულ რამდენიმე წელიწადში სპარსეთისა და თურქეთის არმიების რეფორმები, ბრიტანელი და ფრანგი სამხედრო მრჩეველების დახმარებით, ძნელად წარმოსადგენად ხდიდა ასეთ

¹ მხოლოდ გიორგის ძმამ, ალექსანდრე ბაგრატიონმა გააპროტესტა ანექსია, ემიგრაციაში წავიდა ირანში და წარუმატებლად სცადა მათი დახმარებით ძალაუფლების აღდგენა. იგი დაქორწინდა სომეხ პრინცესაზე, დაკრძალეს თეირანში ქრისტიანულ-სომხურ სასაფლაოზე 1844 წელს. მისი შთამომავლები იყვნენ ცნობილი ირანელი მწერლები და პოეტები. მისი ქალიშვილი ცოლად გაჰყვა ნიჟნი ნოვოროდის დრაგუნს სამსონ მიაკინცევს, რუსი კაზაკების გენერალს, შაჰის პირადი გვარდის უფროსს, ხოლო მათი ვაჟი, ალექსანდრეს შვილიშვილი, Naseral-Din Shah Qajar-ის პირადი ადიუტანტი იყო.

² საკითხი გაგრძელდა 1911 წელს, როდესაც რუსეთის იმპერიული ოჯახის წევრი, პრინცესატატიანა რომანოვა (დიდიჰერცოგიკონსტანტინეს ქალიშვილი) შეუყვარდა თავად კონსტანტინე ბაგრატიონ-მუხრანსკის, იმპერატორ ნიკოლოზ II-ის ადიუტანტის თანაშემწეს. ტატიანას მშობლებმა არ მოიწონეს ქორწინება, რადგან მას უთანასწოროდ თვლიდნენ. მაგრამ იმპერატორმა ნიკოლოზ II-მ და იმპერატრიცა ალექსანდრამ პირადად უთხრეს დიდ ჰერცოგ კონსტანტინეს, რომ „ისინი არასოდეს განიხილავენ ტატიანასა და ბაგრატიონის ქორწინებას მორგანისტულად, რადგან ეს სახლი ოდესღაც მმართველი დინასტიიდან მოვიდა“. 1911 წელს ამ ქართულ-რუსული ქორწინების შედეგად დაბადებული ერთადერთი ვაჟი იხსენებდა, რომ იმპერატორმა ნიკოლოზ II-მ საქმროს ქორწინების ხელმოწერის უფლება მისცა, როგორც „საქართველოს პრინცი“. მაგრამ, მიუხედავად ამ სიტყვებისა, მეფემ ოფიციალური განკარგულება არ გამოსცა, რადგან დაიწყო პირველი მსოფლიო ომი და თავადი ბაგრატიონი ფრონტზე დაიღუპა 1915 წელს. ტატიანა არასოდეს დაქორწინდა და გარდაიცვალა იერუსალიმის მონასტერში.

ამჟამად რუსეთის მეფის ძის გიორგი რომანოვის ბებია არის ქართველი პრინცესა ლეონიდა გიორგის ასული ბაგრატიონ-მუხრანელი.

ანექსიას. თბილისის დარბევის დროს ბრიტანელ და ფრანგ დიპლომატებს მხედველობიდან გამორჩათ მოვლენების ასეთი სწრაფი განვითარება. პრინციპში, ირანისა და თურქეთის ჯარში ბევრი ბრიტანელი ოფიცერი მსახურობდა და მათ შეეძლოთ ქრისტიანული კავკასიის დაცვა. მაგრამ თბილისის ასეთ დარბევას არავინ მოელოდა. ბრიტანელები ვარაუდობდნენ, რომ სპასელების ეს ლაშქარი დაანახვებდა კავკასიელებს, რომ რუსეთი არ არის მათი სიმშვიდის გარანტი. და მხოლოდ ბრიტანეთს შეუძლია მათი უსაფრთხოება უზრუნველყოს. როგორც ავალოვი წერდა: „გიორგიევსკის ტრაქტატით განსაზღვრულმა სახელშეკრულებო ურთიერთობამ ადგილი დაუთმო ოკუპაციას, რასაც თან ახლდა სამეფო ხელისუფლების გაუქმება, ე. ი. ინკორპორაცია. ვერავინ უშველიდა ამ ხალხს ჩამორჩენილობისა და უბედურებისგან თავის დაღწევაში, რომელშიც ის იმყოფებოდა. თავიდანვე ეს იყო საშინაო მართლმადიდებელი საქმე რუსეთსა და საქართველოს შორის, მაგრამ ამ უკანასკნელისთვის ეს „ნათესაური“ კავშირი არ იყო მომგებიანი. ეს პროტექტორატი საერთაშორისო კომუნიკაციის პირობებში რომ განხორციელებულიყო, საქმე სხვა მიმართულებას მიიღებდა. მაშინ საჭირო გახდებოდა ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ვალდებულებების შესრულება“.

უკვე 1807 წელს ნაპოლეონმა ირანში გაგზავნა 150 ინჟინერი გენერალ გარდანის Gardanne მეთაურობით, მათ 20 ქვემეხი დაამზადეს. მაგრამ ინგლისის ელჩმა მალკოლმმა Sir John Malcolm დახარჯა 2 მილიონი მანეთი შაჰისა და ელიტის მოსასყიდად. Fath Ali Shah Qajar-ს ჰყავდა 300 ცოლი, 700-სულიანი ჰარამხანა, 200 შვილი და 600 შვილიშვილი). ინგლისურმა ქრთამებმა ირანელებზე უფრო მიმზიდველი შთაბეჭდილება მოახდინა, ვიდრე ფრანგულმა რევოლუციურმა იდეოლოგიამ, რომელიც უარყოფდა მდიდარ ტანსაცმელს, ქრთამსა და აბსოლუტიზმს. და მალე ირანი მთლიანად ბრიტანეთის კონტროლის ქვეშ მოექცა – pax Britanica. სწორედ რუსეთის მიერ საქართველოს ანექსიის დროს ბრიტანელებმა მოახდინეს ინდოეთის კოლონიზაცია, ოლონდ სულ სხვა სქემით. ინდოეთის ყველა კოლონიას აკონტროლებდა კერძო ისტინდოეთის კომპანია, რომელიც თანამშრომლობდა რაჯებთან, წვრთნიდა ადგილობრივ ჯარს, უზრუნველყოფდა წესრიგს, ეკონომიკურ განვითარებას, ხოლო რუსეთის ადმინისტრაციას შეეძლო მხოლოდ მკაცრი ერთპიროვნული ბრძანების პირობებში მუშაობა.

ასეა თუ ისე, საქართველო აღარ იყო მუსლიმური ექსპანსიის ობიექტი, თუმცა სახიფათო სისხლიანი შეტაკებები გძელდებოდა.

1812 წლის ომი

ფრანგებს არც რუკები ჰქონდათ, არც ზამთრის ფორმა, არც საკვები. ისინი პრინციპში, ვერ იჯერებდნენ, რომ სმოლენსკი-მოსკოვის გზა ან არსებობდა, არ იცოდნენ, რომ რუსეთში ერთადერთი სატრანსპორტო მარშრუტი მხოლოდ მდინარეებზე გადიოდა. ნაპოლეონი აპირებდა საკვების ყიდვას მაღაზიებში, როგორც ევროპაში, სადაც ფრანგები ოქროს იხდიდნენ. როდესაც რუსეთში ფრანგებმა ჰკითხეს, სად იყო მაღაზიები, რუსებმა ვერ გაიგეს, რას ეკითხებოდნენ და ურჩიეს, ბაზრობებს დალოდებოდნენ, რომელიც წელიწადში ორჯერ იმართებოდა და იქ ფრანგებს შეეძლოთ რაიმეს საჭმელში გაცვლა. ეს ომი არ შეიძლება ყოფილიყო სამამულო, რადგან ყმები (მოსახლეობის 98,5%) წერა-კითხვის უცოდინარნი იყვნენ, არ იცოდნენ რომელ ქვეყანაში ცხოვრობდნენ, ან რა იყო უახლოესი ტყის უკან. ბატონს შეეძლო ყმები ცოლ-შვილისგან განცალკევებით გაეყიდა, ან კარტის თამაშში წაეგო. გლეხმა იცოდა მხოლოდ პატრონი (ბატონი თუ მეფე), მაგრამ არა ქვეყანა. მას მხოლოდ კითხვაზე „ვისი ხარ?“ შეეძლო ეპასუხა. აღწერილია შემთხვევა, როდესაც რუსი ოფიცერი გლეხებმა შეიპყრეს და მისი სიკვდილით დასჯა სურდათ. ოფიცერი ყვიროდა, რომ რუსი იყო, და იმით ამტკიცებდა, რომ რუსულად საუბრობდა. გლეხები ვერ მიხვდნენ, რადგან არ იცოდნენ, რომ ადამიანები სხვადასხვა ენაზე ლაპარაკობდნენ. ნაპოლეონი მკაფიოდ წერდა ტარტარიაზე გამარჯვების შესახებ. 1812 წლის ომის დროინდელი არც ერთი რუკა არ არის შემონახული და ყველაფერი, რაც ჩვენ ვიცით ამ ომის შესახებ, ვიცით რომანიდან „ომი და მშვიდობა“, რომელიც დაინერა ნახევარი საუკუნის შემდეგ და მასზე თავად ტოლსტოიმ თქვა: „ნუთუ ვინმე აპირებს ამ ნიშნის წაკითხვას?“. შეუძლებელი იყო ჯარების გარჩევა ფორმითა და ენით. ყველა ოფიცერი მხოლოდ ფრანგულად საუბრობდა. ალექსანდრე I-ის მანიფესტები რუსეთის ჯარისთვის ასევე ფრანგულად იყო დაწერილი. ნაპოლეონი და ალექსანდრე ფრანგულ ენაზე ურთიერთობდნენ. მოსკოვის არქივში დღემდე ინახება წერილი, სადაც ნაპოლეონმა, შერიგების სანაცვლოდ, ალექსანდრეს მიანიჭა უფლება, პირველი შესულიყო დამარცხებულ მოსკოვში¹.

¹ მაშინ რუსულ ელიტურ სახლებში რუსული არაფერი იყო, ანუ აბსოლუტურად არაფერი! ყველა ნივთი ევროპული წარმოშობის იყო – საფრანგეთიდან, იტალიიდან და ინგლისიდან. რუსეთში არ იყო არც ერთი მოსამართლე მხატვარი ან იუველირი, რომელიც უცხოეთიდან არ ჩამოსულიყო. 1812 წლის ომის მონაწილეთა თითოეული პორტრეტი დახატული და ამოტვიფრული იყო უცხოელთა მიერ. სიტყვებიც კი: ჯარი, ქვეითი, კავალერია, არტილერია, ლიტერატურა, მუსიკა... – ყველა ევროპული იყო.

ქვეითი ჯარი საზღვრიდან სმოლენსკამდე უკან იხევდა ისეთი სიჩქარით, რომ მურატის ცხენოსანი ავანგარდი ხშირად კარგავდა მხედველობიდან და გადაადგილდებოდნენ სმოლენსკიდან მოსკოვამდე დღეში 11 კმ სიჩქარით 3 თვის განმავლობაში (ნაცისტების მექანიზებული ნაწილები მოძრაობდნენ დღეში 50 მილის სიჩქარით). მეორე მხრივ, სრულიად გაუგებარია, რატომ წავიდა ნაპოლეონი მოსკოვისკენ. როცა პეტერბურგის გზაზე რუსული ჯარი არ იდგა. იმ დროს ყველა სამთავრობო სამსახური იყო პეტერბურგში, მოსკოვი კი პროვინციულ ქალაქს წარმოედგინდა. უფრო მეტიც, არც ერთი რომანოვი არ ცხოვრობდა მოსკოვში, მათ იქ არც კი გაეცლოთ. ბოროდინოს ბრძოლის შემდეგ, როდესაც ნაპოლეონს ბრძოლაში 20000 მცველის გამოყვანაც კი არ მოუწია, ნაპოლეონი ცეცხლმოკიდებულ მოსკოვში შევიდა. ეს ლერმონტოვმაც დანამდვილებით იცოდა: „ტყუილად არ ჩააბარეს ცეცხლით დამწვარი მოსკოვი ფრანგებს“. მოსკოვის კომენდანტმა როსტოპჩინმა დატოვა აალებული ქალაქი და 20000 დაჭრილი ჯარისკაცი მტრის გარემოცვაში მოექცა. გლეხთა აჯანყებამ 32 პროვინციაში იფეთქა, კუტუზოვი ძირითადად დაკავებული იყო სადამსჯელო რაზმების გაგზავნით გლეხთა ამბოხების ჩასახშობად, ე. ი. საკუთარ ხალხთან ომით. კაზაკები ძარცვავდნენ ადგილობრივ მოსახლეობას, რაც მოგვიანებით გაამართლეს იმით, „რომ მტერს არ დარჩენოდა“. თუმცა ყველა ეს პარადოქსი შეიძლება აიხსნას თეორიით, რომელიც პირველად რუსმა ისტორიკოსებმა (პანასენკოვმა) 2012 წელს გამოაქვეყნეს. ისინი ვარაუდობენ, რომ ფრანგები რომანოვებთან ალიანსში შევიდნენ რუსეთში აზიური, კერძოდ, რუსეთ-ტარტარიის წინააღმდეგ ერთობლივი ბრძოლისთვის, ე. ი. ეს იყო ჯვაროსნული ლაშქრობების გაგრძელება. ომამდე ბრიტანეთმა რუსეთს მიჰყიდა ტონა დენთი და ტყვია, რაც საკმარისი იქნებოდა ბოროდინოს რამდენიმე ბრძოლისთვის და 225 000 თოფი. ამის გარეშე ომი არ იქნებოდა. ვიკიპედიაში აღნიშნულია, რომ სამამულო ომში რუსული არმიის 320 გენერლის ნახევარზე მეტი (!) იყო ევროპელი, რომლებიც ევროპაში დაიბადნენ და გარდაიცვალნენ, ე. ი. დაქირავებულნი იყვნენ (იგივე ეხება ე.წ. „რუს“ გენერლებს, რომლებმაც გვარი და სახელიც შეიცვალეს. ქართული წარმოშობის 12 გენერალიც მათ შორის). ასევე ევროპელი ოფიცრები იბძოდნენ კავკასიაში მუსლიმების წინააღმდეგ. ბოროდინოს ბრძოლის ველზე, რაევსკის ბატარეაზე, ბაგრატიონის საფლავთან წერია: „სამშობლოსათვის დაიღუპნენ მეთაურები: ბაგრატიონი, ტუჩკოვი 1-ლი, ტუჩკოვი მე-4, გრაფი ქუთაისოვი. დიდება ყველას!“ ანუ 4-დან ორი ქართველია.

კანდიდ ჩარკვიანი წერდა, რომ როცა სტალინი ბორჯომში რომანოვების სახლს ესტუმრა, თვალსაჩინო ადგილას ჟოზეფინას ბიუსტის დანახვით გაკვირვებული დარჩა. ის რომანოვების მთავარი მტრის – ნაპოლეონის ცოლი იყო.

XIX საუკუნე – რუსეთის მმართველობა საქართველოს გუბერნიაში

ამიერკავკასიის ტომების გადარჩენა უცხოელ დამპყრობლებთან მრავალ-საუკუნოვან ბრძოლაში რამდენიმე ფაქტორმა განაპირობა. მალარიის გამო დასავლეთ საქართველო სასიკვდილო ადგილი იყო უცხოელი დამპყრობლებისთვის. ჰიპოკრატეს სკოლის ექიმებიც კი აფრთხილებდნენ ბერძნებს, რომ კოლხეთის ქაობები კოლონისტებს ჩიყვითა (მთის წყლის წყაროებში იოდის დეფიციტით), და მალარიით ავადდებოდა. მხოლოდ ადგილობრივებს ჰქონდათ იმუნიტეტი გამომუშავებული საუკუნეების განმავლობაში. რუსული (ან სხვა) გარნიზონები დასავლეთ საქართველოში მხოლოდ მალარიის გამო 2-3 წელიწადში ნახევრდებოდა. საბჭოთა პერიოდში (დრენაჟითა და ევკალიპტის ხეების დარგვით) ინდუსტრიალიზაციის დროს საბოლოოდ დაშრა დასავლეთ საქართველოს ქაობები. ძირითადად პურიტა და ღვინით (ბიბლიური ძირითადი საკვები) მდიდარი კახეთი და ქართლი (აღმოსავლეთ საქართველო) თავდასხმის სამიზნე იყო. თავად საქართველო არასოდეს იბრძოდა კავკასიის (შემდგომში ტრაპიზონის) ფარგლებს გარეთ მიწებისთვის, არასოდეს უომია აფრები შორეული ქვეყნების დასაპყრობად. სვანეთისა და ფშავ-ხევსურეთის მაღალ მთებში ჯერ კიდევ არის სოფლები, სადაც არც ერთ უცხოელს ფეხი არ დაუდგამს. სოფელი უშგული 2300 მეტრის სიმაღლეზე ევროპის ყველაზე მაღალმთიანი დასახლებაა.

საქართველოზე მუსლიმთა მრავალსაუკუნოვანმა ზენოლამ წარმატება არ მოიტანა. თუ ფეოდალები თავიანთ სარწმუნოებას იცვლიდნენ, მოსახლეობამ მტკიცედ შეინარჩუნა ქრისტიანობა. ისლამი ადვილად გავრცელდა ესპანეთში, ავსტრიაში, ცენტრალურ აზიასა და ჩინეთში, ინდოეთში. რა თქმა უნდა, იყო ალბათ კონკრეტული მიზეზები – ქვეყნის ისლამიზაცია მუსლიმებს წაართმევდა ურწმუნოებისგან გადასახადის აღების შესაძლებლობას და რაც მთავარია, წაართმევდა მათ საუკეთესო მამაკაცებს იანიჩარებისთვის, გოგოებს კი ჰარემებისთვის. სამწუხაროდ, იგივე პრინციპი არ მოქმედებდა ბულგარელებისთვის, არც სერბებისა და არც ბერძნებისთვის. მაინც მთავარი მიზეზი კავკასიური ხასიათი იყო. ვერც ერთმა ოკუპანტმა ვერ შეძლო კავკასიელების დამორჩილება, ხოლო საბერძნეთმა 4 საუკუნის განმავლობაში თურქების ბატონობის ქვეშ მყოფმა, ვერ მოაწყო ვერცერთი აჯანყება. როდესაც ეკატერინე II-მ საბერძნეთში ფლოტი გააგზავნა „ბერძნული პროექტის“ მოსამზადებლად, რუსმა ადმირალმა იმედგაცრუებულმა მოახსენა: რომ ბერძნებმა სრულიად დაკარგეს დამოუკიდებლობა და არავითარი ქმედების უნარი არ შესწევთ. პირიქით, საქართველოს კონტროლი აბსოლუტურად შეუძლებელი იყო. ფაქტია, რომ კავკასიური ცივილიზაციის საფუძველი იყო ინდივიდუალიზმი, ოჯახი და განმანათლებლური რელიგია. აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებში ხდებოდა გლეხების ექსპლუატაცია ადგილობრივი ფეოდალების

მიერ (როგორც დრაკულა), რომელსაც მხარს უჭერდა მართლმადიდებლობა. ხოლო ისლამში არ არსებობდა შუამავალი ღმერთსა და ადამიანს შორის მღვდლების სახით და მხოლოდ ზომიერ გადასახადს იღებდნენ. თავის მხრივ, მუსლიმებს არ ჰყავდათ თავადები და ყველას შეეძლო გამხდარიყო მთავარი ვეზირი (პრემიერ-მინისტრამდე). ისლამში არ არსებობდნენ ერები, აქედან გამომდინარე, შოვინიზმი. საქართველოში ყოველი გლეხი საზოგადოების სრულუფლებიანი წევრი იყო. გლეხები და ფეოდალები ტრადიციულად ერთ სუფრაზე სადილობდნენ, აღნიშნავდნენ ქრისტიანულ დღესასწაულებს. ნებისმიერი აზნაური მიმართავდა მეფეს – „ძმაო“. სოციალური კონტრაქტი ეფუძნებოდა სამართლიან პრინციპებს – გლეხები მუშობდნენ, ფეოდალები კი იბრძოდნენ. ომის დროს ცხადდებოდა საყოველთაო მობილიზაცია და თავადი რაზმს წინ მიუძღოდა ბრძოლაში. ლაშქრის სათავეში მეფე იყო, 1000 წლის მმართველობის პერიოდში გლეხები არასოდეს აჯანყებულან ბაგრატიონთა დინასტიის წინააღმდეგ. გლეხები პატივსაცემი ხალხი იყო, ყველა კაცი შეიარაღებული გახლდათ. ნებისმიერი წოდების შეურაცხყოფა შეიძლება ფატალური გამხდარიყო. მთავრების შთამომავლები იბრძებოდნენ არა მხოლოდ ძიძებთან, არამედ პატივცემულ გლეხთა სახლებში. ბოლო დრომდე „ატალიჩესტვო“ ფართოდ იყო გავრცელებული მუსულმანურ ჩრდილოეთ კავკასიაში. კავკასია საუკუნეების განმავლობაში იბრძოდა ოჯახისა და თავისუფლებისთვის, ეს იყო ასახული ხალხურ ლეგენდებში, მითებში, ზღაპრებში, სიმღერებში, ცეკვებში და ა. შ. შეუძლებელი იყო ასეთ ხალხისთვის სხვა ცხოვრების წესი. ამიტომ თურქები და სპარსელები არ ერეოდნენ საქართველოს შიდა ცხოვრებაში. ქართველ დიდებულებს მაღალი თანამდებობები ეკავათ სამხედრო და სამთავრობო თანამდებობებზე თურქეთში, ირანში, ერაყსა და ეგვიპტეში. მშვიდობის ერთადერთი პირობა იყო რუსებთან შეთქმულებაზე უარის თქმა, რომელიც მიმართული იქნებოდა მუსლიმების წინააღმდეგ.

მაგრამ, სამწუხაროდ, ისტორია დაუნდობელია. საქართველოს ისტორიულმა როლმა ცეცხლსასროლი იარაღის გავრცელების შემდეგ დაიწყო კლება. ხმლით ბრძოლაში კავკასიელები და ქართველები დაუმარცხებლები იყვნენ. თოფების შემოტანა შესაძლებელი იყო, მაგრამ ზარბაზნები „მძიმე“ ტექნიკას შეადგენდა. ირანი და თურქეთი ყურადღებით აკვირდებოდნენ, რათა გამოერიცხათ კავკასიაში ქვემეხების წარმოების შესაძლებლობა. ადვილი მისახვედრია, თუ რატომ გადაწყვიტა პეტრეს მეგობარმა პრინცმა ალექსანდრემ არტილერისტი გამხდარიყო. ირანში, საქართველოს უკანასკნელი მეფის გიორგი XII-ის ვაჟი, თეიმურაზი, გახდა აბას მირზას არმიის მთავარი არტილერისტი. ახლა ჩვენ ვიცით, რომ ქართული წარმოშობის არტილერიის ოფიცრები უშედეგოდ წერდნენ მოხსენებებს ეკატერინესა და შემდგომ მეფეებს და სთხოვდნენ მათ ქართულ ჯარში გაშვებას. სამწუხაროდ, რუსეთის იმპერია არ იყო დაინტერესებული საქართველოს გაძლიერებით, რათა თავი დაეცვა და არ ყოფილიყო დამოკიდებული რუსეთის სამხედრო მხარდაჭერაზე.

საუკუნეების განმავლობაში რუსეთი იბრძოდა და ინარჩუნებდა საუკეთესო არმიას ყველაზე დამსახურებულ გენერლებთან ერთად კავკასიის აჯანყებულების წინააღმდეგ. რა თქმა უნდა, ქრისტიანული საქართველოსა და სომხეთის დახმარების სურვილი იყო, მაგრამ ყველაფრის ახსნა შეუძლებელია. კავკასიურ კამპანიას რუსეთისთვის ყოველთვის ჰქონდა მითიური მნიშვნელობა. ათასობით ჯარისკაცი 3 საუკუნის განმავლობაში მიდიოდა კავკასიის ომებში. და ასიათასობით იღუპებოდა კავკასიის მთიან უღელტეხილებზე, მათ არ იცოდნენ წერა-კითხვა, არ იცოდნენ რომელ ქვეყანაში ცხოვრობდნენ, წარმოადგენა არ ჰქონდათ „სამშობლოს ცნებაზე“¹. არა მხოლოდ იმპერიული ადმინისტრაცია, არამედ „პროგრესული“ ინტელიგენცია, რევოლუციონერები და დეკაბრისტებიც კი დაინტერესებულნი იყვნენ კავკასია ნებისმიერ ფასად ეგდოთ ხელთ. დეკაბრისტი პესტელი 1824 წელს თავის მოძღვრებაში ღიად გეგმავდა ყველა კავკასიური ტომის ციმბირში გადასახლებას და კავკასიის რუსებით დასახლებას (ამავდროულად, მან მოითხოვა მეფის მკვლელობა და დიქტატურის დამყარება – ჩრდილოეთის მასონური საზოგადოების ყველა წევრის სიკვდილით დასჯა, როგორც ნაკლებად რადიკალებს). პუშკინმა, ტოლსტოიმ, ლერმონტოვმა და ა. შ. მონაწილეობა მიიღეს ამ დაუნდობელ ომში ყოველგვარი შეკითხვის გარეშე. პუშკინი, სამთავრობო თანამდებობებისა და შემოსავლის სანაცვლოდ, მიესალმა პოლონეთის აჯანყების სისხლში ჩახშობას, დაწერა შოვინისტური ლექსები „რუსეთის ცილისმწამებლებს“. ჩვენ დროში გამოქვეყნდა პუშკინის 50 წერილი ჟანდარმების უფროსის ბენკენდორფის მისამართით, სადაც დასტურდება, რომ მან მიიღო 50 ათასი რუბლი პუგაჩოვის აჯანყების „სწორი“ ინტერპრეტაციით აღწერისთვის. ლერმონტოვი გამოირჩეოდა ბრძოლებში სიმამაცით და წერდა, რომ მას ომი და სისხლი უყვარს. რუსი „ჰუმანისტი“ დოსტოევსკი მსოფლიოში ცნობილი გახდა ერთ-ერთი რუსი მოხუცი ქალის მკვლელობის დაგმობით, მაგრამ თავის ნამუშევრებში არასოდეს ჩათვალა საჭიროდ დაეგმო რუსების სისასტიკე კავკასიაში – დამწვარი სოფლები, გააუპატიურებული ქალები, მოკლული ასობით ათასი ადამიანი. ჟურნალისტი კარაულოვი ადასტურებს, რომ ჰიტლერის კაბინეტში ანტისემიტი დოსტოევსკის პორტრეტი ეკიდა. რუსი კლასიკოსი (და გენერალური შტაბის სამხედრო დაზვერვის თანამშრომელი) გრიბოედოვი იყო ერმოლოვის, კავკასიის ომის ყველაზე სასტიკი „გმირის“ დიპლომატიური მდივანი.

რუსული ექსპანსია კავკასიაში კლასიკური კოლონიური სქემით არ განვითარდა². რუსები არასოდეს დასახლებულან მასიურად კავკასიაში, იმიტომ

¹ დენიკინი თავის მოგონებებში წერს, რომ ჯერ კიდევ 1910 წელს პეტერბურგის ბაღებში იყო წარწერა: „ძაღვები და ჯარისკაცები აკრძალულია“.

² რუსული კოლონიზაცია ძირითადად განსხვავდებოდა ანგლოსაქსონური კოლონიზაციისგან, რადგან რეალურად წარმოადგენდა ასიმილაციას. მამაკაცები,

რომ მთაში ცხოვრება არ შეეძლოთ. კავკასიაში ცხოვრების სტრუქტურა მკვეთრად განსხვავდებოდა რუსული საზოგადოების ცხოვრებისგან. თავისუფლება, დამოუკიდებლობა, ინდივიდუალიზმი, რაინდული ქცევის კოდექსი ყოველდღიურ ცხოვრებაში და ომის დროს, უფროსების პატივისცემა, ქალებისა და ბავშვების დაცვა, გამბედაობა, სტუმართმოყვარეობა და ა.შ. სრულიად უცხო იყო რუსული ცხოვრების წესისთვის. რუს ჯარისკაცებს მსგავსი რამ არსად უნახავთ. ყველა რუსი ოფიცერი ცდილობდა კავკასიელს დამსგავსებოდა. ყველას კავკასიური სამოსი ეცვა. რუს სამხედროებს შორის ჩამოყალიბდა კავკასიური კასტა. როდესაც ბაზარში, ყოველდღიურ ცხოვრებაში, რუსებსა და ჩერქეზებს შორის დავა იფეთქებდა, ხშირად რუსი ჯარისკაცები იცავდნენ ჩერქეზულ მხარეს. ჩრდილოკავკასიელებს არ ჰყავდათ ლიდერები, თავადები და არისტოკრატია, მხოლოდ – უხუცესები.

ქართველთა სამხედრო ოსტატობა მეფის რუსეთმა აღიარა. ქართველებს (ისევე, როგორც ბალტიისპირელ გერმანელებს, უკრაინელებსა და ბელორუსებს) შეეძლოთ მიეღოთ მაღალი სამხედრო და სახელმწიფო თანამდებობები, რაც შეუძლებელი იყო მუსლიმებისთვის, ებრაელებისთვის, სომხებისთვის და ა. შ. ქართველებს ჯარში არ ინვეზდნენ, მხოლოდ აზნაურები მსახურობდნენ ოფიცრებად, მაგრამ ყველა ადგილობრივი მცხოვრები იარაღს ატარებდა და თითქმის მუდმივად რუსეთ-თურქეთისა და სპარსეთის ომების დროს სამხედრო სამსახურში ითვლებოდა. არაფორმალურ ოფიცერთა საძმოში, სლავების შემდეგ, პირველ რიგში ქართველებს აღიარებდნენ.

„მის საიმპერატორო უდიდებულესობის საკუთარი კონვოი“ „Собственный конвей Его Императорского Величества“ 1811 წლიდან იცავდა სამეფო კარს, სადაც მსახურობდნენ კაზაკები, ჩერქეზები, ნოღაელები, კავკასიის მუსლიმები, თათრები, ოსები, ძალიან ცოტა იყვნენ სომხები, ჩერქეზები გამორიცხული იყვნენ 1836 წელს. ქართველები იყვნენ ყველაზე დაახლოებული პირები. 1856 წელს მეთაურად დაინიშნა ფლიგელ-ადიუტანტი პოლკოვნიკი თავადი ბაგრატიონი. დაცვა მოითხოვდა სიზუსტესა და საკმაო მოხერხებულობას. ერთხელ, როცა იმპერატორი უცხოელ ელჩებთან ბანქოს თამაშობდა, მეფეს 10 რუბლის მონეტა დაუვარდა და ის ავტომატურად დაიხარა ასაღებად. დიდი იმპერიის ეს პოზა 10 მანეთის ძიებაში შოკისმომგვრელი იყო დამსწრეთათვის. დაცვის

რომლებიც იბრძოდნენ რუსი აგრესორების წინააღმდეგ, ქორწინდებოდნენ რუს ქალებზე და მათი შვილები, რუს ჯარებთან ერთად, მონაწილეობდნენ რუსეთის შემდგომ დაპყრობებში მეზობლების წინააღმდეგ. სულ ახლახან, ყველა ჩერქენ მებრძოლს ჯიბეში ჰქონდა საკმაოდ ხელმისაწვდომი მომღერლის, კოროლევას ფოტო. ბრიტანეთმა არასოდეს მისცა თავის ქალებს ადგილობრივ მოსახლეობასთან შეჯვარების უფლება. საუკუნეების განმავლობაში, ნებისმიერ დროს, ბრიტანელების კონტინგენტი, რომელიც აკონტროლებდა მთელ მრავალმილიონიან ინდოეთს, არ აღემატებოდა 150000-ს. კავკასიაში რუსული უპირატესობა ტექნოლოგიური ან ინტელექტუალური კი არა, მხოლოდ რიცხობრივი იყო.

წევრმა უჩა დადიანმა მშვიდად აიღო მაგიდიდან 500-რუბლიანი ბანკოტი, ცეცხლი წაუკიდა და სუვერენს მაგიდის ქვეშ გაუნათა. მეფემ ხმამალა გაიცინა და ყველას გაეცინა.

უძველესი ლეიბ-გვარდიის პოლკები (მე-13 ერივანის (ყოფილი ბუტირსკი), ჩამოყალიბებული პირადად პეტრე დიდის მიერ შოტლანდიელი ოფიცრის გორდონის მეთაურობით; მე-14 ქართული, ასევე გორდონის მიერ; მე-15 თბილისის, ჩამოყალიბებული მეფე პეტრე დიდის სპარსული ლაშქრობის დროს; 1834 წელს ჩამოყალიბებული მე-16 მეგრული) ამიერკავკასიის მოხალისეების გან (მამლუქების მსგავსად) ჩამოყალიბდა. მეფე და მეფისნაცვალი ამ კავკასიური პოლკების ოფიცრები იყვნენ, მაქსიმუმ მხოლოდ პოლკოვნიკის წოდებამდე შეეძლოთ მიეღწიათ და ყველა ღონისძიებასა და სამხედრო აღლუმზე ეცვათ კავკასიური ფორმა – ჩოხა-ჩერქესკა¹. 1741 წელს დაარსებული პირველი ოთხი ჰუსარის პოლკი იყო სერბული, მოლდავური, უნგრული და ქართული (1738 წლიდან თავადი მამუკა ირაკლის ძის მეთაურობით), რომლებსაც 20 წლის შემდეგ დაუმატეს ყვითელი, მაკედონიური და ბულგარული. 1757 წელს ქართული პოლკი თავადი ამილახვარის მეთაურობით მონაწილეობდა შვიდწლიან ომში კონიგსბერგისა და ბერლინის ალებისას. უკვე 1812 წელს ბოროდინოს ბრძოლაში მონაწილეობდა 80 ოფიცერი, მათ შორის 12 ქართული წარმოშობის გენერალი (ძმები გენერლები პეტრე და რევაზ (რომან) ბაგრატიონები, ლეო და ვლადიმერ იაშვილები, სიმონ განგებლოვ-განგებლიშვილი, ანტონ შალიკაშვილი, ძმები დავით და ივანე ფანჩულიძეები, ორი ძმა ბიბილური (ლამქარევ-ლამქარიშვილი), სერგეი ლამქარევის ვაჟი, 3 ძმა და ჯავახოვ-ჯავახიშვილის მამა, ივანე გურიელი, გრაფი ალექსანდრე კიკიანი-ქუთაისოვი, როსტომ მადათოვი, ალექსანდრე ჭავჭავაძე და სამი თბილისელი სომეხი ძმა – გენერლები აბამელიკოვები). ბოროდინოს ბრძოლაში სიკვდილმა შეუშალა ხელი პეტრე ბაგრატიონს რუსეთის არმიის მთავარსარდალი გამხდარიყო, მაგრამ ის რუსეთის ეროვნული გმირი გახდა².

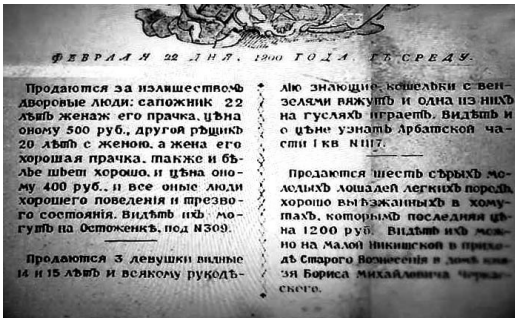
¹ ჰიბრიდული ომი მოიცავს ადამიანის საქმიანობის ყველა ასპექტს. რუსულენოვან ვიკიპედიაში ქართული ჩოხა არ არის ნახსენები ჩერქეზული ჩოხის გვერდით. ინგლისურ ვიკიპედიაზე გადასვლისას იმავე გვერდს ჩოხა ჰქვია და აღნიშნულია, რომ ჩრდილოეთ კავკასიაში რუსები ქართულ ჩოხას ჩერქეზულს უწოდებენ. ოსურად, ინგუშურად და ჩეჩნურადაც ჩერქესკას ჩოხა ჰქვია.

² მუდმივი უკანდახვევის დროს ის საყვედურობდა გენერალ ბარკლეი დე ტოლის და „გერმანელს“ ეძახდა და პასუხად გაიგონა: „არც შენ არ ხარ რუსი“. ცოტა ხნის წინ, გადაცემაში “60 წუთი”, ჟირინოვსკიმ გულმოდგინედ მიმართა კარენ შახნაზაროვს: „სიტყვა მიეცით სომეხს რუსულ ტელევიზიაში“. რაზეც მან მიიღო პასუხი: „და შენს შემთხვევაში მთლად რუსი არ ხარ. ესე არ არის?“. 1815 წელს პუშკინმა დაწერა შემდეგი ამბავი თავის დღიურში. დენის დავიდოვი მირბის გრაფ ბენიგსენთან ბაგრატიონის გზავნილით, რომ მტერი ცხვირზეა «на носу». „ვის ცხვირზე?“ – ჰკითხა გრაფმა – „თუ თქვენზე, მაშინ მტერი უკვე ახლოსაა, მაგრამ თუ თავად ბაგრატიონის ცხვირზე, მაშინ სადილისთვის დრო მაინც გვექნება“.

გენერალი ალექსანდრე ჭავჭავაძე მსახურობდა სარდალ ბარკლაი დე ტოლის ადიუტანტად, დაიჭრა 1814 წელს პარიზის ალებისას, ორი წელი მსახურობდა პარიზში რუსული ჯარების წარმომადგენლად და ბურბონების დინასტიის აღდგენის საქმეში განუთლი სამსახურისთვის მიიღო ღირსების ლეგიონის ორდენი.

კავკასიაში ადმინისტრაცია ისეთივე უღიმღამო იყო, როგორც ყველგან, პლუს სახელმწიფოებრიობისა და მმართველი დინასტიის გაუქმება, ავტოკრატის ჩამორთმევა და ეროვნული ჩაგვრა. შედეგად, თუ ინგლისელები თავიანთ კოლონიებში უზრუნველყოფდნენ კანონის უზენაესობასა და ეკონომიკურ კეთილდღეობას, რუსეთის ადმინისტრაციამ შექმნა სიღარიბე. კოლონიურმა ადმინისტრაციამ შეგნებულად შექმნა კოლაბორატორთა კორუმპირებული ფენა და მისცა მათ საშუალება გამდიდრებულიყვნენ უზნეო გზით, მონური მორჩილებით. შედეგად, გამოუსწორებელი ზიანი მიაყენა იმავე რწმენის ადგილობრივი მოსახლეობის მენტალიტეტსა და მორალს. ერის თვითშეგნებაში დამკვიდრდა ისეთი არაქრისტიანული გამანადგურებელი ფენომენი, როგორც არის მონური მორჩილება, ჩაგვრა, ქორწინება გარიგებით, შური, ძალადობა, ალკოჰოლიზმი, სისხრბე და სხვა მანკიერებები. საზოგადოების მორალი დაირღვა იმ უიმედობის გამო, რომ

ბოროტება იმარჯვებს სიკეთეზე. მხოლოდ მთაში არ იყო ბატონობა და სისხლით შურისძიება იქ იყო შემონახული, რადგან დაბლობზე, სადაც გლეხები, ძირითადად, მინათმოქმედები იყვნენ დაკავებულნი, შეურაცხყოფის ასეთი ძლიერი გრძნობა აღარ არსებობდა. ერმა ფიზიკურად და მორალურად დეგრადაცია განიცადა.

მიუხედავად იმისა, რომ ბატონყმობა საქართველოში გამარტივებული ფორმით (საქართველოში გლეხებს საცალო ვაჭრობით არავინ ყიდდა, ფინეთში კი საერთოდ არ იყო ბატონყმობა) არსებობდა, გაყიდვის უფლების საერთოდ არსებობამ, ხშირმა გადასახლებამ ციმბირში და თუნდაც ფორმალურად არსებულმა ბატონის უფლებამ ქორწინების პირველ ღამეზე და ა. შ. ადგილობრივი პატრიარქალური სამყაროს საფუძვლების დეზორგანიზაცია გამოიწვია. ამ მხრივ რუსეთში არსებული საშინელი მდგომარეობა აღწერილია ლიტერატურულ ნაწარმოებებში. მინის მესაკუთრეს ან უბრალოდ მმართველს არა მხოლოდ პირველი ღამის უფლება ჰქონდა, არამედ ყველა დანარჩენის. ბატონი მამულში სტუმრებთან ერთად მხოლოდ გასართობად ჩადიოდა – გლეხების ცოლებთან და ქალიშვილებთან დროის გასატარებლად. გლეხი ქალების თეატრები ემსახურებოდნენ არა მხოლოდ მაღალ ხელოვნებას,

არამედ ღამის ორგიებსაც. მონღოლთა უღლის 3 საუკუნე არაფერი იყო 2 საუკუნის ბატონყმობასთან შედარებით. ეს ისეთი არაადამიანური სისტემა იყო, რომ მისი გაუქმების შემდეგ რუსეთში შურისმაძიებლები გაჩნდნენ – ნაროდნაია ვოლია და სოციალისტები, რომლებიც სიცოცხლის ფასად ებრძოდნენ ცარიზმს.

მთავარი, რისიც ეშინოდათ კავკასიელებს, ეს იყო მეფის არმიაში განწვევა და ფიზიკური დასჯა. რუსეთის ჯარში გლეხები 25 წლით ძალით მიჰყავდათ! ქალის არარსებობა იწვევდა ჰომოსექსუალობის გავრცელებას, რამაც აიძულა პეტრე I გაეტარებინა სადამსჯელო ზომები სამხედრო მოსამსახურეებს შორის. ასევე მიუღებელი იყო კავკასიელებისთვის რუსი ოფიცრების დამოკიდებულება რიგითი ჯარისკაცების მიმართ. კავკასიელისთვის ეს წარმოუდგენელი იყო. საკუთარი თავის მიმართ ასეთ დამოკიდებულებას ვერ იტანენ. საერთოდ, რუსეთში სამხედრო სამსახური სასჯელი იყო და საპატიო კავკასიაში. კავკასიელები ვერ იბრძოდნენ სახლიდან შორს, რადგან სიკვდილის შემთხვევაში მათ ახლობლებს მათი გვამები უნდა მიეღოთ. მუსლიმი კავკასიელები ღორის ხორცს არ ჭამდნენ. გარდა ამისა, მუსლიმებისთვის რუსეთის კანონებში ყველაზე მიუღებელი იყო მონებით ვაჭრობის აკრძალვა, რაც დაშვებული იყო ყურანით. თუმცა ქრისტიანებისთვის მონებით ვაჭრობის აკრძალვა ხელს უშლიდა კავკასიის ბუნებრივი ძალების ამონუზრვას. ასე რომ, თურქთა ბატონობის 3 საუკუნის განმავლობაში 2,5-3 მილიონი კავკასიელი მიჰყიდეს მუსულმანურ ქვეყნებს. ასევე, რუსეთის ადმინისტრაციის მიერ სისხლის აღების ყველაზე მკაცრი აღკვეთა (როგორც დუელების ჩახშობა) არაპოპულარული, მაგრამ აუცილებელი ღონისძიება იყო.

რუსეთის მიერ საქართველოს ანექსიის ისტორია დეტალურად არის აღწერილი დევიდ მარშალ ლენგის David Marshall Lang „A Modern History of Georgia“ მიერ (ნიუ-იორკი, 1962).

კავკასიის მმართველის რეზიდენცია განლაგდა თბილისში:

კავკასიის გენერალ-გუბერნატორები:

- ფონ კნორინგი *von Knorring* 1801–1802
- პავლე ციციანოვი *Pavel Tsitsianov* 1802–1806
- გუდოვიჩი *Gudovich* 1806–1809
- ტორმასოვი *Tormasov* 1809–1811
- პაულუჩი *Paulucci* 1811–1812
- რტიშჩევი *Rtishchev* 1812–1816
- ერმოლოვი *Yermolov (Ermolov)* 1816–1827
- პასკევიჩი *Paskevich* 1827–1831
- გრეგორ ფონ როზენ *von Rosen* 1831–1838
- ფონ როზენი *von Rosen* 1831–1838
- გოლოვინი *Golovin* 1838–1842
- ნეიდგარტი *Neidgart* 1842–1844

კავკასიის მეფისნაცვლები:

მიხეილ ვორონცოვი *Mikhail Vorontsov 1844–1854*
 მურავიოვ-ამურსკი *Muravyov-Amursky 1854–1856*
 ბარიატინსკი *Baryatinsky 1856–1862*
 გრიგოლ ორბელიანი (მოვალეობის შემსრულებელი)
Grigol Orbeliani (acting) 1862
 დიდი თავადი მიხაილ ნიკოლაევიჩი
Grand Duke Mikhail Nikolayevich 1862–1882

კავკასიის გენერალ-გუბერნატორები:

დონდუკოვ-კორსაკოვი *Dondukov-Korsakov 1882–1890*
 შერემეტიევი *Sheremetyev 1890–1896*
 გოლიცინი *Golitsin 1896–1904*
 ვორონცოვ-დაშკოვი *Vorontsov-Dashkov 1904–1916*
 დიდი თავადი ნიკოლაი ნიკოლაევიჩი
Grand Duke Nikolay Nikolayevich 1916–1917

კავკასიის გენერალ გუბერნატორი თავადი ციციანოვი (1802-6 წწ.)

ასე რომ, კნორინგის გადადგომის შემდეგ ალექსანდრე I-მა კავკასიის ხაზზე მთავარსარდლად დანიშნა ბავშვობის მეგობარი, ქართული დიდგვაროვანი ოჯახის შთამომავალი **გენერალი თავადი პავლე ციციანოვი (ციციშვილი) (1802-1806)**. ვარშავის შტურმის შემდეგ, სუვოროვმა ჯარებს გამოუცხადა „იბრძოლეთ მამაცი ციციანოვის Tsitsianoff მსგავსად“. იმპერატრიცა ეკატერინემ მას „ჩემი გენერალი“ უწოდა. ციციანოვმა, თავისი მოადგილე დიმიტრი ორბელიანთან ერთად, მოაწყო ადმინისტრაციული რეფორმები, კორუმპირებული ჩინოვნიკებს ჯგუფურად აპატიმრებდნენ. ციციანოვმა განაახლა 1709 წლის სტამბა, გახსნა აფთიაქი და ფოსტა თბილისში და დაარსა თეატრი.

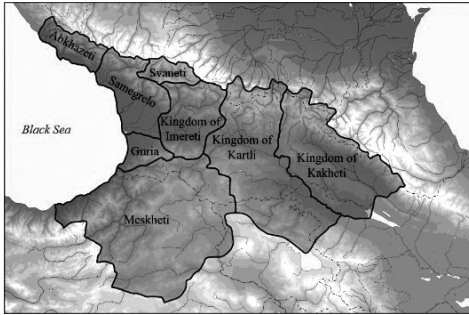
საქართველოში არსებული ქაოსიდან გამოსავლის საპოვნელად ციციანოვმა ნათლად დაინახა, რომ დამშვიდება მხოლოდ ბაგრატიონების საქართველოდან განდევნის შემდეგ იყო შესაძლებელი. მან დაწერა: „მთელი სამეფო სახლის აქედან გაყვანა საქართველოს სასიკეთოდ აუცილებელ ღონისძიებად იქცა“. გენერალ-მაიორი ლაზარევი დედოფალ მარიამთან, უკანასკნელი მეფის, გიორგი XII-ის ქვრივთან, მივიდა მისი და მისი შვილების რუსეთში გასაყვანად (დედოფალი მარიამი გენერალ ციციანოვის ნათესავი იყო, მისი ქალიშვილობის გვარი იყო ციციშვილი). მან ხანჯალი ლაზარევს მკერდში დაარტყა სიტყვებით: „ვინც გაბედავს ჩემს უბედურებას სირცხვილის დამატებას, კვდე-

ბა!¹ ჯარისკაცებმა ის ძალით გამოათრიეს სახლიდან და შვილებთან ერთად ვაგონში ჩაყარეს. მთაში გზაზე თავაურმა ოსებმა დედოფლის გადარჩენა წარუმატებლად სცადეს. ეს საშინელი ამბავი გავრცელდა კავკასიის მუსლიმ მეზობლებში, რამაც ფანატიკური მასშტაბების წინააღმდეგობა გამოიწვია. მსგავსი შემთხვევა, მოგვიანებით 1857 წელს, მოხდება სვანეთში, როცა თავადმა დადეშქელიანმა ქუთაისის გენერალ-გუბერნატორი მოკლა.

ციციანოვმა შექმნა 4500 ადგილობრივი მეზობლისგან შემდგარი კარგად შეიარაღებული და მონესრიგებული არმია, რომელთა დახმარებით მან განახორციელა ლაშქრობა ქართული მიწების გასაერთიანებლად. მან 1804 წელს შემოიერთა დასავლეთ საქართველოს მიწები – სამეგრელო (თავადი დადიანი) და იმერეთი (სოლომონ მეფე)². ამგვარად, 4 საუკუნის წინ დაყოფილი ძველი საქართველო საბოლოოდ ალექსანდრე I-ის ძალისხმევით გაერთიანდა, მაგრამ ეს საკმარისი არ აღმოჩნდა. გიორგის ტრაქტატის პირობებით რუსეთის იმპერია ვალდებული იყო გაეთავისუფლებინა ბაგრატიონთა კუთვნილი ყველა სხვა მიწა. ქართლ-კახეთის ოდესლაც ვასალი განჯა შემოსაერთებული იყო. ციციანოვმა სპარსეთს ასე განუცხადა: „განჯა თამარ მეფის დროიდან საქართველოს ეკუთვნოდა და რუსეთი გულგრილად ვერ შეხედავს საქართველოს დანაწილებას, რადგან განჯა, საქართველოს ნაწილი, სხვის ხელშია“. ციციანოვი 1804 წელს შეიჭრა ამ მნიშვნელოვან ციხესიმაგრეში

¹ გენერალი ლაზარევი დაკრძალულია თბილისის სიონის საკათედრო ტაძარში (გენერალ ციციანოვის გვერდით). თუმცა რეალურად, ქართველი ავტორების თქმით, გენერალი მოკლა თავადმა ხიმშიაშვილმა, რომელიც პრინციპსა მთებში დამალვას გეგმავდა და ამ დროს პალატებში რუსები შევიდნენ. უნიფორმაში ხანჯლით დარტყმას დიდი ძალა სჭირდებოდა და დედოფალს ეს არანაირად არ შეეძლო.

² მართალია, იმერეთის მეფე სოლომონ I მზად იყო გაეფორმებინა წმინდა გიორგის ტრაქტატი, მაგრამ თურქეთის გალიზიანების შიშით მას უარი ეთქვა. სოლომონ II-მ დაინახა ქართლ-კახეთში რუსეთის ბატონობის „შედეგები“ და თავი შორს დაიჭირა იმავე რწმენის ხალხისგან. პირიქით, სამეგრელოს თავადმა დადიანმა და გურიის თავადმა გურიელმა მოითხოვეს რუსეთის პროტექტორატი, რამაც სოლომონი გამოუვალ მდგომარეობაში ჩააგდო. სოლომონ II ციციანოვმა მიიწვია სოფელ ელაზნაურში შეხვედრაზე, სადაც მან „ნებაყოფლობით“ მოაწერა ხელი ტრაქტატს რუსეთის მფარველობის აღიარების შესახებ. პრემიად აღიარეს სოლომონის სუვერენიტეტი გურიაზე – იგი მფარველობაში აიყვანეს არა ცალკე, არამედ როგორც იმერეთის ვასალი. მაგრამ 1809 წელს რუსულმა დაზვერვამ გამოავლინა სოლომონის მიმონერა თურქეთთან და ის დააპატიმრეს, იგი პატიმრობიდან თურქეთში გაიქცა. იმერეთი ქუთაისის გუბერნიად გამოცხადდა და, იმერეთის დასჯის მიზნით, თავადმა გურიელმა 1810 წელს ხელი მოაწერა რუსეთის პროტექტორატს. შემდეგი ეტაპი იყო ბრძოლა აფხაზეთისთვის მეგრულ დადიანებსა და ჩაჩბა-შერვაშიძეების აფხაზურ კლანს შორის.

და მეფის მეუღლის პატივსაცემად ელიზავეტპოლი დაარქვა¹. გარდა ამისა, ქართველებმა გაიხსენეს, რომ ალა-მაჰმად-ხანის შემოსევის დროს თბილისის დანგრევაში მთავარი როლი განჯელებმა შეასრულეს და ეს კავკასიაში თაობების განმავლობაში არ დავიწყებიათ. შემდეგ ციციანოვის ჯარი 10 ათასი ხიშტითა და 20 ქვემეხით გადავიდა ერივანში, სადაც

მას შეხვდნენ შაჰ ფატ ალი ყაჯარი² Fath-Ali Shah Qajar და მისი ვაჟი Mohammad Ali Mirza Dowlatshah ქართველი მეუღლისგან Ziba Chehr Khanoum (Tsikarashvili family) 20-ათასიანი არმიით. ფრანგმა და ინგლისელმა მრჩეველებმა უკვე მოახდინეს სპარსეთის ჯარის მოდერნიზება ამჯერად ციციანოვმა ერევანი ვერ აიღო და იძულებული გახდა უკან დაეხია.

თავადმა ციციანოვმა მსვლელობა გააგრძელა და 1805 წელს მან გიუმრი და ყარაბაღი აიღო. 1806 წელს მიადგა ბაქოს. მისი ულტიმატუმი, როგორც ყოველთვის, მოკლე და აგრესიული იყო. მტერს წერდა: „ამ წერილს რომ ვნერ, გაბრაზებული ვარ. არ გამოვაგზავნი თქვენთან ჩემს ჯარს, თვითონ მოვალ და მთელი თქვენი მიწა სისხლით იქნება სავსე... მე ქართველი ვარ, დავიბადე რუსეთში, იქ გავიზარდე და რუსული სული მაქვს. ყველაფერს დავწვავ და თქვენს ცოლ-შვილს მოვკლავ, მოწყალება არ მაქვს“. ბაქოს ხანი დათანხმდა გადაეცა ქალაქის გასაღები. ციციანოვი სომეხმა ვაჭრებმა გააფრთხილეს, რომ მას ხაფანგი გაუმზადეს, მაგრამ მან თქვა: „ვერ გაზედავენ“ და წავიდა ხანთან შესახვედრად. ის ისევ სპარსეთის სამსახურში მყოფმა მაჰმადიანმა ქართველებმა მოკლეს. ციციანოვს თავი და ხელები მოჰკვეთეს და ტრიუმფალურად გაგზავნეს თეირანში, ცხედარი კი ბაქოს კედლების ქვეშ დამარხეს. რამდენიმე წლის შემდეგ იგი განსაკუთრებული პატივით დაკრძალეს თბილისის სიონის ტაძარში.

¹ ამ ბრძოლაში მომავალი დიდი სარდალი, იმ დროს მხოლოდ კაპიტანი კოტლიაროვსკი, პირველი აიჭრა გალავანზე და ტყვიით დაიჭრა ფეხში. ხოლო ახალგაზრდა გრაფმა ვორონცოვმა, კავკასიის მომავალი გუბერნატორმა, პრეობრაჟენსკის პოლკის ლეიტენანტმა, ის მხრებზე შეისვა და ისე გამოიყვანა ბრძოლის ველიდან, რაც საფუძვლად დაედო მათ კავკასიაში 48-წლიან მეგობრობას. გრაფი ბენკენდორფი ასევე გამოირჩეოდა განჯაზე თავდასხმის დროს.

² Harford Johns Brydges „An account of the Transactions of His Majesty's mission to the court of Persia in 1807-11“, London, 1834, p 341, წერდა, რომ ფატ ალი შაჰის 100 მცველის დაცვის წევრი მთლიანად ქართველი თავდაზნაურებისგან შედგებოდა.

იმდროინდელი დასავლელი ისტორიკოსები წერდნენ, რომ „უმოკლეს დროში (3 წელი), რაც მან ამიერკავკასიაში გაატარა, მოახერხა ქვეყნის რუკის მთლიანად შეცვლა“. ქართველმა გენერალმა გააერთიანა საქართველო (ქართლი, კახეთი, იმერეთი და სამეგრელო)¹ და დაიმორჩილა ყველა მტრულად განწყობილი სახანო, რომლებიც გარს ერტყა საქართველოს – შირვანის, შექენის, ყარაბაღის, განჯის, ახალციხის, ლეზგინების ტერიტორიები, თურქეთის ციხეები შავი ზღვის სანაპიროზე, ე. ი. მთელი ამიერკავკასია ბაქოსა და ერივანის გარდა.

გარდა ამისა, მან შეძლო ადმინისტრაციული რეფორმის გატარება, როდესაც მიაღწია იმას, რომ საქართველოს პროვინცია გაიგივდა ირკუტსკის ოლქთან, ე. ი. სამსახურში შესვლისთანავე სასულიერო და ადმინისტრაციული პერსონალი იღებდა დამატებით ნოდებებს, რამაც ხელი შეუწყო კომპეტენტური და ამბიციური პერსონალის ჩამოსვლის სტიმულირებას.

ციციანოვის შემდეგ რუსეთის ადმინისტრაციამ განიხილა გენერალ პეტრე ბაგრატიონის დანიშვნა. მაგრამ საქართველოში სამეფო დინასტიის წარმომადგენლის დანიშვნას ბევრი მოწინააღმდეგე ჰყავდა და ეს არ შეეძლო. ციციანოვის მემკვიდრეები ერმოლოვამდე ნაკლებად ნიჭიერები იყვნენ და დაკარგეს თითქმის ყველა მისი დაპყრობილი ტერიტორია. მომავალმა **გენერალ-გუბერნატორმა, უკრაინელმა გუდოვიჩმა (1806-1809)**, როგორც ერმოლოვი წერდა, გაანადგურა ყველაფერი, რაც დაიპყრო „დიდმა სარდალმა“ ციციანოვმა. მიუხედავად ამისა, ციციანოვის მკვლელობის შემდეგ ბაქოსა და დერბენდის ხანები ისეთი შეშინებული იყვნენ, რომ 1806 წელს წინააღმდეგობის გარეშე ჩაბარდნენ გუდოვიჩის ჯარებს. დასავლეთ საქართველოში რუსებმა გენერალ ორბელიანის მეთაურობით თურქებს 1807 წელს ანაკლიისა და 1809 წელს ფოთის შავი ზღვის პორტები წაართვეს. მაგრამ, როდესაც გუდოვიჩმა გადაწყვიტა შანსი გამოეყენებინა და 1808 წლის ნოემბერში თავს დაესხა ერივანსა და ნახიჩევანს, ყველაფერი წარუმატებლად დასრულდა.

კავკასიის ახალი **გენერალ-გუბერნატორი ტორმასოვი (1809-1811)**, ვინც პოლონეთში შეიპყრო კოსტიუმკო, გულმოდგინედ შეუდგა რუსეთის იმპერიის გაფართოებას, ძირითადად, ქართულ მილიციაზე დაყრდნობით ნაბიჯ-ნაბიჯ ისტორიული ქართული ტერიტორიების ანექსიით. ახალქალაქი კოტლიაროვსკიმ თავად თამაზ ორბელიანთან ერთად აიღო ქართველი გრენადირების ორი ბატალიონის მეთაურობით 1811 წლის ღამის შეტევისას. სწორედ მაშინ აღმოაჩინეს ბორჯომის მინერალური წყაროები ბორჯომის ხეობაში. ამ დროს

¹ ბოლოს და ბოლოს, იმპერიული მიზნების შემდეგ საქართველო რუსეთის შემადგენლობაში ორი პროვინციის – თბილისისა და ქუთაისის სახით იყო წარმოდგენილი, თუმცა ადგილობრივი მოსახლეობა მას ყოველთვის ქართულენოვან ერთობად თვლიდა, 1819 წლიდან გამოდიოდა გაზეთი „საქართველო“.

აფხაზეთში თურქულმა ძალებმა აღადგინეს ძველი აჩბა/ანჩაბაძეების¹ დინასტიის შემდეგ დაარსებული ჩაჩბა/შერვაშიძე Chachba/Shervashidze დინასტია და ქვეყანაში დაიწყო ისლამიზებული და პრორუსული კლანების სასტიკი შიდა ომი. ძმა ძმას, შვილი მამას კლავდა. საბოლოოდ, 1810 წელს რუსეთის ფლოტმა კაპიტან დოდტის Dodt მეთაურობით დატოვა სევასტოპოლი და დაბოძა სოხუმ-კალე. ყველა პროთურქი ძმა მოკლეს (შიროკორადი, 2009). ხელისუფლება სეფერ ალი-ბეიმ Sefer Ali-Bey (ნათლობის შემდეგ გიორგი შერვაშიძე) დაიკავა, რომელმაც რუსეთის მთავრობას ქართულ ენაზე დაწერილ მფარველობის თხოვნით მიმართა². მოთხოვნა დაკმაყოფილდა და 1810 წელს გამოიცა ალექსანდრე I-ის მანიფესტი აფხაზეთის სამთავროს რუსეთის იმპერიასთან შეერთების შესახებ³.

-
- ¹ შერვაშიძეები არიან XIII საუკუნეში წარმოშობილი ძველი აფხაზური დინასტიის ჩაჩბას წარმომადგენლები, რომელთა სახელწოდება მომდინარეობს აჩ-აჩბადან – „აჩბა აჩბა-ზე“-დან, აფხაზური ფონეტიკის მიხედვით, ჩაჩბა. აჩბას დინასტია ანოსიდების, აბასგის მთავრებისა და აფხაზეთის სამეფო დინასტიის შთამომავლები იყვნენ I-X საუკუნეებში, როცა ძველი ხაზი შეწყდა და ქუთაისში სამეფო ტახტი ბაგრატიონთა დინასტიას გადაეცა. ლეგენდის თანახმად, აჩბას კლანის ერთ-ერთი წარმომადგენელი გაემგზავრა ეგვიპტეში, სადაც იგი მამლუქთა დინასტიის სულთანი იყო. თუმცა, ის დაბრუნდა და გახდა ინალი (მმართველი თავადი) ჩერქეზეთში, რამაც წარმოშვა ინალიდების ოჯახი, რომლებიც გაიყო და რუსეთში ჩერქეზეთის მთავრები გახდნენ, აფხაზეთში – მთავრები ინალ-იპა/ანჩაბაძე და საქართველოში – ინალიშვილები.
- ² ოფიციალურად რუსეთი ვერ იმოქმედებდა აფხაზეთში თურქეთთან ზავის დარღვევის გარეშე. ამ პირობებში სამეგრელო აქტიურობდა. აფხაზეთის რუსეთის მფარველობაში მიღების საკითხის განხილვის ოფიციალურ საფუძველს წარმოადგენდა სამეგრელოს მმართველის წერილები გუდოვიჩისა და რუსეთის იმპერატორისადმი, რომლებშიც ის საუბრობდა აფხაზეთის სახელით, როგორც მისი საკუთრება, რადგან ისტორიულად მეგრული დინასტია ხარკს აგროვებდა აფხაზეთში. რაც შეეხება სამურზაყანოს (გალის რაიონი), ბროკჰაუზისა და ეფრონის ენციკლოპედიაშიც კი აღნიშნულია, რომ ეს მხარე ქუთაისის გუბერნიას ეკუთვნოდა.
- ³ მიუხედავად ტიტანური მცდელობისა, აფხაზეთის სანაპიროს კოლონიზაციისა რუსეთიდან ჩამოსახლებულთა მიერ, მხოლოდ ქართველები (იმერელები და მეგრელები) და ბერძნები (მაშინ ამ მხარეში სომხები არ იყვნენ) ცხოვრობდნენ ამ მიწაზე. ტენიანობა და მალარია სასიკვდილო ფაქტორები იყო ჩრდილოეთის ყველა მაცხოვრებლისთვის. ჩასახლებულები ყოველწლიურად რიცხოვნობდა ნახევრდებოდნენ. დასავლეთ საქართველოში კლიმატი მხოლოდ პირველი ხუთწლიანი გეგმის ინდუსტრიალიზაციის დროს ჭაობის დრენაჟმა შეცვალა. 1861 წელს რუსმა ჩინოვნიკმა უსლარმა შეადგინა აფხაზური ანბანი კირილიცაზე, თუმცა წმინდა წერილის თარგმნის მუდმივი მცდელობა წარუმატებელი აღმოჩნდა არასაკმარისი ლექსიკური მარაგის გამო. დაიწყო მეგრული დამწერლობის შექმნა კირილიცაზე. 1903 წელს სოხუმის ეპარქია გამოეყო საქართველოს ეგზარქოსს და უშუალოდ დაექვემდებარა რუსეთის სინოდს, რომელსაც ხელმძღვანელობდა

დასავლეთ საქართველოში ამ წარმატებების შემდეგ, ტორმასოვმა გადაწყვიტა ცერემონიებისათვის თავი დაენებებინა და გაემკაცრებინა რუსეთის კონტროლი კავკასიის ტერიტორიებზე. 1810 წელს გარდაიცვალა საქართველოს უკანასკნელი პატრიარქი და ახალი პატრიარქის ასარჩევად კრება რუსმა ჯარისკაცებმა იარაღის ძალით დაარბიეს. ამავე დროს დაიღუპა ორი მიტროპოლიტი, რომელთა ცხედრებიც კი არ მისცეს ოჯახებს დასასაფლავებლად. ავტოკეფალური ეკლესია, რომელიც არაბებმა, მონღოლებმა, სპარსელებმა და თურქებმა ვერ დაამარცხეს, „ერთმორწმუნე“ ეკლესიამ დაანგრია. „ერთმორწმუნე“ იმპერიამ გაანადგურა სახელმწიფოებრიობის ყველა ნიშანი¹ – დინასტია, საპატრიარქო და ჯარი, რაც საკუთარ თავს უფლებსა თურქებსა და ირანელებსაც კი არ გაუკეთებიათ.

შედეგად, **1811-1812 წლებში, კავკასიის ახალი გენერალ-გუბერნატორის მარკოზ ფილიპ პაულუჩის** დროს, მოსკოვის გარშემო განვითარებული

მთავარი პროკურორი პოპედონოსცევი და მსახურება დაიწყო რუსულ ენაზე. 1905 წლის რევოლუციური მოვლენების დროს, ცარისტული ადმინისტრაციის გასაკვირად, აფხაზებმა მათ მხარი დაუჭირეს კავკასიის სხვა მთის ხალხების მსგავსად („ველური დივიზია“), მათ საერთოდ არ ესმოდათ სოციალური რევოლუციის იდეა და ლოზუნგს „მინა მათ, ვინც მას ამუშავებს“ აშკარად მტრულად განიხილავდნენ, რადგან ისინი თვითონ იყვნენ მინის მესაკუთრეები და მეგრელი მოიჯარეები მუშაობდნენ მინაზე. მათ არ გააჩნდათ თავადაზნაურობა (არისტოკრატია), არ ესმოდათ სოციალური უსამართლობის აზრი. ვორონცოვ-დაშკოვი იმპერატორს წერდა, რომ რევოლუციური არეულობის პირობებში „აფხაზები ჩინებურად იქცევიან“.

ოსებსა და რუსეთის ადმინისტრაციას შორის ურთიერთობა თავიდანვე ვერ აეწყო. რუსული ძალა ეყრდნობოდა ქართულ არისტოკრაციას და ოსებისთვის (და სხვა უმცირესობებისთვის) არაფერი შეცვლილა, რადგან ისინი ორმაგი ექსპლუატაციის ქვეშ იმყოფებოდნენ როგორც იმპერიული (ირანის, რუსეთის) და ადგილობრივი ჩინოვნიკებისა. ისინი ყოველთვის ჯანყდებოდნენ, რაც გამუდმებით იწვევდა გენერლების – ბებუტოვის, ანდრონიკაშვილისა და ერისტოვის სადამსჯელო ექსპედიციებს. ციციანოვმა ოსებზე მმართველობა თავად ერისთავს გადასცა და თავადებმა, ერისტოვმა და მაჩაბელმა, რევოლუციამდე შეინარჩუნეს ოსური მიწების მფლობელობა.

¹ კრემლის იარაღის პალატაში გამოფენილია ქართული სამეფო კვერთხის ორი ფრაგმენტი მინანქრითა და ოქროთი, რომლებიც ბერუჩაშვილის თქმით, სვეტიცხოვლის მცხეთის საკათედრო ტაძრის სამკვეთლოდან, XV საუკუნიდან, საქართველოს ყველა მეფის კორონაციის ადგილიდან, ალექსანდრე III-ის ბრძანებით ამოიღეს 1882 წელს მისი კორონაციის სამზადისისთვის და მათში გადაიხადა 1000 მანეთი. ის ასევე წერს, რომ 1920 წელს შეიქმნა სამუზეუმო ფასეულობების გადაცემის რუსულ-ქართული კომისია და მოსკოვის მუზეუმის თანამშრომლების წინააღმდეგობის მიუხედავად, საქართველოს ამჟამინდელი ისტორიული მუზეუმის მრავალი ექსპონატი (ოქროს გვირგვინი ძვირფასი თვლებით, ფარები, ხის ტახტი და ა.შ.) გადმოცემული იყო 1923 წელს, მაგრამ კვერთხის ფრაგმენტები მოსკოვში დარჩა.

დრამატული მოვლენების გათვალისწინებით, კავკასიაში ვითარება უკიდურესად საშიში იყო. სპარსეთისა და თურქეთის ჯარები ერთმანეთს საქართველოს მოსაზღვრე რეგიონში შეხვდნენ. მხოლოდ სასწაულს შეეძლო გადარჩენა და ეს მოხდა. ქურთმა, რომელსაც ფარულად სძულდა თურქები, ერზრუმის სერაკირს ესროლა პისტოლეტით და სასიკვდილო ჭრილობა მიაყენა. ერთიანობა დაირღვა.

უკვე ახალი **გუბერნატორის რტიშჩევის (1812-1816 წწ.)** დროს, 1812 წელს რუსეთის კავკასიურმა არმიამ და ქართულმა მილიციამ ქართველი გენერლის, ორბელიანის მეთაურობით დაამარცხა ირანელები დაღესტანში. ინგლისური წარმოების თერთმეტი ქვემეხით, რომელსაც ჰქონდა წარწერა: „მეფეთა მეფისგან შახების შახს“, აღებულ იქნა, როგორც ნადავლი. სპარსული სამსახურის ბრიტანელი ოფიცერი Major Christie ბრძოლის ველზე დაჭრილი იპოვეს და დატყვევების მცდელობისას მან სასონარკვეთილი წინააღმდეგობა გაუწია, მოკლა ექვსი კაზაკი, სანამ გასროლით მოკლეს. ლორდ კურზონმა ბრიტანულ მედიას განუცხადა, რომ მაიორი კრისტი „მოკლა რუსმა ოფიცერმა, როცა დაჭრილი მიწაზე იწვა“. მართალია, ფაქტობრივად ასე იყო, მაგრამ, ზოგადად, სიტუაცია გარკვეულწილად განსხვავებული ჩანდა.

ყოველ შემთხვევაში, ყველაფერი გადაწყდა დასავლეთის ფრონტზე, სადაც ნაპოლეონმა დაკარგა საკუთარი დიდი არმია. ირანელებიც უფრო დიდი პრობლემებით იყვნენ დაკავებულნი. საბედნიეროდ, ხორასანში დიდი აჯანყება მოხდა, რამაც საგრძნობლად დაასუსტა ირანის ჯარი კავკასიის ფრონტზე.

გენერალ-გუბერნატორი ერმოლოვი (1816-1827)

ევროპაში დიდი გამარჯვებით შთაგონებულმა იმპერატორმა ალექსანდრე I-მა გადაწყვიტა, რომ „ველური“ კავკასიელების დამარცხება არ გაუჭირდებოდა. პაულუჩი გადაიყვანეს ფინეთის გენერალ-გუბერნატორად (რის შემდეგაც მან დატოვა რუსული სამსახური და მსახურობდა გენუის მმართველად), ხოლო 1816 წელს იმპერატორმა გენერალი ალექსეი ერმოლოვი გაგზავნა კავკასიაში 56000-კაციანი არმიითა და მკაფიო ამოცანით – დაემორჩილებინა კავკასია. ერმოლოვი ნაპოლეონის ანტიმონარქისტული იდეების გავლენის ქვეშ იყო და კავკასიის „პროკონსულის“ ტიტულიც კი ძალიან სიმპტომატური გახლდათ მათთვის. ნაპოლეონმა ასევე დაიწყო თავისი კარიერა ეგვიპტის პროკონსულის თანამდებობაზე. არავინ იცის, ჰიპოთეტურად, როგორ განვითარდებოდა სიტუაცია დეკაბრისტების აჯანყების გამარჯვებისა და „რუსი ნაპოლეონის“ საჭიროების შემთხვევაში. განათლებული რუსი ოფიცრები, ევროპის განმათავისუფლებლები, ენთუზიაზმით წავიდნენ ომში თურქეთთან და სპარსეთთან, რომლებიც რუსეთზე უფრო დესპოტურად ითვლებოდნენ (სხვათა შორის, ეს ნამდვილად ასე იყო).

ერთ-ერთი რუსი ოფიცერი, ამტკიცებდა, რომ ჩინგიზ ყაენი მისი წინაპარი იყო და იმპერატორის კითხვაზე, თუ რა წყალობას ისურვებდა სუვერენისგან, მან უპასუხა: „მე მინდა გავხდე გერმანელი, მაშინ შემეძლება მივიღო ყველაფერი, რასაც მოვისურვებ“. სხვა შემთხვევაში, იმპერატორმა თათბირზე გენერლების ჯგუფს მიმართა: „შეიძლება გკითხოთ, ბატონებო, რომელიმე თქვენგანი რუსულად თუ საუბრობს?“ ერმოლოვი გულწრფელად ამბობდა: „მე ვარ რუსული არმიისა და რუსეთის ინტერესების წარმომადგენელი. მაგრამ ეს ევროპეიზაცია საზიანოა“.

ნიგნებიდან „The Russian Conquest of the Caucasus“, დანერილი Baddley (იმპერატორთან ერთად კავკასიაში მოგზაურობის შემდეგ 1888 წ), ან „A la conquête du Caucase“, დანერილი Eric Hoesli-ს მიერ ადვილი შესამჩნევია, რომ კავკასია დაიპყრეს გენერლებმა: Knorring, Hermann, Niebolseen, Gillenschmidt, Osten-Sacken, Fese, Fucks, Hesse, Hoffmann, Taube, Emanuel, Baron Rosen, Baron Tornau, Baron Zass, Albrandt, Brummer, Count Grabbe, Wrangel, Pullo, Freitag, Luders, Neidgart, Fok, Schwartz, Count Benckendorff, Hasfort, Read, Kempfert, Vice-Admiral Greig and Marquis Paulucci. თუმცა, ისტორიკოს გორდინის ფუნდამენტურ ნაშრომში – „300 წელი ომი. კავკასიური ატლანტიდა“ – მოქმედებენ მხოლოდ რუსი ოფიცრები და გენერლები. გაურკვეველი რჩება აქ ლაპარაკია რუსეთის მიერ კავკასიის დაპყრობაზე, თუ დასავლეთ ევროპელების ჯვაროსნული ლაშქრობის გაგრძელებაზე იერუსალიმის გზაზე, შავი ზღვის შემოვლით.

ერმოლოვმა კავკასიის ომში შემოიჭანა აღმოსავლური სისასტიკისა და დაუნდობლობის პოლიტიკა ყოველგვარი წესებისა და კანონების გარეშე¹. მან დანერგა გამოცდილი იმპერიალისტური კანონი – გათიშე და იბატონე – უთანხმოების შემოღება ადგილობრივ ტუზემცებს შორის, ისე რომ ისინი სიამოვნებით ხოცავდნენ ერთმანეთს. ხშირად რუსული ოქროს დახმარებით ქირაობდნენ კუმიკებს ჩეჩნების წინააღმდეგ, ჩეჩნებს – ყაბარდოელების წინააღმდეგ, ამ უკანასკნელებს ნოღაელების წინააღმდეგ და ა.შ. მან მუსლიმებს სასიკვდილო ომი გამოუცხადა სოფლების ნგრევით, ხალხის ხოცვა-ჟლეტითა და ქალების გატაცებით. როდესაც გენერალმა დვუელოვმა ბევრი ჩეჩენი ქალი შეიპყრო, მან დაიწყო მათი გაყიდვა ერთ რუბლად. ერმოლოვი ნაღდ ფულს უხდიდა თითოეულ რუს ჯარისკაცს, ვინც კავკასიელის მოკვეთილ თავს ჩააბარებდა. მან თავად გამოაცხადა: „მე მინდა, რომ ჩემი სახელით გამონვეულმა შიშმა უფრო მეტად დაიცვას ჩვენი საზღვრები, ვიდრე ციხესიმაგრეებმა“. ბოლოს იმპერატორმაც კი გამოავლინა უკმაყოფილება ერმოლოვის საბრძოლო მეთოდებზე. მეფე ალექსანდრე I-მა

¹ ავსტრიასთან კონფლიქტის დროს, ზოგიერთმა ოფიცერმა და ჯარისკაცმა დაიწყო დეზერტირობა რუსული ქვედანაყოფებიდან, საზღვრის გადაკვეთა და პოლონეთის დანაყოფებში ჩარიცხვა. იმპერატორმა ბრძანა დაჭერილი ადამიანები ციმბირში გაეგზავნათ. გარკვეული პერიოდის შემდეგ ერმოლოვმა მოახსენა: „ყველა დავხვრიტე, ციმბირში არავინ გავაგზავნე“.

უარი თქვა პრინც ბეკოვიჩ-ჩერქეზეს ორდენის მინიჭებაზე, რადგან ყუბანის დარბევის დროს მან გაანადგურა ხალხმრავალი სოფლები, არ დაზოგა არც ქალები და არც ბავშვები. „ამ ამბავმა, რომ თექვსმეტი უდანაშაულო ადამიანი დაიღუპა აფეთქებულ სახლში ერთი დამნაშავეს გამო, – წერდა მეფე ალექსანდრე ერმოლოვს, – დიდად დამამწუხრა“.

1817 წელს ერმოლოვმა ხელი მოაწერა გულისტანის ხელშეკრულებას შაჰ ფატ ალი ყაჯართან. შაჰი განსაკუთრებით აღფრთოვანებული იყო ერმოლოვის საჩუქარით – სარკით, რომელიც მას საშუალებას აძლევდა სრულად დაენახა საკუთარი თავი. შაჰი დიდხანს უყურებდა სარკეში საკუთარ თავს და უთვალავ ბრილიანტს¹. ერმოლოვის ადმინისტრაციამ თბილისში პოლიცია შექმნა², მაროდირი ლეკები შეშინდნენ, დაჩქარდა გზების მშენებლობა, განვითარდა ვაჭრობა და კომუნიკაციები, ქვეყანაში ქალაქის ბანკოტების მიმოქცევა დაიწყო, ფართოდ გავრცელდა სიმინდი, თბილისსა რამდენიმე ქუჩა ქვით დააგო, ბაზარი კი ზემოდან გადახურეს, თბილისში და ქუთაისში ევროპული არქიტექტურის მიხედვით საზოგადოებრივი შენობების აღმართვამ ხელი შეუწყო ქალაქების იერსახის მოდერნიზებას.

1825 წელს მოხდა მოვლენა, რომელმაც საზიანო გავლენა მოახდინა ერმოლოვის ბედსა და კარიერაზე. მეფე ალექსანდრე I მოულოდნელად გარდაიცვალა და წარმოიქმნა დილემა – ალექსანდრეს ძეთაგან რომელი გამოეცხადებინათ მეფედ – კონსტანტინე თუ ნიკოლოზი. დიდი ჰერცოგი კონსტანტინე, პოლონეთის გუბერნატორი, უფროსი ძმა იყო, მაგრამ ადრე, 1822 წელს, მან ფარულად თქვა უარი რუსეთის ტახტზე თავისი უმცროსი ძმის ნიკოლოზის სასარგებლოდ. მაგრამ ქვეშევრდომებმა ეს არ იცოდნენ. ამ დროს კი ნიკოლოზმა თავი მეფედ გამოაცხადა. ეს პერიოდი გამოიყენეს დეკაბრისტმა რევოლუციონერებმა. 1825 წლის 26 დეკემბერს, როცა 3000 გვარდიელი სანკტ-პეტერბურგში სენატის შენობის წინ დაეწყო და დაიწყო შეძახილი: „კონსტანტინე და კონსტიტუცია“ (ჩვეულებრივი ჯარისკაცები ფიქრობდნენ, რომ „კონსტიტუცია“ კონსტანტინეს ცოლი იყო). აჯანყება მალევე ჩაახშეს, ასევე იმიტომ მოხდა, რომ დიქტატორი ლიდერი, თავადი ტრუბეცკოი, სამი

¹ ჩერჩილმა პირველად ნახა ცხელი და ცივი წყლის ონკანი სტალინის აგარაკზე კუნცევოში, მოსკოვში ჩასვლისას 1942 წელს. ანგლოსაქსური ტრადიციის მიხედვით, ისინი იბანდნენ და იპარსავდნენ წყალში ჩამდგარნი, ცალკე ონკანებით ცივი და ცხელი წყლისთვის.

² თუმცა თავიდან ერმოლოვი შეძრწუნებული იყო ქართველთა უმართავობით. 1817 წელს ის წერდა: „ეს ერი არ შექმნილა თვინიერი მეფე ალექსანდრესათვის, მისთვის რკინის კვერთხია საჭირო. აქ სხვა ხალხი უკეთესია. მათ იციან თავიანთი უცოდინრობა. არა აქვთ ადამიანად ყოფნის პრეტენზია“. ოფიცრებს ადგილობრივების სიზარმაცე აწუხებდათ. მხოლოდ 1850-იანი წლებიდან დაიწყო ქართველების მიჩნევა „თავიანთ“, როგორც განმანათლებლური რუსეთის გულმოდგინე მოსწავლეებად.

სათნოების მასონური ლოჟის წევრი¹, ჩრდილოეთის საზოგადოების ერთ-ერთი დამფუძნებელი და ლიდერი, ქართველი თავადის ალექსანდრე გრუზინსკის ქალიშვილის ვაჟი, მოედანზე არ გამოჩენილა (თუმცა ყველა თანამედროვე ისტორიკოსი აცხადებს, რომ არ არსებობს დეკაბრისტების არც ერთი ჩვენება ტრუბეცკოის წინააღმდეგ, არც კატორღის დროს).

გამოძიების შედეგებმა აჩვენა, რომ იმ მრავალ პატივცემულ ადამიანს შორის, რომელთა გვარები დასახელდა გამოძიების დროს, იყო გენერალი ერმოლოვი. მას შემდეგ იმპერატორ ნიკოლოზს არასოდეს გამოუჩენია კეთილგანწყობა მის მიმართ. 1826 წელს ერმოლოვს სხვა უსიამოვნებაც ელოდა – როდესაც აბას მირზამ კვლავ დაარღვია მშვიდობა და მისი 60000-კაციანი სპარსული არმია სამეფო არტილერიის სერჟანტის ინგლისელი ოფიცრის დოუსონის მეთაურობით ყარაბაღში შეიჭრა. თბილისი საფრთხის ქვეშ აღმოჩნდა. ერმოლოვი უმოქმედოდ იყო. ფრონტზე არ წასულა, დარჩა თბილისში და მეფეს დამატებით ჯარები სთხოვა. მოსკოვში კორონაციის დაკავებულმა ნიკოლოზ I-მა შეუძლებლად მიიჩნია ამ თხოვნის შესრულება, ამავდროულად მოუწოდებდა ერმოლოვს, ადგილზე შეეკრიბა ქართველები და სომხები და კონტრშეტევა დაეწყო. თუმცა ერმოლოვმა შეტევისგან თავი შეიკავა². უკმაყოფილო მეფემ პასკევიჩს შესთავაზა ენერგიული მოქმედებები დაეწყო.

გენერალ-გუბერნატორი პასკევიჩი (1827-1831)

უკრაინელი გენერალი პასკევიჩი 1827 წელს დაინიშნა გენერალ-გუბერნატორად და კავკასიის არმიის მთავარსარდლად. რუსეთის არმიას კავკასიაში არ შეეძლო 25 ათასზე მეტი ჯარისკაცი შეენახა. მან მოახდინა ადგილობრივი

¹ საინტერესოა, რომ ციმბირში რამდენიმე მასონური ლოჟის ერთ-ერთი დამაარსებელი იყო ქართველი ბარათაევი (ბარათაშვილი) 1806-1807 წლების ევროპის სამხედრო კამპანიაში სამსახურის შემდეგ. ის იყო ციმბირის გამგებელი, მიმონერა ჰქონდა უცხოელ მასონებთან და დაახლოებული იყო დეკაბრისტებთან, რისთვისაც დააპატიმრეს 1825 წელს. 1844 წელს, გათავისუფლების შემდეგ, მან გამოაქვეყნა წიგნი: „საქართველოს სამეფოს ნუმისმატიკური ფაქტები“. საინტერესოა, ეს ნაშრომი იმდენად მნიშვნელოვანი იყო, რომ საფრანგეთის მეცნიერებათა აკადემიის წევრად აირჩიეს. რუსეთის საიმპერატორო აკადემიის არც ერთ აკადემიკოსს, გარდა აკადემიკოს ოსტროგარდსკის, არ მიუღია ასეთი პატივი. გარდა ამისა, იგი გახდა ბერლინისა და კოპენჰაგენის აკადემიის წევრი. რუსეთში აირჩიეს საიმპერატორო სამხატვრო აკადემიის აკადემიკოსად. მან მიიღო ოქროს ორდენები პრუსიის მეფის, ჰოლანდიისა და სხვა მონარქებისგან. მისი კოლექცია ინახებოდა სიმბირსკში (სადაც ლენინი ცხოვრობდა), მის პატარა კერძო მუზეუმში.

² მოკრძალებული სიბერის შემდეგ გარდაიცვალა ორელში. ის არასოდეს დაქორწინებულა, მაგრამ ჰყავდა ვაჟები და ქალიშვილი კავკასიელი საყვარლებისგან. ერთ-ერთმა ქალიშვილმა მიიღო ისლამი და დაქორწინდა კავკასიელზე.

მილიციის მობილიზება, გარდა ამისა, დეკაბრისტების აჯანყების მონაწილეთაგან თბილისში ჩამოვიდა გვარდიის შეერთებული პოლკი და მაშინვე, 1827 წელს მათ დაიწყო შეტევა სპარსეთის ჯარებზე, აიღეს ერივანი, არდაბილი და ნახიჩევანი. ერივანზე შეტევისას 600 ქართველ მხედარს წინ მიუძღვოდა ბოროდინოს გმირი, გენერალი რომან ბაგრატიონი, პეტრე ბაგრატიონის ძმა. თემურლენგის ხმალი, ყველაზე ძვირფასი ნადავლი, გაეგზავნა რუსეთის იმპერატორს. პასკევიჩმა მიიღო გვარი ერივანსკი. უფრო მეტიც, ქართველმა გენერლებმა ერისთავმა და მოურავოვმა თავრიზი აიღეს. 1828 წელს დაიღო თურქმანჩაის რუსეთ-სპარსეთის ხელშეკრულება.

სპარსეთთან მშვიდობის დადებას შესაძლებელი გახდა პასკევიჩის კონცენტრირება თურქულ მიმართულებაზე, და იმავე 1828 წელს პასკევიჩმა აიღო ცნობილი ყარსის ციხესიმაგრე, ახალქალაქი და ფოთი. აგვისტოში ახალციხე ღამის იეროშით აიღო. ამჯერად რუსმა ჯარისკაცებმა არავინ დაინდეს, განსაკუთრებით რუსი დეზერტირები, რომლებიც მნიშვნელოვანი რაოდენობით იყო წარმოდგენილი. მხოლოდ ერთ მეჩეთში ცოცხლად დანვეს 400 ადამიანი. მიუხედავად ამისა, პასკევიჩმა ამაყად განაცხადა, რომ ქალების დაინდეს, ისინი მხოლოდ მოკლეს, გაუპატიურების გარეშე. ასეთი საშინელების შემდეგ არდაგანი და აწყური მეორე დღეს უბრძოლველად დანებდნენ. ქართული პოლკი პირველი შევიდა ქალაქში და 250-წლიანი ოკუპაციის შემდეგ ფაშას რეზიდენციაზე ქართული დროშა აღიმართა. სექტემბერში ქართველმა თავადმა ჭავჭავაძემ დაიკავა მთელი ბაიაზიდის ფაშალიკი არარატის მთასთან. როგორც პასკევიჩი წერდა იმპერატორს: „თქვენი უდიდებულესობის დროშები ფრიალებენ ევფრატის სათავეებში“. სექტემბერში რუსული ექსპედიცია გურიაში უბრძოლველად შევიდა. რუსი ჯარის წინაშე გაიხსნა ლაშქრობის გზა ერზრუმისა და ტრაპიზონის გავლით კონსტანტინოპოლისკენ. სწორედ ამ გეგმით ეწვია პასკევიჩი რუსეთის მეფეს პეტერბურგში და მასზე ღრმა შთაბეჭდილება მოახდინა.

მაგრამ 1829 წლის იანვარში თეირანში მოხდა ტრაგიკული მოვლენები, რუსეთის ელჩის, ცნობილი რუსი მწერლის გრიბოედოვისა და მთელი მისიის მკვლელობა. ირანში მისიით გამგზავრებამდე გრიბოედოვი თბილისში დაქორწინდა ნინო ჭავჭავაძეზე. თავრიზში აბას მირზასთან მოლაპარაკების შემდეგ გრიბოედოვმა ახალგაზრდა ცოლი თავრიზში დატოვა და თეირანში შაჰთან თავაზიანი ვიზიტით გაემგზავრა. ის უკან დასაბრუნებლად ემზადებოდა, როცა მირზა-იაკუბმა (იაკუბ მარკარიანი თბილისიდან წაყვანილი ბიჭი იყო, ისლამი მიიღო და შაჰის ჰარამხანაში თხუთმეტ წელზე მეტ ხანს მუშაობდა), ქრისტიანებთან წასვლის სურვილი გამოთქვა. გრიბოედოვი დათანხმდა. მან შაჰის ინტიმური საიდუმლოებები იცოდა. ეს მუსლიმმა მოსახლეობამ შეურაცხყოფად მიიღო. და აღშფოთებულმა ფანატიკოსთა ბრბომ გაარღვია კაზაკთა პატარა კორდონი და მოკლა დიპლომატიური მისიის ყველა წევრი, მათ შორის ელჩი და იაკუბი. გრიბოედოვი მახვილით ხელში გარდაიცვალა, მის ცხედარს

სამი დღის განმავლობაში ათრევდნენ ქუჩებში. ცნობილი რუსი პოეტი პუშკინი შეხვდა გლეხების ჯგუფს, რომლებსაც გრიბოედოვის ცხედარი ურმით თბილისში გადაჰყავდათ. მაკდონალდი პასკევიჩის თავრიზიდან წერდა: „უბედურმა მადამ გრიბოედოვამ გამოუსწორებელი ზარალი განიცადა თავისი მოსიყვარულე ქმრის გარდაცვალების გამო. ის ამჟამად ჩვენთან ცხოვრობს და მინდა დავარწმუნო თქვენი აღმატებულება და მისი პატივცემული მშობლები, რომ ის ჩვენი სრული ზრუნვისა და ყურადღების ქვეშაა“. რუსეთმა სპარსეთის შაჰისგან მიიღო მსოფლიოში ყველაზე დიდი ბრილიანტი¹. ზოგიერთი მეფეს თავრიზზე ფრონტალური შეტევისკენ მოუწოდებდა, მაგრამ გადანყდა შეტევის გაგრძელება კონსტანტინოპოლისკენ.

და იმავე 1829 წელს, პასკევიჩმა დაიწყო ლაშქრობა ერზრუმის ციხეს-იმაგრის წინააღმდეგ 18000 ხიშტისა და 70 ზარბაზნისგან შემდგარი არმიის სათავეში. ანატოლიის დედაქალაქმა ერზურუმმა მთელი გარნიზონით კაპიტულაცია გამოაცხადა. არც ერთ ქრისტიან ჯარისკაცს არ დაუდგამს ფეხი ქალაქის კარიბჭის მიღმა, სულ მცირე, წინა ხუთი საუკუნის განმავლობაში ბიზანტიის იმპერიის დროიდან (ციხეს შემდგომ კიდევ 2-ჯერ მოუწევს აღება 1878 და 1916 წლებში). მათ შორის, ვინც ტრიუმფალურად შევიდა ქალაქში, იყო პოეტი პუშკინი. 1829 წლის სექტემბერში თურქებთან ადრიანოპოლის ზავის დადებას რუსებისთვის დააკანონა ანყურის, ახალქალაქისა და ახალციხის ციხეები, ფოთისა და ანაპას პორტები. მაგრამ ევროპა თურქებს დაუბრუნეს ერზრუმის, ბაიზიდის, ყარსის და არდაგანის პროვინციები, მათ მიიღეს ბათუმი და გურიის ნაწილი. პასკევიჩმა იმპერატორისგან მიიღო ნებართვა, თან წაეყვანა ყველა სომეხი ამ მიტოვებული ტერიტორიებიდან. თბილისის პროვინციაში 90 ათასზე მეტი სომეხი ჩამოასახლეს. ამრიგად, კავკასიის ფრონტზე მიღწეული წარმატების შედეგად შესაძლებელი გახდა სერბეთის, საბერძნეთის, მოლდოვისა და ვლახეთის გათავისუფლება.

ასე რომ, 5 წელიწადში (1827-1831) პასკევიჩმა დაიპყრო შემდეგი ქალაქები: ერევანი, ნახიჩევანი, ახალციხე, ახალქალაქი, ფოთი, ანაკლია, სოხუმი, ბიჭვინთა, სუჯუკი, ანაპა, შავი ზღვის სანაპირო. ამ სანახაობრივმა კამპანიებმა საქართველო და კავკასია უფრო უსაფრთხო გახადა. რუსეთის არმიაში 25 000

¹ დაახლოებით იმავე დროს მოკლეს ირანის ელჩი ბრიტანეთის ინდოეთშიც. ინციდენტი სრულიად შემთხვევითი იყო. ირანის ელჩი ინდოეთში დიდი პატივისცემით მიიღეს და 200 ადგილობრივი მსროლელი საპატიო დაცვაში იდგა. ერთ-ერთმა ჯარისკაცმა შემთხვევით გაისროლა, იგი მაშინვე სიკვდილით დასაჯეს. ირანელებმა უბედური ჯარისკაცის დაცვა სცადეს და შეწყალება სთხოვეს, მაგრამ ენის ცოდნის გარეშე ყველაფერი ქაოსით დასრულდა, როდესაც მორიგი შემთხვევითი გასროლა მოხდა და ამჯერად ელჩი მოკლეს. დიდმა ბრიტანეთმა და ინდოეთმა შაჰისთვის ბოდიშის მოხდა ძვირფასი საჩუქრებით სცადა. შაჰმა უპასუხა, რომ ასეთი გულუხვი საჩუქრების შემდეგ ბრიტანელებს შეეძლოთ იმდენი ირანელი მოეკლათ, რამდენიც მოესურვებოდათ.

ქართველი მოხალისე იბრძოდა. თბილისში ეკონომიკური და ინტელექტუალური ცხოვრება გამოცოცხლდა. ბევრი დეკაბრისტი პასკევიჩის არმიის რიგებში მსახურობდა. ბევრმა რუსმა ინტელექტუალმა, პოეტმა და მწერალმა თავისი ბედი კავკასიას დაუკავშირა. პოლიტიკაში პასკევიჩი არ იყო შოვინისტი და ამბობდა, რომ ქართველები მას უფრო მოსწონდა, ვიდრე რუსები, რადგან „ნაკლებად იპარავდნენ“. პასკევიჩმა გაითვალისწინა ნინო ჭავჭავაძის ქვრივის თხოვნა და გრიბოედოვის ცხედარი რუსეთში გაგზავნის ნაცვლად თბილისის ეროვნულ პანთეონში დაკრძალეს. მის გვერდითაა დაკრძალული ნინო ჭავჭავაძე.

1831 წელს პასკევიჩი გადავიდა რუსეთის ევროპულ ნაწილში და, როგორც პოლონეთის გენერალური გუბერნატორი, ჩაახშო პოლონეთისა და უნგრეთის აჯანყება და მძიმედ დაიჭრა ყირიმის ომის წინ. კავკასიის ახალმა **გენერალ-გუბერნატორმა, ბალტიისპირელმა ბარონ როზენმა (1831-38)**, მეფე ნიკოლოზის მეგობარმა, ძირითადი სამხედრო ოპერაციები ჩრდილოეთ კავკასიაში გადაიტანა.

„დიდი თაგანი“ XIX საუკუნის კავკასიაში

კავკასიის ადმინისტრირება რუსეთის ხაზინისთვის დიდ ხარჯებთან იყო დაკავშირებული. მაგალითად, 1811 წელს ხაზინამ კავკასიაში გამოაგზავნა მილიონი ვერცხლის მანეთი ჯარისა და სახელმწიფო მოხელეებისათვის. 1825 წელს კავკასიიდან მიღებული მთლიანი შემოსავალი შეადგენდა 580 000 მანეთს, რაც საკმარისი არ იყო ადგილობრივი გარნიზონებისა და ადმინისტრაციის მოვლისთვის. ამ პრობლემის გადასაჭრელად გრიბოედოვმა შეიმუშავა სპეციალური გეგმა, რომელიც ითვალისწინებდა სამხრეთ კავკასიის სახელმწიფო კომპანიის შექმნას 100 მილიონი რუბლის კაპიტალით. მეწილეები უნდა გამხდარიყვნენ გუბერნატორები, რუსი და ქართველი გენერლები, სომეხი ვაჭრები. მათ შემადგენლობაში არ უნდა ყოფილიყვნენ მატერიკული რუსი ადმინისტრატორები და მუსლიმები. ინდოეთში განხორციელდა მმართველობის ინგლისური მოდელი – East India Company – კერძო კაპიტალისა და სახელმწიფო ინტერესების ერთობლიობა. ამას შეიძლება მილიონობით მოგება მოეტანა რუსეთის ხაზინისათვის, სოფლის მეურნეობით, აბრეშუმით, ვაჭრობით, ბაქოს ნავთობით და ა. შ. ამ გეგმის მიხედვით, მეფე ალექსანდრეს 1821 წლის ბრძანებულებით, საქართველოში მოქმედ რუსულ და უცხოურ კომპანიებს სთავაზობდნენ სპეციალურ საბაჟო და სხვა პრივილეგიებს ათი წლის განმავლობაში. თბილისი და ბაქო რეგიონის უმდიდრესი ქალაქები გახდნენ, რადგან აზიიდან ევროპისკენ ყველა მარშრუტი კავკასიის გავლით გადიოდა. თბილისელმა ვაჭრებმა დაიწყეს კონტაქტების დამყარება მარსელთან, ტრიესტსა და გერმანიასთან, ასევე მნიშვნელოვანი მასშტაბით ევროპული საქონლის რეექსპორტი სპარსეთში. მაგრამ ზუსტად 10 წლის შემდეგ, 1832 წელს

ყველაფერი დასრულდა. როდესაც კონსტანტინოპოლიდან სამმა ბერძენმა სავაჭრო ოჯახმა მოისყიდა რუსეთის იმპერიის მსახურები პეტერბურგში და გადასახადებისგან გათავისუფლება გაუქმდა. გრიბოედოვის გეგმა დაიბლოკა. რუსმა შოვინისტებმა რუსულ პრესაში არაერთი სტატია გამოაქვეყნეს, რომ ამ გეგმამ შეიძლება გამოიწვიოს ამერიკის მეორე შეერთებული შტატების შექმნა კავკასიაში. ბარონ როზენმა, ჟუკოვსკიმ, ფინანსთა მინისტრმა კანვინმა განაცხადეს, რომ კავკასია კოლონია უნდა იყოს და კოლონიური პოლიტიკა უნდა განხორციელდეს. გაიზარდა გადასახადები და დაიხურა საზღვრები. ეს იყო კავკასიის ეკონომიკური დასასრული. ადგილობრივი წარმოებაც კი საერთოდ აიკრძალა. შესაბამისად, ყველა სავაჭრო გზა კონსტანტინოპოლისკენ იყო გადამისამართებული.

ამას დაემატა მეფის ნიკოლოზ I-ის დესპოტური მმართველობა, როგორც საგარეო, ისე საშინაო პოლიტიკაში, რეაქციის გააძლიერება და ტოტალური რუსიფიკაციის დაწყება. საპასუხოდ თბილისში შეიქმნა საიდუმლო საზოგადოება, რომლებშიც შედიოდნენ ბაგრატიონთა დინასტიის მემკვიდრეები, საფრანგეთიდან და გერმანიიდან ჩამოსული ქართველი ოფიცრები¹, დედაქალაქის უნივერსიტეტების სტუდენტები, თბილისში საფრანგეთის საკონსულოს მდივანი Letelie, რომელიც სრულყოფილად საუბრობდა ქართულად და დაწერა რამდენიმე წიგნი საქართველოს შესახებ, თბილისის გამგებელი ზავილესკი, წარმოშობით პოლონელი². კავკასია დეკაბრისტების გადასახლების ადგილი იყო, თბილისის ოფიცერთა სახლი კი დისკუსიებისა და სიტყვის თავისუფლების მეორე ცენტრი იყო. აქ ინერებოდა გაზეთები და ჟურნალები საფრანგეთიდან და ინგლისიდან და ყველა სიახლე ენერგიულად განიხილებოდა. ესპანელი რევოლუციონერი Van Halen, რომელიც მსახურობდა

¹ პრინციპში, საქართველოს ოცნება ევროპული ორიენტაციის შესახებ, დაიწყო ახდენა. თუ 1801 წლამდე ევროპა საშინლად შორს იყო საქართველოსგან (როგორც მანძილით, ასევე განვითარებით), რუსეთის მიერ საქართველოს ანექსიიდან რამდენიმე წლის შემდეგ, ქართველი ოფიცრებისა და გენერლების დიდი ნაწილი აღმოჩნდა დასავლეთ ევროპაში, ცივილიზაციის ცენტრში, არა როგორც მთხოვნელები ან სტუდენტები, არამედ როგორც გამარჯვებულები, რამაც ძლიერი ბიძგი მისცა საზოგადოების კულტურულ და ინტელექტუალურ განვითარებას და დაჩრდილა რუსეთის ადმინისტრაციის ნაკლოვანებები.

თავადი ალექსანდრე ჭავჭავაძე (1786-1846), უდიდესი ქართველი პოეტი-რომანტიკოსი, რუსეთის საიმპერატორო არმიის გენერალ-ლეიტენანტი, 1812 წლის ომში ბარკლაი დე ტოლის ადიუტანტი. ორი წლის განმავლობაში, 1815-1817 წლებში, პარიზში იყო რუსული ჯარების მეთაური და ბურბონების დინასტიის აღდგენის საქმეში განუვლი სამსახურისთვის მიიღო ღირსების ლეგიონის ორდენი!

² 1830 წელს პოლონეთის აჯანყების დაუნდობელი ჩახშობის შემდეგ 4000 პოლონელი გადაასახლეს ამიერკავკასიაში, როგორც ადმინისტრატორები, ექიმები, ინჟინრები, რამაც დააჩქარა საქართველოს განვითარება.

ერმოლოვის მეთაურობით, თავის მოგონებებში წერდა: „Tiflis, as a second St. Petersburg“ (ლონდონი, 1830.2, გვ.167). შეთქმულების სამოქმედო გეგმა უფრო მელოდრამატული იყო, ვიდრე პრაქტიკული. როგორც მაიორმა ლუარსაბ ორბელიანმა თქვა: „Достаточно вскочить на лошадь и все последуют“. დაგეგმილი იყო კავკასიის გენერალ-გუბერნატორის ბარონ როზენის მიწვევა თბილისში გრანდიოზულ მეჯლისზე. სიგნალზე ყველა მაღალჩინოსანი უნდა დაეკავებინათ. შეთქმულებმა განიზრახეს დარიალის უღელტეხილების დაკავება, რათა ხელი შეეშალათ რუსეთიდან გამაგრების ჩამოსვლას.

საბოლოოდ, 1832 წელს, შეთქმულების დაწყებამდე ერთი კვირით ადრე, ხელისუფლებამ შეიტყო მათი განზრახვა. დააკავეს 145 ეჭვმიტანილი, თუმცა ბევრი გაათავისუფლეს, რამდენიმე წოდებრივად დააქვეითეს, ზოგი ათი ბრალდებულს სიკვდილის დასჯა მიუსაჯეს, მაგრამ მოგვიანებით ყველა შეინყაღეს და მხოლოდ რამდენიმე წლით გადაასახლეს შორეულ რუსეთში, შემდეგ კი განაგრძეს სამსახური რუსული არმიის რიგებში¹. იმპერატორმა ნიკოლოზ I-მა ბრძანა საფუძვლიანი გამოძიება უკმაყოფილების მიზეზების გამოსავლენად და არ დასაჯა ქართველები, როგორც პოლონელები, დეკაბრისტები ან პეტრაშევიცები. მეფის ნდობა ქართველთა მიმართ არ შერყეულა. შეთქმულთა უმეტესობას მოგვიანებით მიეცა უფლება განეახლებინა კარიერა. ერთ-ერთმა მათგანმა, თავადმა გრიგოლ ორბელიანმა, თბილისის გუბერნატორისა და კავკასიის გენერალ-გუბერნატორის მოვალეობის შემსრულებლის თანამდებობას მიაღწია.

1833 წელს, მოულოდნელად, სასიკვდილო საფრთხე შეიქმნა, როდესაც ალბანელი ფანატიკოსის, მამლუქების მკვლელის, ეგვიპტის ფაშას, მუჰამედ ალის არმიამ გაიარა სირია და ანატოლია და სტამბულის ნაცვლად გადაუხვია კავკასიისკენ (მამლუქების მკვლელობის შემდეგ მუჰამედ ალიმ მოითხოვა სულთანისგან მისი აღიარება ეგვიპტის მმართველად მემკვიდრეობის უფლებით). მათ გზაზე თურქების მიერ ანატოლიაში გადასახლებული ქართველი მამლუქი, დაუდ ფაშა გადაელობათ, რომელმაც მაშინვე შეაფასა საფრთხე და პირადი გამბედაობითა და ავტორიტეტით მოახერხა თურქეთის წინააღმდეგობის ორგანიზაციებმა და ეგვიპტის არმიამ მოძრაობა სტამბოლისკენ განაგრძო. ბრიტანეთს არ ჰქონდა დრო თავისი ჯარების გადასაყვანად, სტამბოლში ჰანიკა დაიწყო. ნიკოლოზ I-მა სულთნისა და ბრიტანეთის თხოვნის საპასუხოდ, 10 ათასი რუსი ჯარისკაცი გადასხა გემებით კონსტანტინოპოლთან. ეგვიპტელი ფაშა იძულებული გახდა კომპრომისზე დათანხმებულიყო. თავად მუჰამედ ალის მეფობა აღიარებული იყო, მაგრამ მემკვიდრეობის უფლების გარეშე, რის შემდეგაც ნიკოლოზ I-მა, ყველას გასაკვირად, მთელი თავისი ჯარი თურქეთიდან გაიყვანა.

თუმცა, 1839 წელს დადგა ჯერი, როდესაც უკვე ბრიტანელებმა გადაარჩინეს ქრისტიანული რუსული კავკასია საბედისწერო კატასტროფისგან,

¹ იქ დოდაშვილი შეხვდა ალექსანდრე გერცენს.

როდესაც ეგვიპტის არმიამ პირდაპირ აიღო გეზი სამხრეთ კავკასიის საზღვრებისაკენ. ეგვიპტელ მუჰამედ ალის განცხადებებში ნათქვამია: „ვინც ჩემს ბრძანებებს არ შეასრულებს, თავებს დაკარგავს, როგორც ყველა ურწმუნო“. ფანატიკური და მრისხანე ეგვიპტური არმიის გაჩერება ხმელეთზე არავის შეეძლო. საბედნიეროდ, ამჯერად ირლანდიელი პრემიერ-მინისტრის პალმერ-სტონის სწრაფმა ბრძანებამ და ბეირუთის ბრიტანული ფლოტის დაბომბვამ ეგვიპტის არმია შეაჩერა. ამ ნაბიჯის წყალობით იქნა აცილებული ათასობით ურდოს მიერ კავკასიის ქრისტიანული მოსახლეობის სრული და საბოლოო განადგურების საფრთხე.

1837 წელს მეფე ნიკოლოზ I ეწვია საქართველოს¹. მას რუსეთის იმპერიის „გვირგვინში“ საქართველო ყველაზე ძვირფას მარგალიტად მიაჩნდა და აქ ვიზიტის შემდეგ წერდა: ახლა უფრო კარგად მესმის ბიბლიის სიტყვებში – ღმერთმა თქვა: „იყოს ნათელი და იყო ნათელი“. გემიდან ჩამოვიდა ფოთში, 3 დღე გაატარა ზუგდიდში, სამეგრელოს მმართველის, თავადი ლევან დადიანის სასახლეში. ქუთაისში შეხვდა სვანეთის თავადს დადემუქელიანს, შემდეგ ახალქალაქში, გიუმრიში, ერევანში. უკანა გზაზე ის ესტუმრა თბილისს, სადაც მას დახვდა მთვრალი პოლიციის უფროსი ლიახოვი, რომელიც მაშინვე დააქვეითეს და გაასამართლეს, ხოლო საქართველოს მაშინდელ ეგზარქოსს, მთავარეპისკოპოს ეგვენს, ხელმწიფის შეხვედრაზე დაავიანდა. შეთქმულები ჯერ კიდევ ციხეში იმყოფებოდნენ, ხოლო დიდი დღესასწაულები მოეწყო თბილისში, ქუთაისში, კახეთში, მეჯლისების სერია და ა. შ. იქ მეფეს მშვენიერი ქართველი პრინცესები დახვდნენ და, გავრცელდა ხმები, თითქოს, პრინცესა მაია ორბელიანი მეფეს ღამით მიჰგვარეს. ეს ისე საჯაროდ მოეწყო, რომ უფრო მოკლევადიან ქორწინებად მოინათლა. თავისი ადმინისტრაციის არაეფექტურობისა და არაკეთილსინდისიერების გამო, მეფემ კორუფციის ბრალდებით გაათავისუფლა რამდენიმე ათეული მაღალი თანამდებობის პირი და კავკასიის გენერალ-გუბერნატორი ბარონი როზენი. თავზარდაცემული როზენი² მეფის გამგზავრებასაც კი ვერ დაესწრო, რადგან ნერვიულობის გამო ლოგინად ჩავარდა. უფრო უარესი, ტოლსტოის თქმით, როზენი და მისი ორივე ვაჟი სოდომელები იყვნენ, ხოლო ფრანგული გაზეთების მიხედვით, როზენის ცოლს დაუოკებელი მიზიდულობა ჰქონდა ტფილისური „არაპების“ მიმართ. დაბოლოს, წვიმაში ქალაქიდან გასვლისას ეტლი დაღმართზე გადატრიალდა და მხოლოდ სუვერენის წარმატებულმა ნახტომმა იხსნა იგი სიკვდილისაგან.

ახალი **გენერალ-გუბერნატორი გოლოვინი (1838-42)** 1838 წელს გამოგზავნეს კავკასიაში ჩრდილოეთ კავკასიის საბოლოოდ დამორჩილების ინ-

¹ ალექსანდრე II საქართველოს ეწვია 1850, 1861, 1871 წლებში, ალექსანდრე III – 1888 წელს და ნიკოლოზ II – 1914 წელს.

² ფაქტობრივად, ეს იყო ბარონ როზენის სიძის, ქართველი თავადის – დადიანის, ერევანისა და ქართული ლეიბ გრენადიერთა პოლკების ყოფილი მეთაურის, ცნობილი ბანქოს აზარტული მოთამაშის ბრალი. ნიკოლოზ I-მა ბრბოს თვალწინ დააქვეითა დადიანი და მაშინვე მოედნიდან ბობრუისკში გადაასახლა.

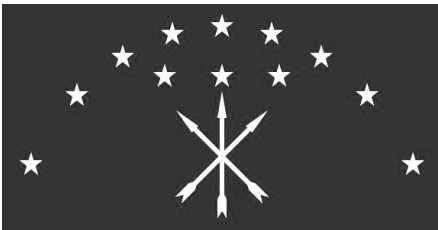

სტრუქციით. იმამი შამილი, უზარმაზარი აღნაგობისა და არაჩვეულებრივი ფიზიკური ძალის მქონე ცისფერთვალეა კაცი, რუსებს ებრძოდა ჩეჩნეთსა და დაღესტანში 30 წლის განმავლობაში 1837 წლიდან 1859 წლამდე. 1838 წელს რუსეთის მეფემ შამილის თავისთვის 1000 ჩერვონეცი დააწერა. 1840 წელს შხამიც კი გადმოიტანეს პეტერბურგიდან.

იმდროინდელი კავკასია წარმოადგენდა თურქების, ირანელების, კავკასიელი ქრისტიანების (ქართველების, სომხების), ჩრდილოკავკასიელი მუსლიმების, შამილის, რუსების, ბრიტანელების, ფრანგების და ა. შ. ინტერესების სფეროს. 1842 წელს „დიდი თამაშის“ კონცეფცია შემოიღო არტურ კონოლიმ, ბრიტანელმა დაზვერვის ოფიცერმა ბუხარაში, კავკასიასა და ცენტრალურ აზიაში.

Baddeley თავის წიგნში „კავკასიის რუსული დაპყრობა“ (1908) წერდა, რომ „დაუხმარებლად, არტილერიის გარეშე... გაუცნობიერებლად, ისინი (დაღესტნელები, ჩეჩნები) იცავდნენ ინდოეთში ბრიტანეთის ბატონობის უსაფრთხოებას“. ინგლისის მიერ ინდოეთის დაცვა შავი ზღვიდან იწყებოდა.

ახალგაზრდა შოტლანდიელი, ურკვარტი, სადაზვერვო მისიით გაგზავნეს კავკასიაში, სადაც იგი დაუკავშირდა პოლონელ ოფიცრებს ლაპინსკის მეთაურობით და ჩერქეზ მთავრებს 1833-1835 წლებში. აგენტებმა ძლიერ გააღიზიანა რუსეთის მთავრობა, რომლის შესახებაც ბრიტანეთის ელჩთან შეხვედრისას რუსეთის მეფემ აღნიშნა: „თუ ეს რევოლუციონერები რუსებს ჩაუვარდებიან, ისინი უბრალოდ ადგილზე იქნებიან მოკლული“.

ჩერქეზთა წინააღმდეგობის დროშა, რომელიც შექმნილია დევიდ ურკვარტის მიერ, ახლა, პარადოქსულად, ადიღეური რესპუბლიკის დროშაა რუსეთის ფარგლებში.

ფართომასშტაბიანი დახმარებისთვის ბრიტანელებს სჭირდებოდათ პორტი, რადგან კონტრაბანდული

მიწოდება საქართველოსა და კავკასიის მთების გავლით სარისკო იყო. 1832 წელს, ბრიტანული გემი Vixen პოლონური ეკიპაჟით, იარაღითა და დენით დატვირთული, რუსულმა ხომალდმა დააპატიმრა მომავალი ნოვოროსიისკის მახლობლად. გემი ჩამოართვეს და ეკიპაჟი თურქეთში გაგზავნეს. ბრიტანეთის პარლამენტმა ეს მიიჩნია, როგორც თავდასხმა ვაჭრობის თავისუფლებაზე, მაგრამ რეალებიდან გამომდინარე, პრემიერ-მინისტრი პალმერსტონი

იძულებული გახდა ელიარებინა კონფისკაციის კანონიერება. ურკვარტმა და ზოგიერთმა პარლამენტარმა ლორდ პალმერსტონი ლალატსა და რუსებისგან ქრთამის აღებაში დაადანაშაულეს. კარლ მარქსიც კი ენგელსისადმი მიწერილ წერილებში წერდა პალმერსტონის სკანდალური კორუფციის შესახებ. სინამდვილეში ირლანდიელი პალმერსტონი აქტიურად ეწინააღმდეგებოდა რუსეთის ექსპანსიას, მაგრამ შესაძლებლობის ფარგლებში. 1840 წელს კავკასიელმა მუსლიმებმა შეტევა წამოიწყეს შავი ზღვის სანაპიროზე, რასაც დამლუპველი შედეგები და უზარმაზარი დანაკარგები მოჰყვა რუსებისთვის, რომლებმაც დაკარგეს თითქმის ყველა დაპყრობილი მიწები ბოლო რამდენიმე წლის განმავლობაში. ჩერქეზების მიერ იარაღითა და საბრძოლო მასალით სავსე ფრეგატები იცლებოდა. საინტერესოა, რომ ჩერქეზებისთვის ყველაზე აუხსნელი ფაქტი იყო ის, რომ ბრიტანელებს, უაღრესად მნიშვნელოვანი და რთული ნივთების გამომგონებლებსა და მწარმოებლებს არ შეეძლოთ ჩერქეზ მამაკაცებისთვის მეტ-ნაკლებად შესაფერისი შარვლის შეკერვა. 1854 წელს 70 ჩერქეზი თავადიც კი გაემგზავრა ვარნაში, ბულგარეთში, რათა შეხვედროდა მოკავშირეთა ჯარების შტაბს, მათ პატივსაცემად ალღუში მოეწყო.

1842 წელს იმპერატორმა ნიკოლოზ I-მა დანიშნა ახალი **გენერალ-გუბერნატორი და მთავარსარდალი ალექსანდრე ნეიდგარტი (1842-44)**, წარმოშობით გერმანელი, მაგრამ ასევე უშედეგოდ.

ასე რომ, მეფე ნიკოლოზს I ევედრებოდა **მიხეილ ვორონცოვს „Woron-zoff“**, ოდესისა და ყირიმის საოცრად წარმატებულ გუბერნატორს, ამიერკავკასია თავის თავზე აეღო. ის გაიზარდა იმპერიული ლონდონის სალონებში (სადაც მამამისი იყო ელჩი), მსახურობდა ჯარში (იბრძოდა ბაგრატიონის ნაწილებში ბოროდინოს ბრძოლაში, 1815-1818 წლებში ვორონცოვი მეთაურობდა საოკუპაციო კორპუსს საფრანგეთში), იყო ნოვოროსიის გენერალ-გუბერნატორი 20 წლის განმავლობაში და უკვე 63 წლის გახლდათ. სწორედ მან აქცია ოდესა ბინძური თათრული ქალაქიდან ევროპულ ქალაქად, სწორედ მან დააარსა სამხედრო საპორტო ქალაქი სევასტოპოლი¹. ახლა იმპერატორი მისგან წარმატებებს ელოდა კავკასიაში. ამისთვის 1844 წელს როგორც პოლონეთში ახალი თანამდებობა დადგინდა – კავკასიის მეფისნაცვალი (1844-1854 წწ). გრაფ ვორონცოვის სახელმა და დიდებამ მიიზიდა სანკტ-პეტერბურგისა და მოსკოვის არისტოკრატები – პრინცი ალექსანდრე ჰესე-დარმშტადტი, პრინცი ვიტგენშტაინი, პრინცი ვარშავა და ცნობილი რუსული საზოგადოება. გრაფი ვორონცოვის პირადი ესკორტი შედგებოდა ქურთებისგან თვალწარმტაცი ეროვნული კოსტუმებით (როგორც ნაპოლეონის მამლუქები). ის ყოველ წინადადებას იწყებდა სიტყვებით: „Ecoutez, moncher!“ (მისმინე, ჩემო

¹ ის ინგლისელი მსჯავრდებულების ყირიმში ჩასახლების კატეგორიული წინააღმდეგი იყო. ამის შემდეგ ინგლისელი მსჯავრდებულები გაგზავნეს ავსტრალიასა და ახალ ზელანდიაში.

ქვირფასო). ადმინისტრაციაში ფრანგულად საუბრობდა, ოჯახში – ინგლისურად, არ ლაპარაკობდა რუსულად, სწავლობდა ქართულ ენას.

ასე რომ, 1845 წელს კიდევ ერთხელ დაიწყო რუსეთის 10-ათასიანმა არმიამ კავკასიონის მთებზე ასვლა. ბევრი ახალგაზრდა დიდგვაროვანი პეტერბურგიდან მზად იყო საბრძოლველად და ჯილდოს მოსაპოვებლად, და მათ ვერ წარმოედგინათ მომავალი კატასტროფის მასშტაბები. იენისის თვეში ამინდის მოულოდნელი ცვლილების გამო, ასობით ჯარისკაცი მთებში გაიყინა. ამ მარშზე დაიღუპა 3 გენერალი, ასობით ოფიცერი და ათასობით ჯარისკაცი. ნებისმიერი გენერლისთვის ეს კარიერის დასასრული იქნებოდა, მაგრამ გამოცდილმა ჯარისკაცმა ვორონცოვმა იცოდა რა უნდა გაეკეთებინა. იმპერატორისადმი მიძღვნილ მოხსენებაში მან მოახერხა ამ კამპანიის აღწერა ისეთი ფერებით, რომ ვორონცოვის მოხსენებაზე იმპერატორმა ნიკოლოზმა წაანერა: „მე დიდი ინტერესითა და პატივისცემით ვკითხულობ ჯარების ბრწყინვალე გამბედაობის შესახებ“, გრაფმა ვორონცოვმა თავადის ტიტული მიიღო¹.

1847 წელს რუსებმა კიდევ 2000 ჯარისკაცი დაკარგეს, 1848 წელს 10 ათასიანი რაზმი კვლავ გაიგზავნა მთებში. ერთ აულს 23 დღის განმავლობაში 46 ქვემეხიდან 22 ათასი ჭურვი ესროლეს! მიუხედავად ამისა, 1846-1856 წლებში შამილი მშვიდად განაგრძობდა მმართველობას დაღესტნისა და ჩეჩნეთის უმეტეს ნაწილზე. რუსეთს მოუწია ამ ბოროტებას შეჰგუებოდა. ეს სტატუს კვო ყირიმის ომამდე გაგრძელდა.

1845-1854 წლებში კავკასიაში სიმშვიდის ეს პერიოდი გრაფმა ვორონცოვმა გამოიყენა საქართველოს ეკონომიკური და ინტელექტუალური აღორძინებისთვის.

ალექსანდრე დიუმა ჩოხაში

მან თავისი დიდი უნარი და ენერჯია მიუძღვნა სამოქალაქო ადმინისტრაციის რეფორმას. საქართველოში ყველგან, მთაშიც კი, დაიწყო სკოლებისა და ბიბლიოთეკების გახსნა, გაჩნდა გაზეთები თბილისში (კავკასიური და ამიერკავკასიის ბიულეტენი). ქართველმა სტუდენტებმა დაიწყეს სწავლა რუსეთის ნებისმიერ უნივერსიტეტში. მან ნება დართო შექმნილიყო ქართული თეატრი 1850 წელს, სიმღერისა და ცეკვის ანსამბლები, გაიხსნა რუსული თეატრი სტავროპოლის არტისტებით. პირველი ოპერა (ქარვასლა) 700 ადამიანზე აშენდა ტფილისში თამაშების მიერ 1851 წელს იტალიიდან ჩამოსული 24 მომღერლის ჯგუფისთვის. ალექსანდრე დიუმა თავის

¹ პარადოქსული იყო, რომ გუბერნიას, სადაც ყველაზე მეტი თავადი ცხოვრობდა, ვიდრე სხვაგან იმპერიაში (დედაქალაქების გარდა), გრაფი მეთაურობდა, რომელიც წარმოშობით ვარიაცი იყო.

ნიგნში „კავკასია“ წერდა, რომ ეს თეატრი საუკეთესო იყო, რაც კი ოდესმე უნახავს მის ცხოვრებაში. მოდა (ქუდეები, კაბები) პარიზიდან თბილისში 2 კვირაში აღწევდა, რამაც დიუმა გააოცა. ინგლისელი მოგზაური Wailbrechem წერდა, რომ თბილისში 1837 წელს ნახა ვიქტორ ჰიუგოს ნიგნი „ნოტრ დამის ტაძარი“, რომელიც გამოქვეყნდა საფრანგეთში 1831 წელს და მისთვის იმ დროისთვის უცნობი იყო.

თამბაქო და ბამბა შემოჰქონდათ იყო ამერიკიდან, ვირები – მალტადან, ციტრუსები – ყირიმიდან, მერინოსი – ესპანეთიდან, ჩაი – ჩინეთიდან. მაგრამ გზები მთელ იმპერიაში პრობლემად რჩებოდა. პირველი გვირაბი რუსეთში (!) საქართველოს სამხედრო გზაზე გაკეთდა. თბილისი-ფოთის პირველი სარკინიგზო ხაზი 1872 წელს ინგლისელმა სპეციალისტებმა ააშენეს, და ამიერკავკასიის ყველა მთავარი ქალაქი ტელეგრაფით დაუკავშირდა 1870 წელს. 1883 წელს ბაქო-თბილისი-ბათუმის რკინიგზამ უკვე გადაკვეთა მთელი ამიერკავკასია. ლუიჯი ვილარი წერდა, რომ ამიერკავკასიის რკინიგზის თავისებურება იყო ბილეთების გარეშე მგზავრების დიდი რაოდენობის გადაყვანა. თუ კონტროლიორი ბილეთებს ითხოვდა, მას პასუხობდნენ: „ბილეთი არ მაქვს, მაგრამ რევოლვერი მაქვს“. გათვლილი იყო, რომ კავკასიის ხაზებზე მგზავრების დაახლოებით 30 პროცენტი უბილეთო იქნებოდა, მაგრამ ამ დეფიციტს სახელმწიფო ფარავდა. რკინიგზა შემოსავალს იღებდა ნავთობის, ნახშირისა და მანგანუმის ტრანსპორტირებით და არა მგზავრებით.

1850 წელს ალექსანდრემ მოიარა ამიერკავკასია, სადაც ვორონცოვის სასახლე ბანკეტებითა და მეჯლისებით შეტერბურგის სალონებს ჰგავდა. 1856 წელს ქართველებმა ფოსტით გაგზავნეს 600 ათასი წერილი, მილიონ სამასი ათასი მოსახლეობით, რაც წერა-კითვისა და წიგნიერების მაღალ დონეზე მიუთითებდა.

1851 წელს ნიკოლოზ I-მა აკრძალა პოპულარული მასობრივი მუშტი-კრივი მთელ რუსეთში, მაგრამ საქართველოში გუბერნატორმა ვორონცოვმა დაუშვა ის ქალაქგარეთ და პოლიციის მეთვალყურეობის ქვეშ, რადგან (როგორც მეფის დადგენილებაში წერია): „ეს ძალიან სასარგებლოა ქართველთა ცნობილი საბრძოლო თვისებების გასავეითარებლად“. მეფე ნიკოლოზ II-მ 1914 წელს აკრძალა ჩაის კულტივაცია დასავლეთ საქართველოში, რადგან ვერ წარმოედგინა კოლხი ქალისთვის ასეთი მონური შრომა. მხოლოდ საბჭოთა პერიოდში გახდა საქართველო ჩაის უმსხვილესი მწარმოებელი.

რუსი პოეტები და მწერლები საქართველოს სტუმართმოყვარე, მაგრამ საშიშ და უჩვეულო ატმოსფეროს, შემოქმედებისთვის მეტად ხელსაყრელად თვლიდნენ. როგორც ბელინსკი წერდა: „კავკასია, როგორც ჩანს, განწირულია გახდეს ჩვენი პოეტური ნიჭის აკვანი, პოეტური სამშობლო“. პუშკინმა 1829 წელს იმოგზაურა საქართველოში, სადაც მას სამეფო პატივი მიაგეს, მისი ბიუსტი დღესაც დგას თბილისში, თავისუფლების მოედანზე. საქართველოში საუკეთესო პოეზია დაწერა დიდმა რუსმა პოეტმა ლერმონტოვმა. გორკიმ (პეშკოვმა) დაიწყო ლიტერატურული გამოცემა საქართველოში. მაიაკოვსკი

თავის ბიოგრაფიაში ყოველთვის აღნიშნავდა, რომ ქართველი იყო და ქართულად ისე ლაპარაკობდა, როგორც მშობლიურ ენაზე. ცნობილი რუსი დრამატურგი გრიბოედოვი ქართველი თავადის, ალექსანდრე ჭავჭავაძის ასულზე, ნინოზე დაქორწინდა და თბილისშია დაკრძალული.

ელენა ფონ ჰანმა Helena von Hahn ბავშვობა ბიძაშვილთან, რუსეთის მომავალ პრემიერ-მინისტრ ვიტესთან ერთად გაატარა ტფილისში, სადაც მისი მამა დაინიშნა კავკასიის მეფისნაცვლის, მიხაილ ვორონცოვის საიმპერატორო მრჩევლად. ოჯახი მდიდრულ ბრწყინვალეობაში, თავადი ჭავჭავაძის ყოფილ მამულში ცხოვრობდა. აქ მან დაიწყო ეზოთერული წიგნების კითხვა და დაინტერესდა მაგიით. 1849 წელს იგი დაქორწინდა ერევნის ვიცე-გუბერნატორზე ბლავატსკიზე და შემდეგ გახდა მსოფლიოში ცნობილი ელენა ბლავატსკი. ქორწილიდან მალევე ელენა გაექცა თავის მოხუც ქმარს და დაიწყო მოგზაურობა ინდოეთში, ეგვიპტეში, ტიბეტში, ამერიკაში და ა. შ.

1849-1875 წლებში ბლავატსკიმ სამჯერ მოიარა მსოფლიო. 1875 წელს ბლავატსკიმ სომეხ-ქართველ გურჯიევთან ერთად დააარსა თეოსოფიური საზოგადოება.

შედეგად, წარმატებით დასრულდა მთელი საქართველოს გაერთიანება რუსეთის პროტექტორატის ქვეშ: ქართლ-კახეთი 1801 წელს, იმერეთის სამეფო 1810 წელს, გურიის სამთავროები 1829 წელს, სამეგრელო 1857 წელს, სვანეთი 1858 წელს და აფხაზეთი 1864 წელს (სამხრეთ ოსეთი იმ დროს არ ჩანდა). მეფის რუსეთში არსებობდა ნოდებების მკაცრი ცხრილი: ებრაელები შებღდული იყვნენ, მუსულმანს შეეძლო კარიერის გაკეთება, მაგრამ ადგილობრივ დონეზე, მაგალითად, ყოფილიყო ნახიჩევანის ან ავარიის ხანი, კათოლიკებისთვის პოლკოვნიკის ეპოლეტები იყო ზღვარი, პროტესტანტებს, ლუთერანებს შეეძლოთ ემსახურა ყველა ნოდებით, მაგრამ სახელმწიფოს ხერხემალი მართლმადიდებლები იყვნენ. შედეგად, სულ 1698 წლიდან 1917 წლამდე ცარისტული არმიის 125 გენერალი ქართველი იყო, ხოლო 339 წარმომოებით ქართველი. პირველი მსოფლიო ომის დროს საიმპერატორო ჯარში 155 000 ქართველი მსახურობდა, 25 ქართველი გენერლიდან 23 წმინდა გიორგის ორდენით დაჯილდოვდა. საბჭოთა პერიოდში (1940–1991) 125 ქართველს მიენიჭა მარშალის, გენერლისა და ადმირალის ნოდებები. რუსეთში, 1991 წლიდან, გენერლის ნოდება მიენიჭა 5 სამხედროს ქართული გვარით.

ველიჩკო თავის წიგნში აღნიშნავს, რომ „ქართველები გამოდიან ნიჭიერი მოღვაწეები სხვადასხვა სფეროში, სწორედ სამშობლოდან ნასვლის პირობებში, რადგანაც კავკასიაში კლიმატი დამღუპველია, ნეს-ჩვეულებები უჩვეულო (სტუმრები ითხოვენ თბილ მიღებას ღვინითა და სიმღერით, შემდეგ მეგობრები ინვევენ სტუმრად ღვინოსა და სიმღერაზე), ყურადღება სერიოზული საქმიდან გადადის უსაქმურობაზე, ბევრი ადამიანი, ხელს უშლის ახლობელს

იმუშაოს“. თუმცა, მან ასევე აღნიშნა: „დამახასიათებელი, სასიხარულო სიმბტომია, რომ საქართველოში სულ უფრო მეტი ახალგაზრდა გრძნობს ზიზღს ლეონის მიმართ. რაც შესაძლებლობას გვაძლევს ვიფიქროთ, რომ აქ თავს იჩენს თვითგადარჩენის რასობრივი ინსტინქტი“. ქართველი თავადაზნაურობა ეწეოდა „ბრწყინვალე“ ცხოვრების წესს, რომელიც ეფუძნებოდა რუსეთის ხელისუფლების დიდსულოვან დამოკიდებულებას, რომელიც გამოიხატებოდა ბუნდოვანი ფრაზით „Il faut faire quell que chose pour ces bons Georgiens“.

ქართველებს არა მარტო სამხედრო სამსახურში, არამედ რუსეთის ადმინისტრაციაშიც ეკავათ მაღალი თანამდებობები: მოსკოვისა და პეტერბურგის უნივერსიტეტების (ზანდუნოვი, ზანდუკელი, გეორგინოვი, ნამჩევაძე, ჩუბინოვი, ჩუბინაშვილი, სულაკაძე, წერეთელი) კათედრების გამგეები, რუსეთის მეცნიერებათა აკადემიის ვიცე-პრეზიდენტი დავიდოვი 1852-1863 წლებში; სარატოვის გუბერნატორის გენერალ-გუბერნატორი ფანჩულიძე, მისი ერთი ვაჟი იყო პენზის გუბერნატორი, მეორე – ჩერნიგოროდის, ბარათაევი იყო ყაზანის გუბერნატორი (მოკლა პუგაჩოვმა), ორენბურგის, უფას; ბაგრატიონი იყო ტვერის გუბერნატორი, ბალტიისპირეთის გენერალ-გუბერნატორი 1870-1875 წლებში. გენერალი იმერეტინსკი 1878-1890 წლებში იყო სამხედრო პროკურატურისა და სამხედრო სასამართლოს ხელმძღვანელი, შემდეგ 1896-1900 წლებში ვარშავის გენერალ-გუბერნატორი. როდესაც მოსკოვი დაიწვა 1812 წელს, შეიქმნა სპეციალური კომისია, რომელსაც ხელმძღვანელობდა პორტლანდცემენტის გამომგონებელი ქართველი ჩელიევი (თუმცა ამერიკელმა ასპდინმა Aspdin ის 1824 წელს დააპატენტა). შედეგად, კრემლის ყველა ბეტონის კონსტრუქცია მის მიერ აშენდა 1817-1822 წლებში.

როდესაც ქართველი ინტელექტუალები (ილია ჭავჭავაძე, აკაკი წერეთელი და სხვ.) დაბრუნდნენ რუსული უნივერსიტეტიდან, ისინი ერის წინამძღოლნი გახდნენ და შეძლეს ცარიზმის მიერ უკვე დათრგუნული ქართველების ეროვნული თვითშეგნების აღორძინება¹. ყველაფერი თავიდან უნდა დაეწყოთ – ენის, სამშობლოს ცნების შენარჩუნება, ისტორიულ სარწმუნოებაზე დაბრუნება. როდესაც სახელმწიფო მრჩეველმა იანოვსკიმ დაიწყო სვანური და მეგრული ენების „აღორძინების“ იეზუიტური გეგმის განხორციელება, ამან ადეკვატურად გააერთიანა მთელი ქართული საზოგადოება და სამოქალაქო პოზიციამ აიძულა მას უკან დახევა, განსაკუთრებით მისი ამორალური ცხოვრების წესის გათვალისწინებით.

ალექსანდრე დიუმა ნიგნში „კავკასია“ წერდა, რომ პირველად აღნიშნა განსხვავება რუსეთსა და კავკასიას შორის, რუსეთში, თუ გლეხი ცხენს დროულად არ გაატარებდა, გლეხს მათრახით როზგავდნენ. მაშინ, როდესაც

¹ მიუხედავად იმისა, მტრები აღნიშნავენ, რომ ილია ჭავჭავაძის დედა ბებურიშვილი მონოფიზიტი გრიგორიანელი იყო, ეს მხოლოდ რელიგიას ეხებოდა.

კავკასიაში ეს აბსოლუტურად შეუძლებელი იყო, რადგან ასეთი შეურაცხყოფისთვის ადვილად შეიძლება ტყვია დაეხალათ თქვენთვის. ის წერდა, რომ კავკასიელი ჩერქეზები ყველაზე ლამაზი ხალხია მსოფლიოში. მაგრამ ქართველები უფრო ლამაზები არიან. ის ახასიათებს ტიპურ ქართველ თავადს, როგორც მამაცს, სტუმართმოყვარეს, გულუხვს, ენერგიულსა და სიმპათიურს. „კავკასიელი ქალები მსოფლიოში ყველაზე ლამაზი ქალები არიან და უპირველეს ყოვლისა, კოლხი ქალები, განსაკუთრებით მეგრელი ქერა შავი თვალებითა და შავგვრემანი ქალი ცისფერი თვალებით, ყველაზე სრულყოფილი არსებები არიან მსოფლიოში“. ის ამტკიცებდა, რომ „ქართველი ხალხი ლამაზი, კეთილშობილი, პატიოსანი, მამაცი, დიდსულოვანი და მებრძოლია“, „ქართველები არა მხოლოდ ყველაზე ლამაზი ხალხია მსოფლიოში, არამედ მათი ჩაცმულობაც შესანიშნავია“ და დარწმუნებული იყო, რომ „კავკასია არის კაცობრიობის აკვანი“. დიუმამ ასევე გააკრიტიკა ქართველები, რომ ისინი ძალიან ბევრ ღვინოს სვამენ (თუმცა ნაკლებად თვრებიან), და რომ ისინი არ საქმიანობენ ბიზნესში (სომეხებისგან განსხვავებით), ისინი მფლანგველნი არიან და ამიტომ არასოდეს აგროვებენ ქონებას, ამიტომ ისინი ძირითადად ღარიბები არიან. დიუმამ ასევე შენიშნა, რომ თუშები და ხევსურები¹ იყენებენ სწორ ხმლებსა და ჯავშანს, მუზარადებსა და ფარებს ჯვრით, როგორც ჯვაროსნები, რომლებმაც იერუსალიმი და კონსტანტინოპოლი აიღეს. სავარაუდოდ, კავკასიურ შთაბეჭდილებებზე დაყრდნობით დიუმამ შექმნა თავისი საუკეთესო გმირი დ'არტიანი, გასკონელი უძველესი იბერიული ფესვებით. გერმანელი მოგზაური მორიც ვაგნერი თავის ნიგში „Reise nach Kolchis und nach den deutschen Colonien jenseites des Kaukasus“ 1843-1846 წლებში წერდა რომანოვების პოლიტიკის მიზანზე, ეკატერინე II-დან დაწყებული, მოსახლეობის ხარისხის „გაუმჯობესების“ მიზნით გერმანელი კოლონისტები-პროტესტანტების მასიურ იმპორტზე². თბილისის მახლობლად დაარსდა 6 დასახლება (Marienfeld, Alexanderfeld, Petersdorf, Elisabeththal, Katherinerfeld-ბოლნისი და სხვ.), და აზერბაი-

¹ ერთადერთი მარცხი შამილმა ქართულ მთიან ხევსურეთში იწვნია, ხევსურები სამი დღის განმავლობაში. ისინი რუსეთის მთავრობამ წმინდა გიორგის ჯვრებით, მედლებით, ხორბლით, დენთითა და ტყვიით დააჯილდოვა. სოფლის გარშემო აუშენეს გალავანი, მიუხედავად იმისა, რომ ძველი სპარტელების მსგავსად, მათ დასახლებებს არ ჰქონდათ დამცავი კედლები, რადგან საუკუნეების განმავლობაში ვერავინ ბედავდა მათზე თავდასხმას. თუში მეომრები განთქმული იყვნენ მტრის მარჯვენა ხელის მოჭრის ჩვეულებით. შატეს, ცნობილ თუშ მეომარს, სულ მცირე სამოცდაათი მაინც ჰქონდა მიმაგრებული სახლის კედელზე.

² იტალიელ კათოლიკებს, რომლებიც ისტორიულად გაცილებით მრავალრიცხოვანი იყვნენ კავკასიაში, სულ სხვაგვარად ექცეოდნენ. იტალიელი კაპუცინები და მისიონერები კაზაკებმა ძალით შეკრიბეს, გემში ჩასხეს და იტალიაში დააბრუნეს.

ჯანში (Helenenfeld განჯასთან). 1818 წლიდან კავკასიაში მყოფ გერმანელებს (საქართველოში ძირითადად შვაბიელებს, ბავარიელებს და სხვა სამხრეთ გერმანელებს) უწევდათ კონკურენცია ადგილობრივ ქართველ და სომეხ მოსახლეობასთან უფრო პროდუქტიული მუშაობისთვის. გერმანელები იყვნენ ყველაზე პრივილეგირებული ერი მეფის რუსეთში. ნაკლებ გადასახადს იხდიდნენ, ისევე როგორც ქართველები, მათ არ იწვევდნენ ჯარში და გერმანელი და ქართველი დიდებულები ნებაყოფლობით მსახურობდნენ საიმპერატორო ჯარში ოფიცრებად – ჯარში უმაღლესი ჩინოსნები გერმანელები იყვნენ. 1843 წელს პალესტინაში გაგზავნეს მომლოცველთა გერმანული დელეგაცია და საქართველოში დარჩენის საბოლოო გადაწყვეტილებით დაბრუნდნენ, რადგან დარწმუნდნენ, რომ პალესტინაში ცხოვრება შეუძლებელი იყო. მათ ჰქონდათ უმდიდრესი სოფლები ამიერკავკასიაში, თუმცა მათმა სექსუალურმა პრაქტიკამ შოკში ჩააგდო ქართველებიცა და რუსებიც. თბილისს ახალი რძითა და ყველით ამარაგებდნენ. გერმანელებმა კარტოფილი საქართველოში ყველაზე პოპულარულ კულტურად აქციეს. ისინი სკოლებში სწავლობდნენ მხოლოდ გერმანულად.

კურლანდიის ბარონი ტორნაუ წიგნში „კავკასიელი ოფიცრის მოგონებები“ წერდა: „ყოველ დილით, გამთენიისას, ახალგაზრდა გერმანელ ქალებს კარდაკარ პური და ნალები მიჰქონდათ, არ თაკილობდნენ ჩვენთან მარტოხელებთან სტუმრობას. სამწუხაროდ, ყველა მათგანი, გამონაკლისის გარეშე, იმდენად უშნო იყო, რომ მათ ვერავის აცდუნებდა. მშვენიერი სქესის ქართველი წარმომადგენლების დავინყებაც ცოდვა იქნებოდა. რაც შემეხება მე, ყველა მახსოვს. იმდროინდელ ლამაზ ქართველს ვინ დათვლის? ხანდახან არ იცი რომელზე გააჩერო თვალი. . . ქართველებს ღვინო უყვართ და ბევრს სვამენ, თუმცა, მათ შორის მთვრალეებს იშვიათად შევხვედრივარ. ქართველები კეთილი, გულწრფელი, კომუნიკაბელური ხალხია, მამაცი და უკიდურესად უदारდელი. ქართველებს, როგორც მამაც და ოსტატ მხედრებს, შეიძლება ვუწოდოთ მსოფლიოს საუკეთესო მხედრები“.

ყირიმის ომი (1854-1855)

ყირიმის ომის გამომწვევი მიზეზები მოულოდნელად, მაგრამ ბუნებრივად, დაკავშირებული იყო რუსეთის კავკასიურ პოლიტიკასთან. რუსეთის მიერ კავკასიის დაპყრობის მიზეზები ყოველთვის განიხილებოდა ლიტერატურაში, მაგრამ არასდროს გულწრფელად. 1812 წელს რუსულმა ჯარმა და ხალხმა დიდი წინააღმდეგობის გარეშე შეუშვეს საფრანგეთის არმია თავიანთ ტერიტორიაზე და დაუშვეს დედაქალაქის გადანვა, ხოლო კავკასიაში ოფიცრები და ჯარისკაცები ილუპებდნენ ათასობით მინის პატარა ნაგლეჯისათვის. ქართველი და სომეხი ქრისტიანების დაცვის გარეშე რთული იყო ამხელა ძალისხ-

მევის ახსნა. სინამდვილეში, რუსეთი კავკასიაში ევროპულ ძალებს ებრძოდა საკუთარი დამოუკიდებელი არსებობისათვის. რუსეთმა ყოველთვის იცოდა, რამდენად სუსტი, ღარიბი და მოუწესრიგებელი იყო ევროპის ქვეყნებთან შედარებით, უუნარო იყო ადგილობრივი ადმინისტრაცია სამართლიან მმართველობაში. მოსახლეობისა და მმართველობის ხარისხი არ აძლევდა საშუალებას რუსეთის იმპერიას მიეღწია წარმატებისთვის კულტურულ, ტექნიკურ და ეკონომიკურ სფეროში. ჩრდილოეთ რაიონებში მოსახლეობის დიდი ნაწილი არსებობდა ციმბირიდან იაფი ენერგორესურსების ხარჯზე, და ამ ჭარბ რესურსებს შურით უყურებდნენ სხვა ქვეყნები. ამიტომ, ადგილობრივი ადმინისტრაცია მსოფლიოსთვის თავისი სიძლიერის დასამტკიცებლად ექსპანსიას იყენებდა. გარდა ამისა, დესპოტურ სისტემაში გარე აგრესია ემსახურებოდა ენერჯის განთავისუფლების გზას – მიაღწევ ან სიკვდილს, ან ადამიანურ ცხოვრებას. ალყაში მოქცეული ციხესიმაგრის მსგავსად, მას ხელი შეუწყვეს უაზრო საზოგადოების კონსოლიდაციასა და სტაბილიზაციას, ახშობდა ჭარბი მოსახლეობის აგრესიას, როდესაც ოფიცრებისა და ინტელიგენციის ახალგაზრდა და მოაზროვნე ნაწილის ენერჯია იხარჯებოდა არა ტექნოლოგიებისა და კულტურის განვითარებაზე, არამედ კონტროლზე, აგრესიაზე, დაპყრობაზე და ა.შ.

ვინაიდან რუსეთმა იცოდა, რომ მათ დასავლეთში გაფართოების უფლებას არავინ მისცემდა, ამიტომ მისი გაფართოება სამხრეთისა და აღმოსავლეთისკენ იყო მიმართული. ყირიმის გარეშე რუსეთი ვერ აკონტროლებდა კავკასიას, ხოლო კავკასიის გარეშე ვერ აკონტროლებდა კასპიის ზღვასა და ცენტრალურ აზიას. ამრიგად, დასავლური ძალები და რუსეთი ინარჩუნებდნენ წონასწორობას: ციმბირი და კავკასია – დიახ, დასავლეთი და ბოსფორი – არა. რუსი გენერლები აფრთხილებდნენ მეფეს, რომ კავკასიის კონტროლი მხოლოდ იმ პირობით შეიძლებოდა, თუ რეგიონში არც ერთი ევროპული ძალა არ შემოვიდოდა. ვითარება მკვეთრად გაუარესდება, – წერდნენ ისინი, – თუ კავკასიელი მეზობლები გამბედაობასა და საბრძოლო სიმამაცეს ეფექტურად დაუჭერენ მხარს მათ და მეთაურად ეყოლებათ ფრანგი და ბრიტანელი ოფიცრები. თუ დასავლეთი ამას გადაწყვეტდა, მაშინ რუსეთი გამოიძევებოდა არა მხოლოდ ყირიმიდან, არამედ კავკასიიდან, შემდეგ შუა აზიიდან და თათარ-სტანიდან, რითაც გადაკეტავდა გზას ციმბირის ბუნებრივი რესურსების წყაროებისკენ, რომლის გარეშეც, ცხადია, ჩრდილოეთი დედაქალაქების გამოკვეთა შეუძლებელი გახდებოდა. ამ შემთხვევაში რუსულ ადმინისტრაციას მოუწევდა თავისი ადგილის საერთშორისო მენეჯმენტისთვის დათმობა, როგორც ინდოეთში და ა. შ. რუსეთის ბიუროკრატია ამ ეგზისტენციალურ პრობლემას ყველა ეპოქაში გრძნობდა თანდაყოლილ ინსტინქტურ არაცნობიერ დონეზე¹.

¹ რუსული არმიის მოულოდნელმა გასაოცარმა წარმატებებმა კავკასიაში (იმ დროს, როცა ევროპაში უბედური რუსი ჯარისკაცები არ იწვევდნენ აღფრთოვანებას მათი გამბედაობისა და ოსტატობის გამო) შეაწუხა ანგლოსაქსები – რუსეთმა შესაძლოა

დადგა დრო გარკვეულიყო, ვინ ვინ არის ევროპაში. რუსეთმა გადაწყვიტა კიდევ ერთხელ გამოეცადა „დამპალი“ დასავლეთის სამხედრო ძალა. ყირიმის ომის დაწყების ფორმალური მიზეზი იყო ნაპოლეონ III-ის ულტიმატუმი თურქეთის მთავრობისადმი, რომლებიც მოითხოვდნენ ბეთლემის ეკლესიის მთავარი კარების გასაღები მართლმადიდებლებიდან კათოლიკეებზე გადაცემულიყო. ამის საპასუხოდ ნიკოლოზ I-მა მოსთხოვა თურქეთის სულთანს, რომ პალესტინაში ყველა მართლმადიდებლური ეკლესია რუსეთის მეფის მფარველობის ქვეშ მოექცია.

1853 წელს გენერალმა გორჩაკოვმა 80 000 რუსი ჯარისკაცი შეიყვანა თურქეთის მოლდოვაში. ადმირალ ნახიმოვმა (გაურკვეველი წარმოშობის, რადგან ასეთი რუსული გვარი არ არსებობს) გაანადგურა თურქული ფლოტი სინოპის ყურეში. 1854 წელს ამ „არაპროპორციულმა პასუხმა“ აიძულა ინგლისი და საფრანგეთი ოფიციალურად გამოეცხადებინათ ომი რუსეთისათვის¹. საფრანგეთის, დიდი ბრიტანეთისა და სარდინიის სამეფოს 60 000 ფრანგული და 50 000 ბრიტანული არმია გაგზავნეს გემებით კონსტანტინოპოლში რუსეთისა და სამეგრელოს სამთავროს კოალიციის წინააღმდეგ. მოულოდნელად, ავსტრიის მთავრობამ არ დაუჭირა მხარი მეფეს², და 1854 წელს რუსეთის ჯარი თავის საზღვრებში დაბრუნდა.

გზა გაჭრას კონსტანტინოპოლის გავლით იერუსალიმისკენ. მაგრამ ფაქტობრივად, სამხედრო წარმატებები კავკასიაში მხოლოდ ადგილობრივი ქრისტიანული (ქართული და სომხური) მილიციის თავდადებით იქნა მიღწეული და მხოლოდ ადგილობრივ კავკასიურ მიზნებს ემსახურებოდა.

¹ რუსეთის არმიას შეადგენდა წერა-კითხვის უცოდინარო ყმები 25-წლიან სამსახურში. ისინი შეიარაღებულნი იყვნენ გლუვლულიანი თოფებით, რომლებიც იტენებოდნენ ლულიდან (?!). რუსული საზღვაო ფლოტი იალქნებით ცურავდა (?!) და უსარგებლობის გამო ჩაძირეს. ტრანსპორტირება მობილიზებულ 2,5 მილიონ ურემით (?!) ხორციელდებოდა. 1825 წლიდან 1850 წლამდე მეფის არმიაში მილიონზე მეტი ჯარისკაცი დაავადდა და მოკვდა. დაახლოებით 230 000 ჯარისკაცი გაასამართლეს გაქცევისა და აჯანყებაში მონაწილეობის გამო. ხოლო ბრიტანული არმია იყო პროფესიული, ხელფასზე, ჰქონდა იარაღი რუსებისთვის მიუწვდომელი სროლის მანძილით. მაგრამ ყველაზე შოკისმომგვრელი და წარმოუდგენელი რუსული სარდლობისთვის იყო ამ უზარმაზარი არმიის ლოჯისტიკური მხარდაჭერა ერთი თვის მოგზაურობის განმავლობაში. 1855 წლის აგვისტოს, მხოლოდ ერთ დღეში, ბრიტანელებმა 80 000 ჭურვი გაისროლეს. ყირიმის ომი იყო პირველი საინფორმაციო ომი. ელექტროტელეგრაფმა შესაძლებელი გახადა ომის მოვლენების შესახებ იმავე დღეს ლონდონის გაზეთებში გამოქვეყნება. ფოტოების გაგზავნაც კი შეიძლებოდა ტელეგრაფით. თვით მეფე ნიკოლოზ I პეტერბურგში მომხდარ ამბებს ეცნობოდა ლონდონის თაიმსიდან

² ნიკოლოზ I შოკირებული იყო მომხდარით, რადგან რუსეთმა ახლახან გაუწია უსასყიდლოდ დახმარება ფრანც იოზეფის ავსტრიას გენერალ პასკევიჩის რუსული ჯარების მიერ უნგრეთის აჯანყების ჩახშობაში და მთელი ევროპის გასაკვირად თავისი ჯარები გაიყვანა, სანაცვლოდკი არაფერი მოუთხოვია. ფაქტობრივად, მიზანი იყო თურქეთთან ომისთვის casus belli-ის შექმნა. რუსეთი დაჟინებით

შემდეგ მოხდა წარმოუდგენელი რამ: ევროპელები ყირიმის ნაპირზე გადმოვიდნენ 1854 წელს და სევასტოპოლისკენ მარშით შეუტყეს. 1855 წელს რამდენიმეთვიანი ბრძოლის შემდეგ გენერალ ხრულევის ნაწილებმა სევასტოპოლი დატოვეს, რუსული ფლოტი ჩაძირეს, 200 ათასი ჯარისკაცი დაიღუპა, თვით მეფე ნიკოლოზ I-იც კი დაიღუპა ომის ნერვული შოკით.

იმ დროს კავკასიაში ჯარის დიდი კონტინგენტის გარეშე რუსეთის ადმინისტრაცია თავის შანსებს გამორიცხავდა. კავკასიის გუბერნატორმა თავადმა ვორონცოვმა აცნობა პეტერბურგს, რომ მოკავშირეთა დესანტის შემთხვევაში წინააღმდეგობის განევა შეუძლებელი იქნებოდა და დაიწყო ევაკუაციისთვის მზადება. რუსული ჯარები შავი ზღვის სანაპიროდან ქუთაისში გაიყვანეს, რითაც პრაქტიკულად მოკავშირე სამეგრელო მართო დატოვეს. 1854 წელს 7 რუსულმა გემმა შავი ზღვის სანაპიროს ციხესიმაგრეებისა და პორტების ევაკუაცია მოახდინა. ხალხი, იარაღი, საბრძოლო მასალა, ცხენები და საკვები მიჰქონდათ, სიმაგრეები ნადგურდებოდა. გაგრის გარნიზონი უკანასკნელი იქნა ევაკუირებული – 600-მდე ადამიანი. ამგვარად, მოკავშირეთა ესკადრებმა დაიკავეს რუსული გარნიზონების მიერ დატოვებული კავკასიონის შავი ზღვის სანაპიროზე მდებარე ციხეები და იქ თურქეთის ჯარები ჩამოიყვანეს.

ნიკოლოზ I უკმაყოფილო იყო ვორონცოვის დამარცხებით¹ და გადაწყვიტა **გენერალი მურავიოვი (1854-56)** დაენიშნა გუბერნატორად და მთავარსარდლად. მას დაევალა სიტუაციის შენარჩუნება, ექსკლუზიურად ადგილობრივი ძალების გამოყენებით, გამაგრების გარეშე. ვორონცოვს ყველა უფლება გააუქმეს. დაიხურა თეატრი და ბოტანიკური პარკი. ის სალდაფონივით სრულიად შიშველი დადიოდა სასახლიდან ქუჩის მოპირდაპირე მხარეს აბანოში. უკვე პირველ მოხსენებაში მურავიოვი წერდა, რომ ქვედანაყოფები „სიზარმაცესა და ძილში იყვნენ ჩაძირულნი და ისინი ითხოვენ ჯარებს ჯარების დასაცავად“. ამ მძიმე პერიოდში საქართველოს დასაცავად მხოლოდ ქართული მილიცია გამოვიდა და ქუთაისის (დასავლეთ საქართველოს) პროვინციის ყველა მცხოვრებმა მიიღო იარაღი. შიროკორადის ცნობით, ქუთაისის გუბერნიის თითქმის ყველა თავადი და აზნაური 15-დან 80 წლამდე შეიარაღებული გლეხებით ნებაყოფლობით მივიდა გურიის რაზმში ომში მონაწილეობის მისაღებად. მხოლოდ ქუთაისის გუბერნიამ შეადგინა 20 ასეული მხედარი. რუსი გენერლები არ ელოდნენ ქართველი მოსახლეობის ასეთ აქტიურ მხარდაჭერას არაეფექტური ეკონომიკური ადმინისტრაციის შემდეგ.

მოითხოვდა ულტიმატუმის წაყენებას თურქეთისთვის დამალული უნგრელი რევოლუციონერების ექსტრადირებაზე.

¹ ვორონცოვის ასეთი განწყობები ეფუძნებოდა იმ ფაქტს, რომ მან პირადად იცოდა ანგლოსაქსების სიდლიერის შესახებ, განსაკუთრებით იმიტომ, რომ მისი ძმისშვილი Sidney Herbert, 1st Baron Herbert of Lea, მისი დის ვაჟი, რომელიც დარჩა ბრიტანეთში, იყო ბრიტანეთის ომის მინისტრი მთელი ამ ომის განმავლობაში.

1854 წელს თურქი გენერალი ომარ ფაშა (მართლმადიდებელი, შესაძლოა ავსტრიელი, სერბიელი, ხორვატი, პოლონელი ან თუნდაც ქართველი იყო) ინგლისელი სამხედრო მრჩევლებით დასავლეთ საქართველოში შემოვიდა ბათუმიდან ანატოლიის 100000 არმიის სათავეში გურიის გავლით ქუთაისის და შემდეგ თბილისისკენ. პალმერსტონის მთავრობის წრეებში ითვლებოდა, რომ ტფილისზე თავდასხმის შემთხვევაში, კასპიიდან შავ ზღვამდე ყველა ხალხი აღდგებოდა რუსეთის წინააღმდეგ. თუმცა ამიერკავკასიაში თურქების შემოჭრა ვერანაირად ვერ გამოიწვევდა რუსეთის წინააღმდეგ „განმათავისუფლებელი“ ბრძოლის აღმავლობას. ინგლისის სარდლობა შეცდა, როცა საქართველო ევროპაში პოლონეთად მიიჩნია, რომელიც რუს მჩაგვრელთა წინააღმდეგ ნებისმიერ ძალასთან თანამშრომლობდა. მართალია, თურქეთი რუსეთის მტერი იყო, ქართველები მათ მოკავშირედ ამკარად არ თვლიდნენ.

ბრიტანელები ძალიან ფრთხილად იყვნენ და უბრძანეს გამოერიცხათ ქრისტიანული მოსახლეობის მიმართ მტრული გამოვლინებები. მართლაც, თურქები გამორჩეულად კორექტულად იქცეოდნენ, გურიის ბაზრები კი იაფფასიანი ინგლისური საქონლით გაივსო, მაგრამ ფრანგულ და ბრიტანულ შენაერთებს საქართველოს ტერიტორიაზე ლაშქრობაში მონაწილეობა არ მიუღიათ. თავადი ანდრონიკაშვილი წერდა, რომ, თუ თურქული ჯარები მარტო იქნებოდნენ, ქართველები მათ დამარცხებას შეძლებდნენ, მაგრამ, თუ ისინი ინგლისის ან ფრანგული შენაერთების თანხლებით იქნებოდნენ, წინააღმდეგობა უსარგებლო იქნებოდა. და როცა გაირკვა, რომ ლაშქრობაში ევროპული ფორმირებები არ მონაწილეობდნენ, თავადი ანდრონიკაშვილი აღმოსავლეთ საქართველოსა და იმერეთის მილიციის თანხლებით გურიის დედაქალაქ ოზურგეთისკენ დაიძრა. 1854 წლის ივნისში გენერალ-ლეიტენანტმა თავადმა ანდრონიკოვმა, რომელსაც ჰყავდა 10 ათასი მებრძოლი 18 ზარბაზნით, შეუტია თურქეთის 34 ათასიან არმიას 13 ზარბაზნით. თურქებმა მთელი არტილერია დატოვეს და ქობულეთისკენ გაიქცნენ. ეს იყო ქართული მილიციის ტრიუმფი. პეტერბურგში მიიწვიეს ქართველი ოფიცრები (გენერალები ჭავჭავაძე, ერისტოვი და სხვ.), რომლებიც მეფემ პირადად დააჯილდოვა ორდენებითა და მედლებით.

მომდევნო თვეში გენერალ ბებუთოვის (ბებუთაშვილი) კორპუსმა გადალახა რუსეთ-თურქეთის საზღვარი და 18-ათასიანი მილიციით დამარცხა თურქული არმია, ანუ სამჯერ მეტი. მეფემ მოხსენებაში დაწერა: „ბებუთოვმა გამაოცა თავისი გამარჯვებით და მე გავაოცებ მას ჩემი ჯილდოთი“.

1855 წელს სევოსტოპოლისთვის გამართული ბრძოლების შუაგულში, მტრის ზენოლის გადატანის მიზნით, რუსეთის ჯარი (35 ათასი ადამიანი) კავკასიის გუბერნატორის, გენერალ მურავიოვის მეთაურობით, გადავიდა ყარსში და ალყა შემოარტყეს მას. კრიტიკული გახდა თურქული არმიის პოზიცია კავკასიაში. კარლ მარქსი თავის სტატიაში „ყარსის დაცემა“ წერდა, რომ თურ-

ქების ყველა საბრძოლო ნაწილი იმ დროისთვის ყირიმსა და ბალკანეთში იყო განლაგებული, და ისინი უნდა გადაეყვანათ სოხუმ-კალეში ყარსის დასახმარებლად, ვინაიდან საფრთხეს შეუქმნიდა მურავიოვის არმიის ზურგს. და ასეც მოხდა. 1855 წლის სექტემბერში სევასტოპოლის აღების შემდეგ, ბრიტანულმა ფლოტმა დატვირთა თურქული არმიის ნაწილები (20 ათასი ჯარისკაცი ომარ ფაშას მეთაურობით) და აფხაზეთში, სოხუმში გადმოსხა. რუსების წინააღმდეგ ჰაზავატი გამოცხადდა. აფხაზ თავადს შერვაშიძეს და მეგრელ თავადს დადიანს შესთავაზეს თურქეთის პროტექტორატის ქვეშ შესვლა მნიშვნელოვანი ჯილდოსა და ფორმალური დამოუკიდებლობის სანაცვლოდ. ამ პირობებს დათანხმდა აფხაზეთის მმართველი, უკვე რუსი გენერალი მიხეილ შერვაშიძე¹,

¹ 1823 წელს, 15 წლის ასაკში, მიხეილი თბილისიდან აფხაზეთში გადავიდა და ხელისუფლება აიღო კაპიტან მორაჩევსკის ოთხი ასეულისა და 800-კაციანი რაზმის თანხლებით, გენერალ-მაიორ თავად გორჩაკოვის მეთაურობით. ყირიმის ომის დროს ლალატის შემდეგ თავადი მიხეილი იმპერატორმა ალექსანდრე II-მ შეინყალა, მაგრამ 1864 წელს იმპერატორმა აფხაზეთის სამთავრო გააუქმა. თავადი შერვაშიძე მეუღლესთან და მთელ ოჯახთან ერთად, გადაასახლეს რუსეთის შიდა რაიონებში.

ისტორიას მოულოდნელი გაგრძელება ჰქონდა. გადასახლებული შერვაშიძეების ოჯახი პოლონეთში აღმოჩნდა, სადაც კავკასიის ყოფილ გუბერნატორ გენერალ ბარიატინსკის დაუახლოვდა. მან კავკასიის გუბერნატორის თანამდებობა დაკარგა, ვინაიდან მშვენიერი პრინცესა ლიზიკო ჯამბაკურ-ორბელიანი ადიუტანტს მოსტაცა და ევროპაში დაქორწინდა. მოგვიანებით ბარიატინსკიმ განაახლა მეგობრობა სუვერენთან და დაინიშნა პოლონეთში. და მეფე ალექსანდრე II, ბარიატინსკის ბავშვობის მეგობარი, ყოველწლიურად სტუმრობდა ბარიატინსკის პოლონურ მამულში და წვეულებაზე შერვაშიძის ქალიშვილი ბაბუ დაუშეგობრდა ახალგაზრდა მომავალ ალექსანდრე III-ს. ალექსანდრე III-ის ხელისუფლებაში მოსვლის შემდეგ ბაბუ სანკტ-პეტერბურგში მეფის დედის მოახლე გახდა, მისი ძმა გიორგი კი ადიუტანტი. როდესაც 1888 წელს საქართველოს მეფე ალექსანდრე III დამისი მეუღლე მარია ფეოდოროვნა (დანიის პრინცესა დაგმარი) ეწვივნენ, გიორგი შერვაშიძე უკვე თბილისის ვიცე-გუბერნატორის თანამდებობას იკავებდა. თავადმა იმპერატრიცას საუკეთესო არგენტინული ყვავილები მიართვა. ამის შემდეგ ისინი ხშირად

ხვდებოდნენ ერთმანეთს აბასთუმანში, სადაც მარია ფეოდოროვნას საყვარელი ვაჟი გიორგი მკურნალობდა. მეუღლის, ალექსანდრე III-ისა და მისი ვაჟის, გიორგის გარდაცვალების შემდეგ, 1898 წელს ქვრივმა პირადი კანცელარიის უფროსად აფხაზი „მეგობარი“ დანიშნა. ყველამ შეამჩნია სასწაული – როცა მისი ვაჟი, მეფე ნიკოლოზ II დაქორწინდა, იმპერატრიცამ პლასტიკური ოპერაცია გაიკეთა და მასზე 25 წლით უმცროს რძალს დაემსგავსა, როგორც ყველა ფოტოზე ჩანს. ქვრივი იმპერატრიცასა და აფხაზი თავადის ურთიერთობის შესახებ ოფიციალური ინფორმაცია არ გამოქვეყნებულა, მაგრამ ცნობილია, რომ მეფე ნიკოლოზ II პატივს სცემდა მას, ისინი ხშირად სადილობდნენ ერთად და 1903 წლიდან

გიორგი შერვაშიძე და რუსეთის იმპერიის მემკვიდრე ალექსანდრე.

გიორგის ძე (Sefer Ali-Bey), თურქეთის მხარეზე გადავიდა და ისევ ისლამს დაუბრუნდა, მაგრამ მეგრელმა უფლისწულმა უარი თქვა¹. დადიანის პარტი-

წყვილმა ერთად დაიწყო საზოგადოებაში გამოჩენა. ასე რომ, 1910 წლის ფოტოზე მოჩანს გიორგი ჩაჩბა სამეფო ოჯახის გვერდით. მას პატივს სცემდა პრემიერი ვიტი. ის დიპლომატებმა და ევროპული სამეფო ოჯახის წევრებმა მის მორგანულ ქმრად აღიარეს. 1908 წლის 6 მარტს ლონდონის გაზეთმა გამოაქვეყნა დიდი ბრიტანეთის მეფის ბრძანებულება, რომლითაც თავად გიორგი შერვაშიძეს, მისი სამიპერატორო უმაღლესობის სასამართლოს მაკონტროლებელს, გადაეცა სამეფო ვიქტორიანული ორდენის საპატიო რაინდის დიდი ჯვარი. 1910 წელს დანიის მეფის ხელიდან თავადმა გიორგი ჩაჩბამ მიიღო დანიაში უმაღლესი ჯილდო „თეთრი სპილოს ორდენი“, რომელიც სამეფო ოჯახის წევრებისთვის იყო განკუთვნილი. როდესაც მაჰმადიანი აფხაზები (ქრისტიანი მეგრელებისაგან განსხვავებით) 1877-1878 წლების რუსეთ-თურქეთის ომის დროს კვლავ იბრძოდნენ რუსების წინააღმდეგ და თურქეთში სრული გადასახლების ქვეშ მოექცნენ, აფხაზები გადაარჩინეს მხოლოდ თავადი გიორგი შერვაშიძისა და მარია ფედოროვნას პირადი თხოვნით. მიუხედავად ამისა, გვარი „შერვაშიძე“ იმპერატრიცის რუსულენოვან ვიკიპედიის გვერდზე არ არის ნახსენები, ხოლო შერვაშიძის გვერდზე ეს კავშირი მოხსენიებულია სქოლიოში პიკულის წიგნის მითითებით „ეშმაკის ძალა“.

სწორედ მან, გიორგი შერვაშიძემ დაწერა წერილი, რომელშიც აღწერილია საქართველოს უძველესი ისტორია გერმანულ გაზეთში „ბერლინერ თავესბლატში“ გამოქვეყნებული სტატიის პასუხად „არაცივილიზებული ქვეყნის საქართველოს“ შესახებ, ოლდენბურგის თავადის გაგრაში მეჯლისზე მომხდარი ინციდენტის შემდეგ 1910 წელს, როდესაც სტუმრებს ქურთუკი მოჰპარეს. მხოლოდ 1917 წლის შემდეგ გახდა შერვაშიძისა და რომანოვას ურთიერთობა აბსოლუტურად თავისუფალი, მაგრამ 1918 წელს თავადი გარდაიცვალა. ის ნიკაიდან სოხუმში 1985 წელს გადმოასვენეს. მან თავისი ბიბლიოთეკა თბილისის უნივერსიტეტს უანდერძა. იმპერატრიცა გარდაიცვალა 1928 წელს, არასოდეს სჯეროდა, რომ მისი ვაჟი ნიკოლოზ II და მისი ოჯახი ამოწყვიტეს, ის ყოველთვის ლაპარაკობდა მათზე მხოლოდ ანწყო დროში. ბოლო შერვაშიძე, ალექსანდრე ჩაჩბა, რევოლუციამდე პეტერბურგის მარიინსკისა და ალექსანდრინსკის თეატრების სცენარისტი იყო და მთელი თავისი ნამუშევრები საქართველოს უანდერძა.

¹ მეგრელი თავადის დადიანის ერთგულებამ ვერ გადაარჩინა მისი ხელისუფლება. 1867 წელს (აფხაზეთის გაუქმების 3 წლის შემდეგ) რუსეთმა ყირიმის ომში თავისი ერთადერთი ოფიციალური მოკავშირის ანექსია მოახდინა. ნიკოლოზ დადიანმა მიიღო გენერლის წოდება, მილიონი მანეთი და გადასახლება რუსეთში. რუსეთ-თურქეთის ომის დროს მან თავი გამირად წარმოაჩინა, შიპკაზე თავდასხმისთვის მიიღო გენერალ-მაიორის წოდება, კომპოზიტორმა იოჰან შტრაუსმა მის პატივსაცემად შეადგინა „პოლკა ნიკო“. სხვათა შორის, სწორედ ნიკო დადიანის ქართველმა ჯარისკაცებმა გაათავისუფლეს პეტრინონის (ბაჩკოვოს) მონასტერი თურქებისგან, რომელიც აგებულია XI საუკუნეში გრიგოლ ბაკურიანის ძის მიერ.

ზანებმა, იმერეთისა და გურიის მილიციამ სასტიკი წინააღმდეგობა გაუწიეს. ამრიგად, ყარსის სამაშველო ოპერაცია შეჩერდა და თურქეთს რეგიონში სხვა ჯარები არ ჰყავდა.

ბრიტანეთის მთავრობამ სასწრაფოდ გაგზავნა თავისი სპეციალური კომისარი ყარსში გადაუდებელი ზომების მისაღებად. როდესაც პოლკოვნიკი Sir William Fenwick Williams მივიდა თავის დანიშნულების ადგილას, ყარსის თურქული არმია მხოლოდ სახელით არსებობდა. „ყველა სამსახური მოშლილი იყო, სალაროები ცარიელი, ქვეყანა დანგრეული, ჯარისკაცები უდიდეს სიღარიბეში იყვნენ და დეზერტირობდნენ“. უილიამსმა იშვიათი მონდომებითა და დაჟინებით დაიწყო სიტუაციის გამოსწორება, მაგრამ ყველაფერი ამას იყო და 1855 წლის სექტემბერში ყარსის დამცველთა 16000 გარნიზონი ოსმალეთის ფელდმარშალის მეჭმედ ვასიფ ფაშას Mehmed Vasif Pasha Gürcü მეთაურობით დანებდა რუსებს¹. 10 გენერალმა და 18 ათასზე მეტმა ჯარისკაცმა და ოფიცერმა იარაღი დაყარა. მურავიოვი გახდა მურავიოვ-კარსკი. გენერალი უილიამსი გადაიყვანეს ტფილისში, შემდეგ წარუდგინეს იმპერატორ ალექსანდრეს და გაათავისუფლეს.

ამრიგად, კავკასიის არმიისა და ქართული მილიციის არაჩვეულებრივი წარმატებების წყალობით ომისშემდგომმა ხელშეკრულებამ შეინარჩუნა რუსული სახე, რადგან 1856 წლის პარიზის სამშვიდობო კონფერენციის შედეგების მიხედვით, სევასტოპოლი და ყირიმი დაუბრუნდა რუსეთს ყარსის, ბაიანიდის, მთა არარატის და სხვა მიწების სანაცვლოდ ანატოლიაში, რომლებიც ადგილობრივი ქრისტიანი მილიციის – ქართველებისა და სომხების თავგანწირვით იყო მოპოვებული. ბრიტანეთმა კონსტანტინოპოლში დაიცვა ინდოეთის შორეული ტერიტორიები, საფრანგეთმა მიიღო ის, რისთვისაც ოფიციალურად დაიწყო ომი – პროტექტორატი იერუსალიმის წმინდა ადგილებზე.

იქ მოღვაწე ბულგარელმა ბერებმა ღვთის ნებად მიიჩნიეს, რომ ქართველებმა ურწმუნოებს წაართვეს ქართველთა მიერ აშენებული მონასტერი. 1886 წელს რუსეთის მთავრობამ წარუმატებლად წარადგინა თავადი დადიანი ბულგარეთის ტახტზე. მისი უმცროსი ძმა, ანდრეა, სწავლობდა ჰაიდელბერგში. გახდა ცნობილი რუსი მოჭადრაკე და მონტე კარლოს ტურნირების სპონსორი. ალექსანდრე დიუმამ დიდი გაკვირვებით აღწერა, თუ როგორ ტიროდა აფხაზეთის ხელმწიფე შერვაშიძე სამეგრელოს თავადის დადიანის დაკრძალვაზე. „მწუხარება“ მაშინვე შეწყდა, როცა ადგილობრივებმა იცნეს მოპარული ცხენები, რომლებითაც შერვაშიძის ამაღლა მივიდა. ჩხუბის შემდეგ მეზობლებმა სწრაფად დაიხიეს უკან.

¹ გენერალ მურავიოვის მოგონებების მიხედვით, ვასილი ქართველი იყო გურიიდან, დაიბადა სოფელ ჩოხლათში, გუჯაბიძეების ოჯახში.

ჩრდილოეთ კავკასიის დასასრული (1866 წ.)

თურქულ ჯარებს კავკასიაში მხარდაჭერა არ ჰქონია. ჯერ ერთი, თურქული დესპოტიზმი ქრისტიანებისათვის რუსულზე უარესი იყო. მეორეც, კავკასიის მუსლიმები შიიტები იყვნენ და არა სუნიტები. თავად შამილს კი დამოუკიდებლობა სურდა და არა თურქებისადმი დამორჩილება. ირანი მკაცრ ნეიტრალიტეტს ინარჩუნებდა. ჩერქეზებმა უარი განაცხადეს ბრძოლაზე თავიანთი ტერიტორიის გარეთ. იზოლირებული იყო აფხაზეთის მხარდაჭერა თურქებისადმი. გამოაშკარავდა, რომ თურქეთი მარტო ვერ გაიმარჯვებდა და ყველა ელოდა ევროპელების ჩარევას.

მაგრამ 1854 წელს, ყირიმის ომის მწვერვალზე, შამილმა საბედისწერო შეცდომა დაუშვა, რამაც დასავლური საზოგადოებრივი აზრი მისგან დააშორა. მთიელთა რაზმმა მოახერხა წინანდალში თავად ჭავჭავაძის მამულზე თავდასხმა და შეიპყრო თავადის ცოლი შვილით და გამოჩენილი ქართველი გენერლის, ორბელიანის ქვრივი 7 თვის ერთადერთი ვაჟით. პრინციპების ბედმა დიდი თანაგრძნობა გამოიწვია რუსეთში და მთელ ცივილიზებულ სამყაროში. თურქეთის არმიაში ბრიტანეთის წარმომადგენელმა უილიამ ფენვიკ უილიამსმაც კი საპროტესტო წერილი მისწერა შამილს ყარსიდან და აღნიშნა, რომ მეომრები არ ებრძვიან დაუცველ ქალებსა და ბავშვებს.

ქართველი ავტორების აზრით, სიუჟეტი შესაძლოა იმაზე რთული იყო, ვიდრე ჩანს. 1854 წლის მძიმე ვითარებაში საქართველოს რეალური საფრთხე ემუქრებოდა, ყოველი მხრიდან მუსლიმებით გარშემორტყმული და თითქმის მიტოვებული რუსული ჯარით. ქრისტიანი ქართველების ტრაგიკული ბედი შამილისთვის ნათელი იყო და ეს ქალები მეფე ერეკლე II-ის შთამომავლები იყვნენ. ზოგიერთი ვერსიით, ამ ვითარებაში შამილმა გადაწყვიტა დაეცვა ერაკლეს შთამომავლები და ძალის დახმარებით წაიყვანა მთებში. არის წყაროები, რომლებიც მიუთითებს იმაზე, რომ შამილმა აღუთქვა ქართველ მეფეს შთამომავლების დაცვა, რადგან შესაძლოა თავად ყოფილიყო მეფე ერეკლეს უკანონო შვილი. XIX საუკუნეში გავრცელებული კიდევ ერთი ლეგენდის მიხედვით, ის შეიძლება იყო მეფე ერეკლე II-ის ძის, თავადი ალექსანდრე ბატონიშვილის ვაჟი. ორივე ცისფერთვალეა და შავგვრემანი იყო. მაგრამ დანამდვილებით არავინ იცოდა. გატაცებულ ქალბატონებს პატივისცემით ეპყრობოდნენ და ცხოვრობდნენ ვედენოში, შამილის კერძო სახლის ქალთა ნახევარში.

1855 წლის მარტში, სევასტოპოლის ალყის მწვერვალზე, მდინარე მიჩიკის ნაპირზე, მძევლები გაიცვალა შამილის ვაჟზე, ჯამალ ედინე, რომელიც რამდენიმე წლის წინ ტყვედ აიყვანეს და პეტერბურგში ცხოვრობდა. შამილის ვაჟმა და გატაცებული პრინციპსა ქმარმა, თავად ჭავჭავაძემ მდინარე გადალახეს. ინციდენტების თავიდან აცილების მიზნით შამილმა და რუსმა გენერალმა ბარონმა გადაწყვიტეს გამოსაჩენ ადგილას ჯარების მწყობრის წინ დამდგარიყვნენ. როცა შვილი მიუახლოვდა და ჩაეხუტა, შამილმა ტირილი დაიწყო. წი-

ნასწარ ორივე მხარის ყველა ჯარისკაცს ნაბრძანები ჰქონდათ სიხარულისგან ჰაერში არ გაესროლათ, რადგან ამას შესაძლოა შეეშინებინა ქალბატონები და ბავშვები. შამილის შვილის შემდგომი ბედი მართლაც სამწუხარო იყო, სამი წლის შემდეგ „სევდისგან“ გარდაიცვალა. ამ მოვლენის ყველაზე ცნობილი ეპიტაფია კავკასიაში ჩასულმა ალექსანდრე დიუმამ დაწერა: „შამილმა იპოვა თავისი ვაჟი მხოლოდ იმისთვის, რომ მეორედ დაეკარგა“. რუსეთის მეფე ნიკოლოზი, ავტოკრატი, „ევროპის ჟანდარმი“, სენტიმენტალურად ადევნებდა თვალყურს სიტუაციას. დიდი მღელვარებისაგან, ავად გახდა და გარდაიცვალა.

დიდი იყო ევროპული პრესის ინტერესი კავკასიაში განვითარებული ზღაპრული მოვლენების შესახებ. ბევრი პოლონელი ოფიცერი მსახურობდა მაღალმთიანეთში და უგზავნიდა მოხსენებებს ევროპულ გამოცემებს რუსების ბრძოლის შესახებ მთიელთა წინააღმდეგ. რუსი ოფიცრები ჩიოდნენ, რომ ჩასაფრების დროს ხშირად ისმოდა პოლონელთა ბრძანებები თავდამსხმელთა რიგებიდან. მთელი პოლონური შენაერთები თურქების სამსახურში იმყოფებოდნენ, რათა რუსული ძალების ზენოლა თავიანთი სამშობლოდან გადმოეტანათ. 1854 წელს პარიზის თეატრში დაიდგა სპექტაკლი „შამილი“ დავითის ბრძოლაზე გოლიათის წინააღმდეგ.

მაგრამ ჩრდილოეთ კავკასიის განმათავისუფლებელი ბრძოლისადმი ევროპული სიმპათიის ტალღა არ იქნა კაპიტალიზებული პოლიტიკურ ფაქტორად. ყირიმის ომის შემდეგ 1856 წლის პარიზის ხელშეკრულება კავკასიელთა ბრძოლისთვის არანაირ დახმარებას არ შეიცავდა. პირიქით, მასში შედიოდა შამილისთვის არცთუ სახარბიელო ამბები, რადგან ჩრდილოეთ კავკასია რუსეთის მფლობელობაში მოიაზრებოდა. ყირიმის ომის შემდეგ ახალმა მეფემ, ალექსანდრე II-მ (1855-1881 წწ.)¹ გადაწყვიტა კავკასიის პრობლემის „საბოლოოდ მოგვარება“. ყირიმის ომის შემდეგ მთელი მილიონიანი რუსული არმია არ დაიშალა. მის უზრუნველყოფას წელიწადში 200 მილიონი რუბლი იხარჯებოდა – სახელმწიფო ბიუჯეტის 1/3. მიუხედავად იმისა, რომ კავკასიაში 300 ათასამდე რუსი ჯარისკაცი იყო (წელიწადში მხოლოდ დანაკარგები აღწე-

¹ სწორედ ალექსანდრე II-მ გააუქმა ბატონყმობა 1861 წელს, მიჰყიდა ალასკა ამერიკას 7 მილიონ დოლარად 1867 წელს. ამის სანაცვლოდ მთელ რუსეთში ამერიკული ტექნოლოგიით დაიწყო რკინიგზის მშენებლობა, გააძლიერა ფინეთის ავტონომია 1863 წელს და შექმნა პირობები ფინური ენის ფორმირებისთვის შვედურისგან განსხვავებით. მაგრამ, ამავე დროს, გამოიცა ემსკის ბრძანებულება 1876 წელს, რომლის მიხედვითაც აიკრძალა უკრაინული ენა, ჩაახშო პოლონეთის აჯანყება პოლონეთის დაშლის მიზნით. გერმანიას პრუსიის მმართველობის ქვეშ გაერთიანების საშუალება მიეცა, რამაც სამწუხარო შედეგები მოიტანა მომდევნო საუკუნეში.

ვდა 30 ათას ჯარისკაცს), მთელი კავკასიის ადმინისტრაცია და ჯარი ძალიან ძვირი უჯდებოდა ხაზინას – სახელმწიფო შემოსავლის 1/6¹.

კავკასიის „დამშვიდება“ კავკასიის ახალ მთავარსარდალსა და გუბერნატორს ბარიატინსკის² (1856-1862) დაევალა. ყირიმის ომის შემდეგ კავკასიის ომში გადამწყვეტი როლი სამმა ფაქტორმა ითამაშა: 1) ამ წელს რუსულ ჯარში გაჩნდა ჭანჭიკიანი თოფები³, რამაც ტექნიკურად შესაძლებელი გახადა უფრო ინტენსიური და ზუსტი სროლა ქვემოდან ზემოთ და ზემოდან ქვემოთ. 2) ალექსანდრე II-ის პირადი მეგობრისთვის, ბარიატინსკისთვის, გამოყოფილი იყო იმპერიის სამხედრო ბიუჯეტის ერთი მესამედი, 300 ათასი ხიშტი და 200 ზარბაზანი, 3) მოხდა კიდევ ერთი სიახლე – ევროპული წარმოშობის ყველა გენერალი და ოფიცერი შეიცვალა ეთნიკური რუსებით, და ამას ძალიან მძიმე შედეგი მოჰყვა კავკასიისთვის, რადგან კავკასიის ომი ყოველგვარი მორალისა და დანდობის გარეშე გადაიქცა ტოტალურ ხოცვა-ჟლეტად. თავების მოჭრა და ბოძებზე ჩამოცმა ტრადიციად იქცა. ფართოდ გავრცელდა კაზაკების მიერ „დაჭრილთა ან გაქცეულთა დახოცვა“. მოხსენებები სავსე იყო აღწერებით, რომ სოფლის ჩაბარების შემდეგ „ჯარისკაცები და კაზაკები ესეოდნენ მაცხოვრებლებს, ჩეხავდნენ მათ ხიშტებითა და ხმლებით“. დაიწვა ასობით მთის სოფელი, მოსახლეობა იხოცებოდა შიმშილისაგან და საბოლოოდ დაიწყო ჩრდილოეთ კავკასიის ტერიტორიაზე წინააღმდეგობის შესუსტება.

1859 წელმა რუსებს მოულოდნელი დიდი წარმატება მოუტანა – 40000-იანმა რუსულმა არმიამ ალყა შემოარტყა სოფელ გუნიბს, რომელშიც შამილი ცხ-

¹ იმ დროს ვერავინ წარმოიდგენდა, რომ XX საუკუნის დასაწყისში (რევოლუციამდე) რუსეთის ბიუჯეტის მესამედი ბაქოს ნავთობის გაყიდვით ივსებოდა.

² 20 წლის ასაკში ბარიატინსკი (ბავარიელი გრაფინია კელერის შვილი) იმპერატორ ნიკოლოზ II-ის პირადი ბრძანებით წავიდა კავკასიაში, მას შემდეგ, რაც თავს უფლება მისცა სერიოზული ურთიერთობა დაემყარებინა მეფის ასულთან. ის იყო ალექსანდრე II-ის მეგობარი და მისი ქორწილში მეჯვარე იყო.

³ აშშ-ს პოლკოვნიკ ბერდანის სისტემის თოფები (ამერიკულიკოლტის მიერ წარმოებული) – ბერდანკა, რომელიც ემსახურებოდა რუსეთს ორივე მსოფლიო ომის დროს, მოსინ-ნაგანის თოფი და ბელგიური ლეონ ნაგანის რევოლვერი. რუსეთის ოფიციალური „მტერი“ – აშშ ყოველთვის ეხმარებოდა რუსეთს.

ოვრობდა. ასობით მიურიდი გმირულად იბრძოდა და დაიღუპნენ¹, მათი ოჯახის წევრები კი თავს იკლავდნენ. საბოლოოდ შამილმა ბარიატინსკის თავისი ხმალი გადასცა². რუსმა ჯარისკაცებმა მტერი რომ დაინახეს, სიხარულით მღეროდნენ. მაგრამ არსებობს მომხდარის სხვა ვერსიაც – შამილი არ დანებდა, არამედ წავიდა მოლაპარაკებებზე, მაგრამ

შეიპყრეს.

შამილი თბილისში წაიყვანეს, სადაც ქუჩებში დასჯის გარეშე სიარული შეეძლო. მოგვიანებით იგი იმპერატორთან გაგზავნეს ხარკოვში. რუსეთის ტერიტორიაზე ერთი თვის განმავლობაში მოგზაურობისას შამილი შოკირებული იყო, რომ რუსეთის იმპერატორი, ასეთი უზარმაზარი ტერიტორიების მფლობელი, ათასობით ჯარისკაცს სწირავდა თავისი პატარა სამშობლოს დასაპყრობად. შევედრაზე იმპერატორმა ალექსანდრე II-მ დაარღვია ეტიკეტის ყველა წესი, სიხარულით მიესალმა მტერს: „მიხარია, რომ გხედავ აქ, რუსეთში, სამწუხაროა, რომ ადრე არ მოხვედი, იმედია დავემეგობრდებით!“ შამილი მეფის წინაშე კავკასიური ხანჯლით შეიარაღებული წარდგა. ალღუმის შემდეგ ხარკოვში მეჯლისი გაიმართა. საფრანგეთის ელჩი მარკიზ მონტებელო შეესწრო, როგორ მიმართა შამილმა გარშემო მყოფ მშვენიერ ქალბატონებს: „მოხარული ვარ, რომ გხედავთ, ვფიქრობ, რომ ჩვენ სამოთხეში ვართ, რადგან ეს არის ის, რასაც დაგვპირდა ჩვენი წინასწარმეტყველი სიკვდილის შემდეგ“.

მოსკოვში ის შეხვდა ძველ „დემონს“, გენერალ ერმოლოვს და შამილმა გულწრფელად უთხრა, რომ ის „ცუდი“ ადამიანი იყო. შამილი კალუგაში სამსართულიან სახლში დასახლდა, ეზოში მეჩეთი ააშენეს. შამილმა მეფისგან უზარმაზარი პენსია მიიღო, მისი შვილები კი სამეფო სამსახურში მაღალი ანაზღაურებას იღებდნენ. მისი მეზობელი იყო გენერალი ბარიატინსკი, რომელიც გაცილებით პატარა სახლში ცხოვრობდა, და ერმოლოვი ორელში კიდევ უფრო პატარა სახლში. და ასე შამილი და ბარიატინსკი საღამოობით ერთად სვამდნენ ჩაის. როგორც ყოველთვის, ქალის გარეშე არც ერთი საკითხი არ

¹ ინგლისელი გენერალ-ლეიტენანტი მონტეითის მემუარების მიხედვით, თვით-მკვლელობა არ არის დამახასიათებელი მუსლიმებისთვის გამოუვალ სამხედრო ვითარებაში, მაგრამ ამის უნარი კავკასიელ და ლაზ მუსლიმებს გასჩენიათ.

² ხმალი ქართველმა ოსტატმა გიორგი ზარაშვილმა დაამზადა და შემდგომში 1917 წლის ოქტომბრის რევოლუციის დროს პეტერბურგის მუზეუმიდან გაუჩინარდა.

წყდებოდა და ამ შემთხვევაში, მაღამ ჩიჩაგოვა იყო შამილის საუკეთესო კომპანია. რა ღვანლისთვის დაჯილდოვდა შამილი ასე, დღესაც უცნობია. შამილის პირადი საქმე ასევე გასაიდუმლოებულია ბრიტანეთის დაზვერვის მიერ. 1870 წელს შამილს ნება დართეს ჰაჯი გაემართა მექაში, სადაც გარდაიცვალა.

სამწუხაროდ, კავკასიის ბედი არასახარბიელოდ გადაწყდა პარიზის სამშვიდობო კონფერენციაზე. ბრიტანული დელეგაციის მეთაურმა ლორდ კლარენდონმა ბრიტანეთის პრემიერ-მინისტრ პალმერსტონს შესჩივლა, რომ ნაპოლეონ III-ის ფრანგი წარმომადგენლები ვაჭრობდნენ რუსეთის დელეგაციასთან ჩერქეზული საკითხის ხარჯზე. კლარენდონმა განაცხადა, რომ ურჩევნია მარჯვენა ხელი მოეჭრა, ვიდრე ხელი მოანეროს ასეთ ხელშეკრულებას. ბრიტანეთის პარლამენტში ოპოზიციამ მთავრობა დაადანაშაულა იმაში, რომ „ჩერქეზები განურული ლიმონით დატოვებს“. ირლანდიელი პალმერსტონმა ასე უპასუხა ოპოზიციას. „შეუძლებელია იყო მუსლიმანზე მეტად მუსლიმი“. ბრიტანეთის მთავრობის ჩარევა მუსლიმთა საქმეებში ჩრდილოეთ კავკასიის დაინტერესებისა და საპასუხო აქტივობის გარეშე შეუძლებელი იყო. ჩერქეზები არ აუჯანყდნენ რუსებს ყირიმის ომის დროს ურკვარტის მეთაურობით (როგორც არაბებმა გააკეთეს თურქების წინააღმდეგ პირველი მსოფლიო ომის დროს ლოურენს არაბის მეთაურობით) და უარი თქვეს წინადადებაზე დიდი ჩერქეზეთის შექმნაზე აღმოსავლეთ თურქეთში (ვინაიდან ჩერქეზები სამშობლოდ მხოლოდ კავკასიას თვლიდნენ). ბრიტანელების სიყრუეს ჩერქეზულ საკითხთან დაკავშირებით რუსი ისტორიკოსები სარკასტულად ხსნიან – მარცვლეულის უკმარისობით ევროპაში 1861 წელს. ისინი აღნიშნავენ, რომ იმ დღეებში ევროპული გაზეთები წერდნენ, რომ კავკასია კრუასანში იცვლებოდა. რუსმა ტელენამეყვანმა და გაზპრომის ოფიციალურმა წარმომადგენელმა ლეონტიევმა ცენტრალურ ტელეარხზე ჩერქეზთა გენოციდის წლისთავზე განაცხადა, რომ ჩერქეზები მოატყუა ევროპამ და შედეგად, მილიონი ჩერქეზი დაიღუპა რუსი ჯარისკაცებისა და ხელოვნურ შიმშილისგან და გააფრთხილა, რომ იგივე ბედი ელოდათ ჩეჩნებს ახლა XXI საუკუნეში, თუ გონს არ მოეგებოდნენ.

იმამმა კავკასიის ყველა მუსლიმს მოუწოდა წინააღმდეგობის შეწყვეტისაკენ. მილუტინი წერდა, რომ კავკასიელი მკვიდრნი ინდიელებივით უნდა გაენადგურებინათ. გენერალ-გუბერნატორი ბარიატინსკი გეგმავდა კაზაკების რუსეთიდან ჩამოსახლებას და ადგილობრივ ქალებზე დაქორწინებას მათი ქმრების მოკვლის შემდეგ. ასევე განიხილებოდა ბალკანეთიდან ჩერნოგორიელების გადმოსახლების იდეა. გენერალი ფილიპსონი აპროტესტებდა ასეთ გეგმებს, რაც ბუნებრივი იყო ცივილიზებული ხალხის წარმომადგენლისთვის. რუსეთის მეფესაც კი აწუხებდა ეს ინფორმაცია და ბარიატინსკი იძულებული გახდა გაემართლებინა თავი, რომ მისი სავარაუდო გეგმები, გაენადგურებინა ყველა კავკასიელი და დაესახლებინა ტერიტორია კაზაკებით, გაზვიადებულია და სიცრუეს წარმოადგენდა. მაგრამ ფაქტობრივად, გეგმა განხორციელ-

და, მაგრამ სრულად არა. მხოლოდ იმიტომ, რომ რუსეთი ვერ გამოყოფდა ამხელა თანხას ასეთი მასშტაბური განსახლების პროექტის დასაფინანსებლად, მაგრამ განადგურების გეგმა უფრო იაფი და ეფექტურად შესრულდა.

მოულოდნელად, გაჩნდა შესაძლებლობა მოსალოდნელი კატასტროფის თავიდან აგეცილების – 1861 წელს ბარიატინსკი თანამდებობიდან გაათავისუფლეს. ოფიციალურად ის სასწრაფოდ გაემგზავრა ევროპაში ჯანმრთელობის მდგომარეობის გამო, პოდაგრის მართლაც მწვავე შეტევების სამკურნალოდ, მაგრამ სინამდვილეში პეტერბურგი გაოცებული იყო, როცა გაიგო, რომ გენერალმა ფარულად აცდუნა თავისი ადიუტანტის დავიდოვის ცოლი, ქართველი ლამაზმანი ლიზიკო (ელისაბედ) ორბელიანი, წაიყვანა პარიზში, სადაც დაქორწინდა. საპატიო ფელდმარშალი, იმპერატორის მეგობარი, რომანტიკულად შეყვარებული აღმოჩნდა ქართველ ქალზე, რომელთანაც ცხოვრების დარჩენილი 16 წელი საზღვარგარეთ ცხოვრობდა. იმის წარმოდგენა, რომ დამსახურებული საიმპერატორო ფელდმარშალი შეიძლება მისი საყვარელის ქმრის დუელზე წარდგენილიყო, შეუძლებელი იყო მათთვისაც კი, ვისაც იმპერატორის კარზე ბევრი რამ უნახავს. გენერლის კარიერა დასრულდა. კავკასიის გენერალ-გუბერნატორის თანამდებობაზე დროებით (რამდენიმე თვით) დაინიშნა თბილისის გენერალ-გუბერნატორი თავადი გრიგოლ ორბელიანი¹.

ორბელიანმა გადაწყვიტა ყველაფერი გაეკეთებინა, რათა კავკასიაში კატასტროფა არ მომხდარიყო. პრობლემის გადაწყვეტა შეიძლებოდა ყოფილიყო პეტერბურგსა და მაღალმთიანებს შორის პირდაპირი მოლაპარაკებების გამართვა, რომლის მოწყობაც ორბელიანმა იკისრა. მეფე ალექსანდრე II-ის პირადი შეხვედრა ჩერქეზ მთავრებთან 1861 წელს სოჭის მახლობლად მოეწყო. ბარიატინსკიმ და სხვა გენერლებმა გაგზავნეს თავიანთი ემისრები მთებში პროვოკაციული გეგმით, რომ ჩერქეზმა უხუცესებმა რუსეთის მეფისგან ვაჭრობის მიზნით იმაზე მეტი მოითხოვეს, ვიდრე შესაძლებელი იყო, და ამ

¹ თავადი გრიგოლ ორბელიანი 1833 წელს რუსეთის პოლიციამ დააპატიმრა 1832 წლის საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენის შეთქმულებაში მონაწილეობის გამო, მაგრამ მალე გაათავისუფლეს. არისტოკრატიული სტატუსისა და შესაძლებლობების წყალობით ორბელიანმა შეძლო კავკასიის იმპერიულ ადმინისტრაციაში უმაღლესი თანამდებობების მიღება. 1871 წელს თბილისში ცარისტულმა ადმინისტრაციამ საზეიმოდ აღნიშნა ორბელიანის 50 წლის იუბილე, რომელშიც მონაწილეობა მიიღო მეფე ალექსანდრე II-მ, რომელმაც უფლისწული წმიდა მოციქულის ანდრია პირველწოდებულის ორდენით დააჯილდოვა, იმპერიაში უმაღლესი ორდენით.

სხვათა შორის, საქართველოში მორიგი ვიზიტისას 1877 წ. მეფე ალექსანდრე ქუთაისში ეწვია რუსეთ-თურქეთის ომის გმირს, თავად მიქელაძეს და პატივისცემის გამოსახატავად მეფემ პირადად მიართვა კერძები გმირს, რომელმაც ორივე ხელი ბრძოლაში დაკარგა. ეს თავადი იყო 1943 წლის თეირანის კონფერენციაზე ბრიტანეთის დაზვერვის ოფიცრის, უინსტონ ჩერჩილის უშიშროების ოფიცრის, მერაბ კვიციანიშვილის ბაბუა.

პროვოკაციამ იმოქმედა. რეფორმატორი მეფე, რომელმაც გააუქმა ბატონობა ნ თვით ადრე, გაოცდა მთიელთა საქციელით და დაამტკიცა ჩერქეზების იძულებითი მასობრივი გადასახლების გეგმა თურქეთში¹.

ასიათასობით ჩერქეზი მივიდა შავი ზღვის სანაპიროზე, რათა გემზე ასულიყო თურქეთში გასასვლელად (მუჰაჯირიზმი). სამი წლის განმავლობაში (1863-1866 წწ.) შავი ზღვის სანაპირო სოჭისა და ტუაფსეს ირგვლივ ასობით ათასი მაღალმთიანისთვის მასობრივ საფლავად იქცა. დაიწყო შიმშილი და ინფექციური დაავადებები (ჩუტყვავილა და ტიფი). ცხენს ერთ სიგარეტად აფასებდნენ, გოგონას ყიდვა ერთი ლამით შეიძლებოდა, კაცებმა ძვირფასი იარაღი ზღვაში გადაყარეს. თურქებმა დაბომბეს რუსეთის საელჩო დეპორტაციის შეჩერების მოწოდებით, რადგან მათ არ შეეძლოთ ლტოლვილების ასეთი რაოდენობის მიღება და შეზღუდეს ლტოლვილების ნაპირზე გადასვლა. ხალხს უბრალოდ წყალში ყრიდნენ. მთელი სანაპირო სავსე იყო მცურავი გვამებით. მილიონამდე ქალი, მოხუცი და ბავშვი დაიღუპა ამ ჰოლოკოსტის დროს სოჭის გარშემო. დაბრუნების მოთხოვნის საპასუხოდ მეფე ალექსანდრემ დააწესა დადგენილება: „დაბრუნებაზე ლაპარაკიც ზედმეტია“. 1864 წელს რუსეთის ჯარებმა უბიხების ბოლო სოფელი დაიკავეს. ჩერქეზი ხალხის გენოციდის შემდეგ დასავლეთ კავკასია რუკაზე, რომელიც გამოქვეყნდა თბილისში გერმანელი კარტოგრაფების რედაქციით, იყო მონიშნული „Unbewohnt“ „დაუსახლებელი“².

¹ ვიკიპედიაში მოცემულია ტიპური „გამოსახლების“ კიდევ ერთი შემთხვევა. 1900 წელს, ჩინეთის მოპირდაპირე სანაპიროდან ბლაგოვეშჩენსკის დაბომბვის საპასუხოდ, ამურის რეგიონის გუბერნატორმა გრიბსკომ უბრძანა კაზაკებს ჩინეთში გადასახლებინათ ყველა ჩინელი. რამდენიმე ათიათასიანი კოლონა, მათ შორის ბავშვები და მოხუცები, მდინარეზე გაგზავნეს ჩინეთის ნაპირზე გადასასვლელად. გაცემული იყო ბრძანება, ყველა, ვინც გაჯიუტდებოდა „ნაჯახებით აეჩეხათ“. ადგილზე მისვლისას აღმოჩნდა, რომ ნავეები არ იყო. ხალხს უთხრეს, რომ აქ წყალი ზედაპირულია, „მხოლოდ“ 4 მეტრის სიღრმის და უბრძანეს ცურვა. უმეტესწილად, ჩინელებმა ცურვა არ იცოდნენ, ამიტომ წყალში პირველები რომ დაიხრჩვენ, დანარჩენებმა წასვლაზე უარი თქვეს, შემდეგ კი სროლით დაიწყეს მათი წყალში ჩაყრა. შედეგად, რამდენიმე ათეული ათასიდან მხოლოდ რამდენიმე ასეული ადამიანი გადავიდა ამურის მეორე მხარეს. საქმე ბროკჰაუსისა და ეფრონის ლექსიკონშიც კი არის აღწერილი, როგორც რუსი სამხედროების დანაშაულებრივი ქმედება.

² ჩერქეზების ბედმა დასავლურ მედიაში სიმპათია გამოიწვია. 1856 წელს New York Times-მა გამოაქვეყნა მოხსენება სათაურით „ჩერქეზ ქალთა საშინელი ბედი – ჩვილების მკვლელობა თურქეთში“, სადაც ნათქვამია, რომ რუსების მიერ ჩერქეზების თურქეთში გადასახლების შედეგად, ჩერქეზული წარმოშობის ლამაზი ქალების სიჭარბე იყო კონსტანტინოპოლის მონათა ბაზარზე. სტატიაში აღინიშნა შავი ხარჭების სამწუხარო ბედი, რომლებიც შეცვალეს თეთრმა ჩერქეზებმა. სტატიის ავტორი ამტკიცებდა, რომ თურქები შავი ხარჭებისგან დაბადებულ

ასეთ დამშვიდებულ კავკასიაში ჩამოვიდა ახალი **გუბერნატორი და გენერალ-გუბერნატორი, დიდი ჰერცოგი მიხაილ ნიკოლაევიჩი (1862–1882)**, მეფე ალექსანდრე II-ის ძმა, რომელიც მართავდა კავკასიას 20 წლის განმავლობაში, ხშირად დადიოდა თბილისის ქუჩებში ყოველგვარი დაცვის გარეშე, სტუმრობდა ადგილობრივ ბაზარს და უყვარდა ურთიერთობა ადგილობრივ მცხოვრებლებთან. მან ხელმძღვანელობის ფუნქციები გადასცა გამოჩენილ ქართველ გენერლებს – გრიგოლ ორბელიანსა და დიმიტრი ყიფიანს. მისი გერმანელი მეუღლე ოლგა (Princess Cecily of Baden) იყო მოკრძალებული და ჭკვიანი ქალი, რომელიც ზრუნავდა გადასახლებულ გერმანელებზე და ეხმარებოდა მათ. შედეგად, მთელი თბილისი გერმანელი დევნილების რძითა და ყველით მარაგდებოდა. მემუარებიდან ვიგებთ, რომ დიდმა ჰერცოგმა შვილები კავკასიის პატრიოტებად აღზარდა და პეტერბურგიდან ჩამოსულ მოხელეებს ეჭვის თვალთ უყურებდა. მისი ხუთივე ვაჟი მთელი ამ წლების განმავლობაში მასთან ერთად საქართველოში ცხოვრობდა პეტერბურგის კარისგან იზოლირებულად და ძირითადად მხოლოდ ევროპაში მოგზაურობდნენ დედის ნათესავების მოსანახულებლად. ხუთივე ძმა ოცნებობდა კავკასიის რუსეთისგან გამოყოფაზე. ალექსანდრეს შვილს ოჯახში ქართულად სანდრო¹ ერქვა, გიორგის – გოგი.

ერთ-ერთი ვაჟი, დიდი ჰერცოგი ნიკოლოზ მიხეილის ძე, ტრადიციულ ქართულ ჩოხაში.

რომანოვების სასახლე ლიკანში

ბავშვებს ხოცავდნენ. ამას ადასტურებდა ის ფაქტი, რომ კონსტანტინოპოლში დიდი რაოდენობით იყვნენ ზანგი ხარჭები, მაგრამ მულატები არა. მარკ ტვენი „The Innocents Abroad“ (1869) იტყობინება, რომ „ჩერქეზ და ქართველ გოგონებს მშობლები კვლავ ყიდნიან კონსტანტინოპოლში, მაგრამ არა საჯაროდ“.

¹ ეს იყო მისი ქალიშვილი ირინა, რომელიც თავადი იუსუპოვის (გრაფი ელსტონი) ახალგაზრდა ცოლი გახლდათ, ვისაც რასპუტინი ელოდებოდა სიკვდილის წინ.

მაგრამ მშვიდობა არ დამყარდა. ბატონყმობის გაუქმებას იმედგაცრუება მოჰყვა: ყმები მინის გარეშე გაათავისუფლეს. შედეგად, მთელს იმპერიაში გლეხების არაერთი აჯანყება მოხდა და ხელისუფლება ისინი ყველაზე სისხლიანი გზით ახშობდა. რუსულის გარდა სხვა ენების გამოყენება აიკრძალა. ებრაელები ყველაზე მეტად იღვევებოდნენ. შინაგან საქმეთა მინისტრმა პლევემ (შემდგომ მოკლული რევოლუციონერების მიერ) გამოაცხადა, რომ მისი პოლიტიკის მიზანი იყო „რევოლუციის დახრჩობა ებრაულ სისხლში“. ამრიგად, პოლონელები, ფინელები, ბალტიისპირელები, უკრაინელები, ქართველები, სომხები, ებრაელები და სხვა დამონებული ხალხები მასიურად შეუერთდნენ რევოლუციურ მოძრაობას.

მასობრივ ტერორს „ნაროდნაია ვოლიას“ მებრძოლები ხელმძღვანელობდნენ. 1866 წელს სტუდენტმა დიმიტრი კარაკოზოვმა ესროლა მეფეს სანკტ-პეტერბურგის საზაფხულო ბაღის კარიბჭესთან. 1867 წელს პოლონელმა ანტონ ბერეზოვსკიმ ესროლა ალექსანდრე II-ს პარიზის მსოფლიო გამოფენაზე ნაპოლეონ III-ის თანდასწრებით. ვერა ზასულიჩმა 1878 წელს ორჯერ ესროლა პეტერბურგის გენერალ-გუბერნატორს ტრეპოვის, რადგან დაპატიმრებული რევოლუციონერი იემელიანოვი გაროზგეს იმის გამო, რომ ტრეპოვს წინაშე ქუდი არ მოიხადა, ხოლო ზასულიჩი ნაფიც მსაჯულებმა გაამართლეს. 1879 წელს სტუდენტმა სოლოვიოვმა გვარდიის შტაბის მოედანზე მეფე ალექსანდრეს ხუთი ტყვია ესროლა. იმპერატორი ზიგზაგებით გარბოდა. იმავე 1879 წელს „ნაროდნაია ვოლიამ“ მოაწყო აფეთქება რკინიგზაზე ლივადიდან მოსკოვამდე, მაგრამ იმპერატორის მატარებელმა ცოტა ადრე გაიარა. 1880 წელს სტუდენტმა ხალტურინმა, ასევე „ნაროდნაია ვოლიადან“, ააფეთქა ზამთრის სასახლის სასადილო ოთახი. სადილზე დაგვიანებული იმპერატორი გადარჩა, თუმცა 11 ადამიანი დაიღუპა და 30 დაიჭრა.

მეფე იძულებული გახდა კავკასიიდან მოეწვია სომხური წარმოშობის ქართველი თავადი ლორის-მელიქოვი (მელიქიშვილი) (სომეხებს შეიძლოთ გამხდარიყვნენ ოფიცრები, მაგრამ არა თავადი), თბილისის ყოფილი გუბერნატორი, კომპეტენტური რეფორმატორი და ადმინისტრატორი დანიშნა მთელი რუსეთის შინაგან საქმეთა მინისტრად ფართო უფლებამოსილებით. სწორედ რეფორმის გეგმის ხელმოწერაზე და ლორის-მელიქოვის მიერ მომზადებულ პარლამენტის შექმნაზე ხელმოსანერად მიემგზავრებოდა იმპერატორი 1881 წელს, როცა „ნაროდნაია ვოლიას“ წევრმა რისაკოვმა პეტერბურგის ქუჩებში ბომბი ესროლა მეფის ეკიპაჟს. დაიღუპა რამდენიმე კაზაკი, იმპერატორი შოკირებული იყო, მაგრამ უვნებელი გადარჩა, ვაგონი იყო ტყვიაგაუმტარი, რომელიც საფრანგეთის იმპერატორმა ნაპოლეონ III-მ აჩუქა (ვინც ყირიმის ომი დაიწყო). „მადლობა ღმერთს, ცოცხალი ვარ“, – ნამოიძახა მეფემ. დაცვამ მას მოუწოდა, სასწრაფოდ დაეტოვებინა უბედურების ადგილი, მაგრამ იმპერატორი დაჭრილ კაზაკთან გაჩერდა. მეორე ტერორისტმა, პოლონელმა ემიგრანტმა, გრინევიცკიმ, იმპერატორის ფეხებთან მორიგი ბომბი ააფეთქა სიტყვებით: „ღმერთს მადლობა ძალიან ნაადრევია“.

1887 წელს სტუდენტების ჯგუფი, „ნაროდნაია ვოლიას“ მიმდევრები, სქელი ანატომიური ნიგნი-ბომბით, დააკავეს ნეველის პროსპექტზე იმპერატორ ალექსანდრე III-ის ეკიპაჟის მარშრუტზე. ქიმიკოსმა, ლენინის ძმამ, მათთვის ბომბი მოამზადა ნიტროგლიცერინისაგან. პოლონეთის მომავალი პრეზიდენტის იოზეფ პილსუდსკის ძმაც დააკავეს¹.

და ეს იყო „ნაროდნაია ვოლიას“ მიერ ტერაქტის ბოლო მცდელობა. ამ ორგანიზაციის დაშლის ოფიციალური ვერსია არ არსებობს. მაგრამ, ზოგიერთი ავტორის აზრით, ალექსანდრე II-ის მკვლელობის შემდეგ ახალმა მეფემ გარკვეული ნაბიჯები გადადგა. ამ მხრივ, ქართველი მწერალი ნიკო ნიკოლაძე² (1843-1928) მოულოდნელად ჩაერთო რუსეთის საიდუმლო სახელმწიფო საქმეებში. 1864 წელს ის იყო პირველი ქართველი, რომელმაც მიიღო დოქტორის ხარისხი (იურისპრუდენცია) ევროპის უნივერსიტეტში, კერძოდ, ციურიხში (1868), სადაც დაამყარა კონტაქტი დასავლელ მემარცხენე მოაზროვნეებთან. ნიკოლაძე შეხვდა ჩერნიშევსკის, დობროლიუბოვს, გერცენსა და მარქსს, რომლებმაც სთხოვეს ნიკოლაძეს გამხდარიყო ინტერნაციონალის წარმომადგენელი ამიერკავკასიაში. როგორც ცნობილ პუბლიცისტს, მას დიდად აფასებდნენ, პატივს სცემდნენ და ენდობოდნენ „ნაროდნაია ვოლიას“ ტერორისტებიც კი. ამავდროულად, რუსეთის შინაგან საქმეთა მინისტრი ლორის-მელიქოვი და სამეფო კარის რამდენიმე სხვა უმაღლესი წარჩინებული იყო კავკასიელი – გრაფი ვორონცოვ-დაშკოვი, კავკასიის მომავალი გუბერნატორი, 1881 წელს იყო მეფე ალექსანდრე III-ის ახლო მეგობარი და უშიშროების უფროსი; გენერალი იმერეტინსკი რუსეთის მთავარი სამხედრო პროკურორი და ხელმძღვანელობდა ალექსანდრე II-ის თავდასხმის საქმის გამოძიებას. ამ კომბინაციაში ნიკოლაძე იყო იდეალური შუამავალი, რათა დაერწმუნებინა „ნაროდნაია ვოლია“, რომ ამნისტიისა და რეფორმების სანაცვლოდ, არ მოეკლათ მეფე ალექსანდრე III. ნიკოლაძე თვლიდა, რომ მეფე ფარდის მიღმა ფარულად იმყოფებოდა ვორონცოვ-დაშკოვთან მოლაპარაკების დროს. ნიკოლაძემ მოახრხა ტერორისტების მოთხოვნების შერბილება და რეპრესიების შენელება,

¹ ცარიზმის წინააღმდეგ თავდადებული მებრძოლის, ლენინის ძმის, ალექსანდრე ულიანოვის შესახებ არაფერია ცნობილი. მიუხედავად იმისა, მან სიცოცხლე განირა ხალხის განთავისუფლებისთვის. გასაოცარია, რომ საბჭოთა რუსეთში არ არსებობდა არც ერთი ქალაქი, ქარხანა, კოლმეურნეობა და გემიც კი ლენინის ძმის სახელობის, თუმცა სოფია პეროვსკაიას, როზა ლუქსემბურგისა და საკო და ვანზეტის სახელები ცნობილი არ იყო. აღსანიშნავია, რომ იმავე ჯგუფის წევრი ბრონისლავ პილსუდსკი მეფემ შეინყალა და გადაასახლა სახალინზე. ამით მეფემ აღიარა პოლონელის უკმაყოფილების გარკვეული „უფლება“, მაგრამ მან არ აპატიო საიდუმლო მრჩევლის შვილს ასეთი ღალატი.

² 75 წლის ასაკში აქტიურად მონაწილეობდა დამოუკიდებელი საქართველოს დაარსებაში.

„ნაროდნაია ვოლიას“ ლიდერი ვერა ფიგნერი გადარჩა ჩამოხრობას და ჩერნი-შევსკი – გადასახლება. „ნაროდნაია ვოლიას“ კრიზისისა და მისი საქმიანობის შეწყვეტის სხვა ახსნა ოფიციალურად ისტორიაში არ არის მოცემული. ტერორის ახალი ტალღის აგორება მოგვიანებით სოციალისტებმა შეძლეს.

კავკასია და ბალკანეთის კრიზისი (1876-1878)

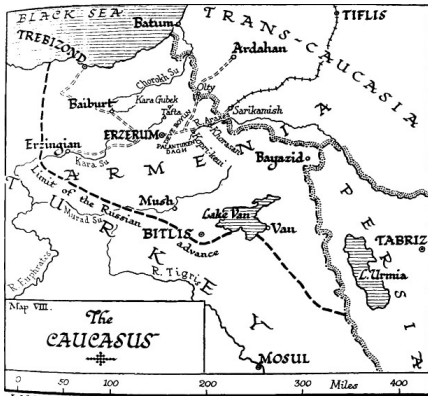
კავკასიის პრობლემის „საბოლოო გადაწყვეტამ“ „final solution“, – მილიონობით კავკასიელის თურქეთში დეპორტირებამ, გამოიწვია ბალკანეთის ვითარების მკვეთრი გამწვავება, ბალკანეთის ნახევარკუნძულზე დასახლდა ასიათასობით ლტოლვილი კავკასიიდან, რადგან რუსეთის ხელისუფლების თხოვნით თურქეთის ხელისუფლებამ აუკრძალა მათ კავკასიის საზღვრებთან დასახლება. რუსეთზე განრისხებულმა ლტოლვილებმა თავიანთი რისხვა ბალკანელ ქრისტიანებზე გადაიტანეს. თურქეთის იმპერიაში მთელი მინა სულთანს ეკუთვნოდა, დანარჩენები მხოლოდ მას იყენებდნენ. ბულგარეთის მინებზე მისულებმა დაინახეს, რომ მინა არ იყო შემოღობილი, როგორც ვინმეს საკუთრება, და დაიწყეს დასახლება „სულთნის ცარიელ“ მინებზე. მტრობა და შეტაკებები გამძაფრდა.

ევროპული საზოგადოება აღშფოთებული იყო ქრისტიანული მოსახლეობის წინააღმდეგ თურქეთის სისასტიკით, როდესაც 30000 ბულგარელი მოკლეს. ბრიტანეთის პრემიერ-მინისტრმა, შოტლანდიელმა გლადსტონმა გამოაქვეყნა ბროშურა: „ბულგარული საშინელებები“, სადაც დაგმო „თურქული რასა“, როგორც „კაცობრიობის ერთ-ერთი დიდი ანტიადამიანური ნიმუში“. ევროპული ძალები იძულებულნი გახდნენ ემოქმედათ და 1876 წელს ინგლისის ფლოტი კვლავ ბოსფორში გაგზავნეს¹. იმპერატორ ალექსანდრეს მიეცა შანსი, ჩამოერეცხა ყირიმის ომში დამარცხების სირცხვილი. ალექსანდრე II-მ დაარწმუნა ინგლისის ელჩი: „რუსეთს მიენერება ინდოეთის დაპყრობისა და კონსტანტინოპოლის დაუფლების განზრახვა. ამ წინადადებებზე უფრო სასაცილო რამ არსებობს? მე კიდევ ერთხელ ხმამაღლად ვადასტურებ, რომ არც ეს სურვილი მაქვს და არც ეს განზრახვა“. ხოლო 1877 წელს გორჩაკოვმა, ოქროს სანმისის ორდენის მფლობელმა, დასავლეთ ევროპის ქვეყნებს აცნობა, რომ რუსეთის ჯარებმა ოსმალეთის საზღვრები გადაკვეთეს. დოსტოევსკი ენთუზიაზმით წერდა: „ომისკენ! ჩვენ ყველაზე ძლიერები ვართ!»

ბულგარეთში რუსული ჯარის კავალერიის მეთაური იყო ქართველი გენერალი ლაშქარიშვილი. პლევნის ალების დროს არმიის შტაბის უფროსი

¹ დამატებითი ფაქტორი იყო სუეცის არხი. 1875 წელს ეგვიპტის მმართველმა ვალების გამო აუქციონზე გამოიტანა სუეცის არხის საკონტროლო პაკეტი და ერთადერთი მყიდველი იყო დიზრაელი, ბრიტანეთის პრემიერ-მინისტრი. როგორც ებრაული წარმოშობისა, მან შეძლო როტშილდებისგან ასეთი უზარმაზარი თანხის სესხება.

იყო ქართველი გენერალი იმერეტინსკი¹. მძიმე ბრძოლების შემდეგ შიშკა და პლევნა აიღეს. დაჭრილი თურქი სარდალი ოსმან ნური ფაშა დანებდა ქართველ კაპიტანს დადემუქელიანს, რომელმაც პატიმარი მეფესთან ჩაიყვანა პეტერბურგში. 1878 წელს რუსული არმია მიუახლოვდა კონსტანტინოპოლს, მაგრამ ბრიტანეთის დედოფალი ვიქტორია ეწინააღმდეგებოდა რუსეთის ბატონობას ბოსფორზე² და რუსული ჯარები შეჩერდნენ სან-სტეფანოში, კონსტანტინოპოლის გარეუბანში (დღევანდელი ათათურქის აეროპორტის ადგილი).

ქართული მილიცია რუსეთ-თურქეთის ომის დროს 1877-1878 წლებში

როგორც ყოველთვის, კავკასიაში ომი გაცილებით წარმატებული იყო ადგილობრივი მილიციის მონაწილეობით. ეს რუსეთის ადმინისტრაციასაც ესმოდა, რადგან 1874 წლის ომის დანებებამდე, მეფის განკარგულებით, რუსეთის ყველა ხალხს უნდა მიეწოდებინა წვევამდელები ჯარისთვის, მაგრამ გამონაკლისი იყო ქართველებისა და სომხებისთვის, რადგან რუსული რეგულარული არმია საბრძოლო შესაძლებლობით მათ ჩამორჩებოდა. საერთო ჯამში, 1877 წელს კავკასიის სამხედრო ოპერაციებში მოქმედებდა 40 ათასი მოხალ-

¹ როგორც რუსეთის მთავარი სამხედრო პროკურორი, აწარმოებდა გამოძიებასა და დევნას იმპერატორ ალექსანდრე II-ის მკვლელობის ორგანიზატორებზე. მოგვიანებით გენერალი იმერეტინსკი ვარშავის გენერალური გუბერნატორი გახდა და თავის ამოცანად დაისახა „პოლონელებისათვის დაემტკიცებინა, რომ რუსეთის მთავრობა ზრუნავს მათ საჭიროებებსა და სარგებლობაზე, ერთი შეუცვლელი პირობით, რომ ისინი დარჩებიან სრულიად რუსეთის იმპერატორის ერთგული ქვეშევრდომები“.

² 700 ბრიტანელი ოფიცერი მსახურობდა თურქეთის არმიაში, 300 კი – თურქეთის საზღვაო ფლოტში. ასევე, ბევრი პოლონელი მოხალისე ოფიცერი და ინჟინერი მსახურობდა თურქეთის არმიაში. ფრანგი აგენტებიც ძალიან აქტიურობდნენ. თურქეთმა ამერიკიდან რამდენიმე მილიარდი სესხი მიიღო.

ისე მილიცია (მამრობითი სქესის მოსახლეობის 20%) და ამდენივე რუსული რეგულარული ჯარი. გენერლები ბაგრატიონ-იმერეტინსკი და მუხრანსკი, ჭავჭავაძე, დადიანი-მეგრელსკი, ვაჩნაძე, ყაზბეგი, ჩოლოყაშვილი, მიქელაძე, მაცაშვილი, ამილახვარი, გურიელი, ხიმშიაშვილი, ემუხვარი, მარშანია, მანველაშვილი, სუმბათაშვილი, ქავთარაძე და სხვ. ყირიმის ომის შემდეგ, პარიზის კონფერენციის შესაბამისად, სამხრეთ საქართველოსა და სომხეთის ყველა უძველესი ტერიტორია ხელახლა დაიკავეს. არდაგანი აიღეს 5 მაისს, ბათუმი – 25 აგვისტოს, ყარსი, ვანი, ოლტი, სარიკამიში და ბაიაზიდი არარატის მთასთან ერთად¹ – 18 ნოემბერს, ხოლო ერზურუმი – 1878 წლის თებერვალში. კავკასიაში რუსეთმა სრული გამარჯვება მოიპოვა.

თუმცა, 1878 წელს ბერლინის კონგრესმა, ბისმარკის² თავმჯდომარეობით, ბრიტანეთის პრემიერ-მინისტრის დიზრაელის³ დახმარებით, კავკასიაში გამარჯვებები ევროპის ტერიტორიებზე გაცვალა. შედეგად, მხოლოდ არდაგანი, ბათუმი და ყარსი რუსეთს შეუერთდა იმის სანაცვლოდ, რომ ერზურუმი და ბაიაზიდი არარატის მთით თურქებს დაუბრუნდა. აგვისტოში რუსული პოლკი ბათუმში შევიდა, სადაც მათ გასაღებით ფაშა ელოდა. დიდი ილია ჭავჭავაძე ენთუზიაზმით მოუწოდებდა ქრისტიანულ საქართველოს დახმარებოდნენ გათავისუფლებულ მაჰმადიან ქართველებს.

მაგრამ თურქეთის განთავისუფლებულ ევროპულ ნაწილში ჩამოყალიბდა უზარმაზარი ბულგარეთი, რასაც კატეგორიულად ეწინააღმდეგებოდა რუსე-

¹ რუსეთის მიერ ბათუმისა და ყარსის რეგიონების ოკუპაცია მაჰმადიან მოსახლეობას ძალიან გაუჭირდა. მოსახლეობის ეთნიკური შემადგენლობის შესაცვლელად, მუსლიმების ადგილზე დატოვების პირობად ცარისტულმა ადმინისტრაციამ დაადგინა ორი წლის გადასახადების წინასწარ გადახდა. შედეგად, ათასობით ადგილობრივი მცხოვრები გაემგზავრა თურქეთში, სადაც, პირიქით, 6 წლით გადასახადებისგან თავისუფლდებოდნენ.

² რუსეთი მოუთმენლად ელოდა გერმანიის მხარდაჭერას მაღლიერების ნიშნად იმ დახმარებისთვის, რომელიც რუსეთმა გადასცა პრუსიას გერმანიის გაერთიანებაში 1871 წელს. გარდა ამისა, გერმანია ელოდა რუსეთის მიერ ელზასისა და ლოთარინგიის ოფიციალურ აღიარებას.

³ ბენჯამინ დიზრაელი (გრაფი ბიკონსფილდი) თორმეტი წლის ასაკში მოინათლა ქრისტიანად. ის იყო 1492 წელს ესპანეთიდან გაძევებული ებრაელების შთამომავალი, რის შემდეგაც ისინი ემიგრაციაში წავიდნენ ოსმალეთის იმპერიაში, იტალიაში, ნიდერლანდებსა და ინგლისში. მისთვის არ არსებობდა ინტერესთა კონფლიქტი ბრიტანული ძალაუფლების გამოყენებაში. როგორც ბრიტანეთის პრემიერ-მინისტრმა, მან მხარი დაეჭირა ებრაულ ინტერესს ოსმალეთის იმპერიის მხარდასაჭერად ანტისემიტური ცარისტული იმპერიის წინააღმდეგ. დიზრაელმა განაცხადა: „დაიხ, მეებრაელი ვარ, და როდესაც დამსწრე ჯენტლმენების წინაპრები იყვნენ ველურები უცნობ კუნძულზე, ჩემი წინაპრები იყვნენ ღვთისმსახურები სოლომონის ტაძარში“

თი, რომლის პოზიცია გამორიცხავდა რაიმე მნიშვნელოვან სამხრეთ-სლავური კონკურენტის გამოჩენას სლავური სამყაროს ლიდერისა და კონსტანტინოპოლის მმართველის როლში¹. განვითარდა კლასიკური ტრაგედია, როგორც ბიბლიური ასურელები მხარს უჭერდნენ იუდეას ისრაელის ზურგსუკან, მათმა მეზობელმა რუსეთმა დაიწყო ბულგარეთის უკან მდებარე სერბეთის მხარდაჭერა, რათა ბულგარელები კონსტანტინოპოლში არ შესულიყვნენ (იგივე მიზეზით, ამავდროულად, თურქეთში სომხების მიმართ ყოველგვარი მხარდაჭერა შეწყდა. ხოლო ქართველებს არასოდეს ჰქონიათ დიასპორა კონსტანტინოპოლში). ბულგარელები გაცემბულები დარჩნენ, როცა ბერლინის კონფერენციაზე ბულგარეთი სამჯერ შემცირდა და დამტკიცდა არა როგორც დამოუკიდებელი სახელმწიფო, არამედ ავტონომიური სამთავრო. ყოველივე ამის გარდა, ბულგარეთმა უარი თქვა რუსეთის პროტექტუს მეფობასა და რეფერენდუმზე „განთავისუფლებულმა“ ბულგარელმა ხალხმა რუსეთთან შეერთების ნაცვლად რესპუბლიკური მმართველობის გზა აირჩია (კონსტიტუციური მონარქია), როცა უკვე დანიშნული იყო რუსეთის გუბერნატორი ბულგარეთში! რუსეთი გაოგნებული დარჩა, როგორ შეაქციეს ზურგი რუსეთს სლავებმა „ძმებმა“. გარდა ამისა, ვენის მიმართულებით აშენდა რკინიგზა კონსტანტინოპოლიდან, ბელგრადიდან და ბულგარეთიდანაც, რამაც რუსული მხარის გააფთრებული რეაქცია გამოიწვია. სამწუხაროდ, რუსეთი არც იმ დროს არ იყო განვითარების მიმზიდველი მოდელი.

საპასუხოდ გააქტიურდა კლასიკური პოლიტიკა – „გაყავი და იბატონე“ და „დიდი“ ბულგარეთის მიმართ ეჭვიანობის გრძნობის გაღვივების შედეგად „პატარა“ სერბეთი თავს დაესხა ბულგარეთს 1885 წელს. რუსეთმა ხელიდან არ გაუშვა ეს შესაძლებლობა, რომ სიტუაცია კიდევ უფრო გაემძაფრებინა „უმადური“ ბულგარელებისთვის. მან გაიყვანა თავისი ოფიცრები ბულგარეთის არმიიდან, რის შედეგადაც ბულგარეთის არმიას არ დარჩა არც ერთი ოფიცრები კაპიტნის წოდებაზე მაღლა². მაგრამ მოულოდნელად ბულგარეთმა

¹ იმდროინდელი გათვლებით, ყველა სლავის ლიდერობა ჩავარდებოდა იმის ხელში, ვინც დაიპყრობდა კონსტანტინოპოლს. ამ შემთხვევაში ბულგარელი სომეხი კირკოროვი პუგაჩოვას კონცერტებზე მოსკოვში კი არ წავიდოდა, არამედ პუგაჩოვა ჩავიდოდა კონსტანტინოპოლში კირკოროვის კონცერტებზე. სწორედ ამ მიზეზით შეიცვალა რუსეთის მიერ სომხების მხარდაჭერაც თურქების წინააღმდეგ. გასაკვირი არ არის, რომ სერბეთს ეწოდა იუგოსლავია – ყველა სამხრეთ სლავის ქვეყანა. სერბებსა და ბულგარელებს სურდათ ყველა სლავის გაერთიანება ამ საფუძველზე, ისევე როგორც იტალიელები გააერთიანეს სარდინიელებმა, გერმანელები – პრუსიელებმა (ავსტრიელებს სურდათ გაერთიანება ბავარიის საფუძველზე, მაგრამ ეს ვერ განხორციელდა), რუსებს სურდათ გაერთიანება მოსკოვის საფუძველზე, და შედეგად, გერმანელების მიერ მათი ადგილის ძიებამ ორი მსოფლიო ომი გამოიწვია.

² იმ დროიდან ცნობილია ხუმრობა: „ბულგარელმა და რუსმა იპოვეს განძი. ბულგარელმა შესთავაზა განძის ნახევრად გაყოფა, რუსმა უპასუხა: „არა, გავეყოთ по-братски“.

გაიმარჯვა! ამრიგად, ბულგარეთი კიდევ უფრო გაძლიერდა და კიდევ უფრო ახლოს იყო კონსტანტინოპოლთან. ეს უკვე მეტისმეტი იყო რუსეთისთვის. 1886 წელს რუსეთმა უშუალოდ მოაწყო სამხედრო გადატრიალება და ხელისუფლებაში რუსი გენერალი მოვიდა. მაგრამ ბულგარელებმა დაამხეს ის და გადატრიალებების სერიის შემდეგ გადაწყდა კვლავ არჩევნების ჩატარება. რუსეთმა კვლავ ძველი კანდიდატურა დააყენა – დიდი ჰერცოგი ნიკოლაი ნიკოლაევიჩი¹, ბალკანეთში რუსული არმიის მთავარსარდალი. კომპრომისის სახით რუსეთის მთავრობამ ბულგარეთის ტახტზე სამეგრელოს სუვერენული თავადი დადიანიც წარადგინა. მაგრამ განაწყენებულმა ბულგარელებმა აირჩიეს გერმანული დინასტიის წარმომადგენელი. ამის საპასუხოდ რუსეთმა თავის ყოფილ მოკავშირესთან დიპლომატიური ურთიერთობა განწყვიტა. უფრო მეტიც, ბულგარეთის „განთავისუფლების“ სამხედრო კამპანიაში რუსეთის მიერ განეული ხარჯების ანაზღაურებაც მოითხოვეს. ბულგარელებმა მას „საოკუპაციო ვალი“ უწოდეს და ბოლშევიკური რუსეთის დრომდე იხდიდნენ. ამრიგად, ბულგარეთი იბრძოდა რუსეთის წინააღმდეგ როგორც პირველ, ასევე მეორე მსოფლიო ომებში².

ამბავი გაგრძელდა 1912-1913 წლებში, როდესაც ბულგარეთის არმია მოულოდნელად შეიჭრა ოსმალეთის დედაქალაქთან ძალიან ახლოს, 1878 წელს, აიხდინა მართლმადიდებელი სლავების ოცნება კონსტანტინოპოლის, „მეორე რომის“ აღორძინების შესახებ. ბულგარეთის მეფემ უკვე ბრძანა, მოემზადებინათ თეთრი ცხენი კონსტანტინოპოლში მისი საზეიმო შესვლისთვის.

მაგრამ ეს ყველაზე აკლებად სურდათ რუსებს, რომ ბალკანელ მეზობლებს აეღოთ კონსტანტინოპოლი და სრუტეები რუსული მმართველობის გარეშე დარჩენილიყო. სანამ ბულგარელები 1912 წელს თურქეთის დედაქალაქისკენ მოძრაობდნენ, რუსეთის ფლოტის ბაზაზე, ოდესაში, გამოცხადდა მობილიზაცია. აშკარაა, რომ „მობილიზაცია“ დიპლომატიურ უწყებაშიც გამოცხადდა, ვინაიდან „მოულოდნელად“ ბალკანეთის ხალხების კოალიცია (ბულგარელები, ბერძნები, სერბები და რუმინელები) დაიმსხვრა. სერბეთმა, ბულგარელების ზურგს უკან, აიღო სალონიკი, პორტი ხმელთაშუა ზღვაზე.

¹ 1880 წელს მას დაუსვეს ღრძილების ავთვისებიანი სიმსივნის დიაგნოზი, რამაც შესაძლოა ტვინში მეტასტაზირება იქონია და გავლენა მოახდინა თავადის ფსიქიკურ ჯანმრთელობაზე. დიდი ჰერცოგი სექსუალურად თავს ესხმოდა მის გარშემო მყოფ ყველა ქალს, რამაც გამოიწვია მრავალი ინციდენტი. ბოლო წლებში ის სახლის მეთვალყურეობის ქვეშ იმყოფებოდა და საზოგადოებაში არ ჩნდებოდა.

² ეს არ იყო უბრალოდ უკმაყოფილება – პირველ მსოფლიო ომში ბულგარელები და რუსები პირისპირ შეხვდნენ როგორც მაკედონიის, ისე რუმინეთის ფრონტზე და გააფთრებულ ბრძოლაში დანაკარგები შენაერთების რაოდენობის მესამედს აღწევდა.

გუშინდელმა მოკავშირეებმა მაშინვე დაიწყეს ბრძოლა ერთმანეთთან. ჰიბრიდული ომის საუკეთესო ტრადიციების თანახმად, მსოფლიო პრესაში გამოჩნდა „დამოუკიდებელი“ პუბლიკაციები „ველური“ ბალკანეთის ხალხებისა და მათი „სისასტიკის“ შესახებ. შედეგად, ბალკანეთი დღემდე მდულარე ქვაბად იქცა. რა თქმა უნდა, კონსტანტინოპოლის გათავისუფლება და რუსეთის იმპერიასთან კონკურენცია დავიწყებულ იქნა (ცხადია, ამას მოჰყვებოდა დახურული ბრძანებულება სპეცსამსახურების რამდენიმე ოფიცრის დაჯილდოების შესახებ).

კავკასია XIX საუკუნის ბოლოს

და ამ დროს, მოულოდნელად, კავკასია ინვესტიციების მიზმიდველ სამიზნედ იქცა. კრეკინგი გამოიგონეს 1854 წელს. ძმებმა ნობელებმა ნავთობის ბიზნესი ბაქოში დაიწყეს. 600 მეტრის სიმაღლის ნავთის შადრევანი 13 დღის განმავლობაში ჩქეფდა, რაზეც ბევრს წერდნენ როგორც ევროპაში, ასევე ამერიკაში. ნობელის შვედურ-ნორვეგიულმა კომპანიამ მოაწყო ბაქოს ნავთობის ტრანსპორტირება ვოლგის გასწვრივ რუსეთის დედაქალაქებში. მის შემდეგ ბაქოში დაარსდა ანგლო-სპარსული ნავთობკომპანია, მოგვიანებით BP – British Petroleum. რკინიგზა ბაქოსა და ბათუმს შორის აშენდა 1872 წელს როტმილდების დაფინანსებით. 1871 წელს გაჩნდა პირველი რკინიგზა თბილის-ფოთი, 1883 წელს პირველი მატარებელი ბაქოდან ბათუმში გაემგზავრა. დაიწყო შეჯიბრი ამერიკელ როკფელერებს, როტმილდებსა და ნობელების კლანებს შორის. ნობელმა დაიწყო ნავთის მილსადენის მშენებლობა, რომელიც პირველი იყო მსოფლიოში. მის მიერ გამოგონილი დინამიტი ამ მშენებლობაში ძალიან სასარგებლო იყო. 1900-იან წლებში ბაქოდან ბათუმამდე გაყვანილია 854 კმ 30 სმ დიამეტრის მილები. ბაქო ელდორადოდ იქცა. XX

თბილისის უნიკა

საუკუნის დასაწყისში ბაქოში იმაზე მეტი მილიონერი ცხოვრობდა, ვიდრე სხვაგან მსოფლიოში. XX საუკუნის დასაწყისში (რევოლუციამდე) რუსეთის ბიუჯეტის მესამედი ბაქოს ნავთობის რეალიზაციით მიღებული შემოსავლებისაგან შედგებოდა. გერმანულმა ოჯახმა Siemens კავკასიაში, საქართველოში, დაიწყო ბიზნესი. ხუთივე ძმა საქართველოში ჩამოვიდა და მუშაობდა გზების, ინდოევროპული ტელეგრაფის ხაზის მშენებლობაზე, იყვნენ ჩრდილოეთ გერმანიის კონსულები თბილისში¹. ბათუმში გამოწიერეს რამდენიმე

¹ მაგრამ მალე იაპონიის ომმა, რევოლუციებმა და ბაქოში ბანდიტიზმის ზრდამ შეამცირა ნავთობის იმპორტი. ასევე, ნორვეგიელების ბრძოლამ შვედეთის

ჩინელი, რომლებმაც 1878-1888 წლებში გააშენეს ჩაის პირველი პლანტაცია. 1888 წელს მეფე ალექსანდრე III მეუღლესთან ერთად საქართველოს ეწვია¹. კახეთში ეტლით მიმავალ გზაზე გლეხი დახვდა, ვინც მწვადს წვავდა. მეფის დანახვაზე კახელმა ღვინის ჭიქა ასწია სიტყვებით: „ალექსანდრე, მარიამ, გამარჯობა“! ხელმწიფემ კორტეჟი გააჩერა და ამ გლეხთან ერთად ერთი ჭიქა დალია.

Тифлисская уника საფოსტო მარკა გამოშვებული თბილისში 1857 წელს დღეს ერთ-ერთი უიშვიათესი (მხოლოდ სამი ეგზემპლარი შემორჩენილია) და ერთ-ერთი ყველაზე ძვირად ღირებული საფოსტო მარკაა მსოფლიოში (2008 წელს ის 700 ათას დოლარად გაიყიდა). იგი ჩამოთვლილია მსოფლიოს ყველა კატალოგში და ეს არის მსოფლიოში პირველი მარკა, რომელიც დამზადებულია სპეციალური რელიეფური ჭედურით. ესაა პირველი საფოსტო მარკა რუსეთში. იგი გამოიყენებოდა სამეფო გუბერნატორის საფოსტო შეტყობინებებისთვის თბილისსა და კოჯორს შორის.

სამწუხაროდ, ბალკანურმა ტრავმამ შეცვალა რუსეთის პოლიტიკა სომხების მიმართ რუსეთშიც და საზღვრებს გარეთაც. თავიდან კატასტროფის ნიშნები არ ჩანდა. სომხები, ებრაელებთან ერთად, ბევრად განათლებულები და ინტელექტულები იყვნენ, ეკავათ მმართველი პოზიციები ოსმალეთის იმპერიის ფინანსურ და ეკონომიკურ ცხოვრებაში². კონსტანტინოპოლის დაპყრობის დროიდან ბიზანტიელი ბერძნების მტრებმა, სომხებმა, დაიწყეს თანამშრომლობა ოსმალეთთან. ერთ დროს სტამბოლის იმპერიულ ხაზინაში აღრიცხვაც კი სომხურად ხდებოდა. თუმცა, რუსეთ-თურქეთის ომების დაწყების შემდეგ, სომხური პოტენციალის გამოყენებლობა რუსული დაზვერვისთვის უპატივბელი შეცდომა იქნება. მათ ეს შეცდომა არ დაუშვიათ. ჯერ კიდევ 1849 წელს რუსეთის ადმინისტრაციამ დააარსა ერევნის რეგიონი სამხრეთ კავკასიაში, მაგრამ მხოლოდ რეგიონი. საკმარისი იყო რუსეთის დაზვერვა დაჰპირებოდა

დამოუკიდებლობისთვის გამოიწვია ნობელის ოჯახში განხეთქილება. მდიდარ ნავთობის მაგნატებს ბაქოში ხშირად იტაცებდნენ გამოსასყიდისთვის. სტალინის მსგავსი რევოლუციონერები აქტიურობდნენ ამ ქმედებებში. ამ კაკაფონიას ემატებოდა სომხებისა და აზერბაიჯანელების ეთნიკური კონფლიქტებიც.

¹ მოგზაურობის მთავარი ეკონომიკური მიზანი იყო ბაქოს ნავთობის საბადოების მონახულება. მაშინ იმპერატორმა დაასრულა ნობელების მონოპოლია ნავთობის მოპოვებაზე და მოსთხოვა რუსეთის მოქალაქეობის მიღება და გადასახადების გადახდა რუსეთში. ნობელები დაემორჩილნენ, მაგრამ შეამცირეს ნავთობის ფასი და გაზარდეს ტრანსპორტის ფასი (ტანკები, მილსადენები), სადაც შექმნეს თავიანთი მონოპოლია. ეს ყველაფერი დასრულდა რუსული ბანკების მასიური თავდასხმით ნობელის აქციების შესაძენად და ეს ომი გაგრძელდა 1905-1914 წლების რევოლუციებამდე.

² 1860-იან წლებში კონსტანტინოპოლსა და თბილისში დაარსდა პროფესიული მუდმივი თეატრები. თეატრი დაარსდა ერევანში 1873 წელს. ახლა არც სომხურ და არც ქართულ თეატრებს არ აქვთ ცალკე შენობა მოსკოვში.

დახმარებას დაპირება დასუსტებული თურქეთის ანატოლიის ტერიტორიებზე სომხური სახელმწიფოს შექმნაში და ყველა სომეხმა დაიწყო რუსული მხარის მხურვალე მხარდაჭერა.

სომხები აგრეთვე სარგებლობდნენ ევროპის მხარდაჭერითაც. მათმა წარმომადგენლებმა გარიბალდის მოუწოდეს, იტალიის წარმატებული განთავისუფლების შემდეგ, თურქეთში სომხების განმათავისუფლებელი ბრძოლისთვის ეხელმძღვანელა. ბოლოს სომეხმა პატრიოტებმა გადაწყვიტეს სისხლი დაედვარათ ცივილიზებული სამყაროს გამოწვევის მიზნით, როგორც ეს მოხდა ბალკანეთში. აპოთეოზი იყო დაშნაკცუტუნის პარტიის 28 შეიარაღებული წევრის მიერ ბაბკენ სიუნის მეთაურობით ოსმალეთის ცენტრალურ ბანკში მძევლების აყვანა. საბოლოოდ, რუსეთის საელჩოს გარანტიით, ტერორისტები გემით წაიყვანეს მარსელში, მაგრამ სტამბოლში დაწყებულმა ხოცვა-ჟლეტამ ათასობით სომეხი შეიწირა.

სამწუხაროდ, ბულგარელების „გამოცდილებამ“ ცუდი როლი ითამაშა სომხების ბედზე. რუსეთი შოკირებული ბულგარელების „პრეტენზიით კონსტანტინოპოლზე, და აქ, კონსტანტინოპოლში, კიდევ ერთი „ძმების“ მზადყოფნა გამოვლინდა, რომ ყველაფერი საკუთარ ხელში ჩაეგდოთ. ეს უკვე მეტისმეტი იყო რუსული პოლიტიკისთვის. რად უნდოდა მეფეს შუაგულ კონსტანტინოპოლში „განთავისუფლებული“ სომხები? სომხების დასაცავად არავინ ჩქარობდა. ლორდმა სოლსბერიმ განაცხადა, რომ რაც არ უნდა ეცადოს სამეფო საზღვაო ფლოტი, იგი არარატის მთაზე გაცურვას ვერ შეძლებს, რუსმა გენერალურმა გუბერნატორმა კავკასიაში კი განაცხადა, რომ თურქები მას აძლევდნენ იმას, რაც სურდა – სომხეთს სომხების გარეშე. ამან წინასწარ განსაზღვრა თურქეთის სომხების ბედი, რომლებიც ასეთ გაურკვეველ მდგომარეობაში აღმოჩნდნენ და თურქეთი მიხვდა, რომ უნდა ესარგებლა ამ მომენტით, რამაც კატასტროფა გამოიწვია.

ანტისომხური პოლიტიკა გააქტიურდა რუსეთის იმპერიაშიც. 1896 წელს **თავადი გოლიცინი (1896-1904 წწ.) დაინიშნა კავკასიის ახალ გენერალ-გუბერნატორად** (მეფისნაცვალობა გაუქმდა), ხოლო 1901 წელს მან ბრძანა, რომ თურქეთის ტერიტორიიდან ყველა სომეხი ლტოლვილი დაბრუნებულიყო თურქეთში. 1903 წელს რუსეთის ხელისუფლებამ მიიღო სამეფო განკარგულება სომხური საეკლესიო მიწების ჩამორთმევის შესახებ, რაც აღიქმებოდა როგორც საფრთხე სომხური ეროვნული არსებობისთვის. აკრძალული იყო სომხური ენა, სკოლა და წიგნები, ისევე როგორც ქართული 1885 წელს¹. თავადი ცინიკურად ხუმრობდა, რომ კავკასიაში მხოლოდ ერთი სომეხი კაცი და ერთი ქალი უნდა დარჩეს მხოლოდ მუზეუმში². შედეგად, როდესაც თავადი გოლი-

¹ ქართული ეკლესიის მიწები და ყველა სხვა ქონება მეფე ალექსანდრე II-მ ჯერ კიდევ 1869 წელს გამოაცხადა რუსეთის სახელმწიფო საკუთრებაში.

² 1912 წელს პეტერბურგში გაიმართა სასამართლო პროცესი 850 სომეხი ნაციონალისტის წინააღმდეგ, რომლებიც ბრალდებულნი იყვნენ სომხების რუსიფიკაციის წინააღმდეგ. სწორედ აქ გახდა პირველად ცნობილი ადვოკატი კერენსკი.

ცინი მეუღლესთან და ერთ კაზაკ მცველთან ერთად თბილისიდან კურორტ კოჯორში გაემგზავრა 1903 წელს, გლეხის ტანსაცმელში გამონყობილმა სამმა ადამიანმა გააჩერა ეკიპაჟი. მოულოდნელად ხანჯლებით თავს დაესხნენ თავ-ადს, ისინი სომხური დაშნაკცუტუნის წევრები იყვნენ. სომხები კაზაკებმა ერთი საათის შემდეგ დაიჭირეს და ადგილზე დაჩეხეს. პრინცი გადარჩა, რადგან სიფრთხილის მიზნით ტანსაცმლის ქვეშ ჯავშანი ეცვა. ის წავიდა პეტერბურგში და აღარ დაბრუნებულა. ამ შემთხვევაში პირველად და ერთადერთჯერ ნიკოლოზ II-მ 1905 წელს გააუქმა კონფისკაციის კანონი სახალხო პროტესტის გამო. ბევრად უფრო ბრძენი და კულტურული **გრაფი დაშკოვი-ვორონცოვი გენერალ-გუბერნატორად** დაინიშნა 1905 წელს (1915 წლამდე). მანამდე იგი იყო მისი უდიდებულესობის მეფე ალექსანდრე III-ის გვარდიის უფროსი, მაგრამ ნიკოლოზ II-ის ასვლის დროს ხოლმე კატასტროფის გამო, მან თავად მოითხოვა გადაყენება გამოძიების დასრულებამდე. პირიქით, გრაფი სომხებს ემხრობოდა და ახლა ქართველებმა დაიწყეს წუწუნი¹. გრაფი ვორონცოვ-დაშკოვისა და თბილისის მერის ხატისოვის ეგიდით 1906 წელს გაიმართა პირველი კონფერენცია მუდმივი თათარ-სომხური სისხლიანი კონფლიქტების საკითხზე. ორივე რეგიონიდან ათობით მეცნიერი და სასულიერო პირი ჩამოვიდა თბილისში, მაგრამ ზუსტად არავის ახსოვდა, რატომ და როდის დაიწყო ეს კონფლიქტი და კონფერენცია უშედეგოდ დასრულდა. ვორონცოვ-დაშკოვის მმართველობის მიწურულს, 1915 წელს, სახიფათო მოვლენები განვითარდა, როდესაც თბილისის მახლობლად მოულოდნელად გამოჩნდა თურქული არმიის ნაწილი. გრაფი და მისი მეუღლე პანიკას არ მიეცენ და არ დაუშვეს სასახლის ევაკუაცია, შეაქეს ქართველები, რომლებიც ასევე დარჩნენ და მოაწყვეს კონტრშეტევა და დაადანაშაულეს თბილისიდან გაქცეული სომხები (ისევე როგორც ზოგიერთი რუსი შტაბის ოფიცერი). თბილისში პირველი უნივერსიტეტის დაარსების გეგმა ვორონცოვ-დაშკოვის ინიცირებული იყო, მაგრამ დაპირისპირებამ ქართველებს შორის, რომლებიც დაჟინებით მოითხოვდნენ უნივერსიტეტის აშენებას საბურთალოზე, სადაც ძირითადად ქართველები ცხოვრობდნენ, და სომხებს შორის, რომლებიც დაჟინებით მოითხოვდნენ ნავთლულს, სადაც ძირითადად სომხები ცხოვრობდნენ, კონსენსუსის მიღწევის საშუალება არ მისცა. ამიტომ საქართველოს უნივერსიტეტი საბოლოოდ მხოლოდ დამოუკიდებელი საქართველოს დროს 1918 წელს დაარსდა ვერაზე.

¹ თავადის ცოლი განსაკუთრებით პროსომხურად იყო განწყობილი. როგორც გენერალ-გუბერნატორის პირადი გვარდიის მეთაური ბიგაევი თავის მოგონებებში წერდა, 1915 წელს კავკასიის არმია ლაშქრობდა თურქეთის ტერიტორიის სიღრმეში, იმ მიზნით, რომ რაც შეიძლება მეტი სომეხი ჩამოესახლებინა კავკასიაში. დასავლეთის ფრონტზე მდგომარეობა კატასტროფული იყო, რაც სრულიად ეწინააღმდეგებოდა ცენტრალური შტაბის გეგმებს. „პეტერბურგში მინისტრთა საბჭოს სხდომაზე გაჩნდა კითხვა: ვინ არის კავკასიის არმიის მთავარსარდალი, გრაფი თუ მისი ცოლი?“

იავონის ომი (1905)

1889-1905 წლებში ფინანსთა მინისტრად და პრემიერ-მინისტრად დაინიშნა კიდევ ერთი კავკასიელი გრაფი სერგეი ვიტე, თბილისში გაზრდილი ლუთერანული ბალტიისპირელი გერმანელი. მისი კარიერა უბრალო რკინიგზის ინჟინრად დაიწყო, როდესაც მატარებელი, რომელითაც მეფე ალექსანდრე III ოჯახთან ერთად მგზავრობდა ყირიმიდან სანკტ-პეტერბურგისკენ, გზაზე 1888 წელს ხარკოვთან დიდი სიჩქარით გადავიდა რელსებიდან. დაიღუპა 33 და დაშავდა ათობით ადამიანი. შემთხვევის დროს სასადილო ვაგონში სამეფო ოჯახი იმყოფებოდა. ვაგონის სახურავი ჩამოინგრა და ალექსანდრე, უზარმაზარი ფიზიკური ძალის პატრონი, ამ სახურავს მხრებით იკავებდა, სანამ ოჯახი ვაგონიდან გადავიდა. ინციდენტის შემდეგ იმპერატორი დაინტერესდა სერგეი ვიტით, რადგან მან წინასწარ გააფრთხილა მთავრობა მატარებლის კონსტრუქციაში არსებული ხარვეზების შესახებ და მოითხოვა მატარებლის სიჩქარის შემცირება, რადგან ორთქლის ძრავა სალონების სახიფათო ვიბრაციას იწვევდა. ყველაფერი ისე ებრაელებს დაბრალდა და გამოვიდა განკარგულება მათი მოსკოვიდან გამოსახლების შესახებ.

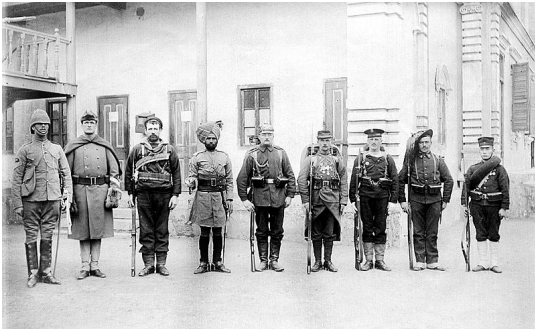
ვიტეს ხელმძღვანელობით რუსეთის მთავრობის თანმიმდევრულმა და ლიბერალურმა ნაბიჯებმა (რუსული რუბლის ოქროს სტანდარტზე დაყვანა, ბაქოს ნავთობის კონცესიის დიდ ბრიტანეთისთვის გადაცემა, ალკოჰოლზე სახელმწიფო მონოპოლია და ა. შ.¹) დადებითი შედეგი გამოიღო და ცხადი გახდა, რომ რუსეთს XX საუკუნის დასაწყისში ჰყავდა მილიონიანი არმია, ეკონომიკური რესურსები და ადამიანური ენერჯია, რომლის რეალიზებაც უნდა მოეხდინა. უფრო მეტიც, ანგლო-ბურის ომში დამარცხებამ გამოიწვია რუსული სარდლობის ბოროტი სიხარული და მცდარი გათვლა ინგლისური არმიის სისუსტის შესახებ, გაჩნდა სურვილი, რომ სწრაფად დაწყებულიყო ომი ინგლისთან. ძიება სხვადასხვა მიმართულებით დაიწყო. 1896 წელს მთავრობის სხდომაზე ნიკოლოზ II-ის თავმჯდომარეობით განიხილეს გადაწყვეტილე-

¹ სხვა საკითხებთან ერთად, სერგეი ვიტემ შესთავაზა ალექსანდრე III-ს „წმინდა რაზმის“ შექმნის იდეა. „წმინდა რაზმის“ მთავარი ამოცანა იყო დამნაშავეების საკუთარი მეთოდებით განადგურება. ტერორისტების წინააღმდეგ ტერორი გამოცხადდა. ასევე მოიქცა ძერჟინსკი, რომელიც არ დაელოდა, მაგრამ წინასწარ განადგურა ყველა განათლებული ადამიანი. იმავე მეთოდი მუშაობდა XX საუკუნის 90-იან წლებში. როდესაც სპეცსამსახურების საიდუმლო ორგანიზაციამ „თეთრი ისარი“ დაიწყო კრიმინალური ავტორიტეტების მეთოდური მკვლელობა და ეს მკვლელობები არ გამოძიებულა. მსროლელები ფლობდნენ სპეციალურ აღჭურვილობასა და მისი გამოყენების უნარს. ოთარი კვანტრიშვილი და მისი ძმა („ასოციაცია XXI საუკუნე“) 1994 წელს ერთდროულად დახოცეს სნაიპერული იარაღით. და მათი ხაზინა გაქრა. სწორედ ბასკი სეპარატისტების განადგურების მიზნით არაოფიციალური სიკვდილის რაზმების ორგანიზების გამო 1997 წელს ესპანეთის პრემიერ-მინისტრი გონსალესი იძულებული გახდა გადამდგარიყო.

ბა ბოსფორში დესანტის გადასხმის შესახებ და გენერალური შტაბის ოფიცრებმა ფარულად მოინახულეს ბოსფორი და კონსტანტინოპოლი. ოპერაცია უნდა ყოფილიყო შენიღბული, როგორც დიდი წვრთნები, ჯარების კავკასიაში გადაყვანით და კავკასიისკენ მიმავალ ესკადრის მოულოდნელად ბოსფორისკენ შებრუნებით. დანიშნულ მომენტში შავი ზღვის სანაპიროს ყველა სატელეგრაფო კომუნიკაცია ევროპასთან უნდა შეწყვეტილიყო (მდგავსი გეგმა განხორციელდა 08.08.08 ომში).

მაგრამ იყო აგრესიის სხვა მიმართულებებიც. ფაქტია, რომ ჩინელებს სერიოზული პრობლემა ჰქონდათ – ოპიუმის მოთხოვნილება. როგორც ნესი, ბრიტანელები მას წყალში ხსნიდნენ და წვეთებად იღებდნენ, როგორც ტკივილგამაყუჩებელს, საძილე ან ჰალუცინოგენურ ნამალს, რათა უნიჭო პოეტების ფანტაზიას ფრთები შეეხსა. მაგრამ ჩინელებმა დაიწყეს მისი მოწვევა და ეს საბედისწერო იყო¹. ჩინელისთვის შეუძლებელი იყო ოპიუმის დათმობა პირველივე მოწვევის შემდეგ. ბრიტანელებმა დაიწყეს ოპიუმის მოყვანა ინდოეთში და მისი შეტანა ჩინეთში. ბიზნესი იმდენად მომგებიანი აღმოჩნდა, რომ ბრიტანეთისა და საფრანგეთის ჯარებმა ომი დაიწყეს ჩინეთის მთავრობის წინააღმდეგ, როდესაც მან გადაწყვიტა შეეწყვიტა ოპიუმის იმპორტი. ერთმა ფრეგატმა, The Nemesis-მა, მსოფლიოში პირველმა რკინის გემმა, ააფეთქა ყველა დაბრკოლება, რომელიც აზიის იმპერიას შეეძლო გაენია, 1842 წელს შევიდა მდინარე იანციზე და ალყა შემოარტყა პეკინს, მიიყვანა იგი შიმშილის ზღვარზე. ხოლო 1860 წელს, ელჩების მკვლელობის საპასუხოდ, ინგლისისა და საფრანგეთის ჯარებმა გაძარცვეს და გადაწვეს ჩინეთის იმპერატორების საზაფხულო სასახლე, პეკინიდან 8 კილომეტრში, ხოლო 40 წლის შემდეგ, 1900 წელს, ბოქსერის აჯანყების დროს თვით პეკინი აიღო რვა სახელმწიფომ: ავსტრია-უნგრეთმა, ბელგიამ, დიდმა ბრიტანეთმა, საფრანგეთმა, იტალიამ, გერმანიამ, იაპონიამ, ნიდერლანდებმა, რუსეთმა, ესპანეთმა და შეერთებულმა შტატებმა. ეს გახდა „ყველაზე დიდი ძარცვის ექსპედიცია პისაროს შემდეგ“. მისიონერი ლუელა შახტერი წერდა: „რუსი ჯარისკაცების საქციელი მხეცური იყო, ფრანგები ბევრად უკეთესები არ არიან, იაპონელები კი უმონყალოდ ძარცვავენ და წვავენ“. 1900 წელს დედაქალაქი პეკინი დაარბია რუსულმა არმიამ გენერალ ლინევიჩის (კავკასიის ომის გმირი) მეთაურობით, გაიძარცვა

¹ გენეტიკური მიდრეკილების გამო, ჩინელებში ოპიუმზე დამოკიდებულება ძალიან სწრაფად განვითარდა, ისევე როგორც ჩრდილოეთ ქვეყნებში (ფინელებში, რუსებში, ჩინელებში, ინდიელებში) ალკოჰოლზე. მეღვინეობის განვითარებული კულტურის მქონე სამხრეთ ქვეყნების მოსახლეობის სისხლში ალკოჰოლის გადამამუშავებელი ფერმენტები უფრო განვითარებულია. გამონაკლისი მხოლოდ ირლანდიელები და შოტლანდიელები არიან, რომლებსაც ალკოჰოლისადმი მაღალი ტოლერანტობა აქვთ, რაც ადასტურებს მათ წარმოშობას სამხრეთ ქვეყნებიდან. აზიელებისთვის, პირიქით, რასობრივი მახასიათებელია სწრაფი ინტოქსიკაცია.

1900 წელს ჩინეთში 8 ხელისუფლების ალიანსის ჯარისკაცები

პეკინის იმპერიული სასახლე და რუსმა ოფიცრებმა მთელი ძვირფასეულობა გამოზიდეს მოსკოვისა და პეტერბურგის სახლებსა და მუზეუმებში, და რევოლუციის შემდეგ ეს ყვეაფერი არისტოკრატთა გაიტანა ევროპაში, მათ შორის ისტორიული დოკუმენტები. ასე რომ, ცარისტული რუსეთისთვის ახალი კამპანია აღმოსავლეთში წარმატებული და მარტივი ჩანდა¹.

ჯერ კიდევ 1860 წელს რუსეთმა წაართვა ჩინეთს ოკეანის სანაპიროს სეგმენტი, სადაც ააშენა პორტი სიმბოლური სახელწოდებით ვლადივოსტოკი. მაგრამ სამხრეთით ძალიან ახლოს იყო პორტ-არტური. როდესაც იაპონიამ, რომელმაც დაამარცხა ჩინეთი, მოითხოვა პორტ-არტურის მათთვის დაკანონება, რუსეთი მოულოდნელად და იაპონელებისთვის გასაკვირად ჩაერია და გააუქმა ეს მოთხოვნა. ხოლო 1897 წელს, იაპონელების განრისხების მიუხედავად, რუსეთმა თვითონ შეიყვანა ჯარები პორტ-არტურში². აი ასე, რუსეთი მზად იყო იაპონიასთან ომისთვის³. იაპონიასთან ომის კიდევ ერთი

¹ ჩინეთის მსგავსი სამწუხარო ამბავი შეიძლება განმეორებულიყო იაპონიაში. 1587 წელს იაპონიამ ასევე მიატოვა ჯარი და ზოგადად, ცეცხლსასროლი იარაღიც კი (ამოტომ განვითარდა შიშველი ხელით და ხმლით ბრძოლა). 1760 წელს ნებისმიერი უცხოელის შესვლა აიკრძალა და ყველა იაპონელს აეკრძალა ქვეყნის დატოვება. როდესაც 1853 წელს ამერიკელი კომოდორი მეთიუ პერი თავს დაესხა იაპონიას, მას მხოლოდ ოთხი ხომალდი ჰყავდა, მაგრამ მათ უფრო მეტი ცეცხლსასროლი იარაღი ჰქონდათ, ვიდრე იაპონელებს. სწორედ აქ მთავრდება მსგავსება ჩინურ მდგომარეობასთან. იაპონელები შეშინდნენ, რომ მათ იგივე ბედი ეწევათ, როგორც ჩინელებს და დაჩქარებული მოდერნიზაცია დაიწყეს. 1889 წელს იაპონიამ მიიღო კონსტიტუცია და შემოიღო უფასო დაწყებითი განათლება. 1900 წელს იაპონელი ინტელექტუალები მიზნად ისახავდნენ დასწვდნენ დასავლეთს დემოკრატიაში, ინდუსტრიალიზაციაში, ქალთა ემანსიპაციაში და სურდათ ინგლისური გამხდარიყო მეორე ოფიციალური ენა. შედეგად, იაპონიამ დაამარცხა რუსეთის იმპერია.

² პრემიერ ვიტეს თქმით, იგი აიძულეს ჩაიდინა დანაშაული – მიეცა ქრთამი ჩინეთის პრემიერისთვის, ლი ჰონჟანგისთვის, რომელიც 1896 წელს ნიკოლოზ II-ის კორონაციის დღესასწაულზე სანკტ-პეტერბურგს ეწვია. რა თქმა უნდა, ფული არ გადარიცხულა. მან პირადად, 5 მილიონი რუბლი გადარიცხა ფონდში.

³ საინტერესო ეპიზოდი ხევესურების შესახებ კურილებისთვის, ბრძოლის დროს იაპონელმა პოლკოვნიკმა ნაკამურა ჰარაგუჩიმ თავის მემუარებში აღწერა: „მე თავს პროფესიონალ მოფარეკავედ ვთვლი და ვიცნობ ფარეკაობის ბევრ სტილს, მაგრამ არასოდეს მინახავს ის ტექნიკა, რომელსაც ისინი იყენებდნენ. მშვიდად იბრძოდნენ,

მიზეზი საიდუმლო იყო – ნიკოლოზის იაპონიაში ვიზიტის დროს მოხდა მასზე წარუმატებელი და გაუხმაურებელი მკვლელობის მცდელობა¹.

ვიტე მთელი ძალით ეწინააღმდეგებოდა კორეაში ომის დაწყებას და გადადგა, მაგრამ მას პირადი მიზეზების გამო არ მოუსმინეს. მისი მეორე ქორწინება სკანდალური აღმოჩნდა, როდესაც ის დაქორწინდა მატილდა ლისანევიჩზე, არა მხოლოდ მონათლულ ებრაელზე, არამედ განქორწინებულზეც, მით უმეტეს, რომ ვიტეს, პრემიერ-მინისტრს, კონფლიქტი ჰქონდა შეყვარებულის მეუღლესთან, რომელიც ჯერ კითევ ქორწინებაში იყო.

180-მილიონიანი რუსეთის 60-მილიონიანი იაპონიის წინააღმდეგ ომის შედეგი სრული კატასტროფა იყო: მთელი (!) (წყნარი ოკეანისა და შემდეგ ევროპული) რუსული სამხედრო ფლოტი დაიკარგა – 80 ხომალდი, საიდანაც 22 სამხედრო ხომალდია. ამ ფლოტის საერთო ღირებულება იყო 250 ტონა ოქრო. 4 ათასი რუსი მეზღვაური დაიღუპა და 2 ათასი რუსი ტყვედ ჩავარდა. იაპონელებმა მხოლოდ რამდენიმე ათეული მეზღვაური დაკარგეს. ბრიტანელი ოფიცრები იაპონიის ყველა გემზე მრჩევლად იმყოფებოდნენ. პორტ-არტურის საბოლოოდ ხრუშჩოვმა ჩინეთს დაუბრუნა.

ცარიზმის დასასრული პორტ-არტურის კატასტროფისა და 1905 წლის აჯანყების შემდეგ აშკარა იყო, მაგრამ ვიტემ, რომელიც სასწრაფოდ აღადგინეს, გადაარჩინა მეფე. პორტსმუტის ხელშეკრულება იყო დიპლომატიური ტრიუმფი, რომელსაც დიდწილად ხელი შეუწყო რუსეთის ელჩმა შეერთებულ შტატებში გოფმანსტერ ბარონ რომან როზენმა, ბალტიისპირელმა გერმანელმა, რომლის დედაც, ელისაბედ სუხანოვა-სულხანიშვილი ქართველი. რუსეთმა დაკარგა იმპერიის სტატუსი, ხაზინა ცარიელი იყო. ვიტემ რუსეთისათვის სესხის აღება გადაწყვიტა ფრანგული ბანკებიდან, ეს იყო უზარმაზარი, უპრეცედენტო ისტორიული მასშტაბის ვალი – 2,7 მილიარდი ფრანკი (რომელიც მოგვიანებით გახდა ანტანტის საფუძველი). შეერთებულ შტატებში ებრაულმა ბანკებმა უარი თქვეს, რადგან მათი პირობა იყო პოგრომების დასრულება და ებრაელი მოსახლეობის უფლებების გაუმჯობესება. ეს პირობა მიუღებელი იყო ვიტესათვისაც კი. მაგრამ შედეგად, 1917 წელს ცარიზმის დასასრული ბევრად უფრო სისხლიანი აღმოჩნდა, ვიდრე ეს შეიძლებოდა ყოფილიყო 1905 წელს.

მტერს ადევნებდნენ თვალს. ეს იყო ნამდვილი ფარიკაობა. მოგვიანებით გავიგე, რომ ეს საოცარი მეომრები კავკასიიდან იყო². მაშინდელი რუსული პრესაც წერდა ამ ბრძოლაში „რუსი“ ხეცსურების სამურაებზე გამარჯვებაზე. იაპონელებმა მთელი პატივით დაკრძალეს „რუსეთის ტერიტორიული მთლიანობისთვის“ ბრძოლაში დაღუპული კავკასიელები. ერთი ტყვე – ბეჟიტა ყურაული განიკურნა და გაცვალეს ტყვე იაპონელზე. ყურაული 1937 წელს დააპატიმრეს და მისი კვალი დაიკარგა.

¹ სწორედ ამ მკვლელობის მცდელობის შედეგად დარჩა სისხლიანი პერანგი, რომელიც მუზეუმში ინახებოდა და ამ სისხლიდან 100 წლის შემდეგ ნიკოლოზ რომანოვის დნმ-ის ნიმუში აიღეს იდენტიფიკაციისთვის.

1905 წლის რევოლუცია

1905 წელს ტრაგიკული მოვლენების ტალღამ წაღეკა რუსეთი. 1905 წლის იანვარში, ზამთრის სასახლის მოედანზე, ხალხს ცეცხლი გაუხსნეს, რის შედეგადაც 500-ზე მეტი ადამიანი დაიღუპა. მეფემ პირადი ანგარიშიდან 50 ათასი რუბლი გამოუყო გარდაცვლილის თითოეულ ოჯახს, მაგრამ ამან არ უშველა. ტერორის ტრადიცია, „ნაროდნაია ვოლიას“ შემდეგ, აიტაცა სოციალისტურმა მოძრაობამ, რომელსაც ხელმძღვანელობდნენ სოციალისტ-რევოლუციონერები აზეფისა და სავინკოვის მეთაურობით. დინამიტი პირველად გამოიყენეს სოციალისტ-რევოლუციონერებმა სტოლიპინის წინააღმდეგ, როდესაც მისი აგარაკი ააფეთქეს 1906 წელს და ასობით დაიღუპა და დაიჭრა. 1911 წელს სტოლიპინი ბოგროვმა (მორდეჩაი გერშკოვიჩმა) დახვრიტა კიევის ოპერის თეატრში მეფისა და მისი ორი უფროსი ქალიშვილის თვალწინ¹. 1902 წელს შინაგან საქმეთა მინისტრი სიპიაგინი მოკლა თავის კაბინეტში სოციალისტ-რევოლუციონერმა ბალმაშევმა; შინაგან საქმეთა მინისტრს პლევეს 1904 წელს ეკიპაჟის ბორბლების ქვეშ ბომბი ჩაუდეს; 1903 წელს გერშენმა მოკლა უფას რეაქციული გუბერნატორი; მოკლეს განათლების მინისტრი და რამდენიმე გუბერნატორი. 1904 წელს ახალგაზრდა ჩინოვნიკმა, შვედმა პატრიოტმა შაუმანმა, ფინეთის სენატის შენობაში, პისტოლეტი მკერდზე მიადო და სამი გასროლით მოკლა ფინეთის გენერალ-გუბერნატორი ბობრიკოვი, რომელიც ახორციელებდა ფინეთის რუსიფიკაციას, და ადგილზე თავი მოიკლა. დიდი თავადი, მოსკოვის გენერალ-გუბერნატორი, სოციალისტ-რევოლუციონერმა ბოევიკმა კალიევმა კრემლის მახლობლად სიკვდილით დასაჯა 1905 წელს ეკიპაჟის ბომბით აფეთქებით. 1907 წელს სოციალისტ-რევოლუციონერმა სევასტიანოვმა ბომბი ესროლა მოსკოვის გენერალ-გუბერნატორის გერშელმანის ეკიპაჟს, მაგრამ ის არ მომკვდარა. გერშელმანს ასევე გაუმართლა შემდეგ ჯერზე, როცა ებრაელმა ანარქისტმა ტოკარმა მას ქუჩაში ესროლა. 1905 წელს ბომბი ესროლეს მოსკოვის გენერალ-გუბერნატორს, ვიცე-ადმირალ დუბასოვს; ბომბით დაიღუპა სევასტოპოლის კომენდანტი გენერალი ნეპლიუევა. 1906 წელს, პეტერბურგის სამედიცინო ინსტიტუ-

¹ პარადოქსულია, რომ პრემიერ-მინისტრ ვიტეზე რევოლუციონერების მხრიდან არც ერთი მკვლელობის მცდელობა არ მომხდარა, ყველაფერი მარტივად არის ახსნილი. ვიტე თავს ყოველთვის კავკასიელ კაცად თვლიდა, რადგან ის დაიბადა და გაიზარდა თბილისში და მისი ოჯახი იქ ცხოვრობდა (მსოფლიოში ცნობილი ეზოთერული მისტიკოსი მადამ ბლავატსკი მისი ბიძაშვილი იყო და ბებიასთან ერთად იზრდებოდნენ თბილისში). ერთ დღეს ვიტეს მეგობარმა, გენერალმა ლორის-მელიქოვმა (მელიქიშვილი), ყოფილმა თბილისის გუბერნატორმა, შემდეგ რუსეთის შინაგან საქმეთა მინისტრმა, უთხრა, მას ჰქონდა ინფორმაცია, რომ საქართველოში ვიტეების ოჯახის პატივისცემის გამო, ის იმყოფებოდა კავკასიელი რევოლუციონერების დაცვის ქვეშ და არც ერთი მისი მოკვლის მცდელობა არ ყოფილა, რაც გამონაკლისი იყო.

ტის გახსნისას, სოციალისტ-რევოლუციონერმა მებრძოლმა კუდრიავცევმა ბრაუნინგის გასროლით მოკლა პეტერბურგის გუბერნატორი ფონ დერ ლაუნცი, რომელიც უკვე გადაურჩა მკვლელობის 15 მცდელობას. კუდრიავცევის თავი პოლიციამ სპირტით სავსე ჭურჭელში მოათავსა და გამოფინა. 1908 წელს რუსეთის მეფემ მოინახულა შოტლანდიის გემთმშენებლობა გლაზგოში, სადაც რუსეთისთვის აშენდა კრეისერი Rurik. ორმა ადამიანმა მიიღო რევოლუციონერები სოციალისტ-რევოლუციონერთა ლიდერი სავინკოვისგან მეფეზე ტერორისტული თავდასხმისთვის, მაგრამ არც ერთმა არ ისროლა. საიდუმლო პოლიციის დეპარტამენტის ხელმძღვანელმა ლოპუხინმა სოციალისტ-რევოლუციურ პარტიას განუცხადა, რომ ტერორისტული საიდუმლო ფრთის ხელმძღვანელი აზეფი პოლიციის უფროსის რაჩკოვსკის ჯაშუში იყო. პარტიამ სავინკოვის ხელმძღვანელობით შიდაგამოძიება ჩაატარა, მაგრამ დანაშაული ვერ დაამტკიცა. რევოლუციური ექსტრემიზმი იმდენად ძლიერი იყო, რომ ილია მეჩნიკოვმაც კი, ცნობილმა მეცნიერმა, რომელიც მუშაობდა პარიზის პასტერის იმუნოლოგიის ინსტიტუტში, პრემიერ-მინისტრ ვიტესთან პირად შეხვედრაზე ურჩია მას მოსკოვში შეეკრიბა ყველა რევოლუციონერი, შემდეგ კი დაეჭირა და დაეხვრიტა. გენერალმა ივანე დუმბაძემ (ის და მისი სამი ძმა გენერალ-მაიორი იყვნენ), იალტისა და ყირიმის გენერალ-გუბერნატორმა, რასპუტინის ლიკვიდაციის ნებართვა წერილობით სთხოვა. 1907 წელს მოხდა 3000 ტერორისტული თავდასხმა, საშუალოდ ყოველდღიურად 18 ადამიანი იღუპებოდა. იმპერიამ უპასუხა სტოლიპინის ტერორით. მან დაითხოვა დუმა და შემოიღო ტროიკები, რომელმაც ათასობით ადამიანი სიკვდილით დასაჯა. სახრჩობელას „სტოლიპინის ჰალსტუხს“ ეძახდნენ.

ეს ტერორი იყო აგრეთვე პასუხი ტოტალური რუსიფიკაციის პოლიტიკაზე: აკრძალული იყო ბიბლიის უკრაინულ ენაზე თარგმნა, ფინეთის რესპუბლიკის კონსტიტუცია. გაუქმდა პრივილეგია და ფინელებმა დაიწყეს სამსახური არა ადგილობრივ ეროვნულ გვარდიაში, არამედ რუსეთის ჯარში. ტრადიციულად, ებრაელები განსაკუთრებით განიცდიდნენ რომანოვების ანტისემიტიზმს. როდესაც ნიკოლოზ II-ის მეუღლე ენვია მშობლიურ დარმშტადტს ნეიროფსიქიატრიული დაავადებების სამკურნალო აბაზანების მისაღებად, მან აუკრძალა ებრაელ ექიმებს მისი მკურნალობა¹.

1905 წლის 22 ოქტომბერს თბილისში მოენყო შავი ასეულის დემონსტრაცია, რომელიც გადაიზარდა სროლაში 43 მოკლულითა და 88 დაჭრილით. საქა-

¹ პოეტი ესენინის ახლო მეგობარი, რომელიც იმპერატორმა პირველ მსოფლიო ომში გაათავისუფლა სამხედრო სამსახურიდან რასპუტინის თხოვნით, იყო განინი, ხელმძღვანელი „რუსი ფაშისტების ორდენის“, რომელიც შეიქმნა რუსეთის „ებრაული ინტერნაციონალის უღლისგან გადასარჩენად“. 1925 წელს იაგოდამ დააპატიმრა ორდენის 25 წევრი, როცა პოეტი კავკასიაში იყო, და სასწრაფოდ დახვრიტეს.

რთველოში ადმინისტრაცია სრულიად დეზორგანიზებული იყო¹. როდესაც 1905 წლის ნოემბერში გაჩნდა თბილისში სომხურ-თათრული კონფლიქტის საფრთხე, გენერალ-გუბერნატორ ვორონცოვ-დაშკოვს (რომლის სიძე, გენერალ-გუბერნატორი შუვალოვი, მოკლეს მოსკოვში ტერორისტებმა, ხოლო ტამბოვში მისი ქონება გაძარცვეს) სხვა გზა აღარ დარჩა, გარდა იმისა, რომ სოციალ-დემოკრატიული პარტიისათვის დროებით გადაეცა 500 თოფი და ეს მხოლოდ ისიდორ რამიშვილისა და სილიბისტრო ჯიბლაძის სიტყვიერი დაპირების სანაცვლოდ. ნიკოლოზ II-მ გენერალ-გუბერნატორს მისწერა: „იუსტიციის მინისტრმა შემატყობინა, რომ თქვენ 500 თოფი დაურიგეთ რევოლუციონერებს, რომლებიც ამჟამად ქალაქს იცავენ პოლიციის ნაცვლად, არ მინდა დავიჯერო ეს შეუძლებელი ამბები!“ გასაკვირი ისაა, რომ ამ იარაღის ნახევარი მართლაც დააბრუნეს. იმპერატორმა ამიერკავკასიაში მთელი ძალაუფლება სამხედროებს გადასცა, გენერალ გრიაზნოვის მეთაურობით. სადამსჯელო ღონისძიებები გაძლიერდა. სოციალ-დემოკრატებმა გენერალ გრიაზნოვს განაჩენი გამოუტანეს, ტერორისტი სპეციალისტი არშაკ მელრახიანცი კი სასჯელის შესასრულებლად მიიწვიეს. 1906 წელს თბილისში ჯორჯიაშვილმა ბომბი ესროლა და მოკლა გენერალი გრიაზნოვი. წინა დღეს ბომბი არ ესროლეს ვინაიდან ეკიპაჟში მისი მეუღლეც იჯდა.

ამავე დროს, 1905 წელს ბაქოში სომხურ-თათრულმა ხოცვა-ჟლეტამ იფეთქა. გუბერნატორი ნაკაშიძე, გავლენიანი ადამიანების ჯგუფთან ერთად, პირადად დადიოდა ქალაქის ქუჩებში, აწყნარებდა სიტუაციას, მაგრამ სროლა გაგრძელდა. რუსული არმია არ ჩარეულა. ორი თვის შემდეგ გუბერნატორ ნაკაშიძის ფაეტონი ბაქოში ააფეთქეს პოგრომების ხელის არშემლის გამო. მაგრამ შედეგი საპირისპირო იყო. გენერალ-გუბერნატორის ფადეევის დროს ხოცვა-ჟლეტა ყოველგვარი შეზღუდვის გარეშე განახლდა.

ეკლესიაშიც ქაოსი სუფევდა. ქართული ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენის მოთხოვნით მასობრივი დემონსტრაციები სასტიკად დაარბიეს. ქართულ ენაზე ღვთისმსახურება აიკრძალა და ამის ფონზე ეგზარქოსმა ნიკონმა ეთნიკური განხეთქილების მიზნით, გასცა ბრძანება ლოცვების აფხაზურ და ოსურ ენებზე ეთარგმნათ, რისთვისაც იმ რამდენიმე ტერორისტმა თბილისში თავის რეზიდენციაში მოკლა 1908 წელს. ეს იყო მართლმადიდებელი მაღალი რანგის მაღალჩინოსნის მეორე მკვლელობა საქართველოში. პირველი მნიშვნელოვანი აქტი 1886 წელს მოხდა, როდესაც სემინარიის შენობაში ოსმა იოსებ ლაგივემა (ლაგიაშვილი) დანით დაჭრა თბილისის სემინარიის რექტორი პაველ ჩუდეცკი. მანამდე ჩუდეცკის სილა გააწნა მომავალმა სოციალისტმა სილიბის-

¹ უკანონობა სრული იყო, 1907 წელს მეუღლესთან ერთად მოკლეს „ერის მამა“ ილია ჭავჭავაძე. დიდი ალბათობით ინტერნაციონალისტ-სოციალისტებმა. სავარაუდო მკვლევლები – ბერბიჭაშვილი და ჯაში – დახვრიტეს NKVD-მ სასამართლოს შემდეგ მეორე მსოფლიო ომის დროს.

ტრო ჯიბლაძემ¹. ჩუდეცკი ცნობილი იყო არა მხოლოდ თავისი ანტიქართული საქმიანობით, არამედ როგორც უზნეო პიროვნება. მას ჰყავდა ცოლი, მარიამ მენჟელიძე, რომელიც ეგზარქოსის საყვარელი იყო და ყოველ საღამოს მთელი სემინარია მოწმე იყო, როგორ მიაცილებდა თავის ცოლს ფატონამდე საყვარლის მოსანახულებლად. ამ სამარცხვინო საქციელს კავკასიაში ვერ შეეგუებოდნენ. ჩუდეცკის დაკრძალვაზე ეგზარქოსმა საქართველოს წყევლის ცნობილი სიტყვები წარმოთქვა, რამაც სასტიკი პროტესტი გამოიწვია, მიუხედავად იმისა, რომ ეგზარქოსმა დაწყევლა „წრე და გარემო, რომელმაც ასეთი ყაჩაღი ლაგიევი გააჩინა“. დიმიტრი ყიფიანი, ცნობილი პუბლიცისტი, აღიარეს და სტავროპოლში გადაასახლეს და იქ ყაჩაღებმა „ძარცვის მიზნით“ მოკლეს. ის გმირად დაკრძალეს თბილისში. ლაგიევი 20 წლით გაგზავნეს ციმბირში. მაგრამ მან მოახერხა სახალინიდან იაპონიაში გაქცევა და 1890 წელს გადავიდა სან-ფრანცისკოში. ეგზარქოსი გადაიყვანეს ყაზანში, სადაც წაიყვანა ჩუდეცკის ქვრივი.

ქართველი დელეგატები აქტიურად მონაწილეობდნენ რუსეთის ოთხ-ივე სახელმწიფო სათათბიროს მუშაობაში 1906 წლიდან. ნოი ჟორდანია, კარლო ჩხეიძე, აკაკი ჩხენკელი, აკაკი წერეთელი და ისიდორე და ნოე რამიშვილები² პრაქტიკულად ხელმძღვანელობდნენ რუსეთის სოციალ-დემოკრატიულ პარტიას და ფრაქციას დუმაში³, ხოლო ებრაელებმა, სომხებმა და პოლონელებმა შექმნეს საკუთარი სექციები სოციალ-დემოკრატიულ პარტიაში. ბაკუნინის მიერ შექმნილი ანარქისტული პარტიის თვალსაჩინო ლიდერები იყვნენ ნეჩაევი და ვარლამ ჩერქეზიშვილი. ასევე აქტიურობდა საქართველოს სოციალისტ-ფედერალისტური რევოლუციური პარტია არჩილ ჯორჯაძის მეთაურობით, რომელიც 1905 წელს საქართველოში აწყობდა დემონსტრაციებს ლოზუნგებით: „ძირს იმპერატორი. გაუმარჯოს იაპონელებს!“ ამან მიიპყრო იაპონური დაზვერვის ყურადღება და მოეწყო თურქეთიდან საქართველოს სანაპიროზე იარაღის მიწოდება.

¹ თბილისის სასულიერო სემინარიაში სწავლობდა სტალინი, ჟორდანია, ისიდორე და ნოე ჟორდანია, ჯუღელი, ჯიბლაძე, და მაგი გურჯიევი. ჟორდანიამ გაუწია პროტექცია ჯუღაშვილს სემინარიაში შესვლისას.

² ყველა მათგანი დაიბადა საქართველოში, რელიგიური ოჯახში და არ იცოდნენ რუსული ენა, სკოლაში ისწავლეს როგორც უცხო ენა და გახდნენ ათეისტი სოციალისტები.

³ სწორედ ჟორდანიამ, როგორც რუსეთის სოციალ-დემოკრატიული პარტიის ყველაზე ავტორიტეტულმა ლიდერმა, გააცნო ლენინი პლუხანოვს ჟენევის ტბის სანაპიროზე 1895 წელს. ჟორდანია თავად ეწვია პლუხანოვსა და მის მეუღლეს რამდენიმე წლის შემდეგ, როცა პლუხანოვის თქმით, ჟენევაში მხოლოდ 5 მარქსისტი იყო. პარალელურად ჟორდანია შტუტგარტში კაუცკის სტუმრობდა, სადაც პარფუსი (ჰელფანდი) გაიცნო და სადაც პარკში ფრანგულად საუბარობდნენ. ხოლო იტალიელი სოციალისტი მუსოლინი დაეხმარა მას პირველი მსოფლიო ომის დაწყების შემდეგ საქართველოში დაბრუნებულიყო.

საქართველო ცნობილი იყო „ექსპროპრიაციებით“, ანუ ბანკების ძარცვით. ყოველთვის სახელმწიფო ბანკებს ძარცვავდნენ, რადგან კერძო ბანკები „ნებაყოფლობით“ აძლევდნენ რევოლუციონერებს რეგულარულ შენატანებს. ყვირილაში 1905 წელს მნიშვნელოვანი ძარცვა მოხდა და სტალინის მეგობარმა, სოციალ-დემოკრატიულმა ტერორისტმა, სომხური წარმოშობის კამომ (ტერ-პეტროსიანმა), ამ 200 ათასი მანეთით რუმინეთში იყიდა იარაღი, ასაფეთქებელი ნივთიერებები და გემით ჩაიტანა ფოთში. მომდევნო წელს, 1906 წელს, ელევანტური ოპერაცია ჩაატარა საქართველოს ფედერალისტთა პარტიამ. კოლა კარგანოვმა ყალბი სამხედრო ფორმაში გამოწყობილმა, ოლქის შტაბის მეთაურს გადასცა ყალბ „საიდუმლო“ წერილი დუშეთის სახელმწიფო ბანკის ფილიალიდან სამხედრო მცველის გაყვანის ბრძანებით და მან უყოყმანოდ გასცა ბრძანება მცველის მოსახსნელად. ღამით ტერორისტები ბანკში მშვიდად შევიდნენ და 315 000 მანეთი წაიღეს¹. 1904 წელს იაპონურმა დაზვერვამ ფინელ რევოლუციონერებს გადასცა ინფორმაცია ჰელსინგფორსის (ჰელსინკი) ბანკში 5 მილიონი ოქროს რუბლის არსებობის შესახებ. ფინელმა ანარქისტებმა ამ სამუშაოზე მიიწვიეს კოლეგები კავკასიიდან. ანარქისტებმა – ჩერქეზოვილმა, აშორდიამ, სვანიძემ და გოცირიძემ ბანკის მცველები დაათვრეს და მთელი ოქრო წაიღეს.

¹ ამ საქმეზე დააკავეს ქართველი კათოლიკე იოსებ დავრიშვი, მაგრამ ღამით პატიმრებმა თბილისში, მეტეხის ციხის კედელი დაანგრეს და გაიქცნენ. მომდევნო, 1907 წელს, შვეიცარიის პოლიციამ ბაქოდან ჩამოსული ქართველთა ჯგუფი, მათ შორის დავრიშვი, დააპატიმრა, რომლებიც ევროპაში ჩამოსულ ემიგრანტი ბუნდესმენებს არეკეტებდნენ. მათ ბინებიდან 87 იარაღი ამოიღეს. გააძევეს შვეიცარიიდან, დასახლდა საფრანგეთში, გახდა პილოტი, მონაწილეობა მიიღო პირველ მსოფლიო ომში. დაჭრის შემდეგ მუშაობდა ლაზურგის აეროპორტში და თანამშრომლობდა რამდენიმე სადაზვერვო სააგენტოსთან, მათ შორის საბჭოთა უწყებებთან. სტალინმა შესთავაზა საქართველოში დაბრუნებულიყო. დავრიშვი თავის მოგონებებში წერდა, რომ სტალინი მისი ნახევარძმა იყო; მამამისს, რაიონის პოლიციის უფროსს, სტალინს მუდამ პრობლემები ჰქონდა ლოთ მამასთან და ამიტომ პოლიციას დედასთან, კეკესთან ჰქონდა კავშირი. 1975 წელს სიბერის შედეგად გარდაიცვალა.

ამ ექსპროპრიაციის კიდევ ერთი ნევრი, ლეო კერესელიძე, ასევე ემიგრაციაში წავიდა შვეიცარიაში 1905 წელს, სადაც მიიღო დოქტორის ხარისხი ჟენევის უნივერსიტეტში. რუსეთის მთავრობა ითხოვდა მის დეპორტაციას. საქმე სასამართლოში გადაიგზავნა. ბელგიელმა საერთაშორისო სამართლის ექსპერტმა ერნსტ ნისმა შეისწავლა 1783 წლის გეორგიევსკის ტრაქტატი და დაასკვნა, რომ საქართველო ოკუპირებულია და ქართველების ნებისმიერი ქმედება რუსეთის წინააღმდეგ არის „ლეგიტიმური პოლიტიკური საქმიანობა“. მით უმეტეს, რომ ამ ექსპროპრიაციას მსხვერპლი არ მოჰყოლია. პირველი მსოფლიო ომის დროს ლეო კერესელიძე იყო თურქეთში ქართული ლეგიონის მეთაური, ხოლო მეორე მსოფლიო ომის დროს გერმანიაში ქართული ლეგიონის მეთაური. გარდაიცვალა 1944 წელს.

1907 წელს ლონდონში სოციალ-დემოკრატიული პარტიის მე-5 კონგრესის დასაფინანსებლად ლენინმა პარტიის მებრძოლებს სთხოვა ექსპროპრიაცია. პოლონეთსა და ურალში მცდელობები წარუმატებელი აღმოჩნდა. სტალინ-კამოს ჯგუფმა 1907 წელს დაბოძა თბილისის ცენტრალურ მოედანზე და გაიტაცა 300 000 მანეთი. მხოლოდ ქალაქის ფული წაიღეს და ლენინს გაუგზავნეს ფინეთში. ერევნის მოედნის საქმე მთელ მსოფლიოში გახდა ცნობილი¹. დიდი ძალისხმევა დაიხარჯა დამნაშავეების მოსაძებნად. პეტერბურგიდან პოლიციის დეტექტივი ბალაბანსკი გაგზავნეს, რომელიც გამოძიების ჩავარდნის გამო დეპრესიაში ჩავარდა და თავი მოიკლა. შვეიცარიაში ლიტვინოვი, სსრკ-ს მომავალი სახალხო კომისარი დააკავეს, როდესაც ის ერევანის მოედანზე მოპარული ბანკნოტების გაცვლას ცდილობდა. მაგრამ შვეიცარიის სასამართლომ დაადგინა, რომ ეს იყო პოლიტიკური ბრძოლა და გაათავისუფლა პოლიტიკური პატიმარი. მებრძოლთა მთელი ჯგუფი გადავიდა ბაქოში ექსპროპრიაციის გასამეორებლად. მაგრამ რამდენიმე უცხოელის ერთ ადგილზე გამოჩენა შენიშნა პოლიციამ, და სროლაში ყველა დაიხოცა. კამო გერმანიაში დაიჭირეს, მაგრამ თავი ფსიქიურად დაავადებულად გაასაღა და გამოუშვეს.

პირველი ინტერნაციონალის სესია მოსკოვში ლოზუნგებით ინგლისურ, ქართულ და სომხურ ენებზე.

დასავლეთ საქართველოში ცარიზმისთვის ბრძოლა კიდევ უფრო სავალალო მდგომარეობაში იყო. გურია სოციალისტური იდეოლოგიის გავრცელების სათავეში მოექცა. ტოლსტოი წერდა, რომ „გურულები რუსეთის რევოლუციის ავანგარდში არიან“. იგივეს აცხადებდნენ ლენინი, ტროცკი, პლეხანოვი. გურულები წარმოადგენდნენ მეფის რუსეთის მოსახლეობის ერთ-ერთ ყველაზე განათლებულ ნაწილს, მაგრამ უმუშევრობის მაღალი დონით. გურიის მამრობითი სქესის მოსახლეობა იძულებული იყო ემოგზაურა რუსეთსა და სხვა ქვეყნებში საარსებო წყაროს მოსაპოვებლად. იტალიელი მოგზაური ლუიჯო ვილარი წერდა, რომ „გურიაში ყველაზე შორეულ სოფლებშიც კი რეგულარულად იღებდნენ გაზეთებს თბილისიდან, ბათუმიდან და რუსეთიდან“. 1905 წელს გურია პრეზიდენტ ბენია ჩხიკვიშვილის მეთაურობით რესპუბლიკადაც კი გამოცხადდა. მათ მაშინვე დაიწყეს რევოლუციის „ექსპორტი“ და გაგზავნეს მებრძოლები რუსეთის ყველა რეგიონში. ცნობილი ციმბირის წითელი

¹ 1908 წელს პილსუდსკიმ (შემდგომში პოლონეთის პრეზიდენტი) ექსპროპრიაცია მოახდინა ვარშავა-მოსკოვის მატარებელზე.

სარდალი ნესტორი (კალანდარიშვილი), შორეული აღმოსავლეთის რესპუბლიკის კავალერიის მეთაური (1920-22), რომელმაც გაათავისუფლა ირკუტსკი, ვლადივოსტოკი, იაკუტია თეთრგვარდიელებისგან და იაპონელებისგან. ქუთაისის გუბერნიის გუბერნატორი სტაროსელსკი თავს სოციალ-დემოკრატად თვლიდა და წითელი პერანგი ეცვა. 1905 წელს გენერალი ალიხანოვ-ავარსკი¹ ჯარით გაგზავნეს რეგიონის დასამორჩილებლად. ალიხანოვმა დააპატიმრა სტაროსელსკი და გააძევა კავკასიიდან. მისი სისასტიკისა და ასობით რევოლუციონერის დახვრეტის გამო, ალიხანოვს სიკვდილით დასჯა მიესაჯა და ის მოკლა 1907 წელს ალექსანდროპოლში გურულმა ვანო ალიხანაშვილმა სომეხ მებრძოლ კამოსთან და მომავალ სომეხ გენერალ დროსთან² ერთად. გურიაში ანარქიამ ისეთ მასშტაბებს მიაღწია, რომ სოციალ-დემოკრატები იძულებულნი გახდნენ ადგილობრივ აბრაგებისთვის ულტიმატუმი წაეყენებინათ – დაეტოვებინათ ტყე და დაეყარათ იარაღი. სოციალ-დემოკრატების შექმნილმა სპეციალურმა რაზმებმა გაანადგურეს ასობით ბანდიტი, რომლებიც არ დანებდნენ.

პირველი მსოფლიო ომი (1914-1917 წწ.)

ასე რომ, რომის იმპერიის, ფრანკთა იმპერიის, ჯვაროსნული ლაშქრობების, რენესანსის, ანგლო-საფრანგეთის ასწლიანი ომისა (როდესაც ბრიტანეთი ცდილობდა დაემორჩილა საფრანგეთი, რათა გაბატონებულიყო ევროპაში) და ამერიკის აღმოჩენის შემდეგ, როცა ყველა ამერიკული რესურსი გაფლანგეს კათოლიკე ესპანელმა ჰაბსბურგებმა პროტესტანტიზმთან და ბრიტანელებთან ბრძოლაში, და ანგლო-საქსების მიერ ნაპოლეონის ევროპის გაერთიანების მცდელობის ჩაშლის შემდეგ, შეიქმნა მოჩვენება, რომ მსოფლიო გადანაწილდა და დიდი ომის შესაძლებლობა ევროპაში აღარ არსებობდა.

¹ ავარიელი წარმოშობის დადესტნელ გენერალს, ისევე როგორც საქართველოში, დაშნაკუტუშმა სიკვდილი მიუსაჯა ერივანის პროვინციაში აჯანყების ჩახშობისა და მეუღლის ნათესავების, ნახიჩევანის ხანების ღიად მხარდაჭერისთვის.

² დრასტამატ კანაიანმა (გენერალი დრო) (გარდაიცვალა ბოსტონში 1956 წ.) ბომბით მოკლა 1905 წელს ბაქოს მერი თავადი ნაკაშიძე, რომელიც ცდილობდა ბაქოში სომხურ-აზერბაიჯანული ხოცვა-ჟლეტის დამშვიდებას. 1918-1920 წლებში გახდა დამოუკიდებელი სომხეთის თავდაცვის მინისტრი, როდესაც თავს დაესხნენ საქართველოს, აზერბაიჯანსა და თურქეთს. მან ხელისუფლება ბოლშევიკებს გადასცა და ემიგრაციაში წავიდა რუმინეთში, სადაც ნაცისტებს შეუერთდა და ყირიმსა და კავკასიაში სომხურ ლეგიონს მეთაურობდა. ის იყო ბორმანის ოჯახის ახლო მეგობარი. ომის შემდეგ ის ამერიკელებმა დააკავეს, მაგრამ მალევე გაათავისუფლეს. ჭორების თანახმად, ის იცნობდა სტალინს, იყო მის შესახვედრად მოსკოვში, მაღლიერების ნიშნად იმისთვის, რომ ერთხელ სიკვდილს გადაარჩინა.

იმ დროს არავინ აქცევდა ყურადღებას პრუსიას ევროპის პერიფერიაზე. მოულოდნელად, პრუსიელებმა დაამარცხეს ავსტრია და დიდებული საფრანგეთი. შემდეგად, ევროპის ცენტრში ბისმარკმა ჩამოაყალიბა ამბიციური გერმანული ეროვნული სახელმწიფო¹. გერმანიამ დაიწყო უფრო მეტი ფოლადისა და ნახშირის წარმოება, ვიდრე ბრიტანელებმა, შექმნეს უძლიერესი სახმელეთო არმია (თუმცა მათ ვერასოდეს შექმნეს ბრიტანეთის მსგავსი საზღვაო ფლოტი). მიუხედავად იმისა, რომ ანგლოსაქსები ყოველთვის წინ იყვნენ სამეცნიერო და ტექნიკური გამოგონებებით, გერმანელებს შეეძლოთ ბრიტანელების მიერ გამოგონებული ნებისმიერი პროდუქტის წარმოება იაფად და მაღალი ხარისხით. ამისათვის მათ სჭირდებოდათ რესურსები და ბაზრები – სასიცოცხლო სივრცე. გერმანელებს რაციონალურებსა და მეთოდურებს, მაგრამ ყოველგვარ ფანტაზიას მოკლებულებს, შემოქმედებითმა ანგლოსაქსებმა არ მისცეს საზღვარგარეთ კოლონიების ყოლის უფლება (როგორც ინდიანა ჯონსის სერიალში) და გერმანელებმა ამპარტავნულად გადაწყვიტეს კონკურენცია გაუწიათ ანგლოსაქსებისათვის². გერმანელები შეცდნენ, რადგან ეგონათ,

¹ შემდეგ, როგორც 80000 საფრანგეთის არმია იმპერატორ ლუი ნაპოლეონთან ერთად ალყაში მოექცა მდინარე სედანს და 1871 წელს კანცლერმა ოტო ფონ ბისმარკმა მოამზადა განცხადება გერმანიის იმპერიის შექმნის შესახებ, პრუსიის იმპერატორის ხელმძღვანელობით, დიდი ვერსალის დარბაზში, პარიზში. როგორც ბისმარკი წერდა თავის ნიგნში „Gedanken und Erinnerungen“, მან მიიღო გერმანია ისეთ მდგომარეობაში, რომელშიც გერმანელებს ახასიათებთ „ჩხუბისადმი ვნება და დისციპლინის ნაკლებობა, რაც დამლუპველია ნებისმიერი კეთილშობილური წამოწყებისთვის“ და მხოლოდ გონივრული მმართველობის პირობებში გერმანელები გახდნენ ყველაზე მოწესრიგებული და ორგანიზებული ევროპელები.

² მიუხედავად იმისა, რომ ორივე ხალხი გენეტიკურად პროტესტანტი გერმანელი იყო, ანგლოსაქსების უპირატესობა (მოტლანდიურ-ირლანდიურ-ბასკური გენეტიკის საფუძველზე, რომელიც წარმოიშვა კელტ-იბერიული (იბერიულ-კავკასიური) სუბსტრატადან) ამოუწურავი აღმოჩნდა და გამოიხატა ტექნიკურ გამოგონებებში (რადარი, ჰიდროფონები, რაციები, ლოკატორები, დეკოდირება და ა.შ.), კრეატიულობასა და თავისუფლების სიყვარულში. როდესაც ბრიტანეთში დაარსდა ორდენი პირველ მსოფლიო ომში გამარჯვების უკვდავსაყოფად, მას ეწერა: „ცივილიზაციისთვის“. გერმანული Kultur ვერ გაუწევდა კონკურენციას ძველ ევროპულ იბერიულ ფესვებს. ეს დახვეწილი უძველესი ორიგინალური იბერიულ-კავკასიური გენეტიკური კოდი, რომელიც დაცულია ყველაზე სუფთა სახით ძნელად მისადგომ ჩრდილო-დასავლეთში (და კავკასიის მთებში) უპირატესობას ანიჭებს ნებისმიერ სხვა კომბინაციას. ვილჰელმმა და ჰიტლერმაც აღიარეს, რომ არ სურდათ ბრიტანელებთან ომი და ამ ომებს ამართლებდნენ ბრიტანელების ამპარტავნობით. ასე რომ, ჰიტლერმა გააჩერა ტანკები დუნეკრკის მახლობლად და ჩერჩილს ნება დართო 400 000 ბრიტანელი და ფრანგი ჯარისკაცის ევაკუაცია თავის კუნძულზე. ამრიგად, გერმანელების დასამშვიდებლად ორი მსოფლიო ომი იყო საჭირო, რის შემდეგაც ის ანგლოსაქსური სამყაროს ღირსეული ნაწილი გახდა.

რომ ბრიტანეთს არ ჰყავდა სამხედრო ძალა (ჯარი მოხალისე იყო), ნაპოლეონის შემდეგ რამდენიმე თაობა არ იბრძოდა და თითქოს დაავიწყდა კიდეც ომის წარმოება. ბურებთან ბოლო ომი ბრიტანელებისთვის წარუმატებელი აღმოჩნდა და გერმანიას¹ და რუსეთში ბევრმა შეცდომით დაიწყო გრანდიოზული გეგმების შედგენა გავლენის სფეროების გადანაწილებისთვის. ამიტომ, 1914 წელს ავსტრიის მემკვიდრის ფრანც ფერდინანდის მკვლელობა² გერმანელებმა „მარსის საჩუქარად“ მიიჩნიეს³.

¹ იმპერატორმა ვილჰელმმა, მილოცვის დეპეშაში ტრანსილვანიის პრეზიდენტისადმი, სარკასტულად გაუსვა ხაზი ბრიტანელებზე გამარჯვების მნიშვნელობას, რომელსაც სამხრეთაფრიკელებმა მიაღწიეს „უცხო სახელმწიფოების დახმარების გარეშე“, აშკარად მიაინიშნებდა ბრიტანელების არასახარბიელო ბედზე კონფლიქტში გერმანიის ჩარევის შემთხვევაში. სწორედ ამ წერილის შედეგად გაცნობიერეს ბრიტანელებმა საფრთხის რეალობა და კაბინეტის სხდომაზე გადაწყდა ფლოტის გაძლიერება. მისი დომინირება მოწინააღმდეგეთა ნებისმიერ კომბინაციაზე იყო ბრიტანეთის უსაფრთხოების გარანტი.

² სერბი ტერორისტები უპირველესად მიზნად ისახავდნენ არა მემკვიდრეს, არამედ მის მეუღლეს. ფაქტია, რომ მეფისნაცვლის ცოლი ჩეხური ოჯახიდან იყო, ხოლო უნგრელები და სლავები (სერბები, ჩეხები და ა.შ.) ავსტრიელების მხრიდან ერთმანეთზე ეჭვიანობდნენ. გავრცელდა ჭორები ავსტრია-უნგრეთი-სლავის შექმნის შესახებ. ამიტომ, ჩეხი პრინცივას პოპულარობაში სერბებმა დაინახეს საფრთხე იმპერიულ კარზე ჩეხების პოზიციების განმტკიცებაში. ამ დამსხვრეული იმედების გამო, პირველი მსოფლიო ომის დროს ჩეხები მასობრივად გადავიდნენ რუსეთის მხარეზე, მეორე მსოფლიო ომში კი წითელი არმიისთვის წინააღმდეგობა არ გაუწევიათ, თუმცა არც გერმანელებს ებრძოდნენ.

³ მართლაც, ეს იყო წარმოუდგენელი დამთხვევების სერია. სერბებისთვის ძალიან რთული იყო მეზობელი სახელმწიფოს მეთაურის მკვლელობის ორგანიზება. შეტევა განწირული იყო წარუმატებლობისთვის. ტერორისტების როლისთვის ბოლო ეტაპზე ტუბერკულოზით დაავადებული თვითმკვლელები აარჩიეს. ნასროლი ბომბი აფეთქდა, მაგრამ მშვიდობიანი მოქალაქეები დაიღუპნენ. მეტროლები სასონარკვეთილნი დაიშალნენ, მაგრამ ფერდინანდმა გადაწყვიტა დაჭრილები საავადმყოფოში მოენახულებინა. შემთხვევით მძღოლს გზა აერია და გავრილო პრინციპის წინ ვინრო გზაზე დაიწყო ავტომობილის შემობრუნება. მან 3 მეტრიდან 2 ტყვია ესროლა და ჯერ მეუღლე მოკლა, შემდეგ კი – მემკვიდრე. სერბეთმა ტერორისტებს მაღალი ხარისხის კალიუმის ციანიდის კაფსულებიც კი ვერ მიაწოდა, მხოლოდ გულისრევა და ლებინება გამოიწვია.

რატომ კვეთენ სერბეთის აგენტები არალეგალურად მეზობელი ქვეყნის, ბოსნიის საზღვრებს და აწყობენ ავსტრია-უნგრეთის ტახტის მემკვიდრის მკვლეობას, საჭიროებს განმარტებას. ფაქტია, რომ ბოსნია-ჰერცეგოვინა ანექსირებული იყო ავსტრია-უნგრეთის მიერ და სერბ ნაციონალისტებს ამის მიღება არ სურდათ, რადგან ამ შემთხვევაში სერბეთი იზოლირებული დარჩა ადრიატიკის ზღვის სანაპიროდან. ზღვაზე გასვლას ისეთივე დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა, როგორც პეტერბურგის პორტს რუსეთისთვის, „ფანჯარა ევროპისკენ“, მნიშვნელოვანი საშუალებაა პანსლავურ სამყაროში ლიდერობისთვის ბრძოლაში.

ერთი შეხედვით ვერავინ იწინასწარმეტყველებდა, რომ ამ მკვლევლობას შეეძლო მსოფლიო ომი გამოენვია. მემკვიდრის დაკრძალვას არც ერთი მონარქი არ დასწრებია. ვერავინ წარმოიდგენდა, რომ ნიკოლოზ II დაიცავდა მონარქის მკვლევებს. ფრანგები და ბრიტანელები კმაყოფილები იყვნენ, რომ შორეული ავსტრია-თურქული ფრონტი გახდა გერმანულ-სლავური ურთიერთობების გარკვევის ადგილი. ყველა ჩინოვნიკმა შვებით ამოისუნთქა და საზაფხულო არდადეგებზე წავიდა. ფრანგები არ მობილიზებულან და ყოველი შემთხვევისთვის ნებაყოფლობით გაიყვანეს შეიარაღებულ ძალები ფრანკო-გერმანიის საზღვრიდან 10 კილომეტრში და სამხრეთ ევროპაში მორიგი სანახაობისთვის მოემზადნენ.

შემდეგ კი წარმოუდგენელი მოვლენების სერია განვითარდა – ევროპის სამი მონარქი, სამი ბიძაშვილი, ნიკი, ვილი და ჯორჯი¹ აღმოჩნდნენ მტრის ბანაკებში, საკმაოდ უცნაურად, მონარქების ნების სანინააღმდეგოდ, მაგრამ „საზოგადოებრივი აზრისა“ და ჩანასახში მყოფი დემოკრატიის ზენოლის ქვეშ. ხალხმა თავად აირჩია ეს გზა, და მმართველები უბრალოდ დაემორჩილნენ პატრიოტიზმის ამ ტალღას. წარმოუდგენელია, მაგრამ ცარისტული ავტოკრატიული რუსეთი რევოლუციური ანტიმონარქისტული რესპუბლიკური საფრანგეთის მოკავშირე გახდა! პროტესტანტული ინგლისი კი კათოლიკურ საფრანგეთთან კავშირში შევიდა ომში პროტესტანტული გერმანიის წინააღმდეგ! შეუძლებელი აღიანსი შედგა ანტიკლერიკალურ ათეისტ კლემენტოსა და საფრანგეთის მთავარსარდალ კათოლიკე იეზუიტ ფოშსა და ბრიტანეთის მთავარსარდალ პროტესტანტ პრესვიტერიან სკოტ ჰეიგს² შორის. ყველა გაიძახოდა „სამშობლოსათვის!“. ისტორიაში პირველად ხალხი ომში მასობრივად წავიდა. ეს იყო პირველი ომი, რომელშიც ჯარისკაცები კამუფლაჟის ფორმას ატარებდნენ, განსხვავებით წინა ომებისგან, სადაც ჯარისკაცებს ეცვათ ნათელი ფერის ფორმები. ქალებმა კორსეტები მოიშორეს, კომპანია Burberry-მა პირველად შეკერა პალტოს ტიპის ქურთუკები. გამოჩნდა მეთაურებისა და პილოტების მაჯის საათები. ბრიტანელი მფრინავები

¹ სამივე იმპერატორს ჰყავდა დედები, რომლებიც იყვნენ დები, ბრიტანეთის დედოფლის ვიქტორიას ქალიშვილები. ყოველ ზაფხულს ისინი ერთად ატარებდნენ დროს დანიაში. სამწუხაროდ, ვილჰელმ II-ს, სტალინის მსგავსად, შეზღუდული ჰქონდა მარცხენა ხელი და ამის გამო ბავშვები არ თამაშობდნენ მასთან და ასე ბავშვური წყენა სერიოზულ ომში გადაიზარდა, როდესაც პრუსიამ შლეზვიგ-ჰოლშტაინის ანექსია განახორციელა დანიისგან. ნიკოლოზის დედა დანიის პრინცესა იყო და რომანოვ-ჰოლშტაინის დინასტიის რუსი მეფეების ყველა ცოლი შლეზვიგ-ჰოლშტაინიდან იყო. ამ პირადმა მტრობამ ჰოლშტაინებსა და ჰოჰენცოლერნებს შორის მნიშვნელოვანი როლი ითამაშა პირველი მსოფლიო ომის დაწყებაში.

² ბრიტანელების მეთაურს, სერ დუგლას ჰეიგს, მიანიჭეს საუკეთესო შოტლანდიელი გენერლის ნოდება, რადგან არც ერთ სხვა შოტლანდიელ ოფიცერს არ შეეძლო ამდენი ინგლისელის მოკვლა.

არ იყენებდნენ პარაშუტებს, რადგან ეს ქცევა მიაჩნდათ არაბრიტანულად, უღირს საქციელად, რის შედეგადაც მათი სიკვდილიანობა გერმანელებისა და რუსების სიკვდილიანობაზე მაღალი იყო. გერმანული წყალქვეშა ნაგები წყალქვეშა პოზიციიდან ტორპედოებს არ უშვებდნენ, ისინი ყოველთვის აძლევდნენ დროს ეკიპაჟს ევაკუაციისთვის. თუმცა, სწორედ ამ პატრიოტიზმმა გამოიწვია კატასტროფული მოულოდნელი შედეგები. ადრე ევროპაში დაქირავებულები იბრძოდნენ ფულისთვის, ოფიცრები იცავდნენ ღირსების კოდექსს და არ აძლევდნენ ჯარისკაცებს ძარცვის ან ძალადობის უფლებას, პატიმრებს ათავისუფლებდნენ გამოსასყიდის გადახდის შემდეგ და ა.შ. ახლა პრუსიელებმა, რომლებმაც მიაღწიეს უზარმაზარ წარმატებას გერმანული პატრიოტიზმის განმანათლებლობისა და აღზრდის საქმეში, პირველად დაიწყეს მობილიზება და „სახალხო“, „პატრიოტული“ ომები გახდა ბევრად უფრო სასტიკი და სისხლიანი. ომის განმავლობაში სისასტიკემ პიკს მიაღწია, იყენებდნენ ავტომატებს, ქიმიურ იარაღს, ტანკებს, თვითმფრინავებს. ომი ტოტალური გახდა სრულ განადგურებამდე.

სერბეთმა დახმარებისთვის რუსეთს მიმართა. ნიკოლოზმა დეპეშა გაუგზავნა თავის გერმანელ ბიძაშვილს ავსტრიის აგრესიის შეწყვეტის მოთხოვნით, მაგრამ ავსტრიამ ერთუზიანობით შეუტია სერბეთს. და ნიკოლოზს სხვა გზა არ დარჩა, გარდა მობილიზაციის დაწყების ბრძანების გაცემისა. ხალხი სლავებისთვის „დახმარებას“ ითხოვდა¹. ფონ შლიფენის გენერალური გეგმის მიხედვით, როდესაც რუსეთში დაიწყებოდა მობილიზაცია უზარმაზარ ტერიტორიებზე, გერმანიის ჯარს უნდა აეღოთ პარიზი ელვისებური შეტევით და 2 კვირაში გაეთავსებინა მთელი ძალები რუსეთის წინააღმდეგ, რითაც თავიდან აიცილებდნენ ომს ერთდროულად ორ ფრონტზე. შედეგად, გერმანელმა სამხედროებმა იმპერატორს სასწრაფოდ ომის გამოცხადება მოსთხოვეს საფრანგეთისთვის, რაც ნიშნავდა ომში ბრიტანეთის ავტომატურ ჩართვას. და ვილჰელმმა ვერ აუხსნა ამ დილემის აზრი მის წინაშე მდგარ გენერალური შტაბის უფროსს მოლტკეს. ამ რამდენიმე საათის განმავლობაში იმპერატორთან საუბრისას, რომელიც დაჟინებით მოითხოვდა შლიფენის გეგმის შეცვლასა და

¹ პან-სლავიზმის იდეოლოგიამ საშინელი როლი ითამაშა: ამ წიგნებმა მილიონობით ადამიანის სიკვდილი გამოიწვია. ტადუშ ვოლანსკისა და ბენედიქტელი ბერის, სერბი მავრო ორბინის „სამეცნიერო“ ისტორიული წიგნები („სლავების წარმოშობა და მათი ბატონობა“, 1601 წ., პეტრე I-მა ბრძანა ამ წიგნის თარგმნა რუსულად 1722 წელს), კალიმახი, კრომერი, ვარშევიცკი, გაჯეტი, დუბრაჟსკი, და ამ წიგნებში ნათქვამია, რომ მრავალი ევროპელი ხალხი წარმოიშვა სლავებისგან: შვედები, ფინელები, გოთები, დაკიელები, ნორმანები, ბურგუნდიელები, ბრეტონები და ა. შ. ფართოდ იყო განხილული იუსტინიანე I-ის სლავური წარმოშობის თეორია, რომ აქილევსი და ეტრუსკები რუსები იყვნენ, და ა.შ. ამის სჯერა ელცინის მთავრობის ყველაზე განათლებულ პიროვნებას, ვიცე-პრემიერ პოლტორანინსაც კი.

მთელი არმიის რუსეთის წინააღმდეგ გადაყვანას, მოლტკე გაჭაღარავდა. მაგრამ მან უარი თქვა იმპერატორის ბრძანების შესრულებაზე, რადგან გეგმის შეცვლას შეიძლება ქაოსი და კატასტროფა გამოენვიო.

ასე რომ, 1914 წლის 3 აგვისტოს გერმანელებმა საფრანგეთს ომი გამოუცხადეს „საჰაერო თავდასხმების“ გამო. ხმელეთზე საფრანგეთის არმია საზღვრიდან 10 კილომეტრში იყო. მეორე დღეს გერმანელებმა გადალახეს ბელგიის საზღვარი, რათა გვერდი აეველოთ გამაგრებული მაჟინოს ხაზისთვის. საპასუხოდ ბრიტანელებმა საფრანგეთში 80 000 ჯარისკაცი შეიყვანეს. მათი მცირე რაოდენობა მაღალი კვალიფიკაციით კომპენსირდებოდა – ყველამ გაიარა კოლონიური ომები, იყვნენ უმაღლესი კვალიფიკაციის მსროლელები. მძიმე დანაკარგებით, მაგრამ გერმანელები წინ მიიწევდნენ პარიზისკენ. ფრანგები პარიზიდან აგზავნიდნენ ფრონტზე მოხალისეთა რაზმებს ტაქსებით. გერმანელებმა უკვე მიაღწიეს პარიზის გარეუბნებს, როდესაც მოხდა ის, რასაც შლიფენის გეგმა ითვალისწინებდა და რისიც მოლტკეს ეშინოდა – 17 აგვისტოს, რუსების მობილიზაციის დასრულებამდე, დაიწყო მათი შეტევა პრუსიაზე. ნიკოლოზმა ბრძოლაში გაუშვა საიმპერატორო კარის ელიტარული გრენადერთა პოლკები, რეჟიმის ხერხემალი. მაგრამ ადვილი გასეირნება არ გამოვიდა¹. გერმანელების მძიმე მდგომარეობა გამოასწორეს ჰინდერბურგმა და ლუდენდორფმა, რომლებიც გმირები გახდნენ. სამსონოვის არმიამ უკან დაიხია, დაკარგა პოლონეთი და ბალტიისპირეთის ქვეყნები. სამსონოვს თავის მოკვლა მოუწია. სწორედ მაშინ დაიწყო რუსეთის ჯარში სიკვდილით დასჯა უკან დახევისთვის, პატიმრობაში მყოფთ ასახლებდნენ ციმბირში და საკვების რაციონს არ აძლევდნენ მათ ოჯახს.

1914 წლის ბოლოს, მთავარსარდალმა, დიდმა ჰერცოგმა ნიკოლოზმა შეატყობინა მოკავშირეებს, რომ ნახევარი მილიონი ჯარისკაცის დაკარგვის შემდეგ არმიას ამოეწურა საბრძოლო მასალა და აღარ შეეძლო სამხედრო მოქმედებების ჩატარება. ომის დასაწყისშივე, გამოუცდელობის გამო, ამონურულ იქნა საბრძოლო მასალის მთელი უზარმაზარი მარაგი. ასე რომ, ომი დასრულდა ევროპაში და აღმოსავლეთ ფრონტზე 1914 წელს. და შემდგომში ყველა დანაკარგი გამოიწვია დაავადებებმა და შიმშილმა². გერმანიის წინსვ-

¹ ამ უგონო გადაწყვეტილებამ რომანოვების ბედი გადაწყვიტა. ამიტომ ოფიცრებს სძულდათ ნიკოლოზი და ამიტომ მოგვიანებით დაეხმარნენ სტალინს, ვინც აზიატობის წინააღმდეგ იბრძოდა, არასოდეს გაუგზავნია ბრძოლაში კრემლის ნაწილები, კგბ-ს ან NKVD-ს ჯარები. დღემდე ასე გრძელდება.

² დიდი სამედიცინო საიდუმლო იყო, რომ ჭირი არ ატყდა, რადგან თხრილებში ვირთხები ჯარისკაცებთან ერთად ცხოვრობდნენ და გვამებს ჭამდნენ, მაგრამ ვირუსული ესპანური გრიპისგან 20 მილიონზე მეტი ადამიანი დაიღუპა, უფრო მეტი, ვიდრე ბრძოლებში.

ლა პარიზში შეჩერდა, ტყვიამფრქვევებმა და მავთულხლართებმა ნებისმიერი თავდასხმა უშედეგო ვარჯიშად აქცია და დაიწყო სამწლიანი სანგრების ომი¹. ამ 3 წლის განმავლობაში საფრანგეთის ჩრდილოეთი და ბელგია გერმანელებმა დაიკავეს, სადაც ჯარის „პატრიოტიზმმა“ სამარცხვინო როლი ითამაშა. „პატრიოტიზმი“ გერმანელებმა „გამოიგონეს“ მძევლების, თუნდაც სასულიერო პირების დახვრეტა, რამაც დასავლეთ ევროპის საზოგადოებრივი აზრის პროტესტი გამოიწვია. გარდა ამისა, საკვები მთლიანად იქნა გატანილი ტერიტორიიდან, რამაც შიმშილობა გამოიწვია. მას შემდეგ გერმანული არმიის რეპუტაციამ, როგორც ყველაზე არაადამიანურმა, უდიდესი როლი ითამაშა გერმანელების საბოლოო დამარცხებაში.

ამიტომ 1915 წლის დასაწყისში ჩერჩილმა გადაწყვიტა გაეხსნა რუსეთისთვის მიწოდების გზები კონსტანტინოპოლის გავლით (როგორც მეორე მსოფლიო ომში ირანის გავლით). 1915 წლის მარტში ინგლისურ-ფრანგული ფლოტი 12 საბრძოლო ხომალდისგან შემდგარი დაიძრა სტამბულისკენ. ჩანდა, რომ ამ კოლოსს ვერაფერი შეაჩერებდა, მაგრამ გერმანელი სამხედრო მრჩეველის, გენერალ (შემდგომში ფელდმარშალი) ლიმან ფონ სანდერსის Liman von Sanders (მონათლული ებრაელი ბიზნესმენის ლიპმანის ვაჟი) ხელმძღვანელობით, ათასობით გერმანელი ჯარისკაცი და ოფიცერი მუშაობდა საფორტიფიკაციო ნაგებობების მშენებლობაზე და ნალმებისგან გასუფთავებული სრუტე ღამით ფარულად ისევ დანალმეს. შედეგად, რამდენიმე გემი ნაპირიდან ააფეთქეს. გაირკვა, რომ სანაპიროდან ქვეითი მხარდაჭერის გარეშე ფლოტი შეიძლება სერიოზულად დაზიანებულიყო. აპრილში ბრიტანელებმა მოახდინეს ავსტრალიელებისა და ახალზელანდიელების მობილიზება ეგვიპტეში სანვრთნელი ბანაკებიდან და გადაიყვანეს გალიპოლიში. გალიპოლიში, ავსტრალიისა და ახალი ზელანდიის ისტორიაში პირველად, ჯარისკაცები დაილუპნენ ომში მათი ეროვნული დროშების ქვეშ. ბოლოს და ბოლოს, ეს ყველაფერი ორივე

პარადოქსულია, მაგრამ იმავე წლებში მოხდა ნამდვილი ჰიგიენური რევოლუცია ევროპაში. ევროპელებმა რეგულარულად დაიწყეს ბანაობა კვირაში ერთხელ, თუნდაც სოფლებში. როგორც შედეგი, პირველი მსოფლიო ომის დროს მუშათა კლასში საშუალო ასაკი გაიზარდა, რადგან უმუშევრობა არ იყო და მუშები იმყოფებოდნენ ქარხნის ექიმის მეთვალყურეობის ქვეშ და იღებდნენ სამედიცინო დახმარებას. ახლაც გერმანიაში რეცხავენ მანქანებს წელიწადში 19-ჯერ, ინგლისში – 14-ჯერ, საფრანგეთში – 10-ჯერ და ამერიკაში – 28-ჯერ.

¹ 1917 წლის ივნისის ერთ დღეს, საფრანგეთში, მესინას მახლობლად, მოკავშირეებმა ერთდროულად ააფეთქეს გერმანელების თხრილების ქვეშ ჩადებული დინამიტი, რომელიც ეკვივალენტურია რამდენიმე მილიონი ფუნტი ტრინიტროტოლუენის, რამაც გამოიწვია აფეთქების ხმა, რომელიც შედარებულია ატომურ ბომბთან. აფეთქება ლონდონშიც კი ისმოდა.

მხარის მსხვერპლით დასრულდა, მაგრამ ათათურქის ვარსკვლავი სწორედ აქ ამოვიდა.

მეფის რუსეთმა საშინელი დანაკარგი განიცადა. ომის წლებში რუსეთმა ჯარში 16 მილიონი ჯარისკაცი გაიწვია. ეს იყო 20-დან 50 წლამდე ასაკის ყველა მამაკაცის 40%. მხოლოდ ბრუსილოვის¹ გარღვევის დროს დაიღუპა 1 მილიონამდე ჯარისკაცი. შედეგად, მთელი მობილიზებული რუსული არმია დაიღუპა 1914 წელს. თუ 1905 წლის პოლიტიკურ სტაბილურობას უზრუნველყოფდნენ ჯარის რეგულარული ოფიცრები, 1917 წელს მთელი სამხედრო ელიტა უკვე განადგურებული იყო და ჯარი შედგებოდა გაუნათლებელი გლეხებისგან, რომლებსაც არ გააჩნდათ პატრიოტული გრძნობები. „ხალხური“ ენთუზიაზმი უკვალოდ გაქრა, მაგრამ ომის შეჩერება უკვე ვერავის შეეძლო. წარუმატებლობის მიზეზად შოვინისტურმა გაზეთებმა რასპუტინი² და გერმანული წარმომავლობის ნიკოლოზის მეუღლე³

¹ ბრუსილოვი – კავკასიელი სამხედრო ოფიცერი, დაბადებული თბილისში, რომელმაც 1878 წელს აიღო არდაგანი და ყარსი. ამავე დროს, ოკულტისტი, ბლავატსკაიას მგზნებარე მიმდევარი, მგზნებარე ანტისემიტი.

² რასპუტინის მოკვლის ერთ-ერთი პირველი მცდელობა განახორციელა რასპუტინის ქალიშვილის საქმრომ, ქართველმა ოფიცრმა სიმონ ფხაკაძემ. 1915 წელს, პეტერბურგში, გრაფ ტოლსტოის სახლში, გამართული მეჯლისის დროს, ფხაკაძემ რასპუტინს ზურგში რევოლვერი დაუმიზნა, მაგრამ უეცრად მსხვერპლი შემობრუნდა. ახალგაზრდა ფხაკაძეზე ამ მზერამ ისე იმოქმედა, რომ მაშინვე თავის თავს ესროლა.

რასპუტინი მოკლეს 1916 წლის დეკემბერში. თავადმა ფელიქს იუსუპოვმა (გრაფი ელსტონი) მიიწვია რასპუტინი, რათა განეკურნა მისი ახალგაზრდა რძალი ირინა „ნიმფომანიისგან“. იუსუპოვმა რასპუტინს კალიუმის ციანიდით მონამლული კერძები დაახვედრა, მაგრამ უშედეგოდ. იუსუპოვმა მას მუცელში ესროლა. სასიკვდილოდ დაჭრილმა რასპუტინმა შეძლო ეზოში გაქცევა, სადაც ისევ ესროლეს და მდინარეში ჩააგდეს. სავარაუდოდ, სასიკვდილო გასროლა MI6-ის აგენტმა, ოსვალდ რეინერმა განახორციელა, იუსუპოვის მეგობარმა ოქსფორდის უნივერსიტეტში ყოფნის პერიოდში.

³ ზუსტად ის, რომ ნიკოლოზის ცოლი გერმანელი პრინცესა გახლდათ, ეს იყო მიზეზი იმისა, რომ ბრიტანეთის მეფე გეორგი რევოლუციის შემდეგ იძულებული გახდა გაეუქმებინა ბიძაშვილ ნიკოლოზის სამეფო ოჯახის მონვევა. მთელი მოსახლეობისგან პირველი საყოველთაო არჩევნებისთვის მზადება მიმდინარეობდა და ბრიტანელი ჯარისკაცები ვერ იტანდნენ ვერაფერს გერმანულს, იქამდე, რომ მმართველი დინასტია იძულებული გახდა შეეცვალა დინასტიის სახელი საქს-კობურგიდან და გოთადან უინძორზე, ისევე როგორც პეტერბურგი გახდა პეტროგრადი. მაგრამ, მეორე მხრივ, გერმანელმა ბიძაშვილმა ვილიმ საკმარისი ძალისხმევა არ გამოიჩინა ნიკის ოჯახის გადასარჩენად. ბრესტის მოლაპარაკებების დროს ბოლშევიკები ვერ გაბედავდნენ უარი ეთქვათ სამეფო ოჯახის გადაცემაზე. მიუხედავად იმისა, არსებობს ვერსიები, რომ ვილჰელმმა, ბოლოს და ბოლოს, შეძლო დების გადარჩენა.

დაასახელა¹. როდესაც 1916 წელს დიდი ბრიტანეთის ომის მინისტრი კიტჩენერი საიდუმლო ვიზიტით ეწვია სანკტ-პეტერბურგს, სწორედ მისი გემი ჩაძირა ტორპედოთი გერმანულმა წყალქვეშა ნავმა, რამაც გამოიწვია ბევრი ჭორი, რომ სწორედ იმპერატრიცამ აცნობა კაიზერს ამ ვიზიტის შესახებ, თუმცა ყველა ცარისტული თანამდებობის პირი, გუბერნატორი, მემამულე და ჟანდარმი გერმანული სისხლის იყო, გერმანული გვარებით. ყოველივე ამას დაემატა 1916 წელს უცნობი ბორის შტურმერის² მოულოდნელად რუსეთის პრემიერ-მინისტრის პოსტზე დანიშვნა. გერმანული გვარის პრემიერ მინისტრი მოკავშირეებმა აღიქვეს, როგორც დათმობა გერმანელებისთვის და მოკავშირე ელჩები ღიად აცხადებდნენ, რომ რუსეთის მთავრობასთან რაიმე საიდუმლო სამხედრო მოლაპარაკება შეუძლებელი გახდა, რადგან ამ ინფორმაციის გაჟონვის შიში არსებობდა.

¹ რასპუტინის მეგობარი, რომელმაც იცოდა იმპერატორის კარზე ყველა ჭორი, იყო თავადი ანდრონიკოვი (ანდრონიკაშვილი). ვირუბოვას სახლში თავადმა ანდრონიკოვმა გაიცნო რასპუტინი. როდესაც იმპერატრიცამ ბერს გორემიკინთან შეხვედრას სთხოვდა, რასპუტინი მასთან მიიყვანა ანდრონიკოვმა, რომელიც იცნობდა მას. ორივემ ინტერვიუ ჩაატარა გორემიკინთან პრემიერ-მინისტრად დანიშნისთვის. ანდრონიკოვმა წარადგინა შინაგან საქმეთა მინისტრად ხვოსტოვი, რომელიც ცნობილი იყო სახელმწიფო სათათბიროში გერმანული ბატონობის წინააღმდეგ გამოსვლებით, და ისინი სწრაფად შეთანხმდნენ, რომ ანდრონიკოვი ხვოსტოვს შინაგან საქმეთა მინისტრად დაანიშნებოდა და მის მოადგილედ დანიშნავდა ანდრონიკოვის მეგობარს, სენატორ ბელეცკის. ანდრონიკოვმა მოაწყო მათი შეხვედრა გორემიკინთან, მეფის ასულთან, იმპერატორთან და თვით იმპერატრიცა მარია ფეოდოროვნას მეგობარ თავად შერვაშიძესთან („თავად ანდრონიკოვის დაკითხვა დროებითი მთავრობის ჩეკაში 1917 წლის 6 აპრილს“). ელჩი კონსტანტინოპოლში იგნატიევი წერდა, რომ უცხოელი ელჩები მას მუდმივად ეკითხებოდნენ: „ვინ მართავს რუსეთში – მეფე ნიკოლოზი, მისი ცოლი, რასპუტინი თუ ვინმე ანდრონიკოვი?“ 1917 წლის რევოლუციის შემდეგ ანდრონიკოვი კრონდშტადტის ჩეკას ხელმძღვანელად დანიშნა, სანამ ის არ დახვრიტეს პეტროგრადის ჩეკას ახალი ხელმძღვანელის, გლებ ბოკიის მიერ, შპიონაჟისა და ქრთამების გამო.

² ერთხელ ახალგაზრდა კაცს, რიგით ჩინოვნიკ-ბიუროკრატს, ეტლი დაეჯახა, რომელშიც იმპერიული ოჯახის ქალი იჯდა. ის სასახლეში გადაიყვანეს და ამით ოჯახი ძალიან ვიწრო წრეში შევიდა. ამ შესაძლებლობით ისარგებლა, ის ავიდა საიმპერატორო სასახლის Kammerjunker თანამდებობამდე, ხოლო 1914-1915 წლების ფრონტზე მომხდარი კატასტროფისა და პრემიერ-მინისტრ გორემიკინის გადადგომის შემდეგ, ეს უცნობი ავსტრიელი ბორის შტურმერი Boris Sturmer დანიშნა პრემიერ-მინისტრად 1916 წელს რუსული ინტელიგენციის საშიენელი უკმაყოფილების ფონზე.

რუსეთი პირველ მსოფლიო ომში კავკასიაში

1914 წლის ნოემბერში მეფე ნიკოლოზ II გაემგზავრა კავკასიის ფრონტზე, როგორც ყოველთვის ყველაზე წარმატებულ ფრონტზე¹. რუსეთისთვის მთელი მსოფლიო ომის ერთადერთ მიზნად კონსტანტინოპოლი გამოცხადდა. საიმპერატორო მატარებელი თბილისში 1914 წლის 26 ნოემბერს ჩავიდა, სადაც მეფისთვის გრანდიოზული, საზეიმო შეხვედრა მოეწყო მეჯლისებითა და ქეიფით მდიდრულ სარაჯიევთა სასახლეში. „მრავალჟამიერ“ და „სამშობლო“ უმღერეს. მან ასევე მოინახულა ავადმყოფი გრაფი ვორონცოვ-დაშკოვი, რომელიც ხელით ატარებდა მას ბავშვობაში, როდესაც მამამისის დაცვის უფროსი იყო. იგი შეხვდა უამრავ დელეგაციას მთელი კავკასიიდან, თბილისის მერ ხატისოვთან, ეგზარქოსთან და 28-ში გაემგზავრა ყარსში. 1 დეკემბერს მან მოინახულა ჯარ-

¹ მიუხედავად იმისა, რომ თურქეთს იცავდნენ ანგლოსაქსები 1854-1856 წლების ყირიმის ომის დროს, ოსმალეთის საგარეო პოლიტიკა კვლავ გახდა ორიენტირებული გერმანიაზე ორივე მსოფლიო ომის დროს მას შემდეგ, რაც ვილჰელმ II 1898 წელს ტრიუმფით იერუსალიმში შევიდა პრუსიელი ფელდმარშალის ფორმაში. სამხედროს გარდა, უზარმაზარი იყო ეკონომიკური მხარდაჭერა. კაიზერმა გადაწყვიტა ბერლინი-ბალდადი სარკინიგზო ხაზის აშენება ბრიტანეთის ინდოეთისკენ (იმ დროისთვის რუსებს მოსკოვიდან ბაქომდე 2000 კმ რკინიგზა უკვე ჰქონდათ გაყვანილი). გერმანიიდან თურქეთის ბიუჯეტის სუბსიდიებმა თვეში შეადგინა ერთი მილიარდი დღევანდელი აშშ დოლარი ოქროში, პლუს დოიჩე ბანკის სუბვენცია ბალდადის რკინიგზის მშენებლობისთვის (ჯამში, 1914-1918 წლებში, დღევანდელი აშშ დოლარის 125 მილიარდი დოლარის ეკვივალენტი).

საერთოდ, მაჰმადიანურ სამყაროსთან მთელი გერმანიის აღმოსავლური პოლიტიკა მარცხით დასრულდა, რადგან ევროპელების წინააღმდეგ წმინდა ისლამური ომის ნაქეზების მცდელობა, გერმანელებისა და ავსტრიელების გარდა, თეოლოგიური თვალსაზრისით, აბსურდი იყო. მეორე მხრივ, ურწმუნოების გამოსასყიდის გადახდის პრაქტიკა მტკიცედ არის დამკვიდრებული ისლამურ კანონში. და უმდიდრეს ბრიტანელებს (ლოურენს არაბელი და სხვები) შეეძლოთ გაეწიათ ყველაზე დიდი ხარჯი რეგიონში კონკურენტთან შედარებით.

ხოლო იერუსალიმი 1917 წელს აიღეს ინგლისელებმა და არა გერმანელებმა. კაიზერისგან განსხვავებით, რომელიც ქალაქში 1898 წელს შევიდა საბრძოლო ცხენით და გვერდზე ხმლით, ბრიტანული ჯარები ქალაქში ქუდებჩამოშლილები შევიდნენ.

დიდი თავადი ნიკოლაი ნიკოლაევიჩი, მეფე ნიკოლოზ II და მეფის ძე ალექსეი ნიკოლაევიჩი კავკასიურ ფორმაში

ები ფრონტზე სარიკამიშში. ეს იყო უპრეცედენტო. კავკასიის მებრძოლთა გულები პატრიოტიზმის გრძობით განიმსჭვალა, ბევრი ჯილდო დაურიგა, ჯარისკაცის საჭმელი გასინჯა, მზარეული შეაქო.

ერთი თვის შემდეგ, ზამთარში, ენვერ ფაშას მიერ ორგანიზებული თურქების ცნობილი სარიკამიშის შეტევა შთაგონებულმა ჯარისკაცებმა მოიგერიეს¹. არდაგანი, ბათუმის რაიონი აიღეს. 20-გრაფუსიან ყინვაში დაიღუპა 90 ათასი თურქი, კავკასიის არმიამ დაკარგა დაახლოებით 30 ათასი ჯარისკაცი. განსაკუთრებით გამოირჩეოდა ტარას ვაშაკიძე, რომელმაც თავისი ასეულით შეუტია და „შეიპყრო ისხან ფაშა და მისი სამი დივიზიის უფროსი“ (კერსნოვსკი „რუსეთის არმიის ისტორია“). 1915 წელს იმპერატორმა ნიკოლოზმა პირადად მიულოცა ვაშაკიძეს, ხოლო აგვისტოში ვაშაკიძემ საფრანგეთის პრეზიდენტის პუანკარესგან *Medaille militaire* მიიღო.

მაგრამ გერმანიისთან რუსული ჯარი დამარცხდა და 1915 წელს დიდი ჰერცოგი ნიკოლაი ნიკოლაევიჩი გაათავისუფლეს რუსული არმიის (იმ დროის ისტორიაში ყველაზე დიდი) მეთაურის თანამდებობიდან და გაგზავნეს ახალ

¹ სამწუხაროდ, ყველა მართლმადიდებელი ღირსეულად არ იქცეოდა. კავკასიის ფრონტის სარდალმა, გენერალმა მიშლაევესკიმ გადაწყვიტა, რომ მდგომარეობა მძიმე იყო და მანქანით გაიქცა თბილისში, რისთვისაც გაათავისუფლეს. მაშინდელი ომის მინისტრი სუხომილინოვი წერდა: „უეჭველია, რომ ახლა კავკასიაში ორი მტერია: თურქები და მიშლაევესკი – და ორივე წარმატებით მოქმედებენ. თუმცა სარიკამიშში დარჩენილმა გენერალმა ბერკმანმა ბრწყინვალე გამარჯვება მოიპოვა თურქულ არმიაზე. აღსანიშნავია, რომ მას ჯილდო მხოლოდ გარკვეული პერიოდის შემდეგ გადაეცა, რადგან გამარჯვება თავდაპირველად გენერალ იუდენიჩს მიაკუთვნეს (დღემდე მხოლოდ ეს ვერსიაა წარმოდგენილი რუსულენოვან ლიტერატურაში). ამ შეფერხების მიზეზი (როგორც რუსულენოვანი ვიკიპედიაც კი წერს!) ის იყო, რომ გენერალ-გუბერნატორ გრაფ ვორონცოვ-დაშკოვს და მთავარსარდალს ნიკოლოზ ნიკოლაევიჩს თავიდან არ მოეწონათ, რომ გამარჯვებული გერმანული გვარის გენერალი იყო.

გენერალ-გუბერნატორად კავკასიაში. თბილისში ჩასვლის შემდეგ მან მოინახულა სიონის ეკლესია, ვანის სომხური ეკლესია, შიიტური და სუნიტური მეჩეთები. ის ყოველთვის ატარებდა კავკასიურ ჩერქესკას-ჩოხას, და ფრონტის მოსანახულებლად Rolls-Royce-ით მოგზაურობდა, რისთვისაც სპეციალურად აშენებდნენ საავტომობილო გზებს.

ნიკოლაი ნიკოლაევიჩი ტრავმირებული იყო დასავლეთის ფრონტზე მძიმე მარცხით და ეშინოდა შტაბის უფროსის იუდენიჩის მიერ შემოთავაზებული ნებისმიერი სამხედრო ოპერაციის. მას არ სურდა, რათა მუდმივი მარცხი და დანაკარგი მის სახელთან ყოფილიყო დაკავშირებული. მაგრამ ის მალევე დარწმუნდა, რომ რუსეთის კავკასიური არმიის სამიდან ორი კორპუსის დასავლეთში გაყვანის მიუხედავად, კავკასიაში სამხედრო ოპერაციები ბევრად უფრო წარმატებული იყო, რაც უდავოდ მიღწეულ იქნა ადგილობრივი ქართული და სომხური მილიციის თავდადების წყალობით¹. დიდი თავადი ნიკოლაი გათამამდა და გაგზავნა კაზაკები ქართველი გენერლის ბარატოვის/ბარათაშვილის (მეგრელი თავადის მიქაძისა და სილავეას ვაჟი) მეთაურობით თეირანში სახმელეთო გზით და 1915 წელს ანზალში 25000 ჯარისკაცის დესანტი გადასხა². შედეგად, რუსებმა დაიკავეს ჰამადანი, კერმანშაჰი, ისპაჰანი და ყუმი³. რაზმი

¹ კავკასიის არმიის 1-ლი, მე-2 და მე-3 კორპუსი შედგებოდა ხუთი ქვეითი დივიზიისგან, მაგრამ ოთხი (20, 21, 51 და 52) ნავიდა დასავლეთით (1915 წელს მონაწილეობდა ლუბლინ-ხოლმსკის ბრძოლაში ტრაგიკული შედეგებით). კავკასიაში მხოლოდ 39-ე ქვეითი დივიზია დარჩა. მაგრამ არა მხოლოდ ქვეითი, თითქმის მთელი კავალერია – 1 და 2 კავკასიური კაზაკთა დივიზიები, კავკასიის საკავალერიო დივიზია იბრძოდა დასავლეთ ფრონტზე ვილნას მახლობლად და პოლონეთში 1915 წელს. მე-13 ერინგის ლეიბ გრენადერთა პოლკი, მე-14 ქართულ გრენადერთა პოლკი, მე-15 თბილისის გრენადერთა პოლკი, მე-16 მეგრულ გრენადერთა პოლკი ომობდნენ პოლონეთში 1915 წელს. დარჩა ფოთის, გორის, სოხუმისა და არდაგანის პოლკები, რომლებიც ძირითადად კავკასიელი ტუზემცებებისგან იყო ჩამოყალიბებული.

² უკვე 1909 წელს, ყაჯართა დინასტიის დასუსტების ფონზე, სპარსეთში ქრისტიანებისა და რუსეთის ინტერესების დასაცავად შევიდა სამი გრენადერთა პოლკი – მისი იმპერიული უდიდებულესობის მე-14 ქართული მისი დიდი უდიდებულესობის თავადი კონსტანტინე კონსტანტინოვიჩის მე-15 თბილისის და თავადი დიმიტრი კონსტანტინოვიჩის მე-16 მეგრული პოლკი. ასე რომ, ირანის მნიშვნელოვანი ნაწილი თავრიზამდე იყო კავკასიელების მიერ 1912 წლამდე ოკუპირებული, როდესაც პოლკები პოლონეთის დასავლეთ ფრონტზე გადააგზავნეს.

³ ბარატოვის ბრძანებით ასმეთაურმა გამალიმ თავისი ასეულით 1000 მილის ლაშქრობა მოაწყო სპარსეთიდან მესოპოტამიამდე და დაუკავშირდა ინგლისის ნაწილებს ბაღდადის მახლობლად, რისთვისაც გენერალი ბარატოვი და ასმეთაური გამალი ინგლისის მეფის მიერ დაჯილდოვდნენ სამხედრო ჯვრით. გამალის გზაზე მომთაბარე ტომების ხანებისთვის საჩუქრებისთვის 50 ათასი ოქროს მანეთი გაატანეს. მაგრამ მესოპოტამიაში ინგლისელთა და რუსების გაერთიანების პოლიტიკური მნიშვნელობა ამად ღირდა.

თერანიდან 30 კილომეტრში გაჩერდა და იქიდან აკონტროლებდა შაჰის სასახლესა და მთელ სპარსეთს. რაზმის საფუძველს წარმოადგენდა ეკატერინე დიდის მიერ რუსეთიდან კავკასიაში ჩამოსახლებული და ქუთაისში განლაგებული 1-ლი ხოფერის პოლკი Хоперский полк. ყველას ჩოხა ეცვა და ოფიცრებს შორის სუფრასთან „ალავერდსა“ და „მრავალუამიერს“ მღეროდნენ.

იმის დასადასტურებლად, რომ ყველამ მიიღო შეტყობინება იმის შესახებ, თუ ვინ იყო რეგიონის ნამდვილი ხელმძღვანელი, 1916 წელს კავკასიურმა არმიამ, რომელიც ძირითადად ქართული და სომხური მილიციისგან შედგებოდა, ფრონტალური შეტევა დაიწყო ოსმალეთის მე-3 არმიაზე. აიღეს ერზურუმი, მუზი, ბითლისი და ერზინჯანი. ერზურუმის აღების წინ, 5-დღიანი შტურმის შემდეგ, გენერალმა იუდენიჩმა გენერალ კვინიტაძეს შემდეგი სიტყვებით მიმართა: „გეორგი ივანოვიჩ, თქვენ, როგორც ქართველს, გევალებით, პირველი შეხვიდეთ ერზურუმში“¹. აპრილში ტრაპიზონი გენერალმა შვარცმა აიღო, რომელსაც ადგილობრივი ქრისტიანი მოსახლეობა (ბერძნები, ქართველები, სომხები) და ებრაელები ენთუზიაზმით შეხვდნენ. პირველად დაუბრუნდა ქალაქს ის ძალაუფლება, ლეგენდარული თამარ მეფის მფარველობით დაარსებულ კომუნოსთა ტრაპიზონის იმპერიას ჰქონდა. საქართველოსა და

რევოლუციის შემდეგ ავტორიტეტული გენერალი ბარატოვი მსახურობდა გენერალ დენიკინის ხელმძღვანელობით საგარეო საქმეთა მინისტრად და ცდილობდა გაერთიანებულიყო საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის შეიარაღებულ ძალებთან ბოლშევიკების წინააღმდეგ. ბოლშევიკებს იმდენად ეშინოდათ ამ გაერთიანების, რომ ტერორისტი ელბაქიძე, კამოს მეტროპოლთა რაზმის წევრი თბილისში, ტერორისტული აქტისთვის გაგზავნეს (მანამდე ბათუმში მან მოკლა გენერალი ნათიშვილი). 1919 წელს ქუჩაზე, რომელსაც მოგვიანებით ელბაქიძის დაღმართი დაარქვეს (ზუსტად იმავე ადგილას მოგვიანებით თავად კამო დაიღუპა), ტერორისტებმა მანქანის ქვეშ 2 ბომბი ჩააგდეს. თანმხლები დაიღუპნენ, ბარათოვმა ფეხი დაკარგა, ქართული არმიის მთავარსარდალი ოდიშელიძე მსუბუქად დაიჭრა. შემთხვევის ადგილზე მივიდნენ პრემიერ-მინისტრი ნოე ჟორდანიას, შინაგან საქმეთა მინისტრი ნოე რამიშვილი, ეროვნული გვარდიის სარდალი ვალიკო ჯუღელი, თბილისის მერი ბენია ჩხიკვიშვილი. ელბაქიძე გაიქცა და მდინარეში გადახტა, მაგრამ მილიციელმა გელოვანმა დაჭრა, ამოიყვანეს და მალევე გარდაიცვალა.

გადასახლებაში მყოფი ბარატოვი გახდა მთელი ყოფილი თეთრი მოძრაობის ინვალიდთა ორგანიზაციების ხელმძღვანელი. ერთხელ, ლორდთა პალატის მონახულებისას, ვესტმინსტერის მცველმა ჩოხაში გამოწყობილი და ვერცხლის ხანჯლით შეიარაღებული ინვალდი შენობაში არ შეუშვა. ინციდენტი სასწრაფოდ მოგვარდა და, როგორც „ბრიტანეთის მეგობარი“, განსაკუთრებული გამონაკლისი დაუშვეს გენერალ ბარატოვისთვის.

¹ ერზურუმის აღება თბილისში ორდღიანი ზეიმით აღინიშნა. რუსეთის არმიის პირველი დიდი წარმატება ევროპის დედაქალაქებში აღინიშნა. ეს გამარჯვება ინგლისურმა პრესამ ეგვიპტეში მყოფი მათი ჯარების დიდ შვებად მიიჩნია. ერზურუმის აღების დღეს გაიხსნა მეოთხე სახელმწიფო სათათბირო. ამ ზეიმის აღსანიშნავად სხდომას დაესწრო იმპერატორი.

სომხეთის ყველა უძველესი ისტორიული მიწა რუსეთის კონტროლის ქვეშ იყო. როგორც ჩანს, ქართველებისა და სომხების ბრძოლაში ისტორიული მიწებისთვის პერსპექტივა გაჩნდა.

ამ დროს თურქების სამხედრო კატასტროფამ გამოიწვია თურქეთის ხალიფატის დაშლა და ტრიუმფირატის (ენვერი, ჯემალი და თალაათ ფაშა) ძალაუფლების დამყარება. 1915 წელს თალაათის ბრძანებით, ყველა სომეხი, „რომელიც ცხოვრობს სამხედრო ზონასთან ახლოს უნდა გადასახლებულიყო შიდა ტერიტორიებზე“. ხელისუფლების განზრახვის მიუხედავად, მათი განხორციელების დანაშაულებრივმა მეთოდმა გამოიწვია გენოციდი – მილიონახევარი სომეხის სიკვდილი¹.

¹ მალე ოსმალეთის იმპერიამ კაპიტულაცია გამოაცხადა. „სამი ფაშა“ გერმანელებმა წყალქვეშა ნავით გაიყვანეს. სამივე დაუსრულებლად გაასამართლა თურქეთის სამხედრო სასამართლომ 1919-1920 წლებში „ქვეყნის ომში ლეგიტიმური მიზეზის გარეშე ჩათრევისა და სომხების იძულებით გადასახლების“ დანაშაულისთვის, და მიესაჯათ სიკვდილი. ენვერ ფაშა გერმანიაში მუშაობდა გერმანელ კომუნისტ კარლ რადეკთან და 1919 წელს გაემგზავრა ლენინთან. 1921 წელს ის ლენინმა გაგზავნა ბუხარაში ბასმაჩების აჯანყების ჩასახშობად, მაგრამ იგი მტრის მხარეზე გადავიდა, და ის მოკლეს ბაშკირული წითელი კავალერიის თავდასხმის დროს იაკოვ მელკუმოვის (ჰაკოვ მელკუმიანის) მეთაურობით.

თალაათ ფაშა ბრიტანული და რუსული დაზვერვის მეთვალყურეობის ქვეშ იმყოფებოდა და 1921 წელს იგი ერთი გასროლით მოკლეს გერმანიაში სახლიდან გასვლისას. მისი მკვლეელი თეჰლირიანი გერმანიის სასამართლომ უდანაშაულოდ ცნო გენოციდის წლებში მიღებული ტრავმული გამოცდილების გამო.

ჯემალი ნაკლებად იყო ანტიომხურად განწყობილი, ის ტრიბუნალითაც კი დაემუქრა ყველას, ვინც სომხებზე ძალადობდა, და ეს მუქარა ორი ოსმალ ოფიცრის წინააღმდეგ შეასრულა კიდეც. ჯემალი არა სომხების, არამედ არაბების რეპრესიაში დაადანაშაულებს და დაუსრულებლად სიკვდილი მიუსაჯეს. ამ ყველაფერმა ვერ გადაარჩინა ჯემალი სომხური ანგარიშსწორებისგან. ჯემალი ემიგრაციაში წავიდა შუა აზიაში, სადაც მუშაობდა ავღანეთის არმიის მოდერნიზებზე. მაგრამ თბილისში ყოფნისას ის 1922 წელს ჩეკას შენობის წინ მოკლეს ჯალინინმა, გეგორგიანმა და ტერ პოლოსიანმა.

„ნემესისის“ გეგმით სომხებმა 200-მდე თურქ მოხელეს სიკვდილი მიუსაჯეს. მათ შორის ბრიტანეთის ყოფილი პრემიერ-მინისტრის ბორის ჯონსონის ერთ-ერთი წინაპარი, თურქეთის ელჩი ესპანეთში, კავკასიელი მუჰაჯირების შთამომავალი, მოკლეს 1978 წელს.

1915-1916 წლებში რუსული არმიის წარმატებების ფონზე დაიწყო მოლაპარაკებები ქმედუნარო თურქეთის დაშლის შესახებ. ბრიტანელი Sir Mark Sykes და ფრანგი Francois Picot ეწვივნენ ნიკოლოზ II-ს სანკტ-პეტერბურგში და 1916 წელს ხელი მოეწერა საიკს-პიკო-საზონოვის ხელშეკრულებას Sykes-Picot-Sazonov Treaty¹, რომლის მიხედვითაც რუსეთმა მიიღო როგორც სრუტე, ისე კონსტანტინოპოლი², სომხეთის, საქართველოს ისტორიული მიწები. ქურთისტანი და იერუსალიმის მართლმადიდებლური უბნებიც კი. უამრავი მსხვერპლით ქართველი, სომეხი და რუსი ხალხების მიერ მიღწეული გამარჯვება სრული, საბოლოო და სამართლიანი ჩანდა. მაგრამ რუსული გეგმა, თურმე, არანაირად არ გულისხმობდა ქართველებისა და სომხების დახმარებას. მეფის ამიერკავკასიის ადმინისტრაციამ არ დაუშვა ქართული და სომხური ეკლესიების მიერ ამ ტერიტორიებზე მუსლიმური მოსახლეობის მონათვლა³, რადგან ამ შემთხვევაში ისინი ქართველები და სომხები გახდებოდნენ. ქართველებსა და სომხებს ახალ „განთავისუფლებულ“ ტერიტორიებზე გამოჩენაც კი აეკრძალათ. რუსეთის გენერალ-გუბერნატორს უნდა ემართა თურქეთის ავტონომიური ტერიტორია (სახელი ჯერ არ იყო შერჩეული), რომელიც მოიცავდა საქართველოსა და სომხეთის ყველა ისტორიულ მიწას ანატოლიაში. და ამ ტერიტორიებზე მხოლოდ რუსი კაზაკები და გლეხები უნდა დასახლებულიყვნენ რუსეთის შიდა რეგიონებიდან. ადმინისტრაციის ოფიციალური ენა რუსული იყო. დაიწყო დისკუსია „ევფრატის კაზაკების“ ჩამოყალიბებაზე. 1916 წელს ქართულ და სომხურ მოხალისეთა შენაერთების დაიშალა (ამიტომ 1918 წელს ეროვნული შენაერთები თავიდან უნდა ჩამოყალიბებულიყო). ერზრუმის აღების შემდეგ გამოქვეყნდა სამეფო განკარგულება, რომელიც კრძალავდა სომხების ამ ადგილებში დასახლებას. ეს სრულიად თავზარდამცავი იყო. და მოულოდნელად დედაქალაქში რაღაც სრულიად აუხსნელი მოხდა – რუსეთის მეფემ უარი თქვა მეფობაზე.

¹ სამწუხაროდ, სომხეთმა ხელიდან გაუშვა ეს შესაძლებლობა. მაგალითად, განხორციელდა 1917 წლის ბალფურის დეკლარაცია, რომელიც მიმართული იყო ლორდ როტშილდისადმი, როგორც ბრიტანელი სიონისტების ლიდერისადმი, რომლის მიხედვითაც ბრიტანეთის მთავრობა დათანხმდა „პალესტინაში ებრაელი ხალხის ეროვნული სახლის შექმნას“. გარდა ამისა, ბრიტანეთი იმედოვნებდა, რომ ხელსაყრელ შთაბეჭდილებას მოახდენდა ბოლშევიკებზე, რომელთა ლიდერების უმეტესობა ებრაული წარმოშობის იყო, რათა თავიდან აეცილებინათ რუსეთის ომიდან გამოსვლა.

1917 წელს ტროცკიმ გამოაქვეყნა ეს ხელშეკრულება, როგორც „ბურჟუაზიული იმპერიალისტური პოლიტიკის“ მაგალითი, ფაქტობრივად დაგმო იგი.

² 1916 წელს, რუსეთის პრემიერ-მინისტრმა ტრეპოვმა სამჯერ სცადა დუმაში გამოსვლის დაწყება და სამჯერ ჩაახრჩო ოპოზიციამ შეძახილებით, რაც ხელს უშლიდა მას მოკავშირეების მიერ კონსტანტინოპოლისა და სრუტეების რუსეთისთვის გადაცემის შესახებ განცხადება გაეკეთებინა.

³ ერთადერთი შემთხვევა, როდესაც ქართულმა ეკლესიამ მოსახლეობა მასიურად მონათლა, იყო აფხაზეთში, რითაც მოსახლეობა გადაარჩინა თურქეთში ძალადობრივი გადასახლებისგან.

1917 წლის რუსეთის რევოლუციაზე

1917 წლის 22 თებერვალს მეფე ნიკოლოზი გაემგზავრა არმიის შტაბში, მოგილევში, საიდანაც მხოლოდ სატელეგრაფო კავშირით გამოდიდა და¹, სამხედროების მფარველობის ქვეშ იმყოფებოდა, მოგვიანებით აღმოჩნდა, რომ საბოლოოდ მეფეს სამხედროებმაც უღალატეს². ხოლო მთელი კავკასიელთა გვარდია დარჩა მის ოჯახთან³ პეტერბურგში⁴. არავინ იცის, რა მოხდებოდა

¹ ქვეყანაში უკვე იყო ტელეფონი და რადიო არსებობას იწყებდა. ისტორია შეიძლება სრულიად სხვაგვარად წასულიყო, მეფისა და პოლიტიკოსების გამოსვლები რადიოთი მთელი ქვეყნის მასშტაბით რომ გავრცელებულიყო.

² მას შემდეგ, რაც აშშ-ში ომში შევიდა 1917 წელს, ლუდენდორფმა იცოდა, რომ რამდენიმე თვე დასჭირდა აშშ-ს 1,5-მილიონიანი არმიის მობილიზებასა და მომზადებას. ხოლო ამის შემდეგ გერმანელების დამარცხება გარდუვალი იყო, ამიტომ ის ჩქარობდა, ამან გამოფიტა გერმანიის ეროვნული ძალები. 1918 წლის მარტში რუსეთთან ბრესტის სეპარატული ზავის დადების შემდეგ, მაის-ივნისში, ლუდენდორფის ნაწილებმა წამოიწყეს ბოლო შეტევა დასავლეთის ფრონტზე და შეიჭრნენ მდინარე მარნამდე, პარიზიდან 40 კილომეტრში, დაკარგეს 1 მილიონამდე ჯარისკაცი (მათ შორის, ეპიდემიური გრიპის „ისპანკას“ გამო), მაგრამ ენერგიულმა მარშალმა ფოშმა, რომელმაც შეცვალა პეტენი, 1918 წლის აგვისტოში, ჩამოსულ ამერიკელებთან ერთად, მთელი დაგროვილი სტრატეგიული საბრძოლო მასალა გერმანელებზე გამოყო, რამაც გერმანული არმია შავ დღეში ჩაყარა. დაბომბვის ერთი საათის განმავლობაში ფრონტის ერთ კვადრატულ მეტრზე ასობით ჭურვი ჩამოვარდა. პირველად თავიანთ ისტორიაში, გერმანელებმა დეზერტირობისთვის სიკვდილით დასჯა შემოიღეს. 1918 წლის სექტემბერში ცრემლმორეული ლუდენდორფი იძულებული გახდა ეთქვა კაიზერისთვის, რომ ბრძოლის გაგრძელებას აზრი აღარ ჰქონდა. შემდგომში ლუდენდორფი ჰიტლერთან ერთად ხელმძღვანელობდა „ლუდის პუტჩს“, თუმცა ნაცისტების მომხრე არ გამხდარა.

ვაგონი კომპენის ტყეში, სადაც ფოშმა 1918 წელს მიიღო გერმანელების ჩაბარება, შემდეგ კი ჰიტლერმა მიიღო ფრანგების ჩაბარება 1940 წელს, რეპლიკაა, რადგან ბერლინში წითელი არმიის შესვლამდე, SS-მ ააფეთქა ორიგინალი. მაგრამ Foch-ის ძეგლს არ შეხებინან და ის ჯერ კიდევ დგას კომპენის ტყეში.

³ 1989 წლიდან 1905 წლამდე თავადის ასული სონია ორბელიანი იყო ნიკოლოზ II-ის მეუღლის ფროილინა. იგი ბუნებით ძალიან სპორტული და აქტიური გახლდათ და ძალიან ახლოს იყო იმპერატრიცასთან. როდესაც ორბელიანი 10 წლის განმავლობაში დამბლით დაავადდა, იმპერატრიცა სრულად ფარავდა მის მკურნალობის ხარჯს და თავის სასახლეში აცხოვრებდა. ჩინოვნიკები უკმაყოფილონი იყვნენ იმით, რომ იმპერატორის ქალიშვილები ავადმყოფ ქალთან თამაშობდნენ. სონია გარდაიცვალა იმპერატრიცას მკლავებში, და ყველა ხარჯი იმპერატრიცამ დაფარა, რაც მომჭირნე გერმანელი ქალისგან დიდ ყურადღებას ნიშნავდა. უცნობია, როგორ განვითარდებოდა ამბავი, ორბელიანი რომ არ მომკვდარიყო და ლესბოსელი ანა ვირუბოვა, რომელმაც იმპერატრიცა რასპუტინს გააცნო, ფროილინას თანამდებობაზე არ დაენიშნა.

⁴ ნიკოლოზ II-ის დედამ, დანიის პრინცესა დაგმარმა, მრავალი კავკასიელი მიიწვია იმპერატორის კარზე სამსახურში, იმ იმედით, რომ დაეხმარებოდნენ მის უმცროს

ბოდა, თუ კავკასიელები თავის სუვერენთან იქნებოდნენ იმ დროს¹. მაგალითად, მათი მფარველობის ქვეშ 1905 წლის რევოლუციის დროს, მეფეს არაფერი ემუქრებოდა. პირველად ისტორიაში მეფე და კავკასიელები დაშორდნენ და, მოულოდნელად, რუსეთის მეფემ, 15-მილიონიანი არმიის დაცვის ქვეშ, დათმო ძალაუფლება. როგორ შეიძლება ეს მომხდარიყო?

თავიდან ვითარება ტრაგიკულად არ გამოიყურებოდა. ზამთარში, პიტერში, პურის რიგები იყო², მაგრამ მეფის გამგზავრების შემდეგ დაიწყო პოლიციასთან შეტაკებები. არეულობის ჩასახშობად მეფემ ჯარი მოიყვანა ქუჩებში და აქ მოხდა ტრაგედია. ყველა გონიერი ოფიცერი ომში დაიღუპა და კაზაკებმა დაუნდობლად გაუხსნეს ცეცხლი ხალხს. ერთ კვირაში ყველაფერი დასრულდა³. 27 თებერვალს სახელმწიფო დუმაში შეიკრიბა ათასობით ადა-

ვაჟს გეორგი ალექსანდრეს ძეს, ოქროს საწმისის ორდენის მფლობელს, რომელიც ბევრად ნიჭიერი იყო, ვიდრე მისი უფროსი ძმა ნიკოლოზ II, ასულიყო სამეფო ტახტზე. 1894-1899 წლებში გეორგი 5 წლის განმავლობაში ატარებდა მეფის ძის ტიტულს (მეფე ნიკოლოზს 4 ქალიშვილი ჰყავდა), მაგრამ ტუბერკულოზის გამო ცხოვრობდა საქართველოში მთის კურორტ ლიკანსა და აბასთუმანში, სადაც ის მოტოციკლიდან ჩამოვარდნისას გარდაიცვალა. მას შემდეგ გეორგის კავკასიელი მეგობრების ერთგულება მის უფროს ძმას, ნიკოლოზ II-ს გადაეცა. ნიკოლოზ II-ის ქალიშვილები ქართული ენის გაკვეთილებს იღებდნენ.

დიდი ჰერცოგი გეორგი ალექსანდრეს ძე (ნიკოლოზ II-ის ძმა).

- ¹ მეფის ერთგული იყო ქართული წარმოშობის ყველა გენერალი: აფხაზი, ამილახვარი, ანდრონიკაშვილი, ბარატოვები, ბაგრატიონი, ჭავჭავაძე, დუმბაძე, გაბაშვილი, იმერტინსკი, ყაზბეგი, მაცაშვილი, მაზნიაშვილი, ორბელიანი, ოდიშელიძე, ციციანოვები, წულუკიძე და სხვა 300 ქართველი გენერალი მსახურობდა რომანოვებთან. პოლკოვნიკი ივანე რატიევი (რატიშვილი) იყო ზამთრის სასახლის კომენდანტი და შენობაში დარჩა 1917 წლის ბოლშევიკების თავდასხმის დროს. მან საკუთარი 16 წლის ვაჟს დაავალა მეფის განძის დაცვა და ბოლშევიკებისგან ისეთი პატივისცემა დაიმსახურა, რომ ბოლშევიკურმა ხელისუფლებამაც მას ამ საგანძურის დაცვა მიანდო. ლენინმა მას „ამხანაგი თავადი“ უწოდა, მოგვიანებით კი 1958 წლამდე მაღალი პენსიით ცხოვრობდა თბილისში.
- ² პეტერგურგის საკვებით უზრუნველყოფა ქალაქის დაარსებიდან რთულ ლოგისტიკურ ამოცანას წარმოადგენდა. გზები არ არსებობდა, საქონელი ძირითადად გადაჰქონდათ მდინარეზე ბარჟებით, ქვეყანაში არ იყო განშტოებული არხები. ამიტომ ცხენებისთვის შერჩეული იყო გერმანიაში და შემდეგ ზღვით ტრანსპორტირება უფრო იაფი ღირდა, ვიდრე რუსეთის შიდა რაიონებიდან ურმებით გადატანა სანკტ-პეტერბურგში, განსაკუთრებით კი ტალახიან ამინდში. ჰიტლერმაც კი ბრძანა, პეტერბურგში არ შესულიყვნენ, რადგან არ სურდა პასუხისმგებლობის აღება ამხელა ქალაქის საკვებით მომარაგებაზე.
- ³ სრულიად შემთხვევით პეტერბურგის ცხოვრებიდან იზოლირებული იყო არა მარტო მეფე, არამედ სამეფო ოჯახიც. ყველა ბავშვმა სათითაოდ გადაიტანა

მიანი და დელეგატები გაგზავნეს ნიკოლოზ II-სთან ტახტიდან გადადგომის მოთხოვნით. მეფე დათანხმდა გუჩკოვისა და შულგინის წინადადებას ტახტიდან გადადგომის შესახებ მხოლოდ მას შემდეგ, რაც მან მიიღო დეპეშები ფრონტის ყველა მეთაურის (გენერალ ბრუსილოვისგანაც კი!) გადადგომის შესახებ. ჯარმა უღალატა მეფეს¹. ნიკოლოზმა ხელი მოაწერა გადადგომას 2 მარტს ფსკოვში, ვაგონში², შვილის სახელით და ძმის, მიხაილის სასარგებლოდ³. ნიკოლოზს, რა თქმა უნდა, არ ჰქონდა უფლება შვილის სახელით ესარგებლა, მაგრამ ვერ წარმოიდგინა სიტუაცია, რომ ის და მისი ცოლი იძულებულნი იქნებოდნენ ემიგრაციაში წასულიყვნენ, ხოლო ალექსანდრე, რომელიც დაავადებული იყო ჰემოფილიით (რაც არავინ იცოდა), დარჩებოდა რეგენტის მეთვალყურეობის ქვეშ. მაშინვე, სახელმწიფო სათათბიროს დელეგაცია მიუვარდა დაბნეულ დიდ თავადს მიხაილს, წინადადებით, დაეტოვებინა ტახტი რესპუბლიკის დამყარების სასარგებლოდ, რაც მან გააკეთა კიდეც. უკვე 6 მარტს წმინდა სინოდმა ყველგან ამოიღო ლოცვებიდან მეფის ხსენება. მონარქიის, წმინდა რაზმის, პოგრომების, ჟანდარმერიის ქვეყანაში არც ერთი (!) დემონსტრაცია არ ყოფილა მეფის მხარდასაჭერად.

წითელა, როგორც იმპერატრიცამ და ვირუბოვამ. ამგვარად, ოჯახი ფაქტობრივად იზოლირებული იყო და ვერავინ მიდიოდა მოსანახულებლად.

- ¹ სამი დღის შემდეგ გუჩკოვის თანდასწრებით გენერალმა კორნილოვმა სამეფო ოჯახს დაპატიმრება გამოუცხადა. ოფიცრები მეომრების გარდაცვალებაში გერმანული წარმოშობის სამეფო ოჯახს ადანაშაულებდნენ. თანამედროვე რუსი ისტორიკოსები კამათობენ გენერალური შტაბის დაზვერვის ოფიცრების დიდ როლზე, რომლებიც ბოლშევიკებს საიდუმლოდ ეხმარებოდნენ. კერენსკის ცოლი გავლენიანი გენერლის ბარანოვსკის ქალიშვილი იყო.
- ² საოცარია სახელმწიფო სათათბიროს ყოფილი დეპუტატის შულგინის (1878 -1976 წწ.) ბედი, რომელმაც გუჩკოვთან ერთად პირადად მიიღო ნიკოლოზ II-ის ტახტიდან გადადგომის გადანყევტილება ფსკოვში. ის ემიგრაციაში წავიდა იუგოსლავიაში. ემიგრაციაში მან გამოსცა წიგნი „ორიონის ქმარი“, სადაც ამტკიცებდა ნაცისტურ გერმანიასა და რუსეთთან ალიანსის აუცილებლობას „დამპალი“ ანგლოსაქსური სამყაროს წინააღმდეგობის განჯვის მიზნით. იგი 1944 წელს ბელგრადში სმერშმა დააპატიმრა და მოსკოვში წაიყვანა, მაგრამ 1957 წელს გაათავისუფლეს. მისმა ტიტულმა მისცა საშუალება მიეღო საბჭოთა ძალაუფლება, რამელმაც ხელახლა შექმნა და გააფართოვა რუსეთის იმპერიის საზღვრები. ის მწერალთა კავშირის წევრიც კი გახდა და კომპარტიის 22-ე ყრილობას სტუმრის სტატუსით ესწრებოდა.
- ³ ნიკოლოზმა უარი თქვა სამეფოზე თავისი ძმის მიხაილის სასარგებლოდ, რომლის საიდუმლო ქორწინებამ ვენაში ბომბის ეფექტი გამოიწვია. მიხეილი ქალისთვის მესამე ქმარი იყო. ამ ქალის მეორე ქმარი საჯაროდ დაემუქრა თვითმკვლელობით, თუ ცოლს დაშორდებოდა. მეფე ნიკოლოზს 200 000 მანეთი უნდა გადაეხადა მშვიდობიანი განქორწინებისთვის. მაგრამ მიხეილს ჩამოერთვა მემკვიდრეობის უფლება და გააძევეს რუსეთიდან.

ყოფილი სახელმწიფო დუმის დეპუტატებმა შექმნეს დროებითი მთავრობა¹ თავად ლვოვის მეთაურობით. პარალელურად სოციალისტმა დეპუტატებმა შექმნეს პეტროგრადის მუშათა და ჯარისკაცთა კომიტეტების საბჭო ნიკოლოზ ჩხეიძისა² და მისი მოადგილის, კერენსკის ხელმძღვანელობით. თეთრი წვერით აკადემიური გარეგნობის ქართველი დიდებული და უბადლო ორატორი ჩხეიძე რესპექტაბელურობას სძენდა სოციალისტ-რევოლუციონერთა ამ ჭრელ ჯგუფს. ამავე დროს, ლვოვის დროებითი მთავრობა თავადის ტიტულით იწვევდა მასების გალიზიანებას, მაგრამ ორიოდვე კვირის შემდეგ, რევოლუციის მიერ გათავისუფლებული სახელმწიფო დუმის ყოფილი დეპუტატი, ირაკლი წერეთელი³, გადასახლებიდან დაბრუნდა სანკტ-პეტერბურგში და მაშინვე მიიწვიეს დროებით მთავრობაში. და ასეთი კაშკაშა ავტორიტეტული სოციალისტური ფიგურის გამოჩენას დროებით მთავრობაში არ შეიძლება პოლიტიკური ლანდშაფტის რეფორმირება არ გამოენჯია⁴. სწორედ ის და კერენსკი ჩავიდ-

¹ რკინიგზის მინისტრი ლივეროვსკი ლენინგრადის ბლოკადაში „სიცოცხლის გზისთვის“ მიიღო ლენინის ორდენი.

² მეფის გადაგდების შემდეგ, არა მხოლოდ მუშების, არამედ ჯარისკაცების დეპუტატების საბჭოს თავმჯდომარის პოსტი, რა თქმა უნდა, ნიშნავდა სრულ ძალაუფლებას, რომელიც დაფუძნებული იყო ძალადობაზე. როგორც ლევინი Isaac don Levine წერს თავის წიგნში „რუსეთის რევოლუცია“ (1917): „მუშათა და ჯარისკაცთა დეპუტატთა საბჭოს თავმჯდომარე კარლო ჩხეიძე იყო დომინანტი ფიგურა ახალ რევოლუციურ რუსეთში“. 1913 წელს ტროცკიმ ჩხეიძეს მისწერა: „ძვირფასო ნიკოლოზ სემიონოვიჩ, პირველ რიგში, ნება მიბოძეთ გამოვხატო ჩემი მადლიერება თქვენი გამოსვლებით მიღებული არა მხოლოდ პოლიტიკური, არამედ ესთეტიკური სიამოვნებისთვის“. ტროცკი აღნიშნავდა ნიკოლოზ ჩხეიძისა და ირაკლი წერეთლის როლს რუსულ სოციალ-დემოკრატიაში 1905-1917 წლების რევოლუციების დროს. ნაბოკოვი თავის წიგნში „დროებითი მთავრობა“ (1924) წერდა: „ჩხეიძე აღმოჩნდა სრულიად რუსეთის დემოკრატიის ლიდერი, გავლენიანი ფიგურა, მომავალი დამფუძნებელი კრების თავმჯდომარეობის კანდიდატი და, შესაძლოა, რუსეთის რესპუბლიკის პრეზიდენტიც“. თუმცა თანამედროვე რუსულენოვანი ისტორიკოსები არც კი ახსენებენ ამ სახელებს. მაგალითად, 1970-იანი წლების ვრცელ რადიოინტერვიუში 1917 წლის გადატრიალების შესახებ კერენსკიმ მხოლოდ ერთხელ ახსენა შემთხვევით ჩხეიძე, მაგრამ არასოდეს უხსენებია წერეთელი. არა მარტო ისტორიაში, არამედ ახლაც შევარდნაძის სახელი არ არსებობს პერესტროიკის რუსულენოვან ისტორიაში, თუნდაც იმათ ვერსიაში, ვინც მხარს უჭერს პერესტროიკის იდეებს.

³ 1-ლი სახელმწიფო სათათბიროს დაშლისა და სოციალისტური ფრაქციების ყველა წევრის დაპატიმრების შემდეგ, 1907 წელს მე-2 სათათბირო სიტყვით გახსნა თავად პრემიერ-მინისტრმა სტოლიპინმა. მის შემდეგ ვერავინ ბედავდა ლაპარაკს და მხოლოდ ახალგაზრდა წერეთელი ალაპარაკდა კრიტიკულად და მხურვალე აპლოდისმენტები და დიდება დაიმსახურა.

⁴ 1917 წლის 11 მარტს გამოქვეყნდა დროებითი მთავრობის დადგენილება „პოლიციის დეპარტამენტის გაუქმების შესახებ“, რის შემდეგაც იმპერიის პო-

ნენ კიევში 1917 წლის ივნისში, რათა ხელი მოეწერათ უკრაინის ავტონომიის აღიარებაზე. სწორედ მან მოაწყო კერენსკის გადაყვანა პეტროგრადის საბჭოდან დროებით მთავრობაში¹, სადაც იგი გახდა მთავრობის თავმჯდომარე.

პეტროგრადის საბჭოს დადგენილებით დამოუკიდებლობა მიენიჭათ ფინელებსა და პოლონელებს, ამნისტია ყველა პოლიტიკურ პატიმარს, გააუქმდა ებრაელებისთვის საცხოვრებლის შეზღუდვა, სიკვდილით დასჯა და კატორღა, შემოღებულ იქნა ქალთა ხმის მიცემის უფლება, გაუქმდა ტიტულები და კლასები, დაითხოვეს პოლიცია, აიკრძალა ფიზიკური დასჯა, არ იყო საჭირო ოფიცრების მისაღმება, ოფიცრები უნდა არჩეულიყვნენ. დროებითი მთავრობის პირველი ცირკულარული ბრძანება იყო ყველა გუბერნატორისა და თანამდებობის პირის გადაყენება. მხოლოდ რამდენიმე დღის შემდეგ გაიგზავნა ახალი დეპუტა: „არავის დავნიშნავთ. დაე, ადგილობრივად აირჩიეთ“. ასე გაქრა ძალაუფლება, პოლიცია და ჟანდარმერია. ასე რომ, რუსეთი ქართველების ჩხეიძე-წერეთლის მეთაურობით გახდა ყველაზე თავისუფალი ქვეყანა მსოფლიოში.

ამ დროს ლენინმა, რომელიც დახურული ვაგონით ჩავიდა გერმანიის გავლით ფინეთის სადგურზე 1917 წლის აპრილში, მოახდინა „სასწაული“. როგორ მოხდა, რომ ფართო წერა-კითხვის უცოდინარი მასებისთვის უცნობმა

ლიციამ ლეგალურად შეწყვიტა არსებობა. ყოფილი მინისტრი და პოლიციის დეპარტამენტის ხელმძღვანელები დააკავეს, პოლიციის ყველა თანამშრომელი შტატებიდან გაიყვანეს. საზოგადოებრივი პოლიციის ახალ დეპარტამენტს ასევე ხელმძღვანელობდა ქართველი, კადეტთა პარტიის წარმომადგენელი, მასონთა ლოჟების უმაღლესი საბჭოს წევრი სიდამონ-ერისთოვი, მოგვიანებით საქართველოს ელჩი ვარშავაში.

¹ კერენსკი ცნობილი გახდა დუმის კომისიის სათავეში, რომელიც იძიებდა ლენას მალაროებში დახვრეტას, როდესაც დაიღუპა 270 მუშა და დაიჭრა 250 (1937-1938 წლებში, ენკავედეს თანახმად, იქვე სამეულის განაჩენით 948 მუშა დახვრიტეს). მას სურდა გამხდარიყო ესერების ბომბდამშენი, მაგრამ აზეფმა არ მიიღო იგი. 1915 წელს ფინეთში მას თირკმელი ამოკვეთეს. გადაურჩა ფეხის ძვლის ტუბერკულოზს, და იცოცხლა 90 წლამდე. კერენსკის მამა იყო ლენინის უნივერსიტეტის მასწავლებელი ყაზანში, რომელიც ვლადიმერს აღწერდა, როგორც „კარგად აღზრდილ და რელიგიურ“ სტუდენტს, მიუხედავად იმისა, რომ ლენინის ძმა მეფის წინააღმდეგ შეთქმულების გამო სიკვდილით დასაჯეს!

ლენინმა უამრავი ხალხი შეკრიბა, ოფიციალური ისტორიოგრაფია ვერ ხსნის¹. ლენინი მუშაობდა იატაკვეშეთში, ბოლო 17 წელი გაატარა ევროპაში, უცნობი იყო თანამედროვეებისთვის და საერთოდ, ცხოვრებაში პირველად გამოვიდა მიტინგზე (არც ამ აქციის შემდეგაც ლენინის გამოსვლებს დიდი ინტერესი არ გამოუწვევია ტროცკის 2-3-საათიან გამოსვლებთან შედარებით). ედვარდ რაძინსკისა და სხვა ისტორიკოსების აზრით, სწორედ აქ ითამაშა მნიშვნელოვანი როლი „საოცარმა ქართველმა“, რომლის მიმართაც ლენინი სიცოცხლის ბოლომდე განიცდიდა მადლიერების გრძნობას. ფაქტია, რომ სწორედ სტალინმა² (და მისმა მეგობარმა ორჯონიკიძემ) უზრუნველყო, რომ სადგურზე თავად კარლო ჩხეიძე შეხვდა ლენინს და ლენინის ავტორიტეტი ლიდერის დონემდე აამალა. მეორე დღეს კი სოციალ-დემოკრატიული პარტიის კრებაზე ლენინი და წერეთელი³ ერთად გამოვიდნენ. ასეთი დებიუტის შემდეგ, ბოლშევიზმის სწრაფი გავრცელება უკვე უზრუნველყოფილი იყო გერმანული ფულით⁴.

¹ მემუარებიდან ცნობილია, რომ მატარებლის მგზავრები წუხდნენ, პეტერბურგში ჩასვლისას ისინი ვერ შეძლებდნენ ეტლის პოვნას, რადგან აღდგომის დღე იყო.

² როგორ მოახერხა სტალინმა, რომელმაც მხოლოდ ქართული და რუსული იცოდა, საზღვარგარეთ არასოდეს ყოფილა, კომუნისტური რეჟიმის დამყარება ავსტრია-გერმანიიდან ჩინეთ-ვიეტნამამდე ტერიტორიაზე, პასუხი დღემდე არ არსებობს. მისი ოკულტური პრაქტიკა აღწერილია, მაგრამ ჯერ არ არის შეფასებული. ლენინის სმას მისთვის წმინდა ეზოთერული მნიშვნელობა ჰქონდა. საბჭოთა ქვეყანაში რამდენიმე ოკულტური კვლევა ჩატარდა საიდუმლო სახელმწიფო სამსახურების მიერ. სტალინი რამდენჯერმე შეხვდა ცნობილ ეზოთერ გურჯიევს, რომელთანაც სტალინი სწავლობდა თბილისის სასულიერო სემინარიაში. ბერია წერდა, რომ როდესაც სტალინი პირველად დააკავეს ბაქოში, მას ჰქონდა საბუთები თავად ნიჟარაძისთვის და ჰქონდა გურჯიევის წიგნი „შეხვედრები გამოჩენილ ადამიანებთან“, რომლის მთავარი გმირი ნიჟარაძეა. ზოგიერთი წყაროს მიხედვით, სტალინი სემინარიიდან არა მარქსისტული ლიტერატურის, არამედ საიდუმლო რიტუალების შესრულების გამო გარიცხეს. ზუსტად გურჯიევის დეტერმინიზმის დოქტრინის შესაბამისად, სამყაროში ბოროტების დამარცხება მხოლოდ ბოროტების დახმარებით იყო შესაძლებელი.

³ არის ასეთი პარტია! – ლენინმა შესძახა 1917 წლის ივნისში საბჭოთა კავშირის პირველ სრულიად რუსულ კონგრესზე დროებითი მთავრობის მინისტრის წერეთლის თეზისის საპასუხოდ, რომ რუსეთში არ არსებობს პოლიტიკური პარტია, რომელიც გამოთქვამდა მზადყოფნას ძალაუფლება მთლიანად თავის თავზე აეღო.

⁴ მოკავშირეთა ნებისმიერი მტერი შეიძლება იყოს გერმანელების მეგობარი. ზიმერმანმა ირლანდიელებს იარაღით დატვირთული წყალქვეშა ნაეჭები გაუზავნა ბრიტანელების წინააღმდეგ აჯანყების დასაწყებად. მექსიკაში გაგზავნილ ტელეგ-

ბოლშევიკებს სრული ხელისუფლება უნდოდათ. პერველი შეტევა ივლისში განახორციელეს და ანარქისტი ჯარისკაცები და მეზღვაურები თავიანთი ოფიცრებისა და ადმირალების დახვრიტეს შემდეგ პეტერბურგის გასაძარცვად მიმართეს. სიტუაცია მხოლოდ შინაგან საქმეთა მინისტრის, ნერეთლის ფოლადის ნერვებმა გადაარჩინა. იგი მშვიდად შეხვდა შეიარაღებული ხალხის ბრბოს, რომლებიც შეიჭრნენ დროებითი მთავრობის სხდომის დარბაზში და გადასცა მათ ბრძანება, რომ აჯანყებულები რევოლუციის მტრებად გამოცხადდებიან. ხელისუფლებისადმი მორჩილებას შეჩვეულმა ბრბომ სწრაფად უკან დაიხია. საბოლოოდ ვითარება გადაარჩინა კავკასიის ფრონტიდან ახლად დაბრუნებულმა ერთმა ჯარისკაცმა, საარტილერიო შტაბის კაპიტანმა ირაკლი ცაგურიამ, გენერალ ბარათოვის მესობოტამიაში ლაშრობის ვეტერანმა. სროლის გაგონებაზე ის გაეშურა ეპიცენტრისკენ და ნერეთელს თავისი სამსახური შესთავაზა, რომელმაც ერთი ზარბაზანის მიცემა შეძლო. ცაგურიამ სწრაფად მოაწყო ქვემეხი ლიტეინის პროსპექტზე და გახსნა ცეცხლი. საარტილერიო სროლის გაგონებაზე მორადიორები საბოლოოდ გაიქცნენ. ასევე ლენინი და ზინოვიევი გადარჩნენ ჩხეიძე-ნერეთელსა და სტალინს შორის მოლაპარაკების წყალობით.

ამ დროს რუსეთში მოქმედი ყველა ქართველი მენშევიკი პოლიტიკოსი – ჩხეიძე, ნერეთელი, ჟორდანია, რამიშვილი და სხვები – საქართველოში ერთდროულად დაბრუნდნენ და ბოლშევიკებმა ხელში ჩაიგდეს ძალაუფლება. ამ ბოლშევიკურ ხელისუფლებაში ქართველებს კვლავ ეკავათ წამყვანი პოზიციები (სტალინი, ორჯონიკიძე, ენუქიძე და სხვები). ლატვიელმა მსროლელებმა¹, ფინელმა გვარდიელებმა („მუნჯი ჯარისკაცები“, რადგან მათ ლაპარაკი

რამაში ზიმერმანი დაჰპირდა მექსიკას კალიფორნიას, თუ იგი ომში შევიდოდა გერმანიის მხარეზე. შულენბურგმა 1 მილიონი მარკა მიიღო საქართველოში აჯანყების მოსაწყობად. ზიმერმანმა მოაწყო რუსი პაციფისტი რევოლუციონერების (მათ შორის ლენინის ვაგონის 28 მგზავრიდან ორი ქართველი იყო, მიხაკო ცხაკაია და დავით სულიაშვილი, და რსდრპ-ს 60 სხვა ვაგონების მგზავრებიდან 6 ქართველი ოყო) გაგზავნა დალუქული ვაგონით პარეუსის გეგმის მიხედვით (Helphand), 1905 წლის რევოლუციის პეტროგრადის საბჭოს თავმჯდომარის, ტროცკის ყოფილი მოადგილის. ამისათვის ლენინის დაპატიმრების ორდერს 1917 წლის ივლისში მოაწერა ხელი პროკურორმა ვიშინსკიმ, მოგვიანებით ლენინის 6 ორდენის მფლობელმა.

¹ პირველი მსოფლიო ომის დროს ლატვიის ცხენოსანი ნაწილები იბრძოდნენ რუსეთის არმიაში, მაგრამ დიდმა დანაკარგებმა მეფისა და რუსი გენერლების უკმაყოფილება გამოიწვია და 1917 წელს ლატვიის პოლკები ბოლშევიკების მხარეზე გადავიდნენ – გახდნენ ბოლშევიკების პრეტორიელები. იმ დროს მთელ რუსეთის არმიაში მხოლოდ ისინი ინარჩუნებდნენ დისციპლინას და ემორჩილებოდნენ თავიანთი ოფიცრების ბრძანებებს. ლატვიელი (ასევე ესტონური და ლიტვური) მეომრები წარმოადგენდნენ ბოლშევიკების ერთადერთ სამხედრო ეროვნულ შენაერთს. ბრძანებას ლატვიურ ენაზე გასცემდნენ, სალამობით სიმფონიურ საკრავებზე უკრავდნენ. მათ ჩაახშეს

ეკრძალბოდათ, ან როგორც ახლა ყირიმის შემდეგ მათ უწოდებდნენ „ВЕЖЛИВЫЕ ЧЕЛОВЕКИ“), ბუნდისტებმა, უკრაინელმა, ქართველმა და სომეხმა ნაციონალისტ-რევოლუციონერებმა, გერმანულ დაზვერვასთან კოორდინაციით, მოაწყვეს ოქტომბერის (ნოემბერი) გადატრიალება, დაარბიეს ყველა სხვა ხელისუფლება, დახურეს ყველა ოპოზიციური გაზეთი და დააარსეს საგანგებო კომისია პოლონელი ძერჟინსკის¹ ხელმძღვანელობით. პირველივე ბოლშევიკურმა დეკრეტმა მიწის განაწილების შესახებ საბოლოოდ გაანადგურა ჯარი, რადგან გლეხ ჯარისკაცებს არ სურდათ ომი, ისინი მასობრივად სახლში გაეშურენ, რათა არ დაეგვიანებიათ მიწის განაწილებაზე (თუმცა მოგვიანებით ყველაფერი უკან დააბრუნებინეს კოლექტივიზაციის დროს).

ამ პირობებში, უპირველეს ყოვლისა, მშვიდობა იყო საჭირო. ამისათვის 1917 წლის დეკემბერში ტროცკი² დაინიშნა საგარეო საქმეთა სახალხო კომისრად, რის საპასუხოდ სამინისტროს 600-მა თანამშრომელმა დატოვა სამსახური

ანტიბოლშევიკური აჯანყებები და თეთრი გვარდიის შეტევები. მაგრამ, როგორც კი ლატვია დამოუკიდებელი გახდა, 12000 ყოფილი ჯარისკაცი დაბრუნდა ლატვიაში და შეტაკებაც კი გამართა წითელ არმიასთან.

¹ ფელიქს ძერჟინსკი, ჩეკას კომისარი (მოგვიანებით GPU, NKVD, KGB და ახლა FSB) სწავლობდა ვილნიუსის გიმნაზიაში მომავალ მტერთან იოზეფ პილსუდსკთან ერთად.

² ლევ ტროცკი 1905 წელს იყო პეტროგრადის საბჭოს ბელადი, მაგრამ 1917 წელს ნებაყოფლობით გადავიდა უკანა პლანზე ლენინის შემდეგ. ლენინთან შეთანხმებით, მან წამოიწყო ათასობით მძევლის სიკვდილით დასჯა, საკონცენტრაციო ბანაკების შექმნა, ბურჟუაზიული წარმოშობის ქალების იძულებითი მასობრივი მობილიზება წითელი არმიის ჯარისკაცების სექსუალური საჭიროებისთვის და ა. შ. ტროცკი თავისი „მუდმივი მსოფლიო რევოლუციის“ იდეით დაამარცხა პრაქტიკულმა სტალინმა „სოციალიზმის ერთ ქვეყანაში“ იდეით. ლენინის გარდაცვალების დროს ტროცკი აფხაზეთში მკურნალობდა, მოსკოვში დაკრძალვაზე არ ჩასულა და ძალაუფლებისთვის ბრძოლაში წააგო. 1925 წელს გადაასახლეს ალმა-ათაში, შემდეგ – თურქეთში. 1929 წელს ესპანელმა კომუნისტმა Ramón Mercader-მა საბჭოთა OGPU-ს გენერალი ნაუმ ეტიხგონის დახმარებით 1940 წელს ალპინისტური წერაქვით მოკლა ტროცკი. ნაუმის მამა, მაქს ეტიხგონი, ზიგმუნდ ფროიდის Sigmund Freud ფსიქოანალიზის აქტიური პოპულარიზატორი იყო.

1928 წელს „ტროცკისტური ცენტრის“ 150 კაცს შორის რამდენიმე გამოჩენილი ქართველი იყო – საქართველოს სახალხო კომისართა საბჭოს თავმჯდომარე მდივანი, საქართველოს რევკომის მდივანი ქავთარაძე, საქართველოს ჩეკას პირველი ხელმძღვანელი ცინცაძე, და ა. შ. მდივანი (და მისი 4 ვაჟი და ქალიშვილი) და ცინცაძე (მთელ ოჯახთან ერთად) დახვრიტეს, ქავთარაძე კი 1936-1939 წლებში ციხეში იყო, საიდანაც ერთი წელი იჯდა სიკვდილმისჯილთა კამერაში იჯდა. სხვათა შორის, სტალინის მოკვლის მცდელობის ბრალდებით, მაგრამ გაათავისუფლეს და მიაღწია მოლოტოვის მოადგილის, საგარეო საქმეთა სახალხო კომისრის მოადგილის თანამდებობამდე (მონაწილეობდა იალტისა და პოტსდამის კონფერენციებში სტალინის გვერდით).

და სამინისტროს შენობა. სახელმწიფო არქივში გარკვეული საერთაშორისო ხელშეკრულების მისთვის გადაცემის მოთხოვნით მისული ურიცკი ფანჯრიდან გადააგდეს. სახელმწიფო ბანკის თანამშრომლებმა უარი თქვეს ბოლშევიკებისთვის ფულის მიცემაზე. თანამედროვე რუსი ავტორების აზრით, რევოლუციას დაეხმარა სამხედროებმა, სამხედრო კონტრდაზვერვა, რომლებიც პროგერმანულ მეფეს მილიონობით რუსის სიკვდილში ადანაშაულებდა¹. ისინი უზრუნველყოფდნენ ტელეფონს, ტელეგრაფს, ბანკებს და ა. შ.

გერმანელებთან მოლაპარაკების ადგილად არჩეულ იქნა არა ჰელსინკი, სადაც ევროპელმა სოციალისტებმა, თუნდაც გერმანიისა და ავსტრია-უნგრეთის პარლამენტების წევრებმა, შესთავაზეს თავიანთი დახმარება საერთაშორისო მოლაპარაკებებზე, არამედ ფრონტის ზონაში მყოფ დახურულ ბრესტ-ლიტოვსკი². ლენინს სურდა ორმხრივი სეპარატული მოლაპარაკებები, რათა რუსეთი ომიდან გამოეყვანა გერმანული პირობებით.

¹ პარადოქსულად, იუროვსკის მიერ სამეფო ოჯახის მკვლელობამდე ეკატერინბურგში მდებარეობდა ევაკუირებული ყველაზე ელიტარული სამხედრო დანესებულება – გენერალური შტაბის აკადემია ნიკოლოზ I-ის სახელობის. ყველამ იცოდა სად იყო სამეფო ოჯახი, რომელსაც ჩეკისტები იცავდნენ და არავინ არაფერს აკეთებდა. სწორედ ამ აკადემიამ შექმნა კომისია, რათა გამოეძიებინათ სამეფო ოჯახის სიკვდილით დასჯა, მაგრამ ვერ იპოვეს სამეფო ოჯახის აღსრულების მყარი მტკიცებულება. ფაქტია, რომ თეთრმა მოძრაობამ მიზნად დაისახა არა ცარიზმის აღორძინება (გერმანელი ნიკოლოზი და მისი ცოლი სძულდათ ოფიცრებს), არამედ დამფუძნებელი კრება. ამიტომ ოფიცრები ტროცკის ჯარებშიც მსახურობდნენ. 75 ათასი ყოფილი ოფიცერი მსახურობდა წითელ არმიაში, ხოლო 100 ათასი ოფიცერი მსახურობდა თეთრ არმიაში.

² ტროცკის „გაუთავებელმა სულიერმა“ ლექციებმა გააგიჟა გერმანული დელეგაცია. პოლკოვნიკმა რაიმონდ რობინსმა, აშშ-ს მეკავშირე ოფიცერმა, ტროცკის უწოდა „ოთხჯერ ძალიან შვილი, მაგრამ უდიდესი ებრაელი იესოს შემდეგ“. დაზვერვის სამმართველოს გენერალი სკალონი, მოლაპარაკების სამხედრო კომისიის ხელმძღვანელი, მოლაპარაკებების დროს გავიდა და სარკის წინ იარაღით თავი მოიკლა. გერმანელები მიცვალებულს დიდი პატივისცემით მოეპყრნენ. საბჭოთა მთავრობამ წუხილი გამოხატა და მის მცირეწლოვან შვილს პენსია დაუნიშნა. გარდაცვლილის კუბოსთან საპატიო ყარაული იყო განთავსებული და დაკრძალვაზე მთელი გერმანიის შტაბი, ბავარიის პრინცი ლეოპოლდის მეთაურობით, მივიდა. რამდენიმე ზალპი გაისროლეს. სოციალისტ-რევოლუციონერი ანასტასია ბიცენკო, რომელიც ახლახან დაბრუნდა კატორიიდან, რომელიც გადასახლებული იყო გლეხების არეულობის ჩახშობის დროს დაუნდობელი დახვეტებით ცნობილი გენერლის მკვლელობის გამო, უყვებოდა ბავარიის პრინც ლეოპოლდს ოფიციალურ ვახშამზე, თუ როგორ ესროლა გენერალს. როდესაც დელეგაცია მანქანით გავიდა სადგურზე ბრესტ-ლიტოვსკიში სამოგზაუროდ, დელეგაციის ხელმძღვანელს, იოფს, გაახსენდა, რომ გლეხის არც ერთი წარმომადგენელი დელეგაციაში არ იყო. ქუჩაში, მოხუცი კაცი ურიკით მიდიოდა. მას მანქანასთან დაუძახეს და ასე მოხუცი სტაშკოვი გამოჩნდა დელეგაციაში, რომელმაც ყველას „ბატონად“ მიმართა და ერთი ჭიქა

მაგრამ ზავის ხელმოწერას მაინც ლეგიტიმაციის სახე უნდა ჰქონოდა. ყველაფერი უნდა გადაენწყვიტა დამფუძნებელ კრებას, რომელიც გაიხსნა 1918 წლის 5 იანვარს. დელეგატების 25% იყო ბოლშევიკი და 40% სოციალ-რევოლუციონერი. სოციალ-რევოლუციური ფრაქციის ლიდერი იყო ქართველი ივანე ლორთქიფანიძე, რუმინეთის ფრონტის წარმომადგენელი, დამოუკიდებელი საქართველოს მომავალი მინისტრი. წერეთელი იყო მთავარი მომხსენებელი. ლენინი ფარულად უკანა კარიდან შემოვიდა, რომელსაც ლატვიელი მსროლელები იცავდნენ და ცალკე შეხვედრა გამართა ბოლშევიკებთან. მოხდა ინციდენტი, ვილაცამ ლენინს ქურთუკიდან რევოლვერი ამოაცალა. ქურდი იპოვეს, ეს იყო მცველი მეზღვაური. მაშინვე გაიყვანეს ეზოში და დახვრიტეს. ლენინმა ვერ გაბედა კრების დაშლის ბრძანება, მაგრამ ბრძანა, რომ კრება მეორე დღეს მუშაობის გაგრძელების შესაძლებლობა მისცემოდა. კრება მთელი ღამე არ დაშლილა. ბოლოს გამოაცხადეს, რომ „ყარაული დაიღალა“ და დეპუტატები ძალით გააძევეს. ქუჩაში აქციას მეზღვაურებმა ესროლეს და გვამები სწრაფად მოაშორეს. სამწუხაროდ, მეორე დღით არავინ გამოსულა დამფუძნებელი კრების დასაცავად, ისევე როგორც არავინ გამოვიდა დროებითი მთავრობის დასაცავად. გერმანელები ჩუმად ელოდნენ, შეტევის მცდელობა არ ჰქონიათ, რადგან არ სურდათ ლენინის ძალაუფლების შეცვლა. სრული ქაოსის ფონზე ტროცკიმ გამოაცხადა: „არა მშვიდობა, არა ომი, მაგრამ ჯარი იშლება“ და დატოვა ბრესტის მოლაპარაკებები. გერმანელები და ავსტრიელები ჩუმად ისხდნენ რამდენიმე წუთის განმავლობაში, ყურებს არ უჯერებდნენ, წინსვლა ყოველგვარი წინააღმდეგობის გარეშე იყო შესაძლებელი. გერმანელების ძირითადი ძალები უკვე გადაყვანილი იყო დასავლეთში და პეტერბურგის მიმართულებით შესაძლებელი იყო მხოლოდ 100-200 ჯარისკაცის რაზმების გაგზავნა, რომლებიც თებერვალში შევიდნენ მინსკში, კიევსა და ფსკოვში, 150 მილი დარჩა პეტერბურგამდე, ქალაქი პირველად დაბომბა გერმანულმა ავიაციამ. გენერალი ჰოფმანი წერდა, რომ „ეს არის ყველაზე კომიკური ომი, რაც კი ოდესმე მსმენია“.

მაგრამ ახლა დადგა დრო, რომ ინგლისის საიდუმლო სამსახურტ ემსახუროს თავის ქვეყანას¹. ინგლისმა გაგზავნა თავისი ჯაშუში სიდნი რეილი

ლენინის შემდეგ ფაქტობრივად განასახიერებდა პირდაპირი მნიშვნელობით „წითელ“ გლეხობას. გერმანელებმა სრულად უზრუნველყვეს მოლაპარაკება, ე. ი. სასადილო ოთახი როგორც ბოლშევიკებისთვის, ასევე გერმანელი არისტოკრატებისთვის, მუდმივად განყოფილი იყო, სადაც წითელ დელეგატებისათვის მტკივნეული იყო იმის გაგება, თუ რისთვის იყო დანა-ჩანგალი.

¹ გერმანიის საგარეო საქმეთა სამინისტრომ გააფრთხილა კოლეგები, რათა საჯაროდ არ გამოეთქვათ თავიანთი სიხარული „სპეციალური ოპერაციის“ წარმატებით დატვირების გამო. გერმანელებს ეუხერხულათ კიდევ, თუ როგორ აგრესიულად ახორციელებდნენ მათი აგენტები გეგმას რუსეთის ომიდან გამოყვანის შესახებ. მიუხედავად იმისა, რომ სამშვიდობო მოლაპარაკებები განწირული იყო იმ

(სოლომონ როზენბლუმი, ემიგრანტი ოდესიდან, აგენტ 007-ის შესაძლო პროტოტიპი), რათა დახმარებოდა შოტლანდიურ არისტოკრატს, ელჩ ლოკჰარტს რუს რევოლუციონერ ტერორისტ სავინკოვთან (ესერების სამხედრო ორგანიზაციის უფროსი ენო აზეფის დაუტკიცებული ლაღატის შემდეგ) კავშირის დამყარებაში რუსეთში გადატრიალების მოსაწყობად და ომში დასაბრუნებლად. 1918 წლის ივლისში სოციალრევოლუციონერი ბლიუმკინი¹ ჩეკას დოკუმენტებით მოსკოვში გერმანიის ელჩთან, მირბახთან, აუდიენციაზე მივიდა. მას შემდეგ, რაც საელჩოს დაცვას ტელეფონით დაუდასტურეს ასეთი თანამშ-

მომენტიდან, როდესაც ტროცკი დაინიშნა დელეგაციის ლიდერად ლენინის მიერ, რადგან შეუძლებელი იყო ოფიციალური დოკუმენტის წარმოდგენა გერმანიის იმპერატორის ჰოპენცოლერნისა და ტროცკი-ბრონშტეინის ერთობლივი ხელმოწერით.

¹ ძერჟინსკიმ ბლუმკინი ჩეკაში აღადგინა. ტროცკის დამ იშუამდგომლა, რადგან ბლუმკინი ერთ დროს ტროცკის მდივანი იყო. პოეტმა ოსიპ მანდელშტამმა ერთხელ დაინახა, როგორ წერდა ბლუმკინი სახელებს სიკვდილით დასჯის სიაში რესტორანში. მანდელშტამმა აიღო ეს ფურცლები და დახია, რის შემდეგაც თბილისში დაიბალა. ძერჟინსკიმ შეიტყო ამ შემთხვევის შესახებ და დააპირა ბლუმკინის დახვეწა, მაგრამ პირობა არ შეასრულა. ეს ყველაფერი ცნობილია ბლუმკინის სასამართლო პროცესზე თავად ძერჟინსკის ჩვენებიდან. მაიაკოვსკი იაკოვს „ბლუმოჩკას“ უწოდებდა, ბლიუმკინი ესენინს დაპირდა „ექსკურსიას სიკვდილით დასჯაზე“. ბლუმკინი დედაქალაქებიდან მოაშორეს, და 1920 წელს მუშაობდა სპარსეთის სოციალისტურ საბჭოთა რესპუბლიკაში, განსაკუთრებული სისასტიკით გამოირჩეოდა ჩოლოყაშვილი აჯანყების ჩახშობის დროს, 1924 წელს, შემდეგ დერვიშის საფარქვეშ, ბლუმკინი ისმაილიტების ქარავნით გაემგზავრა ავღანეთში, პამირსა და ცვილონში, სადაც დაუკავშირდა ალა ხანს, რათა „ანტიიმპერიალისტური ბრძოლა“ გაემართა ბრიტანეთთან. 1925 წელს ნიკოლას როერიხთან ერთად ეწვია დალაი ლამას. მისი ანგარიში ამ მოგზაურობის შესახებ ჯერ კიდევ გასაიდუმლოებულია. სწორედ ამ დროს შექმნეს ნაცისტებმა Ahnenerbe და ასევე დაიწყეს ექსპედიციები ტიბეტში. 1926 წელს, მონღოლეთში, ის დიქტატორადაც კი მოველინა, სანამ მოსკოვში არ გაიწვიეს, რადგან ხელმძღვანელობა დაილაღა მისი მასობრივი ტერორით. 1929 წელს GPU-მ ბლუმკინი გაგზავნა პარიზში, რათა მოეკლა ბაჟანოვი, სტალინის ყოფილი პირადი მდივანი. 1929 წელს ბლუმკინი იყო არალეგალური რეზიდენტი თურქეთში, სადაც მან გაყიდა ებრაული ჰასიდური ტექსტები, რომლებიც მან შეაგროვა სინაგოგებიდან მთელს უკრაინაში და მოსკოვის ლენინის ბიბლიოთეკიდანაც კი. დამხვერეტი რაზმის წინ მდგარი ბლიუმკინი ყვიროდა: „გაუმარჯოს ტროცკის“. ცნობები თურქეთიდან მოსკოვში, რომ ბლუმკინი თანხის ნაწილს ტროცკის ურიცხავდა, მისმა სტუდენტმა ლიზა ზარუბინა-როზენცვაიგმა გაუგზავნა. ამის შემდეგ იგი დაქორწინდა ზარუბინზე და ისინი გერმანიაში არალეგალურ ემიგრანტებად გაგზავნეს. ებრაელ მეცნიერებთან ერთად ეს ოჯახი ემიგრაციაში წავიდა შეერთებულ შტატებში, სადაც დაავებოვკეს აინშტაინის ჩეხი საყვარელი და ოპენჰაიმერის ცოლი. მისი თხოვნით, ლოს ალამოსში სამუშაოდ ოპენჰაიმერმა დაიქირავა 18 გერმანელი ენკავედეს აგენტი მეცნიერი, მათ შორის ფუქსი,

რომლებიც არსებობა, ისინი შეუშვეს და სროლა გაიხსნა. სამი კვირის შემდეგ სოციალ-რევოლუციონერმა დონსკოიმ ბომბი ესროლა და მოკლა უკრაინის გერმანელი სამხედრო გუბერნატორი, ფელდმარშალი von Eichhorn.

გერმანიის ელჩის მკვლელობას რუსეთსა და გერმანელებს შორის კონფლიქტი მაინც არ გამოუწვევია, რაღაც მეტი იყო საჭირო. და უკვე 1918 წლის 30 აგვისტოს, იმავე დღეს, კანეგისერმა ესროლა პეტროგრადის ჩეკას უფროსს, ურიცკის¹, და სოციალისტ-რევოლუციონერმა ფანი კაპლანმა ესროლა ლენინს. კაპლანი გაგზავნეს კრემლის ციხეში ელჩ ლოკჰარტთან, სოციალისტ-რევოლუციონერების ლიდერთან, სპირიდონოვასთან (რომელიც გადაურჩა იმპერიულ კაზაკთა პოლკის გაუპატიურებას მას შემდეგ, რაც მან მოკლა ცარისტი გენერალ-გუბერნატორი) და თეთრ მეთაურ ბრუსილოვთან ერთად. მეორე დღეს კრემლში აამოქმედეს იქ მდებარე მანქანების ძრავები და ამ ხმაურში კაპლანი ეზოში გაუსამართლებლად მოკლეს, სვერდლოვის ბრძანებით დანვეს ნავთის კასრში. პროლეტარულმა მწერალმა დემიან ბედნმა, რომელიც ამას დაასწრეს (შემდეგი პროლეტარული თვალთ ალწერის მიზნებისთვის), გონება დაკარგა.

გასაკვირია, რომ გერმანიის შეტევამ ბოლშევიკებს წინააღმდეგობის განევის სურვილი არ გაუჩინა, მაგრამ ეფემერულმა ანგლოსაქსურმა ანტიბოლშევიკურმა შეთქმულებამ ბოლშევიკებში ისტერიული რეაქცია გამოიწვია. ჩეკამ გამოაცხადა მასიური „წითელი ტერორის“ კამპანიის დაწყება. ოფიციალურად დაინერგა მძევლების დახვრეტის სახელმწიფო პოლიტიკა. რევოლუციური ეთიკის საფუძველზე აკრძალული იყო წამების გამოყენება (ისევე როგორც, ინკვიზიციას ეკრძალებოდა სისხლის დაღვრა, მაგრამ შესაძლებელი იყო მათი მსხვერპლის მასობრივი დაწვა; ანალოგიურად, გერმანიის არმიასში, სლავი ქალების გაუპატიურებისათვის სიკვდილით სჯიდნენ), და ურიცკის მკვლელობის საპასუხოდ (ყოველგვარი წამების გარეშე) დახვრეტეს ასობით მძევალი. თავდაპირველად, პეტერბურგის გაზეთებში ქვეყნდებოდა სიკვდილით დასჯილთა სიები, რომელსაც ხელს აწერდა პეტროგრადის ჩეკას ხელმძღვანელი ბოკი² (დახვრეტილთა ჩეკას სიების რედაქტორი პოეტი ალექსანდრე ბლოკი

¹ ურიცკი იყო ბუნდის პარტიის ყოფილი წევრი. ჩეკაში ძერჟინსკიმ მიიღო დიდი როლდენობით ბუნდისტები და მენშევიკები. ოფიციალურად, დაახლოებით 25000 ბუნდისტი შეუერთდა ბოლშევიკურ პარტიას 1917 წლიდან 1925 წლამდე. მარკ მაზოვერი თავის წიგნში ციტირებს, რომ „ბევრი ბოლშევიკი ჩიოდა, რომ თითქოს ბუნდის პარტია მოვიდა ხელისუფლებაში და არა ჩვენ“. მისი გათვლებით, სტალინის გარემოცვის ორი მესამედი ბუნდიდან მოდიოდა.

² გლებ ბოკი, უკრაინელი დაბადებული თბილისში, დაინიშნა პეტროგრადის ჩეკას უფროსად და ძერჟინსკის მოადგილედ ურიცკის მკვლელობის შემდეგ. მაგრამ ბოკიმ მალევე 1921 წელს დაიწყო საიდუმლო საქმიანობა, მოაწყო Cheka-OGPU-ს სპეციალური განყოფილება, რომელიც აწარმოებდა ოკულტურ კვლევებს,

იყო). საერთო ჯამში, 1918-1919 წლებში დახვრიტეს ათიათასობით მძევალი – თავადები, ბანკირები, ოფიცრები, პოლიციელები, სასულიერო პირები, პროფესორები, ჯარისკაცები, მუშები და გლეხები¹.

პოლიტიკურმა ქაოსმა ეკონომიკური კოლაფსი გამოიწვია. სმოლნიში სერიოზულად განიხილებოდა ზოოპარკის ცხოველების დახვრეტილების გვამებით კვების შესაძლებლობა, მშრალი კანონი გაუქმდა და დაიწყო მასობრივი ლოთობა. ბოლშევიკებმა იკისრეს შიმშილის პრობლემის გადაჭრა მათთვის დამახასიათებელი დაუნდობლობით – „სიკვდილი ხორბლის დამალვისთვის!“ სტალინი-კობა დაინიშნა სურსათისა და ეროვნულ საკითხთა სახალხო კომისრად და გაგზავნეს ცარიცინში (მოგვიანებით სტალინგრადი). მან შექმნა შტაბი ჯავშანმატარებელში და ლატვიელ მსროლელებთან ერთად ჩაატარა საკვების მასიური რეკვიზიცია. სწორედ ამ მატარებელში შეხვდა თავის მდივან ალილუევას. ნაკლებად სავარაუდოა, რომ რომანტიზმის შესაძლებლობა არსებობდა, მაგრამ ნადეჟდას ძარღვებში ბოშათა სისხლმა (დედით გერმანელი) ითამაშა როლი და ისინი დაქორწინდნენ.

ქაოსი გაამძაფრა 40 000 შეიარაღებული ჩეხის არსებობამ, რომლებიც რუსეთის რკინიგზით მიდიოდნენ ვლადივოსტოკში, შემდეგ გემებით აშშ-სა და საფრანგეთში. დამატებითი პრობლემა ის იყო, რომ ისინი შეიარაღებულები იყვნენ და ციმბირის ტყვეობიდან გათავისუფლებული ათასობით ავსტრო-უნგრელი, რომლებიც, პირიქით, მათ მიმართულებით ფრონტისკენ მოძრაობდნენ, უიარაღოდ იყვნენ. ჩხუბი გადაიზარდა ჩეხების მიერ უიარაღო ავსტრო-უნგრელების ჟღერებში, მაგრამ ავსტრო-უნგრელების დახოცვა არ შედიოდა პროგერმანული ბოლშევიკების გეგმაში. შედეგად, მათში ტროცკიმ² გასცა

სწავლობდა შხამებს, დაშიფვრას, შამბალას, კონკურენციას უწევდა ფაშისტ ანენერბეს. წითელი ტერორის დროს, მისი სიების მიხედვით, სანქტ-პეტერბურგში ათასობით მძევალი დახვრიტეს, მაგრამ ფანტასტიკური ჭორების თანახმად, ფაქტობრივად, ასობით პერსპექტიული მეცნიერი მოხვდა ამ სიაში და მოათავსეს სამუშაოსთვის საიდუმლო იზოლირებულ პირობებში, ანუ ის იყო გულაგისა და „შარაშკების“ დამფუძნებელი ჯერ კიდევ 20-იან წლებში. ბოკი 1937 წელს დახვრიტა ეჟოვმა. მისი ქალიშვილი იყო ლევ რაზგონის ცოლი, რომელიც გახდა დისიდენტი და მემორიალის დამაარსებელი.

¹ მაგრამ სხვა რამისთვის იყო საკმარისი დრო. სექტემბერში, სახალხო კომისართა საბჭოს ბრძანებულებით, გაუქმდა ვერსტები, პუდები და არშინები; ოქტომბერში რუსული ანბანიდან ამოიღეს ასოები იატი, ფიტა და ჟიცა, ხოლო 31 დეკემბერს ჩაძინებულ რუსებს 14 იანვარს უნდა გაღვიძებოდათ.

² კონფლიქტის დამატებითი კერის ხელოვნურად შექმნა იყო შედეგი (ფურცევი) ბოლშევიკებში შიდა ბრძოლისა, ტროცკის შორის, ამერიკული ინტერესების წარმომადგენლის, ლენინის, გერმანიის ინტერესების წარმომადგენლის, სვერდლოვის, კოსმოპოლიტების წარმომადგენლის, და სტალინ-ძერჟინსკის (უცხო ქვეყნებთან არ იყვნენ დაკავშირებული (საქართველო და პოლონეთი იმპერიაში

ბრძანება ჩეხების განიარაღებაზე და დაიწყო ჩეხეთის ბრძოლა ბოლშევიკების წინააღმდეგ¹.

ტროცკი იძულებული გახდა გამოესწორებინა სიტუაცია და შეუდგა წითელი არმიის ფორმირებას. არ იყო საჭირო უნიფორმა და აღჭურვილობა, მეფის არმიამ უზარმაზარი მარაგი დატოვა სანყობებში. ტროცკი 1918 წლის აგვისტოში დაჯავშნულ მატარებელში დასახლდა და იქ ორწელიწად-ნახევარი გაატარა. მან ყველაფერი ნულიდან დაიწყო, ყველა ფრონტი მოიარა ჯავშანმატარებლით, შავი ტყავის ქურთუკითა და მაუზერით, ხვრიტავდა ყოველი მესამე ჯარისკაცს უკანდახვევისთვის და, საბოლოოდ, შექმნა 5-მილიონიანი მებრძოლი არმია. მან შექმნა ჩეკისტის იმიჯი შავი ტყავის ქურთუკით, გვერდით მაუზერით. ბოლოს და ბოლოს, თეთრმა ჩეხებმა უღალატა ადმირალ კოლჩაკს და დატოვა რუსეთი².

ქაოსის, პეტერბურგში გერმანული ჯარების გარდუვალი შესვლისა და ამ სიურეალიზმის დასასრულის მოლოდინის ფონზე, ნოემბერში მოხდა სასწაული – გერმანიაში რევოლუცია მოხდა და ჰოჰენცოლერნები ჩამოაგდეს³. გერმანიაში რევოლუციონერებს იარაღითა და ფულით ამჯერად რუსეთის ელჩი ადოლფ იოფე ეხმარებოდა. იგივე მოხდა ავსტრია-უნგრეთში. ოთხსაუკუნოვანი ევროპული მონარქია ერთდროულად დაინგრა – რუსეთი, გერმანია, ავსტრია-უნგრეთი და თურქეთი.

გასაკვირია, რომ წითელმა არმია იმარჯვებდა. გენერლ იუდენიჩის თეთრი გვარდიის არმიები (თეთრი გვარდიელები სანკტ-პეტერბურგს 16 კმ-ით მიუახლოვდნენ), კოლჩაკი, ვრანგელი, დენიკინი (კორნილოვის სასიკვდილოდ დაჭრის შემდეგ) დაამარცხეს ცუდად განვრთნილმა წითელი არმიის ჯარისკაცებმა. მიზეზი არ იყო სამხედრო, არამედ პოლიტიკური. ჯერ

შედიოდნენ). ამ უკანასკნელებს ემხრობოდნენ ოფიცრები, კონტრდაზვერვა და ა. შ. მათ პოლიტიკაზე დაკვირვება აჩვენებს, რომ ისინი ანგლო-საქსონურ პოლიტიკას ახორციელებდნენ.

¹ მეორე მსოფლიო ომის დროს ყველაფერი პირიქით მოხდა. იყო მედალი „პრალის, ვარშავის, ბელგრადის განთავისუფლებისთვის“ და „ბერლინის, ვენის, ბუდაპეშტის ალებისთვის“. ბუქარესტისთვის არაფერი იყო.

² ზოგიერთი რუსი ავტორის ცნობით, მათ თან წაიღეს რუსეთის იმპერიის ოქროს მარაგი, რომელიც ოფიციალურად გაქრა. უცნაური დამთხვევით, 20-იან წლებში სწორედ ჩეხოსლოვაკიაში განხორციელდა სერიოზული ინვესტიციები ინდუსტრიულ სექტორში, რის შედეგადაც აშენდა დიდი ქარხნები სუდეტში. რამაც იგი მთელი ევროპის სამხედრო-სამრეწველო კომპლექსის სამჭედლოდ აქცია და ჰიტლერსა და ჩეხებს შორის დაპირისპირების საგანი გახადა.

³ მეორე მსოფლიო ომისგან განსხვავებით, გერმანიის ინდუსტრია არ დაზარალდა, მაგრამ გერმანიას უნდა გადაეხადა 100000 ტონა სუფთა ოქრო და პირობა დადო, რომ არ ჰყოლოდა დიდი არმია, ავიაცია, ტანკები და საზღვაო ფლოტი. პირველი მსოფლიო ომის შემდეგ ვუდრო ვილსონმა მოითხოვა კაიზერის გადადგომა, ხოლო 1945 წელს ეიზენჰაუერმა არ მოითხოვა იმპერატორ ჰიროჰიტოს გადადგომა.

ერთი, თეთრგვარდიელები ართმევდნენ მიწას გლეხებს, ქარხნებს – მუშებს და მეორეც, ისინი ცდილობდნენ იმპერიის აღდგენას ყოფილ საზღვრებში. არც მანერგეიმის ფინური ქვედანაყოფები და არც პილსუდსკის პოლონური ნაწილები არ ჩარეულან ბოლშევიკების რეჟიმის დასასრულებლად, რომლებიც სიტყვიერად მაინც დაჰპირდნენ თვითგამორკვევას. დენიკინთან მოლაპარაკებებმა შედეგი არ გამოიღო, ის 1914 წლის საზღვრების აღდგენას ითხოვდა. ამან შესაძლებელი გახადა ბოლშევიკებს გადაეგზავნათ საუკეთესო ნაწილები დასავლეთის ფრონტიდან თეთრგვარდიელებთან საბრძოლველად სამხრეთსა და ურალში.

მაგრამ ბოლოს და ბოლოს, პილსუდსკიმ დაინახა ბოლშევიკების მიერ შიდა მტრების დაუნდობელი განადგურება და მიხვდა, რომ შემდეგი სამიზნე გარე მტრები იქნებოდნენ. და პეტლიურასთან მოკავშირეობით გადანყვიტა ბოლშევიკების წინააღმდეგ ნასულიყო – 1920 წლის გაზაფხულზე პოლონეთის, ბელორუსისა და უკრაინის ჯარებმა აიღეს კიევი. ტროცკიმ სასწრაფოდ წამოაყენა ლოზუნგი, რომ ევროპაში კომუნისტური რევოლუცია გარედან „ხიშტებით უნდა შეხსნეულიყო“. გზა პოლონეთზე გადიოდა. აღდგა სიკვდილით დასჯა უკანდახვეისთვის. ლენინმა დაივიწყა ინტერნაციონალიზმი და მიმართა პატრიოტულ რიტორიკას, ხალხმა კი უპასუხა. გენერალ ბრუსილოვმაც კი მიმართა კომუნისტური გაზეთის „პრავდას“ მემვეობით ცარისტული არმიის ოფიცრებს მოწოდებით დაევიწყებინათ ყველა წყენა და შეესრულებინათ თავიანთი მოვალეობა, დაეცვათ რუსეთი. გამოიცა ბრძანება: „მსოფლიო რევოლუციის ბედი წყდება დასავლეთში. ჩვენ უნდა გადავაბიჯოთ პოლონეთში გვამს. წინ მიწსკისა და ვარშავისკენ“. და ეს მაშინ, როცა პოლონეთი რუსეთმა დამოუკიდებელ სახელმწიფოდ აღიარა. ტროცკის არმიამ აიღო კიევი 1920 წლის აგვისტოში. აგვისტოში მიაღწიეს ადგილს, საიდანაც ჩანდა ვარშავის გარეუბნები. თუმცა, აგრესია ჩავარდა. დასავლელმა მოკავშირეებმა პოლონეთს დახმარების ხელი გაუწოდეს. ფრანგი ოფიცრების ჯგუფი, შარლ დე გოლის მონაწილეობით, მუშაობდა პოლონეთის გენერალურ შტაბში. წითელი არმია ამონურული იყო და ტროცკიმ მოითხოვა ბუდიონის კავალერიის გადაცემა ტუხაჩევსკისათვის, რომელიც ექვემდებარებოდა სტალინს და რომელიც უტევდა ლვოვის მიმართულებით. სტალინი არ იყო ადამიანი, რომელიც ტროცკის დაეხმარებოდა. მას თავად სურდა ლვოვის, შემდეგ კი ვარშავის აღება. შედეგად, ტროცკის ბოლო შეტევა ვარშავაზე კატასტროფულად დასრულდა და სტალინი და ტროცკი საბოლოოდ გახდნენ სასიკვდილო მტრები.

საქართველოს პირველი დამოუკიდებლობა 1918-1921 წლებში

1917 წლის თებერვალში პეტერბურგიდან თბილისში მოვიდა ცნობა მეფის გადადგომისა და დროებითი მთავრობის შექმნის შესახებ. ერთადერთი წყარო იყო დეპეშა პეტერბურგიდან ჩხეიძის თანაპარტიელებისადმი, მენშევიკ სოციალ-დემოკრატ ჟორდანიასა და რამიშვილისადმი თბილისში: „მთავრობაძე გარდაიცვალა, შეატყობინეთ ახლობლებსა და მეგობრებს“. ორივე ლიდერი სასწრაფოდ წავიდა შეხვედრაზე გუბერნატორ ნიკოლაი ნიკოლაევიჩთან. ვიცე-მეფე „კმაყოფილი იყო კავკასიით, ვინაიდან არსად არ ყოფილა არეულობა“. იმ დროს საქართველოში არავინ წერდა: „ბოლოს და ბოლოს, დადგადრო რუსეთს გამოვეყოთ!“, მასებისთვის ეს წარმოუდგენელი იყო. კავკასიის გუბერნატორი, დიდი თავადი ნიკოლაი ნიკოლაევიჩი, მეფე ნიკოლოზ II-ის ბიძა, დროებითა მთავრობამ დაიბარა პეტერბურგში სახელმწიფო სამხედრო საბჭოში მონაწილეობის მისაღებად. დიდმა თავადმა ეს, ბუნებრივია, მიიღო, როგორც მინვევა, გადაეცა მას რუსეთში მთელი ძალაუფლება. ის ოფიციალურად დაემშვიდობა თბილისის მერს, დოქტორ ხატისიანს¹ და დიდი თავადი საზეიმოდ გააცილეს სადგურიდან, როგორც რუსეთის ახალი მეფე (მაგრამ რევოლუციონერებმა მისი მატარებელი სანქტ-პეტერბურგში არ შეუშვეს, ის ყირიმში გადაამისამართეს, საიდანაც მოგვიანებით იძულებული გახდა ემიგრაციაში წასულიყო საფრანგეთში).

გენერალ-გუბერნატორის წასვლასთან ერთად ამიერკავკასიაში შეიქმნა ამიერკავკასიის სეიმი (პოლონეთის სეიმის მსგავსად) ჩხენკელის მეთაურობით და კომისარიატი გეგეჭკორის მეთაურობით. რუსეთსა და კავკასიაში

¹ რიჩარდ პაიპსის ცნობით, თბილისის მერი ალექსანდრე ხატისოვი (ხატისიანი) მონაწილეობდა მოსკოვში თავად ლვოვთან საიდუმლო შეხვედრაში, რომელზეც განიხილეს გადატრიალების გეგმა და მან გადასცა კავკასიის გუბერნატორს მიელო წინადადება, დიდი ჰერცოგის ნიკოლოზ ნიკოლაევიჩის სამეფო ტახტზე ნიკოლოზ III-ედ გამოცხადება, მან უარი თქვა, მაგრამ არც ეს ფაქტი გაამყლავნა. მეორე მხრივ, ხატისოვის თანამოაზრეებმა წარმატებით დაანინაურეს უცნობი კერენსკი დროებითი მთავრობის მეთაურის თანამდებობაზე, რადგან ის იყო ადვოკატი დაშნაკების სასამართლო პროცესზე 1912 წელს, როდესაც მან მიიღო გამამართლებელი განაჩენი და მსუბუქი სასჯელი ასობით დაკავებული სომეხისთვის. ნიკოლოზ II-ს ბრალი ედებოდა სომხური საეკლესიო მიწების კონფისკაციის შესახებ განკარგულებაში, და იგი არ ეთანხმებოდა „დიდი სომხეთის“ შექმნას. ამის მიზეზი იყო რუსეთის იმპერიის შორსმიმავალი გეგმები კონსტანტინოპოლისკენ მიმავალ გზაზე – ისლამური მოსახლეობისათვის მიწების წართმევა და რუსების ჩასახლება. ამიტომ, ჭორები ოკუპირებულ ტერიტორიებზე ქრისტიანთა სისასტიკის შესახებ არ შედიოდა რუსეთის გეგმებში. ამ მიზნით ნიკოლოზ II-მ ბრძანებაც კი გასცა, შეეჩერებინათ სომეხების სისასტიკე მუსლიმი მოსახლეობის მიმართ და აეკრძალა სომეხებს განთავისუფლებულ მიწებზე დასახლება.

ქართველი მენშევიკების მაღალი ავტორიტეტის გამო, მათ დაიკავეს ყველა მაღალი თანამდებობები. ესენი იყვნენ არა მხოლოდ საქართველოდან, არამედ ქუთაისის გუბერნიიდან. ვინაიდან პოლიციამ ქუჩაში გამოსვლა შეწყვიტა, სრული უკანონობა დამყარდა. გურიის რესპუბლიკის ყოფილმა ლიდერმა ბენია ჩხიკვიშვილმა (1919 წლიდან თბილისის მერი) გამოგზავნა შეიარაღებული ძალები, რომლებსაც ჰქონდათ, თუმცა ხანმოკლე, მაგრამ რევოლუციური ადმინისტრაციის გამოცდილება. რაზმები 2 კვირის შემდეგ ჩამოვიდნენ. აიღეს არსენალი და იარაღი თანაბრად გადანაწილდა სამ ერს შორის – 6000 თოფი ქართველებისთვის, სომხების და აზერბაიჯანელებისთვის. 1917 წლის დეკემბერში დაიწყო ეროვნული გვარდიის ქვედანაყოფების ფორმირება ვალიკო ჯუღელის ხელმძღვანელობით. სიკვდილით სჯიდნენ დანაშაულის ადგილზე. 1917 წელს საქართველოში 10 ათასამდე ქართველი ოფიცერი დაბრუნდა, მათ შორის 25 გენერალი და 23 წმინდა გიორგის კავალერი. დროებითმა მთავრობამ კავკასიის ფრონტის მთავარსარდლად ავტორიტეტული გენერალი ოდიშელიძე დანიშნა, მაგრამ კავკასიის ფრონტზე დეზორგანიზებულ 500 000 რუს ჯარისკაცთან გამკლავება შეუძლებელი გახდა¹.

1918 წლის მარტში, მოულოდნელად, დეპეშით ყარახანმა (ლეონ კარახანიანმა) აცნობა ამიერკავკასიის სეიმს, რომ ბრესტ-ლიტოვსკის მოლაპარაკებებზე კავკასიის საკითხი განიხილებოდა წარმომადგენლის დასწრების გარეშე და რომ უძველესი ქართული და სომხური ტერიტორიები (ბათუმი, ახალციხე, ახალქალაქი, ართვინი, არდაგანი (ისტორიულად ქართული არტაანი), ყარსი და ერზრუმი) თურქეთს გადაეცა. ეს წარმოუდგენელი იყო, ბუნებრივია, საჭირო იყო ამ საკითხის პირდაპირ თურქებთან გარკვევა. სეიმის დელეგაცია თურქებთან პირდაპირი მოლაპარაკებისთვის ტრაპიზონში გაემგზავრა, სადაც მათ კავკასიაში თურქული მე-3 არმიის სარდალი ვეჰიფ ფაშა დახვდათ².

¹ ჯერ კიდევ 1917 წლის ოქტომბერში გენერალი ოდიშელიძე სანკტ-პეტერბურგის დროებითმა მთავრობამ, სადაც იყვნენ გავლენიანი ქართველი მოხელეები, დანიშნა მთელი კავკასიის არმიის მეთაურად. გარდა ამისა, კერენსკი კარგად ერკვეოდა კავკასიურ პრობლემებში, მისი მეგობარი იყო სახელმწიფო სათათბიროს წევრი გელოვანი, რომელიც დაიღუპა კავკასიის ფრონტზე. ამ თანამდებობის წყალობით ოდიშელიძემ შეძლო კავკასიაში საწყობებში დაეტოვებინა არმიის მთელი ქონება 600-ათასიანი ჯარის სამყოფი ოდენობით, ორდენებისა და მედლების დიდი მარაგიც კი. რუსული ვიკიპედიის მიხედვით, 1918 წლის აპრილში სომხეთის წარმომადგენლების თხოვნით ნაციონალისტური გამოსვლებისთვის თანამდებობიდან გადააყენეს და ქართული ჯარის მეთაური გახდა.

² ავალიშვილის ცნობით ის იყო ალბანელი, დედა კი ახალქალაქელი ქართველი. ტრაპიზონის კონფერენციაზე თურქული დელეგაციის ლიდერი წარმოშობით აფხაზი რაუფ ორბაი იყო. მოგვიანებით, კუნძულ ლემნოსზე ინგლისურ საბრძოლო ხომალდ Agamemnon-ზე, 1918 წლის 30 ოქტომბერს, როგორც საზღვაო ძალების მინისტრმა, ხელი მოაწერა მუდროსის ზავს. ათათურქის მოსვლის შემდეგ იგი 1922-1923 წლებში

გემიდან ნაპირზე რომ ჩამოვიდნენ, თურქები გაოგნებულნი დარჩნენ: „ეს თუ ჯარია, ცოტაა, მაგრამ თუ დელეგაციაა, ძალიან ბევრი“. მოლაპარაკებების შედეგად ამიერკავკასიის ფედერალურმა მთავრობამ მოულოდნელად აღმოაჩინა, რომ ბრესტ-ლიტოვსკის ხელშეკრულების გადანყვეტილებების განხორციელების თავიდან ასაცილებლად, რუსეთისგან დამოუკიდებლობა უნდა გამოეცხადებინა¹. ამას ორი მძიმე შედეგი მოჰყვა: რუსეთის არმიამ დატოვა თურქეთის ფრონტი და ფედერაციამ არსებობა შეწყვიტა, რადგან აზერბაიჯანმა უარი თქვა თურქეთის წინააღმდეგ ბრძოლაზე.

რუსეთმა დაიწყო ჯარების ევაკუაცია და ამით ოფიციალურად უარი განაცხადა ამიერკავკასიაზე. პეტერბურგის მთავრობამ პასუხი არ გასცა „ამიერკავკასიის სოციალ-დემოკრატების მიმართვას რუსეთის დემოკრატებისადმი: ჩვენ ვიბრძოდით თქვენთან ერთად 1905 წლის ბარიკადებზე, თქვენთან ერთად ვიბრძოდით ცარიზმის წინააღმდეგ, თქვენთან ერთად ვიტანჯებოდით ციხეებში, კატორღებში, გადასახლებაში. ახლა თურქეთის იმპერიალისტების წინააღმდეგ ველით თქვენს დახმარებას“. როდესაც კავკასიელ მოხალისეთა 38-კაციანი რაზმი მატარებლით გაემგზავრა თბილისში ამიერკავკასიის თურქებისგან დასაცავად, ფირუზ კაზემზადეს თქმით, ისინი არმავირში დახვრიტეს სასამართლოს გარეშე. მოსაკლავად გაყვანილებს საკუთარი საფლავები გაათხრევენეს. ერთმა ოფიცერმა უარი თქვა და ხელები დაუტეხეს. ავალიშვილი წერს, რომ მათგან 19 ქართველი იყო. რუსეთის დახმარების იმედს დასამარდა.

1918 წლის მარტში რუსები გამოვიდნენ არდაგანიდან, 20 ათასი რუსი ჯარისკაცი – ტრაპიზონიდან, რომლებიც 2 წლის განმავლობაში იმყოფებოდნენ გენერალ შვარცის დაქვემდებარებაში. 1 აპრილს გენერალმა გედევანიშვილმა² ბათუმიდან 3000 ჯარისკაცი გაიყვანა. თურქების დამშვიდების იმედ-

თურქეთის პრემიერ-მინისტრის პოსტს იკავებდა. მეგობრობდა ჩერჩილთან. მის პატივსაცემად ნესტორ ლაკობამ შვილს რაუფი დაარქვა.

¹ მთელი ქართული პოლიტიკური ელიტა (ყორდანია, ჩხენკელი, ნერეთელი და სხვ.), რუსული სოციალ-დემოკრატიის სახელმწიფო სათათბიროსა და დროებითი მთავრობის გამოჩენილი ფიგურები მოულოდნელად გახდნენ პროგერმანელები, პრინციპით „მეფე მოკვდა, გაუმარჯოს მეფეს!“ ზოგიერთი ქართული ჯგუფების არასანდოობაზე რუსეთის იმპერატორს ადრეც ეუბნებოდნენ, მაგრამ ამ ჭორებს არანაირ მნიშვნელობას არ ანიჭებდა იმის გამო, რომ ქართველებმა იმპერატორის მიმართ ერთგულება მრავალჯერ დაამტკიცეს. ამავე დროს სომხეთი არ გახდა პროგერმანული და დარჩა ანტანტის მიმდევარი.

² გენერალმა გედევანიშვილმა დაამთავრა თბილისის კადეტთა კორპუსი და რუსეთის არმიის გენერალური შტაბის აკადემია. მაგრამ 1905 წლის რევოლუციაში აქტიური მონაწილეობის გამო დაითხოვეს კაპიტნის წოდებით. დამოუკიდებლობის შემდეგ ის იყო აფხაზეთის ქართული გარნიზონის მეთაური, ბორჩალოში იბრძოდა

ით, აპრილში ჩხენკელმა გენერალ ნაზარბეკოვს 3000 სომეხის მეთაურობით უბრძანა, რომ ყარსი თურქებს გადაეცა და თურქები 30-წლიანი არყოფნის შემდეგ ქალაქში 25 აპრილს შევიდნენ. ამიერკავკასიის სეიმის ქართველმა მენშევიკებმა და სომეხმა დეპუტატებმა უარყოფითად შეაფასეს ჩხენკელის ეს ბრძანება. ქართველი დეპუტატები მთავრობის მეთაურად ჩხენკელის შეცვლაზე სომხეთის ლიდერ ოვანეს ქაჯაზნუნიზეც კი დასთანხმდნენ, მაგრამ სომხურმა დელეგაციამ თავი შეიკავა თურქების კიდევ უფრო მეტი გაღიზიანების შიშით¹. სამწუხაროდ, ამ დათმობებმა არ შეაჩერა თურქული ჯარების წინსვლა და მათ დაიკავეს ბოლო წლებში აღებული ყველა ტერიტორია – ბათუმი, ყარსი, ართვინი, არდაგანი, არარატის მთა, მაისში აიღეს ალექსანდროპოლი და ალყა შემოარტყეს ერევანს. ამიერკავკასიაში ქრისტიანების გადარჩენა მხოლოდ სასწაულს შეეძლო.

ქართველებმა ჩართეს პატარა, მაგრამ გავლენიანი დიასპორა ევროპაში და განსაკუთრებით გერმანიაში. ჯერ კიდევ 1914 წელს შეიქმნა საქართველოს დამოუკიდებლობის კომიტეტი, რომელსაც ხელმძღვანელობდა გიორგი მაჩაბელი (სწავლობდა ბერლინის სამთო აკადემიაში და მიიღეს ტექტონთა ორდენის რიგებში. 1921 წელს ემიგრაციაში წავიდა შეერთებულ შტატებში და დააარსა პარფუმერული კომპანია „პრინცი მაჩაბელი“ ნიუ-იორკში). მიხეილ წერეთელმა (ჰეტილოგი და შუმეროლოგი, უნივერსიტეტის პროფესორი ჰაიდელბერგში, ბრიუსელსა და ბერლინში) დაიწყო მოლაპარაკება გერმანიის იმპერატორ ვილჰელმ II-თან, რათა აღედგინა საქართველოს დამოუკიდებლობა და შეექმნა ჯვრისა და ნახევარმთვარის კავშირი გერმანიის, თურქეთისა და საქართველოს შემადგენლობით, რომლის სათავეში დადგებოდა გერმანული დინასტიის წარმომადგენელი – უფლისწული იოჰიმეს და ქართველი პრინცესა მარინა მაჩაბელი. რამდენიმე გავლენიანი გერმანელი გენერალი მსახურობდა კავკასიის ფრონტზე და პირადად იცნობდა ქართველ გამოჩენილ საზოგადო და სახელმწიფო მოღვაწეებს. 1914-1515 წლებში ოკუპირებული ბელგიის მეთაურად დაინიშნა ფელდმარშალი ბარონ ფონ დერ გოლცი, რომელიც ხელმძღვანელობდა თურქული არმიის მოდერნიზაციას 1883-1895 წლებში. მაჩაბელი და წერეთელი ბარონ ფონ დერ გოლცის მანქანით ევრო-

ნითელი არმიის წინააღმდეგ, მაგრამ გასაბჭოების შემდეგ დარჩა საქართველოში. რამდენჯერმე დააპატიმრეს (1921, 1923), მაგრამ გამოძიებამ მისი ბრალდების საფუძველი ვერ დაადგინა. 1924 წელს კი შეუერთდა კომპარტიას. 1926-1928 წლებში იყო თბილისის ოპერისა და ბალეტის თეატრის დირექტორი. ის სვეტიცხოვლის ეზოში დაკრძალეს.

¹ იმავე 1918 წლის ნოემბერში სომეხი მინისტრი კარჯიკიანი მოკლა ტერორისტმა მხოლოდ იმიტომ, რომ თანახმა იყო თანამდებობაზე დაენიშნა ყარსის ჩაბარების დამნაშავე ჩხენკელი. კარჯიკიანის ნაცვლად სომხეთში მინისტრი (ცოტა მოგვიანებით პრემიერ-მინისტრი) თბილისის ყოფილი მერი ალექსანდრე ხატისიანი გახდა.

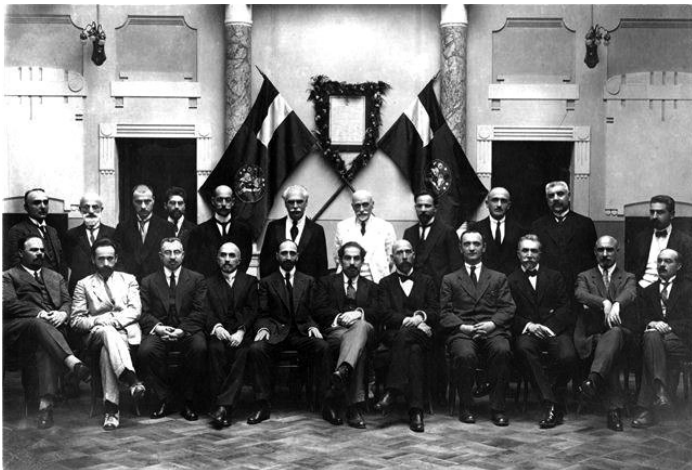
პის დედაქალაქებში საქართველოს დამოუკიდებლობის აღიარების მიზნით გაემგზავრნენ. გერმანელებმა ომის დროს მაჩაბელი და წერეთელი წყალქვეშა ნავით საქართველოში გადმოიყვანეს. რევოლუციის შემდეგ მაჩაბელი გერმანიის პირველ ელჩ გრაფ მირბახსაც¹ კი ახლდა მოსკოვში, რათა რუსეთს ელიარებინა საქართველოს დამოუკიდებლობა, მაგრამ მირბახის მკვლელობამ ეს გეგმები ჩაშალა. აკაკი ჩხენკელი ბერლინში გენერალ ოტო ფონ ლოსოვთან, ფოთის მერთან, კარლ მარქსის თანამებრძოლთან, ციურისის უნივერსიტეტის პროფესორ ნიკო ნიკოლაძესთან და მიუნხენის უნივერსიტეტის პროფესორ ზურაბ ავალიშვილთან ერთად გაემგზავრა ბერლინში გენერალ ლუდენდორფთან და ფელდმარშალ ფონ ჰინდენბურგთან მოსალაპარაკებლად გერმანიის იმპერიის დომინიონად საქართველოს მიღების საკითხის შესახებ. ერთ-ერთ ბანკეტზე გერმანიის საგარეო საქმეთა მინისტრმა კიულმანმა, ბრესტ-ლიტოვსკის მოლაპარაკებების ხელმძღვანელმა, გაიხსენა, როცა კონსტანტინოპოლში მსახურობდა, საქართველოს ეწვია, ქორწილსაც დაესწრო და მასზე შთაბეჭდილება მოახდინა „თბილისის საზოგადოების მაღალმა სოციალურმა დონემ“. გერმანიის საგარეო საქმეთა სამინისტროში აღმოსავლეთის მიმართულების პოლიტიკური რეფერენტი იყო ვაგნერის ნათესავი ოტო ფონ ვეზენდონკი Wesendonk, ყოფილი კონსული თბილისში, გერმანიის უნივერსიტეტის პროფესორის, ალექსანდრე ნიკურაძის მეგობარი.

საბოლოოდ გერმანელებმა საქართველოს მიმართ პოლიტიკის რესტრუქტურისა და დაიწყეს. გერმანელებს თურქები უკვე ყელში ამოუვიდათ². უმსხვილესი გაზეთები და რაიხსტაგის ცნობილი წევრები თითქმის ყოველდღიურად წერდნენ „თურქული ჯარების ძალადობის დასრულებაზე დაუცველ ქართველებზე, კავკასიის ერთადერთ ქრისტიანებზე“. გერმანელებს ჰქონდათ საკუთარი ინტერესები კავკასიაში და ხვდებოდნენ, რომ მათ დამოუკიდებელი საქართველო სჭირდებოდათ. ჭიათურის მანგანუმი (იმ დროისთვის პლანეტაზე მანგანუმის ცნობილი მარაგების ნახევარზე მეტი) და ბაქოს

¹ რუსეთში საქართველოს წარმომადგენლის ხუდაძის („საბჭოთა ძალა და საქართველოს საელჩო რუსეთში (1918-20)“) ცნობით, მირბახი მხარს უჭერდა საქართველოს დამოუკიდებლობას ლაზისტანთან ერთად გერმანელი მთავრის მმართველობის დროს. რადეკი და ტროცკი მხარს უჭერდნენ საქართველოს დამოუკიდებლობას.

² გერმანელებს პრობლემები თავად თურქეთში დიდი ხნის განმავლობაში ჰქონდათ. ოსმალეთის არმიამ ბრძოლაში და დაავადებების გამო დაკარგა 500 ათასი ადამიანი, და მთელი ეს ბრალი გერმანელებზე გადადიოდა. არადა, თურქმა ოფიცრებმა არ იცოდნენ სროლა: სულთანს იმდენად ეშინოდა თავდასხმის, რომ კრძალავდა საბრძოლო მასალით ვარჯიშს. არტილერიისტების უმეტესობამ არც კითხვა იცოდა და არც წერა, რის გამოც კრუპის ქვემეხების გამოყენების ინსტრუქციები უსარგებლო იყო. გაჩნდა მოთხოვნა, გერმანელ ოფიცრებს ჩაეცვათ თურქული ფორმა, ბროშურები „ქვეყანის გერმანიის კოლონიად გადაქცევის წინააღმდეგ“, პუბლიკაციებიც კი, რომ „გერმანელებს უნდა გაუკეთოთ იგივე, რაც სომხებს“.

ნავთობი¹ (ასევე მსოფლიოს მარაგების უდიდესი ნაწილი) ბათუმში გერმანიის უპირველესი ეკონომიკური ინტერესი იყო. ნოე ჟორდანიამ საბოლოოდ მიიღო ფელდმარშალ ლუდენდორფის ხელმოწერილი ბერლინის თანხმობა საქართველოსთვის „მფარველობის“ მინიჭებაზე. გერმანელები მზად იყვნენ ელიარეზინათ საქართველო Schutzstaat-ად (პროტექტორატი), მაგრამ საქართველო ამ ტერმინს არ დათანხმდა. გერმანიის საგარეო საქმეთა სამინისტროს აღმოსავლეთის მიმართულების ხელმძღვანელმა დოქტორმა სიმონსმა ფონ ლოსოვსაც კი ურჩია შეესწავლა საკითხი „საქართველოს პირდაპირ რაიხთან შეერთების შესაძლებლობა, მიუხედავად მისი გეოგრაფიული სიშორისა“ (იგივე ვარიანტი განიხილებოდა ფინეთისთვისაც). საბოლოოდ აირჩიეს უმარტივესი და სწრაფი ვარიანტი, ანუ საქირო იყო, რაც შეიძლება მალე გამოცხადებულიყო საქართველოს დამოუკიდებლობა. ვინაიდან მხოლოდ ამას შეეძლო „თურქული ჯარების შემდგომი წინსვლის აღკვეთა“.

საქართველოს დამოუკიდებლობის დეკლარაცია 1918 წელს

¹ გერმანელი გენერლებისთვის საშინელი წარმოსადგენი იყო, როგორ ჩერდებოდნენ მექანიზებული დივიზიები შეტევის დროს რუმინული ნავთობის ნაკლებობის გამო.

გერმანული ჯარები თბილისში 1918 წელს

ფრიდრიხ კრესი ბარონი
ფონ კრესენშტეინი Kress von
Kressenstein 1916 წელს

გენერალი ფონ ლოსოვი Otto von Lossow 11 მაისს გაიგზავნა ბათუმში, რათა მოლაპარაკება გაემართა ამიერკავკასიის სეიმსა და თურქებს შორის უშუალოდ მის კონტროლქვეშ. ლოსოვი იტყობინება: „ახლა არის უნიკალური შესაძლებლობა მოვიპოვოთ მნიშვნელოვანი ტერიტორია. ასეთი რამ შესაძლებელია რამდენიმე საუკუნეში ერთხელ მოხდეს“. ლუდენდორფი დათანხმდა: „ბაქოდან ნავთობის მოპოვების იმედი მხოლოდ იმ შემთხვევაში შეგვიძლია, თუ ჩვენ თვითონ ავიღებთ მას“. საგარეო საქმეთა მინისტრმა კიულმანმა დაადასტურა, რომ „ჩვენ უნდა გავიაროთ რუსეთის უკმაყოფილების სცილასა და თურქეთის უკმაყოფილების ხარიბდას შორის“. თურქებთან მოლაპარაკება უკიდურესად რთული იყო, რადგან მათ ასევე სურდათ ბაქო-ბათუმის ნავთობსადენი და ჭიათურის მანგანუმი. განრისხებულმა ლოსოვმა მოლაპარაკება დატოვა და ბათუმიდან მისი გემი გავიდა, თუმცა ფარულად ჩავიდა ფოთში, რათა შეხვედროდა ქართულ დელეგაციას ცალკე მოლაპარაკებებზე საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადების შესახებ, როგორც ჩიხიდან ერთადერთ გამოსავალზე.

თბილისში მყოფმა პოლკოვნიკმა **ფრედერიკ ფონ დერ შულენბურგმა**² პირადად მოამზადა რუსეთისგან საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოც-

¹ იმპერატორმა ვილჰელმმა უამბო ლოსოვს, როგორ იხსენებდა მამამისი, მეფის-ნაცვალი ფრიდრიხი, რომ რუსეთის იმპერატორ ალექსანდრე III-ის ქორწილში იმყოფებოდა და იქ მშენიერი ქართველი ლამაზმანი – დედოფალი ნახა. ალბათ ეს იყო სამეგრელოს უკანასკნელი მფლობელი.

² გრაფი ფრედერიკ ფონ დერ შულენბურგი, ყოფილი კონსული თბილისში (1911-1914) და მომავალი ელჩი მოსკოვში 1941 წელს, ხელმძღვანელობდა 1916 წელს რუსეთის იმპერიის წინააღმდეგ საქართველოს აჯანყების ორგანიზაციას (როგორც პარეუსი რუსეთის წინააღმდეგ). შულენბურგს საქართველოში საბოტაჟის ორგანიზებისთვის

ხადებისოფიციალურიდოკუმენტები¹. 1918წლის26მაისსგამოცხადდა117წლის წინ დაკარგული საქართველოს დამოუკიდებლობა. ჩამოყალიბდა მთავრობა რამიშვილით სათავეში, რომელიც ერთ თვეში ჩაანაცვლა ნოე ჟორდანიამ, გამოცდილს სოციალისტმა, მან აშკარად განიცადა შოკი ეროვნული სახელმწიფოს მშენებლობის იძულების გამო, რაც ეწინააღმდეგებოდა მის სოციალისტურ რწმენას². სომხეთმა³ და აზერბაიჯანმა დამოუკიდებლობა ორი დღის შემდეგ გამოაცხადეს. ბერლინმა საქართველო დე ფაქტო 2 დღის შემდეგ, 28 მაისს აღიარა. საქართველოს ეროვნულ საბჭოში (ამიერკავკასიის სეიმის დაშლის შემდეგ, 1919 წლიდან – დამფუძნებელი კრება) გერმანიის დროშა ჩამოჰკიდეს. 1918 წლის 28 მაისს ფოთში გერმანულ სამხედრო გემზე Minna Horn-ზე ფონ ლოსოვმა ხელი მოაწერა შეთანხმებას საქართველოს საგარეო საქმეთა მინისტრ ჩხენკელთან საქართველოში გერმანული ჯარების განლაგების შესახებ. ასეთი დიდი წარმატება მოულოდნელი და ძნელად დასაჯერებელი იყო: გერმანიის სახელმწიფო მდივანმა მოახსენა

6 მილიონი რაისმარკა გამოუყვეს, მაგრამ მხოლოდ 1 მილიონი მიიღო. ქართულ ლეგიონს ჟენევის უნივერსიტეტის დოქტორი ლეო კერესელიძე მეთაურობდა. ჩამოაყალიბა შულებზურგმა 1916 წელს 2 ათასი ლაზისა და აჭარლისგან. ლეო კერესელიძის მოადგილე იყო მაღალაშვილი, რომელმაც ისლამი მიიღო სომეხი ქალის სიყვარულის გამო, რადგან თურქეთის ასიმილაციის კანონმდებლობით სომეხ ქალზე დაქორწინება მხოლოდ მუსლიმს შეეძლო. „თამარ მეფის ორდენი“ დაარსდა ვარსკვლავის საფუძველზე და არა ჯვარზე, რადგან ჯვარი ეწინააღმდეგებოდა მუსულმანურ ტრადიციას. პირველი ორდენები მიენიჭათ გენერალ-ფელდმარშალ ჰინდენბურგს, გენერლებს – ლუდენდორფს, ლოსოვს, შულებზურგს და ა. შ. მაგრამ თურქებმა აიძულეს ლეგიონის დაშლა, რადგან ეჭვობდნენ, რომ ქართველები რუსებთან შეთანხმებით ბრძოდნენ საქართველოს ტერიტორიის გასაფართოებლად. ოფიცრები ევროპულ გერმანულ-რუსულ ფრონტზე გადაიყვანეს.

- ¹ პრინციპში, უკრაინის დამოუკიდებლობაც გააფორმეს გერმანელებმა. მეორე მხრივ, ინგლისი და საფრანგეთი არ უჭერდნენ მხარს მათი მოკავშირე რუსეთის ცალკეული ნაწილების დამოუკიდებლობას.
- ² სულ ახლახან ნოე ჟორდანიას სლოგანი იყო: „ძირს საქართველო! გაუმარჯოს საერთაშორისო სოციალისტურ რევოლუციას!
- ³ განსაკუთრებით კრიტიკული იყო სომხების მდგომარეობა და საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადება, სომხური მხარის თხოვნის ფონზე, თავის შეიკავების შესახებ, სომხებმა ლალატად ჩათვალეს. მაგრამ სხვა გზა არ იყო. საქართველოს მთავრობას შეეძლო მხოლოდ დაპირება, რომ მათ ტერიტორიაზე სომხური მოსახლეობა უსაფრთხოდ იქნებოდა. მაგრამ, მეორე მხრივ, სომხებს არ სურდათ ეთანამშრომლათ გერმანელებთან, როგორც პეტროსიანი წერს თავის წიგნში „სომხეთის რესპუბლიკის ურთიერთობა რუსეთთან“, განპირობებული იყო ვინრო ეროვნული პრობლემით – „საქართველოს ამიერკავკასიაში ბატონობის ფაქტის აღიარების“ მიუღებლობით.

მეფე ვილჰელმ II-ს: „ჩვენ მოვახერხებთ გერმანოფილური ქვეყნის დაარსება რუსეთის, თურქეთისა და ირანის შესაყარზე“.

საქართველოში გერმანიის 5000-ანი ბავარიული საექსპედიციო ძალის მეთაურად ფელდმარშალმა ლუდენდორფმა დანიშნა **პოლკოვნიკი კრეს ფონ კრესენშტეინი**¹. გერმანიის ჯარები ყირიმიდან ფოთში გადაიყვანეს და ისინი საქართველოში თბილად მიიღეს². როგორც კრესი წერდა, საქართველოსთვის „სიტყვა გერმანელი... ხსნის სიმბოლო იყო“. ყველა სახელმწიფო შენობის თავზე გერმანული და ქართული დროშები ფრიალებდა. ქვეყანაში ოფიციალურად ბრუნვაში იყო გერმანული ვალუტა, მარკა. ვერმახტის გენერალური შტაბის უფროსი ლუდენდორფი იმდენად იყო გატაცებული ნარმატებით, რომ თითქმის ყველა გერმანელი ჯარისკაცი გაიყვანა ოსმალეთის ქვედანაყოფებიდან და გაგზავნა თბილისში, კრესთან. პოლკოვნიკ კრესს დაევალა ქართული

¹ პოლკოვნიკი კრესი გაგზავნეს სირიაში ბრიტანეთის სუეცზე თავდასხმისთვის. 1915 წელს პოლკოვნიკმა კრესმა 20-ათასიანი არმიით სინაის უდაბნო გადაკვეთა. არმია შედგებოდა თურქებისგან, გერმანელებისგან, არაბი ბედუინებისგან, ქურთებისა და ჩერქეზების კავალერიისგან და ტრიალი მეველევი დერვიშებისგან, რომლებსაც ტრადიციული კონუსური ქუდეები ეხურათ. მაგრამ „წმინდა მეომრები“ პირველივე ბრძოლის წინ ოქროსთან ერთად გაუჩინარდნენ. მორალი შენარჩუნებული იყო ფონ კრესის შესანიშნავი სიმშვიდისა და თვითკონტროლის წყალობით. უკანდახევა ბრწყინვალე წესრიგით განხორციელდა. ამან მოგვიანებით პოლკოვნიკი ფონ კრესენშტეინი საქართველოში მიიყვანა. ასე მთელი გერმანიის აღმოსავლეთის პოლიტიკა (საქართველოსგან განსხვავებით) წარუმატებლად დასრულდა. ყოველ შემთხვევაში, ევროპელების წინააღმდეგ წმინდა ისლამური ომის გაჩაღების მცდელობა, გერმანელებისა და ავსტრიელების გარდა, თეოლოგიური თვალსაზრისით, აბსურდი იყო. ნებისმიერ მუსულმანს შეეძლო აესხნა გერმანელებისათვის, რომ ზოგიერთი, მაგრამ არა ყველა ქრისტიანის წინააღმდეგ შერჩევითი ჯიჰადის ცნება უაზროა. მეორე მხრივ, ურწმუნოების გადასახადი დაცვისთვის მყარად არის დამკვიდრებული ისლამურ კანონში. უფრო პრაგმატულ ბრიტანელებს (ლოურენს არაბეთს და სხვებს) შეეძლოთ რეგიონში ყველაზე მაღალი ხარჯების გაღება ყველა კონკურენტთან შედარებისათვის.

² აუცილებელია გავითვალისწინოთ ქართველი ხალხის ასეთი, ერთი შეხედვით, პარადოქსული, პროგერმანული გრძნობების მიზეზი. ფაქტია, რომ საქართველოში საუკუნეზე მეტია კომპაქტურად ცხოვრობენ გერმანელი კოლონისტები – პროტესტანტები, ბავარიელები, ეკატერინეს დროინდელი ემიგრანტები. ქართველ და შრომისმოყვარე გერმანელ ხალხს შორის ჩამოყალიბდა ძლიერი მეგობრობა და პატივისცემა. კარლ კაუცკი თავის წიგნში „გიორგი“ (1920) წერდა: „გერმანელები საქართველოში დიდი ხნის განმავლობაში იყვნენ პოპულარული ვიურტემბერგის კოლონისტების წყალობით, რომლებიც იქ ასი წლის წინ გლეხებად დასახლდნენ“. პარადოქსულია, მაგრამ საქართველო ერთ-ერთი იმ მცირერიცხოვანთაგანი იყო ანტანტის ქვეყნებს შორის, რომელიც გერმანოფილი იყო. ბევრმა ქართველმა ინტელექტუალმა მიიღო განათლება გერმანიის უნივერსიტეტებში.

ვერმასტის ფორმირება ბაქო-ბათუმის რკინიგზის უსაფრთხოების უზრუნველსაყოფად ბაქოსკენ შემდგომი წინსვლისთვის.

1918 წლის 10 ივნისს თბილისში ჩამოვიდნენ გერმანული ქვედანაყოფები და გაიმართა ერთობლივი გერმანულ-ქართული სამხედრო აღლუმი. გერმანელებს არ მოეწონათ წითელი დროშა და ის შეიცვალა ეროვნული შინდისფერით, შავი და თეთრი ზოლით, წითელი გვარდია გახდა როგორც სახალხო გვარდია. სექტემბერში კიდევ 19 ათასი ჯარისკაცი ჩამოვიდა (ძირითადად ბავარიელები და ვარაუდობენ, ადოლფ ჰიტლერიც იყო საქართველოში ხანმოკლე ვიზიტით, თუმცა ეს ლეგენდად გვეჩვენება, ისევე როგორც ის, რომ რევოლუციამდე ჰიტლერი და სტალინი ვენის კაფეში ერთად დადიოდნენ, თუმცა არ შეხვედრიან/არ იცნობდნენ ერთმანეთს). სულ საქართველოში 30 ათასამდე გერმანელი ჯარისკაცი იმყოფებოდა¹. ჯარების უმეტესი ნაწილი იყო ადგილობრივი გერმანელი სამხედრო პატიმარი (სულ 27 ათასი), რომლებსაც ხელმძღვანელობდნენ რუსული არმიის ოფიცრები, წარმოშობით ბალტიისპირელი გერმანელები. რუსული კავკასიური არმიის საწყობებიდან გერმანელებს გადაეცათ 20000 თოფი და 4 მილიონი ტყვია. გაერთიანებული გერმანულ-ქართული გარნიზონები საქართველოს სხვადასხვა რაიონში იყო განთავსებული². ფონ კრესი ჟორდანისა ფრანგულად ესაუბრებოდა. პრემიერ-მინისტრი ნოე ჟორდანი და საგარეო საქმეთა მინისტრი აკაკი ჩხენკელი უმაღლესი გერმანული ჯილდოთი, რკინის ჯვრით დაჯილდოვდნენ. როდესაც ჩხენკელი ქართული დელეგაციის სათავეში ბერლინში ჩავიდა, ლუდენდორფმა და კაიზერ ვილჰელმ II-მ იგი პატივით მიიღეს. 27 აგვისტოს გერმანიამ მოაწერა ხელი ბრესტ-ლიტოვსკის ტრაქტატის დამატებას, სადაც ჩიჩერინმა

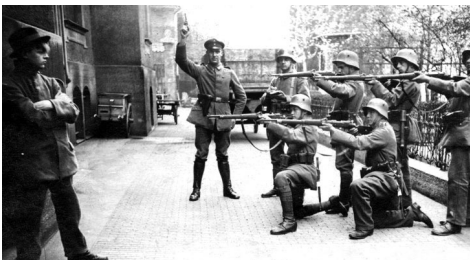
¹ თავის მოგონებებში კრესი წერს, რომ რამდენიმე თვეში მან მოახერხა 30000 ქართული არმიის ჩამოყალიბება გენერალი გედევანიშვილის მეთაურობით (მოგვიანებით გადავიდა ბოლშევიკების მხარეზე). მთავრობა არ ენდობოდა არმიას და აფინანსებდა პარტიის ეროვნულ გვარდიას, რომელსაც არ ენდობოდნენ გერმანელი ოფიცრები. სიტუაცია შეიცვალა, როდესაც კრესმა ბერლინს მოსთხოვა გაეცა სესხი ქართული ჯარის აღდგენისა და ფორმირებისათვის. ეროვნული გვარდიის ერთ-ერთმა ლიდერმა გენერალ კვინიგაძეს ჰკითხა: «Два орудия - это сколько пушек?».

² თანამედროვენი წერდნენ: „გერმანიის ჯარების ეშელონი თბილისში ქვემეხებითა და მუსიკით ჩავიდა. და საოცარი რამ მოხდა: დილით გერმანელები მივიდნენ მთავარ ქუჩებზე, ერთი გერმანელი პატრული გამოიყვანეს და ქალაქში მაშინვე აღდგა სრული წესრიგი; იმ დღიდან შესაძლებელი იყო სახლში გვიან ღამით დაბრუნება თავდასხმების შიშის გარეშე. გერმანელები თბილისში ტაქტიკიდან იქცეოდნენ, ქალაქში სრული წესრიგი დაამყარეს. მათი შტაბ-ბინა მდებარეობდა გოლოვინის პროსპექტზე. შტაბის კართან ყოველდღიურად იკვრებოდა ინფორმაცია ომის მიმდინარეობის შესახებ. საღამოობით გოლოვინის პროსპექტზე მუსიკა უკრავდა. სამწუხაროდ, პირიქით, უკრაინაში გერმანელების ჩასვლამ ქაოსი და სამოქალაქო ომი გამოიწვია.“

ხელი მოაწერა, რომ „საბჭოთა რუსეთი არ ეწინააღმდეგება გერმანიის მიერ საქართველოს დამოუკიდებლობის აღიარებას“. „საბჭოთა რუსეთი თავად აღიარებს საქართველოს დამოუკიდებლობას, მაგრამ არ ცნობს საქართველოს მთავრობას“ დენიკინისადმი მხარდაჭერის გამო (მაშინ, როდესაც დენიკინის გენერლებმა მიზნად დაისახეს იმპერიის აღდგენა და მიწების შემოერთება, მათ შორის საქართველოსი, რომელიც, მათი აზრით, უნდა ეკუთვნოდეს „რუს ხალხს“). რაც მნიშვნელოვანია, გერმანიამ საქართველო ცნო დაფიქსირებული საზღვრებით – თბილისისა და ქუთაისის გუბერნიებისა და სოხუმის ოლქის (გაგრის ჩათვლით) საზღვრებში, გარდა ბათუმის რეგიონისა, ბრესტ-ლიტოვსკის ხელშეკრულების გამო.

გერმანელები საქართველოში მხოლოდ 6 თვე იყვნენ – 1918 წლის ივნისიდან დეკემბრამდე, მაგრამ მნიშვნელოვანი კვალი დატოვეს ქართველი ხალხის მესხიერებაში¹. გერმანიამ საქართველოში ჩამოიტანა ზუსტად ის, რაც ქვეყანას დღეს ყველაზე მეტად აკლია და რისი მიღებაც მხოლოდ გარე დახმარებით არის შესაძლებელი, კერძოდ, ეკონომიკური ორგანიზაცია. დამოუკიდებლობის მომდევნო სამი წლის განმავლობაში საქართველო იყო დემოკრატიული განვითარების პიონერი და მიიღო ევროპაში უპრეცედენტო დემოკრატიული კანონები. საქართველო ისტორიაში პირველი ქვეყანა იყო, როდესაც სოციალ-დემოკრატიული პარტია მოვიდა ხელისუფლებაში².

¹ „კავკასიელმა“ ოფიცერმა გერმანიაში ჰიტლერის ძალაუფლებისთვის ბრძოლის დროს თავი გამოიჩინა. 1923 წელს ჰიტლერის „ლუდის პუტჩის“ დროს მიუნხენის კომენდანტი იყო ოტო ფონ ლოსოვი, რომელიც დააპატიმრეს ჰიტლერმა და გენერალმა ლუდენდორფმა, რომლებიც იყვნენ პუტჩის ორგანიზატორები. ჰიტლერმა ლოსოვს შესთავაზა ომის მინისტრის პოსტი, მაგრამ მან უარი თქვა. ლოსოვის ნაცვლად, პოლკოვნიკი კრესენშტეინი იყო წარდგენილი მიუნხენის კომენდანტის თანამდებობაზე, მაგრამ მალე ფონ ლოსოვი გაათავისუფლეს და იგი მაშინვე გაემგზავრა თავის ნაწილებში სამხედრო მოვალეობის შესასრულებლად და ნაციტური პუტჩის ჩასახშობად. სხვათა შორის, როგორც სამხედრო ოფიცერმა, ლუდენდორფმა გააპროტესტა პუტჩის შემდეგ სასამართლო პროცესზე

თავის გამართლება, ხოლო მისი „თანამონაწილე“ ჰიტლერის გასამართლება. მაგრამ ლოსოვი ვერანაირად ვერ გაასამართლებდა თავის საბრძოლო მეთაურს, ლუდენდორფს. ასე რომ, 10 წლით ადრე გერმანიაში ფაშიზმის ხელისუფლებაში მოსვლას ხელი შეუშალეს „კავკასიელმა“ ბავარიელმა ოფიცერებმა.

² წითელი არმიის მიერ საქართველოს ანექსია იყო ისტორიაში პირველი ომი სოციალისტურ ქვეყნებს შორის. ორივე ქვეყანაში ოფიციალურად სოციალ-დემოკრატიული მთავრობები იყო ხელისუფლებაში.

ქვეყანა აშენებდა დემოკრატიულ საზოგადოებას პირდაპირი საყოველთაო ხმის უფლებით, დემოკრატიულად არჩეული მთავრობებით, სიტყვის თავისუფლებით, ოპოზიციის შემწყნარებლობით, უმცირესობების უფლებების პატივისცემითა და ქალთა თანაბარი უფლებებით. გაზეთებში თავისუფლად იბეჭდებოდა ჟორდანის კარიკატურები თხის სახით. საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკაში აირჩიეს მსოფლიოში პირველი ქალი დეპუტატი (მათ შორის მუსლიმი ქალი აჭარიდან). გამოცხადდა არა მარტო რელიგიის თავისუფლება და ყველა რელიგიის თანასწორობა¹, არამედ დაშვებული იყო არარელიგიური სტატუსიც, ე. ი. სამოქალაქო პანაშვიდებიც დაშვებული იყო სასულიერო პირების მონაწილეობის გარეშე. ყველაზე მნიშვნელოვანი რეფორმა – მიწის მესაკუთრეთაგან გლეხებზე გადაცემა – მოხდა ეროვნული აღმავლობით, ძალადობის, დიქტატურისა და სამოქალაქო ომის გარეშე. ქართველმა ეროვნულმა არისტოკრაციამ დათმო ზედმეტი მიწები გლეხების სასარგებლოდ, გარდა ამისა, უზარმაზარი საიმპერატორო და საეკლესიო მიწები დაურიგდა გლეხებს. აღდგა ეკლესიის ავტოკეფალია, სახელმწიფო ენად ქართული ენა გამოცხადდა. თბილისში დაარსდა უნივერსიტეტი, ყოველწლიურად 70 ახალგაზრდა სტუდენტი სახელმწიფოს ხარჯზე იგზავნებოდა ევროპის უნივერსიტეტებში. და მათმა უმეტესობამ დაიკავა პროფესორის თანამდებობები ევროპის მრავალ უნივერსიტეტში.

როცა თურქები მიხვდნენ, რომ გერმანელები საქართველოს მხარეს გადადიოდნენ, მათ შორის კონფლიქტი გარდუვალი გახდა. 1918 წლის ივნისში ოსმალეთის არმიამ, გერმანელებთან კონსულტაციის გარეშე, დაიწყო შეტევა თბილისის გუბერნიის – ახალქალაქისა და ახალციხის წინააღმდეგ და შეეჯახა ერთობლივ გერმანულ-ქართულ პატრულებს. საპროტესტო დეპეშაზე ვეჰიბ ფაშამ უპასუხა გენერალ კვინიტაძეს, რომ წინ მიიწევს არა რეგულარული თურქული არმია, არამედ ადგილობრივი პარტიზანები. კვინიტაძემ ეს დეპეშა შულენბურგს აჩვენა, რადგან ამან გერმანელებს საფუძველი მისცა, ქართველებს დახმარებოდნენ არა მათ მოკავშირე თურქეთთან ომში, არამედ მათ ტერიტორიაზე აჯანყების დასამშვიდებლად. თბილისის გზაზე ვორონცოვკასთან შეტაკება მოხდა. ეს იყო პირველი თურქეთ-გერმანიის შეტაკება მთელი ომის განმავლობაში. აგრესორებმა უკან დაიხიეს. ბავარიის იაგერის ბატალიონის 7 გერმანელი ჯარისკაცი პატივისცემით თბილისში დაკრძალეს. ამ ხანმოკლე შეტაკებაში, გერმანელების გასაკვირად, თურქებმა მოახერხეს „საკმაო რაოდენობის ტყვეების“ აყვანა. ლუდენდორფმა მოსთხოვა თურქებს სასწრაფოდ დაებრუნებინათ კრესის ყველა პატიმარი. ლუდენდორფისა და ჰინდერბურგის ულტიმატუმის საპასუხოდ, რომელიც ითხოვდა თურქული ჯარების გაყვანას საქართველოს ტერიტორიიდან,

¹ ორმა ებრაელმა – ელიგულაშვილმა და დავარაშვილმა – ხელი მოაწერეს საქართველოს დამოუკიდებლობის აქტს.

ენვერ ფაშამ ივნისში იმდენად დაკარგა მოთმინება, რომ თურქულ ჯარს ნება დართო გერმანელებზე თავდასხმა იმ შემთხვევაში, თუ ისინი გზაზე გადაეღობებოდნენ. ეს იყო ყველაზე სერიოზული კრიზისი თურქეთ-გერმანიის ურთიერთობების ისტორიაში, რამაც გამოიწვია ბერლინის ოფიციალური მუქარა თურქეთისთვის მხარდაჭერის სრული შეწყვეტის შესახებ.

შედეგად, თურქეთმა გაითვალისწინა გერმანელების მოთხოვნები და თურქულმა „ისლამის არმიამ“ განაგრძო შეტევა საქართველოს შემოვლით სომხეთის გავლით და ივნისში მიაღწია ბაქოს გარეუბნებს. ბაქოს საბჭომ შაუმიანის ხელმძღვანელობით ლენინმა და ტროცკის დახმარების თხოვნით მიმართა, საბჭოთა ელჩი ბერლინში ევედრებოდა გერმანიის საგარეო საქმეთა სამინისტროს შეეჩერებინა მისი მოკავშირე ბაქოს ნედლი ნავთობის 25%-ის სანაცვლოდ, მაგრამ უშედეგოდ. ბაქოში პანიკა და ქაოსი დაიწყო. შედეგად, ბაქოს საბჭომ ივლისში მიიღო გადაწყვეტილება გენერალ **დანსტერვილის** Dunsterville ბრიტანული ჯარების მონვევაზე, რომლებიც განლაგებული იყვნენ ჩრდილოეთ სპარსეთში, კასპიის ზღვის პორტში, ანზალიში¹. შაუმიანი

¹ გერმანელების კავკასიაში შეღწევამ ბრიტანელების ეჭვიანობა გამოიწვია. ბრიტანელები შორს იყვნენ კავკასიის მოვლენების ცენტრისგან, თუმცა მათ უკვე აიღეს იერუსალიმი და ბაღდადი 1917 წელს. ბაქო ბაღდადიდან 800 მილით იყო დაშორებული, ამიტომ სხვა იმპერიისთვის კავკასიის ვითარებაზე ზემოქმედება სრულიად შეუძლებელი იქნებოდა. მაგრამ ეს იყო ბრიტანეთის იმპერია. მოქმედება, როგორც ყოველთვის, განისაზღვრა არა რაოდენობით, არამედ ოსტატობით. პარადოქსულია, რომ ბაქოს ნავთობის რეგიონების კონტროლის მიზნით, გადაწყდა შეზღუდული ეფექტური სპეციალური კონტინგენტის გადაყვანა არა ბაქოში, არამედ თბილისში, როგორც კავკასიის ცენტრში, საიდანაც შეიძლებოდა საქართველოს დაშლილი სამხედრო ნაწილების ორგანიზება და წინააღმდეგობის გაწევა. ამ მისიის სარდლობის პატივი ერგო გენერალ დანსტერვილს, მოგვიანებით ინდოეთის არმიის მეთაურს, კიპლინგის ბავშვობის მეგობარს. დანსტერვილმა ჩამოაყალიბა საავტომობილო პოლკი ბაღდადში 1918 წლის იანვარში და გადავიდა, როგორც მან თავის წიგნში აღწერა, „მხარდასაჭერად თბილისის ქრისტიანებისთვის მუსლიმებისა და გერმანელების წინააღმდეგ“. საბჭოთა ისტორიკოსები ამტკიცებდნენ, რომ დანსტერვილს თან ახლდა „ოქროთი და ვერცხლით დატვირთული ფორდის ორმოცი მანქანა“. მაგრამ ის გაიჭედა ანზალიში, პორტში, კასპიის ზღვაზე ჩრდილოეთ ირანში. ტექნიკურად, მსვლელობამ მთლიანად ვერ მიაღწია თავის მიზანს – თბილისს, მაგრამ ამ მისიას მოკავშირეებისთვის დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა, თუნდაც იმიტომ, რომ თორმეტმა ოფიცერმა და ორმოცდათერთმეტმა ჯარისკაცმა შეავსო უფსკრული ჩრდილოეთ სპარსეთში რუსების ევაკუაციის შემდეგ 300 მილის გარშემო.

Dunsterforce near Birkandi

და ბაქოს 25 კომისარი გემით ევაკუირებულ იქნა ასტრახანის რეგიონში, სადაც 1918 წლის აგვისტოში ისინი დახვრიტა საიდუმლოებით მოცულმა რევოლუციურმა მილიციამ (თუმცა 26-ე კომისარი მიქოიანი¹ „უსაფრთხოდ“ გაიქცა და სტალინზე მეტხანს იცოცხლა²). მოსკოვის ბოლშევიკებმა მაშინვე დაადანაშაულეს ბრიტანელები, მაგრამ მოგვიანებით მათ არ ჩაუტარებიათ გამოძიება, როგორც კატინის ტრაგედიის გამოძიება. ალბათ ეს არავის სჭირდებოდა. 1918 წლის აგვისტოში დანსტერვილის ქვედანაყოფები შევიდნენ ბაქოში (მხოლოდ ერთი თვით). ბრიტანული ქვედანაყოფები არ იყვნენ ჯარები, როგორც ასეთი, არამედ სპეციალისტები და ინსტრუქტორები ადგილობრივი ნაწილების ფორმირებისათვის. იმ პირობებში, როცა თურქები შესვენების გარეშე უახლოვდებოდნენ, აზერბაიჯანს, სომხური წინააღმდეგობის მონყობისთვის დროის არქონის გამო, მდგომარეობა საიმედოდ გამოიყურებოდა. ბრიტანელი ინსტრუქტორები სასონარკვეთილებაში ჩავარდნენ მილიციაში დისციპლინის ნიშნების შეტანის შეუძლებლობის გამო, და სექტემბერში ბრიტანელებმა ტერიტორია დატოვეს (სულ რაღაც 2 თვეში ისევ დაბრუნდებიან წარმოდგენილად სხვა ვითარებაში). თურქული არმიის ბაქოში შესვლამ გამოიწვია ტერორის ტრიუმფი ათასობით სომეხი მსხვერპლით³. ძარცვა ქალაქში გაგრძელდა სამი დღის განმავლობაში. თურქეთის არმია

¹ მიქოიანი არა მხოლოდ წარმატებით გადაურჩა ყველა სტალინურ რეპრესიებს, არამედ გენერალური მდივნების ყველა შემდგომ წმენდას 1979 წლამდე! მან ციხიდან ახლობლების გამოხსნაც შეძლო – ბერიას სამდივნოს უფროსი პოლკოვნიკი ლუდვიგოვი და ბერიას უშიშროების უფროსი პოლკოვნიკი სარქისოვი.

² როდესაც ბაქოს 26 კომისარის მთავრობა დაეცა, სტალინი და გურჯიევი აზერბაიჯანიდან საქართველოში გადმოვიდნენ მუსავატიანების დაზვერვის აგენტ ბერიას თანხლებით.

³ ტრადიციული თათარ-სომხური კონფლიქტი გამწვავდა, როდესაც 1917 წელს მოხდა უზარმაზარი ტრაგედია. რუსი ჯარისკაცების მასა თურქეთის ფრონტიდან ჩრდილოეთისკენ მიეძინებოდა, ისინი გზაზე ადგილობრივ მოსახლეობასთან კონფლიქტში შედიოდნენ. ქრისტიანულ სოფლებში დეზერტირები უფრო მოკრძალებულად იქცეოდნენ, მუსულმანურ სოფლებში კი ტრაგედიები იყო. 1918 წლის იანვარში შამხორის სადგურზე დეზერტირების რამდენიმე ეშელონი გააჩერა ქართულმა რაზმმა თავადი მაგალოვის მეთაურობით იარაღის ჩაბარების მიზნით. ორდღიანი მოლაპარაკებების განმავლობაში ათასობით აზერბაიჯანელი შეიკრიბა სადგურთან, რათა აეღოთ ჩამორთმეული იარაღი. წინა ხაზზე ჯარისკაცებმა სროლა დაიწყეს და საარტილერიო ცეცხლით ცდილობდნენ გზის განმენდას, მაგრამ ერთ-ერთი ჭურვი ნავთობის უზარმაზარ ავზს მოხვდა. სადგურსა და მატარებლებს დამწვარი ზეთი შეესხა. დაღუპულთა და ცოცხლად დამწვართა რიცხვი ათასობით იყო. რამდენიმე თვის შემდეგ, 1918 წლის მარტ-აპრილში, რამდენიმე ათასი აზერბაიჯანელი და თურქი მუსლიმი სომხებმა და რუსებმა დახოცეს შამხორში მომხდარი უბედურების საპასუხოდ. ახლა „ისლამის არმია“ შევიდა ბაქოში. ასე განვითარდა სისხლიანი მოვლენები.

იძულებული გახდა ოფიციალურად ელიარებინა ექსცესები და გამოაცხადა ასამდე მარადიორისა და მოძალადის სიკვდილით დასჯა. და სულ რაღაც 2 თვის შემდეგ ოსმალები იძულებულნი გახდნენ დაეტოვებინათ ბაქო და ამიერკავკასია, რადგან გერმანელმა მოკავშირემ თავი დამარცხებულად გამოაცხადა.

1918 წლის ნოემბერში, კაიზერის დამხობის შემდეგ, გერმანიის მთავრობამ თავისი ჯარების ევაკუაციის ბრძანება გასცა. მთელი მძიმე ტექნიკა ქართულ მხარეს დარჩა. ქართველმა მენშევიკებმა მოახსენეს რევოლუციურ ვაიმარის რესპუბლიკას: „ჩვენ საპატიო მოვალეობად მივიჩნევთ ინტერნაციონალს გამოვუცხადოთ, რომ საქართველოში გერმანიის წარმომადგენლებმა არ შელახეს თავიანთი ავტორიტეტი არც ღალატით, არც ძალადობით, არ გაუცრუებიათ ჩვენი ნდობა და ბოროტად არ გამოუყენებიათ თავიანთი ძალა“. ამრიგად, 1918 წლის ნოემბერში, ამიერკავკასიაში, პოლიტიკური ვითარება კვლავ პარადოქსულად შეიცვალა. ახლა ლენინის მთავრობა ბრიტანელებს დაჰპირდა ბაქოს ნავთობის 25%-ს (მსოფლიო ნავთობის 90% ბაქოდან შემოდის და მთელი ექსპორტი ბათუმის გავლით გადიოდა მილსადენით ან რკინიგზით). როცა გაჩნდა კითხვა, თუ როგორ ყოფდნენ მოსკოვის ბოლშევიკები ნავთობს, რომელიც ეკუთვნოდა დამოუკიდებელ აზერბაიჯანს (პირველი დემოკრატიული საპარლამენტო რესპუბლიკა მუსულმანურ სამყაროში, სადაც ქალებს პირველად მიენიჭათ მამაკაცებთან თანაბარი პოლიტიკური უფლებები), ლენინმა უპასუხა, რომ „ცვლილებები“ მალე მოხდებოდა.

1918 წლის ნოემბერს მუდროსის ზავის Mudros Armistice შესაბამისად, გერმანული არმია შეცვალა ბრიტანელებმა¹. თურქეთს უნდა დაებრუნებინა ყველა ტერიტორია 1914 წლის მდგომარეობით, ე. ი. ყველა ისტორიული ქართული და სომხური მიწა. გენერალმა მილნმა Milne და Forestier-Walker მიიღო ინსტრუქციები ბრიტანეთის ომის კაბინეტიდან თბილისისა და ბაქო-ბათუმის მილსადენების ოკუპაციის შესახებ.

1918 წლის 15 დეკემბერს 27-ე დივიზიის ბრიტანული ბატალიონი სალონიკიდან ბრიტანული გემით „ლივერპული შემოვიდა“ ბათუმსა და ფოთში. ამ გემზე იმყოფებოდნენ ინდოელები და შავკანიანები (რამაც გერმანელები და ქართველები საკმაოდ დააფრთხო). სულ შემოვიდა 30-35 ათასი ჯარისკაცი. ამ დროს თბილისში ომის მინისტრი კრესის პატივსაცემად გამოსამშვიდობებელ ბანკეტს მართავდა. დეკემბერში, გარკვეული პერიოდის განმავლობაში, საქართველოში თანაარსებობდნენ გერმანული და ბრიტანული შენაერთები. 25 დეკემბერს ინგლისელები თბილისში შევიდნენ (გერმანელებით სულ რამდენიმე თვით²). გენერალი ფორესტიერ-უოკერი თბილისში 1919 წლის 2

¹ ერთი წლის შემდეგ, 1919 წლის სექტემბერში, ინგლისელებმა დატოვეს ამიერკავკასია (ბათუმი საქართველოს დაუბრუნდა 1920 წლის ზაფხულში).

² ინგლისის მმართველობა, ისევე როგორც სხვაგან მსოფლიოში, ეკონომიკურად ძალიან წარმატებული იყო. ერთი წლის განმავლობაში 60 000 ბრიტანული

იანვარს ჩავიდა და თავისი უფლებამოსილება გამოუცხადა საქართველოსა და სომხეთის მთავრობებს¹. 4 იანვარს თბილისში ბრიტანელების პატივსაცემად საზეიმო ბანკეტი გაიმართა. საკმაოდ შეუფერხებლად ჩაიარა სამთავრობო ცვლილებამ². გერმანოფილი ჩხენკელი საქართველოს საგარეო საქმეთა მინისტრის პოსტზე ევგენი გეგეჭკორმა შეცვალა. თავიდანვე განსხვავება მნიშვნელოვანი იყო. ბრიტანეთის ჯარები, რომლებიც თანამშრომლობდნენ

კონტინგენტი გარანტიას აძლევდა ნავთობის მოპოვებასა და ტრანსპორტირებას ბაქოდან ბათუმში სარკინიგზო და მილსადენის მარშრუტებით. საქართველოში მანგანუმისა და ქვანახშირის მალაროები წარმატებით მუშაობდა.

- ¹ სომხეთის ახალი მთავრობა თბილისში შეიკრიბა, ბევრი მინისტრი თბილისელი იყო. მხოლოდ 1918 წლის ოქტომბერში გადავიდა მთავრობა ოფიციალურად ერევანში. 1919 წლის თებერვალში პირველი პრეზიდენტი ქაჯაზუნდი სომხეთის მთავრობისა და პარლამენტის გადაწყვეტილებით გაემგზავრა ევროპასა და ამერიკაში, რათა დედაქალაქებში აგიტაცია გაემართა სომხეთის დამოუკიდებლად ცნობისა და ეკონომიკური დახმარების უზრუნველსაყოფად, ხოლო ყოფილი მერი ხატისოვი (ხატისიანი) დაინიშნა მის ნაცვლად და ის ხელმძღვანელობდა მთავრობას სომხეთის დამოუკიდებლობის მთელი პერიოდის განმავლობაში.
- ² ფინელებმა და პოლონელებმა იგივე შოკი განიცადეს. რუსეთის იმპერიული გენერალი მანერჰაიმი ყოველთვის ებრძოდა გერმანელებს, ის დამოუკიდებლობისთვის იბრძოდა გერმანელების მიერ განვრთნილი 27-ე იაგერის ბატალიონის საფუძველზე. მაგრამ მან მოახერხა დამოუკიდებლობის მიღწევა გერმანელების დამარცხებამდე. პილსუდსკი ასევე ეყრდნობოდა პოლონელებს ავსტრიისა და გერმანიის არმიებიდან დამოუკიდებლობისთვის ბრძოლაში, მაგრამ ანტანტამ მოულოდნელად გაიმარჯვა. მდგომარეობა გამოსასწორა პოლონეთის ინტელიგენციამ. პილსუდსკიმ დაამყარა კავშირი რუსეთის მოკავშირეებთან დიდი პოლონელი ნაციონალისტის რომან დმოვსკის დახმარებით. უცნაურია, მაგრამ რუსეთის სახელმწიფო სათათბიროში მუშაობის დროსაც ის ეწინააღმდეგებოდა პოლონეთის დამოუკიდებლობას (!) და იყო რუსეთის ფარგლებში მხოლოდ კულტურული ავტონომიის მომხრე, ე. ი. პილსუდსკის სასტიკი მონინააღმდეგე. ამის მიზეზი მისი რწმენა იყო – პოლონური იდენტობის შესანარჩუნებლად პოლონელები სიფრთხილით უნდა მოეკიდონ „გერმანიზაციას“, ხოლო რუსიფიკაციის საფრთხე, როგორც ქვედა კულტურის, იმდენად უმნიშვნელო იყო, რომ მისი იგნორირება შეიძლებოდა. 1917 წლის შემდეგ იგი მხარს უჭერდა პოლონეთის მონოეთნიკური კათოლიკური სახელმწიფოს შექმნას და კატეგორიულად ეწინააღმდეგებოდა პილსუდსკის გეგმებს, აეშენებინა მრავალეროვნული გერმანიის მსგავსი „იმპერია“. ახლა კი, ვერსალის კონფერენციისთვის მომზადებისას გერმანიის დამარცხების შემდეგ, პოლონური ინტელიგენცია მოქმედებდა როგორც მომლაპარაკებელი და პოლონეთმა მიიღო საზღვრები კონფერენციაზე, რაც დმოვსკიმ მკაცრად გააკრიტიკა და დაადანაშაულა ლოიდ ჯორჯი, როგორც პოლონეთის წინააღმდეგ „ებრაული შეთქმულების“ შემსრულებელი. დმოვსკი იყო მგზნებარე ანტისემიტი და მოითხოვდა 3 მილიონი ებრაელის დეპორტაციას პოლონეთიდან. ბრიტანეთში მან თავისი გამოსვლა შემდეგი სიტყვებით დაიწყო: „ჩემი რელიგია მოვიდა იესო ქრისტესგან. რომელიც ებრაელებმა სიკვდილით დასაჯეს“. ამის გამო ლოიდ ჯორჯმა მას „შოვინისტური ბანდის“ წარმომადგენელი უწოდა.

დენიკინის მოხალისეთა არმიასთან, შევიდნენ იმ ტერიტორიაზე, რომელსაც ისინი მტრულად თვლიდნენ. ბრიტანელები ცდილობდნენ არაფერი გაეკეთებინათ მათი მოკავშირის – რუსეთის იმპერიის ინტერესების საწინააღმდეგოდ. ბრიტანელებმა მოითხოვეს გერმანელი ჯარისკაცების ინტერნირება, რაზეც მათ საქართველოს ხელისუფლებისგან კატეგორიული უარი მიიღეს. პირიქით, საქართველოს ხელისუფლებამ ბრიტანელებს სთხოვა, რომ გერმანელი ოფიცრებისათვის ქართულ ჯარში დაქირავებულ მრჩეველებად დარჩენის უფლება მიეცათ. ბრიტანელი გენერლები (მილნი და სხვები) ლონდონში გაგზავნილ მოხსენებებში საქართველოს მთავრობას ადანაშაულებდნენ შოვინიზმსა და აგრესიულობაში. ბრიტანელები მოკავშირედ მხოლოდ სომხებს აღიარებდნენ.

ამ ფონზე განვითარდა **სომხურ-ქართული 22-დღიანი კონფლიქტი**. კონფლიქტის საფუძველი იყო ის გარემოება, რომ ლორისა და ახალქალაქის (ჯავახის) ტერიტორიაზე მოსახლეობის უმრავლესობა სომეხი იყო, მაგრამ ამიერკავკასიის რესპუბლიკების ჩამოყალიბის დროს ის ტერიტორიები თბილისის გუბერნიის საზღვრებში იყო (ლორი ერევნის ოლქიდან გადავიდა თბილისის გუბერნიაში 1862 წელს). და როდესაც კავკასიის კონტროლი ბრიტანელებს გადაეცათ, სომხები მოემზადნენ ყველა საზღვრის გაფართოებისთვის, მით უმეტეს რომ თურქებს უნდა შეესრულებინათ მუდროსის ზავი და გამოეყვანათ ჯარები ამიერკავკასიიდან (ბათუმი, არდაგანი, ყარსი). მაგრამ სამშვიდობო მოლაპარაკების კომისიის თურქი ხელმძღვანელი მაჰმუდ ფაშაჩიურუკსულუ თავდგერიძეების ქართული ოჯახიდან იყო და თავისუფლად ლაპარაკობდა ქართულად და ფრანგულად, და თბილისში ოსმალეთის წარმომადგენლის მეშვეობით საქართველოს მთავრობას ფარულად აცნობეს ჯარების 1918 წლის 4 დეკემბერს გაყვანის შესახებ, ხოლო სომხებს – 6 დეკემბერს. შედეგად, ქართული ჯარები 4 დეკემბერს ბორჩალოში, ლორსა და ახალქალაქში შევიდნენ, 8 დეკემბერს კი – ახალციხეში. ამის საპასუხოდ, 1918 წლის 14 დეკემბერს სომხეთის რესპუბლიკის რამდენიმე ათასმა ჯარისკაცმა გენერალ კანაიანის (გენერალი დრო) მეთაურობით, თურქებთან ბრძოლის ნაცვლად, საქართველოს საზღვარი ლორში გადმოკვეთა. ეროვნული გვარდია ვალიკო ჯუღელის მეთაურობით ღამით მობილიზებული იყო და წინსვლის წინააღმდეგ განლაგდა. პარლამენტში სიტყვით გამოსვლისას ნოე ჟორდანიამ განაცხადა: „მოხდა ისეთი რამ, რაც არ უნდა მომხდარიყო“. მხოლოდ 16 დეკემბერს საქართველოს მთავრობამ (ფაქტობრივად წასული გერმანელების დახმარებით) მოახდინა ნანილობრივი მობილიზაცია და ომი გამოუცხადა სომხეთს. მოულოდნელად ქართული ნაწილები დამარცხდნენ და სადახლოს სადგური სომხებმა 21 დეკემბერს შტურმით აიღეს. თბილისი 40 კილომეტრით იყო დაშორებული. საბჭოთა რუსულ გაზეთებში გაჩნდა ინფორმაცია, რომ „უკან დახეული ქართველების მხრებზე სომხური ჯარები შეიჭრნენ თბილისში და დაიკავეს ის“. რუსეთის ეროვნული ეკონომიკის

საბჭოს თავმჯდომარემ რიკოვმა სომხებს სომხური იარაღის ტრიუმფი მიულოცა. ბოლოს ჟორდანიამ სომხურ ფრონტზე გენერალი მაზნიაშვილი და შტაბის უფროსი გენერალი კვინიტაძე დანიშნა. ამან მაშინვე შედეგი გამოიღო. 3500-იანმა ჯარმა დაამარცხა სომხები და 29 დეკემბრისთვის შულავერი და სადახლო დაიბრუნეს. ისტორიაში პირველად საბრძოლო მოქმედებებში მონაწილეობა მიიღო ქართულმა სამხედრო ავიაციამ. გეგეჭკორმა პარლამენტს მიაწოდა ინფორმაცია, რომ „ერევნის ავანტიურა“ აღმოიფხვრა. მთელი ეს ომი მიმდინარეობდა ბრიტანელი ოფიცრების თვალწინ, რომლებიც მონაწილეობდნენ გენერალ ფორესტიე-ვოლკერის თბილისში ვიზიტისას¹. მათი თხოვნით, საომარი მოქმედებები 1 იანვარს შეწყდა. სომეხი პოლიტიკოსების გასაკვირად, ჩამოსულმა ბრიტანელებმა უპირობოდ პროსომხური მხარე არ დაიკავეს. სომხეთის რესპუბლიკის ხელისუფლებამ მიიღო განმარტება, რომ ისინი დაჯილდოებული იქნებიან, მაგრამ თურქეთის ხარჯზე². ბრიტანელებმა შტაბ-ბინა თბილისში, კავკასიის ცენტრში შექმნეს. შედეგად, ომი სისულელე გამოდგა და ორივე მხარემ წააგო, ასობით ქართველი და სომეხი ახალგაზრდა დაიღუპა³. ამ ომის შედეგად გაიზარდა ეკონომიკური სირთულეები კავკასიაში – ფინანსური კრიზისი საქართველოში და შიმშილობა სომხეთში. თბილისში რამიშვილმა სამსახურიდან გაათავისუფლა სომხური წარმოშობის პოლიციელები, დახურა სომხური გაზეთები და კაფეები. სომხებისთვის კიდევ ერთი უსიამოვნო სიურპრიზი იყო 1918 წლის დეკემბერში ბრიტანელი გენერლების, ტომპსონისა და მილნის მიერ აზერბაიჯანის მთავრობის, ფეთალი ხან ხოისკის Fethali Khan Khoisky⁴ აღიარება, რომელიც შეიქმნა ენვერ ფაშას მიერ.

ტერიტორიების დაბრუნებისათვის მცდელობა კვლავ გრძელდებოდა. ამჯერად, 1919 წლის იანვარში, მუდროსის ზავის თანახმად, თურქებს უნდა

¹ როდესაც სომხეთის მთავრობამ შეიტყო მოხალისეთა არმიის განზრახვა, აეფეთქებინათ სურამის გვირაბი, რათა ხელი შეეშალათ ბრიტანული ჯარების გადაადგილებისთვის შავი ზღვის სანაპიროდან თბილისის მიმართულებით, მაშინვე აცნობა ამის შესახებ ჟორდანიას.

² სომხურ-ქართული კონფლიქტის საკითხი განიხილებოდა მეორე ინტერნაციონალის კონფერენციაზე ბერნში და ლუცერნში 1919 წ. საქართველოს მენშევიკების და სომხეთის დაშნაკების დასავლეთ ევროპის სოციალიზმის კორიფეების, მათ შორის ბრიტანეთის ლეიბორისტების ლიდერებისა და მომავალი პრემიერ-მინისტრის მაკდონალდის თანდასწრებით.

³ ეს კონფლიქტი ორივე მხარესთვის ჭკუის სასწავლებელი აღმოჩნდა და ამის შემდეგ არასოდეს მომხდარა სომხურ-ქართული შეიარაღებული შეტაკება.

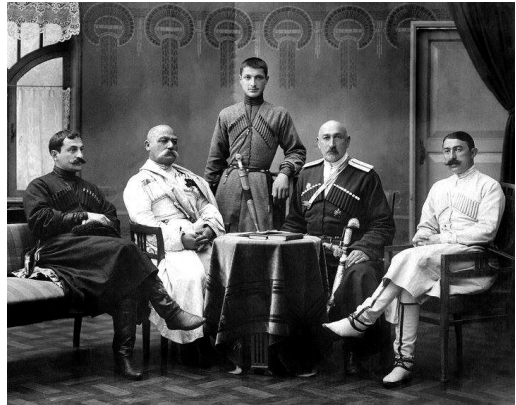
⁴ ფეთალი ხან ხოისკი, რუსეთის დუმის დეპუტატი გამოდიოდა აზერბაიჯანის დამოუკიდებლობის მხარეს. ის მოკლეს თბილისში, ერევნის მოედანზე 1920 წელს. არამ ერკანთან ოპერაცია „ნემესისის“ ფარგლებში სტამბოლის ქუჩებში კიდევ 2 თურქი ჩინოვნიკი გაანადგურა.

დაეტოვებინათ ბათუმი, არდაგანი და ყარსი. გენერალ ტომპსონმა მისცა უფლება საქართველოსა და სომხეთის მთავრობას შეიარაღებული ძალებითა და ბრიტანული 27-ე დივიზიის დახმარებით ამ მიწების ოკუპაცია მოეხდინათ. არდაგანი დაიკავეს ქართულმა შენაერთებმა, ყარსის ოლქი – სომხებმა და ბათუმი – ბრიტანელებმა. ქართველ და სომეხ ქრისტიანებს ბედმა კიდევ გაუღიმა. მაგრამ მალევე თურქებმა განდევნეს სომხური ადმინისტრაცია, და 1919 წლის თებერვალ-მარტში ყარსისა და არდაგანის ტერიტორიაზე ჩამოყალიბდა მუსულმანური სამხრეთ-დასავლეთის მთავრობა, რომელიც მოითხოვდა, რომ, თუ მაინც უნდა დაკარგულიყო ეს ტერიტორია, გადასცემოდა რუსეთს და არა სომხეთს ან საქართველოს. ნოე ჟორდანიამ გენერალ კვინიტაძეს უბრძანა კონტრშეტევის მოწყობა და 1919 წლის მარტში ქართული გარნიზონები კვლავ განლაგდნენ არდაგანსა და ართვინში. სომხები შოკირებულნი იყვნენ, როდესაც ბრიტანელებმა მხარი დაუჭირეს რეპრესიების მონაწილე ბექ სულთანოვის გენერალურ გუბერნატორად დანიშვნას. 1919 წლის თებერვალში ბექ სულთანოვი ჩავიდა შუშაში (ყარაბალი) ბრიტანელი ოფიცრებისა და ინდოეთის პენჯაბის ნაწილების თანხლებით. გენერალი ტომპსონი ერევანში სომხეთის მთავრობას ეწვია და პარიზის სამშვიდობო კონფერენციის გადაწყვეტილების მიღებამდე სულთანოვის აღიარება მოითხოვა¹.

სამაგიეროდ, გენერალმა ტომპსონმა ქართულ-სომხურ შეთანხმებას მხარს დაუჭერა და მწვანე შუქი აუნთო ქართულ და სომხურ ჯარებს ყარსის რეგიონის ხელახალი ოკუპაციისთვის. ამისათვის, 1919 წლის აპრილში, ყარსში შევიდნენ ბრიტანეთის ინდოეთის (გურხა და სიქჰ) ქვედანაყოფები (800 ჯარისკაცი), დააპატიმრეს სამხრეთ-დასავლეთის მუსლიმური მთავრობა, გაგზავნეს ტყვეები თბილისში (მთავრობის მეთაური იბრაჰიმ

¹ დაძაბულობა ყარაბალში ხოცვა-ჟლეტაში გადაიზარდა, როდესაც სულთანოვმა დახმარება სთხოვა თავის ძმას, 2000 კაციანი ქურთი პოლიციის მეთაურს, რომელიც ივნისში შეიჭრა ყარაბალში. ამავე დროს, ბრიტანელი ჯარისკაცებიც კი მოხვდნენ ცეცხლის ქვეშ. საპროტესტო აქცია გაიმართა თბილისსა და ერევანში. ბრიტანეთის სარდლობა გორის მეთაურობით გააკრიტიკეს აშშ-სა და საფრანგეთის მთავრობის წარმომადგენლებმა. აზერბაიჯანმა თავი გაიმართლა, რომ ქურთები პროვოცირებული იყვნენ სომეხი ბოევიკების დაბომბვით, როდესაც ისინი თან ახლდნენ პირუტყვის გამგზავრებას ალპურ საძოვრებზე. ბრიტანეთმა და შეერთებულმა შტატებმა გაგზავნეს საგამოძიებო კომისიები, სულთანოვი ბაქოში სიტუაციის გარკვევამდე გაიწვიეს. 1919 წლის ივლის-აგვისტოში ბრიტანულმა შენაერთებმა დატოვეს შუშა. აგვისტოში სულთანოვი კვლავ ჩავიდა შუშაში. ბრიტანეთის მხარდაჭერის გარეშე სომხურმა მოსახლეობამ მიიღო შერიგების გადაწყვეტილება. და ამ დღესთან დაკავშირებით საზეიმო ღონისძიებები ქალაქის ცენტრში გაიმართა. აზერბაიჯანული შენაერთები ყარაბალში დასახლდნენ მოსახლეობის სომხური ნაწილის უფლებების სრული პატივისცემის გარანტიით. ეს იყო აზერბაიჯანის ეროვნული გმირის სულთანოვის პირადი ტრიუმფი.

ბეი მალტაში იყო ინტერნირებული). პოლკოვნიკმა პრესტონმა ყარსში უფლებამოსილება სომეხ გენერალ ოსეფიანს გადასცა. გენერლები ტომპსონი და მილნი პირადად ეწვივნენ ხატისიანს ერევანში და გააფრთხილეს მუსლიმი მოსახლეობის უფლებების დაცვის შესახებ. გარდა ამისა, გენერალმა ტომპსონმა გამოყო პენჯაბის ქვედანაყოფები ნახიჩევანში სომხეთისთვის ძალაუფლების გადაცემის ორგანიზებისთვის, მათ შორის არარატის მთაზე. გენერალ შელკოვნიკოვის სომხურმა შენაერთებმა, ბრიტანელი ინდიელების შემდეგ, 1919 წლის აპრილში დაიკავეს ნახიჩევანის სოფლები. 3 მაისს გენერალმა დრომ გამოაცხადა ნახიჩევანის სომხეთის შემადგენლობაში შეერთების შესახებ. 22 მაისს ნახიჩევანი ბრიტანელმა გენერალმა გორიმ¹ დაათვალიერა. შემდგომ ბრიტანელებმა გადასცეს სომხებს სარიკამიში და 1919 წლის ივნისში, ხატისიანის თხოვნის მიუხედავად, ბრიტანულმა შენაერთებმა დატოვეს კავკასია. ასე რომ, ბრიტანელებმა საქართველოსა და სომხეთს 1914 წლის საზღვრები დაუდგინეს!

აფხაზი არისტოკრატები: თავადები – შერვაშიძე, ძიაფშ-იპა, ემუხვარი და ინალ-იპა.

სოჭს-აფხაზური კონფლიქტი დაიწყო რევოლუციისთანავე, როდესაც სოჭის რუსმა და სომეხმა ბოლშევიკებმა აფხაზეთში ძალაუფლების დამყარება დაიწყეს. ამან აიძულა აფხაზთა სახალხო საბჭო საქართველოსთვის დახმარება ეთხოვა და 1918 წლის 17 მაისს გენერალ კონიევის (კონიაშვილი) ნაწილები, ვალიკო ჯუღელის გვარდიელები, „ველური დივიზიის“ აფხაზი მხედრები და ბერძენი პარტიზანები შევიდნენ სოხუმში. რამდენიმე დღის შემდეგ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის დამოუკიდებლობა გამოცხადდა² და

¹ გენერალ ფორესტიე-ვოლკერს დაუსვეს დიაბეტის დიაგნოზი (იმ დროს ფატალური დაავადება ინსულინის გარეშე) და იგი შეცვალა გენერალმა ტომპსონმა 1919 წლის მარტში. მაისში გენერალი ტომპსონი შეიცვალა გენერალი გორიით General Gory.

² საინტერესოა, რომ 1904 წელს ოლდენბურგების თხოვნით გავრის მონაკვეთი ქუთაისის გუბერნიიდან სოჭის ოლქში გადავიდა, რამაც მაშინ გამოიწვია ქართული საზოგადოების აღშფოთება. 1917 წლის ივნისში ჩხენკელმა დროებით მთავრობას თხოვნით მიმართა ამ გადაწყვეტილების ბათილად ცნობის შესახებ. შემდეგ, 1917 წლის დეკემბერში, ამიერკავკასიის კომისარიატმა გააუქმა ეს გადაწყვეტილება.

აფხაზეთის სახალხო საბჭომ ითხოვა საქართველოსთან შეერთება (აფხაზეთი მეფის რუსეთის შემადგენლობაში მხოლოდ 50 წლის წინ შევიდა). გერმანელი ინსტრუქტორების ორგანიზებით, გენერალ გიორგი მაზნიაშვილის ქართული რაზმი ადგილობრივი თავადაზნაურობის 300 აფხაზ კავალერიასთან ერთად, ახალი ფორმითა და სამაგალითო მწყობრით, 1918 წლის ივლისში წინააღმდეგობის გარეშე მარშით შევიდა შავი ზღვის სანაპიროს გასწვრივ – ომითა და ბანდიციზმით დაქანცულ მოსახლეობას უხაროდა მათი დანახვა. გერმანელებისგან წესრიგსა და მშვიდობას ელოდნენ. ქართულმა შენაერთებმა განდევნა თურქული დესანტი, რომელიც გადმოსხეს ოჩამჩირესთან, და დაიკავეს სოხუმი, გაგრა და შემდგომ ადლერი (3 ივლისი), სოჭი (6 ივლისი) და ტუაფსე (27 ივლისი). გერმანული გარნიზონები სოხუმში, ოჩამჩირესა და ადლერში იყო განთავსებული. ქართველები, გერმანელი ინსტრუქტორების მეთაურობით, მოწესრიგებულად იქცეოდნენ და ადგილობრივ მოსახლეობისგან დისტანციას იცავდნენ, ზოგჯერ ზედმეტადაც კი. როგორც გრაფმა ფონ შულენბურგმა აღნიშნა მოხსენებაში, „მათ ადგილობრივი მოსახლეობის მიმართ აჩვენეს ინდოეთში ბრიტანელი ოფიცრებისთვის დამახასიათებელი უკიდურესი ქედმაღლობა“. ადგილობრივი მოსახლეობა კმაყოფილი დარჩა საქართველოს ხელისუფლების მიმართ, რადგან ისინი არ ატარებდნენ მობილიზაციას, ხოლო თეთრგვარდიელები ახალგაზრდებს მაშინვე ჯარში მიჰყავდათ. 18 სექტემბერს სოჭის საბჭომ (სოჭის მოსახლეობა მაშინ 80% ქართველი იყო, ხოლო 1894 წლის აღწერით ქალაქ სოჭის მცხოვრებთა 95,5% ქართველი იყო) გამოაცხადა ქალაქის დემოკრატიულ რესპუბლიკაში შესვლა. მაშინვე ამას მოჰყვა საქართველოს მიერ ანექსია, რამაც ერთიანი მწვავე პროტესტი გამოიწვია როგორც თეთრი გვარდიის ნაციონალისტების, ისე ბოლშევიკ ინტერნაციონალისტების ლიდერებში. ტუაფსეს ალების შემდეგ, 1918 წლის სექტემბერში, ეკატერინოდარში, გეგეჭკორთან და გენერალ მაზნიაშვილთან მოლაპარაკებისას გენერალი ალექსევი და შულგინი, რომლებმაც აიძულეს მეფე ტახტიდან გადამდგარიყო, მოითხოვეს ასევე სოჭისა და გაგრის გადაცემა, რაზეც კატეგორიული უარი მიიღეს. თეთრების გასაკვირად, ბრიტანელებმა პროქართული პოზიცია დაიკავეს. გენერალმა Forestier-Walker-მა ოფიციალური პროტესტი გამოუცხადა დენიკინს და სომხეთის მთავრობას, რომ საქართველოს წინააღმდეგ მათი კოორდინირებული მტრული მოქმედებების შემთხვევაში, ბრიტანული არმია დადგებოდა ქართულ მხარეს. მიუხედავად იმისა, რომ რეგიონში ბრიტანეთის სამხედრო ძალები არცთუ ბედრი იყო, პოლიტიკური წონა უდავოდ გააჩნდა.

საერთაშორისო ასპარეზზე თეთრგვარდიელებს შენარჩუნებული ჰქონდათ გავლენა ყოფილი ცარისტი ჩინისნების მეშვეობით – რუსეთის საგარეო საქმეთა ყოფილი მინისტრი საზონოვი, ყოფილი პრემიერ-მინისტრი თავადი ლვოვი, სახელმწიფო სათათბიროს ყოფილი თავმჯდომარე გუჩკოვი და ა. შ. მათ შეძლეს ბრიტანეთის დედაქალაქში ანტიქართული ინფორმაციის გავრცელება. 1919 წლის თებერვალში დენიკინმა გადაწყვიტა, რომ მომენ-

ტი დადგა და დაიკავა სოჭი და გაგრა (ქართული ნაწილების მეთაურები კონიაშვილი და წერეთელი ქორნილის შემდეგ ნასვამ მდგომარეობაში ტყვედ ჩავარდნენ). ინგლისელები ჩაერივნენ და ივნისში ბრიტანელებმა დაადგინეს სადემარკაციო ხაზი მდინარე ბზიფზე გაგრასა და ბიჭვინთას შორის, რაც ქართული მხარისთვის მიუღებელი იყო, მაგრამ ვერაფერს გააწყობდა. შეთანხმდნენ, რომ ყველაფერი აფხაზეთში დემოკრატიული არჩევნებით უნდა გადამწყვეტილიყო. 1919 წლის 13 თებერვლის არჩევნების შემდეგ აღმოჩნდა, რომ აფხაზეთის სახალხო საბჭოს 40 დეპუტატიდან 27 სახალხო დეპუტატი სრულად იზიარებდა თბილისის თვალსაზრისს და 1919 წლის 20 მარტს აფხაზეთის სახალხო საბჭომ მიიღო დადგენილება „აქტი ავტონომიის შესახებ“, რომელშიც ნათქვამია, რომ აფხაზეთი არის საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ნაწილი, როგორც მისი ავტონომიური ერთეული. თბილისში ამ ამბავს აპლოდისმენტებით შეხვდნენ, ბრიტანულ მისიასა და დენიკინის შტაბ-ბინაში კი – გაოცებით. თუმცა, პოლიტიკორექტულობა შენარჩუნებული იყო. დენიკინი გაგრაზე შორს არ წასულა, მაგრამ ქართული მხარისთვის ეს საკითხი არ დახურულა.

და 1919 წელს მეორე ინტერნაციონალის კონფერენციაზე, რომელსაც ესწრებოდნენ ბრიტანეთის ლეიბორისტული პარტიის ლიდერები და მომავალი პრემიერ-მინისტრი მაკდონალდი, განიხილებოდა ქართველი მენშევიკების საჩივარი ზოგიერთი ბრიტანელი ოფიცრის მიერ ანტისოციალისტური თეთრგვარდიელებისთვის დახმარების შესახებ. მაგალითად, ინგლისელმა სამხედროებმა დენიკინს გადასცეს ყარსისა და ბათუმის მთელი არტილერია, ასევე გადასცეს გაგრა, ხოლო დენიკინმა ამ დროს ინგლისელთა მოთხოვნის საწინააღმდეგოდ მოსპო მთის რესპუბლიკა დადესტანში. დისკუსიის შედეგად შედგა მემორანდუმი, რომელიც მოუწოდებდა ბრიტანეთის პარლამენტის ლეიბორისტულ ფრაქციას, მხარი დაეჭირა დემოკრატიული საქართველოს სოციალისტური მთავრობისათვის. ბრიტანელმა მემახტეებმა საპროტესტო აქციები გამართეს თეთრგვარდიელთა დახმარების წინააღმდეგ სოციალისტური საქართველოს მხარდასაჭერად. ამ დროისთვის საქართველოსა და სომხეთს შორის კონფლიქტი დასრულდა და სოჭის რაიონისა და გაგრის ქართველი მოსახლეობა, დენიკინის კონტროლის ქვეშ, დახმარებას ითხოვდა ქართველი პოლიტიკოსებისგან. დაიწყო ძალების გადაყვანა აფხაზეთში. 1919 წლის 16 აპრილს გენერალ მაზნიაშვილის შენაერთებმა და ვალიკო ჯუღელის გვარდიამ გვერდი აუარა ბრიტანულ პიკეტებს, გადალახეს მდინარე ბზიფი და მეორე დღეს გაგრა აიღეს. სოჭის შემდგომი წინსვლა შეჩერდა ახალი სადემარკაციო ხაზით, რომელიც ჩამოყალიბდა ბრიტანეთის მიერ აღღერსა და გაგრას შორის მდინარე ფსოუზე. 1919 წლის 23-24 მაისს თბილისში თეთრი გვარდიისა და ბრიტანეთის წარმომადგენლები შეიკრიბნენ და სამშვიდობო ხელშეკრულება გააფორმეს. მოგვიანებით, 1920 წლის მაისში, ეს საზღვარი (სოხუმის რაიონთან, გაგრის ჩათვლით, „უდავოდ საქართველოს სახელმწი-

ფოს შემადგენლობაში“) დე იურე ცნო ბოლშევიკურმა რუსეთმა და დღემდე არსებობს¹.

სინამდვილეში ყველა ტერიტორიული საკითხი უნდა გადაწყვიტა პარიზის სამშვიდობო კონფერენციას. რუსეთი არ იყო მიწვეული, რადგან მან უკვე დადო სეპარატული მშვიდობის ხელშეკრულება გერმანიასთან ბრესტ-ლიტოვსკში. მხოლოდ 1919 წლის მარტში შეძლეს კონფერენციაზე მისვლა კავკასიის რესპუბლიკების დელეგაციებმა. ქვეყნებს, რომლებიც არ არსებობდნენ პირველ მსოფლიო ომამდე, არ მიეცათ უფლება ჰქონოდათ ოფიციალური ადგილი. პოლონეთი, უნგრეთი, ჩეხოსლოვაკია, ფინეთი, ალბანეთიც კი აღიარეს. კავკასიელებისა და რუსეთის წარმომადგენლების კონფერენციაზე დასწრება დასავლელი მოკავშირეებისთვის ძნელად მისაღები იყო. უფრო მეტიც, ყველა მათგანმა, გარდა სომხებისა, გერმანელებთან თანამშრომლობით შელახა თავისი რეპუტაცია. არ უშველა განცხადებებმა, რომ ბრესტ-ლიტოვსკში რუსეთმა თითქმის ოფიციალურად უარყო ამიერკავკასია

¹ მაგრამ „ბიზანტიური, აზიური“ საიდუმლო ომების სერია გაგრძელდა.

აფხაზეთის საოლქო პარტიული კომიტეტის პირველი მდივანი მგელაძე იხსენებს, რომ 1947 წელს გაგრის სახელმწიფო აგარაკზე ცენტრალური კომიტეტის მდივანმა სუსლოვმა ჰკითხა მას საკავშირო სამკურნალო კურორტის შექმნის შესაძლებლობის შესახებ, მოსკოვის პირდაპირი დაქვემდებარებითა და დაფინანსებით. მგელაძემ პირდაპირ განაცხადა, რომ შეუძლებელი იყო ორიგინალური ქართული მიწების – მდინარე ფსოუდან მდინარე კოდორამდე რუსეთისათვის გადაეცა. 1948 წელს უკვე სტალინის მდივანი პოსკრებიშევი გაგრაში შეხვდა მგელაძეს და საქართველოს ცენტრალური კომიტეტის I

სუსლოვი და მგელაძე აფხაზეთში

მდივანს, ჩარკვიანს, მათ კვლავ ისაუბრეს საკავშირო საკურორტო ზონაზე, რომელიც მოიცავდა ტერიტორიას სოხუმიდან სოჭამდე. ქართველი კომუნისტები კატეგორიულად აპროტესტებდნენ აფხაზეთის რუსეთისთვის გადაცემას. უფრო მეტიც, ჩარკვიანმა მოლოტოვს შესთავაზა, რომ შავი ზღვის სანაპირო ჩაისა და ციტრუსოვანი ხილის აკვანი ყოფილიყო, თუ ადლერი და სოჭი საქართველოში გადმოინაცვლებდა. მაგრამ მოლოტოვმა გააპროტესტა: „ეს რუსებსაც შეუძლიათ“. ვოლუნტარისტი ხრუშჩოვის დროს ყირიმი უკრაინას გადაეცა, მანვე გადაწყვიტა აფხაზეთი რუსეთისათვის გადაეცა. 1964 წელს მან აფხაზეთის კომუნისტური პარტიის I მდივანს ბლაჟუბას დაავალა შეედგინა მემორანდუმი აფხაზეთის რსფსრ-სთვის გადაცემის მოთხოვნით. მაგრამ ბლაჟუბამ ეს შეატყობინა მჟავანაძეს, საქართველოს კომპარტიის ცკ-ის პირველ მდივანს, რომელმაც მოახერხა ამ საქმის შენელება ხრუშჩოვის მოხსნამდე. სწორედ საქართველოს კგბ-ს თავმჯდომარემ, გენერალ-პოლკოვნიკმა ინაურმა „დააკავა“ ხრუშჩოვი ბიჭვინთაში და სპეციალური რეისით მოსკოვში ჩაიყვანა.

და გადასცა იგი თურქეთს. თუმცა, ქართული დელეგაცია პირველი იყო, ვინც პარიზის კონფერენციაზე მიიღეს, რადგან მას ხელმძღვანელობდნენ ცნობილი ევროპელი სოციალისტური მოღვაწეები, პეტროგრადის საბჭოს ყოფილი ხელმძღვანელი ნიკოლოზ ჩხეიძე და რუსეთის დროებითი მთავრობის მინისტრი ირაკლი წერეთელი. ჩხეიძემ და წერეთელმა ასევე მიიღეს დასწრების უფლება კონფერენციაზე სტამბოლის მახლობლად, პრინცივის კუნძულზე, სადაც კონფიდენციალურად შეიკრიბა კონფერენციის ნაწილი, რომელიც განიხილავდა რუსეთის საკითხს (თუმცა საქართველოს რესპუბლიკამ ოფიციალურად უარი თქვა მასში მონაწილეობაზე, რადგან თავს არ თვლიდა რუსეთის ნაწილად).

1919 წლის ივნისში პარიზის კონფერენციაზე დაიწყო ტერიტორიული საკითხების განხილვა. ყველა დელეგაციას მიეცა საშუალება გამოსულიყო და წარმოედგინა თავისი პროგრამა, მაგრამ კავკასიურმა დელეგაციებმა დამთრგუნველი შთაბეჭდილება მოახდინეს, რადგან სრულიად ეწინააღმდეგებოდნენ ერთმანეთს ყველა საკითხში. სომხურ დელეგაციას განსაკუთრებით არარეალური პრეტენზიები ჰქონდა: მთელი ანატოლია და კილიკია, პორტები შავი და ხმელთაშუა ზღვებზე და კონტრიბუცია თურქეთისგან. ქართულმა დელეგაციამ წარმოადგინა რუკა, რომელიც მოიცავდა როგორც სოჭის, ასევე ტუაფსეს რაიონებს. ამან გამოიწვია ბრიტანეთის პრემიერ-მინისტრის ლოიდ ჯორჯის უკმაყოფილება, რომელიც, ზოგადად, სვამდა საკითხს კავკასიაში ბრიტანული ჯარების არსებობის მიზანშეწონილობის შესახებ და 1919 წლის სექტემბერში ბრიტანეთის ჯარები კავკასიიდან ევაკუირებულ იქნენ და ბათუმში განლაგდნენ¹.

სიტუაცია კიდევ ერთხელ გადაარჩინა პირადმა კავშირებმა. ვარლამ ჩერქეზიშვილმა წერილი მისწერა თავის მეგობარ უორდროპს², ბრიტანეთის საგარეო

მომავალი სომხეთის რუკა პარიზის სამშვიდობო კონფერენციაზე 1919 წელს

¹ ინგლისელებმა ჯარი (კიდევ 1 წლით) დატოვეს მხოლოდ ბათუმში. 1920 წლის მაისში კომუნისტების მიერ ბაქოს დაპყრობის შემდეგ, ბათუმი, როგორც მილსადენის ერთმა ბოლომ, დაკარგა სტრატეგიული მნიშვნელობა და ივლისში საზეიმოდ გადაეცა საქართველოს. ხალხი ვერ ხვდებოდა, რომ სადღესასწაულო არაფერი იყო.

² უორდროპი ძალიან უყვარდათ და პატივს სცემდნენ საქართველოში: ჯერ კიდევ სორბონის უნივერსიტეტის სტუდენტობისას საქართველოს რამდენჯერმე ეწვია, მათ შორის დასთან, მარჯორისთან ერთად, რომელმაც ინგლისურად თარგმნა „ვეფხისტყაოსანი“. 1880-90-იან წლებში ოლივერი მუშაობდა თბილისში კონსულად

საქმეთა სამინისტროსთან შუამავლობის თხოვნით. უორდროპი ლონდონში ჩასულ ზურაბ ავალოვსა და ლამბაშიძეს კონტაქტების დამყარებაში დაეხმარა. ქართველი პოლიტიკოსების პირადი ძალისხმევის შედეგად ბრიტანეთის პოლიტიკურმა ხელმძღვანელობამ დაიწყო საქართველოს სტრატეგიული ღირებულების გაცნობიერება. პროქართული პოლიტიკა გააძლიერა საგარეო საქმეთა მინისტრად ლორდ კურზონის დანიშვნამ, რომელმაც 1888-1890 წლებში სამჯერ იმოგზაურა საქართველოში, სანამ ინდოეთის ვიცე-მეფე გახდებოდა¹, მან 1919 წლის ზაფხულში ამიერკავკასიის უმაღლეს კომისრად დანიშნა შოტლანდიელი ოლივერ უორდროპი Oliver Wardrop. უორდროპმა მოითხოვა

ოლივერ უორდროპი, ბრიტანეთის უმაღლესი კომისარი თბილისში (1919 წ.)

ბათუმის, აფხაზეთისა და ლაზისტანის საქართველოს შემადგენლობაში შესვლა, გამუდმებით უგზავნიდა საპროტესტო წერილებს ინგლისურ გაზეთებს, რომლებიც წერდნენ ანტიქართულ სტატიებს (ჰიბრიდული ომი). **1920 წლის 12 იანვარს** კურზონმა პარიზის სამშვიდობო კონფერენციაზე საქართველოსა და აზერბაიჯანის დე ფაქტო აღიარების საკითხი დააყენა და მის დამტკიცებას მიაღწია (ხატისიანის პროტესტის შემდეგ სომხეთიც აღიარეს დე ფაქტო 19 იანვარს). ეს უორდროპმა საქართველოს მთავრობას შეატყობინა, ის გახდა საქართველოს ეროვნული გმირი. თბილისის ცენტრში გამართულ გრანდიოზულ აღლუმზე უორდროპი ჟორდანიას გვერდით ტრიბუნაზე იდგა. რამდენიმე კვირის განმავლობაში თბი-

და ისწავლა არა მარტო ქართული, არამედ სვანური ენა და თარგმნა ქართული ლიტერატურის რამდენიმე ნიმუში. ერთ-ერთ ქალიშვილს ქართველი წმინდანის, ნინოს სახელი დაარქვა. როგორც უორდროპი მაშინ წერდა, მას სჯეროდა, რომ იხსნიდა საქართველოს ებრაული ბოლშევიკური შეთქმულებისგან (დ. რეიფილდი „საქართველოს ისტორია“, 2012 წ.).

¹ ამრიგად, ბრიტანეთში ჩამოყალიბდა ორი პოლიტიკა, რომელსაც ატარებდნენ: საგარეო საქმეთა მინისტრი კურზონი და პრემიერ-მინისტრი ლოიდ ჯორჯი (წარმოშობით უელსიდან, რომლისთვისაც პირველი მშობლიური ენა იყო უელსური და რომლის დროსაც წარმოიშვა ირლანდიის სახელმწიფო). პირველი მხარს უჭერდა ეროვნულ მოძრაობებს, ხოლო მეორე იცავდა რუსეთის ტერიტორიულ მთლიანობას. მოგვიანებით ჩერჩილმაც მხარი დაუჭირა ერთიანი რუსეთის პოზიციას, რომელიც დაემთხვა სტალინის პოზიციას.

ლისის ოპერის თეატრში საზეიმო ბანკეტები და კონცერტები იმართებოდა. იგივე მოხდა ბაქოსა და ერევანში. უორდროპი გაიგივებული იყო ღვთაებასთან. სამწუხაროდ, უორდროპი 1920 წლის აპრილში ჯანმრთელობის გაუარესების გამო იძულებული გახდა დაეტოვებინა საქართველო. ამის შემდეგ სულ სხვაგვარად განვითარდა.

ოლივერ უორდროპი თავის წიგნში „საქართველოს სამეფო. ჩანაწერები ქალთა, ღვინისა და სიმღერების ქვეყანაში მოგზაურობის შესახებ“ (ლონდონი, 1888 წ.) წერდა: „საბოლოოდ, საქართველოს მთავარი მიმზიდველობა ხალხია; ქართველები არა მხოლოდ გარეგნულად საყვარელი, არამედ არსებითად საყვარელი ადამიანები არიან. . . ღია გულით, ნათელი თავით, პატიოსანი, უდანაშაულო ხალხით. თბილისში ბევრს ევროპული სამოსი აცვია. ყოველ საღამოს მისი გამზირები გადაჭედილია ეკიპაჟებითა და მხედრებით; ლამაზი სახეები, გემოვნებიანი ტუალეტები, ფორმები, რომლებიც ერთად ქმნიან მომხიბვლელ სურათს. როცა ვამბობ ქართულ სტუმართმოყვარეობას, მე არ ვიყენებ სიტყვას მისი ჩვეული მნიშვნელობით; ქართველები სტუმრებისადმი ისეთ თავაზიანობასა და სიკეთეს ავლენენ, რომელიც ევროპულ ერებს შორის უცნობია. ქართველი მათხოვარი არც მინახავს და არც გამიგია, თუმცა ღარიბი ხალხი ბევრია“. უორდროპი ასევე წერდა: „თამარ მეფის მეორე ქმარი ოსი იყო და მას შემდეგ ოსები საქართველოს ქვეშევრდომები არიან. ერეკლეს მცველები ოსები იყვნენ. ოსების, როგორც ტევტონების შესახებ ისტორიები აბსურდულია, მაგრამ ისინი ფიზიკურად კარგად აღნაგები არიან და მათი სახეები ლამაზი და მიმზიდველია. ოსები საკუთარ თავს ირს ან ირანს უწოდებენ, თათრები და ქართველები – ოსებს. არსებობს ვარაუდი, რომ ხევსურები არიან ჯვაროსანთა ჯგუფის შთამომავლები, რომლებმაც გზა დაკარგეს ევროპაში სახმელეთო გზით დაბრუნების მცდელობისას“. გასაკვირია, რომ იმ დღეებშიც კი უორდროპი ციტირებდა ჩვეულებრივი წერა-კითხვის უცოდინარო გლეხის რუსი ქალის სიტყვებს, რომ „დიდი ჯარი რომ არ გვეყოლებოდა, ბრიტანელები მოვიდოდნენ და ყველას დაგვიმონებდნენ“.

1920 წლის 19 იანვარს, დე ფაქტო აღიარებისთანავე, ქართველი და აზერბაიჯანელი დელეგატები მოკავშირეთა უმაღლესი საბჭოს საგანგებო სხდომაზე მიიწვიეს. მათ უსმენდნენ კლემენსო, კურზონი, ჩერჩილი, მარშალი ფოში. რუსეთის რევოლუციის ორი სოციალისტი ლიდერი – ჩხეიძე და წერეთელი – გაესაუბრა მსოფლიო ბურჟუაზიული იმპერიალიზმის ლიდერებს. მაგრამ, როგორც გასულ წელს, კავკასიაში მუდმივი წვრილმანი კონფლიქტები და ინტრიგები (სწორედ ამ დროს დაიწყო 1920 წლის სომხეთ-აზერბაიჯანის ომი) გაგრძელდა და პრემიერ-მინისტრ ლოიდ ჯორჯის, კურზონის მონინალმდევის, პოზიცია კვლავ გაძლიერდა, რომ საჭირო იყო კავკასიური პრობლემის მოშორება. 1918 წელს კავკასიაში იყვნენ გერმანელები, 1919 წელს – ინგლისელები.

ბი, ხოლო 1920 წელმა აჩვენა, რომ წვრილმანი მტრობა კავკასიაში უსასრულო იყო. კურზონიც იმედგაცრუებული ჩანდა, მას ამოეწურა ენთუზიაზმი, ველარ გაუძლო ლოიდ ჯორჯის პოლიტიკას. გარდა ამისა, ფაქტი იყო, რომ ბრიტანეთში არჩევნები მზადდებოდა, როდესაც ამომრჩევლების ქონებრივი კვალიფიკაცია გაუქმდა, ქალებს პირველად მისცეს ხმის უფლება და ამ დროისთვის არმიის უმეტესობა დაბრუნდა სახლში, რომელიც თანაუგრძობდა რუსეთის კომუნისტურ რევოლუციას. რამაც აიძულა ბრიტანეთს პოლიტიკის შეცვლა.

საქართველოს საბჭოთა ოკუპაცია (1921 წ.)

1920 წლის დასაწყისში აზერბაიჯანში სკანდალი ატყდა. აზერბაიჯანელმა მინისტრმა ბიზნესმენ ხოშტარის ნავთობი შეღავათიან ფასად მიჰყიდა, რისთვისაც მან პირადად კარგი ჯილდო მიიღო. კორუფციულმა სკანდალმა ისეთ მასშტაბებს მიაღწია, რომ ხოისკის მთავრობა იძულებული გახდა გადამდგარიყო. ქაოსის ფონზე, 1920 წლის 27 აპრილს, მე-9 ნითელმა არმიამ, სერგო ორჯონიკიძის მეთაურობით, „მუშათა თხოვნით“ გადალახა საზღვარი და წინააღმდეგობის გარეშე (რადგან არმია სომხეთთან ომის გამო იდგა საზღვარზე) შეწყვიტა აზერბაიჯანის ორწლიანი დამოუკიდებლობა. ლენინის დეპეშაში ეწერა: „ჩვენ საშინლად გვჭირდება ნავთობი, განიხილეთ მანიფესტი მოსახლეობის წინაშე, რომ ყველას დავხოცავთ, თუ დაწვავენ და გააფუჭებენ ნავთობსა და ნავთობის საბადოებს“. როდესაც ნითელი არმია საქართველოს საზღვრისკენ დაიძრა, ლორდ კერზონმა საპროტესტო წერილი გაუგზავნა ჩიჩერინს, მაგრამ მიიღო შემდეგი პასუხი: „რუსეთი აღიარებს საქართველოს დამოუკიდებლობას. ჩვენ არ გვაქვს პრეტენზია საქართველოს მიმართ. რუსეთს არასოდეს ჰქონია და არც ექნება მტრული დამოკიდებულება საქართველოს რესპუბლიკის მიმართ“. თუმცა, რამდენიმე დღის შემდეგ, თბილისში, პირველ მაისის დემონსტრაციაზე, პროვოკატორებმა სოციალისტური რესპუბლიკის შექმნა გამოაცხადეს და თბილისის საარტილერიო კოლეჯში შეჭრა სცადეს. სრულიად შემთხვევით, გენერალი კვინიტაძე ამ დროს კოლეჯს ინსპექტირებდა. გენერალს თან ახლდა რუსული ჯარების ქართველი გამოცდილი ოფიცრების ჯგუფი. წინა ხაზზე ნაომარი ჯარისკაცები¹ სულაც არ დაბნეულან და თავდამსხმელები გაანადგურეს, ტყვეები კი ადგილზე დახვრიტეს. სულ უორდანას სამასი კაცის დახვრეტა მოუწია და ციხეში ასობით ჩაჯდა. ამ დროს გენერალ კვინიტაძის 40000-იანი განვრთნილი და გამოცდილი არმია

¹ ამ ბრძოლებში მონაწილეობდა იუნკერი თოხაძე, რომელიც საქართველოს ოკუპაციის შემდეგ სწავლობდა სენ-მაქსენტის l'Ecole Militaire-ში, ხოლო 1931 წელს გახდება საპატიო ლეგიონის კავალერი. სამსახური 1958 წელს დაასრულა საფრანგეთის არმიის პოლკოვნიკად საპატიო ლეგიონის მეთაურის წოდებით.

მტკიცედ იდგა წითელი არმიის წინააღმდეგ აზერბაიჯანის საზღვარზე და რამდენიმე კილომეტრის სიღრმეშიც კი დანინაურდა. ასევე პოლონეთის ფრონტზე წარუმატებლობის გამო ჩაიშალა 1920 წლის მაისში ორჯონიკიძის მეთაურობით წითელი არმიის აგრესიის გეგმა (პლუს ბათუმში განლაგებული იყო ფრანგული ესკადრა). აგრესიის სამხედრო ეტაპი დიპლომატიამ შეცვალა. დამფუძნებელ კრებაზე გამოსვლისას ჟორდანიამ განაცხადა: „გატყობინებთ, რომ რუსეთმა შემოგვთავაზა ალიანსი. ჩვენ განვაცხადეთ კატეგორიული უარი, ვინაიდან ამით ევროპასთან კავშირების განწყვეტა მოგვიწევდა. აქ ყოყმანი დაუშვებელია. საქართველოსა და რუსეთის გზები ერთმანეთისგან განსხვავდება. ჩვენი გზა ევროპისკენ მიდის, რუსეთი – აზიისკენ“.

ამიტომ, 1920 წლის 17 მაისის ღამეს, წითელი არმია დროებით გადავიდა კავკასიიდან და ვოლგა-კასპიის სამხედრო ფლოტილიის გემებმა კიროვისა და ორჯონიკიძის მეთაურობით, დატოვეს ბაქო ირანული ენზალის მიმართულებით, სადაც დაბლოკეს ბრიტანელები, დაამყარეს საბჭოთა ძალაუფლება და გამოაცხადეს სპარსეთის საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკა¹.

ამ დროს ჟორდანიამ შესვენებით ისარგებლა² და გადაწყვიტა მიეღწია მოსკოვის მიერ საქართველოს დამოუკიდებლობის აღიარებისათვის. ამ მიზნით უროტაძე საიდუმლო მისიით მოსკოვში გაგზავნეს შავი ზღვის მარშრუტით³. უროტაძემ გადმოსცა, რომ მოსკოვი მზად არის აღიაროს საქა-

¹ მოსკოვის პრესა დიდი კმაყოფილებით შეხვდა ამ ამბავს, მაგრამ სპარსეთის რესპუბლიკას დიდხანს არ უარსებია. 1921 წელს წითელი არმია (ბლუმკინის მეთაურობით) ევაკუირებულ იქნა ირანიდან იმის გამო, რომ ირანელებმა სრულიად ვერ მიიღეს სოციალიზმის იდეები. 1929 წელს ავღანეთში რევოლუციის ექსპორტი ასევე უშედეგოდ დასრულდა, როდესაც „შეზღუდული სამხედრო კონტინგენტი“ გაგზავნეს ფადიშაჰის „დასახმარებლად“ – 700 წითელი არმიის ჯარისკაცი და 1300 ავღანელი. ამ სამწუხარო დასასრულმა მათ ვერაფერი ასწავლა ამ მეორე მცდელობისას 1979 წელს.

² ჟორდანიას გაახსენდა, როგორ მიმართა ლენინმა 1907 წელს რსდმპ კონგრესზე დახმარებისთვის ლონდონს. ფაქტია, რომ ყრილობაზე არც ერთი საკითხის გადაწყვეტა არ შეიძლებოდა ქართული დელეგაციის 29 დელეგატის მხარდაჭერის გარეშე. ლენინი ჟორდანიას დაჰპირდა პირად მხარდაჭერას საქართველოს დამოუკიდებლობის საკითხში მომავალი რევოლუციისთანავე, სოციალ-დემოკრატიის შიდარუსულ დისკუსიებში უფრო გამოცდილი და ავტორიტეტული ჟორდანიას მხარდაჭერის სანაცვლოდ. ლენინმა უთხრა ჟორდანიას: „ქართველებო, ნუ ერევით რუსეთის საქმეებში. მიიღე ავტონომია, აკეთე რაც გინდა საქართველოში, როგორც გინდა“. პრინციპში, ლენინმა პირობა შეასრულა და ყველა რეგიონს დამოუკიდებლობა მიანიჭა. სხვა ამბავია, თუ რატომ და როგორ დაკარგა და— მოუკიდებლობა ყველა ამ ტერიტორიამ.

სტალინი თბილისის სასულიერო სემინარიაში ჟორდანიას პროტექციით ჩაირიცხა.

³ თავის წიგნში უროტაძე იხსენებს, რომ სტალინის კაბინეტში შესვლისას კამენევიც შევიდა, უროტაძეს აკოცა და უთხრა: „ოჰ, ქართველო თეთრგვარდიელებო!

რთველოს დამოუკიდებლობა იმ პირობით, თუ საქართველოს ტერიტორიაზე უცხოური ჯარები არ იქნებიან. მთავრობაში მწვავე დისკუსიების მიუხედავად, ნოე ჟორდანიამ უროტაძეს დაავალა ხელი მოეწერა ამ დოკუმენტზე. 1920 წლის 7 მაისს, პილსუდსკის პოლონური ჯარების მიერ კიევის აღების მეორე დღეს, საქართველოს მთავრობის წარმომადგენელმა უროტაძემ და ყარახანმა მოსკოვში ხელი მოაწერეს სამშვიდობო ხელშეკრულებას, რომლითაც ოფიციალურად ცნო საქართველოს დამოუკიდებლობა და დანიშნა პირველი რუსი ელჩი საქართველოში, კიროვი. კიროვი სიტყვით გამოვიდა თბილისში გამართულ შეხვედრაზე, სადაც მან საქართველოს პროლეტარიატს გადასცა რუსეთის პროლეტარიატის მოკითხვა. რსფსრ-მა ოფიციალურად განაცხადა, რომ „უპირობოდ აღიარებდა საქართველოს სახელმწიფოს შემადგენლობაში ყოფილი რუსეთის იმპერიის გუბერნიებსა და ოლქებს: თბილისს, ქუთაისსა და ბათუმის გუბერნიებს, აგრეთვე ზაქათალისა და სოხუმის ოლქებს“ და რომ საზღვარი გადიოდა მდინარე ფსოუზე, ანუ საქართველოს შემადგენლობაში შევიდა არა მხოლოდ სოხუმის ოლქი, არამედ სოჭის ოლქის კუთვნილი გაგრის რაიონი. საქართველოსთვის ზაქათალას რაიონის აღიარებამ არა მხოლოდ აზერბაიჯანული მხარის, არამედ ორჯონიკიძის პროტესტი გამოიწვია. მოსკოვის აღიარების საპასუხოდ ნოე ჟორდანიამ შეარბილა თავისი პოლიტიკა, გამოაცხადა ნეიტრალიტეტი და დააკანონა კომუნისტური პარტია.

გინდათ ჩვენგან მოშორდეთ და ქაბაბი ჭამოთ და კახური ღვინო დალიოთ მარტო! ყველაფერს ასე მარტივად არ გავუმეობთ – არა, ამხანაგო სტალინ? ჩემი ჩამოსვლის მიზეზის ახსნის შემდეგ, კამენევმა თეატრალური პაუზის შემდეგ თქვა: „ეს რთული საქმეა, მაგრამ ეს შესაძლებელი იქნება ძვირფასი ქართველებისთვის“. უროტაძე კი ლენინს უფრო კარგად იცნობდა, ლენინთან სწავლობდა პარიზის მარქსისტულ კურსებზე, ნადეჟდასთან ერთად დაათვალიერეს ვერსალის სასახლე, უროტაძის სადღეგრძელოსთან ერთად დალიეს და შეჭამეს მწვადი. როზენფელდმა (კამენევმა) 1901 წელს დაამთავრა თბილისის II გიმნაზია, 1902 წელს დააპატიმრეს თბილისში, 1903 წელს ამზადებდა რკინიგზის გაფიცვას თბილისში, დააპატიმრეს 1905 წელს. დაქორწინებული იყო ტროცკის დაზე.

შედევები სავალალო აღმოჩნდა. რუსეთის მიერ საქართველოს აღიარების შემდეგ, ბრიტანელებმა შვებით ამოისუნთქეს და გამოაცხადეს კავკასიიდან ჯარების სრული ევაკუაცია, მით უმეტეს, რომ ბაქოს დაცემის შემდეგ ბათუმის სტრატეგიულმა ღირებულებამ მნიშვნელობა დაკარგა. 1920 წლის ივლისში ბათუმის ოლქის ბრიტანეთის გენერალ-გუბერნატორმა გენერალმა კუკოლისმა და ქართული არმიის მთავარსარდალმა კვინიტაძემ ალღუმი გამართეს ბათუმში, აზიზიას მოედანზე. ფორმალურად, მენშევიკურმა მთავრობამ მოახერხა საქართველოს ისტორიული საზღვრების ხელახალი აღდგენა.

ნ იენისს, მოულოდნელად, სამხრეთ ოსეთის რევოლუციურმა კომიტეტმა ჯავასა და ცხინვალში საბჭოთა ხელისუფლება გამოაცხადა. საქართველოს მთავრობამ მაშინვე ჰკითხა მოსკოვს, როგორ უნდა გავიგოთ ეს ყველაფერი და მიიღეს სტანდარტული პასუხი: „ჩვენ რა შუაში ვართ? ეს თქვენი საშინაო საქმეებია“. ამჯერად რუსეთმა გადანყვიტა არ ჩარეულიყო, მაგრამ საიდუმლო სამსახურებმა, ალბათ, მიიღეს ზომები, რათა ოსების ბედი პროპაგანდისტული მიზნებისთვის არასახარბიელოდ გამოეჩინათ, რაც მომავალში შეიძლება გამოეყენებინათ. შემდეგში – „ვალეკო ჯულელის სახალხო გვარდიის ნაწილებმა და პოლკოვნიკ ჩხეიძის არმიის ნაწილებმა ჩაახშეს ოს სეპარატისტთა შეიარაღებული აჯანყება“. დახვრიტეს 13 მემამბოხე აქტივისტი. ყველაფერი დამშვიდა.

მიუხედავად იმისა, რომ ბოლშევიკებს პრობლემები ჰქონდათ პოლონეთის ფრონტზე, მაინც შეძლო რუსეთის ჯარებმა კოლჩაკის მოგერიება და დაიწყეს შენაერთების გაყვანა ურალიდან. საქართველოს დამოუკიდებლობის დასასრული ახლოვდებოდა, მაგრამ ორმა გარემოებამ შეუშალა ხელი მყისიერ აგრესიას: პირველი – საგარეო საქმეთა მინისტრის გეგეჭკორის საქმიანობა საქართველოს დე იურე აღიარების მიზნით: 1920 წლის ნოემბერში იგი მიიღო საფრანგეთის სოციალისტმა პრეზიდენტმა Millerand-მა, ასევე მოწვევა მიიღო პრემიერ-მინისტრ ლოიდ ჯორჯისგან და მეორეც – 1920 წლის სექტემბრიდან 1921 წლის იანვრამდე საქართველოში იმყოფებოდა II სოციალისტური ინტერნაციონალის ლიდერთა დელეგაცია: კარლ კაუცკი მეულღესთან, ლუიზთან ერთად, ბელგიელი სოციალისტები და დიდი ბრიტანეთის მომავალი პრემიერ-მინისტრი, ბრიტანეთის ლეიბორისტული პარტიის დამფუძნებელი ჯონ მაკდონალდი. საქართველოს პარლამენტში მათ მისალოცი სიტყვა წარმოთქვეს¹. ყველა მათგანი ჟორდანიას, ჩხეიძის,

¹ დელეგაციაში ასევე შედიოდა ვიშის მთავრობის შინაგან საქმეთა მომავალი მინისტრი მარკეტი, რომლის დახმარებითაც ქართველი ებრაელები და ყარაელები გათავისუფლდნენ ყოველგვარი დევნიდან. ზოგიერთის გათავისუფლების მიზნით კედია ბერლინშიც კი წავიდა ნაცისტურ-სოციალისტურ პარტიაში მეგობრების მოსანახულებლად.

გეგმეჭკორისა და სხვათა პირადი ნაცნობები იყვნენ. რკინიგზის სადგურზე გამართულ აქციაზე მათ განაცხადეს, რომ მათ ადრე ქართველი კოლეგები მასწავლებლებად თვლიდნენ, ახლა კი ისინი საქართველოში სასწავლებლად ჩამოვიდნენ. თბილისის ოპერაში ტოსკასა და ევგენი ონეგინის წარმოდგენები გაიმართა. თავის წიგნში „გეორგია“ კაუცკი წერდა: „საქართველოს აქვს ყველაფერი, რომ გახდეს არა მხოლოდ ერთ-ერთი ყველაზე ლამაზი, არამედ ერთ-ერთი უმდიდრესი ქვეყანა მსოფლიოში“. ის გაცხადებული იყო, რომ ასეთ ნაყოფიერ მიწას ხის გუთანით ამუშავებდნენ, რაც მაშინდელი ევროპელისთვის წარმოუდგენელი იყო. ყოფილი რუსეთის იმპერიის ერთ-ერთ პროვინციაში უპრეცედენტო დემოკრატიული რეფორმების განხორციელებამ ევროპაში დიდი ინტერესი გამოიწვია. პირველად სოციალდემოკრატიული მთავრობა ხელისუფლებაში მოვიდა არა დიქტატურით, სამოქალაქო ომით, არამედ დემოკრატიის, პრესის თავისუფლებისა და სოციალური მშვიდობის საფუძველზე. მიუხედავად ყველა სირთულისა, საქართველო რეგიონი მეზობლებთან შედარებით „სამოთხედ“ გამოიყურებოდა. ქართველი მენშევიკების ლიდერი კარლო ჩხეიძე ბრიტანეთის პრემიერ-მინისტრმა ლოიდ ჯორჯმა და საფრანგეთის პრეზიდენტმა ჟორჟ კლემანსომ მიიღო. თუმცა, 1920 წლის დეკემბერში ერთა ლიგაში უკრაინის, ამიერკავკასიისა და ბალტიისპირეთის რესპუბლიკების მიღებასთან დაკავშირებით კენჭისყრის შედეგები უარყოფითი იყო. საქართველომ 10 ხმა მიიღო (16 იყო საჭირო), ხოლო ბალტიისპირეთის ქვეყნებმა კი – მხოლოდ 5 ხმა.

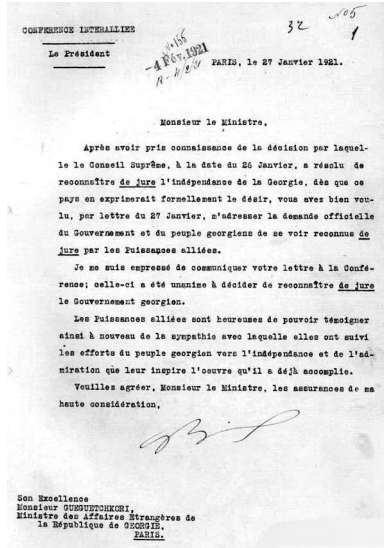
ამავდროულად, შეერთებული შტატების პრეზიდენტმა 1920 წლის ნოემბერში წამოაყენა თავისი სამშვიდობო გეგმა ევროპის გაუთავებელი კონფლიქტის მოსაგვარებლად. მიუხედავად იმისა, რომ ერთი წლის წინ აშშ-ს კონგრესმა უარყო პრეზიდენტ ვილსონისთვის ბრიტანეთისგან ამიერკავკასიის მანდატის გადაცემა, ანგლიკანური ეკლესიის ათასობით წარმომადგენელმა, 85 კარდინალმა, აშშ-ს 40 შტატის გუბერნატორმა, აშშ-ის 250 კოლეჯისა და უნივერსიტეტის პრეზიდენტმა პრეზიდენტს სომხეთის მხარდასაჭერად დეპეშები გაუგზავნა. ამ ტელეგრამების ავტორები შეადგენდნენ ამერიკაში Who's Who გამოცემის პრაქტიკულად უმრავლესობას. ვილსონის გეგმა ეფუძნებოდა 1920 წლის თურქეთის მიერ ხელმოწერილ სევრის ხელშეკრულებას, რომელიც ითვალისწინებდა არაბული (ჰიჯაზის), ქურთული¹ და სომხური სახელმწიფოს შექმნას. შემოთავაზებული „ვილსონის

¹ 1947 წელს ორი ათასმა შეიარაღებულმა ქურთმა ოჯახის წევრებთან ერთად, მოლა ბარზანის მეთაურობით, გადალახა სსრკ-ს საზღვარი და ისინი გადაასახლეს უზბეკეთში, რათა გაენვრთნად დივერსიაში, რათა შეექმნათ ქურთული რესპუბლიკა. ეს ყველაფერი დასრულდა ტაშკენტში, როდესაც კგბ-ს თავმჯდომარე სეროვი და ბარზანი, მოლაპარაკებების შემდეგ წავიდნენ ქურთი ოფიცრების აღლუმზე, რომლებიც თითქოს მუხლებზე დაეცნენ, ბარზანისკენ მიცოცავდნენ და

სომხეთი“ Wilsonian Armenia მოიცავდა ერზურუმს, ბითლისს, ვანს, ტრაპიზონსა და შავ ზღვაზე გასასვლელს ბათუმის პორტის იჯარით აღებული ნაწილით. სომხეთს კიდევ ერთი შანსი გაუჩნდა. უილსონმა კიდევაც გაგზავნა კინგ-კრეინის კომისია და გენერალი ჯეიმს ჰარბორდი James Harbord.

მაგრამ ამ დროს ათათურქის არმიამ დაასრულა ოსმალეთის მმართველობა, რომელმაც ხელი მოაწერა სევრის ხელშეკრულებას, დაიწყო თანამშრომლობა კრემლის ბოლშევიკებთან და განხორციელდა შეტევა სომხეთის წინააღმდეგ ბოლშევიკურ ჯართან გაერთიანების მიზნით. ხატისიანის მთავრობამ ვერ შეაჩერა ქემალისტური აგრესია (დაეცა სარიკამში (1920 წლის 28 სექტემბერი), ყარსი (30 ოქტომბერი), ალექსანდროპოლი (7 ნოემბერი), ბრძოლები დაიწყო ნახიჩევანში). ამ დროს კრემლი დაზავდა ათათურქთან, რომელმაც მიიღო დიდი რაოდენობით იარაღი, ბენზინი და ოქრო, და ვისთანაც შეთანხმდნენ სომხეთის გაყოფაზე, რომლებმაც მხოლოდ ერევანი, გიუმრი და სევანი მიიღეს. ნოემბერში მე-11 წითელი არმია ორჯონიკიძის მეთაურობით, რომელსაც შეუერთდა გენერალი დრო, შეუერთდა თურქეთის შეტევას, ხოლო 2 დეკემბერს გამოცხადდა ძალაუფლების წართმევა „ბრიტანული იმპერიალიზმის ადგილობრივი მსახურებისგან“ და შეიქმნა სომხეთის სოციალისტური რესპუბლიკა.

საქართველოს მთავრობამ მყისიერად გააცნობიერა ბოლშევიკების ვერაგობა, გამოაცხადა მობილიზაცია, დააპატიმრა ბოლშევიკი ელჩი შტეინმანი¹, ხოლო ქართულმა ჯარმა ოქტომბერში დაიკავა არდაგანი

ვედრებოდნენ, რომ მისთვის ეკოცნათ. ბუნებრივია, ქურთისტანის შესახებ ყველა ილუზია მაშინვე აორთქლდა.

¹ შეინმანმა, რომელმაც შეცვალა კიროვი რსფსრ-ს სრულუფლებიანი რწმუნებულის თანამდებობაზე საქართველოში, იტყობინება, რომ „ზუსტად არასაბჭოთა საქართველოს აქვს უფრო დიდი მნიშვნელობა, როგორც სატრანზიტო ქვეყანას, როგორც ბუფერს ჩვენსა და ანტანტას შორის“. შეინმანმა შესთავაზა საქართველოსთვის თურქეთიდან უსაფრთხოების გარანტიების მიღების ორგანიზება. მოგვიანებით იგი გახდა სსრკ საგარეო და საშინაო ვაჭრობის სახალხო კომისარი, სსრკ სახელმწიფო ბანკის საბჭოს თავმჯდომარე და სსრკ სახალხო კომისრის მოადგილე ფინანსთა საკითხებში (თითოეულ საბჭოთა ოქროს ნაჭერს თავისი ხელმოწერა ჰქონდა), მაგრამ 1937 წელს მან უარი თქვა საბჭოთა კავშირში დაბრუნებაზე ლონდონის ინტურისტის ფილიალის დირექტორის პოსტიდან. შეი-

და ნოემბერში – ლორე. სწორედ ახლა „გაახსენდა“ რუსეთს მის მიერ პროვოცირებული ოსების აჯანყება და მთელ ევროპაში გამოაცხადა, რომ საქართველოში ეთნიკური კონფლიქტები მიმდინარეობდა და რუსეთი ჩაერევა, თუ ბორჩალის რაიონში „მოკავშირე“ სომხების წინააღმდეგ რეპრესიები დაიწყება. მაშინაც ყველასთვის ცხადი იყო და პრესაში უკვე განიხილებოდა, რომ, საქართველო-სომხეთის საზღვარზე მალე ეთნიკური კონფლიქტების მსხვერპლები „გამოჩნდებოდნენ“, რომლებიც „იძულებული იქნებოდა“ „დაეცვა“ წითელ არმიას. კრემლში ასევე განიხილეს ჰიბრიდული ომის სხვა ვარიანტი. კარგად იცოდა რა ქართველების ფსიქიკა, სტალინმა ლენინსა და ჩეჩერინს გაგზავნილ ტელეგრამაში შესთავაზა, რომ თურქებთან კოორდინირებით განეხორციელებინათ საქართველოზე თავდასხმა, „რაც რუსეთს მისცემდა შესაძლებლობას ჩარეულიყო როგორც შუამავალი და მხსნელი“, ისევე როგორც სომხეთში, მაგრამ თურქეთი საქართველოს წინააღმდეგ ასეთ შეთქმულებაზე არ წავიდა. საბოლოოდ კრემლმა გადაწყვიტა პირველი (სომხური) ვარიანტის გათამაშება.

მდგომარეობა სწრაფად ვითარდებოდა. 1921 წლის 16 იანვარს საფრანგეთის პრემიერ-მინისტრი გახდა სოციალისტი და საქართველოს სოციალ-დემოკრატიული რესპუბლიკის დიდი თავყვანისმცემელი არისტოკრატი ბრაიანი. ის ცდილობდა დახმარებოდა საქართველოს და ბრიტანეთში პირველი ვიზიტისას გამხსნევა უიმედოდ დარჩენილი კერზონი. ბრაიანმა წამოიწყო საქართველოს სასწრაფო დე იურე აღიარება და უკვე 1921 წლის 26 იანვარს პარიზში მოკავშირეთა (საფრანგეთის, ბრიტანეთის, იტალიის) კონფერენციაზე საქართველო დე იურედ იქნა აღიარებული¹. რუსეთმა 1920 წლის 7 მაისის ხელშეკრულებით საქართველო ოფიციალურად აღიარა დამოუკიდებელ რესპუბლიკად. გერმანიამ, საქართველოს დამოუკიდებლობის მოსურნემ, საქართველო ცნო 3 წლის წინ, 1918 წლის ივნისში, დამოუკიდებლობის გამოცხადებიდან ერთი კვირის შემდეგ და დაადასტურა საქართველოს დე იურე აღიარება 1920 წლის 24 სექტემბერს. თბილისში გერმანიის ელჩი ულრიხ რაუში ჩამოვიდა და ჟორდანიას რწმუნებათა სიგელები გადასცა. არგენტინამ ცნო საქართველო დე იურედ 1919 წელს და რუმინეთმა 1921

მანმა კარგად იცოდა საბჭოთა დაზვერვის ყველა საფარი ვნებტორგის სისტემაში და ჰქონდა პირდაპირი წვდომა დაშიფრულ კორესპონდენციაზე.

¹ საქართველოს მთავრობამ მაშინვე დანიშნა ჩხენკელი ელჩად საფრანგეთში. და 1921 წლის 25 თებერვალს მან გვირგვინით შეამკო „უცნობ ჯარისკაცი“ ტრიუმფის თაღის ქვეშ და საზეიმო კავალერიის ესკორტით ეტლით გაემგზავრა ელისეის სასახლეში, სადაც მან რწმუნებათა სიგელები გადასცა საფრანგეთის რესპუბლიკის პრეზიდენტს, სოციალისტს, მილერანს. ამაღლეველები ცერემონია გაიმართა, მაგრამ სიხარული არ იყო, რადგან იმავე დღეს, 25 თებერვალს, რუსეთის ჯარებმა დაიკავეს თბილისი. ამიტომ საქართველოს მთავრობა ემიგრაციაში წავიდა საფრანგეთში, სადაც იგი ოფიციალურად იქნა აღიარებული.

ნელს. საქართველოში საყოველთაო სიხარული სუფევდა. საგარეო საქმეთა სამინისტროში გამართულ მიღებაზე, რომელიც მსოფლიო საზოგადოების მიერ საქართველოს დე იურედ აღიარების ფაქტის აღნიშვნასთან დაკავშირებით გაიმართა, ჟორდანიას საზეიმო სიტყვით გამოვიდა. აღნიშნულთან დაკავშირებით სიტყვით მიმართეს გერმანიის, საფრანგეთის, იტალიის, თურქეთის, პოლონეთისა და რუსეთის დიპლომატებმა. რუსეთის საელჩოს მდივანმა ქავთარაძემ (ელჩი შეინმანი არ გამოცხადდა) ჟორდანიას მიმართა: „ამხანაგო ნოი! მოგმართავთ, როგორც ჩემი ყოფილი მასწავლებელი. ქართულად მოგმართავთ. რუსეთი სოციალისტური რესპუბლიკაა, რაც ასევე მნიშვნელოვანია თქვენთვის, როგორც სოციალისტისთვის, რომელიც სოციალიზმს თავის საბოლოო მიზნად თვლის“.

დემოკრატიული საქართველოს დე იურედ აღიარების ზეიმი. 1921 წლის 6 თებერვალი

27 იანვარს პოლიტიბიუროს სასწრაფო სხდომაზე, ოპერატიული ინფორმაციის საფუძველზე, გადაწყდა, რომ ეჩქარათ და დაისვა საქართველოს ანექსიის საკითხი. ლენინი საქართველოს წინააღმდეგ ომს სარისკოდ თვლიდა და არ სურდა კონფლიქტი საქართველოს ლიდერებთან, რომლებიც ინტერნაციონალის გამოჩენილ ფიგურებს წარმოადგენდნენ. მიქოიანმა და ლიტვინოვმა მოსკოვის ჩეკას საქართველოს წარმომადგენლობის დახურვა მოსთხოვეს.

საბოლოოდ, 1921 წლის 11-12 თებერვლის ღამეს, მე-11 ბოლშევიკურმა არმიამ სომხეთიდან საქართველოს საზღვარი გადმოკვეთა¹. და ეს იმის

¹ ბოლშევიკების საბაზი იყო ტრადიციული – „ძმური დახმარება აჯანყებულ ჩაგრული მშვიდობიანი მოსახლეობისთვის“, თუმცა კარლ კაუცკიც წერდა, რომ „საკვირველია, რომ ეს აჯანყებები ყოველთვის ხდება ზუსტად იმ ადგილებში, რომლებიც მოხერხებულად არის განლაგებული რუსული ჯარების შემოსევისთვის“. ლორეს „აჯანყების“ დასაწყისიდანვე არ წყდებოდა მსჯელობა საკითხზე – იქნება ეს ადგილობრივი მოსახლეობის, როგორც სეპარატისტთა, აჯანყება თუ საქართველოს გლეხების აჯანყება ბურჟუაზიის წინააღმდეგ. პირველ შემთხვევაში, საქართველოს რევოლუციური კომიტეტის დაარსება ლორეში არ შეიძლება ყოფილიყო ჯარის შემოყვანის საბაზი საქართველოს ტერიტორიაზე. მაშასადამე, ლორეს სომხეთზე გადაცემის საკითხი საქართველოს გასაბჭოებისთანავე ვერ გადაწყდა, მხოლოდ გარკვეულწილად მოგვიანებით. თუ ვიმსჯელებთ ლორეს სომხური აჯანყების ლიდერის ლაზიანის გამოქვეყნებული ფინანსური ანგარიშებით, მთელი ოპერაცია პარტიის კავკასიურ ბიუროს (თავმჯდომარე ორჯონიკიძე) იაფად – 51 მილიონი მანეთი დაუჯდა.

მიუხედავად, რომ საქართველო იყო ერთადერთი ქვეყანა კონფლიქტში, რომელიც ოფიციალურად აღიარეს ევროპელებმაც და ბოლშევიკურმა რუსეთმაც! არც ბოლშევიკური რუსეთი და არც ქემალისტური თურქეთი ევროპელებმა არ აღიარეს და მათ ტერიტორიას არც კი აკონტროლებდნენ! მე-11 წითელი არმია 40 ათას ჯარისკაცს ითვლიდა, ქართული ნაწილები კი – 10 ათას ჯარისკაცს და 30 ათას არაორგანიზებულ ეროვნულ გვარდიელს. ქართულმა სარდლობამ შეცდომა დაუშვა წითელი არმიის მთავარი შეტევის მიმართულების გათვლისას და ძალები სომხურ მხარეს გადაისროლა. მაგრამ წითელი არმიის ძირითადი ძალები აზერბაიჯანიდან შემოვიდნენ. მათ წინააღმდეგობის გარეშე მიაღწიეს თბილისს და მთელი სამხრეთი ქართული ჯგუფი ალყაში მოექცა. გენერალ ოდიშელიძის ნაცვლად გენერალი კვინიტაძე კვლავ დანიშნეს მთავარსარდლად¹ (მათ შორის ეროვნული გვარდიისაც). თბილისს სამი მხრიდან იცავდნენ გენერლები ჯიჯიხია, მაზნიევ-მაზნიაშვილი და ანდრონიკოვ-ანდრონიკაშვილი. გენერალმა კვინიტაძემ რიტორიკული შეკითხვა დასვა: „რატომ წავიდა 155 ათასი ქართველი ნებაყოფლობით რუსეთის ფრონტზე პირველი მსოფლიო ომის დროს და რატომ ჰყავს ახლა მას რიგებში მხოლოდ 10 ათასი ჯარისკაცი?“² კვინიტაძემ პირველ რიგში გამოსცა ბრძანება თბილისში სასამართლო დასჯის აკრძალვის შესახებ. არადა, თბილისის რესტორნები მთვრალი მოქეიფეებით იყო სავსე. გენერალი

¹ გენერალი კვინიტაძე თავის მოგონებებში წერს. რომ რევოლუციამდე 15-16 წლით ადრე, იმერეთში შეხვდა უბრალო გლეხს, რომელმაც ჰკითხა, ჯარისკაცი ხომ არ იყო. ახალგაზრდა კვინიტაძემ უპასუხა, რომ ოფიცრობას სწავლობდა და შემდეგ გენერალიც შეიძლება გამხდარიყო. რაზეც გლეხმა უპასუხა, რომ კარგია, რადგან, როცა გენერალი გახდები, შეძლებ ხალხის წინამძღოლობას და რუსული ჯარების საქართველოდან განდევნას. გაოგნებულმა ამის შესახებ მამას უთხრა, რუსული ჯარის ძველ ოფიცერს, რომელიც მშვიდად გამოეხმაურა ამაზე და თქვა: მერე რა, საქართველოს ისტორიაში ქართველებს უფრო დიდ მტერზეც გაუმარჯვიათ.

² მმართველი სოციალ-დემოკრატიული პარტიის ლიდერებმა ვერ დააყენეს ეროვნული მიზნები პარტიულზე მაღლა. სოციალ-დემოკრატი ჟორდანია არ ენდო რეგულარულ არმიას და მის ნაცვლად პარტიული ეროვნული გვარდია შექმნა. მოსახლეობა და ჯარი ჭამდნენ შავ პურს, გვარდიელები კი – თეთრ პურს. ეროვნულ გვარდიას პირველად ეწოდა წითელი გვარდია. ეროვნული გვარდიის სარდალი ვალიკო ჯუღელი მუდმივად აცხადებდა, რომ მათი მთავარი მტერი ბურჟუაზიაა და ყველა ალღუმსა და ცერემონიაზე ატარებდა მარქსის პორტრეტებს, რომელსაც არც ერთი წვეთი მელანი არ დაუღვრია საქართველოს გათავისუფლების. წითელი ბანერი დიდი ხნის განმავლობაში ეკიდა სეიმს, სანამ ის შინდისფერი დროშით არ შეიცვალა. და ეს ისეთ ქვეყანაში, სადაც მოსახლეობის ყველა ფენა მხარს უჭერდა პატრიოტულ ბრძოლას ბოლშევიკების წინააღმდეგ, მინის მესაკუთრე ნებაყოფლობით ანაწილებდა მიწებს, მრეწველები და ვაჭრები მხარს უჭერდნენ მობილიზაციას.

კვინიტაძე შეხვდა ტყვეებს და გაცემული დარჩა 1905 წლის რუსეთ-იაპონიის ომში თავისი თანამებრძოლების ნახვით. კითხვაზე: – „რატომ აღმოჩნდნენ საქართველოში?“ პასუხი ტიპური იყო: – „შეგვაგროვეს და გამოგვაგზავნეს“. თბილისის ქუჩებში გაატარეს ტყვე წითელარმიელები. ეს იყო დამთრგუნველი სანახაობა, მიდიოდნენ მშერი, გახდილი და ფეხშიშველი წითელარმიელები.

ამავე დროს, 1921 წლის 16-18 თებერვალს, ერევანში, მონინავე წითელი არმიის ზურგში, სომხური აჯანყება დაიწყო. ზანგეზურში გენერალი გარეგინ ნჟდე კომუნისტებს კლდიდან ცოცხლად ყრიდა უფსკრულში. კავკასიაში წითელი არმიის მთავარსარდალმა გენერალმა გიტისმა (დახვრიტეს 1938 წელს) გადაწყვიტა, რომ სომხების აჯანყების საკითხი მოითმენდა, რადგან სომხებს წასასვლელი არსად ჰქონდათ და საქართველოში მოქმედებების დაჩქარების ბრძანება გასცეს. ახლა მე-11 არმიის ნაწილებმა გეკერისა. Gekker (გერმანელი, დაიბადა და სწავლობდა თბილისში, დახვრიტეს 1937 წელს) და ორჯონიკიძის (თვითმკვლევლობა 1937 წელს) მეთაურობით, კავკასიის ქედი ჩრდილოეთიდანაც გადალახეს და დუშეთის მიმართულებიდან შეტევა დაიწყეს, სოჭიდან კი მე-9 არმიის ჯარები სოხუმსა და გაგრას უტევდნენ. გენერალ კუიბიშევის ნაწილები (დახვრიტეს 1938 წელს) – მცხეთისა და ავჭალის მხრიდან, ხოლო გენერალ ველიკანოვის (დახვრიტეს 1938 წელს) ნაწილები – კოჯრიდან და წყნეთიდან.

ეროვნულ გვარდიაზე არმიის უპირატესობა თბილისის დაცვამ აჩვენა. სიცოცხლის ფასად 500-მა ახალგაზრდა მომავალმა ოფიცერმა, თბილისის სამხედრო სასწავლებლის იუნკრებმა¹, პოლკოვნიკ ჩხეიძის მეთაურობით, შეაჩერა წითელი არმია, 19-20 თებერვალს კი კონტრშეტევაც კი განხორციელდა კოჯრის, სიღნაღ-თელავისა და რუსთავის მიმართულებით. მდგომარეობა კრიტიკული იყო. მაგრამ 24 თებერვალს წითელ-არმიელებმა შეძლეს აფეთქებული

წითელი არმია თბილისში

¹ საქართველოს „ბოლშევიზაციის“ გამოცხადების მეორე დღეს იუნკერების დაკრძალვა სამხედრო პატივით შედგა, დაკრძალვას სტალინის დედა კეკეც ესწრებოდა. მას მოუნია საყვედურების მოსმენა: „ნახე რა გვიქნა შენმა შვილმა“. გასაკვირი არ არის, რომ იგი წინააღმდეგი იყო სტალინის კარიერით მოსკოვში, არ წასულა მოსკოვში და მას შემდეგ მხოლოდ ერთხელ ან ორჯერ ჰყავს ნანახი. მიუხედავად იმისა, რომ სტალინი მუდმივად წერდა მას სატენდერო წერილებს და ფულს უგზავნიდა, დედის დაკრძალვაზე თბილისში არ ჩამოსულა.

BOLSHEVIST FORCES ENTER TIFLIS AGAIN

Revolutionary Committee Takes Over the City and Georgian Government Moves Out.

CONSTANTINOPLE, Feb. 26.—Tiflis, capital of the republic of Georgia, is again in the hands of the Bolsheviks, according to reports received here today. The Soviet forces which were reported in recent advices to have occupied the Tiflis arsenal, but were later expelled by the Georgians, are now said to be re-entering the city.

PARIS, Feb. 26.—Announcement that the Georgian forces had evacuated Tiflis was made by the French Foreign Office this afternoon.

A revolutionary committee has been formed at Tiflis, the Foreign Office has been informed, and the Georgian Government, has been installed at Kutais, 150 miles northwest of Tiflis.

LONDON, Feb. 26.—Fighting between Georgian and Armenian troops in the Borchalu district, between the two republics, appears to have terminated for the time being, says a Constantinople dispatch to The London Times.

The Armenians are holding the Borchalu territory, title to which was contested by the two nations.

M. Tchitcherin, Russian Bolshevik Foreign Minister, is reported to have offered his friendly offices with a view to arranging a settlement between Armenia and Georgia.

ხიდების აღდგენა და ჯავშანმატარებლის თბილისისკენ გაშვება. 24 თებერვალს სალამოს ქართულმა შენაერთებმა გენერალ კვინიტაძის ბრძანებით თბილისი დატოვეს. 1921 წლის 25 თებერვალს თბილისში შემოვიდა მე-11 ბოლშევიკური არმია.

წინააღმდეგობის განწევა გადაწყდა დასავლეთ საქართველოს უღელტეხილებზე, სადაც გენერალმა კვინიტაძემ 6000-მდე იარაღი და ჯარისკაცი შეაგროვა. კახეთში გენერალი ახმეტელი პოზიციებს თებერვლის ბოლომდე იკავებდა. სვანეთში ქაქუცა ჩოლოყაშვილის რაზმებმა პოზიციები არ დათმეს. გენერალ ართმელაძეს ასევე თებერვლის ბოლომდე ეკავა პოზიციები აფხაზეთში საფრანგეთის ფლოტის საარტილერიო მხარდაჭერით¹. 3 მარტს კუიბიშევის წითელი არმიის ნაწილებმა აიღეს გორი და მიუახლოვდნენ ხაშურს, დასავლეთ საქართველოს საზღვარს.

ამ დროს სომხეთში ვითარება დაიძაბა და წითელი არმიის ნაწილმა პოზიციები დატოვა სომხების აჯანყების ჩასახშობად. ამ დროს კვინიტაძემ 3 ჯავშანმატარებელი მიიღო და 4-5 მარტს ქართველთა შეტევა ხაშურიდან იმდენად წარმატებული გამოდგა, რომ რევკომმა წარმომადგენლები გაგზავნა ზავის დასადებად. ლენინმა დეპეშა გაუგზავნა ქართველ მენშევიკებს კოალიციური მთავრობის შექმნის შესახებ. მაგრამ 5-6 მარტის ღამეს მოხდა გაუთვალისწინებელი მოვლენა, რომელმაც დაასამარა ქართველთა წარმატების იმედი. ეროვნული გვარდიის ნაწილებმა გენერალ კონიაშვილის მეთაურობით გაურკვეველი მიზეზით დატოვეს პოზიციები და უკანდახევა დაიწყეს დასავლეთისკენ. 6 მარტის დილას წითლებმა თბილისიდან გამაგრება მიიღეს და ხაშური და სურამის უღელტეხილი დაიკავეს. 8 მარტს წინააღმდეგობა უკვე შეწყვეტილი იყო როგორც აფხაზეთში, ისე რაჭაში².

¹ აფხაზეთიდან დივიზიის პოლიტკომისრად შევიდა ხრუშჩოვი. თავის მოგონებებში ის წერს, რომ მოგვიანებით მან სტალინს უთხრა, რომ ქართველი ინტელიგენცია მათ არამეგობრულად შეხვდა, მათ კითხვებს რუსულად არ პასუხობდა. რაზეც სტალინმა უპასუხა: „აბა რა გეგონა, ოკუპანტი იყავი“.

² ამავე დროს, 1921 წლის 7-18 მარტს, 50000 ბოლშევიკმა ჯარისკაცმა გადალახა ფინეთის ყურის ყინული და 10000 ადამიანის სიცოცხლის ფასად დაამარცხა კრონშტადტის აჯანყებულები. ორ-ნახევარი ათასი მეზღვაური დახვრიტეს სასამართლოს გარეშე, დემოკრატიისა და სიტყვის თავისუფლების ჩახშობით. მაგრამ 21 მარტს გამოცხადდა ნეპ-ი (ხორბლის რეკვიზიციის მაგივრად დაწესდა გადასახადი, ჭარბი ხორბლის გაყიდვა შეიძლებოდა), ხალხმა მხარი არ დაუჭირა თავისუფლების მოთხოვნას სტაბილურობის სანაცვლოდ.

როდესაც წითელი არმიის ნაწილებმა ბორჯომი დაიკავეს და ახალციხეს მიუახლოვდნენ, იქ თურქული ჯარი აღმოაჩინეს. თურქები თავიდანვე ყურადღებით ადევნებდნენ თვალყურს წითელი არმიის წინსვლას. ფაქტია, რომ საქართველოს მთავრობა ბოლშევიკების წინააღმდეგ საქართველოს დახმარების სანაცვლოდ თურქეთს არდაგანს და ართვინს დაჰპირდა. ამ თხოვნის საპასუხოდ უკვე 1921 წლის 23 თებერვალს თურქული ნაწილები არდაგანში და შევიდნენ. თუმცა თბილისის დაცემის შემდეგ თურქები კიდევ უფრო წინ წავიდნენ და 7 მარტს ახალციხე და ახალქალაქი დაიკავეს. წითელი არმიის სარდალმა ჟლობამ (დახვრიტეს 1938 წელს¹) გააპროტესტა თურქების ქმედება, რამაც აიძულა ისინი 8 მარტს დაეტოვებინათ ახალციხე და უკან დაეხიათ არდაგანის საზღვრებში. მეორე დღეს, 9 მარტს, იგივე მოხდა, როცა მე-11 წითელი არმიის ნაწილები ახალქალაქში თურქებს შეხვდნენ. ორივე მხარემ თავი შეიკავა შეტაკებისგან.

თუმცა 1921 წლის 8-13 მარტს თურქეთის ჯარები შევიდნენ ბათუმში, რომელიც ინგლისელებმა საქართველოს დაუთმეს წინა წელს და დაიკავეს თავდაცვითი პოზიციები ქალაქის ჩრდილოეთით მოახლოებული რუსული არმიის წინააღმდეგ. მაგრამ ბათუმის დათმობა არ შედიოდა ბოლშევიკების გეგმებში, რადგან მათ სჭირდებოდათ მილსადენის ორივე ბოლო და ბაქო-ბათუმის რკინიგზა. ამ დაძაბულ ვითარებაში მოლაპარაკება მოსკოვში გაიმართა, სტალინი სასწრაფოდ მობრუნდა ფრონტიდან და აიძულა ათათურქი დაეთმო ბათუმი. საერთო ჯამში, 16 მარტს ათათურქმა იარაღის, არდაგანისა და ართვინის სანაცვლოდ მოსკოვთან მეგობრობის ხელშეკრულება გააფორმა².

¹ 1937-1938 წლებში დახვრიტეს სამხრეთ კავკასიაში მოქმედი წითელი არმიისა და სპეცსამსახურების ყველა მეთაური.

² 1920 წლის აპრილში ათათურქმა გადააყენა სულთანი, გამოაცხადა რესპუბლიკა და ხელი მოაწერა მეგობრობის ხელშეკრულებას საბჭოთა რუსეთთან. ბაქოდან 40 ათასი თოფის, 54 ქვემეხის, ჭურვის, 200 კგ ოქროსა და ნავთობის სანაცვლოდ ლენინი ელოდა თურქეთის სოციალისტური რესპუბლიკის (ისევე როგორც ირანის სოციალისტური რესპუბლიკის) გამოცხადებას. ფრუნზეს ძეგლი დღემდე დგას სტამბოლში, ტაქსიმის მოედანზე. ათათურქი, ცისფერთვალეა და ქერა, დაიბადა სალონიკში. მისი მშობლები უცნობია და ის თურქულმა ოჯახმა იშვილა. მისი წარმომავლობა ჯერ კიდევ საკამათოა და შეიძლება იყოს ალბანელი, მაკედონელი, სლავი. მან პოპულარობა მოიპოვა გალიპოლის ბრძოლაში 1915 წელს, როდესაც უთხრა თავის მეომრებს: „მე არ გიბრძანებთ შეტევას, მე გიბრძანებთ დაიხოცოთ“, რამაც იგი ეროვნული გმირი გახადა. ბოლშევიკური ფულის მიღებისა და ევროპელი მოკავშირეების განდევნის შემდეგ ათათურქმა ყველა კომუნისტი ზღვაში დაახრჩო. ასე რომ, თავად ბოლშევიკები აღმოჩნდნენ „სასარგებლო იდიოტების“ როლში. ათათურქის წარმატება უზრუნველყო ბოლშევიკების ხრიკმა – მან დაიწყო მინების განაწილება (და შემდეგ კოლექტივიზაციის გზით უკან არ დაიბრუნა, თუმცა არ განხორციელებულა ინდუსტრიალიზაცია) (თუმცა ნაპოლეონიც არიგებდა მინებს, იქ 100 დღით დაბრუნდა, რადგან არისტოკრატებმა მიწის წართმევა დაიწყეს, შემდეგ

მან დათმო ბათუმი, ახალქალაქი, ახალციხე და გიუმრი¹. იმავე დღეს, 1921 წლის 16 მარტს, რუსეთმა ხელი მოაწერა სავაჭრო ხელშეკრულებას ბრიტანეთის პრემიერ-მინისტრ ლოიდ ჯორჯთან, რომელშიც შედიოდა პუნქტი, რომ ბრიტანეთი თავს შეიკავებდა ყოველგვარი ანტისაბჭოური საქმიანობისგან რუსეთის იმპერიის მთელ ტერიტორიაზე, მათ შორის არ უნდა ჩარეულიყო საქართველოს საქმეებში, სანაცვლოდ კი რუსეთი დაჰპირდა პირველი მსოფლიო ომის ყველა სესხის გადახდას. მიუხედავად იმისა, რომ საფრანგეთის პრეზიდენტმა 2 კვირის წინ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ელჩისგან რწმუნებათა სიგელები ოფიციალურად მიიღო, საფრანგეთის ან ბრიტანეთის ინტერვენციის იმედი ქრებოდა. სხვა არჩევანი აღარ დარჩა და მეორე დღეს, 17 მარტს, საქართველოს მთავრობამ საქართველოს თავდაცვის მინისტრი ლორთქიფანიძე გაგზავნა ქუთაისში, რათა ხელი მოეწერა ცეცხლის შეწყვეტის შესახებ შეთანხმებას საბჭოთა სრულყოფილებიან წარმომადგენელთან ენუქიძესთან, და მზად ყოფილიყო, რომ მალე თურქების ნაცვლად ბოლშევიკები დაიკავებდნენ ბათუმს (ამ შემთხვევაში ბათუმი რჩებოდა საქართველოს შემადგენლობაში (დემოკრატიულის თუ საბჭოთა, არ იყო მნიშვნელოვანი), მით უმეტეს, რომ ბოლშევიკებიცა და მენშევიკებიც, ორივე სოციალ-დემოკრატიული პარტია იყო ბოლოს და ბოლოს, ნითელ არმიაში მეთაურები ძირითადად ქართველები იყვნენ).

17-18 მარტს მთავრობა და ქართული არმიის ნაწილი ორ ფრანგულ და ერთ იტალიურ გემზე ავიდა და ბათუმის პორტი დატოვა. საქართველოს ხელისუფლების ბოლო დღეებშიც კი ბათუმში, სანამ ისინი ემიგრაციის გზას დაადგებოდნენ, შინაგან საქმეთა მინისტრი რამიშვილი აქტიურად ახორციელებდა დაპატიმრებებს თურქული ორიენტაციის წრეებში. საქართველოს მთავრობამ არ მოაწერა ხელი რუსეთთან სამშვიდობო ხელშეკრულებას და ოფიციალურად გამოაცხადა თავი „ემიგრაციაში მყოფ“ მთავრობად. გენერალი მაზნიაშვილი ნითელი სამკლავურით ბათუმში დარჩა ქართული ჯარის დემობილიზაციის ორგანიზებისთვის, მაგრამ ბათუმში თურქული შენაერთების მეთაურმა, გენერალმა კაზიმ კარაბეკირმა Kâzım Karabekir² თავი ბათუმის გუბერნატორად გამოაცხადა. გაირკვა, რომ თუ თურქები მოახერხებდნენ აჭარის მეფლისის შეკრებას და გაფორმდებოდა ოფი-

მინა ხალხისთვის ნაპოლეონ III-მ დააკანონა). შემდეგ ამერიკის დახმარებით მან მოახდინა ეკონომიკური სასწაული, როდესაც გახდა ნატოს წევრი და განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც 1982 წელს მსოფლიო ბანკის ყოფილი თანამშრომელი ტურგუტ ოზალი, ამერიკული განათლების მქონე, წარმოშობით ქურთი, პრეზიდენტი გახდა.

¹ ბერიას შვილი, სერგო იხსენებდა, რომ ქართველები მადლობელი უნდა იყვნენ ყველაფრისთვის, რაც სტალინმა საქართველოს საზღვრებისთვის გააკეთა.

² მოგვიანებით, 1923 წელს, პარიზულ რესტორანში მაზნიაშვილი შეხვდა თურქ გენერალ კაზიმ ფაშას, რომელთანაც ბათუმში იბრძოდა, რის შედეგადაც თურქმა „სხეულის დაზიანებები მიიღო“.

ციალური თხოვნა ანკარის ფრთის ქვეშ მოხვედრის შესახებ, რუსეთს გაუჭირდებოდა წინააღმდეგობის განევა¹. ამიტომ, როგორც კი თურქებმა მეჯლისის შეკრება დაიწყეს, მათ თავს დაესხნენ აბაშიძეთა საგვარეულოს მებრძოლები, რომლებმაც მიზნად დაისახეს (არავინ არ იყო გულუბრყვილი), არავითარ შემთხვევაში არ დაეშვათ მეჯლისის შეკრება. მემედ აბაშიძე ქემალისტების წინააღმდეგი იყო, რადგან იცნობდა სტალინს და ამჯობინებდა ავტონომიას საქართველოს ფარგლებში.

18 მარტს ბათუმის ჩრდილოეთ გარეუბანში გამოჩნდა წითელი არმიის მე-18 საკავალერიო დივიზია დიმიტრი ჟლობას² მეთაურობით და გენერალმა მაზნიაშვილმა, შეთანხმებული გეგმის შესაბამისად, უბრძანა ქართულ ნაწილებს შეტევა თურქებზე. ქართული ჯარის რამდენიმე ათასი ჯარისკაცი გენერალ მაზნიაშვილის მეთაურობით, მემედ აბაშიძის ადგილობრივი პარტიზანები და ციხეებიდან გამოშვებული ათასამდე ანტითურქულად განწყობილი ბოლშევიკი მძიმე ქუჩის ბრძოლებს აწარმოებდნენ თურქულ გარნიზონთან. საქართველოსა და წითელ არმიას შორის კოორდინაცია დამყარდა, რადგან წითელ არმიას სერგო ორჯონიკიძე ხელმძღვანელობდა. ტელეგრამები ქართულ ენაზე იყო (მათ შორის სტალინი კრემლიდან). კონფიგურაცია უცნაური დალაგდა – ქართველი მეომრები ევროპული იარაღით გაერთიანდნენ რუსებთან, რათა დაიცვან ბათუმი თურქული ჯარისგან რუსული თოფებით. მე-11 არმიის მეთაურის მითითებაში ეწერა: „ჩვენ უნდა წავიდეთ და ბათუმი გადავარჩინოთ საქართველოსთვის. ამხ. ორჯონიკიძე აპარატთანაა და ყველას ულოცავს“. ბათუმის გათავისუფლების ოპერაცია ეფუძნებოდა პრინციპს, რომ რუსეთისა და თურქეთის ჯარები ერთმანეთს ვერ ესროდნენ, რადგან ათათურქმა და ლენინმა „მეგობრობის ხელშეკრულება“ გააფორმეს. ამიტომ ქართული არმია ფრონტს ნაბიჯ-ნაბიჯ სწევდა ბათუმის სამხრეთისაკენ და პოზიციებს უთმობდა წითელ არმიას. როდესაც თურქეთის არმია კონტრშეტევის დაწყებას აპირებდა, მის წინ წითელი დროშები ფრიალებდა და შეტევა ვერ ხორციელდებოდა. და ასე გაგრძელდა მანამ, სანამ ნავსადგური და ბათუმი საქართველოს ხელში არ გადავიდა, რის შემდეგაც გენერალმა მაზნიაშვილმა ქალაქი ოფიციალურად ჩააბარა რევოლუციურ კომიტეტს და ჟლობას კავალერია საზეიმოდ შევიდა ბათუმში.

¹ სწორედ ამ დროს (1921 წლის თებერვალი-მაისი) რუსეთის ელჩი თურქეთში იყო ბოლშევიკი მდივანი (მანამდე ქართველი ელიავა), ხოლო საქართველოს ელჩი თურქეთში მისი ძმა მენშევიკი. ამგვარად, რუსულ-თურქული და ქართულ-თურქული მოლაპარაკების ყველა გეგმა ცნობილი იყო.

² 1924 წლის ანტიბოლშევიკური აჯანყების მომავალი ლიდერი ქაქუცა ჩოლოყაშვილი ბათუმში თურქების წინააღმდეგ გამართულ ბრძოლებში მონაწილეობდა. და იმ დროს მოლაპარაკებებზე შეხვდა ჟლობას, რომელიც მასთან ვახტანგისძეს მსახურობდა ტყვერის პოლკში. ის სიხარულით მიესალმა ჩოლოყაშვილს: „თქვენო აღმატებულებავ!“ და მაშინვე შესთავაზა ცხენოსანია დივიზიის მეთაურობა, რაზეც მან მიიღო თავაზიანი, მაგრამ მტკიცე უარი.

ასე რომ, ისტორიაში პირველი სოციალისტური ომი (კონსტიტუციის მიხედვით, ორივე რესპუბლიკა, რუსეთი და საქართველო იყო მარქსისტული და სოციალისტური), საქართველოს სასტიკი წინააღმდეგობის, პოლონეთის ფრონტზე განვითარებული მოვლენების, სომეხი ძმების აჯანყებისა და კონსტანტინოპოლის აჯანყების გამო გაგრძელდა 32 დღე და საერთო ჯამში, დაახლოებით 7-8 ათასი სიცოცხლე შეინირა, რაც დასრულდა კლასიკური მარქსიზმის დაშლითა და წითელი ბოლშევიზმის დაწყებით. დამოუკიდებელმა საქართველომ გაძლო 1028 დღე (2 წელი და 9 თვე)¹.

წითელმა არმიამ სომხეთში დაბრუნება მხოლოდ საქართველოს საბოლოო დამარცხების შემდეგ შეძლო და, დაშნაკების გმირული წინააღმდეგობის გამო, მხოლოდ 2 აპრილს შეძლეს ერევნის აღება. სამწუხაროდ, სომხეთის ბედი ლენინის ათათურქთან მეგობრობის სურვილს შეეწინა. სოციალისტურმა სომხეთმა უარყო სევრის ხელშეკრულება, ე. ი. ისტორიული სომხეთის შექმნა თურქეთის ხარჯზე და ხელი მოაწერა ყარსის ხელშეკრულებას 1921 წლის 13 ოქტომბერს, რომლის მიხედვითაც თურქეთმა უარი თქვა პრეტენზიებზე ბაქოსა და ბათუმზე (ნავთობის საექსპორტო გზა) ართვინის, არდაგანის, ყარსის, არარატის მთისა და უძველესი ანის ნანგრევების სანაცვლოდ, თუმცა ბოლშევიკებს ნამდვილად შეეძლოთ თუნდაც არარატის შესახებ ვაჭრობა. ალექსანდროპოლი (გიუმრი) და ნახიჩევანი აზერბაიჯანს გადაეცა. ამ ტერიტორიაზე ეთნიკური წმენდა მოხდება ბოლშევიკების სრული დუმილის ფონზე. აღსანიშნავია, რომ ლენინის არც ერთ მრავალრიცხოვან გამოქვეყნებულ ტომში არ არის ერთი სიტყვაც კი სომხების გენოციდის დაგეგმვის შესახებ. „მადლობის ნიშნად“

ერევანი და არარატის მთა

ქემალმა 1921 წელს რუსეთიდან მოიწვია თურქეთის კომუნისტური პარტიის 15 ლიდერი და ყველა ჩაახრჩო ტრაპიზონის მახლობლად ზღვაში. სომხეთი ახლა არ ცნობს ყარსის ხელშეკრულებას და მისი კონსტიტუციის მიხედვით ყარსი, ანი და არარატი სომხეთის შემადგენლობაშია, ხოლო ართვინი და არდაგანი – საქართველოს შემადგენლობაში².

¹ და ეს იმ დროს, როცა ბოლშევიკები მოსკოვსაც კი არ აკონტროლებდნენ. ბონჩ-ბრუევიჩის თქმით, 1924 წელს თავად ლენინი და კრუჰსკაია ქუჩაში ორჯერ გაძარცვეს, იარაღის მუქარით ჩამოყარეს მანქანიდან და მანქანა წაიყვანეს. მაგრამ ამ დროს ბოლშევიკები ასიათასობით იღუპებოდნენ გარე ტერიტორიებისთვის.

² მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ საბჭოთა კავშირმა სცადა ყარსის ხელშეკრულების გაუქმება და საქართველოსა და სომხეთის ისტორიული რეგიონების დაბრუნება

ქართული ემიგრაცია (20-30-იანი წლები)

საქართველოს ემიგრანტული მთავრობა (ერთადერთი კავკასიიდან¹), ჟორდანიასა და რამიშვილის² მეთაურობით, კონსტანტინოპოლის გავლით

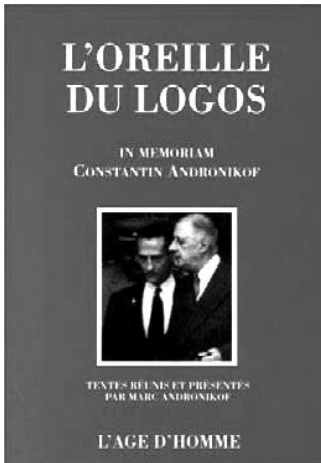
არარატის მთით. 1945 წლის შემოდგომაზე საბჭოთა ჯარები კავკასიაში უკვე მზად იყვნენ თურქეთში შეჭრისთვის. ბაგრამიანმა სარდლობა აიღო თავრიზში, რამაც ბაგროვის უკმაყოფილება გამოიწვია, რადგან სომხებმა მოითხოვეს არა მარტო თურქული, არამედ ირანული მიწებიც. სწორედ ამ დროს გარდაიცვალა თურქეთის ელჩი ვაშინგტონში და შეერთებულმა შტატებმა მისი კუბო გაგზავნა სტამბულში კრეისერ USS Missouri. ეს იყო ძალის დემონსტრირება დამაჯერებელი საბაბით. ასე ატომურმა ბომბმა შეაჩერა სომხებისა და ქართველების ოცნება ისტორიულ მიწაზე, მაგრამ გაახარა თურქები.

1943 წელს თეირანის კონფერენციაზე სტალინმა მოინახულა ირანის ახალგაზრდა შაჰი რეზა ფეჰლავი, რომელიც ისე შეშინებული იყო, რომ მის წინაშე მუხლებზე დაეცა. ქართველი გენერლები და ირანში საბჭოთა დაზვერვის რეზიდენტი გეგორქ ვართანიანი თავის მოგონებებში წერდნენ, რომ ამის შესახებ სტალინმა თქვა: „სამწუხაროა, რომ გიორგი სააკაძე და ირაკლი II ამას ვერ ხედავენ“. საინტერესოა, რომ სტალინმა თან წაიყვანა მხოლოდ ქართული წარმოშობის გენერლები – ბერია, ენკავედეს ხელმძღვანელი შალვა წერეთელი, დაცვის უფროსი, და ენკავედეს ორი გენერალი – გრიგოლ კარანაძე და კაპიტონი ნაჭყებია (შეხვედრებზე ქართველ გენერლებს ქართულად ესალმებოდა: „გამარჯობა ქართველებს“). 1949 წელს, სტალინის იუბილეზე, მის წინაშე დაიჩოქა ჩინეთის დელეგაცია მათი ქედუნის ხელმძღვანელობით. ქართველმა რეჟისორმა მიხეილ ჭიაურელმა დაინახა სტალინის ღიმილი, როცა მისკენ იხედებოდა. ნახევარი საუკუნის განმავლობაში ორჯერ გერმანელი ხალხის, ევროპელი ჰეგემონის, ბედი ასევე იყო დამოკიდებული ორი ქართველის გადაწყვეტილებაზე: სტალინმა დაყო ისინი, შევარდნაძემ – გააერთიანა.

¹ სომხებმა მთელ მსოფლიოში შექმნეს დიასპორა: Michael Ter-Pogossian დააარსა პოზიტრონ-ემისიური ტომოგრაფი, Raymond Vahan Damadyan – ბირთვული მაგნიტურ-რეზონანსული აპარატი. Albert Kapikyan გამოუშვა როტავირუსის ვაქცინა, Hovannes Adamyan ითვლება ფერადი (სამფერი) ტელევიზიის ფუძემდებლად, Stephen Stephanian მიიღო პატენტი სატვირთო მანქანაზე დამონტაჟებული ბეტონის მიქსერისთვის, Gabriel Kazanjian გამოიგონა თმის საშრობი, Kristafor Ter-Serobyan-მ აშშ დოლარს მწვანე ფერი მისცა, Luther George Simidzhyan გამოიგონა ბანკომატი. სსრკ-ში არტემ მიქოიანი გახდა ცნობილი MIG თვითმფრინავის დიზაინერი. დღეს სომხური წარმოშობის მინისტრები მსოფლიოს რამდენიმე ქვეყანაში, ცნობილია, როგორც ლავროვი, ტიმოშენკო, ავაკოვი, ჟვანია.

² 1930 წელს ნოე რამიშვილი პარიზში, მეტროსადგურზე, ლავრენტი ბერიას პირადმა აგენტმა პარმენ ჭანუყვაძემ მოკლა. როგორც შინაგან საქმეთა მინისტრი, ის იყო ბერიას მთავარი მტერი.

გაემგზავრა **საფრანგეთში** (როგორც ერთადერთ ქვეყანაში, რომელმაც მოასწრო გაეფორმებია დე იურედ აღიარებული საქართველოს დამოუკიდებლობა და მთავრობა) და გახდა პრომეთეიზმის ანტისაბჭოთა მოძრაობის ლიდერი. ქართული ეროვნული საგანძური, 70 ყუთი (ქართველი მეფეების ისტორიული რელიკვიები და ძვირფასეულობა) პარიზში გადაიტანეს და ექვთიმე თაყაიშვილი ბანკში 1945 წლამდე ინახავდა, სანამ გენერალი დე გოლი, რომელსაც უნდოდა ადგილი პოტსდამის კონფერენციაზე (რასაც რუზველტი ეწინააღმდეგებოდა), დათანხმდა ამ სინწინდეების დაბრუნებას სტალინის საბჭოთა საქართველოში.

ბევრი ქართველი შევიდა საფრანგეთის სამხედრო სასწავლებლებში, ამიტომ თავადი ბაზორკა ამილახვარი იყო დე გოლის მოკავშირე უცხოურ ლეგიონში. ის ალჟირში, ბრძოლაში დაიღუპა და საფრანგეთის სამხედრო აკადემიის კურსდამთავრებულთა ერთ-ერთ გამოშვებას გენერალმა დე გოლმა მის პატივსაცემად ამილახვარის სახელი მიანიჭა.

პრინცი კონსტანტინე ანდრონიკოვი Andronikof (1916-1997) გახდა დიპლომატი და თარჯიმანი საფრანგეთის საგარეო საქმეთა სამინისტროში 1945-1981 წლებში და მსახურობდა თარჯიმნად ინგლისური და რუსული ენებიდან პრეზიდენტ დე გოლთან, ჟორჟ პომპიდუსთან და ვალერი ჟისკარდ'ესტენთან. ის ყველა საფრანგეთის პრეზიდენტს ახლდა აშშ-სა და სსრკ-ში.

მიხეილ მუსხელი Mouskhely (Muskhelishvili) (1903-1964) ემიგრაციაში წავიდა საფრანგეთში 1921 წელს, სადა ცვალებად საერთაშორისო სამართლის პროფესორი სტრასბურგში და პროფესორ Gaston Stefani-სთან თანამშრომლობით 1948 წელს გამოაქვეყნა ერთიანი ევროპის ფედერალური კონსტიტუციის პირველი პროექტი. მხოლოდ მთამსვლელობის დროს მომხდარმა ტრაგედიამ შეწყვიტა მისი შემდგომი კარიერა.

კლოდ დე კემულარია Claude de Kemoularia (1922-2016), საფრანგეთის მუდმივი წარმომადგენელი გაეროს უშიშროების საბჭოში. არაერთხელ შეხვდა ედუარდ შევარდნაძეს და შეიმუშავა გერმანიის გაერთიანების გეგმა.

ელენ კარერ დანკოს Hélène Carrère d'Encausse, ზურაბიშვილი, ისტორიკოსი, საფრანგეთის აკადემიის მუდმივი მდივანი, საპატიო ლეგიონის დიდი ჯვრის მფლობელი, პუტინის თანამოაზრე 2020 წლის 23 თებერვლამდე.

ექსპრესიონისტი მხატვარი შალვა ქიქოძე (1894-1921), ავანგარდისტი დავით კაკაბაძე (1889-1952) და ლადო გუდიაშვილი (1896-1980), რომელთა შემოქმედებაზე დიდი გავლენა მოახდინა ნიკო ფიროსმანაშვილმა (1862-1918 წწ.). 1920-წლებში პარიზში ცხოვრობდნენ და მოღვაწეობდნენ და

მონაწილეობდნენ გამოფენებში სეზანთან, გოგენთან, ტულუზ-ლოტრეკთან, პისაროსთან, მოდილიანისთან, პიკასოსთან ერთად.

ქართველი ემიგრანტული არისტოკრატია მიიღეს ევროპულ არისტოკრატულ ოჯახში¹:

საქართველოს სამეფო სახლის მეთაურის გიორგი ალექსანდრეს ძე ბაგრატიონ-მუხრანსკის ოჯახი ემიგრაციაში წავიდა 1921 წელს საქართველოს ოკუპაციის შემდეგ. მისი ვაჟი, პრინცი ირაკლი გიორგის ძე ბაგრატიონ-მუხრანსკი 1940 წელს დაქორწინდა **იტალიელ** გრაფინიაზე, მარიანტუანეტაზე (Pasquini dei Conti di Costafiorita), ხოლო 1946 წელს – მარია დე ლა მერსედესზე (María de las Mercedes de Baviera y Borbón, ესპანეთის ინფანტაზე და ბავარიის პრინცესაზე, რამაც დააკავშირა ბაგრატიონის, ბურბონისა და სავოიის სამეფო დინასტიები.

თავადი გიორგის ქალიშვილი (თავადი ერეკლეს და) ლეონიდა გახდა **რუსეთის იმპერიის** ტახტის პრეტენდენტის, ვლადიმერ კირილეს ძე რომანოვის მეუღლე და ამჟამინდელი მეთაურის, მარია ვლადიმირის ასულის დედა.

პრინცესა მერი ერისთავი (შერვაშიძე), პრინცესა რიმა ერისთავი (Eristoff)², ანა ვორონცოვა-დაშკოვა (ჭავჭავაძე), ვერა ჩოლოყაშვილი, მისი ქალიშვილი ლილია ზელენსკაია, რუსუდან მდივანი და სხვა ქართველი არისტოკრატი ქალბატონები კოკო შანელის ცნობილ მოდელებად მუშაობდნენ. ამერიკული Vogue-ის პირველ ნომერში ფრანგულ ენაზე 1920 წელს, წარმოებული პასკევიჩის მიერ, ძირითადად რუსი და ქართველი მოდელები გამოვიდნენ.

ირინე გალიცინა Irene Galitzine (გარდაიცვალა 2006 წ.) დაიბადა თბილისში, პრინცესა Nina Lazareff-ის (ლაზარაშვილი) ოჯახში.

¹ ეს რთული იყო, მაგალითად, ირლანდიელებისთვისაც კი, რომელთა პრინცები და პრინცესები არ იყვნენ დაქორწინებულები არც ერთ ცნობილ მმართველ დინასტიაზე, ისე, რომ Grace Kelly მონაკოს პრინცთან ქორწინებამ და John Kennedy პრეზიდენტობამაც კი ვერ დააკმაყოფილა მათი პრეტენზია არისტოკრატის უმაღლეს წრეებში შესვლის შესახებ. მიუხედავად იმისა, რომ ბარაკ ობამასა და მეგან მარკლს ირლანდიური და აფროამერიკელის შერეული სისხლი აქვთ, ისინი არ ამყოფენ ამით, განსხვავებით კადრაშიანს ქორწინებისგან.

² როდესაც რ. ერისთავს პარიზში ნაცისტური ოკუპაციის დროს ბინის დატოვება უბრძანეს, ნაცისტმა ოფიცერმა კედელზე რუსეთის მეფის ნიკოლოზ II-ის პორტრეტი დაინახა. ქალმა უთხრა, რომ ეს ნამდვილად იყო რუსეთის მეფე ბიძასთან, გენერალ-ადიუტანტ ერისთავთან ერთად. მათ მაშინვე ბოდიში მოიხადეს და ბინაში ცხოვრების უფლება მისცეს.

რევოლუციის შემდეგ მისი ოჯახი ემიგრაციაში წავიდა რომში, სადაც ის გახდა ერთ-ერთი ყველაზე ცნობილი მოდის დიზაინერი, და იმ დროის ყველა ცნობილ ქალს ტანსაცმლით მოსავდა. მათ შორის იყვნენ: სოფი ლორენი, ოდრი ჰეპბერნი, ელიზაბეტ ტეილორი, ჟაკლინ კენედი და გრეტა გარბო. ის ყველაზე ცნობილია პიჟამას შარვლის კოსტიუმების კოლექციით, სახელწოდებით „palazzo pijama“.

ქართულ-პოლონური წარმოშობის 5 და-ძმა, საქართველოს ომის მინისტრის მოადგილის, გენერალ-მაიორ მდივანის შვილები, პარიზსა და ლოს-ანჯელესში ევროპიდან და ამერიკიდან მდიდარ და პრესტიჟულ ოჯახებთან ქორწინების გამო გახდნენ ცნობილი. მათ იცნობდნენ ევროპასა და ამერიკის მილიონობით ოჯახში გაზეთებიდან, გლამურული ჟურნალებიდან და კინოტელევიზიიდან. თავყანისცემის საგანი გახდა მათი არისტოკრატიული მანერები და გარეგნობა. მთელმა მსოფლიომ იცოდა მათი გვარი Dee-VAH-Nee მუნჯი M-ით. ასევე ცნობილია კადრაშიანთა ოჯახი! XX საუკუნის დასაწყისისათვის, მაგრამ განსხვავება ისაა, რომ ისინი არისტოკრატ ოჯახებს უკავშირდებოდნენ. 1928 წელს იზაბელ მდივანი, მოქანდაკე, დაქორწინდა Josep Maria Serti-ზე, კატალონიურ მიურალისტზე, სალვადორ დალის, კოკო შანელის, მარლენ დიტრიხისა და ვისკონტის მეგობარზე. მისი ყველაზე ცნობილი საჯარო ფრესკები არის პარიზის მერიაში, ერთა ლიგაში ჟენევაში, ნიუ-იორკში, ვალდორფ-ასტორიასა და როკფელერის ცენტრში. ჩარლი ჩაპლინთან ქორწინების შემდეგ ამერიკელი კინოვარსკვლავი პაულა ნეგრი დაქორწინდა სერჟ მდივანზე. ალექსი მდივანი 1933 წელს დაქორწინდა Woolworth-ის მემკვიდრე ბარბარა ჰატონზე, მსოფლიოში ერთ-ერთ უმდიდრეს ქალზე.

დენის კონან დოილი და ნინო მდივანი, 1936.

დევიდ მდივანმა მუნჯი ფილმების ეპოქაში ამერიკელ მსახიობზე მეი მიურეზე იქორწინა. შემდეგი მეუღლე იყო ფრანგი მსახიობი არლეტი. 1944 წელს დევიდი დაქორწინდა ვირჯინია სინკლერზე, ამერიკული ნავთობის კორპორაციის Sinclair Oil Corporation-ის მემკვიდრეზე. ნინა მდივანი დაქორწინდა დენის კონან დოილიზე, სერ არტურ კონან დოილის ვაჟზე, 1936 წელს. ქმრის გარდაცვალების შემდეგ მან მემკვიდრეობით მიიღო ყველა

¹ პრინცესა დიანას შოტლანდიელ დედას ჰყავდა სომეხი დიდი პაპა Hakob (Ահոբ) Kevorkian კევორქიანი, რომელიც განისვენებს კალკუტას სომხურ სასაფლაოზე. ეს იყო მისი ქალიშვილი, ელიზა კევორქიანი Eliza Kevorkian, რომელიც ცოლად შეირთო თეოდორ ფორბსი Theodore Forbes (დიანას დიდმა ბაბუამ) სურატის Surat სომხურ ეკლესიაში.

საავტორო უფლება შერლოკ ჰოლმსის პუბლიკაციებზე.

პრინცი გიორგი მაჩაბელი Matchabelli (1885-1935) 1921 წლის შემდეგ ემიგრაციაში წავიდა შეერთებულ შტატებში. ის იყო ბერლინის დამოუკიდებელი საქართველოს კომიტეტის ერთ-ერთი დამფუძნებელი 1914 წელს. 1924 წელს მან ნიუ-იორკში შექმნა პარფიუმერული კომპანია Prince Matchabelli. ამერიკას ჯერ არ გააჩნდა საკუთარი პარფიუმერიის ინდუსტრია, ძირითადად, იწარმოებოდა ფრანგული პროდუქციის ასლები. ამ გზით გიორგი მაჩაბელმა შეავსო ის ხარვეზი, რომელიც მაშინ არსებობდა ამერიკული სუნამოების წარმოებაში.

ავტო წრეებში ცნობილი იყო პრინცი დიმიტრი ჯორჯაძე (1898-1985), ჰილტონის სასტუმროების ბიზნესმენი. 1931 წელს მან მოიგო გრანპრი Mercedes-Benz-ით. 1954 წელს მან ცოლად შეირთო სილვია ეშლი, ინგლისელი მოდელი და მსახიობი, ამერიკელი მსახიობების კლარკ გეიბლისა და დუგლას ფიერბენქსის ყოფილი მეუღლე. კლარკ გეიბლთან ერთად ჯორჯაძე ახალგაზრდა მსახიობს რონალდ რეიგანს დაუმეგობრდა. ამერიკელი მსახიობი გრეის კელი, მონაკოს პრინცესა, დაჰპირდა, რომ გამოაქვეყნებდა მის მეშუალებას. მისი მეგობრის, კონსუელო ბალსანისა და მარლბოროს ჰერცოგ ჩარლზ სპენსერ-ჩერჩილთან ქორწინებით, იგი დაუმეგობრდა უინსტონ ჩერჩილს.

არჩილ გურიელის პორტრეტი ეროვნულ გურულ სამოსში შესრულებული სალვადორ დალის მიერ

ელენე რუბინშტეინი და არჩილ გურიელი

ქართველი თავადი არჩილ გურიელი-ჭყონია (1895-1955) 1938 წელს დაქორწინდა ჰელენა რუბინშტეინზე, მსოფლიოში ყველაზე მდიდარ ბიზნესმენზე, კოსმეტიკური ინდუსტრიის კიდევ ერთი დიდი ქალბატონის, ელიზაბეტ არდენის ცნობილ კონკურენტზე.

თამარა თუმაოვა (Toumanishvili) (1919-1996) ცნობილი ამერიკელი პრიმა-ბალერინა იყო. მისმა თანამემამულემ, ემიგრანტმა ქორეოგრაფმა ჯორჯ ბალანჩინმა, თამარა აშშ-ში თავისი სპექტაკლების ვარსკვლავი გახდა. თუმანოვა ასევე გამოჩნდა ექვს პოლიფუნდურ ფილმში 1944-1970 წლებში. მისი დებოუტი კინოში შედგა 1944 წელს გრეგორი პეკთან ერთად. კონსტანტინე სიდამონ-ერისტოფი Constantine Sidamon-Eristoff (1930 – 2011) დაქორწინდა ამერიკელი მაგნატის Henry Phipps-ის შვილიშვილზე, ამერიკის უმდიდრესი კაცის კარნეგის მეგობარზე, და გახდა ნიუ-იორკის ტრანსპორტის უფროსი (ვიცემერი). მისი ვაჟი, Andrew P. Sidamon-Eristoff, რესპუბლიკელი ადვოკატი, აგრძელებს კარიერას და იყო ნიუ-იორკის ხაზინის კომისარი 2003-2006 წლებში მერის ჯულიანის დროს.

გერმანიაში ქართული კოლონია პატარა იყო, მაგრამ გავლენიანი. ახალგაზრდები სწავლობდნენ გერმანიის უნივერსიტეტებში და მიიღეს დოქტორის ხარისხი. ზოგიერთ გერმანელ გენერალს და ნაციტურ იდეოლოგებსაც კი, განსაკუთრებით ალფრედ როზენბერგსა და არნო შიკედანცს, კარგი ურთიერთობა ჰქონდათ ქართულ ინტელიგენციასთან. ქართველთა შორის ყველაზე პატივსაცემი გერმანელები იყვნენ პოლკოვნიკი ვერნერ ფონ შულენბურგი და გენერალი კრეს ფონ კრესენშტაინი. გერმანიაში გავლენიან ქართველებს შორის იყო სიმენსის ინჟინერი მიხეილ ყაუჩხიშვილი.

კონსტანტინე გამსახურდია (1893-1975), ქართველი მწერალი და საზოგადო მოღვაწე, სწავლობდა პეტერბურგში და 1918 წელს მიიღო დოქტორის ხარისხი ბერლინის უნივერსიტეტში. როგორც რუსი, ის მცირე ხნით ინტერნირებული იყო ბავარიაში, სადაც თომას მანი მას შოკოლადებს უგზავნიდა. წითელ საქართველოში რომ დაბრუნდა, დააპატიმრეს და გადაასახლეს. საბოლოოდ, მან მიიღო ლავრენტი ბერიას მფარველობა და შეძლო ისტორიულ საკითხებზე წერა განეხსლებინა, თუმცა იძულებული გახდა პოლიტიკური საკითხებისთვის ყურადღება არ მიექცია და გაჩუმებულიყო.

გრიგოლ რობაქიძე (1880-1962) 1900 წელს სწავლობდა ტარტუს (ესტონეთი), შემდეგ კი ლაიფციგის (გერმანია) უნივერსიტეტში. ფრიდრიხ ნიცშეს გავლენით რობაქიძის პროზა გამოირჩეოდა „მითოლოგიური არქეტიპებისა და რელიგიაციის ძიებით ერის ცხოვრებაში“. 1930 წელს გადავიდა გერმანიაში, მეორე მსოფლიო ომის დროს მონაწილეობდა საქართველოს დამოუკიდებლობის კომიტეტში. ომის შემდეგ მისი ნიგნები ბენიტო მუსოლინისა და ადოლფ ჰიტლერის შესახებ ნაციზმისადმი სიმპათიისა და მხარდაჭერის გამომხატველად იყო მიჩნეული.

პოლონეთში ქართველების უმეტესობა მიიღეს პოლონეთის ჯარში¹. პოლონეთი 100 წელზე მეტი ხნის განმავლობაში რუსეთის მმართველობის ქვეშ იყო და კარგად ესმოდა ქართველი ხალხის ტრაგედია. პილსუდსკი მიესალმა ქართველ ოფიცრებს, რომლებიც მას სჭირდებოდა რუსეთთან მომავალ ომში. პოლონელები იცავდნენ ევროპას „კომუნისტური ინფექციისგან“. ამერიკელებმა მთლიანად უზრუნველყვეს პოლონეთის არმიის აღჭურვა. ათასობით მოხალისე მთელი მსოფლიოდან წავიდა პოლონეთის მხარდასაჭერად. პოლონეთში გამოჩენილი ქართველი გენერლები იყვნენ კონიაშვილი, ქუთათელაძე, ჩხეიძე, ზაქარიაძე, ლომიძე, ბაქრაძე, ყაზბეგი, თევზაძე, ადმირალი იყი თუმანიშვილი და სხვები. ქართველ ოფიცრებს შორის იყო მომავალი ოთხვარსკვლავიანი ამერიკელი გენერლის ჯონ მალხაზ შალიკაშვილის მამა. 1940 წელს კატინში დახვრეტილებს შორის იყო მაიორი გიორგი მამალაძე, პოლონეთის არმიის ოფიცერი, რომელიც 1939 წელს იბრძოდა როგორც გერმანიის, ისე საბჭოთა არმიის წინააღმდეგ. მღვდელი ფერაძე პოლონეთის ეროვნული გმირი და ნმინდანი გახდა, აუშვიცის პატიმრის ნაცვლად ნებაყოფლობით სიკვდილი არჩია.

საქართველოს სოციალისტური რესპუბლიკა

მსოფლიომ დიდწილად უგულებელყო საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების ძალადობრივი დამყარება. შესაძლოა ეს იმიტომ მოხდა, რომ ევროპელებისთვის ეს იყო სოციალ-დემოკრატიული პარტიის ერთი ფრაქციის შეცვლა მეორით, მენშევიკების – ბოლშევიკებით. ნოე ჟორდანიას ლენინის უფროსი მეგობარი და სტალინის მასწავლებელი იყო. ორიოდ წლის წინ ჩხეიძე, ჩხენკელი, ნერეთელი, რამიშვილი და ა. შ. იყვნენ სანკტ-პეტერბურგში რუსეთის რევოლუციის გამოჩენილი მოღვაწეები, სახელმწიფო სათათბიროსა და დროებითი მთავრობის წევრები². გარდა ამისა, სწორედ ამ

¹ 1918 წელს, დამოუკიდებლობისთანავე, საქართველოს მთავრობამ ჩამოაყალიბა პოლონური შენაერთები, შეაიარაღა, შემოსა, ჩააცვა და დამოუკიდებლობის გამოცხადებისთანავე გააზავნა პოლონეთში. მანამდე გურულ რაზმებთან ერთად დანაყოფები ასრულებდნენ საქართველოს სარდლობის ბრძანებებს, საქართველოს ქალაქებში წესრიგის დაცვას.

² მოლოტოვი ამბობდა: „მენშევიკ ლიდერებს პარლამენტში ქართულად საუბარი არ შეეძლოთ, რადგან რუსულად ლაპარაკობდნენ, მაგრამ რუსურ-თან აწარმოებდნენ ოფიციალურ მიმოწერას ფრანგულად“.

დროს გამოცხადდა რუსეთში ახალი ეკონომიკური პოლიტიკა, შემცირდა ბოლშევიკური რიტორიკა, გლახობამ გამდიდრება დაიწყო, რესტორნები ამუშავდა. მიუხედავად იმისა, რომ ჯარები რუსული იყო, ადგილობრივი ადმინისტრაცია და უმაღლესი მეთაურები ქართველები იყვნენ, რუსული რუბლი საერთოდ არ იყო ბრუნვაში. მასობრივი რეპრესიებისა და საბჭოთა იძულებითი რუსიფიკაციის პოლიტიკის შესახებ მაშინ საქართველოში არავინ იცოდა. ზოგადად, ოკუპაციის შემდეგ საბჭოთა საქართველო იმავე მდგომარეობაში იყო, როგორც ბოლო 2-3 საუკუნე, როცა ირანის პროვინციების უმეტესობას ქართველი გამგებლები ჰყავდა და ლაშქარს ქართველი გენერლები ხელმძღვანელობდნენ (იგივე თურქეთში). როგორც რეიფილდი წერდა თავის წიგნში „საქართველოს ისტორია“ (2012): „სტალინთან და ბერიასთან ერთად მოსკოვში ქართველები მართავდნენ საბჭოთა იმპერიას“.

თუმცა, ბოლშევიკური პარტიის წევრები, „წითელი“ ქართველებიც კი არ გამოირჩეოდნენ დისციპლინისადმი მიდრეკილებით. გასაკვირია, რომ არავის დაუყენებია საკითხი „საქართველოს დამოუკიდებლობის აქტის“ გაუქმების შესახებ და, პირიქით, ბოლშევიკები (სტალინი) ქართული ენის, როგორც სახელმწიფო ენის გაძლიერების კენ მოუწოდნენ. საქართველოს ბოლშევიკების ლიდერები – ბუდუ მდივანი, მიხეილ ოკუჯავა (პოეტ ბულატ ოკუჯავას მამა) და ფილიპ მახარაძე (ჟორდანიასთან ერთად სწავლობდა ვარშავის ვეტერინარულ ინსტიტუტში) – რესპუბლიკების უფრო მეტ ავტონომიის მომხრენი იყვნენ. მათ მოსკოვის პარტიის ლიდერებისთვის მიუღებელი მოთხოვნები წამოაყენეს, მაგალითად, ქართული ჯარის არსებობა, ქართული ფულის შემოღება, საქართველოს ნაწილობრივი საგარეო და სრული კულტურული დამოუკიდებლობა. მახარაძის მიერ ხელმოწერილ ზოგიერთ ბრძანებულებას ჩვეულებრივ თავშეკავებულმა სტალინმაც კი „ველური“ უწოდა. მაგალითად, „1922 წლის 31 მარტიდან საქართველოს რესპუბლიკის საზღვრები გამოცხადებულია დახურულად და შეჩერებულია ლტოლვილთა შემდგომი შემოდინება საქართველოს სსრ-ის ტერიტორიაზე“. ან: „საქართველოს მოქალაქეობას კარგავს საქართველოს მოქალაქე, თუ ის დაქორწინდება უცხოელზე“, თუნდაც სხვა საბჭოთა რესპუბლიკის მოქალაქეზე. გავრცელდა საგარეო ვაჭრობის მონოპოლიის დარღვევის შემთხვევები, იდებოდა საეჭვო გარიგებები და ფულადი ნაკადები კარგავდა გამჭვირვალობას¹. ქართული

¹ საინტერესოა, რომ სწორედ იმ დროს სტალინის „შემთხვევითი“ სანდო მეგობარი კამო (ტერ-პეტროსიანი), რომელიც გერმანიის ფსიქიატრიული საავადმყოფოდან დაბრუნების არ აიყვანეს არც გენერალური შტაბის აკადემიაში და არც ჩეკას საგარეო განყოფილებაში. „ზაკებუროელი ამხანაგების თხოვნით“ „პერსონალის გაძლიერების მიზნით“ ის გადაიყვანეს საქართველოს ფინანსთა სახალხო კომისარიატის კონტროლის განყოფილებაში. მანამდე მან მოსკოვში არაჩვეულებრივი სპეცდანიშნულების ნაწილები ჩამოაყალიბა. იქ მსახურობისას სტალინის მეუღლის ძმამ, ფედორ ალილუევმა, ფსიქიკური ტრავმა მიიღო და

პარტიული ელიტა აშკარად არ იყო ფანატიკოსი პროკომუნისტი. ჭორების თანახმად, მდივანი პარიზშიც კი გაემგზავრა და ვეშაპელის ფული გადასცა ემიგრანტული ჟურნალის გამოსაცემად¹.

მდივანმა გააპროტესტა უკრაინის, ბელორუსისა და ამიერკავკასიის ფედერაციის რსფსრ-ში ავტონომიურ რესპუბლიკებად შესვლა, ეს გეგმა პლენუმის დანებამდე ბოლო მომენტში შეიცვალა და გამოცხადდა სსრკ-ს შექმნა, რომელშიც შევიდოდა 16 რესპუბლიკა თანაბარი უფლებებით². უფრო მეტიც, რკპ (ბ) ცენტრალური კომიტეტის პლენუმმა მიიღო ილიჩის მიერ შესწორებულ პროექტი, რომლის თანახმადაც თითოეულ რესპუბლიკას უფლება ჰქონდა ცალმხრივად გამოსულიყო კავშირიდან³. ქართველების აზრით, ეს დიდი გამარჯვება იყო. „თავიდან (ლენინის გარეშე), – აცხადებდა მდივანი, – დერჟიმორდულად გვცემდნენ, დაცინვით. შემდეგ კი, როდესაც ლენინი ჩაერია, ჩვენი შეხვედრისა და დეტალური ინფორმაციის შემდეგ, საქმემ კომუნისტური გონების მიმართულებით გადაინაცვლა“⁴.

სიცოცხლის ბოლომდე ინვალიდი დარჩა. მიქოიანის თქმით, ეს მოხდა პერსონალის ერთგულების მკაცრი შემოწმების შედეგად. ახლა არავინ იცის, რატომ გაგზავნეს კამო საქართველოში, მაგრამ ყველაფერი იმით დასრულდა, რომ 1922 წელს იგი ტრაგიკულად დაიღუპა თბილისში, ვერის დაღმართზე, როდესაც ველოსიპედით შეუვარდა სატვირთო მანქანას.

- ¹ 1926 წელს მერაბიშვილმა, ბერიას აგენტმა, ესროლა ვეშაპელს ტაქსში, მაგრამ საფრანგეთის სასამართლომ გაამართლა.
- ² 1921 წელს აფხაზეთი და აჭარა საქართველოს შემადგენლობაში ავტონომიურ რესპუბლიკებად ჩამოყალიბდა. სამხრეთ ოსეთის რევოლუციურმა კომიტეტმაც მოითხოვა რესპუბლიკის შექმნა და ქალაქ ცხინვალის დედაქალაქად გადაქცევა, სადაც აღწერის მიხედვით მხოლოდ რამდენიმე ოსური ოჯახი ცხოვრობდა. მოსკოვში „რესპუბლიკის“ სტატუსზე უარი მიიღეს და რადგან „სამხრეთ ოსეთის“ კონცეფცია ისტორიაში არ არსებობდა. რუსეთში ოსეთის ტერიტორია 2-ჯერ დიდი იყო და ასევე მხოლოდ რეგიონს წარმოადგენდა. არტაშ გეურქოვი, მიქოიანის სიმამრი, 1932-1937 წლებში იყო საქართველოს კომპარტიის აჭარის რაიკომის პირველი მდივანი. დაკავების მოლოდინში თავი მოიკლა.
- ³ გარდა ამისა, მხოლოდ საქართველოსა და სომხეთისთვის 1936 წლის კონსტიტუციაში ნათქვამია, რომ „საქართველოში სახელმწიფო ენა ქართულია/სომხური“. სწორედ სკკპ ცენტრალური კომიტეტის დირექტივამ შეცვალა ეს ჩანაწერი 1978 წელს „რუსულის (და სხვა ენების) თავისუფლად გამოყენებაზე საქართველოს სახელმწიფო დაწესებულებებში“, რამაც გამოიწვია მასობრივი პროტესტი საქართველოში. და პოლიტიკურად (ბრეჟნევი) გადანწყვიტა დაეტოვებინა ისე, როგორც იყო, მხოლოდ საქართველოსა და სომხეთისთვის.
- ⁴ 1936 წელს გაზეთმა „იზვესტიამ“ გამოაქვეყნა ცენტრალური კომიტეტის დადგენილება ამიერკავკასიის რამდენიმე ქალაქს – ტფილისს, და სხვებს დაერქვას თბილისი, ახალციხე, ბათუმი, მცხეთა, ასევე ერევანს – ერევანი. „იმპერიული“ სახელების ნაციონალური სახელებით შეცვლა.

„იდეოლოგიური მუშაობის გასაძლერებლად“ მოსკოვმა ორჯონიკიძე საქმეში გასარკვევად 1922 წელს თბილისში გაგზავნა. ორჯონიკიძეს საჯაროდ აშანტაჟებდნენ და კორუფციაში ადანაშაულებდნენ (თურმე სერგო ჩრდილოეთ კავკასიის უხუცესისგან ცხენით დასაჩუქრდა და მასზე ამხედრებული თბილისში ჯირითობდა). სერგოს რეაქცია მყისიერი იყო, ამხანაგს ყბაში მუშტი დაარტყა და დაჰპირდა „ყველა შოვინისტის დათხოვას და ახალგაზრდებით ჩანაცვლებას“. საქართველოს კომპარტიის ცენტრალურმა კომიტეტმა თითქმის მთლიანად დატოვა თანამდებობა და ორჯონიკიძის წინააღმდეგ საჩივარი გაუგზავნა რკპ(ბ) ცენტრალურ კომიტეტს. ნომებერში პოლიტბიურომ კონფლიქტის გამოსაძიებლად გადაწყვიტა საქართველოში გამოეგზავნა კომისია ძერჟინსკის ხელმძღვანელობით. დაბრუნების შემდეგ ჩეკას ხელმძღვანელმა ლენინს წარუდგინა მოხსენება, რომლის მიხედვითაც სერგოს საქციელი „შეესაბამებოდა რუსეთის კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის დირექტივებს და სრულიად სწორი იყო“. ლენინი აღშფოთებული იყო იმით, რომ კომისიას „არ ესმოდა ის პოლიტიკური უსამართლობა, რომელიც ჩადენილი იყო ამ შემთხვევაში ქართველ კომუნისტებთან მიმართებაში“. ლენინმა დაგმო „სოციალ-შოვინიზმი“, მოითხოვა „ორჯონიკიძის სამაგალითო დასჯა“ და მდივანს სწერდა: „ძვირფასო ამხანაგებო, მთელი გულით მივყვები თქვენს საქმეს. აღშფოთებული ვარ ორჯონიკიძის უხეშობით, სტალინისა და ძერჟინსკის გულგრილობით. მე ვამზადებ შენიშვნას და გამოსვლას“. თუმცა, ილიჩის მდგომარეობა გაუარესდა, მეორე ინსულტმა დაარტყა. მდივანი და სხვები შოვინიზმში დაადანაშაულეს. ყრილობაზე სიტყვით გამოსვლისას სტალინმა თქვა: „ქართველთა ნაწილს შორის... დაიბადა და ვითარდება იდეა – არ მივაქციოთ ყურადღება პატარა ეროვნებებს – ისინი ნაკლებად კულტურულები არიან, ამბობენ, ნაკლებად განვითარებულები და ამიტომ მათთვის ანგარიშის განწევა არა საჭირო. მე მგონია, რომ ზოგიერთ ამხანაგში, რომლებიც მუშაობენ ტერიტორიის გარკვეულ ნაწილზე, რომელსაც საქართველო ჰქვია, იქ, ბოლო სართულზე, როგორც ჩანს, ყველაფერი რიგზე არ არის“. შედეგად, რეპრესირებულ იქნა ბუდუ მდივანი და კოტე ცინცაძე¹, „უკლონისტებისა და ნაციონალისტების“ ჯგუფი. ჯერჯერობით ისინი გადაიყვანეს კავკასიიდან სხვა მაღალ თანამდებობებზე (ტროცკისტობის გამო 1937 წელს მდივანი დახვრიტეს და ამავე დროს დახვრიტეს მისი ცოლი, ოთხი ვაჟი და ქალიშვილი).

წინააღმდეგობა არ შეუწყვეტიათ ანტიბოლშევიკებსაც. 1924 წლის აჯანყებას ხელმძღვანელობდნენ პირველი მსოფლიო ომის ყოფილი მოხალ-

¹ ჩეკას უფროსი ცინცაძე ყოფილი ყაჩაღი იყო, მდივანი კი – ხელოვანი და ნამდვილი თამადა, რომელიც განთქმული იყო თავისი პატრიოტული სადღეგრძელოებით. მოსკოვის ბრძანებით მან დანიშნა სტალინის დედის, კეკეს, დაცვა. კითხვაზე: „რისთვის არის ეს საჭირო?“ მან უპასუხა: „რომ სხვა სტალინი არ გააჩინოს“.

ისეები, სარიკამიშის თავდაცვისა და ბარათოვის ლაშქრობის მონაწილეები მესოპოტამიაში, ქაქუცა ჩოლოყაშვილი და ვალიკო ჯუღელი, რომელმაც სწავლა მიატოვა ფრანგულ სამხედრო სკოლაში Saint Syr და ორივე ფარულად დაბრუნდა საქართველოში. ჩეკამ დახვრიტა ვალიკო ჯუღელი და 14 ყოფილი ოფიცერი – გენერლები აფხაზი, წულუკიძე, ანდრონიკაშვილი, პოლკოვნიკები მუსხელიშვილი, ხიმშიაშვილი, ზანდუკელი, ბაგრატიონ-მუხრანსკი, ყარალაშვილი, კერესელიძე, ქუთათელაძე, მაჭავარიანი¹ და ა. შ. დახვრიტეს ჩოლოყაშვილის დედა და ცოლი. 1924 წლის ივლისში ძერჟინსკიმ საქართველოს დამფუძნებელი კრების 11 ყოფილი წევრის სიკვდილით დასჯა ბრძანა, რომელთა დაკრძალვის ადგილიც კი უცნობია. სტალინმაც კი გაგზავნა შეტყობინებები სიკვდილით დასჯის შეჩერების შესახებ. ორჯონიკიძემ ცკ-ს მოახსენა: „ჩვენ ჩავატარეთ მასობრივი დახრეტა: ალბათ, ცოტა გადავაჭარბეთ, მაგრამ ახლა ამის გამოსწორება შეუძლებელია“. ბერიას კაბინეტში აჯანყების მეთაურმა თავადმა ანდრონიკაშვილმა დაწერა ბრძანება ცეცხლის შეწყვეტის შესახებ. სამაგიეროდ, 1924 წლის ოქტომბერში აჯანყების ჩახშობის მეთოდების გამო მთელი ბრალი საქართველოს ჩეკას ხელმძღვანელობას დაეკისრა და ისინი დახვრიტეს, აჯანყების ყველა მონაწილეს საქართველოს სახალხო კომისართა საბჭომ ამნისტია გამოუცხადა². სრული ამნისტის გასატარებლად და მომხდარის მიზეზების გამოსაკვლევად 1925 წელს საქართველოში კალინინი ჩამოვიდა. სულ 500-მდე ადამიანი დახვრიტეს სასამართლოს გარეშე, დააპატიმრეს უნივერსიტეტის რექტორი ივ. ჯავახიშვილი (საბოლოოდ დახვრიტეს 1937 წელს). ევროპა მოთმინებით მოეკიდა ამ მოვლენებს. კლარა ცეტკინი სწორედ რეპრესიების მწვერვალზე ეწვია საქართველოს რეგიონს გურიაში და უცხოურ გაზეთებს თავის რეპორტაჟებში ცრუ ინფორმაციას აწვდიდა, რომ საქართველოში ყველა ბედნიერია საბჭოთა ხელისუფლების პირობებში, რომ მხოლოდ 320 (!) ადამიანი დახვრიტეს³. ბევრმა ევროპელმა ინტელექტუალმა თვალი დახუჭა სსრკ-ში ადამიანის უფლებების მდგომარეობაზე და ხელი შეუწყო

¹ ამ დანაშაულის სიმძიმიდან გამომდინარე, 1956 წელს, ცივი ომის მწვერვალზე, აშშ-ს კონგრესმა ჩაატარა სპეციალური მოსმენები ამ საქმეზე, მოწმეების გამოძახებით, ფიცის ქვეშ ჩვენების მიცემით და ა. შ.

² ვერიკო ანჯაფარიძე (1897-1987), ქაქუცა ჩოლოყაშვილის მოადგილის, შალვა ამირეჯიბის მეუღლე (რეჟისორ ჭიაურელის ცოლად გაყოლის შემდეგ) სოციალისტური შრომის გმირი გახდა, საბჭოთა კავშირის სახალხო არტისტი, სტალინის სამი პრემიის ლაურეატი და ლენინის ორდენის ოთხგზის კავალერი.

³ 1925 წელს იუნიკერსი F-13 აფრინდა თბილისის აეროდრომიდან და გაემართა სოხუმისკენ, მაგრამ 15 წუთის შემდეგ თვითმფრინავი მიწას დაენარცხა. „მოულოდნელად“ დაიღუპა ყველა მაღალი რანგის ჩეკისტი, მათ შორის პარტიის ამიერკავკასიის საოლქო კომიტეტის პირველი მდივანი მიასნიკოვი (მიასნიკიანი); სოლომონ მოგილევსკი, ზაკჩეკას ხელმძღვანელი, ბერიას შეფი, ძერჟინსკის ყოფილი მოადგილე; ათარბეკოვი (ატარბეკიანი), აფხაზეთის ჩეკას უფროსი, რომელმაც პირადად მოკლა ტყვე გენერლები. ტროცკი თბილისში ამხანაგების დაკრძალვაზე პირადად ჩამოვიდა.

კომუნისტურ „სამოთხეს“, თუმცა ამ სამოთხეში გადასვლის სურვილის არც ერთი შემთხვევა არ დაფიქსირებულა.

სტალინთან და ბერიასთან ერთად კრემლში, ნაკლებად ხისტი კოლექტივიზაციის პირობებში (მთიანი ლანდშაფტის გამო), ნაკლებად ინტენსიური ცენზურით, ნაკლები რეპრესიებით, მასიური ინდუსტრიალიზაციით და ა.შ. საქართველომ მიაღწია მსოფლიო ომამდე.

საქართველო მეორე მსოფლიო ომში 1939-1945 წ

გერმანიის შეტევა სსრკ-ს ცენტრალურ რაიონებში ისეთი სიჩქარით წარიმართა, რომ მოტორიზებული გერმანული ქვედანაყოფები ვერ ეწეოდნენ უკან დახეულ ქვეით პოლკებს (4-5 მილიონი საბჭოთა ჯარისკაცი) (ანუ, მთლიანობაში, ამ განწევის მთელი შეიარაღებული ძალები¹ ტყვედ ჩავარდნენ), და თუ სანვაგი იქნებოდა, ომი დამთავრდებოდა ცივი ამინდის დაწყებამდე დიდი ხნით ადრე. მაშასადამე, გერმანიის დარტყმის ერთ-ერთი მთავარი მიმართულება იყო კავკასია ნავთობის საბადოებით (კავკასიის ნავთობმა იხსნა სსრკ დამარცხებისგან, თუმცა ამის შესახებ არასოდეს დაწერილა²). სტალინმა მაშინვე გაგზავნა ბერია წინააღმდეგობის მოსაწყობად. ის გამომწვევად დადიოდა თბილისის ქუჩებში და ამალმობდა ქალაქის სამხედრო სულისკვეთებას.

1938 წლიდან 1-ლი და მე-2 ქართული მსროლელი დივიზიები (ეროვნული) გადაკეთდა 47-ე (სტალინის სახელობის) და 63-ე (ფრუნზეს სახელობის) სამთო მსროლელ დივიზიებად. 47-ე დივიზია თავდაცვას კავკასიის ქედსა და თურქეთის საზღვრებზე ატარებდა. 63-ე დივიზიამ ომის დაწყებისას ჩრდილოეთ ირანი დაიკავა, მაგრამ უკვე დეკემბერში იგი ყირიმში გადავიდა, ხოლო 1942 წელს, მხოლოდ ქერჩის შტურმის დროს, 63-ე და 224-ე ქართული მსროლელი დივიზიების დაახლოებით 100 ათასი ჯარისკაცი (ჩამოყალიბდა ქ. 1941 საპატიო სახელწოდებით „ქართველი“) დაბომბვის ქვეშ მოექცა. მეჯლისმა 600-მეტრიან ფრონტზე პოლკი მოათავსა და მორალის შესანარჩუნებლად თხრა აკრძალა. შედეგი იყო კატასტროფიული. დივიზიის მეთაური პოლკოვნიკი ვინოგრადოვი დააპატიმრეს, ფრონტი დაშალეს, ფრონტის მეთაური გენერალი კოზლოვი და სამხედრო საბჭოს წევრი მეხლისი ჩამოაცილეს და დააქვეითეს.

¹ სსრკ-ს მთელი ევროპული ნაწილის დატყვევებისა და რამდენიმე მილიონი ჯარისკაცის ჩაბარების შემდეგ, გასაკვირია, რომ დანარჩენ ტერიტორიაზე არ დაფიქსირებულა ანტისამთავრობო პროტესტის არც ერთი (!) შემთხვევა.

² შტემენკოს მემუარებიდან ცნობილია, რომ სტალინმა გამართა სპეციალური კრება ჩერჩილის წინადადებაზე ირანიდან საქართველოს პრევენციული ბრიტანული ოკუპაციის შესახებ იმ შემთხვევაში, თუ გერმანიის შეტევა კავკასიაში გაგრძელდებოდა.

კოზლოვმა ვერ გაბედა მეხლისთან კამათი, რისთვისაც სტალინმა საყვედური გამოთქვა კრემლში გამართულ პირად შეხვედრაზე მისი გადადგომის შემდეგ.

საერთო ჯამში, საქართველოს 500-750 ათასი მცხოვრები მობილიზებული იყო საბჭოთა ჯარში (მთლიანი მოსახლეობის 17-24%, ანუ მეტია, ვიდრე გერმანიაში¹) და 300 ათასი დაილუპა ან ინვალიდი გახდა (დემოგრაფიული კატასტროფა 3,6 მილიონი მოსახლეობისთვის 1940 წელს)². მთელი ომის განმავლობაში 156 ქართველი გახდა საბჭოთა კავშირის გმირი³.

ვანო ნანუაშვილის წიგნის „რა უნდა იცოდეს ყველამ თავისუფალ სამყაროში რუსეთის შესახებ“ ავტორის თქმით, დასავლეთი პირველ და მეორე მსოფლიო ომებში რუსეთთან ბრძოლაში ერთი და იმავე მიზეზით დამარცხდა. სამოქალაქო ომის დროსაც კი დასავლეთმა დადო ფსონი თეთრი გვარდის მოძრაობაზე, რომელმაც გამოაცხადა იმპერიის საზღვრების აღდგენა. მაგრამ რესპუბლიკების დამოუკიდებლობის აღიარების დეკრეტი, რომელიც არ ღირდა იმ ქალღმის ფასად, რომელზეც ის იყო დანერვილი, აცხებდა ბოლშევიკების რიგებს, როდესაც სტალინი ეროვნული კომიტეტის სახალხო კომისარი იყო. ნაცისტურ გერმანიას ასევე არ შეეძლო (ან არ სურდა) შეეთავაზებინა მიმზიდველი ეროვნული პოლიტიკა და, შესაბამისად, ვერ გამოიყენა უზარმაზარი პოტენციალი. ქართველ გენერლებს (სპირიდონ კედიას და სხვებს) სერიოზული კონფლიქტი ჰქონდათ ვლასოვთან, რომელიც მიზნად ისახავდა „იმპერიული“ ტერიტორიების გაფართოებას. ამრიგად, ეროვნულმა უმცირესობებმა მხარი დაუჭირეს სტალინს.

ზოგადად, გერმანელების ხანმოკლე კონტაქტმა კავკასიასთან ტრაგიკული შედეგები მოუტანა ადგილობრივ ხალხებს. 1943 წლის ზამთარში მილიონ-ნახევარი კალმიკი, ჩეჩენი, ინგუში, ბალყარელი და ყარაჩაელი

¹ როგორც შემდგომ საქართველოს მაშინდელმა პირველმა მდივანმა დანერა, მან პირადად სტალინს მიმართა, რომ 17% ძალიან ბევრია და რუსეთის ზოგიერთ რეგიონში მობილიზაციის პროცენტი 4-5%-ს არ აღემატება. სტალინმა დაავალა შესაბამის ორგანოებს ამ საკითხის შესწავლა და 1944 წელს საქართველოში მობილიზაცია შეწყდა. მეორე მხრივ, პოდკასტებში ხშირად ახსენებენ სეროვის მოგონებებს, რომ თბილისში 1941 წლის ივლისში ჩამოსვლისას მან თბილისის ქუჩებში უამრავი არამობილიზებული ახალგაზრდა დაინახა.

² პირველი მსოფლიო ომის დროს დაახლოებით 300 ათასი ჯარისკაცი და ოფიცერი ნებაყოფლობით გაემგზავრა რუსეთში ფრონტზე და მხოლოდ 40 ათასი დაბრუნდა.

³ 1943 წლის 5 ოქტომბრიდან 10 ოქტომბრის ჩათვლით ბატალიონმა კაპიტან ციციშვილის ხელმძღვანელობით, მიუხედავად მტრის უწყვეტი საჰაერო თავდასხმებისა და საარტილერიო დაბომბვისა, ააგო 360-მეტრიანი ხიდი დნეპერზე. პირველი ღამის განმავლობაში ხიდი 158 ტანკმა გადალახა და მთელი ამ ხნის დროს ხიდის ქვეშ ნაფე თავად 25 წლის ციციშვილი იდგა. ამისთვის გახდა საბჭოთა კავშირის გმირი, მოგვიანებით ტყვედ ჩავარდა, ომის შემდეგ კი ასწავლიდა უნივერსიტეტში.

გადასახლეს აზიაში. ყაბარდოელები ძირითადად შეინარჩუნეს. სეროვის¹ ხელმძღვანელობით ათასობით ადამიანი დაილუპა მატარებლის ვაგონებში ან შუა აზიის უკაცრიელ სტეპზე ჩასვლის შემდეგ. მიუხედავად იმისა, ზოგიერთი რუსი ავტორი წერს, რომ ეს გადასახლებები მათ სასიკეთოდ წაადგათ, რადგან სამხედროები ფრონტიდან გაიწვიეს და ოჯახებთან ერთად მშვიდობიან ზურგში წავიდნენ, რაც სხვებისთვის ოცნება იყო². ოფიციალურად, კავკასიელებს ბრალი ედებოდათ გერმანელებთან თანამშრომლობაში, მაგრამ ჩეჩნებისა და ინგუშების ტერიტორიაზე მხოლოდ რამდენიმე სოფელი იყო ოკუპირებული და მხოლოდ რამდენიმე თვის განმავლობაში, სულ რამდენიმე ათეულმა ჩეჩენმა ნახა ცოცხალი გერმანელი. მათ არ ინვედნენ საბჭოთა ჯარში, ვინაიდან არ ესმოდათ რუსული და არ ჭამდნენ ღორის ხორცს. ჩრდილოეთ კავკასიის ხალხები ცნობისმოყვარეობით შეხვდნენ გერმანულ ტანკებსა და ჯარისკაცებს. მათ აძლევდნენ ხილს, რძეს, წყალს. მსგავსი ფოტოები ფართოდ გავრცელდა ნაცისტური პროპაგანდის მიერ. გერმანიის მითითებით, ყარაჩაელებს იარაღის ტარების უფლება მიეცათ.

¹ საუკეთესო იმპერიულ ტრადიციებში, უთანხმოების გაღვივების მიზნით, პოპულარული გახდა გენერალ გვიშიანის დადანაშაულება ჩრდილოკავკასიელი ხალხების განდევნის ორგანიზებაში. თუმცა, 2017 წელს გამოქვეყნდა სუკის პირველი თავმჯდომარის სეროვის მემუარები (1953 წელს იკავებდა ბერიას მოადგილის თანამდებობას). სეროვის შვილებმა ავტოფარეხის შეკეთებისას კედელში იპოვეს ხელნაწერები-მოგონებები, სადაც სეროვი სიამაყით აღნიშნავდა თავის მთავარ როლზე ჩრდილო კავკასიის „წმენდისას“, მით უმეტეს, რომ ამ გადასახლებებისათვის სუვოროვის I ხარისხის ორდენი მიიღო. და სტავროპოლის ტერიტორიის მდივანი იმ დროს იყო „ნაცრისფერი კარდინალი“ სუსლოვი. სეროვმა აიძულა თვით ქობულოვიც კი მოენერა ხელი ყირიმიდან სომხების დეპორტაციაზე. სეროვს სურდა დაეტოვებინა ბულგარელები და ბერძნები, რადგან თვლიდა, რომ ისინი მშვიდად იქცეოდნენ, მაგრამ ქობულოვმა ხელი მოანერა „ყოვლისმომცველ“ ბრძანებას სომხების, ბულგარელებისა და ბერძნების განდევნის შესახებ. სეროვის „დამსახურებას“ კავკასიელების განდევნაში ცენტრალურ ტელევიზიაშიც არ უარყოფენ. უფრო მეტიც, იძულებითი მიგრაციის ამ „ფასდაუდებელი“ გამოცდილების გამო იყო, რომ სეროვი დაინიშნა ყუბოვის მოადგილედ ზურგში, რათა მოეწყო გერმანელების გადასახლება დასავლეთში, ხოლო გერმანელი მეცნიერების სსრკ-ში. სწორედ მისი დასამენის საფუძველზე იქნა რეპრესირებული ყუბოვი ქონების ვაგონებით ექსპორტის გამო. სწორედ ყუბოვისა და სეროვის კინფლიქტის გამოსაძიებლად გაგზავნა მალენკოვმა იგნატოვი.

² პრინციპში, ხალხი მათი უფლებების გამო არ გაოცებულა. პარტიული და ეკონომიკური აქტივისტები გადასახლებაში წავიდნენ სპეციალური კომფორტული ვაგონებით და ჩეჩნები დარჩნენ იქ, როგორც საბჭოთა ხალხი. არ არსებობს იმის მტკიცებულება, რომ მათ აეკრძალათ ადგილობრივ პარტიულ ორგანიზაციებში ან არჩევნებში მონაწილეობა.

მხოლოდ ერთი აფხაზური სოფელი დაიპყრეს გერმანელებმა კავკასიის სამხრეთ კალთაზე და მას ახალი სახელიც კი დაარქვეს – Einodsbach. ასევე სამხედრო სამსახურისაგან გათავისუფლდნენ სვანები, აჭარლები და ხევსურები, რადგან მათ რუსული არ ესმოდათ და ბრძანებებს ვერ ასრულებდნენ (მაგრამ მობილიზებულად ითვლებოდნენ და სტრატეგიულ სიმაღლეებზე საცხოვრებელ ადგილთან ახლობლად მსახურობდნენ). მაგრამ იგივე არგუმენტები აზერბაიჯანელების, თათრების და უზბეკების მიმართ არ მუშაობდა და ისინი მასიურად მობილიზებულნი იყვნენ ჯარში. 1944 წელს საქართველოდან გადაასახლეს ყირიმელი თათრები, მესხი თურქები, ბერძნები (სამოქალაქო ომის დროს ოდესისა და სევასტოპოლის ბერძნული ოკუპაციის გამო), ქურთები და ბოშები. იყო გამონაკლისები – საქართველოს ადმინისტრაცია ეწინააღმდეგებოდა ქისტი ჩეჩნების გადასახლებას. როგორც ყარაჩაელი ისტორიკოსი ჩომაევი წერს, ეს გამოწვეული იყო სტალინ-ბერიას მიერ „დიდი საქართველოს“ ჩამოყალიბების გეგმებით¹. იგეგმებოდა ყირიმის ადმინისტრაციული დაქვემდებარება საქართველოსთვის. მიუხედავად იმისა, რომ ეს მიგრაცია განხორციელდა თურქეთის შემოსევის მოსამზადებლად, ისევე როგორც განხორციელდა ირანში შეჭრა².

ქართველები (ემიგრანტები) ფრონტის მეორე მხარესაც აქტიურობდნენ. რევოლუციის შემდეგ ქართველ ემიგრანტთა დიდმა ნაწილმა განათლება

¹ ამ ვარაუდებს ფაქტები არ ადასტურებს: ბოლშევიკების საქართველოში შემოსვლის დროს (და მანამდე დიდი ხნით ადრე), სოჭი-ტუაფსეს რეგიონი და კავკასიის უმაღლესი მთა ელბრუსი საქართველოს ეკუთვნოდა, მაგრამ გადაეცა რუსეთის ფედერაციას, არარსებობდა ოსეთი, შეიქმნა სამხრეთ ოსეთი, ბორჩალო და ზაქათალა გადაეცა აზერბაიჯანს (თუმცა სტალინი დაჰპირდა ჩარკვიანს ამ ტერიტორიების დაბრუნებას, თუ მოხდებოდა ირანის აზერბაიჯანის ანექსია), ლორე გადაეცა სომხეთს, ტაო-კლარჯეთ და ყარსი ბათუმში გაცვალეს. აფხაზეთის სეპარატიზმს მხარს უჭერდნენ მთელი საბჭოთა პერიოდის განმავლობაში. როდესაც სომხეთის პირველმა მდივანმა ხანჯიანმა 1936 წელს დააყენა საკითხი ახალციხისა და ახალქალაქის რეგიონების საქართველოდან გადმოცემის შესახებ.

² მაგრამ სავარაუდოა, რომ სტალინს შეგნებულად არ უნდოდა კონსტანტინოპოლის რუსეთთან ანექსია, რადგან სურდა საქართველოს შენარჩუნება იმპერიის პერიფერიაში, რადგან ცენტრალური რუსეთისაკენ მიმავალი გზა მომავალში საქართველოსათვის დამოუკიდებლობის აღდგენის ნებისმიერ შანსს გამორიცხავდა. როგორც ლატინინამ აღნიშნა, სწორედ ამ გზის გასანმენდად მოეწყო ჩერქეზების გენოციდი, ხოლო ბალტიისპირეთის ქვეყნებში რუსების 40% ჩასახლდა.

მიიღო გერმანიის უნივერსიტეტებში და მეგობრული კავშირი ჰქონდა ნაცისტ იდეოლოგებთან. გერმანიაში საქართველოს ეროვნულ კომიტეტს ხელმძღვანელობდნენ სპირიდონი (ის შეხვდა ჰიტლერს და გარდაიცვალა 1952 წელს ფანჯრიდან გადმოვარდნის შედეგად) და მიხეილ კედია, ჰაიდელბერგისა და ბერლინის უნივერსიტეტების პროფესორების მიხეილ წერეთლის, ლეო კერესელიძის, პროფესორ ზურაბ ავალიშვილის მონაწილეობით. ასევე შალვა ამირეჯიბი, ბერლინის უნივერსიტეტის დოქტორი შალვა მაღლაკელიძე, ლაიფციგის უნივერსიტეტის დოქტორი ლადო ახმეტელი და ბაგრატიონ-მუხრანსკი. გერმანელებს ჰყავდათ ორი ჯგუფი, რომლებიც ჰიტლერს ურჩევდნენ, როგორ ემართა კავკასიის რეგიონი. პირველი ჯგუფის კავკასიის ადმინისტრაცია თავად კავკასიელებმა აიღეს და შედგებოდა ოკუპირებული ტერიტორიების რაიხის მინისტრის ალფრედ როზენბერგისაგან, ერიხ კოხისგან, რომელიც იყო გერმანიის პროკონსული უკრაინაში და არნო შიკედანცისგან Schikedanz, ნაცისტური პარტიის გაზეთის „Voelkischer Beobachter“ -ის ჟურნალისტი, რომელიც ჰიტლერმა დანიშნა რაიხსკომისარ „კავკაზში“ 1200 კაციანი შტაბით (შიკედანცმა დაიწყო თბილისში მისი რეზიდენციის რეკონსტრუქციის დაგეგმვა). მეცნიერი ალექსანდრე ნიკურაძე (ფსევდონიმით A. S(Z)anders), რომელიც სწავლობდა გერმანიაში, მეგობრობდა როზენბერგთან და არნო შიკედანცთან. 1918 წელს თბილისის გენერალ-გუბერნატორის, მაღლაკელიძის მეუღლე ბალტიისპირელი გერმანელი იყო და მისი მეშვეობით ბალტიელი გერმანელის ალფრედ როზენბერგის პირადი მეგობარი გახლდათ. რაიხის აღმოსავლეთის სამინისტროს საქართველოს განყოფილების უფროსად დანიშნადოქტორი გიორგი მაღალაოვ-მაღლაშვილი, ასევე როზენბერგის მეგობარი. იენის უნივერსიტეტის პროფესორი მიხეილ ახმეტელი, რაიხის იმპერიული უშიშროების უფროსის, ვალტერ შელენბერგის მეგობარი, ხელმძღვანელობდა Wannsee SS კვლევით ინსტიტუტს ნაცისტური იდეოლოგიის დარგში, რომელიც სწავლობდა ოკულტიზმს, სსრკ-სა და საქართველოს ოკულტურ ისტორიას. როზენბერგი ასევე ხვდებოდა სომეხ ემიგრანტს ხატისიანეს (სომხეთის ყოფილი პრემიერ-მინისტრი, თბილისის მერი). დრო კანაიანი მეგობრობდა ბორმანთან და მის ოჯახთან.

გერმანელი ადმინისტრატორების კიდევ ერთი ჯგუფი, რომელიც შედგებოდა სამხედრო და ეკონომიკური სპეციალისტებისგან და არა პარტიული ფუნქციონერებისგან, მოითხოვდა კავკასიის ავტონომიაში კიდევ უფრო ნაკლებ ჩარევას. „განთავისუფლება და არა გამარჯვება“ იყო მათი ლოზუნგი¹. ეს ჯგუფი, რომელსაც ხელმძღვანელობდა von Stauffenberg

¹ თუმცა, ამ ჯგუფების გარდა, იყო იტალიური მიმართულებაც. იტალიელ პრინციესა მარი ანტუანეტა პასკინზე დაქორწინებულ ი. ბაგრატიონს კავშირები ჰქონდა სავოიის სამეფო კართან და იტალიურ ორიენტაციას ემხრობოდა. მისი დახმარებით იტალიის სამხედრო სარდლობამ განიხილა ქართველ სამხედრო ტყვეთაგან

ფონ შტაუფენბერგი, 1944 წელს ფიურერის წინააღმდეგ შეთქმულების მომავალი მეთაური, შედგებოდა ექსპერტი ოტო ბრაუტიგანისგან Otto Brautigam, ყოფილი კონსული ხარკოვსა და ტფილისში, ორი სოფლის მეურნეობის ექსპერტი ოტო შილერისა Otto Schiller და გერჰარდ ფონ მენდესაგან Gerhard von Mende, დიპლომატი გრაფ ფონ შულენბურგისა Graf von Schulenburg, აღმოსავლეთმცოდნე თეოდორ ობერლანდერი Theodor Oberländer¹ და პოლიგლოტი, თბილისელი გერმანელი ვალტერ ფონ კუჩენბახისაგან Walter von Kutzschenbach².

თავად ჰიტლერმა გამოთქვა ეჭვები: „არ ვიცი, როგორ მოიქცევიან ეს ქართველები, ქართველები სუფთა კავკასიური ტომია, ალბათ სკანდინავიური სისხლის შერევიანაც კი... მე მხოლოდ მუსლიმებს ვთვლი საიმედოდ... მიუხედავად როზენბერგის ყველა განცხადებისა, სომხებსაც არ ვენდობი“. ნაცისტური პარტიის ხელმძღვანელობასთან, საგარეო საქმეთა სამინისტროსა და რაიხის იმპერიულ უშიშროებასთან პირადი კავშირების წყალობით, გერმანიის მიერ საფრანგეთის ოკუპაციის დროს დევნილობაში მყოფი საქართველოს მთავრობის არც ერთი წევრი არ იდევნებოდა. ვიშის მთავრობის დროს ქართველმა ემიგრანტებმა მოახერხეს გერმანელების დარწმუნება, რომ ქართველი ებრაელები რეალურად იყვნენ ეთნიკური ქართველები, რომლებიც უბრალოდ იუდაიზმის წეს-ჩვეულებებს მისდევდნენ. საფრანგეთში მყოფმა 650-ვე ქართველმა ებრაელმა დოკუმენტებიდან სიტყვა „ებრაელი“ ამოიღო.

ქართველთა არიული წარმომავლობის აღიარების მიზნით, ქართული ლეგიონი ჩამოყალიბდა ვერმახტში და არა სს-ში. გერმანელი ოფიცრები შვებულების დროს ინვესტდნენ ქართველ ოფიცრებს საკუთარ სახლებში, ქართველებს შეეძლოთ სწვოდნენ გერმანელ „ჯარისკაცთა სახლებს“, დაკრძალული იყვნენ გერმანულ სამხედრო სასაფლაოებზე და ა. შ. სრული თანასწორობა მიღწეულ იქნა 1944 წლის მარტში ვერმახტის გენერალური შტაბის ბრძანებით, მათ შორის შეეძლოთ ვერმახტის სამხრეების ტარება, გერმანული ჯილდო-

საკუთარი ქართული ლეგიონის შექმნის შესაძლებლობა, რამაც ბერლინში მწვავე პროტესტი გამოიწვია და ამ გეგმებს ბოლო მოეღო. ყოველ შემთხვევაში, ორივე ჯგუფი, მოკავშირეთა და ნაცისტების მომხრეები, საქართველოს ტერიტორიაზე ამზადდნენ მინისქვეშეთს ან მოკავშირეებთან, ან გერმანელებთან თანამშრომლობისთვის.

¹ ომის შემდეგ ობერლანდერი, რუსოფობი, ანტიკომუნისტი და გამოჩენილი ატლანტიკოსი, კონრად ადენაუერის კურთხეული მრჩეველი გახდა, მაგრამ 1960 წელს სსრკ-ს პროტესტის გამო იძულებული გახდა გადაამდგარიყო. კავკასიის ფრონტიდან პირადად იცნობდა ლეონიდ ბრეჟნევს, მარშალ გრეჩკოს, სუსლოვს.

² ფონ კუჩენბახის მეთაურობით შეიქმნა სპეციალური დანიშნულების დანაყოფი ბერგმანი.

ბის მიღება, მათ შორის რკინის ჯვრის მინიჭების უფლება. ამიერიდან გერმანელი ოფიცრები ვალდებული იყვნენ ქართველ ოფიცრებს მისალმებოდნენ.

ზოგადად, 100-200 ათას ქართველს გერმანული ფორმა ეცვა¹ (დაახლოებით 200 ქართველი, რომლებიც ნაცისტებთან თანამშრომლობდნენ, დახვრიტეს თავისუფალმა ფრანგებმა). იოაჰიმ ჰოფმანის „Kaukasien 1942-3“ (ფრაიბურგი, 1991) მიხედვით, გერმანიის დაზვერვამ სტალინურ რეჟიმში ჯაშუშებით შეაღწია და ბერიას წინააღმდეგ შეთქმულება მოაწყო. ავტორი ამტკიცებს, რომ გერმანელების საიდუმლო აგენტებიც კი იყვნენ საქართველოს შინაგან საქმეთა მინისტრი რაფავა, თავდაცვის საბჭოს თავმჯდომარე დადიანი და საქართველოს კომპარტიის პირველი მდივანი. ომი დასრულდა 1945 წელს, როდესაც ეგოროვმა და ქანთარია სიმბოლურად აღმართეს წითელი დროშა რაიხსტაგზე. ბედის ირონიით, ქანთარია სოხუმიდან ლტოლვილი გახდა 1990-იან წლებში, მას შემდეგ, რაც რუსი კაზაკები შეიჭრნენ აფხაზეთში, ხოლო 2008 წლის აგვისტოში რუსეთის ჯარებმა დაბომბეს გორი, მათი სამშობლოს შემქმნელის, სტალინის სამშობლო.

¹ ზოგადად, გენერალ ვლასოვის არმიაში მტრის მხარეზე სამხედრო სამსახურს სსრკ-ს 2 მილიონამდე მოქალაქე ეწეოდა.

სტალინის სიკვდილის შემდეგ, სწორი ეროვნული პოლიტიკის პრინციპების უგულვებლყოფამ გამოიწვია საერთაშორისო იმპერიის დეგრადაცია, როგორც ეს ყოველთვის ხდებოდა ისტორიაში (დაწყებული ბიბლიური გადასახლებიდან). ბერია შეთქმულების მსხვერპლი გახდა, ყველა მისი დამსახურება დავიწყებას მიეცა.

1938 წელს ბერიამ საქართველოდან ჩამოიყვანა NKVD-ს წამყვანი კადრები და რეპრესიები არა მარტო შეწყდა, არამედ დაიწყო რეპრესიები არაადამიანური NKVD-ის წინააღმდეგ¹. საგარეო დეპარტამენტის უფროსი გახდა დეკანოზოვი (დეკანოზიშვილი) (შემდგომში ელჩი გერმანიაში); სპეციალური („დაზვერვის“) განყოფილების უფროსი – გენერალ-ლეიტენანტი გვიშანი, შემდეგ შარია; საიდუმლო პოლიტიკური განყოფილების უფროსი – თბილისელი სომეხი გენერალ-პოლკოვნიკი ქობულოვი, მისი ძმა – უკრაინის NKVD განყოფილების უფროსი. მოგვიანებით საიდუმლო პოლიტიკურ განყოფილებას ხელმძღვანელობდა მერკულოვი, ცარისტული არმიის რუსი ოფიცრის ვაჟი, რომელიც მოგვიანებით გახდა სსრკ შინაგან საქმეთა მინისტრის მოადგილე, დაიბადა და გაიზარდა თბილისში, დედასთან, თავადის ასულ წინამძღვრიშვილთან და მის მეუღლე იახოტოვასთან, ასევე კერენსკის მთავრობის მინისტრის დისშვილი (ემიგრანტი შერთებულ შტატებში), და რომელიც მოგვიანებით 1941-1946 წლებში გახდა სახელმწიფო უშიშროების მინისტრი. ბერიამ მილშტეინიც საქართველოდან ჩამოიყვანა², სსრკ-ს NKVD-ს სპეციალური განყოფილებების უფროსი, გენერალ-ლეიტენანტი მამულოვი (მამულიანცი), სსრკ-ს გულაგის ყველა ბანაკის უფროსი. ეკონომიკური განყოფილების უფროსი გახდა გენერალი ი(ე)გნატაშვილი, სტალინის შეფ-მზარეულ³. ბერიამ წარადგინა სმერშის ხელმძღვანელი (1943-1946) და სახელმწიფო უშიშროების მინისტრი 1946-1951 წლებში გენერალ-პოლკოვნიკი აბაკუმოვი, გენერალ-ლეიტენანტი მეშიკი და გენერალ-ლეიტენანტი ვლოძიმირსკი. ბერიამ დანიშნა გენერალ-პოლკოვნიკი გოგლიძე, სსრკ სახელმწიფო უშიშროების სამინისტროს კონტრდაზვერვის უფროსი, ცანავა

¹ 1933 წელს, ხელისუფლებაში მოსვლიდან წლის შემდეგ, ფაშინიშვილმა შექმნა უძლიერესი ეკონომიკა ქაოსისგან და მზად იყო დაეპყრო მთელი ევროპა. სამწუხაროდ, 1930-იან წლებში ხელისუფლებაში მოსვლიდან 20 წლის შემდეგ, „კლასიკურმა“ კომუნიზმმა გამოიწვია შიმშილობა და რეპრესიების ახალი ტალღა.

² მილშტეინის უფროსი ძმა (შესაძლოა ბიძაშვილი) – ლუის მაილსტოუნი (ნამდვილი სახელი მილშტეინი) – ამერიკელი კინორეჟისორი, ორი ოსკარის პირველი მფლობელი.

³ შესაძლო სტალინის „ძმა“. აქ შეიძლება მილიონი სხვა ვარსიებიდან აღინიშნოს სტალინის წარმოშობის კიდევ ერთი ვერსია – ალექსანდრე III-ის საქართველოში ვიზიტის დროს სტალინის დედა კეკე მასთან მსახურობდა, რამაც უსაფუძვლო ჭორები გააჩინა.

(ჯაანჭლავა) – ბელორუსის შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარი, რაფავა – საქართველოს შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარი, საჯაია – უზბეკეთში, ქობულოვი – უკრაინაში, სუმბატოვი-თოფურიძე – აზერბაიჯანში, კარანაძე – ყირიმსა და დაღესტანში, გაგუა დაინიშნა კრემლის კომენდანტის მოადგილედ, შემდეგ ხელმძღვანელობდა NKVD-ს აფხაზეთში, კაკუჩაია ხელმძღვანელობდა NKVD-ის დივერსიულ განყოფილებას აფხაზეთში, ნოვოსიბირსკში, როსტოვში და ა. შ. (ხრუშჩოვის დროს ბერიას საქმეზე ყველა დახვრიტეს).

ბერია ხელმძღვანელობდა საბჭოთა დაზვერვას მთელ მსოფლიოში, ხელმძღვანელობდა ატომური ბომბისა და რაკეტების შექმნას¹. სწორედ ბერიამ მოიპოვა SS პოლკოვნიკის ვერნჰერ ფონ ბრაუნის Wernher von Braun ნახაზები და ნიმუშები, მან შექმნა პირველი „ფაუ“ V-1 რაკეტები და აპოლონები NASA Apollo მთვარეზე ფრენისთვის. AK-47 კალაშნიკოვის ავტომატი შექმნა ჰუგო შმაისერმა, რომელიც პატიმარი იყო და რამდენიმე წლის განმავლობაში 500 გერმანელ ინჟინერთან ერთად თვეში 10 ათასი რუბლი ხელფასით მუშაობდა იჟევსკში, მიიღო სახელმწიფო ჯილდო. ვიკიპედიის მიხედვით (სახელების ჩამონათვალით) გერმანიიდან სსრკ-ში წაიყვანეს 300 ბირთვული მეცნიერი, 800 თვითმფრინავის ინჟინერი, 6 ათასი რაკეტის ინჟინერი, 4 ათასი წყალქვეშა ნავის მშენებელი და ა. შ.

SS-შტანდარტენფიურერი ბარონი მანფრედ ფონ არდენი (დ. 1997), ორი სტალინის პრემიის ლაურეატი, ბერლინის კაიზერის ინსტიტუტთან ერთად გადავიდა მოსკოვში. ბარონმა მოსკოვში ჩამოიყვანა ფრაუ არდენი, ჩამოიტანა ფორტეპიანო, SS-ის ოფიცრის ფორმა და ფიურერის პირადი მხატვრის მიერ ზეთით შესრულებული პორტრეტი, სადაც მას რაინდის ჯვარს გადასცემენ. არდენმა შექმნა სტალინური ატომური ბომბი და არა კურჩატოვმა, რომელიც მხოლოდ ჩეკისტი კურჩატოვის ძმა იყო.

გერმანელების მიზანი ზუსტად იგივე იყო, რაც მანჰეტენის პროექტის ჯაშუშების – არ მიეცათ ერთ-ერთი მხარისათვის სამხედრო ბატონობის შესაძლებლობა. მართლაც, სტალინურ იმპერიასა და შეერთებულ შტატებს შორის მეტოქეობის დროს გერმანიასა და იაპონიას მიეცათ შანსი და მოკლე დროში გადაიქცნენ მსოფლიოს წამყვან ქვეყნებად ჩეკისტებისა და პარტიის წამყვანი როლის გარეშე.

სტალინის გარდაცვალებიდან რამდენიმე თვეში ბერიამ გაატარა რამდენიმე ლიბერალური რეფორმა: შეწყდა პოლიტიკური დევნის ყველა შემთხვევა (კრემლის ექიმები, მეგრული და ებრაული საქმეები და ა.შ.), ასობით ათასი ადამიანი გაათავისუფლეს გულაგიდან. გასაოცარია, რომ მათ მიეცათ უფლება ბიოგრაფიაში არ დაენერათ ნასამართლობის ფაქტი. 1955 წელს მოსკოვში მაისის აღლუმზე ლიდერების ფოტოები არ იყო. ყველა რესპუბლიკაში ინიშნებოდნენ ადგილობრივ ენაზე მოსაუბრე

¹ ბერიას მეთაურობით „ბირთვულ პროგრამაში“ არც ერთი ბირთვული მეცნიერი არ დააკავეს.

NKVD-ის ხელმძღვანელები და პარტიის პირველი მდივნები. უკრაინაში მეშვიკი დაინიშნა NKVD-ს ხელმძღვანელად, რომელმაც თქვა, რომ წლის ბოლომდე ის უკრაინულად ისაუბრებდა. ბერიამ შესთავაზა იუგოსლავიასთან შერიგება, კორეის ომის დასრულება, გერმანიის გაერთიანება, გერმანიის კალინინგრადის რეგიონის დაბრუნება, ფინეთის კარელია, რუმინეთის მოლდოვა და იაპონიის კურილის კუნძულები. ეს მეტისმეტი იყო, იმპერიულმა გონებამ ვერ აიტანა ამგვარი ცვლილებების გატარება. „ბერია ცდილობდა მიეღო იმპერიალისტური სახელმწიფოების მხარდაჭერა სსრკ ტერიტორიული მთლიანობის დარღვევისა და სსრკ ტერიტორიის ნაწილის კაპიტალისტური სახელმწიფოებისთვის გადაცემის ფასად. გენეტიკური პრინციპი ამოქმედდა – არ ჰქონდა მნიშვნელობა ვინ ვინ იყო, მეფე, გენერალური მდივანი, პრეზიდენტი, მთავარი გახლდათ ტერიტორიული გაფართოება და ამ საფრთხემ პოლიტიკურს ნევრები ბერიას წინააღმდეგ გააერთიანა. ისტორიკოსი პიჟიკოვი აღიარებდა, რომ ბერიას მოცილება შეუფერხებლად მოხდა, რადგან მას არ ჰქონია მხარდაჭერა რუსეთის პარტიულ ორგანიზაციებში¹. ბერია გენერალმა მოსკალენკომ დააპატიმრა და გენერალმა ბაბიციკიმ 1953 წელს მოკლა, ან ქუჩიდან ავტომატებით დაცხრილეს საკუთარი ოთახის ფანჯარასთან. ბერიას პირადი ქონება არ ჰქონია (მხოლოდ მის შვილს, სახელმწიფო პრემიის მიღების შემდეგ, შეეძლო ბენვის ქურთუკის დედისთვის ყიდვა, ბერიას მეუღლისთვის). ბერიას სიკვდილით დასჯისა და ხრუშჩოვის მიერ სტალინის პიროვნების კულტის მე-20 ყრილობაზე მოხსენების შემდეგ, ქართველების მიმართ დამოკიდებულება შეიცვალა, რამაც თბილისში რამდენიმე აჯანყება გამოიწვია საბჭოთა სისტემის წინააღმდეგ. 1956 წლის 9 მარტს გენერალმა გლადკოვმა ბრძანა ტყვიამფრქვევის ცეცხლის გახსნა სტალინის მომხრე დემონსტრანტების წინააღმდეგ. ბედის ირონიით, საქართველოს კგბ-ს ქართველმა უფროსმა ინაურმა² დაუფარავი ღიმილით მიაკითხა ხრუშჩოვს ბიჭვინთაში მოსკოვში გასაგზავნად, სადაც ხრუშჩოვი 1964 წელს ყველა თანამდებობიდან გაათავისუფლეს³.

¹ 2022 წლის თებერვლის შემდეგ ბერიას დაკავება უკრაინელების – ხრუშჩოვის, მოსკალენკოს, გენერალური პროკურორის რუდენკოს შეთქმულებად არის წარმოდგენილი.

² საქართველო იყო ერთადერთი რესპუბლიკა, სადაც სუკ-ის ყველა თავმჯდომარე ქართველი გახლდათ, მათ შორის გენერალი ინაური, რომელიც საიდუმლო სამსახურის უფროსის თანამდებობაზე 1954-1988 წლებში 35 წელი იყო. მაგრამ ფრონტის ოფიცერი ინაური მთელი ცხოვრება ჯარის გენერალურ შტაბში იყო დარეგისტრირებული და არა სახელმწიფო უშიშროებაში და მუდამ სამხედრო ფორმა ეცვა. ის ოსეთში გვირაბის აშენების წინააღმდეგი იყო, რადგან თვლიდა, რომ ეს ეწინააღმდეგებოდა საქართველოს ეროვნულ ინტერესებს.

³ ისტორია ადასტურებს, რომ ნებისმიერი დაპირისპირება კავკასიასთან ცუდად მთავრდება.

საქართველოს ლიდერების როლი რუსეთის ევროპული (ანგლოსაქსური) ორიენტაციის ჩამოყალიბებასა და განმტკიცებაში

კონსტანტინოპოლის დაცემის შემდეგ საქართველოს ქრისტიანულ ცენტრებამდე გასასვლელად მხოლოდ ერთი გზა დარჩა – რუსეთი (საზღვაო გზები მიუწვდომელი იყო მთის ხალხისთვის, ასევე არც ერთი მონინალმდევე არ დაუშვებდა ქართველების მიერ ფლოტის შექმნას, მოგვიანებით კი არტილერიის). ამავდროულად (კონსტანტინოპოლის დაცემის შემდეგ) ინდოეთისა და ჩინეთისკენ მიმავალ სახმელეთო გზაზე ევროპელებმა რუსეთი, როგორც ამერიკა ისე „აღმოაჩინეს“, ველური და სისხლისმსმელი აღმოსავლელი უიღურ-თურქ-თათარ-მონღოლების უღლის ქვეშ მყოფი ჩრდილოეთ სლავების უზარმაზარი მიწა. ეს აღმოსავლური ტომები გაუზრდნენ რთულ ბუნებრივ პირობებს და იჭრებოდნენ ცივილიზებულ, გამოკვებულ ევროპაში. რუსეთის უკიდევანო ტერიტორიის ბედი ევროპელების ბუნებრივი ინტერესის საგანი გახდა, როგორც ბუნებრივი სიმდიდრის (ბენვეული, ხე, მარცვლეული, მოგვიანებით ნავთობი და გაზი) წყარო და აღმოსავლეთიდან შემოსევებისაგან დამცავი საშუალება. არაადამიანური ბუნებრივი პირობების გამო თვით ევროპელები ვერ მუშაობდნენ ამ ტერიტორიაზე, ამიტომ ევროპული მენეჯმენტი არისტოკრატის სახით ჩამოყალიბდა უპრეტენზიო, შრომისმოყვარე სლავებზე.

ამ ცივი ტერიტორიის პირველი მმართველები იყვნენ შვედი რურიკები (ვარანგები, hg N1c1), რომელთაც დააარსეს ქალაქ-სამთავროები. სამწუხაროდ, ოქროს ურდოს მონღოლებმა გაანადგურეს ისინი. ტევტონთა ჯვაროსნული ლაშქრობა ალექსანდრე ნეველის რუს-მონღოლმა ყინულის მეზობლებმა აღკვეთეს. თემურლენგის მიერ ოქროს ურდოს (მამაის) დამარცხების შემდეგ (კულუკოვოს ბრძოლის შემდეგ, თუ ეს მართლაც ასე იყო), მოსკოვის სამთავრომ (ან სახანომ) წარმატებით ისარგებლა ამით და თავის მხრივ, შემოიერთა ურდოს დარჩენილი ნაწილები – თათარსტანი, ასტრახასტანი, ურალი, ციმბირი¹. გზაში ბევრი მარცხი იგემეს, მაგრამ პერიფერიაზე ყოფნისას, ტყეებსა და თოვლს შორის, ყოველი დამარცხების შემდეგ, რუსეთს შეეძლო ძალების მოკრება, ყოველ 16-20 წელში ახალი თაობის მეზობლებით შევსება. ცოცხალი ძალის ეს შევსებადი რეზერვები მტრის ყოველგვარ გამარჯვებას უაზროდ ხდიდა.

¹ ბოლო აზიური მიწის მიერთება იყო უიგურისტანი (ტუვა) 1944 წელს (ყველაზე ჩამორჩენილი და საშიში ტერიტორია). ის მსოფლიოში ყველაზე საშიში და კრიმინალური ადგილია მსოფლიოში (რუსეთის თავდაცვის მინისტრი შოიგუ ამ ხალხის წარმომადგენელია).

ახალი პრეტენდენტები – პოლონელ-ლიტველები დაამარცხა უცნობმა პოჟარსკიმ¹. შეუძლებელი იყო შეთანხმების მიღწევა წვერიან მართლმადიდებელ სასულიერო პირებსა და გაპარსულ კათოლიკეებს შორის². მოსკოვში აკრძალული იყო ყველა სახის ხელოვნება და მეცნიერება. ევროპაში დაბეჭდილი და რუსეთში შემოტანილი პირველი წიგნები დაწვეს. მართლმადიდებლობა კრძალავდა ყოველგვარ კონტაქტს უცხოელებთან. უცხოელ ელჩებთან კონტაქტის შემდეგ მეფეს ხელების დაბანა უწევდა. ქალები უბრალო არსებებად ითვლებოდნენ, აღწერის დროს მათ არ ითვლიდნენ.

მაგრამ ორმა მნიშვნელოვანმა მოვლენამ გარდატეხა შეიტანა რუსეთის ისტორიაში: ჯერ ერთი, რომანოვი აირჩიეს მეფედ (ჰოლშტაინ-გოტორპ-რომანოვები hg R1b), რომელიც ბოიარ კოშკინიდან იყო, კობილიდან, პრუსიული წარმოშობის. ამ დროს დასრულდა 30-წლიანი ომი (1618-1648) ევროპაში პროტესტანტებსა და კათოლიკეებს შორის, რის შედეგადაც პროფესიონალი ჯარისკაცების დიდი რაოდენობა უმუშევარი დარჩა და დაქირავებულთა ბაზარზე შევიდნენ. ხოლო მოსკოვის მმართველებს ჰქონდათ უზარმაზარი შემოსავალი და მცირე ხარჯები მშვიდობიანი, შრომისმოყვარე და მორჩილი მოსახლეობის სოციალურ დაცვაზე. დაიწყო სამხედრო და მმართველი არისტოკრატების პირდაპირი შემოღობვა³, ერთადერთი პირობა იყო მართლმადიდებლური რელიგიის მიღება⁴. მიწის მესაკუთრეები და დიდებულები საუბრობდნენ

¹ რუსი ისტორიკოსის პიჟიკოვის მრავალრიცხოვანი გამოსვლების თანახმად, პოლონურ-უკრაინული უღელი მაინც დამკვიდრდა რუს ხალხზე გერმანული ბიუროკრატისა და ეკლესიის მეშვეობით, საბჭოთა პერიოდის ჩათვლით, და მისი მონოდეები ამ უღლის დასრულების შესახებ დაიწყო 2022 წლის თებერვალში. უკრაინულ უღელში ის გულისხმობდა ხრუშჩოვს, ბრეჟნევისა და პარტიის ყველა ლიდერს დნეპროპეტროვსკიდან და საერთოდ, უკრაინიდან.

² კათოლიკური პოლონეთი-ლიტვა-ბელარუსია იყო ეგზისტენციალური სლავური კონკურენტი. 1486 წელს ნოვგოროდისა და ტვერის მოსახლეობა, ჰანზას ლიგის (Hanseatic (Holstein)) პარტნიორები, მთლიანად ამოხოცეს, რათა ისინი „დაეცვათ“ კათოლიციზმისგან. სხვათა შორის, რუსული არმია იბრძოდა პოლონეთთან მართლმადიდებლური ქართული ღვთისმშობლის ხატის ქვეშ ათონის მთიდან, ვინაიდან „პირველი რომანოვების“, 1911 წლის წიგნის ავტორმა ვალიშევსკიმ იმ დროს არ იცოდა, რომ მოგვიანებით გამოიყენებდა უფრო „პოლიტიკორექტულ ტერმინს“ – ივერიის ღვთისმშობლის ხატს.

³ ლერმონტოვი იყო შოტლანდიელი ოფიცრის Learmont ლერმონტის შთამომავალი, რომელიც მსახურობდა პოლონეთის მეფესთან, შემდეგ კი რუსეთის მეფესთან.

⁴ დიბიჩი, გრაბე, ზასი და სხვა გერმანელი ოფიცრები გაჭირვებით საუბრობდნენ რუსულად და თავისუფალ დროს გერმანულ სტუდენტურ სიმღერებს მღეროდნენ. პრუსია-რუსეთი (Prussia-Russia), განსხვავება თითქოს არ არსებობდა. მართალია, რუსებმამარმილესევროპელების ნეს-ჩვეულებები, მაგრამ მთელი თავადაზნაურობა გერმანიიდან შემოიყვანა. თურქებს მხოლოდ ქალები მიჰყავდათ. რუსეთმა ამ მხრივ თვალსაჩინო უპირატესობა მაინც მოიპოვა.

მხოლოდ გერმანულად და ფრანგულად, მოგვიანებით დანიელმა გერმანელმა ფონ დალმა შექმნა რუსული ენა, რომელიც გააუმჯობესეს პუშკინმა და ლერმონტოვმა¹, მათ მიიღეს განათლება ფრანგულ და ინგლისურ ენებზე და ისწავლეს რუსული, როგორც უცხო ენა. მეფემ ფრანგულად დაწერა ბრძანებები 1812 წლის ომში, რომელიც რუსულ ჯარს ეხებოდა. დეკაბრისტებმა მეფეს ფრანგულად მიმართეს პატიების თხოვნით და ასევე დაჰკითხეს ფრანგულად. რუსეთის იმპერატორებმა გლეხები გერმანიიდანაც კი ჩამოასახლეს. მხოლოდ ეკატერინე დიდმა დაახლოებით 4 მილიონი გერმანელი გლეხი დაასახლა რუსეთის ტერიტორიაზე. რუსეთის ყველა რუკა გერმანულად არის შესრულებული. ასიათასობით ფრანგმა დაიწყო რუსეთში გადასვლა ნაპოლეონის რევოლუციის შემდეგ², როდესაც რუსეთში ფრანგი გუვერნანტები და ფრანგული სტილი გაძლიერდა.

ათიათასობით ევროპელი წავიდა მოსკოვში სამსახურის საძიებლად, უპირველეს ყოვლისა, შოტლანდიელი, შვეიცარიელი, კალვინისტი პროტესტანტები მთიანი რეგიონებიდან, და უმცროსი ვაჟები აღმოსავლეთის არმიამი დაქირავებულ ჯარისკაცებად მსახურობდნენ. რუსეთი მიესალმებოდა პროტესტანტებს – კათოლიციზმის მტრებს. ევროპელ დაქირავებულთა დახმარებით³ რომანოვებმა შეძლეს თავის დაცვა რაზინისა 1667-1671 და პუგაჩოვის 1773-1775 აზიური აჯანყებებისგან. ამრიგად, კერძო სამხედრო კომპანიებს (როგორც ინგლისური კომპანია აღმოსავლეთ ინდოეთში) ხელმძღვანელობდნენ რომანოვ-ერმაკის ევროპელი დაქირავებულები⁴. დეჟნევი, ბერინგი და სხვები უფრო შორს გადავიდნენ ტარტარიას სიღრმეში, სანამ ჩინეთის პატრული არ შეხვდა. ასე რომ, დიდი ტარტარია

¹ გასაკვირია, რომ პუშკინი და ლერმონტოვი ერთმანეთს არ იცნობდნენ. ლერმონტოვმა მხოლოდ ერთხელ დაწერა ლექსი „პოეტის სიკვდილზე“.

² რიშელი – ფრანგი არისტოკრატი, საფრანგეთის რევოლუციის შემდეგ მეფის სამსახურში შევიდა. ხოლო 1804-1815 წლებში მსახურობდა ახალი რუსეთისა და ბესარაბიის გენერალ-გუბერნატორად, დააარსა ოდესა. ბურბონების აღდგენის პერიოდში დაბრუნდა საფრანგეთში, სადაც მსახურობდა საგარეო საქმეთა მინისტრად (1815-1818) და მთავრობის მეთაურად 1815-1821 წლებში.

³ ქართველებმა მნიშვნელოვანი როლი ითამაშეს რუსეთის განვითარების ევროპული მიმართულების ჩამოყალიბებაში. ქართველი ემიგრანტები დაეხმარნენ პეტრე I-ს ხელისუფლებაში მოსვლაში. ქართველი თავადი ალექსანდრე მისთვის ძმასავით იყო, რომელმაც შექმნა ევროპული ტიპის ჯარები, ძირითადად ქართველი მოხალისეებისგან, ისინი სტრელცების აჯანყების დროს პეტრეს ძირითად დასაყრდენ ძალას წარმოაგენდნენ. პეტრემ და ალექსანდრემ ერთად იმოგზაურეს ევროპაში და შეადგინეს გეგმები რუსეთის ტრანსფორმაციისთვის.

⁴ კარამზინი ერმაკზე წერდა: „დაბადებით უცნობი, სულით ცნობილი“. ისიც კი არ არის ცნობილი, რა ენაზე ლაპარაკობდა.

(ანუ აზია) ურალიდან ჩინურ კედელამდე¹ დამარცხდა და გაიყო რუსეთსა და ჩინეთს შორის მუდმივი კონტროლისთვის. თანამედროვე რუსი მკვლევარები (პონასენკოვი) სვამენ „უცნაურ“ კითხვებს: ვის წინააღმდეგ იბრძოდა ნაპოლეონი? რატომ წავიდა ის მოსკოვში და არა პეტერბურგში?² რა მიზნით იყო აღმართული სწორედ კრემლის წინ იდუმალი, უფუნქციო წმინდა ბასილის ტაძარი, ყაზანის მეჩეთის ასლი. კრემლი იტალიელებმა ააშენეს, ეს ტაძარი კი – ადგილობრივებმა. ამ ფერადმა გუმბათებმა ნაპოლეონს შოკი მოჰგვარა. საერთოდ, ვინ აშენებს ნეტარის სახელობის ტაძრებს? მიიწევდა თუ არა ნაპოლეონი მოსკოვისკენ 1812 წლის ომის გენერლების უმეტესობა, თუ გადავხედავთ ვიკიპედიას, დაიბადნენ ევროპაში, მსახურობდნენ ევროპაში და გარდაიცვალნენ ევროპაში. უფრო მეტიც: რატომ დგას ძეგლი მამაის ყურღანზე ზურგით დასავლეთით და მოუწოდებს აღმოსავლეთისკენ შეტევაზე, რაც ნათლად შეიძლება გადამოწმდეს Google რუკაზე. ასეთი სრულიად წარმოუდგენელი კითხვაც კი განიხილება: საიდან გაჩნდა აღმოსავლეთში ცუდად შეიარაღებული დივიზიები, რომლებიც გერმანელებმა გაანადგურეს სტალინგრადის ბრძოლაში (ან დონბასში)? ომის შედეგად რუსეთი რატომ ჩავარდა დემოგრაფიულ ორმოში, მაგრამ გამოვიდა მისგან მოსახლეობის ევროპული ნაწილის ხარჯზე. სად არის მინიმუმ ერთი რუსული ფილმი რუსეთის აზიის ნაწილზე აღმოსავლელი მსახიობებით – ბაშკირებით, მორდოველებით, უდმურტებით?

1812 წლის ომში გამარჯვების მედალი მასონური ნიშნით

XVIII და XIX საუკუნეების სამეცნიერო და ტექნოლოგიურმა რევოლუციამ ჩამოაყალიბა ანგლოსაქსების ეპოქა მსოფლიოში საუკეთესო ფლოტით. სლავოფილიზმის იდეოლოგი დანილევსკი 1869 წელს წერდა წიგნში „რუსეთი და ევროპა“: „ევროპა არის გერმანულ-რომაული ცივილიზაციის სფერო

¹ კედელი აშკარად დემარკაციის იყო და არა თავდაცვითი. ტარტარიას ისტორია უცნობია, რადგან იქ უცხოელებს არ უშვებდნენ, ისევე როგორც იაპონიაში, ჩინეთში, მოსკოვში. და მარტივი ლოგიკით შეუძლებელია იმის გაგება, რა დანიშნულება ჰქონდა 4000-კილომეტრიანი კედლის აშენებას, რომლის გადალახვაც ნებისმიერ მომთაბარეს მარტივად შეეძლო. როგორ შეიძლება კედლის აშენების დაწყება, თუ იცი, რომ მის აშენებას ასობით წელი დასჭირდება; და რაც მთავარია, საუკუნეების განმავლობაში მას არასოდეს შეუჩერებია არც ერთი შემოსევა ჩრდილოეთიდან. ამ კედელთან ბრძოლა არასოდეს ყოფილა.

² მიუხედავად იმისა, რომ ნაპოლეონმა პეტერბურგისკენ გაგზავნა ფურაფირები ჩრდილოეთით, იქ საჭმელი აბსოლუტურად არაფერი იყო. ინგლისის ბლოკადის გამო კი ზღვით მიწოდება გამოირიცხა.

თავად გერმანელ კეთილშობილთა – ანგლოსაქსური რასის ხელმძღვანელობით. რა როლს გვაძლევს ევროპა მსოფლიო ისტორიის თეატრში? ვიყოთ ევროპული ცივილიზაციის მატარებელი და გამავრცელებელი აღმოსავლეთში. ღმერთთან ერთად წადით აღმოსავლეთში. მაგრამ, მაპატიეთ, რომელ აღმოსავლეთში? ვფიქრობდით, თურქეთიდან დაგვეწყო. „სად? ნუ ერევით სხვის საქმეში!“ – იძახის ევროპა: „გერმანელები უკეთესად გააევროპელებენ მათ“. ჩვენ კავკასიას გაუფდექით – ისინი ასევე ყვირიან: „შეეშვით ამ კეთილშობილურ ტომებს!“ ინდოეთი, ჩინეთი, სპარსეთი თვითონ აიღეს. მაგრამ სად არის, უფალო, ჩვენი აღმოსავლეთი, რომელიც ჩვენ უნდა გავაცივილიზიროთ? ცენტრალური აზია – ეს არის თქვენი ადგილი“.

ნაპოლეონი იყო პირველი, ვინც დაუპირისპირდა ანგლოსაქსების უპირატესობას. ორი მსოფლიო ომი (სინამდვილეში ეს იყო ერთი ომი ორ ნაწილად) დასჭირდათ გერმანელებს, რათა საბოლოოდ ელიარებინათ ანგლო-საქსების უპირატესობა¹. ჰოჰენცოლერნის, ჰაბსბურგების, რომანოვების (ჰოლშაინების) გერმანულმა დინასტიებმა და სულთნების პროგერმანულმა დინასტიამ დაასრულა თავისი არსებობა და ყველა ანგლოსაქსური დინასტია კვლავ მართავს, ისევე როგორც პროანგლოსაქსონი ათათურქი.

ასე რომ, გერმანელი რომანოვების დაშლის შემდეგ გაჩნდა კითხვა: ვის გადასცეს ძალაუფლება რუსეთში?² 1935 წელს სსრკ კოლმეიურნეთა II კონგრესზე გამოსვლისას, ბუხარინმა, ერთადერთი რუსმა პოლიტიუროში³, თქვა: „ბატონი როზენბერგი თავის წიგნში „გერმანიის საგარეო პოლიტიკის მომავალი გზა“ წერს: „რუსული რევოლუციის არსი რასობრივ-ისტორიული თვალსაზრისით მდგომარეობს იმაში, რომ მონღოლოიდურმა ძალებმა გაიმარჯვეს. რუსეთი ჩრდილოელებზე გამარჯვებასა და ამ მტრული ერთეულის მოსპობაზე წავიდა. რუსეთში საკმარისი იყო მაღალი და გამხდარი ადამიანი, რომ მას ჩეკას ვინროთვალეებიანი წითელი გვარდიელი მაშინვე კლავდა. ბატონი როზენბერგი მთელ რევოლუციას უკიდურესად მარტივად ხსნის: ვინროთვალეებიანი „აზიელის“ აჯანყება მეფის გერმანული ბიუროკრატის წინააღმდეგ“.

კერენსკისა და თეთრების დამარცხების შემდეგ (ხალხს არსურდამინისა და ქარხნების დაბრუნება, ხოლო ეროვნულ რესპუბლიკებს არსურდათ იმპერიაში დაბრუნება) ანგლოსაქსებს არჩევანი არ ჰქონდათ. მხოლოდ ბოლშევიკებს

¹ ისტორიული მოვლენები უნიპოლარული სამყაროს წინააღმდეგ ამჟამად ისევ მიმდინარეობს.

² ანგლოსაქსები პირველ მსოფლიო ომში დიდი გამარჯვების შემდეგ დაილაღნენ, მათ არ სურდათ საზღვარგარეთ ომი. საპარლამენტო არჩევნები მზადდებოდა. აშკარაა, რომ ჩერჩილი ბევრს ფიქრობდა, რა გაეკეთებინა ამ უზარმაზარ ქვეყანას.

³ ბუხარინი, ელცინის დროს, ვიცე-პრემიერი პოლტორანინის თქმით, სთავაზობდა მოსახლეობის 80%-ის დახვეწას კომუნიზმის აშენების მიზნით.

შეეძლოთ მიეცათ ევროპელებისათვის „თამაშის“ გაგრძელების საშუალება ძველი წესებით – რუსეთი ბლოკავს აგრესიის არხს აღმოსავლეთიდან და ამარაგებს ბუნებრივი რესურსებით დასავლურ ინდუსტრიას. წითლებს შორის ბრიტანელებისა და ამერიკელების ყურადღება ორმა ფიგურამ მიიპყრო – სტალინმა¹ და ტროცკიმ (დანარჩენი პროგერმანული იყო). მაგრამ ტროცკიმ თავისი მუდმივი რევოლუციის ლოზუნგით ბრძოლა წააგო. დაიწყო ქვეყანაში სოციალიზმის შენების თეორიის ავტორის, სტალინის აღმავლობა.

თავიდანვე ამერიკელების პოზიტიური განწყობილება რუსების მიმართ იმან განაპირობა, რომ ეკატერინე დიდმა უარი უთხრა ინგლისელ ჯორჯ III-ს ჯარის დაქირავებასა და ფულის სესხებაზე, რათა მათ ახალგაზრდა ამერიკული რესპუბლიკა გაენადგურებინათ². ამერიკელებმა აღმოაჩინეს, რომ კომუნიზმი

¹ ქრისტიანული საქართველოს, რომლის წარმომადგენელიც საეკლესიო სემინარიის სტუდენტი სტალინი იყო, ევროპული ცივილიზაციისკენ გენეტიკურად იყო მიდრეკილი. სოციალიზმის დოქტრინა დააფუძნა არა რომელიმე გურუმ ან ტიბეტელმა ბერმა, არამედ ევროპული წარმოშობის მეცნიერ-ეკონომისტებმა. სტალინი ცდილობდა რუსეთის ევროპულობის გაძლიერებას, როგორც საქართველოსთვის ევროპისკენ მიმავალი ერთადერთი გზა. ეთნოგენეტიკურად ქართველები გადარჩებოდნენ მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ მათ კავშირი ექნებათ ევროპასთან, რომელიც პატივს სცემს უმცირესობათა უფლებებს, ე. ი. დემოკრატიულ რუსეთთან.

სომეხებს, პირიქით, გენეტიკურად აინტერესებთ აგრესიული, ავტორიტარული მოკავშირის ყოლა, რომლის ყველას ეშინია და რომელიც მათ შეუძლიათ გამოიყენონ საკუთარი მიზნებისთვის ისტორიული „დიდი“ სომხეთის აღდგენის მიზნით (სამწუხაროდ, ამისათვის იღვნიან ლავროვი, სიმონიანი, კურგინიანი, მიგრანიანი, შახნაზაროვი და ბაღდასარიანი. გასაოცარია, როგორ კამათობენ სომეხი რუსულ ტელეარხებზე უკრაინასა და საქართველოსთან ომსა და მის სიკეთეზე. არადა, გდლიანი ანადგურებდა სსრკ-ს და ფაქტობრივად 1977 წელს სომეხი ნაციონალისტების ბრძოლამ დამოუკიდებლობისთვის მიაღწია უკიდურესობას – მოსკოვის მეტროში აფეთქებების გამო სამი სომეხი (ზატიკიანი, სტეპანიანი, ბაღდასარიანი) დახვრიტეს. იმ დროს სსრკ-ს თითქმის ყველა სხვა ხალხი აშენებდა „განვითარებულ სოციალიზმს“). ახლა ქართველები რუსებისგან ზუსტად იმის გამო ისჯებიან, რის გამოც სომეხები თურქებისგან – ორივე უმცირესობა პრივილეგირებული იყო, მაგრამ იმპერიის დასუსტებასთან ერთად დაიწყეს სხვა პატრონების ძებნა. მას შემდეგ, რაც ქართველებმა რუსეთი დატოვეს, სომეხებმა სასწრაფოდ დაიკავეს ადგილი, მაგრამ შედეგი უფრო ტრაგიკული იქნება.

² ამერიკა ყოველთვის ეხმარებოდა გაჭირვებულ რუსეთს. ამჟამად რუსეთში არაპოპულარულ, აივანოვსკის ნახატზე ასახულია რუსი გლეხი ამერიკული დროში 1891-1892 წლებში, შიმშილობის დროს ჰუმანიტარული დახმარების მოლოდინში.

არის ერთგვარი რწმენა-რელიგია, რომელიც ემყარებოდა ქრისტიანულ ტრადიციებს – ამხანაგის სიყვარულს, უფროსების პატივისცემას, ბავშვებისა და სუსტების დაცვას (მთაზე ქადაგების ექვივალენტი), სოციალური და რასობრივი განსხვავებების უარყოფა, სადაც მხოლოდ პატიოსანი შრომა იყო სიმდიდრის წყარო, რომელიც ძალიან ჰგავდა პროტესტანტულ რელიგიას (ლენინის წმინდა ნაწილების, დოგმების, რიტუალების, წმინდა წერილების („კაპიტალი“) თაყვანისცემით, განსაკუთრებით მას შემდეგ, რაც კომუნიზმი – ევროპული პროტესტანტიზმის ანალოგიურად დაიწყო – ეკლესიებისა და სასულიერო პირების პოგრომებით. ამერიკელები განსაკუთრებით აღფრთოვანებული იყვნენ ვებერის (Weber) დამოკიდებულებით შრომისადმი (პროტესტანტული ეთიკა) სოციალიზმში, როდესაც ყველა მოქალაქეს ჰქონდა უფლება მიეღო მატერიალური სიკვლე „სამშუაოს მიხედვით“. სტახანოვის მოძრაობა სრულად შეესაბამებოდა ამ იდეებს, როდესაც ადამიანს შეეძლო თავისი შრომით დაეგროვებინა სიმდიდრე – მანქანები, საცხოვრებელი (რა თქმა უნდა, არა ექსპლუატაციის საშუალებები). ომის დროსაც კი ყოველ ჩამოგდებულ თვითმფრინავზე 1000 მანეთს იხდიდნენ. პირველად გამოჩნდა ნიჭიერი ინჟინრებისა და კონსტრუქტორების მასა; დანინაურება შესაძლებელი გახდა არა ნაცნობობით (აზიური ტრადიციის მიხედვით), არამედ დამსახურებითა და ნიჭით¹. პროტესტანტული ეთიკის სრული დაცვით – ფუფუნების უარყოფა, მოკრძალება საზოგადოებრივ ცხოვრებაში და თავშეკავება პირად ცხოვრებაში სოციალიზმის აღმშენებლის ეთიკურ კოდექსში შევიდა. როგორც ცნობილი პროტესტანტი ლიდერი ფრედერიკ დიდი, კრომველი და სხვები, სტალინს ეცვა ერთი შინელი და ყურადღება არ გადაჰქონდა სახელმწიფო საქმეებიდან პირად სიამოვნებაზე. 1937 წელს სტალინი დაჟინებით მოითხოვდა რეზოლუციის მიღებას, რომ რეგიონალური და საქალაქო პარტიული ორგანიზაციების ლიდერები უნდა აერჩიათ ევროპული გზით ფარული კენჭისყრით (1949 წელს კუზნეცოვისა

¹ ჯერ კიდევ 1907 წელს 23 წლის ბექაური მეფის სამხედრო კონტრდაზვერვამ შეამჩნია და თბილისიდან პეტერბურგში გადაიყვანა. გამომგონებელი ამზადებდა სეიფებსა და დახვეწილ მექანიკურ სათამაშოებს. 1916 წლისთვის ბექაურს ჰქონდა 16 პირადი პატენტი გამოგონებისთვის და 46 პატენტი თანაავტორებთან ერთად. რევოლუციის შემდეგ ლენინმა ბექაურს რამდენიმე ძვირად ღირებული სეიფი შეუკვეთა. 1921 წელს მოეწყო ოსტეხბიურო (რსფსრ უმაღლეს ეკონომიკურ საბჭოსთან არსებული სპეციალური ტექნიკური ბიურო) 77-კაციანი შტაბით, რომლის მთავარი ამოცანა იყო სამხედრო ტექნოლოგიების განვითარება: ნაღმების და ტორპედო იარაღი, ტელეკონტროლის სისტემები, რადიომართვადი ნაღმები, მინი წყალქვეშა ნავები, თვითმფრინავები და რობოტებიც კი. მის ბაზაზე ომის დროს მუშაობდა „შარაშკა“. თანამედროვე ისტორიაში ის არ არის ნახსენები. სსრკ-ს პირველი ადმირალი კუზნეცოვი ომის შემდეგ რეპრესირებულ იქნა, რადგან მან ინგლისელებს გადასცა პარაშუტანი ტორპედოს სქემა, რომელიც ბექაურმა გამოიგონა.

და ვოზნესენსკის ლენინგრადის საქმე დაიწყო დასმენით, რომ ქალაქის პარტიული ხელმძღვანელობა ფარული კენჭისყრის გარეშე აირჩიეს. ისინი სიკვდილით დასაჯეს).

აშშ-ის ელჩი თავის ნიგნში „მისია მოსკოვში“ წერდა, რომ ამერიკამ არ უნდა დაუშვას გერმანელების რუსებზე გამარჯვება, რადგან ფაშიზმი კომუნიზმზე უარესია: სტალინი მუდმივად ემხრობოდა მშვიდობას, „კაცობრიობის ძმობის“ ქრისტიანულ პრინციპს, რომელსაც იესო ქადაგებდა. ნაციზმში ქრისტიანული სათნოებები სისუსტედ გამოცხადდა, ომი კი ადამიანის უმაღლეს ფუნქციად ითვლებოდა. სტალინის გულწრფელად უყვარდა ცოლი ნადეჟდა, უყვარდა სასმელი, იყო მხიარული ადამიანი იუმორის გრძნობით, ემხრობოდა საყოველთაო თანასწორობას, სამართლიანობასა და თავისუფლებას. ჰიტლერი ასექსუალური, რძის მსმელი ვეგეტარიანელი იყო¹, შეპყრობილი ანტისემიტური და მსოფლიო ბატონობის იდეებით. ჰიტლერი არ იყო ფართო განათლებული, მრავალი საათის განმავლობაში მხოლოდ ვაგნერის ოპერებს უსმენდა, აკრძალა ჩარლი ჩაპლინის ფილმები (თუმცა ფარულად უყურებდა მათ). სტალინი კი კითხულობდა მთელ ევროპულ მხატვრულ ლიტერატურას, აფასებდა თეატრსა და ხელოვნებას. როგორც შოლოხოვი წერდა: „იყო კულტი, მაგრამ იყო პიროვნებაც“. ჩერჩილმა დააფასა სტალინი იმისთვის, რომ რუსეთი გუთანით მიიღო და ატომური იარაღით აღჭურვილი დატოვა.

პროფ. სტივენ ჯონსი, ჰარვარდის უნივერსიტეტის მიერ გამოცემულ ნიგნში წერს, რომ სწორედ სსრკ-ის ეროვნულმა პოლიტიკამ „შეუნყო ხელი“ ეროვნული ცნობიერების ზრდას. რაც არ უნდა პარადოქსულად ჟღერდეს, მეფის რუსეთის დაშლამდე პრაქტიკულად არ არსებობდა ეროვნული იდენტობა ან ეროვნული კულტურა. სწორედ სტალინმა ჩამოაყალიბა ერი და სახელმწიფო ატრობუტების ნიშნები (გერბი, დროშა, ჰიმნი, ანბანი, სახელმწიფო ენა და განათლება ადგილობრივ ენაზე და ა. შ.), მაგრამ მხოლოდ სსრკ-ს დასავლეთსა და კავკასიაში, ზოგჯერ გადაუღებელი ფორმითაც კი².

¹ Pervitin, Eukodal და კოკაინს იყენებდნენ გერმანიაში სპორტში, ჯარში, ასევე შოკოლადში (როგორც კოკა-კოლაში). ამავე დროს, 1933 წელს ნაცისტებმა მიიღეს მთელი რიგი კანონები ცხოველების დასაცავად. აკრძალული იყო ცირკში ცხოველების გამოსვლა, ცხოველებზე ქირურგიული ოპერაციების ჩატარება ანესთეზიის გარეშე, კიბორჩხალებისა და ლობსტერების ცოცხლად მოხარშვა. ნაცისტ ოფიცრებს, მათ შორის ჰიტლერს, სახლში ჰყავდათ ძაღლები. ესესის ოფიცრებს ურჩევდნენ გადასულიყვნენ ვეგეტარიანულ კვებაზე.

² ლინგვისტიკა და ენათმეცნიერება სსრკ-ში საპატიო მეცნიერებად იქცა (გენეტიკისა და კიბერნეტიკისგან განსხვავებით). მას ხელმძღვანელობდა აკადემიკოსი ნიკო მარი, ნახევრად შოტლანდიელი, ნახევრად ქართველი, რომელიც გაიზარდა ქუთაისში და ლაპარაკობდა ორათულ ენაზე. ბოლშევიკების საკავშირო კომუნისტური პარტიის მე-16 ყრილობაზე მარმა თავისი სიტყვის ნახევარი ქართულად წარმოთქვა, რასაც მთელი დარბაზის ოვაციები მოჰყვა. აკადემიკოსი ჩიქობავა, ქართული

მეორე მსოფლიო ომის დროს საბჭოთა რესპუბლიკებში გაჩნდა ეროვნული სამხედრო ნაწილები, ეროვნული დივიზიები, ხოლო 1944 წლიდან ჩამოყალიბდა საგარეო საქმეთა სამინისტროები. უკრაინა და ბელორუსია გაეროს წევრებიც კი გახდნენ (სტალინის სურდა ყველა რესპუბლიკის გაეროში შეყვანა, მაგრამ რუზველტი არ დათანხმდა)¹. უკრაინული ენა, სკოლები, ისტორია თითქმის იძულებით შემოიტანა სტალინის პოლიტიკამ². მაგრამ მთელი აღმოსავლეთი დარჩა სახელმწიფოებრიობის, ენისა და, რაც მთავარია, ისტორიის გარეშე.

ენათმეცნიერების დიდი მოღვაწე, 1950 წელს მოსკოვში დაიბარეს გენერალურ მდივან სტალინთან შესახვედრად. შვიდსაათიანი საუბარი ეხებოდა ჩიქობავას წიგნის „ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონის“ კომენტარებს. წიგნი სტალინის მაგიდაზე იდო და აშკარა იყო, რომ იგი გულდასმით სწავლობდა ლექსიკონს. როდესაც შეიტყო, რომ ჩიქობავას სომეხი კოლეგა სომხური ენის ინსტიტუტის ხელმძღვანელის თანამდებობიდან გაათავისუფლეს, სტალინმა დილის 3 საათზე დაურეკა სომხეთის ცენტრალური კომიტეტის პირველ მდივანს არუთუნოვს და აღნიშნა: „იჩქარეთ, ამხანაგო არუთუნოვ, იჩქარეთ“ და გათიშა. ენათმეცნიერები ღამით სასწრაფოდ გააღვიძეს, მიიყვანეს სომხეთის ცენტრალურ კომიტეტში, სადაც მათ აცნობეს აღდგენის შესახებ. მეცნიერებმა ვერ გაიგეს, რატომ შეკრიბეს ისინი დილაუთენია ამ საკითხთან დაკავშირებით.

სტალინი უშუალოდ მონაწილეობდა „ვეფხისტყაოსნის“ თარგმნაში და თარგმნა კიდევ რამოდენიმე სტროფი. ეს თარგმანი მხურვალე ტაშით იქნა მიღებული, ვერავინ ბედავდა კრიტიკას, რადგან არ იცოდნენ ზუსტად რომელი ადგილი თარგმნა სტალინმა.

სსრკ-ს დაარსებიდან, რესპუბლიკის კონსტიტუციაში სახელმწიფო ენად ქართული იყო მითითებული. სტალინმა ეს ჩანაწერი მხოლოდ ამიერკავკასიის რესპუბლიკებისთვის დაუშვა. 1978 წელს საქართველოში მასობრივი საპროტესტო აქციები გაიმართა ახალი კონსტიტუციის პროექტიდან ამ ჩანაწერის ამოღების მცდელობასთან დაკავშირებით, მაგრამ შევარდნაძის თქმით, ბრეჟნევა დაუშვა, რომ ის დარჩენილიყო, მაშინაც კი, როცა ახალი ვერსია უკვე მიღებული იყო სომხეთსა და აზერბაიჯანში.

- ¹ 1948 წელს სტალინმა შექმნა პოლონეთის სახელმწიფოს თანამედროვე საზღვრები ბალტიის ზღვაზე და ისრაელის სახელმწიფო, როგორც ბრიტანეთს დაჰპირდა, მაგრამ ვერ შეძლო იერუსალიმის King David Hotel-ში ბრიტანეთის ადმინისტრაციის აფეთქებისა და მომლაპანადოტის მკვლელობის გამო. მას შემდეგ დიდი ბრიტანეთისა და შვედეთის სამეფო ოჯახის წევრები იერუსალიმს არ სტუმრობენ.
- ² 1953 წელს ბერია გენერალი მეშვიკი უკრაინის სსრ შინაგან საქმეთა მინისტრად და მილშტეინის მოადგილედ დანიშნა. „ახალმა ცოცხმა“ ქარიშხალივით გადაუარა რესპუბლიკურ შსს-ს პერსონალს. დეპარტამენტის სპეციალურმა ინსპექციამ 3800 თანამშრომელთან დაკავშირებული საქმეები გამოიკვლია. მეშვიკმა ურჩია უკრაინის კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის პირველ მდივანს ესწავლა უკრაინული ენა, შეაჩერა სასიკვდილო განაჩენის აღსრულება და ოუნის წევრების დაპატიმრება, რომლებიც ჩაბარდებოდნენ. თან განაცხადა: „ამერიკის ხმის და BBC-ის მოსმენა საერთოდ არ არის დანაშაული, მე თვითონ ვუსმენ მათ“.

ევროპიდან მილიონობით ჩამოსახლებულებმა დომინირება დაამყარეს სსრკ-ს მთელს აზიურ ნაწილში.

ბრიტანელი ავტორი და დრამატურგი ჯორჯ ბერნარდ შოუ, რომელიც საჯაროდ უარყოფდა დეგენერაციული ხალხების არსებობის უფლებას (ეგ-გენიკა), გახდა სტალინის აპოლოგეტი 1931 წელს საბჭოთა კავშირში ვიზიტის შემდეგ. ევროპელი ინტელექტუალები (HG Wells, GB Shaw, JP Sartre, AJ Ayer, Charlie Chaplin, Feinhtoven) მხარს უჭერდნენ სტალინის პოლიტიკას. სტალინს არ ჰქონდა თანაბარი ურთიერთობა აზიის არც ერთ ლიდერთან, რადგან მათთვის ის ღვთაება და ბატონი იყო.

ამრიგად, სტალინის პროევროპული პოლიტიკა ანგლოსაქსებს მოსწონდათ¹. ბრიტანეთმა სსრკ ცნო ლენინის გარდაცვალებიდან რამდენიმე დღეში

¹ სტალინის ანგლოსაქსებთან თანამშრომლობის ისტორია იწყება რევოლუციამდელ წლებში, როდესაც ის ხელმძღვანელობდა ბოლშევიკურ იატაკქვეშეთს (ბანდებს) ბაქოში. მათ დაარტყეს (და დაიცვეს) ნავთობის მწარმოებელ მთლიან სეგმენტს ბაქოში, რომელიც მაშინ British Petroleum-ს ეკუთვნოდა. საინტერესოა რევოლუციონერი კრასინის კარიერა. 1900 წელს სტალინის ხელმძღვანელობით მუშაობდა სოციალ-დემოკრატიულ ჯგუფებში და მონაწილეობდა 1903 წლის ბაქოს ცნობილი გაფიცვის ორგანიზებაში, მოაწყო არალეგალური სტამბა. ნაკლებად ცნობილია, რომ ტროცკისტებმა სტალინი ომის მიმხრობაში დაადანაშაულეს, ე. ი. დროებითი მთავრობის მხარდაჭერაში გერმანელების წინააღმდეგ ანგლოსაქსური ომის გასაგრძელებლად. რევოლუციის შემდეგ 1920 წლიდან კრასინი იყო სრულუფლებიანი და სავაჭრო წარმომადგენელი დიდ ბრიტანეთში, სადაც მოლაპარაკებას აწარმოებდა ბრიტანეთის მთავრობასთან საბჭოთა რუსეთის აღიარების მიზნით. სწორედ ამ დროს სტალინი გამოდიოდა „კურზონის ხაზს“ იქით ტროცკის შეტევის წინააღმდეგ პოლონეთში, რადგან პირადად აღიარებდა პოლონეთის დამოუკიდებლობას. ამიტომ, ტროცკიმ არ მიიღო ბუდიონის პირველი საკავალერიო არმია. ამისთვის ტროცკის სურდა ბუდიონის დახვრეტა, როგორც მირონოვის, მეორე საკავალერიო არმიის მეთაურის, რადგან მან არ დაამარცხა მახნო, რომლის ის ძმასთან მირონოვთან მსახურობდა. ბუდიონი სტალინმა გადაარჩინა.

მეორე მსოფლიო ომის წარუმატებელი დაწყების შემდეგ ჩერჩილმა სტალინს შესთავაზა, ირანის ოკუპაციასთან ერთად, გაეგზავნა ბრიტანული ჯარები საქართველოში, რათა დაეცვა ის გერმანელების გარღვევისგან. ამ მიზნით 1941 წლის აგვისტოში თბილისში ჩამოვიდა ინგლისის სამხედრო სამეკავშირეო მისია პოლკოვნიკ ვეის ხელმძღვანელობით. იგი შედგებოდა ხუთი მეკავშირე ოფიცრისა და ხუთი ტექნიკური ოფიცრისგან. ყველაფერი, რაც ბაქოს ნავთობთან იყო დაკავშირებული, ბრიტანელების კონტროლის ქვეშ უნდა ყოფილიყო.

საგულისხმოა, რომ უპირველეს ყოვლისა, ბერიას ბრალად წაუყენეს ბრიტანული დაზვერვის აგენტობა. ბერიას მეუღლის, ემიგრაციაში მყოფი საქართველოს მენშევიკური მთავრობის წევრი, თავადი ევგენი გეგეჭკორის ბიძა იყო. ნიშანდობლივია, რომ მეფის საიდუმლო პოლიციასთან თანამშრომლობის გამო სახელმწიფო სათათბიროს ბოლშევიკების ფრაქციის ლიდერის, მალინოვსკის (და

1924 წელს¹, როდესაც ხელისუფლებაში სტალინი მოვიდა². ეს იყო პირდაპირი და ცალსახა მინიშნება, თუ ვის ანიჭებდნენ უპირატესობას ევროპელები.

ბრიტანეთის პროტესტზე გაფიცულთა დახმარების გამო ექსტრემისტული ტროცკისტული პასუხის შემდეგ („ზინოვიევის წერილი“) 1927 წელს³ და

სოციალისტ-რევოლუციონერის აზეფის) გამჟღავნების შემდეგ, ბოლშევიკურმა ელიტამ უარი თქვა მეფის საიდუმლო სამსახურთან თანამშრომლობის ბრალდებების გამოძიებაზე. მაგრამ საგარეო დაზვერვასთან თანამშრომლობა გაცილებით დიდ დანაშაულს წარმოადგენდა და ასეთი პირი მხოლოდ სიკვდილით იხსებოდა.

¹ 1924 წლის 1 თებერვალს მაკდონალდის ლეიბორისტულმა მთავრობამ რსფსრ-ს გაუგზავნა ნოტა, რომ იგი აღიარა. შოტლანდიელი მაკდონალდი 4 წლით ადრე მეორე სოციალისტური ინტერნაციონალის ლიდერების დელეგაციით (კარლ კაუცკისთან ერთად) ეწვია დამოუკიდებელ დემოკრატიულ საქართველოს, პირველ სოციალ-დემოკრატიული ხელისუფლების მქონე ქვეყანას და აღფრთოვანებული დარჩა.

² პრაგმატული ბრიტანელებისთვის მთავარი შედეგი იყო – იაფი ბუნებრივი რესურსების მოპოვება. ამისთვის, მაგალითად, თანამშრომლობდნენ რაჯებთან, გუჯარებთან, სიქებთან და ა. შ. თავიდან ვარიაციები, შვედები, რურიკები, შემდეგ მონღოლები დომინირებდნენ რუსულ ტერიტორიაზე, პოლონელები ცდილობდნენ. მაგრამ პეტრე I-მა მოახერხა ბალტიისპირეთის გერმანელების, ლივონიელების ძალაუფლების კონსოლიდაცია. დღემდე გაუგებარია, როგორ შეძლო მართლმადიდებელმა ქართველმა სტალინმა ქვეყნის შენარჩუნება, თუმცა ამ ძალამ მისი გარდაცვალებიდან მხოლოდ რამდენიმე წლის განმავლობაში გასტანა.

მოულოდნელად სტალინსა და ტროცკის ბრძოლამ დიდი გავლენა იქონია ქართულ ეროვნულ საკითხზე. სტალინის ოპონენტები ამტკიცებდნენ, რომ ტროცკის მიერ სტალინის კრიტიკის, როგორც ჩამორჩენილი ხალხის წარმომადგენლის, საპასუხოდ, სტალინმა დააყენა საკითხი სსრკ-ში საქართველოსა და ქართველი ხალხის პოზიტიური იმიჯის შესაქმნელად. მან დაიწყო პოზიციონირება, როგორც ქართველი, ყურადღებას აქცევდა ისტორიას, თეატრებს, მწერლებს, მშენებლობას, ეკონომიკას და ა. შ. უფრო მეტიც, ფაქტი ფაქტად რჩება, რომ გერმანელებმა (ალექსანდრე I) შეიყვანეს ქართველები რუსეთის ადმინისტრაციაში 1801 წელს. დაახლოებით 1 მილიონი ქართველის ანექსიის შემდეგ იმპერიაში დიდებულთა გვარების რიცხვი გაორმაგდა! ამრიგად, მთელი მმართველი თავადაზნაურობა გაიყო ბალტიისპირელ გერმანელებად და ქართველებად. შესაბამისად, კითხვა, ვინ ვის შეუერთდა, შეიძლება უსაფუძვლო არ ყოფილიყო.

³ წერილში ამტკიცებდა სხვა ქვეყნის მუშების („დახმარების“) უფლებას. ასეთი კორუფციული ჰიბრიდული საქმიანობისთვის ლიტვინოვი დააკავეს ბრიტანეთში, რადეკ სობელსონი – გერმანიაში. ახლა აშკარად ჩანს, რომ რევოლუციები და არჩევნების შედეგებიც კი ადვილად შეიძლება ორგანიზებული იყოს გარე მხარდაჭერით. ხრუშჩოვმა 2 მილიონი დოლარი გამოყო კენედის კამპანიისთვის ირლანდიური ბანკების მეშვეობით. პოლტორანინს, როგორც ვიცე-პრემიერს, ჰქონდა წვდომა და პოლიტიუროს ეს გადაწყვეტილებები ნახა საიდუმლო საქალაქში.

ბრიტანეთის მდუმარე თანხმობით სტალინმა დაიწყო აქტიური ოპერაციები ტროცკის წინააღმდეგ¹ და ამავე დროს დაშალა კომინტერნი².

პირველი მსოფლიო ომის შემდეგ გერმანელებს შურისძიება სურდათ, მათ არასდროს უგემიათ დამარცხება – ისინი მთელი ომის განმავლობაში უცხო ტერიტორიაზე იბრძოდნენ, და მტრის ფეხი კი არასოდეს ყოფილა მათ ტერიტორიაზე (როგორც რუსეთში ცივ ომში დამარცხების შემდეგ). სტალინმა იცოდა, რომ ომი გააჭიანურებდა და აშშ-ს დახმარებით დაიწყო სსრკ-ს ფართომასშტაბიანი ინდუსტრიალიზაცია. ომის გადადების მიზნით, სტალინი დათანხმდა ჰიტლერთან თანამშრომლობას, ხელი მოაწერა თავდაუსხმელობის პაქტს³, მიულოცა საფრანგეთთან გამარჯვება და გაგზავნა დელეგაცია ბერლინში (მოლოტოვი, დეკანოზოვი (დეკანოზაშვილი))⁴,

¹ მომავალმა პირველმა მდივანმა კუნაევმა ალმა-ატაში ნახა ტროცკი, რომელიც სანადიროდ მიდიოდა.

² სალამოს ვარსკვლავში ჩერჩილი წერდა: კარგია, რომ ზინოვიევი დახვრიტეს – ახლა საბჭოთა კავშირი ხდება ნორმალური ქვეყანა, რომელთანაც საქმის დაჭერა შეიძლება.

³ 1939 წელს სტალინმა სსრკ საგარეო საქმეთა სამინისტროს უფროსის თანამდებობიდან გაათავისუფლა ლიტვინოვი, რომელიც მაშინ ევროპაში ყველაზე დიდი ხნის საგარეო საქმეთა მინისტრი იყო და შეცვალა რუსი მოლოტოვით. ეს, რა თქმა უნდა, სიგნალი გახლდათ ბერლინისთვის. ჰიტლერი გაათავისუფლდა ლიტვინოვთან (მაქს ვალახთან) უხერხული მოლაპარაკებებისაგან, ის დაქორწინებული იყო ინგლისელ ქალზე (ივი ლოუ), რომელიც სიცოცხლის ბოლომდე, ანუ მაშინაც კი, როდესაც მისი ქმარი ხელმძღვანელობდა საბჭოთა კავშირის საგარეო საქმეთა სამინისტროს, ატარებდა ბრიტანეთის პასპორტს. ამას რომ დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა, ადასტურებს ისიც, რომ სტალინთან მოლაპარაკების დაწყებამდე ჰიტლერმა, როგორც BBC-ის ფილმშია ნაჩვენები, მასთან პირადი ფოტოგრაფი ჰაინრიხ ჰოფმანი გაგზავნა. ამ ფოტოების საფუძველზე სპეციალურმა საბჭომ დაადგინა, რომ სტალინი არ იყო ებრაული რასის წარმომადგენელი და, შესაბამისად, მასთან მოლაპარაკება შეიძლებოდა.

⁴ დეკანოზოვი დარჩა ელჩად ბერლინში, ხოლო მოსკოვში ჰიტლერმა დანიშნა გრაფი ფონ შულენბურგი, დამოუკიდებელი საქართველოს დამაარსებელი 1918 წელს, დამოუკიდებელი საქართველოს კონსტიტუციის თანაავტორი, ქართული ლეგიონის პირველი მეთაური, ჰიტლერის წინააღმდეგ გადატრიალების მონაწილე. დაზვერვის უფროსმა შელენბერგმა თავის მოგონებებში გაიხსენა ის ფაქტი, რომ დეკანოზოვი სტალინის თანამემამულე იყო და რწმუნებათა სიგელების წარდგენისას ჰიტლერმა ჰკითხა დეკანოზოვს, დაიბადნენ თუ არა ის და სტალინი საქართველოში (რაზეც დეკანოზოვმა უპასუხა, რომ იგი დაიბადა ქ. ბაქო, მაგრამ მისი მშობლები ქართველები იყვნენ). 90-იან წლებში მიცემულ ინტერვიუში მოლოტოვმა თქვა, რომ სტალინი ხუმრობდა, რომ დეკანოზოვი, სომეხი იყო, მაგრამ მან თავი მოაჩვენა ქართველად და პირდაპირ უთხრა მას: „შენ ქართველი არ ხარ!“ დეკანოზოვმა განაგრძო მოლაპარაკებები, რომელიც 30-იან წლებში დაიწყო, სსრკ სავაჭრო წარმომადგენელმა გერმანიაში დავით კანდელაკმა, იგი დახვრიტეს 1938 წელს. მანამდე კრასინი მუშაობდა ბრიტანეთში, რომელიც ასევე მჭიდროდ იყო დაკავშირებული ამიერკავკასიის ნავთობთან.

მერკულოვი (დედით წინამძღვრიშვილი) 1940 წლის ნოემბერში მსოფლიოს გაყოფის შესახებ მოლაპარაკებისათვის. თარჯიმანი ბერეჟკოვის თქმით, მოლოტოვი დაკვირვებულად მოქმედებდა – მიჰყვებოდა ჰიტლერის აზრს და არ განიხილავდა ინგლისის დამარცხების შესაძლებლობას, რაც მომავალში მასთან ალიანსს შეუძლებელს გახდიდა, მაგრამ ჩნდება კითხვა: რატომ დაუშვა სტალინმა ასეთი ანგლოფილურობა?

ჩერჩილს სტალინის ერთგულებაში ეჭვი არ ეპარებოდა. მიუხედავად მოლოტოვის პაქტისა და ბოლშევიკების მიერ პოლონეთის, ბალტიისპირეთის ქვეყნების ოკუპაციისა, ფინეთთან ომის, დუნკერკში ინგლისელი ჯარისკაცების გადარჩენის მიზნით გერმანული შეტევის შეჩერებისა, ჰიტლერის მიერ პარიზის აღების გამო საბჭოთა მილოცვისა, ნაცისტური ჯარებისათვის საკვებისა და საწვავის მასიური მიწოდებისა, მოგვიანებით კი შვედის სასონარკვეთილი ნაბიჯისა და ა. შ. – ვერაფერი შეარყევდა ჩერჩილის ნდობას სტალინთან ალიანსში და ეს იმ დროს, როდესაც პირველი მსოფლიო ომის ყველაზე კრიტიკულ მომენტში რუსეთმა ცალკე მშვიდობის ზავი დადო გერმანიასთან. ბრიტანეთი მარტო იდგა გერმანიისა და სსრკ-ის ორწლიანი ოფიციალური კავშირის წინააღმდეგ (1939-1941). გებელსმა თავის გამოსვლაში „2000 წელი“ აღიარა, რომ „ფიურერმა არაერთხელ შესთავაზა ლონდონს, რომ ორივე ქვეყნის საერთაშორისო პოლიტიკა უნდა გაერთიანდეს. რაიხი აღიარებდა ინგლისის ავტორიტეტს ზღვაზე, იმ პირობით, თუ ინგლისი პატივს მიაგებდა მათ ავტორიტეტს ხმელეთზე. სამწუხაროდ, გერმანიის უმნიშვნელო გაფართოება აღმოსავლეთში წმინდა გერმანულ ტერიტორიებზე საკმარისი მიზეზი გახდა, რომ ეს საფრთხე დაემუქრა ევროპულ ძალთა ბალანსს“. და ეს იმ დროს, როდესაც ბრიტანეთმა არც კი გააპროტესტა საბჭოთა კავშირის მიერ პოლონეთის ოკუპაცია (!?) (რის გამოც იგი იბრძოდა გერმანიასთან)¹.

¹ მოლოტოვ-რიბენტროპის პაქტიდან 2 დღის შემდეგ, ბრიტანეთმა და პოლონეთმა ხელი მოაწერეს შეთანხმებას თავდასხმის შემთხვევაში ურთიერთდახმარების შესახებ, მაგრამ გასაკვირია, რომ საიდუმლო დამატებამ მიუთითა, რომ ბრიტანეთი ომს გამოუცხადებდა აგრესორს მხოლოდ გერმანიის თავდასხმის შემთხვევაში. საიდან იცოდნენ მაშინ ბრიტანელებმა, რომ გერმანელების მოკავშირე სსრკ-ის პოზიცია ორ წელიწადში მათ სასარგებლოდ შეიცვლებოდა?!

ამრიგად, 1941 წლის 1 მაისს სტალინი მავზოლეუმის პოდიუმზე კარგი განწყობით იდგა, ელჩი დეკანოზოვიც იქვე იყო. აქამდე ელჩებს მავზოლეუმზე ლიდერის გვერდით დგომის პატივი არ ჰქონიათ. მაგრამ 10 დღეში მოხდა რალაც სრულიად უჩვეულო – ჰიტლერის მოადგილე, ნიგნის „მაინ კამპფის“ თანაავტორი, ჰესი გაფრინდა ბრიტანეთში 10 მაისს, 2 კვირის შემდეგ კი ომი დაიწყო. ჰიტლერი მიხვდა, რომ ბრიტანეთსა და სსრკ-ს შორის „არაბუნებრივი“ ალიანსი არსებობდა და სწორედ ამან განაპირობა სასწრაფოდ ომის დაწყება.

თეირანის, იალტის, პოტსდამის კონფერენციებზე სტალინი ლიად პოზიციონირებდა, როგორც ანგლოსაქსების საუკეთესო მეგობარი. 1945 წლის ივნისში გამარჯვების აღლუმზე ანგლოსაქსების მთავარსარდალი ეიზენჰაუერი უნდა მდგარიყო სტალინის გვერდით და სწორედ მათ მხარეს უნდა ესროლათ გერმანული დროშები, რაც გვახსოვს ცნობილი დოკუმენტური ფილმიდან, მაგრამ ისტორიკოსები არაფერს ამბობენ იმის შესახებ, რომ ეს გამარჯვების აღლუმი ერთადერთი იყო სტალინის დროს და ეიზენჰაუერის საპატივცემულოდ იყო ორგანიზებული. მაგრამ ეიზენჰაუერი რუსეთში ვერ ჩავიდა, ამიტომ სპორტსმენების ერთადერთი უზარმაზარი აღლუმი მოეწყო 1945 წლის აგვისტოს. აღლუმზე 25 ათასი მონაწილე გამოვიდა: შერჩეულ იქნენ მაღალი ტანისა და მიმზიდველი გარეგნობის ადამიანები – ახალი საბჭოთა ადამიანი. ორივე ეიზენჰაუერი და მისი ვაჟი, ლეიტენანტი ჯონი, იდგნენ მავზოლეუმზე – ერთადერთი ამერიკელი ოფიციალური პირი, რომელიც ოდესმე მდგარა კრემლის წინ გამართულ აღლუმზე. სტალინმა დაუთმო ბრიტანეთს, გაიყვანა ჯარები ირანიდან 5-წლიანი ოკუპაციის შემდეგ, არ უბრძოლია თურქეთთან სრუტეების ხელში ჩაგდების მიზნით, თუმცა მას ჰქონდა სრული უფლება ებრძოლა გერმანიის მოკავშირეების წინააღმდეგ¹.

¹ სტალინს ესმოდა, რომ რუსეთის კონტროლს კონსტანტინოპოლსა და ანატოლიაზე შეიძლება ყველაზე სავალალო შედეგები მოეტანა საქართველოსთვის. ამ შემთხვევაში ამ პატარა ტერიტორიის ასიმილაციას ვერაფერი შეაჩერებდა, თუ იგი პერიფერიული ამიერკავკასიის რეგიონის სტატუსს შეცვლიდა და რუსეთის საუკუნოვანი ოცნებისკენ დერეფნად გადაიქცეოდა. ამის მაგალითია შავი ზღვის სანაპიროზე ბულგარელთა სევდიანი ბედი, რომელიც ისე განვითარდა, რომ ორი მსოფლიო ომის დროს მათ რუსეთის წინააღმდეგ ბრძოლა ამჯობინეს. სერბები გეოგრაფიულად ბულგარეთის უკან სახლობენ და მუდმივად სარგებლობენ რუსეთის მხარდაჭერით ბულგარელთა წინააღმდეგ, რათა თავიდან აიცილონ სამხრეთ სლავების კონსტანტინოპოლში შესვლა, რაც, რა თქმა უნდა, ნიშნავს ჩრდილოეთ სლავების უპირობო ეზოთერულ დასასრულს.

ბალტიის ზღვისკენ მიმავალ გზაზე რა ბედი ეწიათ ბალტებს – მათი მოსახლეობის ნახევარი რუსულენოვანია – ქარხნის მუშები და პენსიონრები საბჭოთა ჯარიდან.

როგორ დაიჩაგრა სომხეთი, როცა კონსტანტინოპოლისკენ მიმავალ გზაზე „დიდი არმენიას“ გეგმები დაისახეს. გამონაკლისი იყო საქართველო, რადგან არასოდეს გამოუთქვამს პრეტენზია კონსტანტინოპოლზე. ქართველებს იქ არ უცხოვრიათ და არც ასეთი მიზანი ჰქონდათ, თუ არ ჩავთვლით, ტრაპიზონს, კომნენოსთა პროქართული შტოს უძველესი ისტორიას, რომელიც მთლიანად შეეფერებოდა რუსეთის ეროვნულ ინტერესებს.

სტალინი და აიზენჰაუერი მავზოლეუმზე, 1945 წლის აგვისტო

სტალინმა არ აიღო მთელი დასავლეთევროპა, რადგან საფრანგეთისა და იტალიის მთავრობების მესამედი კომუნისტები იყვნენ, მოკავშირეთა თხოვნით თავს დაესხა იაპონიას და მიიღო მხოლოდ რამდენიმე კუნძული საოკუპაციო ზონის გარეშე, არ დაიპყრო საბერძნეთი. იუგოსლავიის ჯარების შესვლა ანტიბრიტანული ბერძნული აჯანყების მხარდასაჭერად სტალინსა და ტიტოს შორის კონფლიქტის მიზეზი¹ გახდა 1948 წელს) ხელი

შეუწყო ისრაელის დაარსებას. ისტორია ცხადყოფს, რომ რუსეთმა მიაღწია ყველა წარმატებას და მოიგო ყველა ომი ზუსტად იმ დროს, როდესაც იგი ალიანსში იყო ანგლოსაქსებთან.²

სტალინმა სსრკ-ში შემოიღო ჩინოვნიკებისა და ოფიცრების ევროპული და მორალური სტანდარტი პარტიულ და სახელმწიფო სტრუქტურებში შერჩევის დროს (რა თქმა უნდა, მეხუთე პუნქტის გათვალისწინებით. ეჟოვი იყო პირველი რუსი რეპრესიული ორგანოების სათავეში ცენტრალური კომიტეტიდან). ლეგენდის თანახმად, გაგარინიც კი კოსმონავტების გუნდიდან მისი ღიმილის გამო შეირჩა. ასევე ვის უნდა აღემართა დროშა რაიხსტაგზე. გენერალ ფროლოვის მოგონებების მიხედვით, როცა 1953 წელს გენერალმა გოგლიძემ მოადგილედ დანიშნა, ბერიასთან ინტერვიუ უწევდა, მაგრამ ბერიამ მხოლოდ ფოტოს დახედა და თქვა: „ლამაზი ყმანვილია, იმუშაოს“. გარეგნობის გამო ბრეჟნევი აირჩიეს გამარჯვების აღლუმში მონაწილეობის მისაღებად. კრემლის ქვედანაყოფები მთლიანად შედგებოდა არაინტერნაციონალური,

¹ საქმე ის იყო, რომ სტალინი ყირიმის კონფერენციაზე ბრიტანეთს დაჰპირდა, რომ საბერძნეთი მის კონტროლს ქვეშ დარჩებოდა. ტიტოს მიერ საბერძნეთში შეჭრის აკრძალვამ დიდწილად გამოიწვია კონფლიქტი მათ შორის. სხვა საქმეა, რომ ლიდერებს შორის მტრობა გადაიზარდა მკვლევლობის მცდელობებსა და ტიტოს შეურაცხმყოფელ წერილში, რომელიც სტალინს გაუგზავნა და მოითხოვა ამ უკანასკნელს მკვლევლების გაგზავნა შეენწყვიტა, ან ტიტოც გაუგზავნიდა მკვლევლებს და ამით ამოიწურებოდა მათ შორის არსებული კონფლიქტი.

² ბრეჟნევის დროსაც კი ჩანს, რომ სსრკ-მ დათმო საფრანგეთი და პორტუგალია 1968-1971 წლებში, მაგრამ მიიღო ბალტიის ქვეყნები 1975 წლის ჰელსინკის შეთანხმებით საზღვრების ხელშეუხებლობის შესახებ.

ამკარად არააზიელი წარმომადგენლებისგან¹. სტალინმა სსრკ ხალხთა საუკეთესო წარმომადგენლებისგან ჩამოაყალიბა მმართველი ელიტა, სადაც ქართველებმა მნიშვნელოვანი როლი შეასრულეს. პოლიტიკურში არ იყვნენ აზიელები და მუსლიმები (ალიევამდე რაშიდოვი 17 წლის განმავლობაში კანდიდატი იყო), ისინი არმიას არ მეთაურობდნენ, არ იყვნენ სახალხო გმირები². საბჭოთა სპორტსმენებს არასოდეს მიუღიათ მონაწილეობა აზიის სპორტულ შეჯიბრებებში. სპორტი, კულტურა, კინო, ლიტერატურა, არქიტექტურა, ტანსაცმელი და ა. შ. ყველაფერი ევროპული იყო, ყველაფერი აზიური კი აკრძალული³.

სსრკ-შიც კი არავინ იცოდა და დღემდე არ იციან, რომ პანფილოვლები ყაზახები იყვნენ. იესაულები ჯარიდან გაუჩინარდნენ, მონღოლური შეძახილი „ჰურა“ შემორჩა მხოლოდ იმიტომ, რომ ევროპელებს მსგავსი შეძახილი ჰქონდათ (თუმცა თანამედროვე თურქმა ისტორიკოსებმა დაამტკიცეს, რომ ეს შეძახილი თურქული წარმოშობისაა). სტალინს არასოდეს ნაუყვანია ჯარში (ან სტალინს არ მისცეს) არც მონღოლები და არც ჩინელები. თუმცა ბლოგერები ჯერ კიდევ ვერ პოულობენ ინფორმაციას იმის შესახებ, თუ სად წავიდა ნახევარი მილიონი ჩინელი, ვინც მონაწილეობა მიიღო რევოლუციასა და სამოქალაქო ომში.

მატროსოვის უცნობი სახელი

¹ ამ პრინციპით ჩაირიცხა კორჟაკოვი და მისი მსგავსი ადამიანები კრემლის პოლკში. ის ხელს ართმევდა ბრეჟნევს, პომპიდუსს, ლიგაჩოვს, დაკრძალა მიქოიანი. ასე გაეხსნა მას გზა სატიტულო ერის სახელმწიფო მოღვაწემდე.

² მომავალში, როგორც გორდიევსკი წერს თავის წიგნში „КГБ“: „კგბ-სკენ მიმავალი გზა ებრაელებისთვის დაკეტილი იყო. გამონაკლის შემთხვევებში, კგბ-ს შეეძლო განმცხადებლის მიღება, თუ მისი დედა იყო ებრაელი, ხოლო მამის გვარი და ეროვნება – არაებრაელი. ეროვნული უმცირესობების წარმომადგენლები, რომლებიც გაგზავნეს ციმბირში (ყირიმელი თათრები, კალმიკები, ჩეჩნები, ინგუშები), ასევე ბერძნები, გერმანელები, კორეელები და ფინელები კგბ-ში არ მუშაობდნენ. ლიტველებს, ლატვიელებსა და ესტონელებს კი შეეძლოთ KGB-ში მუშაობა, თუმცა მათ ეჭვის თვალთ უყურებდნენ. სომხებს უხალისოდ ასაქმებდნენ, რადგან ბევრს ნათესავები საზღვარგარეთ ჰყავდა“. და რაც ყველაზე პარადოქსულია: „ქართველები, აზერბაიჯანელები, უზბეკები და სხვა შუააზიელები უფრო სანდოები იყვნენ, ვიდრე რუსები და უკრაინელები“.

³ მაგრამ ახლა შოიგუ არის ტუვას სახალხო რესპუბლიკის ნათელი წარმომადგენელი, სადაც ახლაც რუსი ადამიანისთვის იქ გამოჩენა საშიშია.

სტალინის მიერ შექმნილი სსრკ-ს მმართველი ნომენკლატურა საკუთრების გარეშე (გერმანულ-ბალტიისპირა-ქართული სამეფო არისტოკრატის ნაცვლად) კაცობრიობის ისტორიაში ძალაუფლების უნიკალურ ტიპად იქცა¹. მათ ჰქონდათ პრივილეგიები, პაიკები, მანქანები და კოტეჯები, მაგრამ არ ჰქონდათ ქარხნები, წილები, მიწები და არაფერი იყო მემკვიდრეობითი. მწერლებმა და სპეციალისტებმა კარგად იციან რუსული ლიტერატურისა და კინოს უნიკალური ფენომენი – პატრიოტებს არ ახსოვთ თავიანთი სოფელი ან დაბა, ქოხი, არამედ მხოლოდ მოსკოვი და კრემლი. ყველა სიმღერა და ფილმი იქმნება მხოლოდ მოსკოვის შესახებ – ერთიანი წმინდა ცენტრი კრემლით. მაშასადამე, ყველა რუსისთვის უიმედო ცხოვრებაა უკიდევანო სივრცეებში ან ოცნება – გახდი კაცი და შეაღწიე ნომენკლატურული ბიუროკრატის წრეში, იცხოვრე მოსკოვში და იმუშავე, თითქმის როგორც მინიერ სამოთხეში. გასაკვირი არ არის, რომ ჩინეთის კომუნისტური პარტიის პოლიტიბუროს შეხვედრები კვლავ იმართებოდა იმპერიულ სასახლეში, ციური იმპერიის აკრძალულ ქალაქში (ან კრემლში).

საბოლოოდ, სწორედ საკუთრებისა და ეროვნული უპირატესობის ქონის სურვილმა გაანადგურა საბჭოთა კავშირი, როგორც ეგვიპტიდან გამოსვლის დროს, მრავალეროვნულ იმპერიაშიც დგება პერიოდი, როდესაც დამფუძნებელი ერი იწყებს თავისი თავის მაღლა დაყენებას და უმცირესობის უარყოფას.

სტალინის სიკვდილის შემდეგ² ამ ნომენკლატურამ დათმო კომუნისტური იდეალებისა და ძალაუფლების თანმხლები სიმკაცრე და დაიწყო გამდიდრება. ნომენკლატურულმა ელიტამ დაიწყო უვადო მმართველობისა და მათთვის ქონების ოფიციალური გადაცემის მოთხოვნა. თუ ხრუშჩოვის მმართველობის დროს ეს ჯერ კიდევ შეუძლებელი იყო, ბრეჟნევის დროს ყველაფერი დასაშვები გახდა. სახელმწიფოდან ელიტაში ქონების ფორმალური ლეგალური გადაცემის თეორიული საფუძვლები შექმნა ჯერმენ გვიშიანმა (1928 – 2003 წწ.) – საბჭოთა ფილოსოფოსმა და სოციოლოგმა, სსრკ მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსმა (1979), იდუმალი ორგანიზაციის დირექტორის მოადგილემ – სსრკ მინისტრთა საბჭოსთან არსებული მეცნიერებისა და ტექნოლოგიების

¹ მაგრამ ეფექტურობა ნარჩუნდებოდა პერიოდული სიკვდილით დასჯით, რომლის გარეშეც ბიუროკრატის ფენამ დაანგრია სსრკ.

² ყველა ბრალდების შემდეგ არც სტალინი და არც ბერია არ გარიცხეს პარტიიდან, რადგან არ იყო იდეოლოგიური პრეტენზიები. რაც მოხდა ისაა, რომ ბიბლიური დროიდან მოყოლებული ნებისმიერ იმპერიაში, ყოველგვარი დამსახურების მიუხედავად, უმრავლესობა ინსტინქტურად უარყოფს ნებისმიერ უცხოს. ისევე, როგორც ეს მოხდა რურიკებთან, რომანოვებთან და ა.შ. სტალინის (ე. ი. ბერიას) დასასრული იგივე იყო, რაც შოტლანდიელ ჩარლზისთვის კრომველის პურიტანულ ინგლისში.

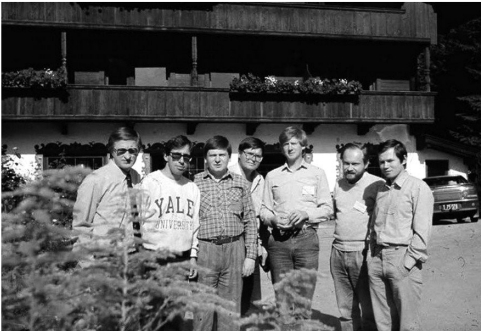
სახელმწიფო კომიტეტი (დირექტორი იყო საგარეო დაზვერვის ყოფილი ხელმძღვანელი პრიმაკოვი) – სამეცნიერო და ტექნიკური დაზვერვის ოფიციალური წარმომადგენელი, NKVD გენერალ გვიშიანის შვილმა¹, გამოიგონა სახელი „ჯერმენი“ შვილისთვის – ძერჟინსკისა და მენჟინსკის სახელების პირველი ასოებისაგან. დაქორწინებული იყო კოსიგინის ქალიშვილზე², ხოლო მისი ქალიშვილი იყო პრიმაკოვის პირველი მეუღლე. შეთქმულების თეორიის სფეროში ბევრი რუსი ავტორის აზრით, გვიშიანი იყო საკვანძო ფიგურა (ასევე ცნობილი მარშალი გელოვანი, სტრატეგიული სარაკეტო ძალების მეთაურის მოადგილე, გიორგაძე, უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის მდივანი. სსრკ³, გენერალი პიტოვრანოვი, მერკულოვის მარჯვენა ხელი, 1951-1952 წლებში სტალინის დროს დაპატიმრებული სიონისტური მოძრაობის ორგანიზებისთვის, მაგრამ გაათავისუფლეს პიტოვრანოვის პირადი წერილობითი მოხსენების მიღების შემდეგ). გვიშიანი მუშაობდა ანდროპოვთან, პრიმაკოვთან, ბობკოვთან და აწყობდა ღია და ფარულ კონტაქტებს სსრკ-სა და დასავლეთის ინტელექტუალებსა და საიდუმლო სამსახურებს შორის, რასაც საბოლოოდ პერესტროიკა მოჰყვა. ის იყო რომის კლუბის თანადამფუძნებელი, ავსტრიაში გამოყენებითი სისტემების ანალიზის ვენის საერთაშორისო ინსტიტუტის დამფუძნებელი, სადაც პერესტროიკის ყველა მომავალი ფიგურა, მათ შორის გორბაჩოვი, იაკოვლევი, ჩუბაისი, ავენი და ა. შ. გადიოდა პრაქტიკას⁴. იქ დამუშავდა სოციალიზმისა და კაპიტალიზმის კონვერგენციის თეორია. ყველა ეს იდეა განხორციელდა გორბაჩოვის პერესტროიკის დროს. ნომენკლატურამ აიღო სახელმწიფო საკუთრება, ეროვნული ელიტები კი დაშორდნენ.

¹ სწორედ გენერალ გვიშიანს ედებოდა ბრალი ჩრდილოკავკასიელი ხალხების გამოსახლების ორგანიზებაში, სანამ 2017 წელს გამოქვეყნდებოდა სუკ-ის პირველი თავმჯდომარის სეროვის მემუარები, რომელიც მისმა შვილებმა კედელში ჩატანებული იპოვეს ავტოფარების შეკეთებისას, სადაც ის ლაპარაკობს თავის მთავარ როლზე, რომელიც მან ჩრდილოეთ კავკასიის „წმენდაში“ შეასრულა. ბერიას მოადგილეებიდამ არ დაუჭერიათ მხოლოდ გენერლები გვიშიანი და სეროვი. გვიშიანს ბრალად ედებოდა ხაიბახში 700 ჩეჩენის დახვრეტა და დაწვა, რაც მან ბერიას 1944 წელს დეპეშით მოახსენა, ახლა კი დადასტურდა, რომ ეს დეპეშა ყალბი იყო, მაგრამ კადროვი ამ დღეს გენოციდის დღედ აცხადებს.

² მამა გვიშიანმა „ლენინგრადის საქმის“ დროს გადაარჩინა კოსიგინი და ანდროპოვი. მადლიერების ნიშნად კოსიგინი და გვიშიანი ერთმანეთს დაუნათესავდნენ. ანდროპოვმა მოახერხა დედის წარმომავლობის დამალვა, პირველ ოჯახთან განქორწინება და ბრძოლებში არმონაწილეობა. გრიშინის ვაჟი ბერიას ასულზე იყო დაქორწინებული. პრიმაკოვს ჰყავდა მეუღლე, ლაურა გვიშიანი.

³ ახლა წერენ, რომ კორუფციული საქმის გამოძიების დაწყების შემდეგ თავი მოიკლა. მასთან პირველად იპოვეს ოქროს ტუალეტი.

⁴ გორბაჩოვი მოსკოვის სახელმწიფო უნივერსიტეტში იურიდიულ ფაკულტეტზე სწავლობდა და ფილოსოფოს მამარდაშვილთან ერთად ცხოვრობდა საერთო საცხოვრებელში.

ვენის ინსტიტუტის მოსწავლეები: შოხინი, აგენი, ულიუკაევი, ჩუბაისი, გლაზიევი და სხვები

რუსეთისა და ევროპის გაერთიანებაში დიდი წვლილი შეიტანა სსრკ საგარეო საქმეთა მინისტრმა შევარდნაძემ, რომელმაც საქართველოს თავიდან ააცილა დაშლის ქაოსი და ქვეყანა ევროპის კონტროლქვეშ მოაქცია¹.

მაგრამ თანამედროვე რუსეთში კარგად ჩანს კავკასიური გავლენა. რუსეთის პრეზიდენტმა, ბავშვობა გაატარა საქართველოში, კასპში, გორის მახლობლად, სადაც ისწავლა ჭიდაობა და კავკასიური ტრადიციები².

¹ ვიცე-ადმირალმა აბაშივილმა, ბალტიის ფლოტის მეთაურის პირველმა მოადგილემ, კუბაში ჩამოაყალიბა სსრკ საზღვაო მე-5 ფლოტი. კუბაზე მთლიანი დანაყოფის მეთაური იყო ოსი გენერალი პლიევი, რომელმაც 1962 წლის ივნისში ნოვოჩერკასკის მუშების დემონსტრაციის დახვრეტის ბრძანება გასცა. ათობით დაიღუპა და სასამართლოზე 7-ს დახვრეტა მიუსაჯეს. 20 წლის მომავალი გენერალი ლებედი სასწაულებრივად გადაურჩა დახვრეტას. პლიევის მოადგილემ გენერალმა შაპოშნიკოვმა არ შეასრულა მისი ბრძანება ტანკებით დარბევის შესახებ. მიუხედავად იმისა, რომ პლიევის მამა ემიგრაციაში წავიდა შეერთებული შტატებში 1912 წელს, ის უკვე გარდაცვლილი იყო. აბაშივილმა კუბაში რაკეტების გაშვების ბრძანების შესრულება 6 წუთით გადადო, რამაც ხელი შეუშალა მესამე მსოფლიო ომის დაწყებას.

² საინტერესოა, რომ ქართულ პერიოდულ გამოცემებსა და კავკასიურ საიტებზე ინფორმაციის მიხედვით პუტინი საქართველოში ცხოვრობდა, სოფელ კასპში (გორის რაიონი, სადაც სტალინი დაიბადა). მამინაცვალმა და დედამ ის კასპში ჩაიყვანეს, შემდეგ კი 10 წლის ასაკში რუსეთში ბავშვთა სახლში გაგზავნეს. მისი ოფიციალური ბიოგრაფია იწყება მას შემდეგ, რაც გახდა სპეცსამსახურების წევრი. მისი უღიმღამო კარიერა ხელისუფლებაში აშკარად არ შეესაბამებოდა მის „ოფიციალურ“ წარმოშობას ლენინისა და სტალინის პირადი შეფ-მზარეულის ოჯახიდან. როგორც პრეზიდენტი შევარდნაძე იხსენებს, მისი ბიოლოგიური დედა კასპში ცხოვრობდა და მეზობლებთან ერთად იხსენებდა ბავშვთა სკოლაში გაუჩინარებულ შვილს – ვოვას. ხოლო საქართველოს სპეცსამსახურები (მოსკოვის კოლეგების მოთხოვნით) ახორციელებდნენ ფარულ ფუნქციებს დედამისის დასაცავად. კასპში მან დაიწყო ძიუდოში ვარჯიში, რადგან საბჭოთა კავშირის ყველა ჩემპიონი კასპის რაიონიდან იყო. ოფიციალური ბიოგრაფიის მიხედვითაც კი, ის საბჭოთა პერიოდში საქართველოს სტუმრობდა ძიუდოს შეჯიბრებებზე და ქართველ სპორტსმენებს ახსოვთ, რომ ქართული ესმოდა და რამდენიმე სიტყვაც კი ამბობდა. არ არსებობს პუტინის ბავშვობის არც ერთი ფოტო, სადაც სხვა ბავშვებიც არიან.

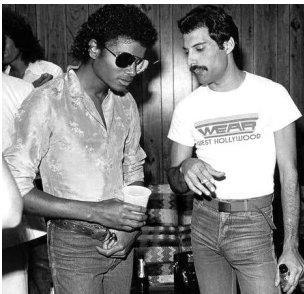
ოფიციალურად, რუსეთის ბოლო სამი საგარეო საქმეთა მინისტრი (პრიმაკოვი, ივანოვი და ლავროვი) საქართველოსთან კავშირში იყვნენ და ბავშვობაში თბილისში

საბოლოოდ, ამჟამინდელმა რუსულმა ნომენკლატურამ ამპარტავნულად გადაწყვიტა (როგორც გერმანელებმა 1914-1945 წლებში), რომ მათ შეეძლოთ საქართველოს მართვა ევროპელების გარეშე და დაიწყო საბედისწერო და გამოუსწორებელი შეცდომების განხორციელების პროცესები.

საქართველოს მეორე დამოუკიდებლობა რუსეთისაგან (1992)

მეორე მსოფლიო ომში სტალინის წარმატების შემდეგ ტოტალიტარული სისტემა ყველანაირად ცდილობდა თავი სამაგალითოდ წარმოეჩინა სხვა ხალხებისთვის, მაგრამ მხოლოდ ამერიკის მოაკავშირებმა მიაღწიეს კეთილდღეობას. გერმანიის გაერთიანების დროს დასავლეთ გერმანია აწარმოებდა მერსედესს, ხოლო აღმოსავლეთ გერმანელები – პლასტმასის ტრაბანტებს. სამხრეთ და ჩრდილოეთ კორეა, ვიეტნამი, ტაივანი და ჩინეთი ერთი და იგივე მაგალითებია სხვადასხვა ხელისუფლების პირობებში, რომ აღარაფერი ვთქვათ დასავლეთ და აღმოსავლეთ ევროპაზე. თურქეთი და თურქმენეთი ასევე განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან. ვიეტნამი და სერბეთი, რომლებიც დაბომბეს აშშ-მ და ნატო-მ, რომ აღარაფერი ვთქვათ გერმანიასა და იაპონიაზე, გახდნენ აშშ-სა და ნატოს მეგობრები, რომლებიც ბიექტურად უზრუნველყოფენ თავიანთი ქვეყნების კეთილდღეობას.

საქართველო ყოველთვის პროევროპულ ხალხებს შორის იყო. ჯონ სტეინბეკი რუსულ ჟურნალში (ნიუ-იორკი, 1948, გვ. 150) წერდა: „ფაქტობრივად, ჩვენ დავინწყეთ იმის დაჯერება, რომ რუსების უმეტესობას იმედი აქვს, რომ თუ ისინი ძალიან კარგ და სათნო ცხოვრებით იცხოვრებენ, სიკვდილის შემდეგ სამოთხეში კი არა, არამედ საქართველოში მოხვდებიან“.

თბილისი, საქართველოს სსრ, 1985

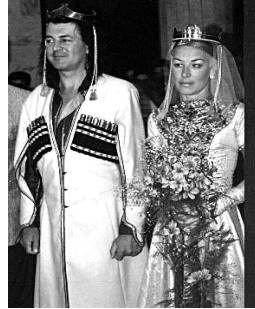

ხრუშჩოვი და კასტრო ქართულ დღესასწაულზე

ცხოვრობდნენ. ივანოვის დედა ქართველი საღირაშვილია, პრიმაკოვს უყვარდა შოთა რუსთაველის ლექსის ქართულად ციტირება, თბილისში კი ლავროვის ქალიშვილის (კალანტარიანის) ქორწილი აღნიშნეს.

მარგარეტ ტექტერი თბილისში 1987 წელს

იან გილანი Ian Gillan, Deep Purple და Black Sabbath-ის წევრი, იესოს პარტიის შემსრულებელი როკ ოპერაში „იესო ქრისტე სუპერვარსკვლავი“ თბილისში გამართულ საქორწილო ცერემონიაზე. საქართველო, 1990 წ

რომის პაპი და პარტიაკი თბილისში

მასტროიანი და ფარაჯვანოვი თბილისში სტუმრად

ედვარდ კენედი, გენერალი მაისურაძე, საქართველოს კგბ-ს ლეგენდარული თავმჯდომარის ინაურის მოადგილე, პოეტი-აკადემიკოსი ირაკლი აბაშიძე, უნივერსიტეტის რექტორი ჩხიკვიშვილი თბილისის ბაზარში 1974 წ.

დენირო და ქართველი რეჟისორი შენგელაია

1990 წლის 9 აპრილს პრეზიდენტმა გამსახურდიამ პარლამენტში გამოაცხადა საქართველოს დამოუკიდებლობა, მაგრამ შედეგი დიდ მსხვერპლთან იყო დაკავშირებული. ქვეყანა ჩაიძირა GRU-ს მიერ გაჩაღებულ სამოქალაქო ომში. სტანდარტული ოპერატიული სახელმძღვანელოს კლასიკური სქემის

მიხედვით, მონინალმდევის აზრით, ფსიქოლოგიურად ლაბილური ადამიანი წინ წამოსწიეს, მას მოკვეთეს უფრო სტაბილური მოკავშირეები (როგორც კოსტავა), აგენტები შეიყვანეს ოჯახსა და უახლოეს გარემოცვაში¹, ქვეყანაში დიდი რაოდენობით შემოდინდა იარაღი და ნარკოტიკები, დამნაშავეები ციხეებიდან გამოუშვეს, ანუ შეიქმნა კლასიკური ასაფეთქებელი გარემო. შედეგად, კანონის არარსებობის პირობებში ხელისუფლებაში მოვიდნენ არაფორმალური ლიდერები, ანუ კანონიერი ქურდები. ქვეყანას არც მთავრობა ჰყავდა, არც საზღვრები გააჩნდა, არც ჯარი და არც პოლიცია, არც ბიუჯეტი და არც ეროვნული ვალუტა და ა. შ. ეს იყო გაკვეთილი იმ ხალხისთვის, ვისაც დამოუკიდებლობა სურდა. მაგრამ შევარდნაძემ შეძლო აშშ-ს დახმარების მიღება (აშშ-ის შეიარაღებული ძალების გაერთიანებული შტაბის უფროსი იყო გენერალი ჯონ მალხაზ შალიკაშვილი). ენერგეტიკული დერეფანი (მილი) დამოუკიდებელი პოლიტიკის პირველი რეალური შედეგი გახლდათ.

შევარდნაძის დაცვა დაიწყო ამერიკულმა საიდუმლო სამსახურმა². 1993 წელს CIA-ს მაღალჩინოსანი Freddie Woodruff შევარდნაძის დაცვის უფროსმა გოგოლაძემ მიიწვია კავკასიის მთებში ორ ჩრდილოელ ქალთან ერთად სანადიროდ, სადაც ის მანქანაში მოკლეს ვითომ „შემთხვევით“ გასროლით. საინტერესოა, რომ სწორედ ამ დროს იმყოფებოდა საქართველოში რუსეთის დაზვერვის მიერ მოსყიდული CIA-ს კიდეც ერთი მაღალი თანამდებობის პირი, Aldrich Ames, რომელიც შეხვდა შევარდნაძეს. ის უკვე იმყოფებოდა აშშ-ს იუსტიციის დეპარტამენტის მეთვალყურეობის ქვეშ. ამის შესახებ ვუდროფმა არ იცოდა, მაგრამ დამოუკიდებლად რაღაც ეჭვი შეიტანა ეიმსში და მათ თბილისის ერთ-ერთ ბარში კონფლიქტი მოუვიდათ. შედეგად, GRU-მ გადაწყვიტა პრობლემის სწრაფად გამოსწორება. CIA-ს დირექტორი ჯეიმს ვულსი პირადად ჩაფრინდა თბილისში ცხედრის შეერთებულ შტატებში გადასაყვანად, თუმცა აეროპორტის ტერიტორია არ დატოვა³. შევარდნაძემ გაიხსენა, რომ მასთან შეხვედრისას დაკვეთით მკვლელობის ვერსია არ ახსენეს. ის მიხვდა, რომ ამერიკული მხარე დათანხმდა „ავარიას“, რადგან ეიმსისთვის ბრალდება ამერიკელი ოფიცრის მკვლელობაში მონაწილეობის

¹ ლევან ბერძენიშვილს სტენფორდის უნივერსიტეტში უფლება მისცეს სწვეოდა თავის სამშობლოს, აჭარისა უფლებადამცველი მოძრაობის არქივს, მაგრამ ეს ასევე იყო სასაზღვრო ზონა, კავებეს საყრდენი ბაზა, სადაც ფოტოზე მან დაინახა საბჭოთა ინტელიგენციის მრავალი წარმომადგენელი ოფიცრის ფორმაში!

² საქართველოს უმდიდრესი ადამიანის, პატარკაციშვილის პირადი დაცვა, როგორც ლუგოვოიმ რუსეთის ცენტრალურ ტელევიზიაში განაცხადა, თავად მან შექმნა, ლიტვინენკოს პოლონიუმით მონამვლისთვის ძებნილმა დაზვერვის ოფიცერმა.

³ უპრეცედენტოა, რომ FBI-ის დირექტორი ორჯერ პირადად ეწვია თბილისს. მეორედ – 2013 წელს, ოპოზიციური პარტიის ხელისუფლებაში მოსვლისთანავე.

შესახებ გარდუვალად ნიშნავდა სასიკვდილო განაჩენს, ანუ ინფორმაციის ღირებულები წყაროს დაკარგვას.

შევარდნაძე კორუფციამ შეინირა. ალტერნატიული ფინანსური წყაროს პოვნის მიზნით 2003 წელს თბილისის ენერგოდისტრიბუციის ამერიკული კომპანია AES მიჰყიდეს გაზპრომს. რუსეთი და ამერიკა შეთანხმდნენ, რომ

შევარდნაძე უნდა წასულიყო (Rayfiled „საქართველოს ისტორია“ 2012). შევარდნაძემ არ გაითვალისწინა ყოფილი სახელმწიფო მდივნის ბეიკერის რჩევა, აღარ მიეღო მონაწილეობა არჩევნებში. 2003 წლის „ვარდების რევოლუციის“ შემდეგ, ნახევრად ქართველი რუსეთის საგარეო საქმეთა მინისტრის ივანოვის¹ დახმარებით, აბაშიძესთან აჭარის პრობლემა მოგვარდა. საქართველო აშშ-ს დახმარების მეორე მიმღები გახდა ისრაელის შემდეგ. 2005 წელს აშშ-ის პრეზიდენტი ბუში ეწვია თბილისს. რუსეთმა საქართველოს ტერიტორიიდან ჯარი გაიყვანა („სამშვიდობების“ გამოკლებით), რისთვისაც აშშ-ს მთავრობამ რუსეთს 250 მილიონი დოლარი გადაუხადა. თურქ მესხებს მიენიჭათ შვეიცარიის მოქალაქეობა და გადაასახლეს შვეიცარიაში, პანკისის ხეობის ჩეჩნებს მიენიჭათ აშშ-ის მოქალაქეობა და დასახლდნენ აშშ-ის შუა შტატებში. საქართველოს ჰყავდა ყველაზე დიდი სამხედრო კონტინგენტი ერაყსა და ავღანეთში აშშ-ს შემდეგ².

როდესაც 2008 წელს კოსოვო დამოუკიდებლად გამოცხადდა, პუტინმა საჯაროდ განაცხადა, რომ „წინასწარ გამზადებული გეგმით“ (ისევე, როგორც ყირიმის დაპყრობის დროს) იმოქმედებდა. ერთი კვირის შემდეგ პერმის ოლქის სამხედრო კომისარი გენერალი ლუნევი დაინიშნა „მეზობელი“ სამხრეთ

¹ ბერეზოვსკი და პრიმაკოვი განიხილავდნენ FSB-ის დირექტორის პოსტზე არა პუტინს, არამედ გენერალ-მაიორ იური კობალაძეს.

² დიპლომატიური წარმომადგენლობის არარსებობამ გამოორიცხა ლეგალური დაზვერვისადააგენტების დაქირავების შესაძლებლობა. რუსეთის განუკონომიკურმა იზოლაციამ აიძულა ქართველი მენარმეები დაემყარებინათ კონტაქტები ევროპელებთან. ვიზის გაცემის შეწყვეტამ ხელი შეუშალა კაცების მასობრივ ემიგრაციას რუსეთში. დაბალმა პენსიებმა და ხელფასმა, ასევე უმუშევრობამ ხელი შეუშალა მიგრანტების შემოდინებას. აფხაზეთსა და ოსეთში შექმნილმა ეკონომიკურმა მდგომარეობამ ხელი შეუწყო მებრძოლი სეპარატიზმის გაქრობას. ასე რომ, კატაკლიზმების მეშვეობით ადამიანები სწავლობენ დემოკრაციას, ბუნებრივი გადარჩევა თავის საქმეს აკეთებს.

ოსეთის თავდაცვის მინისტრად. ისევე როგორც 58-ე რუსეთის არმიის მეთაური, გენერალი ხრულევი¹, ომის შემდეგ „დამოუკიდებელი“ აფხაზეთის თავდაცვის მინისტრი გახდება. ქართულმა სპეცსამსახურებმა 5 დღიან ომში 58-ე არმიის ორი მეთაური მწყობრიდან გამოიყვანეს. აღსანიშნავია, რომ გენერალ ხრულევზე თავდასხმის ორგანიზატორი იყო ქართული სპეცრაზმელი, პანკისის ხეობის მკვიდრი, ქისტი თარხან ბათირაშვილი (Abu Omar al Shishani, ISIS-ის ისლამური არმიის ყველაზე მეზობელი ნაწილის უფროსი). რუსულმა არმიამ „ამავდროულად“ მოახდინა მშვიდობიანი აფხაზეთის ანექსია, ყოველგვარი ახსნა-განმარტების გარეშე. 300 000 ქართველი დაექვემდებარა ეთნიკურ წმენდას. რატომ ჰქონდათ ქართველებს პრობლემები მხოლოდ იმ ეთნიკურ უმცირესობებთან, რომლებიც რუსეთის საზღვართან სახლობდნენ, დღემდე აუხსნელია.

მედალი „მშვიდობისაკენ დაძალებისთვის“ 2008 წ.

რუსი დამპყრობლების ტანკები გორში სტალინის ძეგლთან 2008 წელს

¹ 58-ე არმიის გენერალ-ლეიტენანტ ხრულევს, ამჟამად აფხაზეთის თავდაცვის მინისტრს, სამსახურებრივი ბინის მითვისების ბრალდებით 2 წელი მიუსაჯეს, თუმცა მედვედევმა „შეიწყალა“. 2009 წელს „ნოვაია გაზეტამ“ გამოაქვეყნა სატელეფონო საუბრების აუდიოჩანაწერების ანაბეჭდები, რომლებშიც საჰაერო-სადესანტო ძალების მეთაური გენერალი შამანოვი უბრძანებს თავის ქვეშევრდომს გაგზავნოს სპეცრაზმი განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი საქმეების გამომძიებლის დასაჭერად, რომელიც ოფისში ჩხრეკით შევიდა. ოფისი იყო შამანოვის სიძის, კრიმინალური ავტორიტეტის, რომელსაც მოგვიანებით 10 წლით თავისუფლების აღკვეთა მიესაჯა.

ასეთივე მორალური სახე გამოავლინა 2013 წელს ავიაციის მეთაურმა გენერალმა შემიაკინმა, რომელიც დამნაშავედ ცნეს ბინის თაღლითობის საქმეში, როდესაც მან, სხვა საკითხებთან ერთად, აიძულა ოფიცერი ხელი მოეწერა სადავო ბინაზე უარის თქმის შესახებ და მიესაჯა 5 წლით თავისუფლების აღკვეთა, კოლონია და ჯარიმა 7 მილიონი რუბლის ოდენობით. ამასთან, შემიაკინმა განცხადებებით ზენოლა მოახდინა სასამართლოზე, რომ მისი სისხლისსამართლებრივი დევნა ორგანიზებული იყო ამერიკისა და საქართველოს სპეცსამსახურების მიერ 2008 წლის ომში მონაწილეობასთან დაკავშირებით.

ომის შემდეგ აშშ-მ და ევროპამ 4 მილიარდი დოლარი გამოყო ინფრასტრუქტურის აღდგენისა და განვითარებისთვის. პირველად ამიერკავკასიის სამივე რესპუბლიკამ სოლიდარობა გამოავლინა საგარეო აგრესიის წინააღმდეგ: 2009 წელს სომხეთის პრეზიდენტმა საქართველოს პრეზიდენტი ღირსების ორდენით დააჯილდოვა მემდევ დედევის ერევანში ჩასვლის წინ. აზერბაიჯანის პრეზიდენტმა ასევე გამოუცხადა ეკონომიკური დახმარება და სოლიდარობა. არც ერთი უცხო ქვეყანა (რუსეთის მართლმადიდებლური ეკლესიაც კი) არ აღიარებს გამოყოფილი რეგიონების დამოუკიდებლობას. ნებისმიერ შემთხვევაში, აფხაზი და ოსი ხალხი ბუნებით კავკასიელები და ყოველთვის იქნებიან. დროებით პროვოცირებული კონფლიქტები ვერ შეცვლის იმ ფაქტს, რომ კავკასია საგრძნობლად განსხვავდება ჩრდილოეთისაგან, კულტურით, პირადი ცხოვრების პატივისცემით, ინდივიდუალიზმით, მამაკაცის სიტყვით, ოჯახური ფასეულობებით, ქალების პატივისცემით, ადათ-ჩვეულებებით, ღვინის სმის კულტურითა და ა.შ. (კავკასიელები ყინულზე ჰოკეის არასოდეს ითამაშებენ).

ზუსტად იმ დღეს, როდესაც საფრანგეთის პრეზიდენტი სარკოზი, ოქროს სანმისის ორდენის მფლობელი, ეწვია საქართველოს და სააკაშვილი საპატიო ლეგიონის ორდენით დააჯილდოვა, რითაც საფრანგეთის სახელმწიფოს მიერ მისი უსაფრთხოება გარანტირებული გახადა, საფრანგეთის მოქალაქემ ივანიშვილმა, ასევე საპატიო ლეგიონის ორდენის ნევრმა, გამოაქვეყნა დეკლარაცია საარჩევნო კამპანიის დაწყების შესახებ. აშშ-ს ბოლო ორი პრეზიდენტი საქართველოს უმაღლესი ორდენების მფლობელები არიან.

მაგრამ როგორც ჯუზეპე ტომასი წერდა: „თუ გვინდა, რომ ყველაფერი უცვლელი დარჩეს, ყველაფერი უნდა შეიცვალოს“.

უპველესი გენეპი დაცული კავკასიის მთებსა და დასავლეთ ევროპაში

დაბოლოს, მოკლედ ჩამოვთვალოთ საქართველოს ისტორიის მოვლენები, რომლებმაც განაპირობა ევროპული ცივილიზაციის ისტორია:

- ნოეს კიდობნის მთელი ბიბლიური ლეგენდა კავკასიის რეგიონში (არარატის მთაზე) მოხდა. სამოთხე დედამინაზე შუა საუკუნეებიდან მოყოლებული კავკასიაში იძებნება.

- გერმანელი ანთროპოლოგი ბლუმენბახი თვლიდა, რომ ევროპელები წარმოიშვნენ იმ ადამიანებისგან, რომლებიც ახლა კავკასიონის მთების „სამხრეთ კალთაზე“ ბინადრობენ. მას შემდეგ აშშ-სა და ევროპაში თეთრ რასას Caucasian უწოდებენ.

- ქართველური ტომები ბოლო ათასწლეულების განმავლობაში ამ ტერიტორიაზე ცხოვრობდნენ. პრეისტორიული სამარხების გენეტიკური კვლევები ადასტურებს, რომ ისინი დღევანდელი მოსახლეობის წინაპრები არიან. რამდენიმე ათასწლეულის განმავლობაში ამ მინაზე მცხოვრები

ნაკვეთის ხალხი არავის მიერ არ იყო განადგურებული და ასიმილირებული. როგორც ცნობილი ისტორიკოსი იუვალ ჰარააი წერს წიგნში „საპიენსი. კაცობრიობის მოკლე ისტორია“, ამჟამად მხოლოდ ებრაელები, სომხები და ქართველები აცხადებენ, რომ არიან ძველი მესოპოტამიის ხალხების უშუალო შთამომავლები, ანუ ისინი ცხოვრობდნენ ბიბლიასა და 10 მცნებამდე.

– კავკასიელები იყვნენ იმ ფენომენის ფუძემდებლები, რომლებმაც არაერთხელ გადაარჩინეს სამყარო. ქართველ ავტორებს მიაჩნიათ, რომ ბაბილონის გოდოლის მშენებლობაში კავკასიელთა წინაპრებმა მონაწილეობა არ მიიღეს და ენა შეინარჩუნეს. იბერთა შორის ბრინჯაოს, შემდეგ კი რკინის იარაღის გამოჩენამ შესაძლებელი გახადა ველური ტომებისგან ცივილიზაციის სრული განადგურების საფრთხის თავიდან აცილება.

– პარადოქსულია, რომ მრავალრიცხოვანი ბიბლიური და მესოპოტამიური ისტორიული ხალხებიდან მხოლოდ ებრაელები, სომხები და სამხრეთკავკასიელი ხალხები გადარჩნენ, რომლებმაც შეინარჩუნეს მნიშვნელოვანი ქალდეური ტრადიცია – ოჯახის ინსტიტუტი. მხოლოდ მონოგამიურ საზოგადოებებში, კერძოდ, მთის განმარტოებულ სახლებში, როდესაც მამაკაცი იცავს ქალის კუთვნილებას, შვილს აქვს პატრონიმი და გვარი, ეს წესი არ ყოფილა ინდოევროპელებსა თუ ამერიკელ ინდიელში – ისინი ცხოვრობდნენ საერთო სახლებში ქალებთან და, შესაბამისად, საერთო ბავშვებთან ერთად. ევროპაში ოჯახი საუკუნეების განმავლობაში ითვლებოდა არისტოკრატიის პრივილეგიად. გაცილებით მოგვიანებით შემოიღო ქრისტიანობამ მოსახლეობისთვის საეკლესიო წიგნები გვარებით ინცესტის თავიდან ასაცილებლად. თურქებმა გვარები მხოლოდ 1935 წელს მიიღეს ათათურქის დავალებით, თვითონაც არ ჰქონდა გვარი და ქემალი მრავალი სხვა ვარიანტიდან აირჩია.

– ქრისტიანობამდელი დროიდან მოყოლებული, როცა მორალი პირველად გაჩნდა მსოფლიოში, საუკუნეების განმავლობაში კავკასიაში, მუშავებოდა მორალური წესების ნაკრები. ინდოევროპელებმა მორალი მხოლოდ ბიბლიიდან გაიგეს, ხოლო კავკასიელების სტუმართმოყვარეობა, ომის კეთილშობილური წარმართვა, სუსტებისა და ქალების დაცვა, მოხუცების პატივისცემა და ა. შ. 2000 წელზე (ბიბლია) მეტი დროიდან (ადათ) მომდინარეობს. მაფიის წარმოშობა სიცილიურია, სადაც, თავის მხრივ, ეს ტრადიცია აღმოსავლეთიდან, კავკასიიდან გადავიდა. ეს არის უფროსების პატივისცემის პრინციპები, სუსტების დაცვა, გაჭირვებულთა დახმარება, ოჯახის ღირსების დაცვა და ა. შ. კლასიკური მაფია (როგორც ფილმში „ნათლია“) კატეგორიულად არ ეთანხმებოდა ნარკომანიას. ძირითადად, მდიდრებს ძარცვავდნენ და ღარიბებს აძლევდნენ, სსრკ-სა და რუსეთში უმრავლესობა კანონიერი ქურდებისა ქართველები არიან.

– როგორც ისტორია ცხადყოფს, დღეს ქართველების გამორჩეული თვისებაა კავკასიელი მთის ხალხისთვის დამახასიათებელი ლიდერობის უნარი: სტალინი, შალიკაშვილი, შვეარდნაძე, სააკაშვილი, პეტრე ბაგრატიონი, არახამია, მამლუქები ეგვიპტესა და ბალდადში. ჯიჰადისტებს

შორისაც კი სამხედრო ლიდერი იყო პანკისელი აბუ ომარ ალ შიშანი (თარხან ბათირაშვილი), ქართველი და ჩეჩენი ქალის ვაჟი, ქართველი სპეცრაზმელი, 2008 წლის რუსეთ-საქართველოს ომის ვეტერანი.

იცხაკ ილან Itzhak Ilan ავთანდილ ნინუაშვილი ისრაელის სადაზვერვო სამსახურში, შინ-ბეტში, 31 წელი მსახურობდა (1982-2012) და

დირექტორის მოადგილედ 2010–2011 წლებში, იყო დირექტორობის კანდიდატი. დაიბადა სურამში და გაიზარდა თბილისში.

უძველესი გენეტიკური კოდი კავკასიელებს უთუოდ კარნახობს ქცევას ნებისმიერ გუნდსა და ნებისმიერ სიტუაციაში, რაც მათ წამყვან პოზიციებზე აყენებს. საქართველო ყოველთვის იყო საერთაშორისო ცენტრი და მისი ათასობით წლის გენეტიკა და ქცევის კოდექსი განსაზღვრავს მის ლიდერის როლს. ბევრი ისტორიული სახელი ჩვენამდე არ შემორჩენილა, რადგან, ებრაელებისა და სომხებისგან განსხვავებით, რომლებიც ვაჭრობიდან და ინტელექტუალური შრომით შემოსავლის მიღებას ამჯობინებდნენ, კავკასიელები თავისი ბუნებით ახერხებდნენ ყველაფრის ერთბაშად ხელში ჩაგდებას სამხედრო და პოლიტიკური საშუალებებით. სამწუხაროდ, პირველთა შემოსავალი ლეგიტიმურად იყო დაცული ბევრად უფრო საიმედოდ და გადასცემოდა და დაგროვილიყო თაობიდან თაობაში, მაგრამ თითქმის ყველა ზღაპრულად მდიდარი და ძლიერი კავკასიელი მმართველი და სამხედრო ლიდერი საზღვარგარეთის ქვეყნებში ტრაგიკულად ამთავრებდნენ ცხოვრებას და ყველაფერს კარგავდნენ.

– თავის წიგნში „საქართველოს ისტორიის საკითხები“ ნიკო ბერძენიშვილი იხსენებს სტალინის სიტყვებს, რომელიც მან თქვა, როდესაც განიხილავდა საქართველოს ისტორიის სახელმძღვანელოს პროექტ მაცესტას აგარაკზე შეხვედრისას 1946 წელს: უძველესი ახლო აზია. ტომები – ურარტულები. ბერძნები გაცილებით გვიან მოვიდნენ. ეგვიპტელები მათ „ყაჩაღებს“ უწოდებდნენ. სომხებიც მოგვიანებით მოვიდნენ. მათ დაიკავეს ურარტუ, მოსახლეობა გააძევეს ან ასიმილირდნენ მათთან. ირანის კონტროლის ქვეშ ქართველები ფერეიდანიზაციას ელოდნენ. თურქების კონტროლის ქვეშ – თურქიზაციას. რუსეთი მართლაც ბოროტი იყო, მაგრამ იმ ისტორიულ პერიოდში ის იყო უფრო მცირე ბოროტება.

– ანატოლიისა და მტკვარ-არაქის ცივილიზაცია უფრო ძველია, ვიდრე შუმერული.

– შუმერის მთელი ისტორია იმავე ტიპის ფენომენების სერიაა: ხალხი მუშაობს და მდიდრდება, მაგრამ აღმოსავლეთიდან იმიგრაცია იზრდება და იწყება დეგრადაცია. ისევ და ისევ, ხსნა მოდის ჩრდილოეთიდან (მიდიელები, შიქსოსები, გუთები და ა.შ.), ძლიერი მეომრები, რომლებმაც გადაარჩინენ ცივილიზაციას.

– კავკასიური ცივილიზაცია უფრო ძველია, ვიდრე ბერძნული, ევროპული ცივილიზაციის აღიარებული წინაპარი. თავად საბერძნეთის ლეგენდები მოგვითხრობენ ზღაპრულად მდიდარ ქვეყანაზე კავკასიაში (არგონავტიკა). ბერძენთა წინაპრებს რცხვენიათ თავიანთი ეშმაკობისა და აღფრთოვანებულნი არიან ტროათი, რომლის დამცველთა შორის კავკასიელები იყვნენ. ბერძნებმა და რომაელებმა დაწერეს ოდეები იმის შესახებ, თუ როგორ იპოვეს დამარცხებულმა ტროელებმა რომი, ევროპული ცივილიზაციის აკვანი.

– მხოლოდ ქართველებმა შეიმუშავეს თავიანთი ენისთვის ანბანი და ამ ანბანის სამი სახეობა, რომელიც არც ერთ სხვა ერს არა აქვს. ქართული ხალხური სიმღერა უნიკალურია, მრავალხმიანი, ცნობილია ქართული ხალხური ცეკვებიც, რომლებიც სრულიად განსხვავდება სხვა ერებისგან. ქართული სამზარეულოც გამორჩეულია.

– ბიზანტიის, ალბანეთისა და სომხეთის მსგავსად, საქართველომ სახელმწიფო რელიგიად ქრისტიანობა აღიარა. ისლამის სწრაფი გავრცელებაც კი შეჩერდა სამხრეთ კავკასიაში. დასავლეთ საქართველოში კლიმატი იმდენად ნოტიო და მალარული იყო, რომ შემოსეული მტერი სწრაფად ილუპიბოდა. კოლხეთის დაბლობის ჭაობები მხოლოდ პირველი ხუთწლიანი გეგმის განმავლობაში დააშრეს.

– ვერც ერთი ხალხი ვერ გადაურჩებოდა მუსულმანური შემოსევების უძლიერეს ტალღას, რომ არა ქრისტიანული რწმენა – საუკუნის განმავლობაში. მეჩეთად არგადაკეთებულა არც ერთი ეკლესია (თუმცა მეჩეთები გაჩნდა ეკლესიების გვერდით, მაგალითად, არაბების დროს თბილისში, მაგრამ არ მომხდარა ეკლესიების მეჩეთებად გადაკეთება, როგორც ჩრდილოეთ კავკასიაში ან ტაოს ისტორიულ რეგიონში, ახლა თურქეთში). როგორც შარდენი წერდა, იმ დროს, როცა მმართველებმა ისლამი მიიღეს, თბილისში არც ერთი მეჩეთი არ ყოფილა და ასევე შეუძლებელი იყო ღვინისა და ღორის ხორცის მოხმარების აღმოფხვრა.

– ბიზანტიის ისტორია სულ სხვანაირად წარიმართებოდა, სკლეროსი რომ არ მომკვდარიყო ბრძოლის წინა ღამეს და მრავალსაუკუნოვანი ძმათამკვლელი ბიზანტია-საქართველოს ომის ნაცვლად, საქართველოსთან მეგობრული ურთიერთობა დამყარებულიყო, შედეგად, თურქ-სელჯუკების, აღმოსავლეთ საზღვრებიდან მონღოლებისა და ხორაზმელების შემოსევები შეიძლება შეფერხებულიყო.

– ჯვაროსნულ ომებში მონაწილეობდა საქართველო, ისინი იბრძოდნენ დიდგორში. ეს აშკარად მეტი იყო, ვიდრე თანამშრომლობა¹. ჯვაროსნული ლაშქრობების დასაწყისი დაკავშირებულია ბიზანტიაში კომენოსთა პროქართული კლანის ხელისუფლებაში მოსვლასთან. თუმცა ქართველთა ყველაზე დიდი შეცდომა ის იყო, როცა თამარ მეფემ უზარმაზარი ლაშქარი

¹ ამავე მიზეზით ბურუსითაა მოცული დაფარულია კავკასიურ-ბასკური ნათესაობის საკითხის შესწავლა, ამიტომ ეს საკითხი მომავალი თაობის შესწავლის საგნად რჩება.

შეკრიბა, რაზეც ჯვაროსნები დიდ იმედებს ამყარებდნენ, მაგრამ სალადინთან ზავი დაამყარა და ლაშქარი ირანში საბრძოლველად წაიყვანა.

– თემურლენგის რვა შემოსევის შემდეგ, რომელმაც მოკლა ან შეიპყრო ყველა იმდროინდელი მმართველი – თურქეთის სულთანი, ინდოეთის მეფე, ბალდადის ხალიფა და ა. შ., მან ვერ მოახერხა ქართველი მეფის დამარცხება და იძულებული გახდა ბოლოს და ბოლოს სახელმეკრულებო ურთიერთობა დაემყარებინა ქართველ მეფესთან. საერთოდ გაუგებარია რატომ შემოესია თემურლენგი საქართველოს რვაჯერ?

– ეკონომიკური მიგრაციის წყალობით (მათ შორის მონების ბაზრის სახით), დემოკრატიული მუსულმანური წესები უცხოელ ღირსეულ ადამიანებს საშუალება აძლევდა მიეღწიათ კარიერის უმაღლესი პოზიციებისათვის (თურქებს არ ჰყავდათ არისტოკრატია). რამდენიმე საუკუნის განმავლობაში ეგვიპტის, თურქეთის, ირანის, ერაყის ოფიციალური თუ დე ფაქტო მმართველები წარმოშობით ქართველები იყვნენ, რომლებიც ქართულად საუბრობდნენ, მხოლოდ ქართველ ქალებზე ქორწინდებოდნენ, ქართველთა გარემოცვაში იყვნენ და მიმონერა ჰქონდათ ქართველ მეფეებთან. ინდოეთს, პაკისტანს, ალჟირსა და ლიბიას კი ქართველი მმართველები ჰყავდათ. ყველა ეს პერიოდი (მათ შორის სტალინის) ევროპელი მოგზაურების მიერ ხასიათდებოდა, როგორც უაღრესად ეფექტური, განვითარების ევროპული მოდელისკენ მიმართული, ხოლო და ქართული მმართველობის დასრულების შემდეგ ყველაფერი სწრაფი დეგრადაციით მთავრებოდა.

– ქართველ მამლუქებს უმაღლესი თანამდებობა ეკავათ ეგვიპტესა და ერაყში. სწორედ ქართველების წინააღმდეგ გამოვიდა ნაპოლეონი თავის პროკლამაციაში. მაგრამ მას შემდეგ, რაც მან კავკასიელი მამლუქები გაიცინო, გადაიფიქრა და ისინი მმართველობაში დააბრუნა. ხოლო ალბანელთა მზაკვრული ღალატის შემდეგ ქართველი მამლუქები თურქული ღალატის მსხვერპლნი გახდნენ. ინგლისის არმია გემებით ჩავიდა ეგვიპტის თურქებისგან გასათავისუფლებლად, მაგრამ მამლუქებმა უარი თქვეს ისლამური სოლიდარობის გამო! და მალევე ბრიტანელების წასვლის შემდეგ, ისინი მთლიანად განადგურდნენ თანამორწმუნეების მიერ.

– რუსეთის მიერ საქართველოს ანექსიის შემდეგ არისტოკრატ დიდგვაროვანთა სიები მესამედით გაიზარდა და პოლიტიკური გავლენის პიკს მიაღწია სტალინ-ბერიას ეპოქაში. თუმცა, ქართული მმართველობის შეწყვეტის შემდეგ, ყველაფერი სწრაფად დაინგრა.¹

– ახლა არავინ იცის, როგორ შეიცვლებოდა იმპერიული დინასტიის ბედი, სოფია მეტრეველი რომ დარჩენილიყო იმპერატრიცას ფროილინად, რადგან სწორედ მისი ავადმყოფობის შემდეგ მოვიდა მის ადგილზე ვირუბოვა, რომელმაც რასპუტინი იმპერიულ კარზე მიიყვანა. მოაწერდა თუ არა

¹ შევარდნაძე იყო სსრკ-ს გადარჩენის წარუმატებელი მცდელობის მონაწილე კი არა, არამედ სსრკ-ს დაშლის წარმატებული ორგანიზატორი.

ხელს ნიკოლოზ II გადადგომას, კავკასიური გვარდიის მფარველობის ქვეშ რომ ყოფილიყო და არა რუსეთის არმიის შტაბში, რომელმაც უღალატა. ქართველები მონაწილეობდნენ როგორც მეფის რეჟიმის დაცვაში, ასევე მათ წინააღმდეგ ბრძოლაში. არც ერთ ქართველ ოფიცერს არ უღალატია მეფისთვის. ამასთან, ქართველი სოციალისტები რუსეთის სათავეში იყვნენ როგორც თებერვლის რევოლუციის შემდეგ (ჩხეიძე, წერეთელი და სხვ.), ასევე ოქტომბრის რევოლუციის დროსაც (სტალინი და სხვ.).

– ქართველებმა დროებითი ხელისუფლების დროს (ჩხეიძე, წერეთელი და სხვ.) შეძლეს რუსეთში მსოფლიოში ყველაზე თავისუფალი საზოგადოების აშენება. 1917 წლის 11 მარტს დროებითმა მთავრობამ გამოსცა დადგენილება პოლიციის განყოფილების გაუქმებისა და საზოგადოებრივი პოლიციის საქმეთა დროებითი სამმართველოს შექმნის შესახებ, რომელსაც ხელმძღვანელობდა იუნკერი გეორგი სიდამონ-ერისთავი. ყველა პოლიციელი დაითხოვეს, ოფიცრები დააპატიმრეს, ცენზურა გაუქმდა.

– ქართველები რუსეთის დამფუძნებელი კრების ხელმძღვანელობაშიც იყვნენ. სოციალ-რევოლუციური ფრაქციის ლიდერი იყო ქართველი ივანე ლორთქიფანიძე, რუმინეთის ფრონტის წარმომადგენელი, დამოუკიდებელი საქართველოს მომავალი მინისტრი.

– ქართველებმა აქტიური მონაწილეობა მიიღეს თურქეთში ათათურქის ხელისუფლებაში მოსვლაში, გადამწყვეტი როლი ღაზებმა შეასრულეს, რომლებიც იბრძოდნენ როგორც სულთნის, ასევე ათათურქის მხარეს.

– სტალინმა აზიური რუსეთი ევროპულ ქვეყნად აქცია, მონური გაუნათლებელი ქვეყნიდან ევროპული (მარქსისტული) სოციალისტური დოქტრინის მიმდევარად, რომელიც იკვლევდა კოსმოსს და სხვა ექსკლუზიურად ევროპულ მეცნიერებებს.

– ლენლიზმა, კავკასიურმა ბაქოს ნავთობმა და კავკასიელთა ორგანიზატორულმა უნარებმა სსრკ-ს მსოფლიო ომის მოგების საშუალება მისცა.

– გერმანელი პროფესორის სიტყვები: „მე მეგონა, რომ გერმანელები დიდი ერი ვართ, მაგრამ მისი ბედი ნახევარ საუკუნეში ორჯერ გადაწყვიტა ორმა ქართველმა, ერთმა, სტალინმა, გაყო გერმანია, მეორემ, შვეარდნაძემ, გააერთიანა“.

– ქართველი სპორტსმენები ამ დრომდე წამყვან პოზიციებს იკავებენ სპორტში, ბევრად უსწრებენ სხვა ხალხის წარმომადგენლებს. ქართველები მსოფლიოს 12 საუკეთესო მორაგბეთა გუნდს შორის არიან, ასევე მოჭიდავეები ევროპის, მსოფლიოსა და ოლიმპიური თამაშების ხშირი ჩემპიონები არიან თავისუფალ სტილში, სამბოში და ა. შ. პლანეტის უძლიერესი კაცია მსოფლიო რეკორდსმენი ტალახაძე. მოჭადრაკე ქალები კი მსოფლიო ჩემპიონატის პირველი დღიდან 90-იან წლებამდე ჩემპიონების ტიტულს ატარებდნენ. გყავს მსოფლიოში სახელგანთქმული ქართველი ფეხბურთელები და ოპერის მომღერლები.

მსოფლიოში სწორი ქართველები

იოსებ სტალინი (გარდ. 1953), საბჭოთა კავშირის ლიდერი და დამაარსებელი

ლავრენტი ბერია (გარდ. 1953), NKVD (KGB-FSB) ხელმძღვანელი. მისი დედა იყო ჯაყელი, ისტორიული ქართული პროვინციის, სამცხის (ამჟამად თურქეთში) მმართველი დინასტიის პირდაპირი შთამომავალი. ბერიას მეუღლე იყო გეგეჭკორი, ასევე თავადის ასული, დამოუკიდებელი საქართველოს საგარეო საქმეთა მინისტრის, დევნილობაში მყოფი პირის დისშვილი, ე. ი. ფორმალურად „ხალხის მტერი“. ბერიას მუშაობა, როგორც NKVD-ის სახალხო კომისრის, დაიწყო საბჭოთა ხალხის წინააღმდეგ „გადაჭარბებული“ რეპრესიების ოფიციალური

დაგმობით, ბანაკებიდან ასობით ათასი ადამიანის განთავისუფლებით. მეორე მსოფლიო ომის დროს ის იყო საბჭოთა კავშირის დაზვერვისა და კონტრდაზვერვის უფროსი და ატომური ბომბის პროექტის შემქმნელი. სტალინის გარდაცვალების შემდეგ მას არ სურდა გამოეყენებინა ქვეყნის ხელისუფლებაში მოსვლის შესაძლებლობა ქართული წარმომავლობის გამო, მაგრამ მის წინააღმდეგ გაერთიანებულმა პარტიულმა ელიტამ სწორედ ამ ნიშნის გამო დააპატიმრა და დახვრიტეს.

დიმიტრი ამილახვარი, თავადი, (გარდ. 1942), საფრანგეთის წინააღმდეგობის გმირი, უცხოეთის ლეგიონის პოდპოლკოვნიკი. 1941 წელს იგი იბრძოდა თავისუფალი საფრანგეთის კამპანიაში ერიტრეაში (იტალიის წინააღმდეგ) და სირიაში (ვიშის საფრანგეთის წინააღმდეგ). მისმა ლეგიონერებმა დაიპყრეს დამასკო, ის გარდაიცვალა ელ ალაამინის ბრძოლის დროს 1942 წელს. 1955 წელს ამილახვარი დაჯილდოვდა საპატიო ლეგიონის უმაღლესი ორდენით. გენერალმა შარლ დე გოლმა მას და მის ლეგიონერებს „საფრანგეთის ღირსება“ უწოდა. მის სახელს ატარებენ საფრანგეთის

უმაღლესი სამხედრო აკადემიის კურსდამთავრებულები. როგორც დე გოლმა სტალინს უთხრა, ამილახვარი მისი ახლო მეგობარი იყო სენ-სირის სამხედრო სკოლაში სწავლის დროს.

ჯონ მალხაზ შალიკაშვილი (გარდ. 2011), ამერიკელი ოთხვარსკვლავიანი გენერალი (მისი ძმა ასევე არის ამერიკელი ოთხვარსკვლავიანი გენერალი), გაერთიანებული შტაბის თავმჯდომარე 1993 წლიდან 1997 წლამდე. დაიბადა ვარშავაში, ემიგრანტი, დამოუკიდებელი საქართველოს არმიის პოდპოლკოვნიკის ოჯახში, რომელიც პოლონეთში გადავიდა 1921 წელს საბჭოთა რუსეთის მიერ საქართველოს ოკუპაციის შემდეგ. მისი მამა მეორე მსოფლიო ომში იბრძოდა მაღლაკელიძის მეთაურობით ქართულ ლეგიონში. 1952 წელს, როდესაც ჯონი 16 წლის იყო, ოჯახი ემიგრაციაში წავიდა აშშ-ში. ჯონი იხსენებდა, რომ „ინგლისური ისწავლა ჯონ უეინის ფილმების ყურებით“. ის შეუერთდა აშშ-ს არმიას – ჯარისკაციდან არმიის უმაღლეს თანამდებობამდე მიაღწია.

ედუარდ შევარდნაძე (გარდ. 2014 წ.), საქართველოს კომუნისტური პარტიის პირველი მდივანი, საბჭოთა კავშირის საგარეო საქმეთა მინისტრი და კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის პოლიტიბიუროს წევრი გორბაჩოვის დროს 1985 წლიდან 1991 წლამდე. მოსკოვის გადატრიალების შემდეგ ის საქართველოში დაბრუნდა და საქართველოს პრეზიდენტი იყო. 1995-2003 წლებში „ვარდების რევოლუციამდე“. გერმანიის მთავრობამ შევარდნაძეს შესთავაზა პოლიტიკური თავშესაფარი გერმანიაში, სადაც მას 1990 წელს გერმანიის გაერთიანების ერთ-ერთი მთავარი არქიტექტორის სახელი მიენიჭა. მაგრამ ის სიცოცხლის ბოლომდე თბილისში ცხოვრობდა. ამრიგად, 50 წლის განმავლობაში გერმანელი ხალხის ბედი – ცალკე თუ ერთად ცხოვრება, ორი ქართველის გადანყვეტილებაზე იყო დამოკიდებული.

THE PRESIDENT OF GEORGIA

გიორგი კვინიტაძე (ჩიქოვანი) (გარდ. 1970), დამოუკიდებელი საქართველოს გენერალი. 1884 წელს შევიდა თბილისის კადეტთა კორპუსში, შემდეგ კი სწავლა განაგრძო პეტერბურგში. იგი თან ახლდა ალექსანდრე დიუმას კავკასიაში მოგზაურობის დროს. იბრძოდა რუსეთ-იაპონიის ომში, 1910 წელს დაამთავრა რუსეთის გენერალური შტაბის აკადემია. 1916 წლის თებერვალში გენერალმა იუდენიჩმა კვინიტაძეს მიმართა: „გეორგი ივანოვიჩ, გავალებ, როგორც ქართველს, პირველი შეხვიდე ერზრუმში“. საქართველოს დამოუკიდებლობის შემდეგ შტაბის უფროსად მუშაობდა, 1921 წელს ბოლშევიკების შემოსევის დროს დაინიშნა საქართველოს შეიარაღებული ძალების მთავარსარდლად. ქართული წერა-კითხვის სწავლა მოახერხა, მაგრამ თავისუფლად ვერ ლაპარაკობდა. საქართველოს დამარცხების შემდეგ იგი იძულებული გახდა

ემიგრაციაში წასულიყო საფრანგეთში, სადაც გარდაიცვალა და დაკრძალეს ლევილის ქართულ სასაფლაოზე.

მისი ქალიშვილი ნინო დაქორწინდა ჰოლანდიელ დ'აბოზე, ისინი არიან მსახიობ მერიამ დ'აბოს Maryam d'Abო მშობლები, რომელმაც 1987 წელს ჯეიმს ბონდის ფილმში The Living Daylights ითამაშა.

გიორგი მაზნიაშვილი (გარდ. 1937) (მაზნიევი), საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის გენერალი (1918-1921 წწ.). იყო რუსეთის არმიის გენერალი, დაიჭრა 1904-1905 წლების რუსეთ-იაპონიის ომში. მეფე ნიკოლოზ II მას საავადმყოფოში ესტუმრა, მისი ქალიშვილები პირადად ზრუნავდნენ საავადმყოფოში გიორგიზე. წმინდა გიორგის უმაღლესი ორდენით დაჯილდოების გამო მეფე ნიკოლოზ II-ს

ესტუმრნენ პეტერბურგის ზამთრის სასახლეში ის, მისი მეუღლე სოფია კარაევა და ქალიშვილიანა მის პატივსაცემად გამართულ კერძო ვახშამზე. ის საქართველოში თებერვლის რევოლუციის შემდეგ დაბრუნდა. 1918 წელს მსახურობდა აფხაზეთის გენერალ-გუბერნატორად და აღკვეთა პრობოლშევიკური გადატრიალება, გაათავისუფლა გაგრა, სოჭი და ტუაფსე. 1918 წლის დეკემბერს, საქართველო-სომხეთის ხანმოკლე ომის დროს, დაინიშნა მთავარსარდლად და ნარმატებითი ცავდა საქართველოს საზღვრებს გენერალ დროსის ჯარებისგან. 1919 წელს იყო ახალციხის, ახალქალაქისა და თბილისის გენერალ-გუბერნატორი. მაზნიაშვილი არ გაჰყვა ხელისუფლებას ემიგრაციაში და ბოლშევიკების ლიდერ სერგო ორჯონიკიძესთან შეთანხმების შემდეგ მოახდინა საქართველოს შეიარაღებული ძალების ნარჩენების მობილიზება და 1921 წლის მარტში თანდათან გაათავისუფლა ქალაქი ბათუმი თურქული ოკუპაციისგან. საქართველოს ახლად შექმნილმა საბჭოთა მთავრობამ მას შესთავაზა ნომინალური თანამდებობა წითელ არმიაში. 1923 წელს წითელი ტერორის დროს დააპატიმრეს და გადაასახლეს საფრანგეთში, სადაც პარიზულ რესტორანში შეხვდა გენერალ ქიარიმ ფაშას, რომელთანაც იბრძოდა ბათუმში და ჩხუბის შედეგად თურქმა სხეულის დაზიანებები მიიღო. ზოგიერთი მწერალი ამტკიცებს, რომ სწორედ მან აცნობა ბოლშევიკებს საქართველოში დაგეგმილი ეროვნული აჯანყების შესახებ 1924 წელს. თუმცა,

რამდენიმე წლის შემდეგ მას საქართველოში დაბრუნების უფლება მიეცა და პოლიტიკურ ცხოვრებიდან მოშორებით, მშობლიურ სოფელ სასირეთში ცხოვრობდა. თუმცა, 1937 წელს იგი დააპატიმრეს და სასამართლოს გარეშე სიკვდილით დასაჯეს შვილთან ერთად.

შალვა მალაქელიძე (გარდ. 1976), ვერმახტის ქართული ლეგიონის მეთაური. ბერლინის უნივერსიტეტის პროფესორი. 1919-1920 წლებში იყო თბილისის გენერალ-გუბერნატორი. ბოლშევიკების შემოსევის შემდეგ მალაქელიძე დარჩა ქვეყანაში, მაგრამ 1924 წლის აჯანყების შემდეგ დააპატიმრეს და გაათავისუფლეს. 1975 წლის ინტერვიუდან, რომელიც ჩანერეს ფირზე დისიდენტებმა, ცნობილი გახდა, რომ ნადეჟდა კრუპსკაიას შუამავლობით მან მოახერხა ქვეყნის დატოვება. მეორე მსოფლიო ომის დროს მალაქელიძე ვერმახტის ქართულ ლეგიონს „თეთრ გიორგის“ მეთაურობდა. მისი ცოლი ბალტიისპირელი გერმანელი იყო და მისი ძმის მეშვეობით მალაქელიძეს მეგობრული ურთიერთობა ჰქონდა ნაცისტ იდეოლოგებთან (როზენბერგი და სხვ.) და იყო კანარისის მრჩეველი. მონაწილეობდა გერმანიის დაზვერვისა და კონტრდაზვერვის სამსახურის (აბვერის) უფროსის კანარისის თათბირებზე. 1944 წელს მალაქელიძემ ვერმახტში გენერალ-მაიორის ნოდება მიიღო. ეს გამონაკლისი იყო – არაგერმანელი გენერალი გერმანულ ვერმახტში (ვლასოვი მხოლოდ როა-ს გენერალი იყო). ომის შემდეგ იგი ამერიკელებმა დააკავეს, მაგრამ ფარულად გადაიყვანეს იტალიაში, სადაც უმაღლესი ნოდების მასონი გახდა. 1949-1954 წლებში ის იყო კონრად ადენაუერის სამხედრო მრჩეველი. 1954 წელს მალაქელიძე კვბ-ს აგენტებმა ბერლინში გაიტაცეს და მოსკოვში წაიყვანეს. სიცოცხლის ბოლო წლები საქართველოში, კერძოდ, ქ. რუსთავში გაატარა და 1976, წელს 77 წლის ასაკში გარდაიცვალა.

დავით არახამია (დ 1979) – დაბადებული სოჭში, ქართული წარმოშობის უკრაინის უმაღლესი რადას ფრაქცია „ხალხის მსახურის“ ლიდერი.

გიორგი გურჯიევი (1866-1949), ბერძენ-სომეხ-ქართველი მისტიკოსი და ეზოთერიკოსი მწერალი. დაიბადა და გაიზარდა საქართველოში. გაემგზავრა სამოგზაუროდ – შუა აზიაში, ეგვიპტეში, ტიბეტსა და რომში. შემდეგ მან დაიწყო თავისი დოქტრინის სწავლება მოსკოვსა და პეტერბურგში 1913 წელს და ბერლინსა და ლონდონში – 1921 წელს. 1919 წელს მან შექმნა ადამიანის ჰარმონიული განვითარების ინსტიტუტი ჯერ დამოუკიდებელ საქართველოში, ხოლო 1922 წელს – პარიზში. ჰელენა ბლავატსკისა და უსპენსკისთან ერთად მან შექმნა თეოსოფია, დაწერა რამდენიმე ფილოსოფიური და ეზოთერული ოკულტური წიგნი. საინტერესოა, რომ ის სწავლობდა თბილისის იმავე მართლმადიდებლურ სემინარიაში, რომელშიც სწავლობდა იოსებ სტალინი და ითვლება, რომ მას ეზოთერული კავშირები ჰქონდა ბელადთან. ლუბა გურჯიევამ თავის წიგნში დაწერა, რომ იოსებ სტალინი მათ სახლში ცხოვრობდა 1894 წლიდან 1899 წლამდე. გურჯიევი რამდენჯერმე გაემგზავრა კრემლში სტალინის სანახავად და ამავე დროს ახლო ურთიერთობა ჰქონდა ჰიტლერის პირად ექიმ თეოდორ მორელთან. მორელი და გურჯიევი ცდილობდნენ ჰიტლერის ტიბეტში მოგზაურობის მოწყობას. დალაი ლამა მეგობრობდა გურჯიევთან და მთელი პერიოდის განმავლობაში გურჯიევი მოსულს აძლევდა დალაი ლამას აბებს, რომელსაც სვამდა. არიანის თეორიის ფუძემდებელი, ჰაუსჰოფერი, ასევე იყო გურჯიევის მეგობარი და ისინი ბევრს მოგზაურობდნენ ტიბეტსა და ავღანეთში. საბჭოთა ჯარისკაცებმა ჰიტლერის ბუნკერში ასობით მკვდარი ტიბეტელი იპოვეს. ჰიტლერის უკმაყოფილების ერთ-ერთი მიზეზი გურჯიევის მიმართ იყო ამ უკანასკნელის მიერ ნაცისტური სვასტიკის უარყოფა, რომელსაც ფრთების მიმართულება არასწორი ჰქონდა მისი ეზოთერული თვალსაზრისით.

ალექსანდრე ნიკურაძე – ცნობილი ფსევდონიმით ალ. სანდერსი (გარდ. 1981) იყო ფიზიკოსი და გეოპოლიტიკოსი. იგი დამოუკიდებელი საქართველოს მთავრობამ ბერლინში სასწავლებლად გაგზავნა 1921 წელს. მას მეგობრული ურთიერთობა ჰქონდა ალფრედ როზენბერგთან, რომლის შეხედულებები კავკასიაზე ძირითადად ნიკურაძის გავლენით იყო ჩამოყალიბებული. ის ასევე იყო არნო შიკედანცის, კავკასიის რაიხს-კომისრის, მეგობარი. ომის დროს მან გამოიყენა ავტორიტეტი და გავლენა მრავალი ქართველის გადასარჩენად ნაცისტური რეპრესიებისგან. აქვს გამოქვეყნებული ნაშრომი ჯვაროსნებთან საქართველოს ურთიერთობის შესახებ. როგორც ფიზიკოსი, ძირითადად სწავლობდა დიელექტრიკულ მასალებს და ელექტრონებისა და იონების თეორიას. გარდაიცვალა მიუნხენში 1981 წელს.

მიხეილ ახმეტელი (გარდ. 1963), ქართველი მეცნიერი, 1919 წელს იგი დამოუკიდებელი საქართველოს მთავრობამ გაგზავნა იენის უნივერსიტეტში სასწავლებლად. 1937-1940 წლებში ხელმძღვანელობდა Wannsee-ის კვლევის ინსტიტუტს SS-ის მეთაურობით. მას მეგობრული ურთიერთობა ჰქონდა ალფრედ როზენბერგთან და ფსევდონიმით კონსტანტინე მიქაელი საბჭოთა ეკონომიკის ექსპერტი იყო. ის იყო NSDRP-ის ძალიან იშვიათი არაგერმანელი წევრი (პარტიული ბარათი No. 5 360 858). მეორე მსოფლიო ომის დროს ბერლინის საქართველოს ეროვნულ კომიტეტს თავმჯდომარეობდა. მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ ახმეტელი საცხოვრებლად მიუნხენში გადავიდა, სადაც დააარსა აღმოსავლეთ ევროპისა და სსრკ-ის ინსტიტუტი და მუშაობდა მიუნხენის ლუდვიგ მაქსიმილიანის სახელობის უნივერსიტეტის პროფესორად.

მარშალი გელოვანი (გარდ. 1978), 1962 წლიდან სტრატეგიული სარაკეტო იარაღის მშენებლობის განყოფილების ხელმძღვანელი და დამფუძნებელი. სიცოცხლის ბოლოს იყო სსრკ თავდაცვის მინისტრის მოადგილე მშენებლობის დარგში.

ზურაბი წერეთელი – რუსეთის სამხატვრო აკადემიის პრეზიდენტი 1997 წლიდან, წარმოშობით თავადი, მისი მეუღლე იყო ანდრონიკაშვილი, ბიზანტიის იმპერატორის, ანდრონიკე კომნენოს I-ის შთამომავალი.

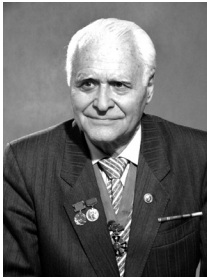

ალექსანდრე ნადირაძე (გარდ. 1987), დაბადებული გორში, დაამთავრა მოსკოვის საავიაციო ინსტიტუტი 1940 წელს, მონაწილეობა მიიღო კატიუშას სარაკეტო სისტემის შემუშავებაში. ნადირაძე იყო SS-12, 16, 20 რაკეტების (პიონერი, ტოპოლი და სხვ.) მთავარი კონსტრუქტორი. 1979 წელს ნატომ გადაწყვიტა დასავლეთ ევროპაში პერშინგ II-ის რაკეტების განლაგება SS-20-ის საწინააღმდეგოდ. 1961-1987 წლებში იყო თავდაცვის მრეწველობის სამინისტროს სპეციალური ინსტიტუტის დირექტორი და მთავარი კონსტრუქტორი. სსრკ მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსი, ორგზის სოციალისტური შრომის გმირი.

ჟურნალისტი კარაულოვის თქმით, მისი მოსწავლე იყო ცნობილი კოსტრუქტორი სოლომონი.

ვახტანგ ვაჩნაძე (გარდ. 2018 წწ.), საბჭოთა სარაკეტო ტექნოლოგიის კონსტრუქტორი, NPO Energia-ს გენერალური დირექტორი. მან შექმნა პირველი ბალისტიკური რაკეტები, გამშვები მანქანები, პილოტირებული კოსმოსური ხომალდები „ვოსტოკი“, „ვოსხოდი“ და „სოიუზი“, მთვარის პროგრამები L-1 და N-1, ორბიტალური სადგურები „Союз“, „Мир“, სატვირთო გემები „პროგრესი“. ის ხელმძღვანელობდა

მუშაობას მრავალჯერადი გამოყენების კოსმოსური რაკეტის Energia-Buran-ის შექმნაზე.

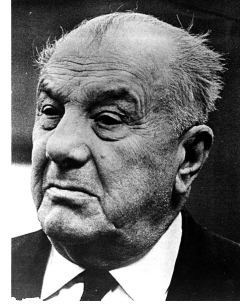

გალაკტიონ ალფაიძე (გარდ. 2006), გენერალ-ლეიტენანტი. 1962 წელს, კუბის სარაკეტო კრიზისის დროს, როგორც სარაკეტო და რაკეტსაწინააღმდეგო იარაღის განვითარების ხელმძღვანელი, ალფაიძე პასუხისმგებელი იყო ბალისტიკური სარაკეტო სისტემების დამონტაჟებაზე. მისი ხელმძღვანელობით აშენდა პლესეცკის კოსმოდრომი, უდიდესი სამხედრო საცდელი ადგილი მსოფლიოში ყველაზე ხშირი რაკეტების გაშვებით.

ამ დიაპაზონიდან პირველი გაშვება უნდა მომხდარიყო ომის უეცარი გაჩაღების შემთხვევაში პრევენციულ დარტყმებზე პასუხის გასაცემად და, ამრიგად, მუდმივ მოვალეობას ასრულებდნენ. ალფაიძე ყოველთვის მზად იყო გაშვების პირდაპირი ბრძანების მისაღებად. 1963 წლიდან 1975 წლამდე გენერალ-ლეიტენანტი ალფაიძე პირადად მეთვალყურეობდა 700-მდე რაკეტისა და კოსმოსური ხომალდის გაშვებას 1975 წლამდე, პენსიაში გასვლამდე.

ალექსანდრე ქართველიშვილი (გარდ. 1974), ქართველიშვილი იყო ავიაკონსტრუქტორი და აშშ-ის ავიაციის პიონერი. 1914 წელს დაამთავრა თბილისის გიმნაზია, 1922 წელს კი – პარიზის უმაღლესი საავიაციო სკოლა. 1922-1927 წლებში მუშაობდა კომპანია Blériot-ში და აპროექტებდა

ბენარ და ფერბოს თვითმფრინავებს. 1924 წელს მისმა თვითმფრინავმა სიჩქარის მსოფლიო რეკორდი დაამყარა. 1931 წელს გახდა Seversky Aviation Corporation Seversky-ის მთავარი ინჟინერი. ქართველმა და სევერსკიმ შექმნეს თვითმფრინავების სერია (რესპუბლიკა P-47) და მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ აშშ-ს საჰაერო ძალების მთავარი თვითმფრინავები (Republic F-84 Thunderjet და Republic F-105 Thunderchief). გარდაიცვალა ნიუ-იორკში 1974 წელს.

მიქაელ გრეგორ გრიგორაშვილი (1888-1953) იყო ქართველი ავიაკონსტრუქტორი, ერთ-ერთი პიონერი ავიატორი რუსეთის იმპერიაში, აშშ-სა და კანადაში. თბილისში მცხოვრები ქართველის უფროსი, სევერსკის მამა, ერთ-ერთი პირველი ავიატორი იყო და პირადად ფლობდა მიხეილ გრიგორაშვილის აშენებულ თვითმფრინავს. აშშ-ში მუშაობდა თვითმფრინავების დიზაინერად სხვადასხვა კომპანიაში და შექმნა საკუთარი კომპანია Gregor Aircraft. Gregor FDB-1 იყო კანადური ბიპლანი, რომელიც შეიქმნა მაიკლ გრეგორის მიერ 1938 წელს.

პეტრე ბაგრატიონი (გარდ. 1812), ქართველი სამეფო გვარის რუსი გენერალი. რუსეთის ჯარში გენერალი იყო მისი ძმა რომან (რევაზ) ბაგრატიონიც. ბაგრატიონი 1782 წელს შევიდა რუსეთის ჯარში და იბრძოდა კავკასიაში. 1785 წელს მისი რაზმი ჩეჩნეთში იბრძოდა, მაგრამ დაჭრილი ტყვედ ჩავარდა. ახალგაზრდა ოფიცერი რუსებს გამოსასყიდის გარეშე დაუბრუნეს. ჩეჩნებმა თქვეს: „ჩვენ მამაცი ჯარისკაცებით არ ვაჭრობთ“. მისი დამსახურება აღიარა სუვოროვმა, რომელსაც თან ახლდა იტალიისა და შვეიცარიის ლაშქრობებში 1799 წელს. 1805 წელს აუსტერლიცში ბაგრატიონი იბრძოდა ფრანგული არმიის მარცხენა ფრთის წინააღმდეგ და გაუძლო გენერალ მიურატის თავდასხმებს. 1812 წელს ბაგრატიონი ხელმძღვანელობდა მარცხენა ფრთას ბოროდინოს ბრძოლაში, სადაც მან სასიკვდილო ჭრილობა მიიღო. ლევ ტოლსტოიმ მას ეროვნული გმირის როლი მიანიჭა რომანში „ომი და მშვიდობა“. მეფე ნიკოლოზ I-მა მას ძეგლი დაუდგა ბოროდინოს ბრძოლის ველზე, სადაც ჯერ კიდევ შემორჩენილია გენერლის საფლავი.

ნიკო ბურ ბაგრატიონი (გარდ. 1933), იყო საქართველოს სამეფო ოჯახიდან. იგი წარმოადგენდა ქართველ თავადაზნაურობას 1881 წელს მეფე ალექსანდრე III-ის კორონაციის დროს. გახლდათ 2 მ 10 სმ სიმაღლის, დიდი ძალის მქონე ადამიანი, ის სამხრეთ აფრიკაში გაემგზავრა ლომებზე სანადიროდ, მაგრამ 1900 წელს ბურების ომის შუაგულში აღმოჩნდა. ნიკო იყო პირველი მოხალისე რუსეთიდან, რომელიც ჩავიდა პრეტორიაში (მეორე იყო სახელმწიფო სათათბიროს მომავალი თავმჯდომარე გუჩკოვი), სადაც ის შეხვდა ბურების პრეზიდენტს, პოლ კრუგერს. ბაგრატიონი მამაცი ადამიანი გახლდათ, ამიტომ სწრაფად მოიპოვა პოპულარობა ბურებში. მაგრამ საბოლოოდ ის ინგლისელებმა დაიჭირეს და სიკვდილი მიუსაჯეს. სიკვდილით დასჯის მოლოდინში მან ბოლოჯერ დახედა დედის ფოტოს. კეთილშობილი ქალის ფოტომ ინგლისელი ოფიცრის ყურადღება მიიპყრო. ბაგრატიონის სახელის გაგონებაზე ინგლისელები მიხვდნენ, რომ იგი ფრანგ ნაპოლეონთან ბრძოლით განთქმული რუსი გენერლის ბაგრატიონის ნათესავი იყო. სიკვდილით დასჯა გააუქმეს. ყველა ევროპულმა გაზეთმა (მათ შორის უინსტონ ჩერჩილმა) დაიწყო წერა კეთილშობილური ქართველის უბედურების შესახებ. ბოლოს გაათავისუფლეს და დაბრუნდა საბჭოთა საქართველოში, სადაც 1933 წლამდე, სიკვდილამდე, თბილისში სილარიბეში ცხოვრობდა.

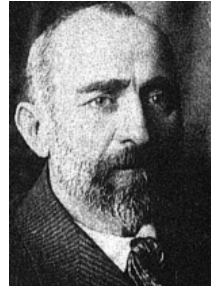

გრაფი ლორის-მელიქოვი (მამა მელიქიშვილი, დედა ახვერდაშვილი) (გარდ. 1888) ამბობდა, რომ ის არის ქართველი თავადი, სომეხი გრიგორიანელი და რუსი გენერალი. 1880 წელს დაინიშნა შინაგან საქმეთა მინისტრად საგანგებო უფლებამოსილებით. იმპერატორ ალექსანდრე II-ის მკვლელობის შემდეგ ლორის-მელიქოვის ლიბერალური რეფორმების გეგმა ჩაიშალა და გრაფი გადადგა.

ნოე ჟორდანია (გარდ. 1953), რუსეთის სოციალ-დემოკრატიული პარტიის მენშევიკების ერთ-ერთი ლიდერი (Косцов), პლენაროვისა და კაუცკის თანამორე კოლეგა. ხოლო ოქტომბრის რევოლუციის შემდეგ დამოუკიდებელი საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობის თავმჯდომარე (1918-1921), შემდეგ მთავრობის მეთური ემიგრაციაში. მისი ბაბუა იყო იტალიელი, გენუელი, რომელიც საქართველოში დასახლდა საცხოვრებლად.

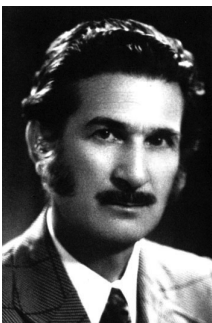
ნიკოლოზ ჩხეიძე (კარლო) (გარდ. 1926), რუსეთის სოციალ-დემოკრატიული ფრაქციის ერთ-ერთი ქართველი წევრი (ჩხენკელი, გეგეჭკორი, ჟორდანია, წერეთელი, რამიშვილი) სახელმწიფო სათათბიროში, 1907-1916 წლებში. 1917 წელს, თებერვლის რევოლუციის დროს, ჩხეიძე გახდა პეტროგრადის საბჭოს თავმჯდომარე (ანუ რუსეთის პირველი „პრეზიდენტი“). როდესაც 1917 წლის ოქტომბერში ბოლშევიკებმა ძალაუფლება აიღეს, ჩხეიძე შეეზღუდა იმყოფებოდა მშობლიურ საქართველოში. ის დარჩა საქართველოს ტერიტორიაზე და 1918 წლის თებერვალში გახდა ამიერკავკასიის სეიმის ლიდერი, ხოლო მაისში აირჩიეს დამოუკიდებელი საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის დამფუძნებელი კრების თავმჯდომარედ. 1921 წელს წითელი არმიის შემოჭრის შემდეგ, ის ემიგრაციაში წავიდა საფრანგეთში, სადაც ცხოვრობდა 1926 წელს OGPU-ს აგენტების მიერ მკვლელობამდე.

ირაკლი წერეთელი (გარდ. 1959), ქართველი პოლიტიკოსი, რუსეთის სოციალ-დემოკრატიული პარტიის ერთ-ერთი ლიდერი. ციმბირში ხუთწლიანი გადასახლების შემდეგ, თებერვლის რევოლუციის შემდეგ დაბრუნდა პეტროგრადში და გახდა კერენსკის დროებითი მთავრობის შინაგან საქმეთა მინისტრი. ოქტომბრის რევოლუციის შემდეგ ლენინმა ბრძანა წერეთლის დაპატიმრება. დაბრუნდა საქართველოში და აირჩიეს საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის პარლამენტში (1918-1921). როდესაც საქართველო 1921 წელს წითელმა არმიამ დაიპყრო, წერეთელი გაემგზავრა საფრანგეთში, მოგვიანებით აშშ-ში, სადაც 1959 წელს გარდაიცვალა.

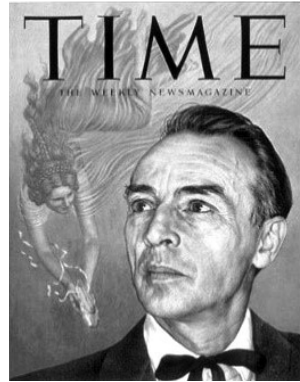
თავადი **ვარლამ ჩერქეზიშვილი** (ჩერქეზოვი) (1846-1925) სანკტ-პეტერბურგის საიდუმლო რევოლუციურ საზოგადოებას 1864 წელს შეუერთდა. 1886 წელს ალექსანდრე II-ზე კარაკოზოვის მკვლელობის მცდელობის შემდეგ ჩერქეზოვი დააპატიმრეს „შეთქმულების გაუთქმელობის გამო“ და მიუსაჯეს პატიმრობა. 1869 წელს იგი დაბრუნდა მოსკოვში, გახდა ბაკუნინის იდეების მიმდევარი და მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა ნეჩაევის ორგანიზაციაში. 1871 წელს ნეჩაევის მიმდევრებს ციმბირში გადასახლება მიუსაჯეს. 1876 წელს ის გადასახლებიდან ლონდონში გაიქცა. ჟენევაში იგი კროპოტკინის ახლო მეგობარი გახდა. 1880-1881 წლებში მუშაობდა ანარქისტული ინტერნაციონალის პარიზისა და ჟენევის განყოფილებებში. 1903 წელს პარიზში ჩერქეზოვი ანარქისტების სახელით დაუპირისპირდა ლენინს აგრარულ საკითხზე დებატებში. საქართველოს დამოუკიდებლობის მომხრემ, 1907 წელს ამ საკითხზე საგანგებო განცხადება გააკეთა მშვიდობის ლიგის ჰააგის კონფერენციაზე. 1921 წელს, როგორც საბჭოთა ხელისუფლების მოწინააღმდეგე, იძულებული გახდა კვლავ დაეტოვებინა საქართველო და სამუდამოდ წასულიყო ლონდონში.

მერაბ კვიციანი საქართველოდან ემიგრაციაში წავიდა დიდ ბრიტანეთში 1919 წელს, სადაც სახელი შეიცვალა დანიკოლას ქეი დაარქვეს. გარკვეული პერიოდის შემდეგ იგი ბრიტანული დაზვერვის რიგებში ჩადგა. თეირანის კონფერენციის წინა დღეს ყველა დაზვერვის ოფიცერს გადაეცა კითხვარი სსრკ-ს პოლიტიკის შესახებ, მისი მოხსენება ყველაზე საინტერესო აღმოჩნდა და ის გახდა ჩერჩილის კონსულტანტი სსრკ-ს საკითხებში. თეირანის კონფერენციაზე ის უსმენდა ყველა იმ რეპლიკას, რასაც სტალინი და ბერია მცველებს ქართულად ეუბნებოდნენ. ბერია მაშინვე მიხვდა, რომ მერაბს ესმოდა მათი საუბარი და პირდაპირ ჰკითხა ქართულად – ვინ ხარ? წინააღმდეგობის განვേഷას აზრი არ ჰქონდა და მერაბმა მას თავისი ფსევდონიმი უთხრა. მაგრამ მეორე დღეს ბერიამ მთელი მისი ბიოგრაფია იცოდა! ერთ დღეს დაცვის სამი წევრი იყო საკონფერენციო დარბაზის წინა ოთახში: საკონფერენციო დარბაზში იმყოფებოდა სტალინის ორი მცველი, გენერლები – შალვა წერეთელი და კაპიტონ ნაჭყებია და თავად მერაბ კვიციანი-ნიკოლაი ქეი, გარდა ამისა, იყო კიდევ ორი ქართველი – სტალინი და ბერია. როცა ტრიო წინა ოთახში გავიდა, ერთ ქართულ ხუმრობაზე ყველა ოფიცერი იცინოდა. ჩერჩილს დაინტერესა რა ხდებოდა და შენიშნა: „ვხედავ, ქართველებით ვართ გარშემორტყმული“. ჩერჩილი დაინტერესდა საქართველოს ისტორიით და უკვირდა კვიციანის ოცნების პატარა, მაგრამ უძველესი სამეფოს აღდგენის სურვილი. ჩერჩილი ვერ იჯერებდა, რომ ეს უკვე ხდებოდა „როდესაც ქართველები უკვე განაგებდნენ მსოფლიოს უდიდეს იმპერიას“. ზოგიერთი ცნობით, მისი ნათესავი ზინაიდა კვიციანი იყო ლენინის პირადი მდივანი ოქტომბრის რევოლუციამდე დიდი ხნით ადრე, ბოლო დღეებამდე, სანამ ნადეჟდა კრუპსკაია და ის კუბოსთან იდგნენ.

Özkan, Ahmet (მელაშვილი) (გარდ. 1980 წ.), ეთნიკურად ქართველი, თურქეთის კულტურის მოღვაწე რადიკალმა თურქმა ნაციონალისტებმა მოკლეს. აჰმედ ოზქანი ქართველი მუჰაჯირების ოჯახში დაიბადა. 1962 წელს სტამბოლის უნივერსიტეტის დამთავრების შემდეგ ოზქანმა 1968 წელს გამოაქვეყნა კვლევა საქართველოს ისტორიისა და კულტურის შესახებ, რომელიც თურქეთის ხელისუფლებამ აკრძალა. 1979 წელს მან დააარსა ჟურნალი Çveneburi, რომელიც დღემდე რჩება თურქეთის ყველაზე მნიშვნელოვან კულტურულ გამოცემად საქართველოზე (ამჟამად ოზქანის ვაჟი „იბერიას“ რედაქტორია). Bozkurtlar „რუხ მგლებმა“ ის მოკლეს ბურსაში 1980 წელს. აჰმედ ოზქანის საფლავის ქვაზე ქართულ და თურქულ ენებზე წერია ეპიტაფია: „მე ვიცხოვრე ჩემი ხალხისთვის და არა მარადის“.

ბალანჩივაძე, გიორგი, ან ბალანჩინი, ჯორჯ (1904-1983) იყო XX საუკუნის ყველაზე ცნობილი ქორეოგრაფი და ამერიკული ბალეტის ერთ-ერთი ფუძემდებელი. დაიბადა პეტერბურგში, მამა იყო ცნობილი ქართველი კომპოზიტორი მელიტონ ბალანჩივაძე (1862-1937), ქართული ოპერის ფუძემდებელი. გიორგის ძმა, ანდრია ბალანჩივაძე (1906-1992), ცნობილი ქართველი კომპოზიტორი. ჯორჯ ბალანჩინი ქორეოგრაფიას ეუფლებოდა 9 წლის ასაკიდან. 1924 წელს ლონდონში გასტროლებზე ყოფნისას სერჟ დიაგილევმა მიიწვია ჯორჯ ბალანჩინის დასი მის ცნობილ ბალეტში.

მალე ბალანჩინმა დაიწყო თავისი ქორეოგრაფიის განვითარება. შეერთებულ შტატებში ჩასვლისთანავე ჯორჯ ბალანჩინმა დააარსა ამერიკული ბალეტის სკოლა 1934 წელს და გამოვიდა მეტროპოლიტენ ოპერაში, მოგვიანებით კი – ნიუ-იორკის ბალეტთან ერთად 1948 წელს. 1954 წლიდან საშობაოდ „მაკნატუნას“ დადგმა ბალეტის ტრადიციად იქცა შეერთებულ შტატებში. „მაკნატუნა“ (ბალეტის ფერია) ამერიკული საბალეტო კომპანიების წლიური შემოსავლის დაახლოებით 40 პროცენტს გამოიმუშავებდა. ბალანჩინის რუსეთში პირველი ვიზიტის დროს მოხდა 1962 წლის კუბის კრიზისი. ჯონ კენედიმ მას პირადად დაურეკა და ურჩია შეერთებულ შტატებში დაბრუნება, რაც გააკეთა. ბალანჩინი გარდაიცვალა კრეიტცფელდ-იაკობის დაავადებით 1983 წელს.

ქართული ნაციონალური ბალეტი (ცეკვის ანსამბლი) დაარსდა ილიკო სუხიშვილისა და ნინო რამიშვილის მიერ 1945 წელს. ასე რომ, ქართული ეროვნული ცეკვები და მუსიკა ცნობილი გახდა მსოფლიოს ყველა ქვეყანაში: ალბერტ ჰოლში, კოლიზეუმში, მეტროპოლიტენ ოპერაში, მედისონ სკვერ გარდენში და ლა სკალაში. ბალანჩინს ძალიან უყვარდა მათი ცეკვები და ყველა კონცერტს ესწრებოდა.

დიმიტრი უზნაძე (1886-1950), ცნობილი ქართველი ფსიქოლოგი და ფილოსოფოსი. დაამთავრა ლაიფციგისა და ვიტენბერგის უნივერსიტეტის ფილოსოფიის ფაკულტეტი (ჰალე, გერმანია). ის იყო მსოფლიოში ცნობილი „განწყობის თეორიის“ („Set Psychology“) ავტორი.

ალექსანდრე ბოროდინი (1833-87), ქართული წარმოშობის რუსი კომპოზიტორი, ცნობილი ქიმიკოსი. ბოროდინი დაიბადა პეტერბურგში, იყო ქართველი თავადის ლუკა გედევანიშვილის უკანონო შვილი. ოპერა „პრინცი იგორი“ პოლოცეიური ცეკვებით გახდა მისი ყველაზე მნიშვნელოვანი ნაწარმოები და ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი ისტორიული რუსული ოპერა.

ნონა გაფრინდაშვილი (დ. 1941), საქართველოს მსოფლიო ჩემპიონი ჭადრაკში (1962-1978 წწ.). 1961 წელს, 20 წლის ასაკში, ნონამ პირველად მოიპოვა მსოფლიო ტიტული და ოთხჯერ წარმატებით დაიცვა ტიტული. გვირგვინი მან 1978 წელს გადასცა მეორე ქართველს, 17 წლის მაია ჩიბურდანიძეს. ვიცე-ჩემპიონებიც (ნანა ალექსანდრია და ნანა იოსელიანი) ქართველები იყვნენ და საერთოდ, საქართველოს ქალთა ნაკრები მსოფლიოში უძლიერესი იყო 1960 წლიდან 1990 წლამდე, როცა უნგრელი ყუჟა პოლგარი დასთან, საქართველოდან ისრაელში ემიგრანტი იონ ქოსაშვილის შვილიშვილთან ერთად ცხოვრობდა. და ჩინელმა მოჭადრაკე ქალებმა ჩემპიონობის ტიტულისთვის ბრძოლა დაიწყეს.

ქეთევან მელუა „ქეთი“ (დ. 1984), საქართველოში დაბადებული ბრიტანელი მომღერალი, რომელიც 9 წლის შემდეგ გაიზარდა ჩრდილოეთ ირლანდიასა და ინგლისში. ქეთევან მელუა ქუთაისში დაიბადა და ბავშვობის უმეტესი ნაწილი ბათუმში გაატარა, სადაც მამა კარდიოლოგად მუშაობდა. 1993 წელს ოჯახი საცხოვრებლად ჩრდილოეთ ირლანდიაში, ბელფასტში გადავიდა, რადგან მამამ სამეფო ვიქტორიას საავადმყოფოში დაიწყო მუშაობა. მელუამ ბრიტანულ ტელევიზიაში

ტალანტების კონკურსში გაიმარჯვა. მისი სიმღერები ნომერ პირველი გახდა ბრიტანეთის ჩარტებში და ერთ-ერთი ალბომი 1,2 მილიონი ცალი გაიყიდა. 2005 წელს მან თავისი ოცნება აისრულა სამხრეთ აფრიკაში გამართულ კონცერტზე ბრიტანეთის დედოფალთან ერთად სიმღერით. 2005 წელს მელუა ჰოლანდიის სამეფო სახლის ქორწილშიც მონაწილეობდა.

დემნა გვასალია – ქართველი დიზაინერი, Vetements-ის ბრენდის შემქმნელი, Balenciaga-ს მოდის სახლის კრეატიული დირექტორი 2015 წლიდან.

საბავშვო ევროვიზიის ნომინაციაში საქართველოს აქვს საუკეთესო შედეგი, რომელმაც სამჯერ დაიკავა პირველი ადგილი (2008, 2011 და 2016) და მეორე ადგილი – ორჯერ.

საქართველოს **მორაგბეთა ეროვნული ნაკრები** მსოფლიო რეიტინგში მე-15 ადგილზეა (აშშ-სა და რუსეთზე მაღლა).

საქართველოს ვაჟთა **ძიუდოსტთა ნაკრები** 2017 წელს ევროპის ცხრაგზის ჩემპიონი გახდა და ევროპის გუნდურ რეიტინგში მე-3 ადგილს იკავებს. ქართული გუნდების უმაღლესი წარმატებები ასევე ცნობილია ჭიდაობის ყველა სახეობაში. საქართველოს

სამბოს ნაკრები, 2006-2009 წლების ვიკიპედიის მიხედვით, მედლების რაოდენობით მსოფლიოში მე-8 ადგილზე იყო. 2021 წელს უნგრეთში გამართულ მსოფლიო ჩემპიონატზე კაცთა ნაკრებმა მსოფლიოში პირველი ადგილი დაიკავა (1 ოქრო, 1 ვერცხლი, 2 ბრინჯაო) + 2 ოქრო (ქართველები რუსეთიდან და ესპანეთიდან), რაც მიუწვდომელია მსოფლიოს სხვა მრავალმილიონიანი ერისთვის.

ლევან გორგაძე, ტოჩინოშინ ცუიოშიმი. მესამე ქართველმა პროფესიონალმა სუმოსტმა 2018 წლის იანვარში მოიგო იმპერატორის თასი, როგორც მესამე ევროპელმა მოჭიდავემ (ბულგარელისა და ესტონელის შემდეგ).

ნინო სალუქვაძე (დ. 1969) საბჭოთა და ქართველი სპორტსმენი სროლაში. 1988 წლის ოლიმპიური ჩემპიონი, მსოფლიოსა და ევროპის მრავალგზის ჩემპიონი. ისტორიაში სამი ქალიდან ერთ-ერთი, რომელმაც რვა ოლიმპიურ თამაშში მიიღო მონაწილეობა.

მსოფლიოს უძლიერესი ადამიანები – ლაშა ტალახაძე მსოფლიო ჩემპიონი და მსოფლიო რეკორდსმენი (477 კგ აწევასი). 2017 წლის ევროპის ჩემპიონი მკლავჭიდაში – ლევან საგინაშვილი (+110 კგ). ზაურ ცხადაძე 1991-1996 წლებში მსოფლიოსა და ევროპის ჩემპიონი მკლავჭიდაში.

ნაციონალური **საკალათბურთო** ასოციაციას NBA აშშ-ს ჰყავს მოთამაშეთა შემდეგი რაოდენობა ეროვნული წარმომობის მიხედვით: 11 მოთამაშე გერმანიიდან, 12 რუსეთიდან, 7 უკრაინიდან, 5 ჩინეთიდან, 4 პოლონეთიდან, 2 იაპონიიდან, 1 ირანიდან და 7 საქართველოდან: ზაზა ფაჩულია, ნიკოლოზ ცქიტიშვილი, თორნიკე შენგელია და ყოფილი ფეხბურთელი ვლადიმერ სტეფანია (დანარჩენი 3 ამერიკელია, რომლებმაც საქართველოს მოქალაქეობა მიიღეს).

XX საუკუნის მეორე ნახევარში (1950-2000 წწ.) სსრკ-ში 22 ქართველი ოლიმპიური ჩემპიონი და 300 ქართველი მსოფლიო ჩემპიონი იყო.

საჩივრი

ქართველები	3
უძველესი სივრცითი-სივრცითი ინტერნის დანახვისი	8
კავკასიის გეოგრაფიკა	45
ბიოგრაფია/საქართველო და ჰერონის დიქციონარი (XI-XIII სს.)	78
ქართული მამულები მსოფლიო მხარეების სამხარეო (XVI-XVIII სს.)	132
რუსეთი და კავკასია	171
მსოფლიოში სომხური ქართველები	390